საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია

როზეტა ასათიანი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ლექსიკონი

გამომცემლობა „სიახლე“
თბილისი 2010

როზეტა ასათიანი. ეკონომიკისა და ბიზნესის ლექსიკონი. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე", 2010. – 480 გვ.

ლექსიკონი თანამედროვე ეკონომიკისა და ბიზნესის 2 ათას ტერმინს მოიცავს. ყოველი ტერმინის სალექსიკონო სტატია შედგება მისი სახელწოდების, აბრევიატურის (თუკი აქვს), ინგლისური შესატყვისის, ეტიმოლოგიისა და ახსნა-განმარტებისაგან.

ლექსიკონი განკუთვნილია მეცნიერ-ეკონომისტებისა და პრაქტიკოსებისათვის. იგი, როგორც დამხმარე სახელმძღვანელო მასალა, სამსახურს გაუწევს უმაღლესი სასწავლებლების ეკონომიკური პროფილის ბაკალავრებს, მაგისტრებს, დოქტორანტებსა და აკადემიურ პერსონალს, საერთოდ, თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის პრობლემებით დაინტერესებულ მკითხველთა ფართო წრეს.

სარედაქციო კოლეგია: საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტები – **ვლადიმერ პაპავა, ავთანდილ სილაგაძე**; ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი **იაკობ მესხია**; ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი **ჯემალ კახნიაშვილი**.

რეცენზენტები: **ლეო ჩიქავა** – საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი; **თეიმურაზ ბერიძე** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

ISBN 978-99940-875-2-5

© რ. ასათიანი, 2010;

© გამომცემლობა „სიახლე", 2010.

რეცენზიის მაგიერ

ნებისმიერი მეცნიერების განვითარებისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია შესაბამისი მეცნიერული აპარატის გამოყენება, რაც სწორი დასკვნების გაკეთების საშუალებას იძლევა. ამ მხრივ მეტად საშური საქმეა სწორი ტერმინოლოგიის შემუშავება. ეკონომიკური მეცნიერებისათვის ეს გარემოება ორმაგად აქტუალურია, ვინაიდან ტერმინების საშუალებით ხორციელდება ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების, მათი ურთიერთკავშირების კვლევა. მეტიც, სწორად შემუშავებული ტერმინოლოგია მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს მეცნიერების მოცემული დარგის განვითარებას.

საქართველოში განმარტებითი ლექსიკონების გამოცემის დღევანდელი აუცილებლობა განპირობებულია ეკონომიკაში რადიკალური ცვლილებებით, მეურნეობრიობის თვისებრივად ახალ მოდელზე – საბაზრო ეკონომიკაზე – გადასვლით. ამასთან დაკავშირებით, განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა ეკონომიკისა და საბანკო ტერმინოლოგიის სისტემატიზაციის საკითხმა.

აღნიშნული პრობლემის გადაწყვეტის საქმეში, ჩვენი ღრმა რწმენით, მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ როზეტა ასათიანის მიერ მომზადებული „ეკონომიკისა და ბიზნესის ლექსიკონი“. მასში ყურადღებას იქცევს ორი მონათესავე, მაგრამ მაინც განსხვავებული დარგის – ეკონომიკისა და ბიზნესის ტერმინების ახსნა-განმარტება. პირველ შემთხვევაში ავტორი იძლევა ეკონომიკის სხვადასხვა მხარის რაობის ახსნას, ხოლო მეორე შემთხვევაში მოცემულია ბიზნეს-გარემოში კონკრეტული ქმედებებისა და ქცევების ამსახველი ტერმინების ახსნა-განმარტება, რაც უდაოდ გარკვეულ სიახლეს წარმოადგენს სალექსიკონო და საცნობარო ლიტერატურაში.

ლექსიკონში სათანადოდაა გაშუქებული საფინანსო-საბანკო

ტერმინები, საერთაშორისო ეკონომიკური ინსტიტუტები, ეკონომიკური კლასიფიკატორები, ინდიკატორები, კონცეფციები, თეორიები და მიმდინარეობები. მასში შესულია აგრეთვე გამოჩენილ მეცნიერ-ეკონომისტთა ბიოგრაფიული მონაცემები. აღსანიშნავია, რომ ავტორი არ შემოიფარგლა ტერმინების მარტივი განმარტებით, არამედ თავისი ინტერპრეტაციით სიღრმისეულად ხსნის მათ, რაც ასევე ლექსიკონის ღირებულ მხარესა და სიახლეს წარმოადგენს.

განმარტებითი ლექსიკონი შედგენილია იმგვარად, რომ საშუალებას მისცემს მკითხველს არა მარტო პროფესიულად დაეუფლოს ეკონომიკურ, საფინანსო და საბანკო ტერმინოლოგიას, არამედ ხელს შეუწყობს კარგად გაერკვეს თანამედროვე ეკონომიკისა და ბიზნესის რთულ ურთიერთკავშირებში.

ლექსიკონს ახლავს ტერმინების ინგლისური შესატყვისი, რაც კიდევ უფრო ზრდის მის მნიშვნელობას. ნაშრომში წარმოდგენილი ტერმინები და მათი განმარტება მთლიანად შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს, რაც ასევე ძალზე მნიშვნელოვანია თანამედროვე გლობალური ეკონომიკის პირობებში.

დასასრულ, ვფიქრობთ, წინამდებარე ლექსიკონი, თავისი ფორმითა და შინაარსით სერიოზული განაცხადია და იძლევა იმის საფუძველს, რომ შესაბამისი დამატებითი სამუშაოების განხორციელების, ახალი ცნებებისა და ტერმინების შეტანის შემდეგ გამოიცეს **მცირე ეკონომიკური ენციკლოპედიური ლექსიკონის სახით.**

თეიმურაზ ბერიძე

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის
ნამდვილი წევრი

წ ი ნ ა ს ი ტ ყ ვ ა ო ბ ა

ლექსიკონში თავმოყრილია თანამედროვე ეკონომიკაში გამოყენებული ტერმინები და ცნებები, წარმოდგენილია ეკონომიკის დარგის მსოფლიოში ცნობილი ზოგიერთი უცხოელი მეცნიერისა და ღვაწლმოსილი ქართველი ეკონომისტების, მათ შორის, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსებისა და წევრ-კორესპონდენტების ბიოგრაფიები.

ლექსიკონს ერთვის სტატიათა ანბანური და თემატური საძიებელი, მსოფლიოს ქვეყნების რეიტინგი, დადგენილი ადამიანის განვითარების ინდექსის (**HDI**) საფუძველზე, აგრეთვე ქვეყნებისა და ტერიტორიების ანბანური ჩამონათვალი ვალუტებისა და კოდების ჩვენებით.

ლექსიკონს საფუძვლად დაედო ქართული და უცხოური ეკონომიკური ლიტერატურა (ენციკლოპედიები, ლექსიკონები, მონოგრაფიები, სტატიები), მათ შორის, დევიდ უ. პირსის საერთო რედაქციით გამოცემული „მაკმილანის თანამედროვე ეკონომიქსის ლექსიკონი“ (მეოთხე გამოცემა), „ოქსფორდის განმარტებითი ბიზნეს-ლექსიკონი“, აგრეთვე ჩვენი ნაშრომები – „ეკონომიქსი“ (განმარტებითი ლექსიკონი, მესამე გადამუშავებული გამოცემა) და „თანამედროვე ეკონომიკის განმარტებითი ლექსიკონი“. წიგნში უმეტესად შესულია საკუთრივ ავტორისეული განსაზღვრებები, ჩამოყალიბებული ხანგრძლივი სამეცნიერო-პედაგოგიური მუშაობის პროცესში. ამიტომ ზოგიერთი ტერმინი (ცნება) სხვებთან შედარებით ვრცლად არის განმარტებული.

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, ლექსიკონი, შეიძლება ითქვას, ორიგინალურია.

მოცემული ტერმინები და ცნებები ეხება არა მხოლოდ ეკონომიკის ერთ რომელიმე სფეროს, არამედ მთელ ეკონომიკას, როგორც მიკრო-, ისე მეზო -, მაკრო - და მეგაეკონომიკას.

ლექსიკონი შედგენილია შემდეგი წესების დაცვით:

1. სასათაურო ტერმინები, ცნებები, გამოთქმები დალაგებულია ქართული ანბანის მიხედვით;

2. სასათაურო სიტყვა (სიტყვები) გამოყოფილია ნახევრად შავი მთავრული შრიფტით;

3. ტერმინის განმარტება მოცემულია მხოლოდ ეკონომიკურ ასპექტში;

4. სასათაურო სიტყვის (სიტყვების) შემდეგ ფრჩხილებში მოცემულია ინგლისური შესატყვისი;

5. თუ სასათაურო სიტყვა უცხოური წარმოშობისაა, ინგლისური შესატყვისის შემდეგ ტრანსკრიფციაში მოცემულია მისი ეტიმოლოგია;

6. ნიშანი „<" ნიშნავს: წარმოდგება... გან;

7. ლექსიკონში ქართულ ენაზე მოცემულია თანამედროვე პირობებში დამკვიდრებული ინგლისური სიტყვებისაგან მომდინარე აბრევიატურები. მაგ., **კაშ**-ი (**CAF – Cost and Freight** – ღირებულება და ფრახტი).

ვფიქრობთ, განმარტებითი ლექსიკონი დაეხმარება მკითხველს, გაერკვეს საბაზრო ურთიერთობების რთულ ლაბირინთებში, ამასთან, იგი ხელს შეუწყობს საქართველოში საბაზრო ეკონომიკის ტერმინებისა და ცნებების გავრცელება-დამკვიდრებას.

დიდ მადლობას ვუხდი სარედაქციო კოლეგიასა და რეცენზენტებს გაწეული შრომისათვის.

მკითხველის ყველა ობიექტურ შენიშვნასა და წინადადებას ავტორი მადლიერების გრძნობით მიიღებს. ისინი უთუოდ გათვალისწინებული იქნება შემდგომ გამოცემაში.

როზეტა ასათიანი

თბილისი

აპრილი, 2010

ქართული ანბანი

ა — ან

ბ — ბან

გ — გან

დ — დონ

ე — ენ

ვ — ვინ

ზ — ზენ

თ — თან

ი — ინ

კ — კან

ლ — ლას

მ — მან

ნ — ნარ

ო — ონ

პ — პარ

ჟ — ჟან

რ — რაე

ს — სან

ტ — ტარ

უ — უნ

ფ — ფარ

ქ — ქან

ღ — ღან

ყ — ყარ

შ — შინ

ჩ — ჩინ

ც — ცან

ძ — ძილ

წ — წილ

ჭ — ჭარ

ხ — ხან

ჯ — ჯან

ჰ — ჰაე

ბსპ – ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა
გაერო – გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია
ეას – ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა
ევფ – ერთპიროვნული მფლობელობის ფირმა
ითზ – თავისუფალი ეკონომიკური ზონა
კაფ – ღირებულება და ფრახტი
ძეპ – მთლიანი ეროვნული პროდუქტი
ძტპ – მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესი
ძშპ – მთლიანი შიგა პროდუქტი
სიფ – ღირებულება, დაზღვევა, ფრახტი
სრნ – საეალდებულო რეზერვების ნორმა
სსდკ – საერთაშორისო სტანდარტული დარგობრივი კლასიფიკაცია
ფას – თავისუფლად გემის ბორტის გასწვრივ
შშს – შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება
ISIC – ყველა სახის ეკონომიკური საქმიანობის საერთაშორისო სტანდარტული სამრეწველო კლასიფიკაცია
HDI – ადამიანის განვითარების ინდექსი
NACE – ევროპული კავშირის ეკონომიკური საქმიანობის მთავარი სამრეწველო კლასიფიკაცია
OECD – ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია

ლექსიკონში გამოყენებული სხვა შემოკლებათა განმარტებები

ა – აკრი
არაბ. – არაბული
ა.შ. – ასე შემდეგ
ბერძნ. – ბერძნული
გ – გრამი
გერმ. – გერმანული
ე.ი. – ესე იგი
ესპ. – ესპანური
ე.წ. – ეგრეთ წოდებული
ინგლ. – ინგლისური
იხ. – იხილეთ
კგ – კილოგრამი
კვ.მ – კვადრატული მეტრი
კმ – კილომეტრი
ლათ. – ლათინური
მ – მეტრი
მაგ. – მაგალითად
მლნ – მილიონი
მლრდ – მილიარდი
პ – პინტა
პოლ. – პოლონური
ს. – საუკუნე
საპირ. – საპირისპირო
სინონ. – სინონიმი
სმ – სანტიმეტრი
სხვ. – სხვა
ტ – ტონა
ფრანგ. – ფრანგული
ჰ – ჰენდი
ჰა – ჰექტარი

ა

აბანდონმენტი (abandonment) – დაზღვეული ქონების დაკარგვის, განადგურების ან სხვა მსგავს შემთხვევაში (მაგ., გემის ჩაძირვის გამო) საკუთრების უფლებაზე უარის თქმისა და აღნიშნული ფაქტის დადასტურების საფუძველზე მზღვეველის მიერ დაზღვევის თანხის მთლიანად გადახდა მესაკუთრისათვის.

აბსენტეიზმი (absenteeism) – სამსახურიდან დათხოვნა სამუშაოს არასაპატიო მიზეზით გაცდენის გამო.

აბსოლუტური უპირატესობა (absolute advantage) – 1. უპირატესობა, რომელიც აქვს ერთ მწარმოებელს სხვებთან შედარებით მაღალი შრომის მწარმოებლურობის საფუძველზე ერთეული პროდუქციის წარმოებაზე ნაკლები რესურსების გამოყენების შედეგად; 2. უპირატესობა, რომელიც აქვს ერთ ქვეყანას სხვებთან შედარებით, თუ მას, გამომდინარე თავისი ბუნებრივი (natural advantage) ან შეძენილი (acquired advantage) უპირატესობებიდან (ხელსაყრელი ბუნებრივი პირობები, მოწინავე ტექნოლოგია, კვალიფიციური სამუშაო ძალა და ა.შ.), შეუძლია უფრო ეფექტიანად აწარმოოს (ერთეულ დანახარჯზე მეტი პროდუქცია მიიღოს) ესა თუ ის საქონელი. საერთაშორისო ვაჭრობა კი იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ თითოეული ქვეყანა დასპეციალდეს იმ საქონლის წარმოებაში, რომლისთვისაც მას აქვს ეს კონკრეტული უპირატესობები. მაგ., იაპონიას, შეძენილი უპირატესობის საფუძველზე, იმის გამო, რომ აქვს მოწინავე ტექნოლოგია, ჰყავს მაღალკვალიფიციური სპეციალისტები, შეუძლია ბევრად იაფად აწარმოოს, ვთქვათ, მოტორიზებული გადაზიდვის საშუალებები, ვიდრე ზოგიერთ სხვა ქვეყანას. უზბეკეთს, ბუნებრივი უპირატესობებიდან გამომდინარე, უფრო ეფექტიანად შეუძლია აწარმოოს ბამბა, ვიდრე უკრაინას, ბალტიისპირეთის ქვეყნებს და ბევრ სხვა ქვეყანას. საქართველოს, ასევე ბუნებრივი უპირატესობებიდან გამომდინარე, გაცილებით ეფექტიანად შეუძლია აწარმოოს ხილი, ვიდრე რუსეთსა და ზოგიერთ სხვა ქვეყანას. მაგრამ **საერთაშორისო ვაჭრობაში სხვაობა აბსოლუტურ ხარ-**

ვებს შორის არ ასრულებს მთავარ როლს, აქ არსებითია მოცემული საქონლის წარმოების ალტერნატიულ ღირებულებებს შორის განსხვავება. როცა ეს ღირებულება მოცემულ ქვეყანაში უფრო დაბალია, ვიდრე სხვა ქვეყანაში, მაშინ საქმე გვაქვს შეფარდებით უპირატესობასთან.

აბსოლუტური უპირატესობის თეორია (theory of absolute advantage) – თეორია, რომლის მიხედვითაც A ქვეყანას, რომელსაც აქვს ბუნებრივი (ხელსაყრელი ბუნებრივი პირობები) ან შეძენილი (მოწინავე ტექნოლოგია, კვალიფიციური სამუშაო ძალა და ა.შ.) უპირატესობები, შეუძლია უფრო ეფექტიანად აწარმოოს ესა თუ ის საქონელი (ე.ი. გამოუშვას ერთეულ დანახარჯზე მეტი პროდუქცია), ვიდრე B ქვეყანას.

არ არის აუცილებელი ასეთი სახის აბსოლუტური უპირატესობა ნიშნავდეს იმას, რომ A ქვეყანას შეუძლია წარმატებით მოახდინოს ამ საქონლის ექსპორტი B ქვეყანაში, ვინაიდან B ქვეყანა შეიძლება ფლობდეს შეფარდებით უპირატესობას მოცემული საქონლის წარმოებაში.

აბსოლუტური უპირატესობის თეორია პირველად დაამუშავა ა. სმითმა ნაშრომში: „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“.

აგენტი (agent) [<ლათ. agens (agentis) მოქმედი] – ფირმის წარმომადგენელი, რწმუნებული, რომელიც ხელშეკრულების საფუძველზე ასრულებს სხვა პირის საქმიან დავალებას, რისთვისაც იღებს გარკვეულ საკომისიო შემოსავალს. შესრულებული ფუნქციებიდან გამომდინარე, აგენტები შეიძლება იყვნენ: ბროკერები, დილერები, კომისიონერები და ა.შ.

აგრარული სექტორი (agrarian sector) – ეკონომიკის სექტორი, რომლის შემადგენლობაშიც შედის სასოფლო-სამეურნეო შრომით დასაქმებული, კვების პროდუქტებისა და ნედლეულის (ხე-ტყე, ბამბა და ა.შ.) მწარმოებელი მოსახლეობა. იგი, როგორც წესი, ეკონომიკის შედარებით დაბალშემოსავლიანი სექტორია, გარკვეულწილად შედგება არასასაქონლო მეურნეობებისაგან და ეკონომიკაში მისი მაღალი ხვედრითი წონა ძირითადად დამახასიათებელია განვითარებადი ქვეყნებისათვის.

გაეროს **სსდკ**-ის მიხედვით, აგრარული სექტორი ეკონომიკის პირველადი სექტორია. მასში შედის სოფლის მეურნეობა, სატყეო მეურნეობა, ნადირობა და თევზჭერა.

აგრეგირება (aggregation) [<ლათ. aggregatus შეერთება] – ერთგვაროვანი მაჩვენებლების (სიდიდეების) გაერთიანება, გამსხვილება უფრო განზოგადებულ ერთობლივ მაჩვენებლად (სიდიდედ).

ადამიანის განვითარების ინდექსი (human development index – **HDI**) – მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც შედგება შემდეგი კომპონენტებისაგან: მოსახლეობის ერთ სულზე **მშპ**-ის წარმოების ინდექსი, მოსახლეობის სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის ინდექსი, მოსახლეობის განათლების დონის ინდექსი. მათი შეჯერებით გამოიყვანება საშუალო მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს მოცემული ქვეყნის რეიტინგს ადამიანის განვითარების ინდექსის მიხედვით.

აღნიშნული მაჩვენებლის მიხედვით ქვეყნები იყოფა სამ ჯგუფად: 1. მაღალი ინდექსის მქონე, 2. საშუალო ინდექსის მქონე და 3. დაბალი ინდექსის მქონე ქვეყნებად. 2009 წელს გამოკვლეული 182 სახელმწიფოდან ძალზე მაღალი დონისაა 38, მაღალი დონის – 45, საშუალო დონის – 75, ხოლო დაბალი დონის – 24 ქვეყანა. საქართველო **HDI**-ის მიხედვით საშუალო რეიტინგის მქონე სახელმწიფოთა ჯგუფს განეკუთვნება და უჭირავს 89-ე ადგილი.

ადამიანისეული კაპიტალი (human capital) – ინტელექტუალური კაპიტალი, რომელიც გამოხატავს ადამიანის პროფესიულ დონეს, მის განათლებას, კვალიფიკაციას, ცოდნას და გამოცდილებას. რაც უფრო მაღალია მისი ხარისხი, მით უფრო მაღალია შრომის მწარმოებლურობა.

ადამიანისეულ კაპიტალს ქმნის ინვესტიციები ადამიანისეულ რესურსებში, რომლის მიზანია თვით ადამიანის, მისი ინტელექტუალური პოტენციალის, შემოქმედებითი უნარის განვითარების საფუძველზე წარმოების ეფექტიანობის ამაღლება. ასეთი ინვესტირების მიზანშეწონილობა დამოკიდებულია იმაზე, რამდენად მეტია შემოსავლები დანახარჯებზე და დაცულია თუ არა სტანდარტული საინვესტიციო კრიტერიუმები.

ზოგიერთი ეკონომისტის, მაგ., ჯ. კენდრიკის აზრით, ადამიანისეული კაპიტალის ღირებულება უნდა შევიდეს ერთობლივი აქტივების ღირებულებასა და საზოგადოების ეროვნულ სიმდიდრეში.

ადაპტაციის ლაგი (adaptation lag) – დროის პერიოდი, ცვლილების შესახებ სიგნალის მიღების მომენტიდან ადაპტაციის დაწყებამდე.

ადგილობრივი ბიუჯეტი (local budget) – ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების, მუნიციპალური წარმონაქმნის ბიუჯეტი, რომელსაც ადგენენ, ამტკიცებენ და განკარგავენ ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები.

ადენდუმი (addendum) [<ლათ. addere დამატება) – ხელშეკრულების, მაგ., ჩარტერის, დამატება, რომელსაც ხელშეკრულების ხელმომწერი მხარეები შეიმუშავებენ.

ად ვალორემი (ad valorem) [<ლათ. ad valorem ღირებულების მიხედვით] – ძვირფასი ტვირთის გადაზიდვისათვის გადასახდელების გამოთვლის ან საქონლის ფასიდან პროცენტებში საბაჟო გადასახადის გაანგარიშების მეთოდი.

ადმინისტრაციული ლაგი (administrative lag) – დროის მონაკვეთი ადმინისტრაციის მიერ გადაწყვეტილების მიღებიდან მისი აღსრულების დაწყებამდე; ლაგის ერთ-ერთი სახეობა, რომელიც განსაკუთრებულ გავლენას ახდენს ფულად-საკრედიტო პოლიტიკაზე. ამ დროის ხანგრძლივობა დამოკიდებულია ხელისუფლების ეფექტიანობაზე და მის სწრაფ რეაგირებაზე ან იშვიათ, მაგრამ უფრო რადიკალურ ცვლილებებზე.

ადმინისტრაციული ფასი (administrative price) – ფასი, რომელიც დგინდება ფიზიკური ან იურიდიული პირების გადაწყვეტილებით და არ არის საბაზრო ძალების ობიექტური თამაშის შედეგი. ადმინისტრაციული ფასის დადგენა შეიძლება იმ შემთხვევაში, როდესაც საქონელს ყიდის მონოპოლისტი ან სახელმწიფო ორგანო. საპირისპიროა – მოქნილი ფასი.

ავალი (aval) (ფრანგ. aval) – სათამასუქო თავდებობა, რომელსაც კისრულობს მესამე პირი (ავალისტი) განსაკუთრებული საგარანტიო ბარათის გაცემით. ავალისტის ხელის მოწერა აუცილებელია თამასუქის წინაპირზე ან დამატებით ფურცელზე – ალონჟზე. საგარეო-სავაჭრო გარიგებებში ავალისტის როლში გამოდის იმპორტიორის ბანკი.

ავანსი (advance) (ფრანგ. avance) – ფულადი თანხა, რომელიც წინასწარ გაიცემა მომავალი გადასახდელის ხარჯზე. ჩვეულებრივ, ავანსის სახით გაიცემა გადასახდელი თანხის დაახლოებით 10–40 %.

ავანსირება (advancement) (ფრანგ. avancer) – ავანსის გაცემა.

ავანსირებული კაპიტალი (advance capital) – წარმოებაში წინასწარ დაბანდებული კა-

პიტალი ფულადი თანხის ან ქონებრივი ფასეულობის სახით.

ავანტაჟი (avantage) (ფრანგ. avantage) – ხელსაყრელი მდგომარეობა, პიროვნების (ჯგუფის) სარგებლობა, უპირატესობა.

ავერაჟი (averaging) – საბირჟო თამაშის სტრატეგია, რომელიც ითვალისწინებს დროის გარკვეულ შუალედში გამოშვებული აქციების ყიდვა–გაყიდვას მისი კურსის ცვლილების შესაბამისად.

ავიაზედნადები (airway bill) – ავიატვირთბარათი, გადაზიდვის კონტრაქტის დამადასტურებელი სავაჭრო ქვითარი.

ავიზო (aviso, advice) [<იტალ. avviso შეტყობინება] – 1. წერილობითი უწყება, რომლითაც ატყობინებენ მიმღებს მისთვის საქონლის, ფულის ან თამასუქის გაგზავნას; 2. ოფიციალური შეტყობინება სამეურნეო ოპერაციის შესრულების შესახებ, რომელსაც უგზავნის ერთი კონტრაჰენტი მეორეს; 3. ურთიერთანგარიშსწორებაში მომხდარი ცვლილებების შეტყობინება ფოსტით ან ტელეგრაფით; 4. ოფიციალური შეტყობინება, რომელსაც უგზავნის ბანკი მეანაბრეს, მისი ანაბრის ერთი ანგარიშიდან მეორეზე გადატანის შესახებ.

ა'ვისტა (a' vista) [<იტალ. a' vista წარდგენისას] – თამასუქი გადახდის ვადის მიუთითებლად. ასეთი თამასუქის გასანაღდებლად წარდგენა შეიძლება ნებისმიერ დროს.

ავისტა (avista) [<იტალ., იხ. ა'ვისტა] – წარწერა თამასუქზე ან ფულადი ანგარიშსწორების სხვა დოკუმენტზე, რომელიც ადასტურებს ამ დოკუმენტის განაღდებას წარდგენისთანავე ან წარდგენიდან განსაზღვრული ვადის გასვლის შემდეგ.

ავსტრიული სკოლა (austrian school) – ნეოკლასიკური მიმდინარეობის ერთ–ერთი განშტოება, მარჟინალური მიმართულება, რომელიც ჩამოყალიბდა XIX საუკუნის 70–იან წლებში ავსტრიაში. ზოგჯერ მას მოიხსენიებენ როგორც ვენის სკოლას, რადგან მისი წარმომადგენლები ფ. ვიზერი, კ. მენგერი, ო. ბემ–ბავერკი და ა.შ. ვენის უნივერსიტეტის პროფესორები იყვნენ. ავსტრიულ სკოლას დიდი წვლილი მიუძღვის ზღვრული სარგებლიანობის თეორიის შექმნაში. იგი პირველად 1871 წელს ჩამოაყალიბა კ. მენგერმა ნაშრომში „პოლიტიკური ეკონომიის საფუძვლები“, ხოლო ბემ–ბავერკმა განავითარა ეს თეორია ნაშრომში – „კაპიტალი და სარგებელი“. ავსტრიული სკოლა დაუპირისპირდა შრომითი ღირებულების თეორიას. იხ.:

შრომითი ღირებულების თეორია, ზღვრული სარგებლიანობის თეორია, მარჟინალიზმი, ნეოკლასიკური ეკონომიკური თეორია.

ავტარკია (autarky) [<ბერძნ. autarkeia თვითდაკმაყოფილება] – ქვეყნის სამეურნეო გამოცალკევების პოლიტიკა, რომელიც ქმნის კარჩაკეტილ, თვითუზრუნველყოფად ეკონომიკას.

ავტომატური სტაბილიზატორები (automatic stabilizers, built-in-stabilizers) – ფისკალური სისტემის ინსტრუმენტები, რომლებიც რეცესიის პერიოდში, პოლიტიკური გადაწყვეტილებების გარეშე, საბიუჯეტო–საგადასახადო პოლიტიკის ავტომატური ცვლილებებით გავლენას ახდენენ ერთობლივი მოთხოვნის სტიმულირებაზე. როდესაც ეკონომიკაში იწყება ვარდნა, მთავრობის მიერ გადასახადების სახით აკრეფილი თანხა ავტომატურად მცირდება, ვინაიდან რეცესიის პერიოდში ყველა სახის შემოსავალი (მათ შორის ხელფასი, მოგება და ა.შ.) მცირდება და საგადასახადო შენატანებიც სახელმწიფო ბიუჯეტში კლებულობს (იმის გამო, რომ მათი სიდიდე უშუალოდ ეკონომიკური საქმიანობის შედეგებზეა დამოკიდებული). საგადასახადო ამონაგების ავტომატური შემცირება ასტიმულირებს ერთობლივ მოთხოვნას და, აქედან გამომდინარე, ამცირებს ეკონომიკურ რყევადობას.

იმის გამო, რომ ეკონომიკური აღმავლობის პერიოდში ყველა სახის შემოსავალი (მათ შორის ხელფასი, მოგება და ა.შ.) იზრდება, საგადასახადო შენატანებიც სახელმწიფო ბიუჯეტში მატულობს.

ავტომატური სტაბილიზატორის როლს სახელმწიფო სოციალური ხარჯებიც ასრულებს. კერძოდ, რეცესიის დროს, როდესაც იკვეცება სამუშაო ადგილები, ის პირები, რომლებმაც დაკარგეს სამუშაო, იღებენ სხვადასხვა სახის ფულად დახმარებას (მათ შორის, უმუშევრობისთვის დაზღვევას). სახელმწიფო სოციალური ხარჯების ავტომატური გადიდება ასტიმულირებს ერთობლივ მოთხოვნას და, მაშასადამე, ამცირებს ეკონომიკურ რყევადობას.

ავტომატური სტაბილიზატორების ეფექტიანობა არც ისე მაღალია, რომ მთლიანად მოსპოს ეკონომიკაში მოკლევადიანი ვარდნის შემთხვევები, მაგრამ იგი წარმოქმნის სტაბილურობის ელემენტებს, უმუშევრობისა და ინფლაციის წინააღმდეგ ასრულებს

ე.წ. ჩაშენებული სტაბილიზატორის როლს. ამიტომ ავტომატურ სტაბილიზატორებს ჩაშენებულ სტაბილიზატორებსაც უწოდებენ.

ავტონომიური ინვესტიცია (autonomous investment) – კაპიტალდაბანდება, რომელიც არ არის დაკავშირებული შემოსავლების დონის ცვლილებასთან. ასეთი ინვესტიციების მაგალითად გამოდგება სახელმწიფო კაპიტალდაბანდებები, ის ინვესტიციები, რომლებიც ხმარდება გამოგონებებს, აგრეთვე გრძელვადიანი ინვესტიციების ის ნაწილი, რომელთა ანაზღაურება სწრაფად არ ხდება.

ავუარი (asset) [<ფრანგ. avoir ქონება] – ფართო გაგებით– აქტივი (ფულადი სახსრები, ჩეკი, თამასუქი, აკრედიტივი და სხვ.), რომლის მეშვეობითაც წარმოებს ფულადი ვალდებულებების დაფარვა. ვიწრო გაგებით – ბანკის ფულადი სახსრები, ადვილად რეალიზებადი ფასიანი ქაღალდები, აგრეთვე საზღვარგარეთის ბანკებში ამ ბანკის ანგარიშზე არსებული აქტივები უცხოურ ვალუტაში. განასხვავებენ თავისუფალ (შეუზღუდავად მოსახმარ), ბლოკირებულ (სახელმწიფოს და ბანკების განკარგულებაში არსებულ) და განსაზღვრული რეჟიმის მქონე ავუარებს.

აკერლოფი ჯორჯ (დაიბ. 1940) (Akerlof George) – ამერიკელი ეკონომისტი, ნობელის პრემიის ლაურეატი ეკონომიკის დარგში (2001) ჯ. სტიგლიცთან და მ. სპენსთან ერთად, ასიმეტრიული ინფორმაციის ბაზრების ანალიზში შეტანილი უმნიშვნელოვანესი წვლილისათვის.

აკვიზიტორი (acquirer) [<ლათ. acquisitor მომპოვებელი, შემძენი] – სატრანსპორტო ან სადაზღვევო საწარმოთა თანამშრომელი ან აგენტი, რომლის ვალდებულებებშიც შედის ახალი ტვირთის მოზიდვა და დაზღვევა.

აკორდული გადასახადი (lump-sum tax) – სახელმწიფოს მიერ დადგენილი ფიქსირებული გადასახადი, რომელიც არ არის დამოკიდებული შემოსავლების ან შესყიდვების სიდიდეზე.

აკრედიტივი (letter of credit) [<ლათ. accreditivus რწმუნებისა] – 1. საბანკო ანგარიშის სახეობა, რომელიც ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს აძლევს შესაძლებლობას, სააკრედიტივო დავალებაში მითითებული პირობების დაცვით მიიღოს გასამრჯელო ვალდებულების შესრულებისთანავე; 2. ანგარიშსწორების ფორმა საგარეო ვაჭრობაში. აკრედიტივი ხშირად გამოიყენება ტრატასთან ერთად საგარეო ვაჭრო-

ბის დაფინანსების უსაფრთხოების გაზრდის მიზნით; 3. სახელობითი ფასიანი ქაღალდი, რომელიც ადასტურებს მესაკუთრის უფლებას ბანკში მიიღოს აკრედიტივში მითითებული თანხა.

აკრი (acre) – ფართობის ერთეული ინგლისურ საზომთა სისტემაში: 1 ა = 0,4047 ჰექტარს.

„ალდაგი" (Aldagi) – აქციონერული საზოგადოება, პირველი არასახელმწიფო სადაზღვევო კომპანია საქართველოში. დაარსდა 1990 წელს. 2006 წლის ბოლომდე ეკავა ლიდერის პოზიცია, ვიდრე მისი აქციების 100% არ შეიძინა სადაზღვევო კომპანია „ბისიაიმ". 2009 წლის მონაცემებით, გაერთიანებული კომპანიის „ალდაგი ბისიაის" წილი ბაზრის 41,3%-ს შეადგენს.

ალე მორის (დაიბ. 1911) (Alais Morris) – ფრანგი ეკონომისტი, ნეოლიბერალური მიმართულების წარმომადგენელი, ნობელის პრემიის ლაურეატი ეკონომიკის დარგში (1988). მიენიჭა ნოვატორული წვლილისთვის ბაზრისა და რესურსების ეფექტიანი გამოყენების თეორიაში.

ალოკაციური ეფექტიანობა (allocative efficiency) – 1. პროდუქციის წარმოების ოპტიმალური ანუ საუკეთესო კომბინაცია რესურსების ეფექტიანი კომბინაციის გზით; რესურსების ისეთი კომბინაცია, როდესაც პროდუქციას აწარმოებენ მინიმალური ალტერნატიული დანახარჯებით. რესურსების ასეთ გამოყენებას ტექნიკურ ეფექტიანობასაც უწოდებენ; 2. სიტუაცია, როდესაც შეუძლებელია რეორგანიზაციით ან გაცვლით ერთი ინდივიდის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება მეორის ინტერესების შელახვის გარეშე. მეორე სახელწოდებაა **პარეტო–ეფექტიანობა.**

ალოკაციური ფუნქცია (allocation function) – სახელმწიფოს შემოსავლებისა და ხარჯების პოლიტიკის ნაწილი, რომელიც ითვალისწინებს ეკონომიკაში განსაზღვრული სახის საქონლისა და მომსახურების წარმოებას. სახელმწიფოს ალოკაციური ფუნქცია აუცილებლობითაა განპირობებული, ვინაიდან გარკვეული სახის დოვლათი, რომელიც საზოგადოებრივი საქონლის სახელწოდებითაა ცნობილი, არ შეიძლება საბაზრო ფასით მიეწოდოს საზოგადოებას. სახელმწიფოს ეს ფუნქცია უკავშირდება აგრეთვე გარე ეფექტების, ექსტერნალიების პრობლემას, როდესაც ერთი ინდივიდის მოქმედებას სხვებისთვის მოაქვს ხარჯი ან მოგება.

ალოკაციური ფუნქცია სა-

ხელმწიფოს სამი ფუნქციიდან ერთ-ერთია, რომლის განსაზღვრაც რ. ა. მასგრეივსა და სხვა ავტორებს ეკუთვნით. არსებობს აგრეთვე სახელმწიფოს გამანაწილებელი და სტაბილიზაციური ფუნქციები. მიუხედავად იმისა, რომ თეორიულად ამ ფუნქციების ერთმანეთისაგან გამიჯვნა ძალზე მოხერხებულია, პრაქტიკაში ისინი ხშირად გაერთიანებულია.

ასეთი დაყოფის მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ, ვინაიდან, ფასების მექანიზმი ვერ იძლევა სიგნალს პოტენციური მოთხოვნის შესახებ, საბაზრო ეკონომიკაში შეიძლება დაირღვეს არსებული წონასწორობა.

ალონჟი (allonge [<ფრანგ. allonge წანაკერი] – თამასუქზე მიმაგრებული დამატებითი ფურცელი – სათავდებო საგარანტიო ბარათი, ავალი.

ალპარი (al par) – ფასიანი ქაღალდების, ვალუტის, თამასუქის საბაზრო (საბირჟო) კურსის ტოლობა მათ ნომინალთან (ნომინალურ ღირებულებასთან).

ალტერნატიული დანახარჯი (ღირებულება) (opportunity cost) – ხელიდან გაშვებული შესაძლებლობების დანახარჯი (ღირებულება), იმ საქონლისა და მომსახურების ალტერნატიული დანახარჯი, რომელთა დათმობა აუცილებელია მოცემული საქონლისა და მომსახურების საწარმოებლად ან შესაძენად. სხვა სიტყვებით, ამა თუ იმ საქონლის საწარმოებლად გარკვეული რესურსების არჩევა ნიშნავს სხვა, ალტერნატიული საქონლის წარმოების შეუძლებლობას.

ნებისმიერ ქვეყანას, განვითარების დონის მიუხედავად, აქვს წარმოებრივი შესაძლებლობის ზღვარი. მას არ შეუძლია განუსაზღვრელად გაზარდოს წარმოება სრული დასაქმების პირობებშიც კი, ვინაიდან ყველა მოთხოვნის დაკმაყოფილება შეუძლებელია რესურსების უკმარისობის გამო. რესურსების შეზღუდულობა იწვევს წარმოების შეზღუდვასაც. ამიტომ რაიმე საქონლის წარმოება განაპირობებს იმავე რესურსების გამოყენებაზე უარის თქმას სხვა, ალტერნატიული პროდუქტის საწარმოებლად. ამრიგად, ყველა დანახარჯი, გარკვეულწილად, ალტერნატიულია. რეალურ წარმოებრივ საქმიანობაში აუცილებელია გათვალისწინებული იყოს არა მხოლოდ ფაქტობრივი ფულადი, არამედ ალტერნატიული დანახარჯიც.

ამალგამაცია (amalgamation) [ფრანგ. amalgame <ბერ-

ძნ. malagma რბილი სარჩული] – საბანკო კაპიტალის ცენტრალიზაციის ერთ-ერთი ფორმა, რომელიც გულისხმობს ორი ან რამდენიმე ბანკის შერწყმას კონკურენციული ბრძოლის პროცესში. განასხვავებენ ამალგამაციის ორ სახეობას: 1. მსხვილი ბანკის მიერ მცირე ბანკის შთანთქმას; 2. ბანკების ნებაყოფლობითი შერწყმის საფუძველზე ახალი ბანკის წარმოქმნას.

ამბალაჟი [<ფრანგ. emballage საფუთავი] – 1. საფუთავი მასალა; 2. შეფუთვის ხარჯები.

ამორტიზაცია (amortization, depreciation) [<ლათ. amortisation დაფარვა, გადახდა] – 1. რეალური აქტივების ღირებულების შემცირება, მათი ნაწილის ყოველწლიური ჩამოწერა ექსპლუატაციის პროცესში; ცვეთის კვალობაზე ძირითადი კაპიტალის ღირებულების გადატანა მზა პროდუქციაზე; 2. ფულადი სახსრების მიზნობრივი გადარიცხვა და დაგროვება ძირითადი კაპიტალის ცვეთის ანაზღაურების მიზნით შემდგომი გამოყენებისათვის; 3. ვალის თანდათანობითი დაფარვა გრაფიკის მიხედვით, პერიოდული შენატანების ან ვალდებულებების გამოსყიდვის გზით.

ამორტიზაციის ნორმა (amortization rate) – ამორტიზაციის წლიური თანხის პროცენტული შეფარდება ძირითადი კაპიტალის პირვანდელ საბალანსო ღირებულებასთან. ამორტიზაციის წლიური ნორმები დიფერენცირებულია ძირითადი კაპიტალის სახეობათა მიხედვით.

ამხანაგობა (company) – ფიზიკური ან იურიდიული პირების გაერთიანება ერთობლივი ეკონომიკური საქმიანობისთვის. განასხვავებენ შერეულ (კომანდიტურ) და სრულ ამხანაგობას.

ანაბარი (deposit) – ბანკში შესანახად და სარგებლის მიღების მიზნით შეტანილი ფულადი თანხა. არსებობს ვადიანი და მოკითხვამდე ანაბარი. ვადიანი ანაბარი გარკვეული ვადით შეიტანება ბანკში, ხოლო მოკითხვამდე ანაბარი – შენახვის ვადის მიუთითებლად.

ანგარიშგება (reporting) – ფირმების, ორგანიზაციების მიერ თავიანთი ეკონომიკური საქმიანობის შესახებ ანგარიშების პერიოდულად შედგენა.

ანგარიში (account) – განსაზღვრული ფორმით შედგენილი დოკუმენტი, რომელიც გამოიყენება ეკონომიკური საქმიანობის ამა თუ იმ ასპექტის გამოსახატავად. მაგ., დროის გარკვეულ მონაკვეთში აქტივისა და პასი-

ვის, ან კიდევ, მათი მარაგის ცვლილებების ანგარიში, რომელიც შეიძლება იყოს აუდიტორული, ბულალტრული, კაპიტალის მოძრაობის, კომერციული, მიმდინარე ოპერაციების, მოგებისა და ზარალის, საკორესპონდენტო, ფიდუციარული და ა.შ.

ანგარიშსწორება (payment, settlement) – ფულის გადახდა ვალდებულებების მიხედვით ნაღდი ან უნაღდო ფორმით. ანგარიშსწორება შეიძლება განხორციელდეს აკრედიტივით, ჩეკებით ან სხვა სახის ფასიანი ქაღალდებით, კრედიტებით, ურთიერთმოთხოვნების ჩათვლით, ხელფასების გაცემითა და ა.შ.

ანგარიშსწორების ანგარიში (paying account) – ანგარიში, რომელსაც ბანკი უხდის იურიდიულ პირებს ფულადი სახსრების შესანახად და სხვა იურიდიულ, ასევე ფიზიკურ პირებთან ანგარიშსწორების განხორციელებისათვის.

ანგარიშ-ფაქტურა (invoice) – სავაჭრო გარიგების ამსახველი დოკუმენტი, რომელსაც გამყიდველი ადგენს და უგზავნის მყიდველს; შეიცავს საქონლის მიწოდების საბაზისო პირობებს. იგი მოიცავს ცნობებს გასაყიდი საქონლისა და ფასის შესახებ, ასევე, წარმოადგენს ანგარიშსწორებისათვის გადახდის საფუძველს.

ანდერაიტინგი (underwriting) – ბოლო გამოშვების ფასიანი ქაღალდების შეძენა მათი გაყიდვის მიზნით. ჩვეულებრივ ანდერაიტინგს ახორციელებენ საინვესტიციო დილერები – ანდერაიტერები.

ანკეტა (form, questionnaire [ფრანგ. enquete] – გამოკითხვის ფურცელი, ძირითადი დოკუმენტი ანკეტირების გზით გამოკვლევის ჩატარებისათვის.

ანკეტირება (inquiry) – სხვადასხვა მოვლენასა და ღონისძიებაზე მოსახლეობის სოციალურ-ფსიქოლოგიური რეაქციის შესახებ ინფორმაციის მიღების მეთოდი. ანკეტირების პროცედურა შედგება ანკეტირების შემუშავების, გავრცელების, დამუშავებისა და ანალიზისაგან.

ანკეტირება არის უშუალო (ინტერვიუ) ან გაშუალებული (ანკეტა) გზით რესპონდენტისაგან (პირი, რომლის გამოკითხვაც ხდება) პირველადი, ვერბალური (სიტყვიერი) ინფორმაციის შეკრება. ეს მეთოდი ფართოდ გამოიყენება საზოგადოებრივი აზრის შესასწავლად.

ანტიდემპინგური გადასახადი (anti-dumping duties) – საბაჟო გადასახადი, რომელიც იც-

ავს ეროვნულ მრეწველობას დემპინგური (ხელოვნურად დაქვეითებული) ფასის მქონე საქონლის იმპორტისაგან.

ანტიდემპინგური კანონმდებლობა (anti-dumping legislation) – დემპინგის წინააღმდეგ მიმართული სპეციალური სამართლებრივი აქტები და დებულებები.

ანტიღირებული (bad) – პროდუქტი, რომელსაც მომხმარებლისთვის უარყოფითი ეფექტი მოაქვს. ეს ტერმინი ფართოდ არის გავრცელებული თანამედროვე ეკონომიკურ ლიტერატურაში. მას განსაკუთრებით ხშირად იყენებენ გარე ეფექტებთან დაკავშირებული ხარჯების განხილვისას.

ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა (anti-trust laws) – მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის კანონმდებლობა, რომელიც ითვალისწინებს წარმოების მეტის-მეტი მონოპოლიზაციის (ფირმების შერწყმა, ერთი ფირმის მიერ მეორის შთანთქმა, კანონსაწინააღმდეგო შეთანხმებები ბაზრების განაწილებისა და ფასების დადგენის მიზნით) შეზღუდვას. ანტიმონოპოლიური კანონები ხელს უწყობს კონკურენციის განვითარებას, იცავს მცირე და საშუალო ფირმებს.

ანტიციპაცია (anticipation) [<ლათ. anticipatio] – ფულის გადახდა სავალო ვალდებულების საფუძველზე დათქმულ ვადამდე.

ანტრეპრენიორი (entrepreneur) [<ფრანგ. entrepreneur მეწარმე] – 1. კერძო თეატრის, ცირკის და ა.შ. მფლობელი, არენდატორი. 2. მეწარმე.

ანტრეპრიზი (private theatrical enterprise) [<ფრანგ. entreprise] – კერძო სანახაობითი საწარმო (თეატრი, ცირკი და ა.შ.).

ანუიტეტი (annuity) – ვადიანი სახელმწიფო სესხი ვალის ყოველწლიური დაფარვითა და პროცენტის გადახდით.

აჟიო (agio) [იტალ. aggio] – 1. ქაღალდის ფულში გამოხატული ოქროს საბაზრო ფასის ზრდა ქაღალდის ფულის რაოდენობასთან შედარებით; 2. ფასიანი ქაღალდებისა და ფულადი ნიშნების საბირჟო (საბაზრო) კურსის აწევა, მათ ნომინალურ ღირებულებასთან შედარებით. ანგარიშობენ პროცენტობით. მაგ., თუ 10 დოლარის ღირებულების აქცია ბირჟაზე 11 დოლარად იყიდება, მაშინ აჟიო შეადგენს 10 პროცენტს. იგივეა, რაც ლაჟი. საპირისპირო – დიზაჟიო.

აჟიოტაჟი (stock-jobbing) [<ფრანგ. agiotage] – სპეკულაციური ოპერაციები ბირჟაზე ან ბაზარზე საქონლისა და ფასიანი

ქალალდების ფასების ხელოვნური გაზრდის მიზნით.

არაერთგვაროვანი კაპიტალი (heterogeneous capital) – სხვადასხვა სახის ფიზიკური კაპიტალი, გამოყენებული მაღალსპეციალიზებული კონკრეტული წარმოებრივი პროცესებისათვის. მისი სხვა მიზნით გამოყენება შეუძლებელია. არაერთგვაროვანი კაპიტალი განსხვავდება ერთგვაროვანი ძირითადი კაპიტალისაგან, რომლის გამოყენება შესაძლებელია მრავალი სხვადასხვა საქონლის წარმოებისათვის და სხვადასხვა წარმოებრივ პროცესებში. თუ კაპიტალი არაერთგვაროვანია, მაშინ, როგორც კემბრიჯის სკოლის წარმომადგენლები (ა. პიგუ, დ. რობერტსონი და სხვები) აღნიშნავენ, წარმოიქმნება სერიოზული პრობლემები ერთობლივი წარმოებრივი ფუნქციის გამოყენებასთან დაკავშირებით. ეს უკანასკნელი კი ნეოკლასიკურ მოდელებში გამოიყენება.

არაკომერციული ორგანიზაციები (non-profit institutions) – ორგანიზაციები, რომელთა მიზანი არ არის მოგების მიღება (მაგალითად, მრავალი ორგანიზაცია ჯანდაცვისა და განათლების სისტემაში). ითვლება, რომ ასეთი ორგანიზაციები მუშაობენ სპეციფიკურ რეჟიმში და სხვა ფირმებისაგან განსხვავებულ მიზნებს ისახავენ.

არაკონკურენტული მოხმარება (non-rival consumption) – საქონლის მოხმარება ითვლება არაკონკურენტულად, თუ ერთი ინდივიდის მიერ მისი მოხმარება არანაირად არ ამცირებს მეორე ინდივიდისათვის ამ საქონლის მიწოდებას. ასეთი საქონლის მოხმარება არ უკავშირდება ალტერნატიულ დანახარჯებს. მოხმარების არაკონკურენტულობა საზოგადოებრივი საქონლის თვისებაა. ამის მაგალითია სატელევიზიო სიგნალი, გამომდინარე იქიდან, რომ ერთი ინდივიდის მიერ ასეთი სიგნალის მიღება არ ამცირებს მის ხელმისაწვდომობას სხვებისათვის. ეკონომისტების მტკიცებით, ასეთი ტიპის საქონელი უნდა მიეწოდებოდეს ნულოვანი ფასით ყოველ ზღვრულ (დამატებით) ერთეულზე.

არამატერიალური მომსახურება (non-material, intangible service) – შრომის სპეციფიკური ეკონომიკური ფორმა, რომლის სასარგებლო ეფექტიც არამატერიალიზებულ მომსახურებაში ვლინდება. ეკონომიკური საქმიანობის სახეობათა საერთაშორისო სტანდარტული სამრეწველო კლასიფიკაციის მიხედვით,

არამატერიალური მომსახურება ორ ჯგუფად იყოფა. პირველ ჯგუფს მიეკუთვნება პირადი მომსახურება, ხოლო მეორეს – სოციალური მომსახურება. თუმცა, ამგვარი დაყოფა პირობითია, ვინაიდან არსებობს მომსახურების ისეთი სახეობები, რომლებიც შეიძლება მივაკუთვნოთ როგორც ერთ, ისე მეორე ჯგუფს. მაგალითად, განათლება, ჯანმრთელობის დაცვა, კულტურა და ა.შ. აკმაყოფილებს არა მხოლოდ პირად, არამედ სოციალურ მოთხოვნილებებსაც.

არამატერიალურ მომსახურებას განსაკუთრებული ადგილი უკავია მომსახურების სფეროში. მის წამყვან დარგებში ეკონომიკური საქმიანობა განიხილება არასაბაზრო მექანიზმის ფუნქციონირების, საზოგადოებრივი საქონლის თეორიის, საბიუჯეტო დაფინანსებისა და ნორმატიული ეკონომიკის პოზიციიდან. დასავლეთში საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ სოციალურ–კულტურული მომსახურების მნიშვნელოვანი ნაწილი, აგრეთვე სახელმწიფო მმართველობის, უშიშროების ორგანოების მომსახურება და სხვ., რაც საზოგადოებრივ საქონელს წარმოადგენს, ქმნის ეკონომიკის არასაბაზრო სექტორს.

არაინვთობრივი აქტივები (goodwill, intangible asset) – ტერმინი, რომელიც გამოიყენება საბუღალტრო აღრიცხვაში და გამოხატავს ფირმის არანივთობრივი აქტივების ღირებულებას. ჩვეულებრივ გამოითვლება როგორც სხვაობა ფუნქციონირებად ფირმისთვის გადახდილ ფასსა და მის საბალანსო ღირებულებას შორის. თუ გასაყიდ ფირმას აქვს კარგი რეპუტაცია, ჰყავს მრავალი მომხმარებელი და კლიენტი, რომლებიც, ალბათ, დარჩებიან მასთან მისი გაყიდვის შემდეგ, ეს შედის მის არანივთობრივ აქტივებში.

არაპირდაპირი გადასახადი (indirect tax) – საგადასახადო ანარიცხი, რომელსაც საქონლის შეძენისას იხდის მყიდველი. მოხმარებაზე გადასახადი, რომელსაც კრეფენ გაყიდვის ყოველი აქტიდან, დაწყებული წარმოებრივი და განაწილებითი ციკლიდან და საბოლოო მოხმარებით დამთავრებული. მოიცავს გაყიდვაზე გადასახადს, დამატებულ ღირებულებაზე გადასახადს, აქციზური გადასახადს, საიმპორტო ბაჟს, საქმიანობის მონოპოლიურ სახეობებზე გადასახადს და ა.შ., შედის საქონლისა და მომსახურების საბაზრო ფასში. ეს გადასახადები განვითარებად ქვეყნებში ქმნიან საგადასახადო ნაკრების ძირითად მა-

სას, ვინაიდან პირდაპირ გადასახადებთან შედარებით ადვილია მათი რეგულირება და აკრეფა.

არასაბაზრო მომსახურება (non-market service) – მომსახურება, რომელიც იყიდება არასაბაზრო ფასით და ერთეული მომსახურების მწარმოებელი რესურსები (50 პროცენტი და მეტი) იქმნება არა მომსახურების რეალიზაციით, არამედ სამთავრობო ტრანსფერებით, საოჯახო მეურნეობიდან ნებაყოფლობითი შენატანებით, საკუთრებიდან მიღებული შემოსავლებით და სხვ. გაეროს ეროვნული ანგარიშების სისტემის კლასიფიკაციის მიხედვით, არასაბაზრო მომსახურებას მიეკუთვნება: სახელმწიფო მმართველობის ორგანოების, ეროვნული თავდაცვის, სავალდებულო სოციალური დაზღვევისა და სოციალური დაცვის მომსახურება; განათლებისა და მეცნიერული კვლევის დარგში (უმაღლეს სასწავლებლებში, ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში, პროფესიულ-ტექნიკურ სასწავლებლებში, სკოლამდელ დაწესებულებებში, სამეცნიერო-კვლევით დაწესებულებებში) სახელმწიფოს და კერძო არაკომერციული ორგანიზაციების ხარჯზე გაწეული მომსახურება; ჯანმრთელობის დაცვის სფეროში (საავადმყოფოები, კლინიკები, სანატორიუმები და სხვ., აგრეთვე ვეტერინარული საქმიანობა) სახელმწიფოსა და კერძო არაკომერციული ორგანიზაციების ხარჯზე გაწეული მომსახურება; კერძო არაკომერციული ორგანიზაციების, პროფესიული კავშირების, რელიგიური ორგანიზაციების, ტურისტული საინფორმაციო სააგენტოებისა და კლუბების, პოლიტიკური პარტიების, სამომხმარებლო და სამოქალაქო ორგანიზაციების მომსახურება; მომსახურება კულტურის, დასვენებისა და გართობის სფეროში (ბიბლიოთეკები, საზოგადოებრივი არქივები, მუზეუმები, სპორტული მოედნები და კლუბები, ბოტანიკური და ბიოლოგიური ბაღები) გაწეული სახელმწიფო და კერძო არაკომერციული ორგანიზაციების ხარჯზე; სასაფლაო მეურნეობის ორგანიზაციასთან, ნაგვის გატანასა და სანიტარიასთან დაკავშირებული არასაბაზრო მომსახურება; საოჯახო მომსახურება (შინამოსამსახურეთა მომსახურება).

არასაბაზრო ურთიერთობა (non-market relations) – ურთიერთობა, რომელიც საბაზრო ეკონომიკაში ყალიბდება ქვეყნის მაკროეკონომიკური რეგულირების, სახელმწიფო საწარმოებში მტკიცე ფასების დადგე-

ნის, სახელმწიფო დაკვეთების შემოღების, მოსახლეობის სოციალურ დაცვასთან დაკავშირებული ღონისძიებების გატარების შემთხვევაში. არასაბაზრო პირობებში მოქმედებენ საბიუჯეტო დაფინანსებაზე მყოფი ორგანიზაციები.

არასაბაზრო ურთიერთობის არსებობას ძირითადად განაპირობებს შემდეგი ფაქტორები: პირველი, – ბაზრის მექანიზმი საშუალებას აძლევს მომხმარებლებს, დაიკმაყოფილონ მხოლოდ მოთხოვნით გამოხატული მოთხოვნილებები, მაგრამ არსებობს მოთხოვნილებები, რომელთა ფულით გაზომვაც შეუძლებელია. ბაზარი მათზე არ რეაგირებს. ასეთი სახის მოთხოვნილებები უკავშირდება განსაკუთრებული ტიპის საქონელსა და მომსახურებას, რომელიც მსოფლიო ეკონომიკურ ლიტერატურაში ცნობილია „საზოგადოებრივი საქონლის“ სახელწოდებით. მისი კვლავწარმოების არეალი ქმნის ეკონომიკის არასაბაზრო სექტორს; მეორე, – ბაზარს არ შეუძლია მისთვის ნიშანდობლივი ფასწარმოქმნის მექანიზმის მეშვეობით შეაფასოს ადამიანთა საქმიანობის საბოლოო გარე ეფექტები, რომლებიც შეიძლება გამოიხატოს როგორც დადებით, ისე უარყოფით სოციალურ–ეკონომიკურ შედეგებში. გარე ეფექტების არსებობა განაპირობებს კერძო და სოციალური დანახარჯებისა და შედეგების გამიჯვნის აუცილებლობას. კერძო დანახარჯები და შედეგები ასახავს საბაზრო ურთიერთობას, მათი ტოლობა – საბაზრო წონასწორობას, ხოლო სოციალური დანახარჯები და შედეგები – ფსევდოსაბაზრო წონასწორობას, რომელიც თავისი ეკონომიკური შინაარსით გაცილებით ფართოა საბაზროზე. მხოლოდ ბაზარს არ შეუძლია ფსევდოსაბაზრო წონასწორობის დამყარება, იგი დგინდება სახელმწიფოსა და მოთხოვნა–მიწოდების მექანიზმის ერთობლივი ძალისხმევით. იქ, სადაც ბაზარი უძლურია, აუცილებელია სახელმწიფოს ჩარევა; მესამე, ეკონომიკის დარგების — ენერგო–, თბო–, წყალ– და გაზმომარაგების, სარკინიგზო მიმოსვლის, საფოსტო, სატელეფონო და სატელეგრაფო კავშირგაბმულობის და ა.შ. ტექნიკური და ტექნოლოგიური სპეციფიკა, რომელიც მოითხოვს წარმოების, განაწილებისა და მოხმარების ერთიან სისტემას, წარმოებული პროდუქციის თავისებურებები და მოხმარების მასობრივი ხასიათი, რომელიც განაპირობებს ფართომასშტაბიანი წარმოების აუცი-

ლებლობას, არ ქმნის ეკონომიკურ სივრცეს ნორმალური კონკურენციისათვის. ამიტომ ამ დარგებში სახელმწიფო მონოპოლია (ბუნებრივი მონოპოლია) განპირობებულია ობიექტური აუცილებლობით, რაც არასაბაზრო ურთიერთობებში აისახება.

არასაგადასახადო შემოსავალი (off-budget receipts) – შემოსავალი, რომელიც არ არის გათვალისწინებული საგადასახადო კოდექსით. მას მიეკუთვნება: ლიცენზირებისა და სხვა სახის სახელმწიფო მომსახურების გაწევიდან მიღებული მოსაკრებლები, სახელმწიფო ბიუჯეტის, სახელმწიფო ქონების არენდიდან მიღებული შემოსავალი და ა.შ.

არასრულყოფილი კონკურენცია (imperfect competition) – საბაზრო სიტუაცია, როდესაც კონკურენციის სრულყოფილება ირღვევა თუნდაც ერთი გამყიდველის (ან მყიდველის) ზეგავლენით საბაზრო ფასზე. იგი გამოხატავს საბაზრო სტრუქტურის ნებისმიერ ფორმას – მონოპოლიას, ოლიგოპოლიას ან მონოპოლიურ კონკურენციას.

არაფასისმიერი კონკურენცია (non-price competition) – ნებისმიერი კანონიერი საშუალების გამოყენება, გარდა ფასების შემცირებისა, ახალი მომხმარებლის მიზიდვის მიზნით. არაფასისმიერი კონკურენციის მეთოდებს შორის აღსანიშნავია რეკლამა, მარკეტინგის გაუმჯობესება, ინოვაციების დანერგვა და ა.შ.

არაფორმალური სექტორი (informal sector) – ეკონომიკის სექტორი, რომელიც არ არის ჩართული ოფიციალურ სტატისტიკაში. მასში შედის თვითდასაქმებულთა კატეგორია, რომლის მაღალი ხვედრითი წონით გამოირჩევა განვითარებადი ქვეყნები. თვითდამაქმებულები ასრულებენ წვრილ შრომატევად სამუშაოებს და განიხილებიან როგორც უმუშევრები. ამიტომაცაა, რომ ისინი არ არიან ჩართული ეროვნულ სტატისტიკაში, თუმცა ხშირად მათ, მაღალი მწარმოებლურობის საფუძველზე, მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვთ ეროვნული შემოსავლის წარმოებაში.

თვითდასაქმებულთა შრომა ხასიათდება დაბალი კაპიტალტევადობითა (ანუ გამოყენებულ მოწყობილობათა ღირებულების გამოშვებულ პროდუქციასთან შეფარდების დაბალი დონით) და დაბალი კაპიტალშეიარაღებით (ანუ გამოყენებულ მოწყობილობათა ღირებულების დახარჯული შრომის ღირებულებასთან შეფარდების დაბალი დონით).

არბიტრაჟი (arbitration, arbitrage) [ფრანგ. arbitrage]–1. სპე-

კულაცია რისკის გარეშე. კომერციული საქმიანობა, რომელიც გულისხმობს უცხოური ვალუტის ყიდვას ფასიანი ქაღალდების ერთ ბაზარზე ერთდროულად მეორეზე გაყიდვის მიზნით, სხვადასხვა ბაზარზე ვალუტის კურსის სხვაობის საფუძველზე მოგების მისაღებად. არბიტრაჟი ხელს უწყობს ფასებში მკვეთრი განსხვავების დაძლევას, რაც ბაზრების ეფექტიანი ფუნქციონირების მნიშვნელოვანი ფაქტორია; 2. სადავო საქმეთა განხილვის მეთოდი, როდესაც მხარეები მიმართავენ სამედიატორო მოსამართლეს (არბიტრს); 3. სამედიატორო სასამართლო, სადაც დავას წყვეტს მოსამართლე–შუამავალი (არბიტრი).

არბიტრაჟი „ად–ჰოკი" (arbitrage "ad hoc") – არბიტრაჟი, რომელიც იქმნება კონკრეტულ კონტრაქტთან დაკავშირებული სადავო საკითხების გადასაწყვეტად. უთანხმოებას, როგორც წესი, განიხილავს სამი პირი: ორი არბიტრი (მოსარჩელისა და მოპასუხის) და ერთი სუპერარბიტრი. კონტრაქტში დაწვრილებით არის განხილული არბიტრების არჩევისა და დანიშვნის წესები, დადგენილია გადაწყვეტილებათა მიღების საბოლოო ვადები. ჩვეულებრივ არბიტრებად იწვევენ საგარეო–სავაჭრო ოპერაციების საუკეთესო სპეციალისტებს. ისინი შეიძლება იყვნენ მეცნიერები, ფირმების პრეზიდენტები, ადვოკატები, სახელმწიფო ორგანიზაციების მოსამსახურეები. აუცილებლობის შემთხვევაში არბიტრებად შეიძლება მიიწვიონ ტექნიკური ექსპერტები.

არენდა (rent) [<ლათ. arrendare გაქირავება] – ხელშეკრულება, რომლის მიხედვითაც ერთი მხარე (მეარენდე) აძლევს მეორე მხარეს – არენდატორს ქონებას (მიწას, შენობა–ნაგებობებს, სამრეწველო და სავაჭრო საწარმოებს, დროებით გამოუყენებელ მოწყობილობებს, სატრანსპორტო საშუალებებსა და სხვ.) დროებით სარგებლობისათვის განსაზღვრული ქირით. არენდატორი ვალდებულია გადაიხადოს საარენდო გადასახადი შრომითი საქმიანობის შედეგების მიუხედავად. არენდირებული ქონება შეიძლება გახდეს არენდატორის საკუთრება, თუ ეს უკანასკნელი მას მთლიანად გამოისყიდის.

არენდატორი (leaseholden, tenant) – პირი, საარენდო ხელშეკრულების ერთ-ერთი მხარე, რომელიც რაიმეს იღებს არენდით მეარენდისაგან.

არი (are) [<ლათ. are ფართობი, ზედაპირი] – ფართობის ერთეული საზომთა მეტრულ სისტემაში.

1 ა = 100 კვ.მ., ანუ 0,01 ჰა.

არჩევანი ალტერნატიული ვარიანტებიდან (trade-off) – იმ გადაწყვეტილების მიღების აუცილებლობა, რომელიც გულისხმობს, რომ არჩეული ვარიანტი განხორციელდება ალტერნატიულზე უარის თქმის ფასად. მაკროეკონომიკურ ტერმინოლოგიაში გამოიყენება ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებების შემუშავებისას ამა თუ იმ მიზნის არჩევის პრობლემის აღსანიშნავად. მაგ., არჩევანის პრობლემა უმუშევრობის ზრდასა და ინფლაციის დაჩქარებას შორის, მოგების ზრდასა და ხელფასის გადიდებას შორის და ა.შ.

ასორტიმენტი (range of goods, assortment) [<ფრანგ. assortiment] – სხვადასხვა სახის საქონლის ნაკრები, დაჯგუფებული განსაზღვრული ნიშნების მიხედვით. განასხვავებენ საწარმოო და სავაჭრო ასორტიმენტს.

ასოციაცია (association) [<ლათ. associatio გაერთიანება] – იურიდიულ და ფიზიკურ პირთა ნებაყოფლობითი გაერთიანება, შექმნილი ეკონომიკური (სამეურნეო), პოლიტიკური, სამეცნიერო და სხვა მიზნების მისაღწევად. ეკონომიკური ასოციაცია იქმნება სამეწარმეო საქმიანობის მიზნით სახელშეკრულებო ურთიერთობის საფუძველზე. კონცერნისაგან განსხვავებით, იქ შეზღუდვები ნაკლებად მკაცრია.

აუდიტი (audit) [<ლათ. იხ. აუდიტორი] – სამეურნეო სუბიექტის საბუღალტრო-საფინანსო ანგარიშგების, საბუღალტრო აღრიცხვისა და საფინანსო ოპერაციების წარმოების, მოქმედ კანონმდებლობასა და ნორმატივებთან შესაბამისობის, სისრულისა და უტყუარობის, აგრეთვე, საფინანსო და ქონებრივი მდგომარეობის ექსპერტიზა, რომელსაც ატარებენ არასაუწყებო დამოუკიდებელი აუდიტორები სააუდიტორო ობიექტის შესწავლის, შემოწმებისა და რევიზიის გზით. აუდიტორულ მომსახურებად ითვლება აგრეთვე ზემოთ აღნიშნულ საკითხებზე სამეურნეო სუბიექტებისათვის გაწეული კონსულტაციები და დახმარება.

აუდიტი ტარდება სააუდიტორო სტანდარტებისა და დადგენილი მეთოდიკის შესაბამისად. ცნობილია საინიციატივო და სავალდებულო აუდიტები. **საინიციატივო აუდიტი** ტარდება სამეურნეო სუბიექტის ინიციატივით და ამ უკანასკნელის მიერ შერჩეული სააუდიტო თემის მიხედვით. **სავალდებულო აუდიტი** დაწესებულია კანონმდებლობით გარკვეული წრის სამეურ-

ნეო სუბიექტებისათვის და ტარდება პერიოდულად კანონით დადგენილ თემაზე. აუდიტის ჩატარება სავალდებულოა:

– იმ სამეურნეო სუბიექტებისათვის, რომელთა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმაც მოქმედი კანონმდებლობით ითვალისწინებს მესაკუთრეთა შეზღუდულ ქონებრივ პასუხისმგებლობას;

– ბანკების, სადაზღვევო კომპანიების, არასაბიუჯეტო ფონდების, საფონდო და სასაქონლო ბირჟებისათვის;

– ფასიანი ქაღალდების ემიტენტებისა და საინვესტიციო ინსტიტუტებისათვის;

– უცხოური იურიდიული პირებისათვის, რომლებიც მოგებას იღებენ მოცემული ქვეყნის ტერიტორიაზე საქმიანობით;

– უცხოური საინვესტიციო საწარმოებისათვის;

– სხვა სამეურნეო სუბიექტებისათვის, რომელთა სიაც ყოველწლიურად მტკიცდება.

აუდიტი ფასიანი მომსახურებაა. იგი, როგორც წესი, ტარდება ხელშეკრულების საფუძველზე სახელმწიფო კონტროლისაგან დამოუკიდებლად და არ ცვლის მას.

აუდიტორი (auditor) [<ლათ. auditor მსმენელი] – აუდიტის ჩამტარებელი ფიზიკური პირი, როგორც წესი, მოცემული სახელმწიფოს მოქალაქე, რომელსაც აქვს სპეციალური განათლება და კვალიფიკაცია, რაც დადასტურებულია სპეციალური საატესტაციო კომისიის მიერ. აუდიტორს სააუდიტორო საქმიანობის დაწყების უფლება აქვს მხოლოდ შესაბამისი კომპეტენტური ორგანოდან ლიცენზიის მიღების შემდეგ. აუდიტორები ამ საქმიანობას ეწევიან როგორც ინდივიდუალურად, ისე აუდიტორულ ფირმებში. აუდიტორი ვალდებულია მოიპოვოს ისეთი ინფორმაცია და მასალა, რომელიც უზრუნველყოფს სააუდიტო თემის სრულყოფილ შესწავლას, შეფასებას და დასკვნის ობიექტურობას, ამასთან, გამორიცხავს ტენდენციურობასა და ცალმხრივობას. სამეურნეო სუბიექტის ადმინისტრაცია ვალდებულია მიაწოდოს აუდიტორს მისთვის სასურველი ინფორმაცია და მასალა, რომელთა უტყუარობაზეც პასუხისმგებელია სამეურნეო სუბიექტი. აუდიტის თემის შესახებ თავის საბოლოო მოსაზრებას აუდიტორი ასახავს დასკვნაში, რომელიც ოფიციალური დოკუმენტია და რომლის წარდგენაც ნებისმიერ ორგანიზაციაში შეიძლება. აუდიტის შედეგების რეალიზაციას, როგორც წესი,

ახდენენ დამკვეთი და სხვა ადრესატები, რომლებიც აუდიტორულ დასკვნას იღებენ. ამასთან, კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შემთხვევაში აუდიტორს შეუძლია შესაბამისი კომპეტენტური ორგანოს წინაშე დასვას აუდიტორის შედეგების რეალიზაციის საკითხი.

აუდიტორული ფირმა (auditor firm) – ფირმა, რომლის წესდებაც ითვალისწინებს მხოლოდ აუდიტორულ და მასთან დაკავშირებულ საქმიანობას.

აუდიტორული საქმიანობა არის იმ ურთიერთობათა ერთობლიობა, რომელიც მყარდება აუდიტის და მასთან დაკავშირებული საქმიანობის მომზადების, ჩატარებისა და შედეგების რეალიზაციის პროცესში სამეურნეო სუბიექტს (დამკვეთს), აუდიტორს (აუდიტორულ ფირმას), აგრეთვე, ზოგიერთ შემთხვევაში, ხელისუფლების ორგანოსა და სხვა რომელიმე მესამე პირს შორის, მოქმედი კანონმდებლობისა და სხვა მარეგულირებელი ნორმების საფუძველზე.

როგორც წესი, აუდიტორულ საქმიანობას არეგულირებს სახელმწიფო. ეს ხდება კანონების მიღებისა და მათ შესრულებაზე ხელისუფლების მეთვალყურეობის გზით. ამასთან, სახელმწიფო უშუალოდ არ ერევა აუდიტორული ფირმის საქმიანობაში. აუდიტორი დამოუკიდებელია სახელმწიფოსაგან, კლიენტისაგან, ნებისმიერი მესამე პირისაგან. იგი ხელმძღვანელობს მხოლოდ კანონებით, აუდიტორული სტანდარტებითა და მეთოდიკით. აუდიტორული ფირმა თანაბრად იცავს მესაკუთრის, სახელმწიფოსა და საზოგადოების კანონიერ ინტერესებს.

აუდიტორული საქმიანობის სახელმწიფო რეგულირების ორგანოები უმეტეს შემთხვევაში იქმნება ხელისუფლების უმაღლეს ორგანოებთან (საქართველოში ამ მოვალეობას ასრულებს აუდიტორული საქმიანობის საბჭო, რომელიც შექმნილია პარლამენტთან).

აუდიტორული ფირმის მუშაობას მიმართავენ აუდიტორთა თვითმმართველობის ორგანოები. ისინი ამზადებენ აუდიტის სტანდარტებს და სხვა მეთოდური ხასიათის ნორმატიულ აქტებს. თვითმმართველობის ასეთი ორგანოები ძირითადად აუდიტორთა ნებაყოფლობითი პროფესიული გაერთიანებებია. ბევრ ქვეყანაში მათ აუდიტორული პალატები ეწოდებათ.

საქართველოში აუდიტორული პალატა შეიქმნა 1992 წლის

დამლევს, ხოლო აუდიტორული და საკონსულტაციო მომსახურების პირველი აქციონერთა საზოგადოება – „იბერიაუდიტორი" 1990 წელს დაარსდა. ამით დასაბამი მიეცა ქვეყანაში აუდიტორული საქმიანობის დაწყებას.

აუტრაიტი (outright) – მარტივი ვადიანი სავალუტო გარიგება, რომელიც ითვალისწინებს ფულის გადახდას მონაწილე მხარეების მიერ მკაცრად განსაზღვრული „ფორვარდის" კურსით.

აუტსაიდერი (outsider) [<ინგ. outsider] – ფირმა, ძირითადად მცირე და საშუალო, რომელიც არ შედის მონოპოლისტურ გაერთიანებაში.

აუქციონი (auction) [<ლათ. auctio (auctionis)] – ბაზრის ერთერთი ფორმა, სადაც პოტენციური მყიდველები თვით თავაზობენ ბაზარს საქონლის ფასს და არა უბრალოდ იხდიან გამყიდველის მიერ დაწესებულ ფასს. აუქციონი საჯარო ვაჭრობაა აუქციონერის ხელმძღვანელობით, რომლის დროსაც გასაყიდ საქონელს იძენს უმაღლესი ფასის გადამხდელი პირი. ასეთ აუქციონს **ჩვეულებრივი** ანუ **ინგლისური აუქციონი** ეწოდება. აუქციონის სხვადასხვა სახეობათა შორის აღსანიშნავია აგრეთვე **ჰოლანდიური აუქციონი,** სადაც ვაჭრობა იწყება მაღალი ფასით, სანამ ვინმე არ გამოთქვამს სურვილს შეიძინოს მოცემული საქონელი ბოლოს გამოცხადებული ფასით. პრაქტიკაში საქონლის ბირჟებზე გამოიყენება ორმაგი აუქციონი, როდესაც ბირჟის წევრი შეიძლება იყოს როგორც გამყიდველი, ისე მყიდველი.

აქსელერატორი (accelerator) [<ლათ. accelerare დაჩქარება] – ეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს თანაფარდობას ინვესტიციებისა და შემოსავლების ცვალებადობას შორის; ინვესტიციის ნამატის ფარდობა შემოსავლის ნამატთან. აქსელერატორი გამოიყენება ეკონომიკური ზრდის მაკროეკონომიკურ მოდელებში მულტიპლიკატორთან ერთად.

აქსელერატორის პრინციპი (accelerator principle) – კონცეფცია, რომლის შესაბამისად პროდუქციის გამოშვების ზრდის ტემპების ცვლილებები იწვევს იმავე მიმართულებით ინვესტიციებზე მოთხოვნის ცვლილებებს. მის თანახმად, ერთობლივი წმინდა ინვესტიციები დამოკიდებულია წარმოების მოცულობის მოსალოდნელ ცვლილებებზე. უმარტივესი ფორმით ეს პრინციპი შეიძლება წარმოვადგინოთ შემდეგნაირად:

$$I_t = a \cdot \Delta Y_{t-1} + b,$$

სადაც **a** არის აქსელერაციის კოეფიციენტი, **Δ** – მცირე ცვლილება, Y_{t-1} – წარმოების მოცულობის ცვლილება წინა წელს, **b** – ინვესტიციები, რომლებიც მიმართულია ძირითადი კაპიტალის მწყობრიდან გამოსული ნაწილის შესაცვლელად.

აქსელერატორის პრინციპი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ეკონომიკური ციკლის ახსნაში, მაგ., მულტიპლიკატორისა და აქსელერატორის ურთიერთზემოქმედების საფუძველზე, აგრეთვე ეკონომიკური ზრდის თეორიაში, განსაკუთრებით ჰაროდ–დომარის თეორიაში.

აქსელერაციის კოეფიციენტი (accelerator coefficient) – კოეფიციენტი, რომელიც უჩვენებს, რამდენჯერ იზრდება ახალი ინვესტიციები წარმოების მოცულობის ცვლილების საპასუხოდ. იგულისხმება, რომ ახალი ინვესტიციები უნდა იზრდებოდეს უფრო სწრაფად, ვიდრე წარმოების მოცულობა, ვინაიდან მანქანა–დანადგარების ღირებულება ჩვეულებრივ მნიშვნელოვნად აღემატება მისი წლიური პროდუქციის ღირებულებას.

აქტივი (asset) [<ლათ. activus, ქმედითი, აქტიური] – 1. ეკონომიკური საქმიანობის სუბიექტების ნებისმიერი ქონება – ნაღდი ფული ანუ მიმოქცევაში გაშვებული ქაღალდისა და ლითონის ფულის ერთობლიობა, მანქანა–დანადგარები, შენობა–ნაგებობები, საბანკო ანაბრები, პატენტი, ინვესტიციები, ფასიანი ქაღალდები და სხვ., დასავლეთის პრაქტიკაში – აგრეთვე საქმიანი რეპუტაცია; 2. სახელმწიფოს მიერ საზღვარგარეთიდან მიღებული ფულადი შემოსავლების სიჭარბე საზღვარგარეთ გაწეულ ხარჯებთან შედარებით (მაგ., საქონლის გატანის შედეგად); 3. საბუღალტრო ბალანსის ერთ–ერთი მხარე, სადაც მოცემულია სამეურნეო საშუალებების დასახელება, ხოლო მეორე მხარეს – პასივში ჩამოთვლილია სამეურნეო საშუალებების წყაროები.

აქტიური კაპიტალი (active capital) – კაპიტალი, რომელიც თავისუფალია ვალდებულებებისა და ვალებისაგან.

აქტიური საგადასახდელო ბალანსი (active balance of payments) – საგადასახდელო ბალანსი, რომელშიც საზღვარგარეთიდან შემოსულობები აღემატება ქვეყნის მიერ საზღვარგარეთ გაწეულ ხარჯებსა და გადასახდელებს.

აქტუარიუსი (actuary) [<ლათ. actuarius მოანგარიშე] – დაზღვევის საქმის სპეციალის-

ტი, რომელიც დაკავებულია სადაზღვევო შენატანების, პენსიებისა და ა.შ. გაანგარიშებით.

აქცეპტანტი (acceptor) – პირი, რომელიც იღებს ვალდებულებას, გადაიხადოს წარმოდგენილი ანგარიშის, თამასუქის მიხედვით.

აქცეპტი (acceptance) [<ლათ. acceptus მიღებული] – 1. თანხმობა ხელშეკრულების დადებაზე; 2. წარწერა გადასაპირებელ თამასუქზე, რომლითაც გადამხდელი ადასტურებს თავის ვალდებულებას, გაანაღდოს თამასუქი მასზე მითითებულ ვადაში. აქცეპტს აფორმებს აქცეპტანტი წარწერით „აქცეპტირებულია" და ხელის მოწერით; 3. ბანკის თანხმობა გადასაპირებელ თამასუქზე აღნიშნული თანხის გადახდის გარანტიის შესახებ.

აქცეპტური კრედიტი (acceptance credit) – ბანკების მიერ გაცემული კრედიტი კლიენტის მიერ წარდგენილი გადასაპირებელი თამასუქის აქცეპტირების გზით. გამოიყენება საერთაშორისო ვაჭრობაში, როგორც იმპორტის დაკრედიტების ერთ-ერთი ფორმა. აქცეპტური კრედიტის გაცემის ოპერაცია ხორციელდება შემდეგნაირად: იმპორტიორი შეუთანხმდება ექსპორტიორს იმის შესახებ, რომ ამ უკანასკნელის მიერ ექსპორტირებულ საქონელში ფულს გადაიხდის იმპორტიორის მომსახურე ბანკი, ექსპორტიორის მიერ წარდგენილი გადასაპირებელი თამასუქის აქცეპტის გზით. ამასთან, დგინდება სააქცეპტო თანხა და გადახდის ვადა. იმპორტიორი ავალებს ბანკ-აქცეპტატს, გახსნას აკრედიტივი ექსპორტიორის სასარგებლოდ მის მიერ სასაქონლო დოკუმენტების წარდგენის საფუძველზე. ექსპორტიორი, გაგზავნის რა საქონელს, გამოწერს ტრატას იმპორტიორის ბანკზე. ექსპორტიორის ბანკი გადაგზავნის ტრატას ექსპორტიორის სასაქონლო დოკუმენტებთან ერთად იმპორტიორის ბანკში აქცეპტისათვის. სასაქონლო დოკუმენტები გადაეცემა იმპორტიორს. ეს უკანასკნელი ტრატის გადახდის ვადის დადგომისას უხდის ბანკ-აქცეპტატს შესაბამის თანხას, რის შემდეგაც ბანკი ანაღდებს ტრატას.

აქცეპტურ-რამბურსული კრედიტი (reimbursement credit) – აქცეპტური კრედიტის გართულებული ფორმა, რომლის დროსაც თამასუქი წარედგინება არა იმპორტიორის ბანკს, არამედ, ორივე მხარის შეთანხმების საფუძველზე, რომელიმე პირველხარისხოვან ბანკს საერთაშორი-

სო ბაზარზე. ამრიგად, აქცეპტური–რამბუსნული კრედიტით სარგებლობისას ოპერაციაში მონაწილეობს სამი ბანკი: იმპორტიორის ბანკი აძლევს გარანტიას განვადებით ნაყიდი საქონლის ანაზღაურების შესახებ პირველხარისხოვან ბანკს რამბუსნული ვალდებულების ფორმით. ექსპორტიორის ბანკი გამოწერს პირველხარისხოვანი ბანკის სახელზე გადასაპირებელ თამასუქს იმპორტიორის მიერ გადმოტვირთულ საქონელზე. გადახდის ვადის დადგომის წინ იმპორტიორს შეაქვს საჭირო თანხა თავის ბანკში, რომელიც, რამბუსნული ვალდებულების შესაბამისად, გადაუგზავნის მას პირველხარისხოვან ბანკს. გადახდის ვადის დადგომისას პირველხარისხოვანი ბანკი გადაუგზავნის ამ თანხას ექსპორტიორის ბანკს.

აქცია (share, stock) [<ფრანგ. action] – ფასიანი ქაღალდი, გამოშვებული აქციონერული საზოგადოების მიერ, რომელიც აძლევს უფლებას მის მფლობელს, მიიღოს დივიდენდი აქციონერული საზოგადოების მოგებიდან. შემოსავლის სიდიდის მიხედვით განასხვავებენ ჩვეულებრივ და პრივილეგიურ აქციებს. ჩვეულებრივი აქციების მიხედვით განაწილებული შემოსავლები მერყეობს მოგების ნორმის შესაბამისად. იგი იზრდება აქციონერული საზოგადოების მოგების ზრდასთან ერთად და, პირიქით, მცირდება მის შემცირებასთან ერთად. პრივილეგიური აქციების მიხედვით განაწილებული შემოსავლები არ იცვლება აქციონერული საზოგადოების მოგების ცვლილების შესაბამისად. იგი წინასწარ დადგენილი, ფიქსირებული სიდიდეა. აქციონერული საზოგადოების ლიკვიდაციის შემთხვევაში, მისი ქონების განაწილებისას, ჩვეულებრივი აქციის მფლობელთან შედარებით, უპირატესობა ენიჭება პრივილეგიური აქციის მფლობელს. როგორც წესი, პრივილეგიური აქციის მფლობელი არ სარგებლობს ხმის უფლებით, ჩვეულებრივის მფლობელი კი სარგებლობს. ამიტომ აქციონერული კომპანიების დამფუძნებლები უპირატესობას ანიჭებენ და თავისთვის იტოვებენ ჩვეულებრივ აქციებს, ხოლო პრივილეგიურს ყიდიან.

აქცია წარმომდგენზე (bearer share) – აქცია, რომლის ბლანკზეც არ არის მითითებული მისი მფლობელის სახელი. აქციონერული საზოგადოების აქციების რეგისტრაციის წიგნში ფიქსირებულია მხოლოდ ამ სახის აქციების საერთო რაოდენობა.

აქციების საკონტროლო პაკეტი (controlling stake, control share holding) – ერთი პირის სარგებლობაში არსებული აქციონერული საზოგადოების აქციების მთლიანი რაოდენობის ნაწილი, რომელიც აძლევს მას უფლებას განახორციელოს კონტროლი ამ საზოგადოების საქმიანობაზე.

აქციზი (აქციზური გადასახადი) (excise) [<ლათ. accidere წაჭრა] – არაპირდაპირი გადასახადის ერთ-ერთი სახეობა. წესდება ისეთ საქონელზე, რომელსაც ახასიათებს ორი ძირითადი თავისებურება: 1. ფასისგან დამოუკიდებლად იყიდება განუსაზღვრელი რაოდენობით; 2. არის შეუცვლელი სამომხმარებლო საქონელი. იგი შედის საქონლის (შაქრის, ჩაის, ალკოჰოლური სასმელების, თამბაქოს, მარილის, ბენზინის და ა.შ.) ფასში, აგრეთვე სატრანსპორტო, კომუნალური და სხვ. მომსახურების ტარიფში. აქციზი ზღუდავს მათ მოხმარებას. სახელმწიფო აფიქსირებს აქციზური გადასახადის სიდიდეს და ახორციელებს ფასებზე კონტროლს. აქციზი სახელმწიფო ბიუჯეტის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყაროა.

აქციზი რეგრესიული გადასახადია. აქციზური გადასახადის აკრეფისას შეძენილი პროდუქციის ერთეულზე თანაბარი სიდიდის გადასახადი ამოიღება. ეს კი ნიშნავს იმას, რომ რაც უფრო მეტია შემოსავალი, გადასახადის მით ნაკლები წილია მასში.

აქციის კურსი (share price) – ფასი, რომლითაც მოცემულ მომენტში ხდება კონკრეტული აქციონერული საზოგადოების აქციების ყიდვა-გაყიდვა საფონდო ბირჟაზე, საქონლის ბირჟების საფონდო განყოფილებებში, ბანკებსა და საბროკერო კანტორებში. მუდმივად მოქმედი კაპიტალის ბაზრის პირობებში აქციის კურსი, პირველ ყოვლისა, დამოკიდებულია დივიდენდის განაკვეთსა და სარგებლის განაკვეთს შორის თანაფარდობაზე. მაგ., თუ დივიდენდის განაკვეთი უდრის 18%-ს, ხოლო სარგებლის განაკვეთი – 12 %-ს, მაშინ აქციის კურსი შეადგენს მისი ნომინალური ფასის 150 %-ს, ანუ აქცია 100 დოლარის ნომინალური ფასით ეღირება არანაკლებ 150 დოლარისა. აქციის კურსზე გავლენას ახდენს აგრეთვე აქციონერული საზოგადოების რეპუტაცია, მისი საქმიანობის ფინანსური მაჩვენებლები, ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე მოთხოვნის და მიწოდების თანაფარდობა და სხვ. აქციის მრავალი მფლობელი იყენებს საბაზრო და ნომინალური აქცი-

ის კურსებს შორის მნიშვნელოვანი სხვაობის ხარჯზე შემოსავლის მიღების შესაძლებლობას, სწრაფად და მომგებიანად ყიდის ამ აქციებს, რის გამოც მიწოდება სჭარბობს მოთხოვნას და აქციის კურსი ეცემა და, პირიქით, რეკლამისა და სხვა ფაქტორების გავლენით, შეიძლება წარმოიქმნას აჟიოტაჟური მოთხოვნა აქციებზე და, შესაბამისად, მკვეთრად გაიზარდოს მათი კურსი. ნომინალურ ფასზე მაღალი აქციის კურსი ემისიური შემოსავლის წყაროა. აქციის კურსის დინამიკაზე დიდ გავლენას ახდენს ქვეყანაში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარება.

აქციონერი (stockholder, shareholder) [<ფრანგ. acctionaire] – პირი, რომელიც აქციონერთა საზოგადოების წევრი ხდება მისი აქციის ან აქციების შეძენის საფუძველზე. აქციონერი სარგებლობს გარკვეული უფლებებით. კერძოდ, მას უფლება აქვს მონაწილეობა მიიღოს საზოგადოების საქმიანობის მიმართულებების განსაზღვრაში, აირჩიოს ან არჩეული იქნეს აქციონერული საზოგადოების ხელმძღვანელად, მიიღოს მისი მოგების ნაწილი დივიდენდის სახით, რომელიც ყოველწლიურად გაიცემა აქციებზე გადასახადების გადახდისა და რეზერვების შევსების შემდეგ, უფლება აქვს მიიღოს ქონების ნაწილი (აქციების ღირებულების სიდიდის მიხედვით) აქციონერული საზოგადოების ლიკვიდაციის შემთხვევაში და ა.შ.

აქციონერული საზოგადოება (joint stock company, stock-company) – სამეურნეო აგენტთა სამართლებრივ-ორგანიზაციული ფორმა, შექმნილი დამფუძნებელ აქციონერთა სახსრების გაერთიანების საფუძველზე. აქციონერული საზოგადოება უნდა შედგებოდეს არანაკლებ ორი მონაწილისაგან. იგი იქმნება და მოქმედებს წესდების საფუძველზე, ხოლო იურიდიული პირის უფლება ენიჭება რეგისტრაციის მომენტიდან. აქციონერული საზოგადოების უმაღლესი ორგანოა აქციონერთა საერთო კრება, რომელიც განსაზღვრავს საზოგადოების საქმიანობის ძირითად მიმართულებებს, ცვლის წესდებას, ამტკიცებს გეგმებს, ირჩევს აქციონერული საზოგადოების სამეთვალყურეო საბჭოს, აღმასრულებელი და სარევიზიო კომისიების წევრებს. საერთო კრებაზე კენჭისყრა ტარდება შემდეგი პრინციპით: ერთი აქცია – ერთი ხმა.

აღმავლობა (growth, expansion, recovery) – ეკონომიკის გან-

ვითარების პერიოდი, საქმიანი აქტიურობის ციკლის ფაზა, რომელიც ხასიათდება საშუალოზე მაღალი ზრდის ტემპებით.

აღმავლობის დროს ეკონომიკური განვითარების დონე აჭარბებს კრიზისის დაწყებისას არსებულ დონეს.

აშკარა დანახარჯი (explicit expense) – დანახარჯი, რომელიც აშკარა (ფულადი) გადასახდელის ფორმას იღებს და ხმარდება წარმოების ფაქტორებისა და შუალედური პროდუქტის მიწოდებლებს. იგი საბუღალტრო წიგნში რეგისტრირებული ფულადი დანახარჯია. აშკარა დანახარჯს მიეკუთვნება მუშების ხელფასი, მენეჯერთა გასამრჯელო, საკომისიო გადასახდელი სავაჭრო ფირმებისათვის, საბანკო და საფინანსო მომსახურების სხვა მიმწოდებელთა შრომის ანაზღაურება, ჰონორარები იურიდიული კონსულტაციებისათვის, სატრანსპორტო ხარჯების განაღდება და სხვ.

აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტო (International Development Agency of USA – USAID) – დაარსდა 1961 წელს ჯ. კენედის პრეზიდენტობის პერიოდში საგარეო დახმარების აქტის მიღების საფუძველზე. მისი ძირითადი მიზანია განვითარებადი ქვეყნების დახმარება ეკონომიკური რეფორმების გატარებაში, კერძოდ, დემოკრატიის მშენებლობაში, ბიზნესის ხელშეწყობაში მწვავე სიღარიბის დაძლევასა და სტიქიური უბედურებით გამოწვეული შედეგების აღმოფხვრაში.

სააგენტო საქართველოს დახმარებას უწევს 1992 წლიდან. ამ მიზნით მან განვლილ პერიოდში 1 მლრდ დოლარი გამოყო. რეფორმების გატარებაში მნიშვნელოვან ხელშეწყობას ითვალისწინებს USAID-ის „საქართველოს ბიზნეს-კლიმატის რეფორმის“ პროექტი. მისი როლი დიდია ენერგეტიკის განვითარებაში, სახელდობრ, საქართველოს ენერგეტიკის მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის (სემეკ) კანონმდებლობის დახვეწაში (1997), ელექტროენერგიისა (1998) და ბუნებრივი გაზის (1999) სატარიფო მეთოდოლოგიის შემუშავებაში, ლიცენზირების წესებისა და რეგულირების სხვა ფუძემდებლური დოკუმენტების შექმნასა და ა.შ. სააგენტო კომისიას უწევს ტექნიკურ, მატერიალურ, ფინანსურ და საგანმანათლებლო დახმარებას, რომელიც მოიცავს რეგულირების ყველა სფეროს.

ახალი ზრდის თეორია (new growth theory) – ცნობილია აგრეთვე, როგორც **ენდოგენური ზრდის თეორია**. ტრადიციული

ზრდის თეორიის მოდიფიცირებული ვარიანტი, რომელიც ხსნის სხვადასხვა ქვეყნისთვის გრძელვადიანი ბალანსირებული ზრდის განსხვავებულ შესაძლებლობებს, ამასთან, ღარიბიდან მდიდარ ქვეყნებში კაპიტალის გადადინების მიზეზებს.

ახალი ინდუსტრიული ქვეყნები (new industrial countries – NiCs) – ეკონომიკური განვითარების შედარებით მაღალი დონისა და დინამიკური მრეწველობის მქონე, მსოფლიო ვაჭრობაში, საფინანსო და საინვესტიციო სისტემაში აქტიურად ჩართული ქვეყნების მცირე ჯგუფი. მათ რიცხვს მიეკუთვნება არგენტინა, ბრაზილია, მექსიკა, თურქეთი, ისრაელი, საბერძნეთი, სინგაპური, სამხრეთი კორეა, ტაივანი, ჰონკონგი (ჩინეთი).

ახალი კლასიკური მაკროეკონომიკა (new classical macroeconomics) – არსებითად ორთოდოქსული კლასიკური ეკონომიკური თეორია, რომელიც ეყრდნობა იმ შეხედულებას, რომ რაციონალური მოლოდინის შეთანაწყობა უმუშევრობის ბუნებრივი ნორმის კონცეფციასთან ბაზრების ეფექტიანი გაწმენდის შედეგია. ამ თეორიის მიხედვით, ეკონომიკა მყარ მდგომარეობაშია უმუშევრობის ბუნებრივი ნორმის პირობებში, ხოლო ცდა იმისა, რომ დაირღვეს ეს წონასწორობა, მაგალითად, უმუშევრობის მის ბუნებრივ დონეზე ქვემოთ შემცირების მიზნით, ადვილად ნეიტრალიზდება ეკონომიკური აგენტების მიერ. ნებისმიერი ცდა წარმოებისა და დასაქმების სტაბილიზაციისა ფისკალურ–საკრედიტო პოლიტიკის გამოყენებით არაეფექტიანი იქნება და ვერ მოახდენს როგორც მოკლე–, ისე გრძელვადიან გავლენას რეალური ცვლადების მნიშვნელობაზე. ამ პოზიციის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ არ არსებობს არჩევანი ინფლაციასა და უმუშევრობას შორის მოკლევადიან პერიოდშიც კი. მიუხედავად ამისა, ითვლება, რომ ეკონომიკური მეცნიერების ეს მიმართულება მონეტარიზმის განვითარებაა. მისი არგუმენტები განსხვავდება ისეთი ცნობილი მონეტარისტების დასკვნებისაგან, როგორიც მ. ფრიდმენია. ფრიდმენის აზრით, მოთხოვნის მართვის პოლიტიკამ შეიძლება გამოიწვიოს მოკლევადიანი გადახრა წარმოების მოცულობისა და უმუშევრობის ბუნებრივი დონიდან.

ახალი კლასიკური მაკროეკონომიკა ცდილობს დაასაბუთოს მოთხოვნის მართვის კეინზიანური პოლიტიკის არაეფექტიანობა და ყურადღება გადაიტანოს

მიწოდების ეკონომიკურ თეორიაზე.

ახალი შეხედულება ინვესტიციებზე (new view on investment) – ინვესტიციებისადმი ახალი მიდგომა, რომელიც ითვალისწინებს მოწყობილობათა ბოლო თაობის ეფექტიანობის ზრდას, ეყრდნობა მსჯელობას იმის შესახებ, რომ თანამედროვე ტექნოლოგიური პროგრესი აქვეითებს ძირითადი კაპიტალის საშუალო ასაკს და ზრდის იმ კაპიტალის წილს, რომელშიც განივთებულია ახალი ტექნოლოგია.

ახალი პოლიტიკური ეკონომია (new political economy) – შეისწავლის პოლიტიკისა და ეკონომიკის ურთიერთქმედების კანონზომიერებებს, იკვლევს იმ პოლიტიკურ ფაქტორებს, რომლებიც მოქმედებენ ქვეყნის ეკონომიკურ პოლიტიკაზე.

ბ

ბადისებრი გარე ეფექტი (network externality) – გარე ეფექტის სახეობა, რომლის დროსაც ყოველი ინდივიდისათვის დოვლათის სარგებლიანობა დამოკიდებულია მოცემული დოვლათის მომხმარებელთა რაოდენობაზე.

ბაზარი (market) – საბაზრო ეკონომიკაში კვლავწარმოების მთელი პროცესის მომცველი ფენომენი, ეკონომიკური სივრცე, სადაც თვითრეგულირების მექანიზმის საფუძველზე ყალიბდება ურთიერთობა საქონლისა და მომსახურების მწარმოებლებსა და მომხმარებლებს შორის. იგი ჰორიზონტალური კავშირების განვითარების საფუძველზე გამორიცხავს ადმინისტრაციულ ჩარევას ფასწარმოქმნასა და რესურსების განაწილებაში, რითაც საგრძნობლად ამარტივებს მმართველობის იერარქიულ ვერტიკალურ სტრუქტურას.

ბაზარი გარკვეულ კანონზომიერებებს ექვემდებარება. მისთვის დამახასიათებელია: ა) საკუთრების პლურალიზმი და მეურნეობის მრავალფეროვნება; ბ) მწარმოებელთა დამოუკიდებლობა და მათი ეკონომიკური პასუხისმგებლობა; გ) მეწარმეობაში რეგლამენტაციის არქონა, რაციონალიზმი კონტრაჰენტის არჩევაში და სხვ.

ბაზარი, რომელიც შრომითი მოტივაციის ეფექტიან სისტემას ქმნის, პირადი და საზოგადოებრივი ინტერესების გაერთიანების მოქნილი მექანიზმია. საბაზრო კონკურენციის მონაწილის მამოძრავებელი სუბიექტური მიზანი – მაქსიმალური მოგების მიღება, ბაზრის „უხილავი ხელ-

ით", საბოლოო ანგარიშით, ზეგავლენას ახდენს საზოგადოებრივ ინტერესებზე და აყალიბებს ობიექტურ კანონზომიერებებს, რომლებიც გამოხატულებას ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაში პოვებს.

განასხვავებენ **კერძო** და **ტერიტორიულ** ბაზრებს. კერძო ბაზრები იყოფა საქონლის, მომსახურების, სამუშაო ძალისა და კაპიტალის ბაზრებად. ტერიტორიული საზღვრების მიხედვით განასხვავებენ ადგილობრივ, ეროვნულ და მსოფლიო ბაზრებს. ამათგან თითოეულს ახასიათებს სპეციფიკური თავისებურებები, რომელთა გათვალისწინებასაც მაკროეკონომიკური რეგულირებისა და ცალკეული ფირმის საბაზრო სტრატეგიის შემუშავებაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.

შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების თანამედროვე დონე, ფართომასშტაბიანი წარმოების უპირატესობები, მაღალტექნოლოგიური და არაერთგვაროვანი საქონლისა და მომსახურების სახეობების განსაკუთრებული სიმრავლე, ეკონომიკური კავშირების მრავალფეროვნება და ა.შ. განაპირობებს ბაზარზე კონკურენციის მოდიფიკაციას.

ბაზრის კონიუნქტურა (market opportunities, condition) – იმ პირობების ერთობლიობა, რომლებიც განსაზღვრავენ ყოველ მოცემულ მომენტში მოთხოვნისა და მიწოდების თანაფარდობას.

ბაზრის ფიასკო (market failure) – სიტუაცია, რომლის დროსაც ბაზარს არ ძალუძს ეკონომიკურ არჩევანთან დაკავშირებული პროცესების იმგვარად კოორდინირება, რომ უზრუნველყოს რესურსების ეფექტიანი გამოყენება.

ბაზრის წონასწორობა –(market balance) – მოთხოვნისა და მიწოდების ტოლობის გამომხატველი საბაზრო სიტუაცია, როდესაც არ არსებობს არც ჭარბი მოთხოვნა, არც ჭარბი მიწოდება და ბაზარს მიეწოდება იმდენი პროდუქცია, რამდენზეც არის მოთხოვნა.

ბაზრობა (fair) – სავაჭრო და სამრეწველო ორგანიზაციების, კომერსანტებისა და სხვათა მიერ პერიოდულად მოწყობილი ვაჭრობა საქონლის უპირატესად ბითუმად გაყიდვისა და შესყიდვისათვის გამოფენილი ნიმუშების მიხედვით.

„ბაი-ბეკი" ("buy back") – საქონელგაცვლის გრძელვადიანი ოპერაცია, რომლის დროსაც მანქანა-მოწყობილობების მისაწოდებლად გაცემული კრედიტი შემდგომში იფარება მათი მეშვეო-

ბით წარმოებული პროდუქციით.

ბალანსი (balance sheet) [ფრანგ. balance სასწორი] – ეკონომიკურ მაჩვენებელთა სისტემა, გამოხატული ნატურალური ან ფულადი ფორმით, რომელიც ახასიათებს ამა თუ იმ მოვლენას მისი მხარეების შედარების ან დაპირისპირების გზით. ბალანსი ითვლება აქტიურად, თუ შემოსავლები სჭარბობს ხარჯებს, ხოლო პასიურად – თუ შემოსავლები ხარჯებზე ნაკლებია.

განასხვავებენ საგადასახდელო, სავაჭრო, საქონლისა და მომსახურების, ფინანსური ოპერაციებისა და ა.შ. ბალანსებს.

„ბალანსირება დანის პირზე“ ("knife edge") – ასე ეწოდება ეკონომიკური ზრდის თეორიაში სტაბილური ზრდის შეფერხებას, გამოხატულს გარანტირებული ზრდის ტემპის მერყეობაში. არსებობს აგრეთვე მეორე პრობლემა, რაც ბუნებრივი ზრდის ტემპის მიღწევაში მდგომარეობს. „დანის პირზე ბალანსირების“, წონასწორობის დაცვის ცენტრალური პრობლემაა წარმოების მოსალოდნელი დონის განსაზღვრა. თუ შემოსავლის მოსალოდნელი ზრდის ტემპი გარანტირებულ ზრდის ტემპზე დაბალია, მაშინ მეწარმეები მცირე დოზით მოახდენენ ინვესტირებას. ეს გამოიწვევს ერთობლივი ზრდის დაცემას და ჭარბი სიმძლავრეების ზრდას, რასაც, თავის მხრივ, მოჰყვება შემოსავლის მოსალოდნელი ზრდის ტემპების შემდგომი დაცემა.

ბანკების აქტიური ოპერაციები (banking active operations) – ოპერაციები, რომელთა საშუალებითაც ბანკები გასცემენ თავიანთ განკარგულებაში არსებულ ფულად სახსრებს (ფასიანი ქაღალდების ყიდვა, სესხის გაცემა და სხვ.).

ბანკების პასიური ოპერაციები (passive banking operations) – ოპერაციები, რომელთა საშუალებითაც ბანკები მიიზიდავენ ფულად სახსრებს (ანაბრების მიღება, ბანკნოტების გამოშვება და სხვ.).

ბანკი (bank) [<ფრანგ. banque] – საკრედიტო-საფინანსო დაწესებულება, რომლის მთავარი ფუნქციაც არის დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების აკუმულაცია (პასიური ოპერაციები) და მათი გაცემა კრედიტის სახით დროებით სარგებლობაში ფიზიკურ ან იურიდიულ პირებზე (აქტიური ოპერაციები). დეპონენტის დაინტერესების მიზნით, ბანკი მას უხდის განსაზღვრულ პროცენტს შეტანილ ანაბარზე, კრედიტის გაცემისას

კი დებიტორს გაცილებით მაღალ პროცენტს ახდევინებს. ამ პროცენტებს შორის სხვაობა შეადგენს საბანკო მოგებას. ბანკი ასრულებს აგრეთვე შუამავლის ფუნქციას ფირმებსა და ცალკეულ პირებს შორის ურთიერთსაგადასახდელო და საანგარიშსწორებო ოპერაციების შესრულებისას და სხვ. ცენტრალური ბანკი არეგულირებს ქვეყანაში ფულის მიმოქცევას ფულის ემისიის ჩათვლით. დაკისრებული ფუნქციების მიხედვით განასხვავებენ ცენტრალურ, კომერციულ, საინვესტიციო, იპოთეკურ, ინოვაციურ და ა.შ. ბანკებს.

ბანკთაშორისი კრედიტის განაკვეთი (interbank interest rate) – სარგებლის ნორმა, რომელსაც ცენტრალური ბანკი ახდევინებს კომერციულ ბანკებს სესხის გაცემისას.

ბანკირი (banker) – ფულადი კაპიტალის მენეჯერი და მესაკუთრე, რომელიც დასპეციალებულია საბანკო ოპერაციების წარმოებაში.

ბანკნოტი (bank-note) [<ინგ. bank-note] – საბანკო ბილეთი, საკრედიტო ფულის უმაღლესი ფორმა, რომელსაც მიმოქცევაში უშვებენ საემისიო ბანკები. ბანკირის თამასუქი, რომლის წარმდგენსაც ნებისმიერ დროს შეუძლია ფულის მიღება.

ბანკომატი (auto teller machine – ATM) – საბანკო აპარატი, რომლითაც კლიენტი, პლასტიკური ბარათის გამოყენებით, თავისი ანგარიშიდან დამოუკიდებლად აწარმოებს მარტივ ოპერაციებს.

ბანკროტი (bankrupt, insolvent) – გაკოტრებული მევალე.

ბაჟი (duty) – მოხმარებისათვის დაწესებული გადასახადის სახეობა. ბაჟით იბეგრებიან ის ფიზიკური და იურიდიული პირები, რომლებიც ურთიერთობას ამყარებენ სახელმწიფოსთან ან ერთმანეთთან (ხელშეკრულების დადება არენდის შესახებ, შეთანხმება მეურვეობის თაობაზე და სხვ.).

ბარატრია (barratry) – წინასწარ განზრახული ზიანის მიყენება ტვირთისა და გემისათვის კაპიტნისა და ეკიპაჟის მიერ. ბარატრიის რისკი იზღვევა.

ბარტერი (barter) – სასაქონლო გარიგება, რომლის თანახმად საქონლის გაცვლა საქონელზე ხდება ფულადი ანგარიშსწორების გარეშე, თანხის გადაუხდელად.

„ბაუმოლის დაავადება" ("Bowmole's desease") – უკავშირდება მომსახურების სფეროში ხელფასის ზრდის უზრუნველყოფის საკითხში წარმოქმნილ სიძნელეებს: ამ სფეროში ხელფასი

გაცილებით დაბალია, ვიდრე მატერიალურ-ნივთობრივ წარმოებაში, რაც გამოწვეულია ეკონომიკის მესამეულ სექტორში შრომის მწარმოებლურობის ზრდის შედარებით დაბალი ტემპებით. მაგ., აშშ-ის მომსახურების სფეროს კერძო სექტორის მუშაკები ხელფასის სახით იღებენ მრეწველობაში დასაქმებულთა გამომუშავების 67 %-ს; იაპონიაში ეს მაჩვენებელი ნაკლებია 7-ით, ხოლო გფრ-ში – 15 %-ით. დასავლეთის ეკონომიკურ ლიტერატურაში აღნიშნული მოვლენა პირველად გააანალიზა ცნობილმა ეკონომისტმა ბაუმოლმა. მან დაასაბუთა მატერიალურ-ნივთობრივ წარმოებისა და მომსახურების სფეროებს შორის ხელფასის დონის სხვაობის მუდმივი დაცვის მექანიზმის შექმნის აუცილებლობა, მომსახურებასთან შედარებით საქონლის წარმოების სფეროში შრომის მწარმოებლურობის უპირატესი ზრდის საფუძველზე. აღნიშნული მოვლენა ცნობილია „ბაუმოლის დაავადების“ სახელწოდებით.

ბეკერი გარი სტენლი (დაიბ. 1930) (Becker Gary Stanley) – ამერიკელი ეკონომისტი, ნეოინსტიტუციური მიმართულების წარმომადგენელი, ნობელის პრემი-ის ლაურეატი (1992), ადამიანისეული კაპიტალის თეორიის ცნობილი მკვლევარი. პირველმა განახორციელა შრომის ბაზარზე რასობრივი დისკრიმინაციის ნეოკლასიკური ანალიზი, რაც აისახა მის მონოგრაფიულ გამოკვლევაში – „დისკრიმინაციის ეკონომიკა“ (1957). ნაშრომით „დაბანდებები ადამიანისეულ კაპიტალში: თეორიული ანალიზი“ (1962) მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა აღნიშნული პრობლემის კვლევაში. ბეკერის ნაშრომიდან აღსანიშნავია აგრეთვე „ეკონომიკური თეორია“, რომელიც 1871 წელს გამოვიდა ნიუ-იორკში. ნობელის პრემია მიენიჭა მაკროეკონომიკური ანალიზის გამოყენების სფეროს გაფართოებისათვის, რასაც ამავე სახელწოდების ნაშრომი მიუძღვნა.

ბემ-ბავერკი ოიგენ (1851-1914) (Bohm-Bawerk) – ნეოკლასიკური მიმდინარეობის ერთ-ერთი განშტოების მარჟინალური მიმართულების (ავსტრიული სკოლა) თვალსაჩინო წარმომადგენელი, ავტორი ნაშრომებისა: „კაპიტალი და სარგებელი“ (1884), „კაპიტალის პოზიტიური თეორია“ (1889) და სხვ.

ბენეფიციარი (beneficiary) – პირი, რომლის სასარგებლოდაც იხდიან ფულს და გასცემენ აკრედიტივს; სადაზღვევო პოლისის მიმღები.

ბიზნეს-გეგმა (business plan) – ფირმის საქმიანობის მოკლევა-

დიანი პროგრამა, რომელიც მოიცავს მოსალოდნელი შემოსავლებისა და ხარჯების ანგარიშს; დგება ერთი თვის, კვარტალისა და წლისათვის (ზოგჯერ უფრო მეტი ხნითაც). ბიზნეს-გეგმა წარმოადგენს საწარმოს მიერ დასახული მიზნების შესრულების კონკრეტულ ღონისძიებათა ოპერატიულ პროგრამას. მას წინ უძღვის მიღწეული შედეგების ანუ წარმოების დანახარჯების, საქონლის გაყიდვის, წმინდა მოგების განაწილებისა და გამოყენების მოცულობისა და სტრუქტურის ანალიზი. პროგნოზულ მაჩვენებლებს უდარებენ მიღწეულს, რის საფუძველზეც ფასდება ფირმის მუშაობის მოსალოდნელი ეფექტიანობა. ბიზნეს-გეგმის მთავარი ამოცანაა წარმოების ეფექტიანობის ამაღლების ღონისძიებათა განსაზღვრა. მისი შემუშავებისას ითვალისწინებენ ბაზრის მოსალოდნელ კონიუნქტურას, მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის თანაფარდობის ცვალებადობის ტენდენციას, მომხმარებელთა გადახდისუნარიანობას, აგრეთვე რეკლამის, სერვისისა და ა.შ. საშუალებით მყიდველთა მოზიდვის შესაძლებლობებს. ფირმა, როგორც წესი, ეყრდნობა ჩამოყალიბებულ საბაზრო ფასებსა და ფაქტორებს. ბიზნეს-გეგმის განყოფილებებისა და მაჩვენებლების რაოდენობას განსაზღვრავს ფირმის სამმართველო. მისი წამყვანი განყოფილებებია: ა) მარკეტინგი, რომელიც ადგენს გაყიდვისა და შემოსავლების მოცულობას, შეჯამებულ დანახარჯებსა და კომერციულ შედეგებს; ბ) მონაცემების ბაზაზე შედგენილი წარმოებრივი დავალება პოტენციური მოთხოვნის, საბაზრო ფასების მოძრაობის, ბაზრის გაჯერების შესახებ. მის საფუძველზე ზუსტდება პროდუქციის ასორტიმენტი, განისაზღვრება მომხმარებელთა მომსახურების მასშტაბები; გ) ფირმის საფინანსო გეგმა, რომელიც გაამოხატავს საფინანსო რესურსების წყაროებსა და მათი მოძრაობის მიმართულებებს. ბიზნეს-გეგმა მოიცავს აგრეთვე ისეთ განყოფილებას, სადაც ასახულია პარტნიორთა სავალუტო ურთიერთდამოკიდებულება, საზღვარგარეთული ბანკების კრედიტების უცხოური ვალუტით გამოყენება, წმინდა მოგების განაწილება დამფუძნებლებს შორის და სხვა მაჩვენებლები.

ბიზნეს-ინკუბატორი (business-incubator) – მრავალპროფილიანი ორგანიზაცია, რომელიც ერთობლივი გამოყენების პირობით მეურვეობას უწევს მცირე ფირმებს და უხრუნველ-

ყოფს მათ შენობა-ნაგებობებით, ტექნოლოგიური მოწყობილობებით და ა.შ. ურთიერთობის ასეთი ფორმა მიზნად ისახავს დაეხმაროს დამწყებ მეწარმეებს გადალახონ ფირმის რაციონალურად მართვასთან დაკავშირებული ისეთი წინა სასტარტო პრობლემები, როგორიცაა საინვესტიციო სახსრების მოზიდვა, ინოვაციური პროექტების დამუშავება და ახალი ტექნოლოგიების ათვისება, ბაზარზე მყარი პოზიციის მოპოვება, საქმიანი ურთიერთობის დამყარება ბაზრის კონტრაგენტებთან და ა.შ. საინკუბაციო პერიოდი მოიცავს 2–3 წელს, რომლის გასვლის შემდეგ მცირე ფირმები ტოვებენ ინკუბატორს და იწყებენ დამოუკიდებელ საქმიანობას.

ბიზნესის წამოწყების მხარდასაჭერად ხელსაყრელი მიკროკლიმატის (ინკუბატორის) შექმნის იდეა პირველად შემუშავდა XX საუკუნის 80-იან წლებში, ხოლო პრაქტიკული რეალიზაცია 90-იანი წლებიდან დაიწყო.

ბიზნესი (business) – ნებისმიერი ეკონომიკური საქმიანობა, რომელსაც მოგება მოაქვს.

ბიზნესის ბლოკი (business block) – საწარმოო და სავაჭრო კომპანიები, რომლებიც აერთიანებენ საქონლისა და მომსახურების მწარმოებელი კაპიტალის ყველა ორგანიზაციულ ფორმას.

ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა – ბსპ (social responsibility of businesses) – ბიზნესის ვალდებულება წვლილი შეიტანოს ქვეყნის მდგრად სოციალურ-ეკონომიკურ და ეკოლოგიურ განვითარებაში, დაიცვას ეთიკური პრინციპები, ხელი შეუწყოს საზოგადოებაზე პოზიტიური გავლენის მაქსიმიზაციას და ნეგატიური გავლენის მინიმიზაციას ცხოვრების დონისა და ხარისხის გაუმჯობესების გზით.

ბსპ-ის ძირითადი მიმართულებებია: შრომის უსაფრთხოება, შრომის ანაზღაურების სტიმულირება, ხარისხიანი საქონლის (მომსახურების) წარმოება, ადამიანისეული კაპიტალის კვალიფიკაციის დონის ამაღლება, სპონსორობა და ქველმოქმედება, ზრუნვა გარემოს დაცვაზე, მზადყოფნა კრიზისულ სიტუაციებში მონაწილეობის მისაღებად, ბიზნეს-პარტნიორებსა და კორპორაციის კლიენტებს შორის კეთილსინდისიერი საქმიანი პრაქტიკის დანერგვის ხელშეწყობა და ა.შ.

ბსპ-ის კონცეფციას საფუძველი ჩაეყარა XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისში, ხოლო ჩამოყალიბდა XX საუკუნის 30-იან წლებში;

ფართო განვითარება ომის შემდგომ წლებში აშშ-ში პოვა.

1953 წელს გამოქვეყნდა ამერიკელი ეკონომისტის გ. ბოუენის წიგნი „ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა“. მასში ავტორმა ჩამოაყალიბა სოციალური პასუხისმგებლობის დოქტრინა როგორც ბიზნესმენის ვალდებულება, თავისი საქმიანობა წარმართოს იმ მიმართულებებით, რომლებიც სასარგებლოა საზოგადოების კეთილდღეობისა და ქვეყნის მდგრადი განვითარებისათვის.

ბიზნესმენი (businessman) – კომერსანტი, მეწარმე, რომელიც ბიზნესს ეწევა.

ბილ-ბროკერი (bill-broker) – მაკლერი, რომელიც საფონდო ბირჟაზე თამასუქების დისკონტის (განაღდების) და რედისკონტის (გადანაღდების) გარიგებებში შუამავლის როლს ასრულებს და იღებს საკომისიო გასამრჯელოს განსაზღვრული პროცენტის სახით თამასუქის თანხიდან.

ბიმეტალიზმი (bimetallism) – XVI-XIX სს.-ების ფულადი სისტემა, რომლის დროსაც ოქრო და ვერცხლი დაკანონებული იყო საყოველთაო ეკვივალენტად და წარმოადგენდა ფულადი მიმოქცევის საფუძველს.

ბირჟა (stock exchange) [<ლათ. bursa საფულე] – რეგულარულად ფუნქციონირებადი ორგანიზებული საბითუმო ბაზარი, სადაც მასობრივი წარმოების, დიდი პარტიების სტანდარტული და ერთგვაროვანი საქონლის ან ფასიანი ქაღალდების, ან კიდევ, ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის გარიგებები იდება. საჯარო ვაჭრობით ბირჟა ხელს უწყობს საბაზრო ფასების ჩამოყალიბებას. როგორც წესი, ბირჟას ჰყავს წევრთა ფიქსირებული შემადგენლობა და ეყრდნობა ვაჭრობის მკაცრ წესებს. ბირჟაზე წარმოდგენილი სახეობების მიხედვით ერთმანეთისაგან განსხვავდება საქონლის, საფონდო, ვალუტისა და შრომის ბირჟები.

ბიუკენენი ჯეიმს მაკჰილ (დაიბ. 1919) (Buchanan James M.) – ამერიკელი ეკონომისტი, ეკონომიკის დარგში ნობელის პრემიის ლაურეატი (1986), საზოგადოებრივი არჩევანის თეორიის მკვლევარი. ნობელის პრემია მიენიჭა ნაშრომისათვის – „ეკონომიკური და პოლიტიკური თეორიის სახელშეკრულებო და კონსტიტუციური საფუძვლების კვლევისათვის“.

ბიუჯეტი (budget) [<ინგლ. – ჩანთა] – სახელმწიფოს, საწარმოს (ფირმის), შინაშეურნეობისა და ა.შ. შემოსავლებისა და ხარჯების ნუსხა დროის გარკვეულ პერიოდში, ჩვეულებრივ, ერთი წლის განმავლობაში. არის აგ-

რეთვე დროის ბიუჯეტიც, რომელიც გამოხატავს არსებულ და დახარჯულ დროთა თანაფარდობას.

სახელმწიფო ბიუჯეტი შეიძლება იყოს **ფაქტობრივი, ციკლური და სტრუქტურული**. ფაქტობრივ ბიუჯეტში იგულისხმება ბიუჯეტის ის თანხა, რომელიც დამტკიცდა მოცემულ წელს. იგი შედგება სტრუქტურული ბიუჯეტისა (ითვალისწინებს სახელმწიფო შემოსავლებს, ხარჯებსა და დეფიციტს, რომელიც შეიძლებოდა ყოფილიყო იმ წელს) და ციკლური ბიუჯეტისაგან (რომელიც განიხილება ბიუჯეტზე ეკონომიკური ციკლის ზემოქმედების გათვალისწინებით).

ბიუჯეტის დეფიციტი (budget deficit, fiscal deficit) – სიტუაცია, როცა სახელმწიფო ხარჯები სჭარბობს საშემოსავლო სტატიების მიხედვით ბიუჯეტის შემოსავლებს განსაზღვრული დროის (კვარტალის, წლის) განმავლობაში.

ბიუჯეტის პროფიციტი (budget surplus) – ბიუჯეტის სიჭარბე, მდგომარეობა, როდესაც ბიუჯეტის მიმდინარე შემოსავლები აღემატება მიმდინარე ხარჯებს. ეს ცნება ხშირად გამოიყენება იმ სიტუაციის ასახსნელად, როდესაც სახელმწიფო შემოსავლები აღემატება სახელმწიფო ხარჯებს.

ბიუჯეტში შენატანები (receipts) – სახელმწიფო ან ადგილობრივი ბიუჯეტების შემოსავლები ფულად გამოხატულებაში.

ბლოკირებული ანგარიში (blocked account) – საბანკო ანგარიში, რომლის გამგებლობა შეზღუდულია სასამართლოს ან მთავრობის გადაწყვეტილებით.

ბონი (bond) [<ფრანგ. bon] – 1. მოკლევადიანი საგადასახადო ვალდებულება, გამოშვებული ხაზინის, მუნიციპალური ორგანოებისა და კერძო ფირმების მიერ, რომელიც გამოიყენება მიმოქცევისა და გადახდის საშუალებად, ასრულებს ხურდა ფულის სუროგატის როლს (გავრცელებული იყო დამოუკიდებელ საქართველოში 1918–1921 წლებში, ხოლო ყოფილ საბჭოთა კავშირში–1922–1924 წლების ფულად რეფორმამდე); 2. ხმარებიდან (მიმოქცევიდან) ამოღებული და კოლექციონირების საგნად ქცეული ქაღალდის ფული.

ბონისტიკა (bonistics) [<ფრანგ. bonistique] – დამხმარე დისციპლინა, რომელიც სწავლობს ქაღალდის ფულად ნიშნებსა და ბონებს, როგორც ისტორიულ დოკუმენტებს; მჭიდრო

კავშირშია ნუმიზმატიკასთან.

ბონიფიკაცია (bonification) [<ლათ. bonus კეთილი, კარგი] – 1. წანამატი იმ საქონლის ფასზე, რომლის ხარისხიც ხელშეკრულებით გათვალისწინებულზე მაღალია (რეფაქცია); 2. ექსპორტირებულ საქონელზე გადახდევინებული გადასახადების უკან დაბრუნება ამ საქონლის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიზნით.

ბონუსი (bonus) – 1. დამატებითი გასამრჯელო, პრემია; 2. დამატებითი ფასჩამოკლება. დაკლებულ თანხას გამყიდველი უთმობს მყიდველს გარიგების პირობების შესაბამისად.

ბორდერო (ფრანგ. bordereau) – 1. ამონაწერი საბუღალტრო დოკუმენტებიდან, ანგარიშებიდან და ა.შ. 2. რეალიზებული ფასიანი ქაღალდების ნუსხა, რომელსაც ადგენს ბანკი, საბანკო კანტორა ან მაკლერი.

ბოსი (boss) – საწარმოს, დაწესებულების მეპატრონე; მეწარმე.

ბრაკერაჟი (sorting) – საქონლის შემოწმება ოფიციალური საქონელმცოდნეების (ბრაკერების) მიერ მისი ხარისხის, ვარგისიანობის განსაზღვრის, აგრეთვე დაწესებულ სტანდარტთან და დადებული ხელშეკრულების პირობებთან შესაბამისობის გარკვევის მიზნით.

ბრეტონ-ვუდსი (Breton-Woods) – აშშ-ის კურორტი ნიუჰემპშირის შტატში, სადაც 1944 წელს ჩატარდა სავალუტო-ფინანსურ საკითხებზე გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონფერენცია და მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება საერთაშორისო სავალუტო ფონდის, აგრეთვე რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკის შექმნის შესახებ.

ბრეტონ-ვუდსის სავალუტო სისტემა (Exchange system of Breton-Woods) – სავალუტო ურთიერთობათა ორგანიზაციის ფორმათა ერთობლიობა, რომელიც იურიდიულად გაფორმდა ოქროდევიზური (ოქროსავალუტო) სტანდარტის სახით 1944 წელს ბრეტონ-ვუდსის (აშშ) კონფერენციაზე მიღწეული შეთანხმების საფუძველზე. ეს სისტემა ეყრდნობოდა ეროვნული ვალუტების ფიქსირებულ გაცვლით კურსს. ფუნქციონირება შეწყვიტა 1971 წელს.

ბრეტონ-ვუდსის კონფერენცია (Bretton-Woods conference) – აშშ-ის კურორტ ბრეტონ ვუდსში გაეროს მიერ 1944 წელს სავალუტო-ფინანსურ საკითხებზე ჩატარებული კონფერენცია, სადაც მიღებული იქნა გადაწყვეტილება საერთაშორისო სავა-

ლუტო ფონდის, აგრეთვე რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკის შექმნის შესახებ.

ბროკერი (broker) [<ინგლ. broker] – შუამავალი მყიდველებსა და გამყიდველებს შორის, მათი აგენტი კონტრაქტების დადებისას კომერციულ, საკრედიტო და სადაზღვევო ოპერაციებში. დასპეციალებულია განსაზღვრულ საქონელსა და მომსახურებაზე, მოქმედებს კლიენტთა დავალებით მათს ხარჯზე და მათგან იღებს საკომისიოს ანუ ბროკერის გასამრჯელოს. ტიპური მაგალითია საფონდო ბირჟის ბროკერი. ბროკერისაგან უნდა განვასხვავოთ დილერი. ზოგიერთ ბაზარზე „ბროკერს" იყენებენ „დილერის" მაგივრად. ეს შეიძლება აიხსნას იმით, რომ დილერები თავიანთი საქმიანობის ადრეულ ეტაპზე ასრულებდნენ ბროკერის ფუნქციებსაც.

საფონდო ბირჟის ბროკერი აწარმოებს ფასიანი ქაღალდების, ძირითადად, აქციებისა და ობლიგაციების ყიდვა–გაყიდვასთან დაკავშირებულ გარიგებებს.

ბროკერის გასამრჯელო (brokerage) – გასამრჯელო, რომელსაც იღებს ბროკერი კლიენტისაგან ყიდვა–გაყიდვის განხორციელებისათვის. ეს შეიძლება იყოს ფიქსირებული თანხა ან ოპერაციის ღირებულებისაგან პროცენტი.

ბრუტო (gross, weight) [<იტალ. brutto – უხეში] – საქონლის წონა ტარასა და შესაფუთავთან ერთად. საპირისპირო – ნეტო.

ბუნებრივი მონოპოლია (natural monopoly) – სახელმწიფო მონოპოლია, რომელიც ოფიციალურად აღიარებული გარდაუვალი მონოპოლიაა საქონლის (მომსახურების) წარმოებასა და გაყიდვაზე. ადგილი აქვს ენერგო–, თბო–, წყალ– და გაზმომარაგებაში, სარკინიგზო მიმოსვლაში, საფოსტო, სატელეფონო და სატელეგრაფო კავშირგაბმულობაში და ა.შ. საქმიანობის ამ სფეროებში ბუნებრივი მონოპოლიების არსებობა გამოწვეულია დარგის ტექნიკური და ტექნოლოგიური სპეციფიკით, რომელიც მოითხოვს წარმოების, განაწილებისა და მოხმარების ერთიან სისტემას. წარმოებული პროდუქციის მოხმარების მასობრივი ხასიათი განაპირობებს ფართომასშტაბური წარმოების აუცილებლობას. ამასთან, ვინაიდან ეს პროდუქცია გამოირჩევა ერთგვაროვნების მაღალი დონით და მისი შეცვლა ალტერნატიული პროდუქციით შეუძლებელია, ამ-

იტომ ამ დარგებში, წარმოების მასშტაბების გაფართოებასთან დაკავშირებით, ძლიერ მოქმედებს ერთეულ პროდუქციაზე დანახარჯების ეკონომიის კანონი. მათში საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბების შემთხვევაში კერძო მეწარმეები, რომლებიც ბაზარზე დაიკავებდნენ მყარ პოზიციას, ადვილად შეძლებდნენ კონკურენციულ ბრძოლაში ახალი მეტოქეების დამარცხებას. მათი მდგომარეობა ბაზარზე, წარმოების ფართომასშტაბური ხასიათიდან გამომდინარე, ყოველთვის მონოპოლიური იქნებოდა და გამოიწვევდა რესურსების უკიდურესად არარაციონალურ ხარჯვას. ამიტომ ეკონომიკური საქმიანობის ამ სფეროებში არ არსებობს ეკონომიკური სივრცე ნორმალური კონკურენციისათვის, რაც განაპირობებს ბუნებრივი მონოპოლიების არსებობას.

ბუნებრივი მონოპოლია უნდა განვასხვაოთ ხელოვნური მონოპოლიისაგან, რომელიც ფორმირდება ამა თუ იმ საქონლის ან მომსახურების წარმოების, განაწილებისა და მოხმარების მონოპოლიზაციის საფუძველზე და ხელოვნურად ზღუდავს საბაზრო მექანიზმის მოქმედების სფეროს.

ბუნებრივი რესურსები (natural resources) – ბუნებისგან ნაბოძები, ადამიანისთვის გამოსაყენებლად ხელმისაწვდომი. ამჟამად ხელმისაწვდომობის საზღვარი შეადგენს დაახლოებით 4 მილს (6,5 კმ) დედამიწის ზედაპირზე და 12 მილს (20 კმ) მის სიღრმეში. ბუნებრივ რესურსებს მიეკუთვნება ნაყოფიერი მიწები, ნავთობი, ქვანახშირი, ტყეები, მდინარეები, ქარი (თუ ხდება მისი გამოყენება ენერგიის მისაღებად) და ა.შ. ზოგიერთი რესურსი არაკვლავწარმოებადია, ზოგი კი არსებობს მუდმივად, იმისგან დამოუკიდებლად თუ რა რაოდენობით ხდება მათი გამოყენება.

ბუნებრივი ფასი (natural price) – ტერმინი, გამოყენებული ადამ სმითის მიერ საქონლის ღირებულების (ფასეულობის) დახასიათებისთვის. საქონლის ბუნებრივი ფასისგან ხდება საბაზრო ფასის გადახრა. ბუნებრივი ფასი გრძელვადიანი წონასწორობის ფასია და დამოკიდებულია წარმოების დანახარჯებზე.

ბუტიკი (boutique) – ვიწრო სპეციალიზებული საბროკერო ფირმა მომსახურების შეზღუდული წრით.

ბუღალტრული ბალანსი (balance sheet) – ბუღალტრული აღრიცხვის დოკუმენტი, განსაზღვრული თარიღისათვის ფირმის ფინანსური და სამეურნეო

მდგომარეობის ამსახველ მაჩვენებელთა ერთობლიობა.

ბუღალტრული მოგება (accounting profit) – ერთობლივი შემოსავალი აშკარა დანახარჯების გამოკლებით.

ბუშელი (bushel) – ფხვიერი და თხევადი ნივთიერებების საწყო საზომთა ინგლისური სისტემის ქვეყნებში. დიდ ბრიტანეთში ბუშელი უდრის 36,37, ხოლო აშშ-ში – 35,24 ლიტრს.

გ

გადამანაწილებელი ფუნქცია (distribution function) – სახელმწიფოს საბიუჯეტო-საგადასახადო პოლიტიკის ნაწილი, გამიზნული შემოსავლებისა და სიმდიდრის გადანაწილებისათვის საზოგადოებაში. ეს ფუნქცია გამოიყენება მაშინ, როდესაც შემოსავლების ან სიმდიდრის განაწილება სახელმწიფოს მხრიდან ზემოქმედების არსებობისას არასასურველ ხასიათს იღებს.

გადასაპირებელი თამასუქი (ტრატა) (bill of exchange, draft) – ბრძანება კონკრეტული პირის (მევალის) მიმართ მესამე პირისათვის (რემიტენტისათვის) გარკვეულ დროში განსაზღვრული თანხის გადახდის შესახებ. იგი შეიძლება გადაეცეს ხელიდან ხელში გადაცემის წარწერის (თამასუქზე წარწერის) მეშვეობით. გადასაპირებელი თამასუქი მოიცავს: 1. ტექსტში ჩართულ სიტყვას „თამასუქი", შეტანილს იმ ენაზე, რომელზეც თვით დოკუმენტია შედგენილი; 2. დაპირებას განსაზღვრული თანხის გადახდის შესახებ, რაც არაფრით არ არის შეპირობებული; 3. გადამხდელის ვინაობას; 4. გადახდის ვადის მითითებას; 5. იმ ადგილის აღნიშვნას, სადაც თანხა უნდა გადაიხადონ; 6. იმ პირის დასახელებას, ვისთვის ან ვისი ბრძანებითაც უნდა გადაიხადონ ფული; 7. თამასუქის შედგენის თარიღისა და ადგილის მითითებას; 8. თამასუქის გამცემი პირის ხელის მოწერას. მარტივი თამასუქისაგან განსხვავებით, გადასაპირებელ თამასუქში მითითებულია გადამხდელის ვინაობა. გადასაპირებელ თამასუქს გამოწერს და ხელს აწერს კრედიტორი.

გადასახადი (tax) – სავალდებულო მოსაკრებელი, რომელიც ფიქსირებულად გადაირიცხება სახელმწიფო (ადგილობრივ) ბიუჯეტში მოცემული ქვეყნის ფიზიკური და იურიდიული პირების მიერ კანონმდებლობით დადგენილი საგადასახადო განაკვეთის შესაბამისად. გადასახადი

არის პირდაპირი და არაპირდაპირი. პირდაპირი გადასახადით იბეგრება შემოსავალი და ქონება, ხოლო არაპირდაპირი შედის საქონლის ფასში. გადასახადი სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების ერთ-ერთი მთავარი წყაროა.

გადასახადი მიღებულ უმაღლეს განათლებაზე (graduate tax) – საუნივერსიტეტო განათლების სქემა, როდესაც სტუდენტი სწავლის პროცესში იღებს ფულს თავისი საგანმანათლებლო და ცხოვრებისეული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების მიზნით, ხოლო განათლების მიღების შემდეგ იხდის თავისი შემოსავლის ფიქსირებულ ნაწილს.

გადასახადების სტრუქტურა (structure of taxes) – ყოველ ქვეყანას აქვს მრავალი სახეობის გადასახადი, რომელიც წარმოადგენს საგადასახადო სისტემის სტრუქტურას. იგი გამოხატავს საშემოსავლო გადასახადის, ქონებაზე გადასახადისა და ხარჯებზე გადასახადის შეფარდებით მნიშვნელობას. მისი მეშვეობით შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა საგადასახადო სისტემის პროგრესულობის არსებობის, თუ არ არსებობის შესახებ.

განვითარებად ქვეყნებში გადასახადების სტრუქტურა უპირატესად იხრება არაპირდაპირი, განსაკუთრებით დღგ-ის, საბაჟო გადასახადებისა და აქციზებისაკენ. ეს აიხსნება იმით, რომ ასეთი გადასახადები შედარებით ადვილი ასაკრეფია. ქვეყნის განვითარების კვალობაზე იზრდება საშემოსავლო გადასახადის მნიშვნელობა. განვითარებულ ქვეყნებში არსებობს საშემოსავლო გადასახადის განვითარებული სისტემა.

გადაწყვეტილების მიღების ლაგი (decision lag) – დროის მონაკვეთი ეკონომიკური (განსაკუთრებით მაკროეკონომიკური) პრობლემის გადაწყვეტისთვის მოქმედების აუცილებლობის დადგენის მომენტსა და პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების მომენტს შორის. იგი შეიგა (პოლიტიკური) ლაგის შემადგენელი ნაწილია.

გადახდის ვალუტა (currency of payment) – ვალუტა, რომლითაც საგარეო-სავაჭრო გარიგებისას საქონლის ღირებულებას იხდიან; შეიძლება არ დაემთხვეს ფასის ვალუტას.

გადახდისუნარიანი მოთხოვნილება (effective consumer demand) – ანუ მოთხოვნა, ფულით უზრუნველყოფილი მოთხოვნილება საქონელსა და მომსახურებაზე; წარმოადგენს დამაკავშირებელ რგოლს წარმოებასა და მოხმარებას შორის, რაც განსაზ-

ღვრაცს მისი შესწავლისა და პროგნოზირების დიდ მნიშვნელობას ფირმის მარკეტინგულ სტრატეგიაში.

გადახდისუნარიანობა (solvency) – სახელმწიფოს, იურიდიული ან ფიზიკური პირის უნარი, დროულად და მთლიანად შეასრულოს სავაჭრო, საკრედიტო და ფულადი ხასიათის სხვა ოპერაციებიდან გამომდინარე საგადასახადო ვალდებულებები.

გადახდისუნარიანობის თეორია (ability to pay theory) – დაბეგვრისადმი მიდგომა, რომლის მიხედვითაც საგადასახადო ტვირთი უნდა განაწილდეს გადასახადების გადახდის უნარის შესაბამისად. ეს თეორია ეფუძნება თანაბარი დანაკარგების კონცეფციას. დანაკარგი არის გადასახადების გადახდის შედეგად ეკონომიკური კეთილდღეობის შემცირება. არსებობს დანაკარგების ტოლობის სამი შესაძლო განსაზღვრა: ისინი შეიძლება იყოს აბსოლუტურად ტოლი, პროპორციულად ტოლი და ზღვრულად ტოლი. ამათგან არც ერთს არა აქვს პრინციპული უპირატესობა. საგადასახადო სისტემა პროგრესიულია, პროპორციული თუ რეგრესიული, დამოკიდებულია მიღებულ განსაზღვრასა და შემოსავლის ზღვრული სარგებლიანობის გრაფიკის დახრის კუთხეზე. თუ ივარაუდება, რომ შემოსავლის ზღვრული სარგებლიანობა ეცემა, მაშინ ეს სამი განსაზღვრა ყოველთვის არ იძლევა ერთნაირი დასკვნის გაკეთების საშუალებას. აღნიშნული თეორია საშუალებას გვაძლევს შევადაროთ სხვადასხვა პირთა შემოსავლების სარგებლიანობა. ასეთი მიდგომა უარყოფილია კეთილდღეობის თანამედროვე ეკონომიკურ თეორიაში.

გაეროს სსდკ (საერთაშორისო სტანდარტული დარგობრივი კლასიფიკაცია) (International Standard of Branch Classification) – ეკონომიკური საქმიანობის ყველა სახის საერთაშორისო სტანდარტული დარგობრივი კლასიფიკაცია, რომლის ამჟამად მოქმედი IV ვარიანტი განიხილა და დაამტკიცა გაეროს სტატისტიკურმა კომისიამ 2006 წელს. I ვარიანტი, რომლის პროექტიც გაეროს ეკონომიკური და სოციალური საბჭოს სესიაზე მიიღეს 1948 წელს, ზემოთ აღნიშნულმა კომისიამ დაამტკიცა 1958 წელს, II ვარიანტი – 1968 წელს, ხოლო III ვარიანტი – 1989 წელს.

სსდკ-ის მესამე ვარიანტი წინანდელზე სრულყოფილი და დეტალიზებული იყო. იგი შედგ-

ებოდა 17 განყოფილებისა და 99 ქვეგანყოფილებისაგან. ეს განყოფილებებია: 1. სოფლის მეურნეობა; ნადირობა და სატყეო მეურნეობა; 2. თევზჭერა; 3. სამთომოპოვებითი მრეწველობა; 4. გადამმუშავებელი მრეწველობა; 5. მშენებლობა; 6. ელექტრო-, გაზ- და წყალმომარაგება; 7. საბითუმო და საცალო ვაჭრობა; ავტომობილების, მოტოციკლების, საყოფაცხოვრებო საქონლისა და პირადი მოხმარების საგნების რემონტი; 8. სასტუმროები და რესტორნები (საზოგადოებრივი კვების საწარმოების მომსახურების ჩათვლით); 9. ტრანსპორტი; სასაწყობო მეურნეობა და კავშირგაბმულობა; 10. საფინანსო შუამავლობა (სხვადასხვა სახის საფინანსო და საკრედიტო ოპერაციებთან ერთად ამ განყოფილებაში შედის ყველა სახის დაზღვევა (გარდა სავალდებულო სოციალურისა) და საპენსიო უზრუნველყოფა; 11. უძრავ ქონებასთან დაკავშირებული ოპერაციები; არენდა და კომერციული საქმიანობა; 12. სახელმწიფო მმართველობა და თავდაცვა; სავალდებულო სოციალური დაზღვევა; 13. განათლება; 14. ჯანმრთელობის დაცვა და სოციალური მომსახურება; 15. სხვა კომუნალური, სოციალური და პერსონალური მომსახურება; 16. საოჯახო მეურნეობები დაქირავებული მომსახურებით; 17. ექსტერიტორიული ორგანიზაციები და ორგანოები.

პირველი ხუთი განყოფილება მატერიალურ-ნივთობრივი წარმოების სფეროს, ხოლო დანარჩენი თორმეტი, სერვისზე ორიენტირებულობის გამო, მომსახურების სფეროს შეადგენს. ასეთი დაყოფის აუცილებლობა კიდევ უფრო განამტკიცა 70-იანი წლების ბოლოს და 80-იანი წლების დასაწყისში განვითარებული ქვეყნების პირადი მოხმარების სტრუქტურაში მატერიალური დოვლათის ხვედრითი წონის ინტენსიურმა შემცირებამ და სხვადასხვა სახის მომსახურების წილის შესაბამისმა გადიდებამ.

სსდკ-ის IV ვარიანტში მატერიალურ-ნივთობრივი წარმოების სფერო (რეალური სექტორი) 5 განყოფილების ნაცვლად წარმოდგენილია 4 განყოფილებად, აგრარული სექტორის (სოფლის მეურნეობა, სატყეო მეურნეობა, ნადირობა, თევზჭერა) ერთ განყოფილებად წარმოდგენის საფუძველზე. დანარჩენი განყოფილებები მომსახურების დივერსიფიცირების შედეგად ჩამოყალიბებული დარგებია.

სსდკ-ის მიზანია არა ეროვნული კლასიფიკაციების შეცვლა,

არამედ ეროვნული სტატისტიკური მონაცემების საერთაშორისო შედარებისათვის საფუძვლის უზრუნველყოფა. იმ შემთხვევაში, როდესაც ეროვნული კლასიფიკაცია განსხვავდება საერთაშორისოსაგან, შედარებას ახდენენ ეროვნული კლასიფიკაციებიდან მიღებული მონაცემების გადაჯგუფების საფუძველზე.

განვითარებული ქვეყნები **სსდკ**-ს განიხილავენ როგორც არსებითად საკუთარ ეროვნულ კლასიფიკაციაზე დაფუძნებულს და მისგან წარმოებულს, ხოლო განვითარებადი ქვეყნები, პირიქით, თავიანთ ეროვნულ კლასიფიკაციებს **სსდკ**-ზე დაფუძნებულად და მისგან წარმოებულად მიიჩნევენ. განვითარებული სახელმწიფოები თავიანთი ეროვნული კლასიფიკაციების გადასინჯვისას, ქვეყნის თავისებურებების გათვალისწინებით, ცდილობენ მაქსიმალურად მიუახლოონ ისინი გაეროს **სსდკ**-ს. განვითარებადი ქვეყნები, იმის გამო, რომ საკუთარი კლასიფიკაციის დამუშავებისათვის არა აქვთ აუცილებელი ინფრასტრუქტურა (ეს ძირითადად განპირობებულია სტატისტიკის განვითარების დაბალი დონით), გაეროს **სსდკ**-ს იყენებენ უმნიშვნელო ცვლილებებით ან საერთოდ უცვლელად, როგორც ეროვნულ კლასიფიკაციებს.

სსდკ მჭიდრო კავშირშია გაეროს ეროვნული ანგარიშების სისტემასთან. იგი უზრუნველყოფს ეკონომიკური საქმიანობის სახეობებად დაყოფას და მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საწარმოო პრინციპის მიხედვით ეროვნული ანგარიშების შედგენაში.

გაკოტრება (bankruptcy) [<იტალ. bancarotta] – ფინანსური კრახი, რაც დადგენილია სასამართლოს მიერ. გაკოტრების ოფიციალურად გამოცხადების დღიდან კომპანია კარგავს თავისი ქონების განკარგვის უფლებას.

გალონი (gallon) – მოცულობისა და ტევადობის ერთეული აშშ-ში, დიდ ბრიტანეთსა და სხვა ქვეყნებში, შეიცავს 8 პინტას. 1 გალონი თხევადი ნივთიერებებისათვის დიდ ბრიტანეთში უტოლდება 4546 ლიტრს, ხოლო აშშ-ში – 3785 ლიტრს, ფხვიერისათვის – 4405 ლიტრს (აშშ-ში); ამერიკული თხევადი გალონი გამოიყენება ლათინური ამერიკის მრავალ ქვეყანაში.

გამოვლენის ლაგი (recognition lag) – შიგა ლაგის წარმოქმნის ერთ-ერთი კომპონენტი, განვლილი დრო პოტენციური დესტაბილიზაციური ფაქტორის წარმოშობის მომენტსა და ეკონომიკური პოლიტიკის განმსაზღვრე-

ლი პირების მიერ ამ მომენტის დადგენას შორის.

გამყიდველის ბაზარი (seller's market) – სიტუაცია ბაზარზე, როდესაც მოთხოვნა აღემატება მიწოდებას, მონოპოლიზმის მაღალი დონე მონოპოლიურ ფასებს წარმოქმნის და ბაზრის კონტრაჰენტებს თავს ახვევს სამეურნეო ხელშეკრულებათა დისკრიმინაციულ პირობებს.

განაწილების თეორიები (distribution theories) – თეორიები, რომლებიც ხსნიან ეროვნული შემოსავლის განაწილების მექანიზმს კერძო პირებსა და ეკონომიკურ ჯგუფებს შორის. განასხვავებენ **შემოსავლის ფუნქციონალურ განაწილებას,** რაც გულისხმობს ეროვნული პროდუქტის განაწილებას წარმოების ფაქტორების (მიწა, შრომა, კაპიტალი) მესაკუთრეებს შორის და **პირადი შემოსავლის განაწილებას,** რომლის შესწავლისას ეკონომისტები იკვლევენ ინდივიდუალური შემოსავლების განმსაზღვრელ ფაქტორებს, იმ ფაქტორებისგან დამოუკიდებლად, რომელთა დახმარებითაც ეს შემოსავლები იქნა მიღებული.

კლასიკური სკოლის წარმომადგენლები (განსაკუთრებით დ. რიკარდო) შემოსავლების ფუნქციონალური განაწილების განხილვისას ხაზს უსვამდნენ ანტაგონისტურ დამოკიდებულებას კაპიტალზე მოგების ნორმასა და ფიქსირებულ ხელფასს შორის, რომელიც განისაზღვრება საცხოვრებელი მინიმუმით, მოსახლეობის ზრდითა და ზღვრული შრომის მწარმოებლურობით. ზღვრული მწარმოებლურობის დოქტრინა განავითარა ნეოკლასიკურმა სკოლამ, რომელშიც წარმოების ფაქტორების ფასი განისაზღვრება მოთხოვნისა და მიწოდების ურთიერთზემოქმედებით.

კ. მარქსის განაწილების თეორია ეყრდნობა კლასობრივი ბრძოლის, ტექნიკური პროგრესის, მოსახლეობის ზრდის, მუშათა ორგანიზებულობისა და კაპიტალისტური წარმოების ახალ სფეროებში შეღწევის ურთიერთდამოკიდებულებას.

განაწილების ნეოკეინზიანური მოდელი დაკავშირებულია მ. კალეცკის, ჯ. რობინსონის, ნ. კალდორისა და სხვა მეცნიერთა თეორიებთან, რომლებიც აქცენტს აკეთებენ საბაზრო სტრუქტურების როლზე, მუშათა ორგანიზებასა და მოთხოვნის განმსაზღვრელ ფაქტორებზე მაკროეკონომიკურ მოდელებში.

განვითარებადი ქვეყნები (developing countries) – მსოფლიოს ღარიბი ქვეყნების ეკონო-

მიკური მდგომარეობის ეს სახელწოდება ხმარებაში შემოვიდა XX საუკუნის 60-იან წლებში ისეთი სათაკილო გამონათქვამის მაგივრად, როგორიცაა სუსტად განვითარებული ანუ ჩამორჩენილი ქვეყნები. ითვლება, რომ ამ კატეგორიას მიეკუთვნება ქვეყნები, რომელთა **მშპ** მოსახლეობის ერთ სულზე არ აღემატება აშშ-ის შესაბამისი მაჩვენებლის (43555 დოლარი) ერთ მეხუთედს. თუმცა ასეთი განსაზღვრა არ არის აბსოლუტური, ვინაიდან ზოგიერთი ქვეყანა, მაგალითად, შუა აღმოსავლეთის ნავთობგადამმუშავებელი ქვეყნები ამ მაჩვენებლის მიხედვით შეიძლება მივაკუთვნოთ განვითარებულ ქვეყნებს (მაგ. ქუვეითი – 18370 დოლარი), მაგრამ შემოსავლების განაწილებისა და მომსახურების ხელმისაწვდომობის მიხედვით, ისინი განვითარებადია.

განვითარების სტრატეგია (development strategy) – განვითარების პრობლემისადმი მიდგომა, რაც დამოკიდებულია ეკონომიკური ზრდის ამა თუ იმ მოდელის გამოყენებაზე. არსებობს უამრავი ერთმანეთისაგან განსხვავებული სტრატეგია, რომელთა შორის აღსანიშნავია შემდეგი მახასიათებლები: იმპორტის შენაცვლება შიგა წარმოებით, სამრეწველო განვითარება, ქალაქებისა და სასოფლო რაიონების ბალანსირებული განვითარება, სოფლის მეურნეობის მხარდაჭერა და გაფართოება, საექსპორტო სექტორის განვითარება უცხოური ვალუტის მიღების მიზნით და ა.შ. განვითარების სტრატეგია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია განვითარებადი ქვეყნებისათვის.

განვითარებული ქვეყნები (developed countries) – მსოფლიოს მაღალშემოსავლიანი სახელმწიფოები, რომლებმაც (ისტორიულად ან განვითარების დღევანდელ ეტაპზე) მიაღწიეს ინდუსტრიული განვითარებისა და მოსახლეობის ცხოვრების მაღალ დონეს, როგორიც შესაძლებელია არსებული სიმდიდრისა და ტექნოლოგიების პირობებში. სხვადასხვა ორგანიზაცია სხვადასხვა ქვეყანას მიიჩნევს განვითარებულად. მაგრამ არსებობს 22 ქვეყანა, რომლებიც ნებისმიერ კლასიფიკასიაში ხვდებიან. ეს ქვეყნებია: აშშ, იაპონია, საფრანგეთი, გერმანია, გაერთიანებული სამეფო, შვედეთი, ავსტრია, ბელგია, დანია, ფინეთი, ისლანდია, ირლანდია, იტალია, ლუქსემბურგი, ნიდერლანდი, ნორვეგია, პორტუგალია, ესპანეთი, შვეიცარია, კანადა, ავსტრალია, ახალი ზელანდია. განვითარებუ-

ლი ქვეყნების უპირატესობა დანარჩენ მსოფლიოსთან ისაა, რომ ამ ქვეყნებში გატარებული საბაზრო რეფორმების საფუძველზე წარმატებულად ფუნქციონირებს სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკური სისტემა, რომელმაც აშკარა უპირატესობა და მაღალი ეფექტიანობა დაამტკიცა როგორც წმინდა კაპიტალისტურ, ისე კვაზისოციალისტურ ეკონომიკურ სისტემებთან შედარებით.

განკარგვითი ეროვნული შემოსავალი (disposable national income) – წმინდა ეროვნულ შემოსავალს პლუს მიმდინარე ტრანსფერები საზღვარგარეთიდან (ჰუმანიტარული დახმარება, შეწირულობა და სხვ.), გამოკლებული საზღვარგარეთ გაცემული ანალოგიური ტრანსფერები ანუ მინუს მიმდინარე ტრანსფერების სალდო.

განკარგვითი მთლიანი ეროვნული შემოსავალი (disposable gross national income) – რეალური შემოსავალი, რომელიც გამოიყენება ერთობლივი საბოლოო მოხმარებისა და დანაზოგისათვის. საბაზრო ფასებით იგი არის **მშპ**-ს პლუს (მინუს) წმინდა სალდო ეროვნულ ეკონომიკასა და დანარჩენ მსოფლიოს შორის გადასახდელებისა და სხვა მიმდინარე ტრანსფერების მიხედვით.

განკარგვითი წმინდა ეროვნული შემოსავალი (disposable net national income) – ტოლია განკარგულებაში დარჩენილ მთლიან ეროვნულ შემოსავალს გამოკლებული ძირითადი კაპიტალის მოხმარება.

განსახელმწიფოებრივება (economy destatization, denationalization) – საწარმოთა გამოყვანა მმართველობის სახელმწიფო ორგანოების უშუალო დაქვემდებარებიდან და მათი გარდაქმნა კერძო საწარმოებად, აქციონერულ საზოგადოებებად, კოოპერატივებად, საპაიო ამხანაგობებად და სხვა არასახელმწიფოებრივ სტრუქტურებად. შეიძლება განხორციელდეს სხვადასხვა ფორმით. მათ შორის ძირითადია სახელმწიფო საკუთრების პრივატიზაცია, აქციონირება, არენდით გადაცემა და სხვ. დერეგულირებას ზოგ შემთხვევაში შეიძლება არ მოჰყვეს საკუთრების ფორმის შეცვლა. მთავარია, სახელმწიფომ უარი თქვას სამეურნეო რგოლების პირდაპირ მართვაზე. ამის საფუძველზე საწარმოთა საქმიანობაში სახელმწიფო ორგანოების ფუნქციები მინიმუმამდე შემცირდება და, შესაბამისად, საწარმოს უფლებები გაფართოვდება. ამრიგად, გან-

სახელმწიფოებრივება ითვალისწინებს სახელმწიფოს ეკონომიკური როლისა და ფუნქციების შეცვლას საზოგადოებრივი წარმოების სახელმწიფო რეგლამენტაციის სფეროს შეკვეცისა და ეკონომიკის რეგულირების უპირატესად არაეკონომიკური მეთოდებიდან ეკონომიკურ მეთოდებზე გადასვლის საფუძველზე.

საქართველოს ეკონომიკაში განსახელმწიფოებრივება განიხილება როგორც ეკონომიკის გასახელმწიფოებრივებისა (ნაციონალიზაციის) და საზოგადოებრივი წარმოების სახელმწიფო-დირექტიული რეგლამენტაციის საწინააღმდეგო პროცესი.

ეკონომიკის განსახელმწიფოებრივების თანმხლები ძირითადი პროცესებია: 1. ეკონომიკაში სახელმწიფო სექტორის წილის შემცირება სახელმწიფო და მუნიციპალური საწარმოების პრივატიზაციის საფუძველზე; 2. სახელმწიფო საწარმოთა კომერციალიზაცია; 3. სახელმწიფო ბიუჯეტის მეშვეობით გადანაწილებული **მშპ**-ის წილის შემცირება იმ წმინდა პროდუქტის წილის შეკვეცის საფუძველზე, რომელიც თავს იყრიდა საზოგადოების ცენტრალიზებულ ფონდში. პრაქტიკულად ლაპარაკია მოგების იმ წილის (როგორც შეფარდებით, ისე აბსოლუტურ) შემცირებაზე, რომელიც შედიოდა სახელმწიფო ბიუჯეტში გადასახადების სახით; 4. პროდუქციის წარმოებისა და მიწოდების საჭალდებულო სახელმწიფო დაკალების შეცვლა ეკონომიკური სტიმულირების სისტემით, რაც, სახელდობრ, გულისხმობს სახელმწიფო შეკვეთებიდან სახელმწიფო შესყიდვებზე გადასვლას; 5. ცენტრალიზებული ინვესტიციებიდან დაკრედიტების სისტემაზე გადასვლა; 6. მატერიალური, ფინანსური და შრომითი რესურსების ძირითადი ნაწილის ცენტრალიზებულ განაწილებასა და გადანაწილებაზე უარის თქმა, საქონლის, შრომისა და კაპიტალის ბაზრების ფორმირება; 7. საგარეო-ეკონომიკური კავშირების სახელმწიფო მონოპოლიის ლიკვიდაცია.

საქართველოში ეკონომიკის განსახელმწიფოებრივების თანმხლები პროცესია სახელმწიფო საკუთრების დემონოპოლიზაცია და საბაზრო ინფრასტრუქტურის შექმნა.

გარანტი (guarantee, warrantor) – პიროვნება, ორგანიზაცია, სახელმწიფო, რომელიც იძლევა გარკვეულ გარანტიებს და თვალყურს ადევნებს მათ შესრულებას.

გარანტია (guarantee, warranty) – თავდებობა, სამართლებ-

რიგი პრინციპებისა და საშუალებების ერთობლიობა, რომელიც ვალდებულებათა შესრულებას უზრუნველყოფს.

გარდამავალი პერიოდი (transition period) – დროის პერიოდი, რომლის განმავლობაში ეკონომიკური სისტემის კონვერსიის საფუძველზე ქვეყნის ეკონომიკა თვისებრივად ახალ მდგომარეობაში გადადის.

გარე ეფექტები (externalities) – ექსტერნალიები, რომლებიც არ აისახება ფასების სისტემაში; ადამიანთა საქმიანობის საბოლოო შედეგების გარკვეული მხარე, რომელსაც შეიძლება ჰქონდეს როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი გამოხატულება. დადებითი დაკავშირებულია სარგებლიანობასთან, ხოლო უარყოფითი – ხარჯთან. ეს არის ფასში აუსახველი ხელსაყრელობა ან ხარჯი და „გარე“ ეწოდება იმიტომ, რომ ეხება არა მხოლოდ კონკრეტულ საქმიანობაში მონაწილე ეკონომიკურ აგენტებს, არამედ ვლინდება მათ გარეთ მიმდინარე პროცესებშიც. გარე ეფექტების გამოვლენის არეალი ზოგჯერ ძალიან მასშტაბურია და ვრცელდება მთელ საზოგადოებაზე. ისინი თანამდევი ხარჯია, „გადასხმის“ ხარჯია. მათ მიეკუთვნება თანმხლები სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტები, რომლებიც გამოვლინდება კონკრეტული ეკონომიკური საქმიანობის გარეთ და აისახება შრომის როგორც დადებით, ისე უარყოფით შედეგებში. მაგ., გარემოს დაცვას, ან კიდევ, ინფექციური დაავადების თავიდან აცილების მიზნით სასმელი წყლის სანაციის პროგრამის განხორციელებას ახლავს უაღრესად დადებითი გარე ეფექტი – ეკოლოგიური და სანიტარიული ნორმების დარღვევისა და მისგან გამოწვეული ზარალის თავიდან აცილება, ხოლო მოსახლეობის საგანძანათლებლო დონის ზრდა, რაც განაპირობებს კულტურული მსოფლმხედველობის ამაღლებას, ახალი გარემოსადმი ადაპტაციის შესაძლებლობების გადიდებას და სხვ., ხელს უწყობს სოფლის მცხოვრებთა მასობრივ მიგრაციას ქალაქში და, საბოლოო ანგარიშით, იწვევს სასოფლო-სამეურნეო კადრების დეფიციტს, ურბანიზაციის პროცესის გაძლიერებას, უმუშევრობასთან ერთად სიღატაკისა და დანაშაულობათა ზრდას, ან კიდევ, ქალთა შრომითი რესურსების დასაქმება იწვევს შობადობის შემცირებასა და ა.შ.

ბაზარს არ შეუძლია მისთვის ნიშანდობლივი ფასწარმოქმნის მექანიზმის მეშვეობით შეაფასოს ადამიანთა საქმიანობის გარე ეფექ-

ტები. ეს უკანასკნელი გამოიხატება ეკოლოგიური წონასწორობის დაცვით, ესთეტიკურ ფასეულობათა, კულტურის ძეგლთა, ბუნებრივი ლანდშაფტების შენარჩუნებითა და მოვლა-პატრონობით, მოსახლეობის სიცოცხლის ხანგრძლივობისა და აქტიური საქმიანობის პერიოდის გადიდებით, დაავადებათა შემცირებით, პიროვნების შემოქმედებითი პოტენციალის ზრდით, მოსახლეობის ფიზიკური განვითარების დონის, მოქალაქეობრივი კულტურის ამაღლებით და სხვ. გარე ეფექტის გამოხატვა ფულით შეუძლებელია. მისი გაზომვისათვის ფართოდ გამოიყენება ნატურალური მაჩვენებლები.

გარე ეფექტის ინტერნალიზაცია (externality internalization) – გარე ეფექტის გადაქცევა კერძო ხარჯების ელემენტად.

გარე ლაგი (outside lag) – დროის შუალედი მაკროეკონომიკური პოლიტიკის რეალიზაციასა და მისი სრული ეფექტის მიღებას შორის.

გასაღების მრუდი (curve of sale) – გრაფიკული გამოსახულება მათემატიკური დამოკიდებულებისა ფასების დონესა და იმ საქონლის მოცულობას შორის, რომლის ყიდვაც შესაძლებელია ბაზარზე ფასების ამა თუ იმ დონის პირობებში. გასაღების მრუდის აგება გასაღების სამსახურის მნიშვნელოვანი ამოცანაა, ვინაიდან საბაზრო ეკონომიკაში ნებისმიერ კომერციულ გადაწყვეტილებას იმის გათვალისწინებით იღებენ, თუ როგორ გავლენას მოახდენს იგი პროდუქციის გასაღებაზე. გასაღების მრუდის გამოყენებით შესაძლებელია ზუსტად შეირჩეს ფასების ოპტიმალური დონე და ფირმის ყველაზე გონივრული კომერციული პოლიტიკა.

გაუთვალისწინებელი დანახარჯი (unforeseen expense) – ამა თუ იმ რესურსის გამოყენებაზე გაწეული დანახარჯი, რაც იზომება ამ რესურსის ყველაზე უკეთესი ალტერნატიული გზის გამოუყენებლობით გამოწვეული დანაკარგებით. ხელიდან გაშვებული, გამოუყენებელი შესაძლებლობების დანახარჯი.

გაუთვალისწინებელი ინფლაცია (unanticipated inflation) – ინფლაციის ფაქტობრივი ტემპის გადაჭარბება მოსალოდნელზე. თუ ინფლაციის მოსალოდნელი ტემპი წელიწადში 5 %-ია, ხოლო ფაქტობრივი ამავე პერიოდში უტოლდება 10 %-ს, მაშინ ინფლაციის გაუთვალისწინებელი ტემპი შეადგენს 5 %-ს.

გაუფასურება (depreciation, devaluation) – ეროვნული ვალუტის მსყიდველობითი უნარის დაცემა უცხოურ ვალუტასთან შედარებით.

გაყიდვაზე გადასახადი (sales tax) – არაპირდაპირი გადასახადი, რომელსაც იხდიან მომხმარებლები საქონლისა და მომსახურების შეძენისას. იგი ბრუნვიდან გადასახადის სახესხვაობაა, ფართოდ გამოიყენება აშშ–ში, ხოლო დიდ ბრიტანეთში, გფრ–სა და მრავალ სხვა ქვეყანაში (მათ შორის, საქართველოში) მან მიიღო დამატებულ ღირებულებაზე გადასახადის სახელწოდება.

გაცვლითი კურსი – იხ. ვალუტის კურსი.

გედონისტიკური ფასი (hedonistic price) – საქონლის იმპლიციტური ანუ ფარული ფასი. საქონლის მოცემული რაოდენობა შეიძლება განაწილდეს მისი ხარისხის განმსაზღვრელი მრავალი მახასიათებლის მიხედვით. საქონლის ფასი ნაწილობრივ შეიძლება დაკავშირებული იყოს მის კონკრეტულ მახასიათებლებთან და ამის საფუძველზე შეფასდეს ხარისხის ცვლილებაც. გედონისტიკური ფასის თეორია ხარისხის ცვლილების შესაფასებლად პირველად შემოიღო ც. გრილიჰესმა და გამოიყენა საცხოვრებელზე მოთხოვნის ანალიზისა და გარემოს ეკონომიკურ თეორიაში.

გელბრეითი ჯონ კენეტი (1908–2006) (Galbraith John Kenneth) – ამერიკელი (წარმოშობით კანადელი) ეკონომისტი, სოციოლოგი და საზოგადო მოღვაწე. ნეოინსტიტუციონალიზმის თვალსაჩინო წარმომადგენელი, ჰარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორი (1948). ეწეოდა სამეცნიერო–კვლევით საქმიანობას აშშ–სა და სხვა ქვეყნების მთავრობებთან და აკადემიურ ინსტიტუტებში. იყო აშშ–ის ელჩი ინდოეთში (1961–1963). მისი ცნობილი ნაშრომებია: „ინდუსტრიული საზოგადოება“ (1967), „ეკონომიკური თეორია და საზოგადოების მიზნები“ (1973), „ეკონომიკური თეორიის ისტორია: წარსული როგორც თანამედროვეობა“ (1987) და ა.შ.

გირავნობის სიგელი (mortgage) – უძრავი ქონების დაგირავების საფუძველზე ბანკის მიერ გაცემული სავალო მოწმობა.

გირაო (mortgage) – სავალო ვალდებულება, რომელიც უზრუნველყოფილია კონკრეტული უძრავი ქონებით (მიწა ან შენობა–ნაგებობა). სახელშეკრულებო ვალდებულებათა შესრულების უზრუნველყოფის ერთ–ერთი ხერხი. იმ შემთხვევაში, თუ მოვალემ

(გირაოს გამცემმა) აღებული ვალდებულება არ შეასრულა, გირაოს საფუძველზე კრედიტორს უფლება აქვს მიითვისოს საგირავნო ქონება.

გირაო შეიძლება იყოს პირველი გირავნობის სიგელი, რომლის მიხედვითაც კრედიტორს ენიჭება უპირატესი უფლება, პირველმა წარმოადგინოს პრეტენზია დაგირავებულ ქონებაზე, ან მეორე, მესამე, მეოთხე და ა.შ. გირავნობის სიგელი, როცა პრეტენზიის წარდგენის ვადა დგება წინა გირავნობის სიგელის მესაკუთრის უფლების რეალიზაციის შემდეგ.

გირაოთი უზრუნველყოფილი ობლიგაცია (security in the form of bonds) – ობლიგაცია, რომელიც გამოშვებულია კორპორაციის გირაოთი. ასეთი ობლიგაციის მფლობელის, როგორც კრედიტორის, მოთხოვნა კმაყოფილდება პირველ რიგში.

გირვანქა (pound) [<ლათ. pondus წონა, საწონი] – 1. მასის ერთეული მრავალ ქვეყანაში, რომელსაც აქვს განსხვავებული სიდიდე – 317,62–დან 560 გრამამდე; 2. მასის ძირითადი ერთეული ინგლისურ საზომთა სისტემაში, უთანაბრდება 0,4536 კგ–ს, სააფთიაქო და სამონეტო გირვანქა – 0,3732 კგ–ს; 3. მასის ერთეული რუსულ სისტემაში, რომელიც გაუქმდა 1918 წელს. 1 გირვანქა–1/40 ფუთს–32 ლოტს–0,4095 კგ–ს; 4. ზოგიერთი ქვეყნის ფულის ერთეული, მაგ., ეგვიპტური გირვანქა, გირვანქა სტერლინგი.

გლობალიზაცია (globalization) – მსოფლიოს ყველა ქვეყანასა და რეგიონში მიმდინარე სოციალურ–ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული, მეცნიერულ–ტექნოლოგიური და ა.შ. პროცესების უნიფიკაცია აშშ–სა და ევროატლანტიკური ბლოკის უმსხვილესი ქვეყნების მიერ შემუშავებული მოთხოვნების (ნორმების, ფასეულობების, კრიტერიუმებისა და ა.შ.) შესაბამისად.

გლობალიზაცია ფრაგმენტაციის (დაყოფა, დანაწევრება) საწინააღმდეგო ტერმინად მოგვევლინა XX საუკუნის 80–იან წლებში, როდესაც პირველად ამერიკელმა მეცნიერმა თ. ლევიტმა იგი ცალკეული ბაზრების შესწავლის პროცესის ასახსნელად გამოიყენა. თუ თავდაპირველად გლობალიზაცია წმინდა ეკონომიკური შინაარსის ტერმინი იყო, სულ რამდენიმე წელიწადში ფართო მნიშვნელობა შეიძინა და საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფერო მოიცვა. 1990 წელს ლონდონში გამოცემულ კრებულში – „გლობა-

ლიზაცია: შემეცნება და საზოგადოება“ – ეს ტერმინი პირველმა გამოიყენა მ. ელბროუმ მსოფლიოს ქვეყნებისა და ხალხების, სხვადასხვა ცივილიზაციისა და კულტურის ერთიანობის გამოსახატავად. ამავე წელს, ფართო გაგებით, იგი აგრეთვე გამოიყენა იაპონელმა კ. ომემ, ხოლო 1999 წელს დავოსში გამართული მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მთავარი თემა სწორედ გლობალიზაცია იყო.

გლობალიზაციის პროცესი სათავეს იღებს XX საუკუნის 60-იანი წლებიდან, თუმცა ამ ყოვლისმომცველ პროცესს წინ უძღოდა ამავე საუკუნის 40-იან წლებში დაწყებული „კეინზიანური რევოლუცია“, რომელმაც ბიძგი მისცა თვისებრივად ახალ ეკონომიკურ ზრდას და მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა გლობალიზაციის წარმოშობაში. აღნიშნული პროცესი გარკვეულწილად დააჩქარა 50-იან წლებში დეკოლონიზაციის ფართოდ გაშლამ, აგრეთვე მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესის საფუძველზე მსოფლიოში მიმდინარე სტრუქტურულმა ცვლილებებმა, რაც, უპირველეს ყოვლისა, მომსახურების სფეროს პრიორიტეტულ განვითარებაში გამოიხატა. მსოფლიოს ეკონომიკურმა განვითარებამ ახალი თვისებრიობა შეიძინა. 70-იანი წლების დასაწყისში ინდუსტრიული საზოგადოების გადაზრდამ პოსტინდუსტრიულში ახალი ბიძგი მისცა მსოფლიო განვითარებას. ამ თვისებრივ ნახტომში ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო ის, რომ მან ეკონომიკას სოციალური ორიენტაცია შესძინა. საბაზრო ურთიერთობებმა საკუთრების პლურალიზმის დამკვიდრებით, შეიძლება ითქვას „შტამპი მოხსნა“ ველურ კაპიტალიზმს და გზა გაუხსნა საკუთრების დემოკრატიზაციის პროცესს. ბაზარმა სრულიად სხვა შინაარსი შეიძინა. ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირებასთან ერთად, კაცობრიობის მრავალსაუკუნოვანი არსებობის მანძილზე ბაზარი პირველად მეურნეობის ეფექტიან მექანიზმად ჩამოყალიბდა. ამ გარემოებამ დასაბამი მისცა საზოგადოებრივ გარდაქმნებს ახალ ამპლუაში და დადებითი გავლენა მოახდინა თანამედროვე საზოგადოების ფორმირებაზე, ახალ სოციუმზე, რამაც ხელი შეუწყო ჰუმანიზაციის პროცესების გაღრმავებას. განვითარებულმა სამყარომ მიიღო ახალი დროის გამოწვევა. საფუძველი ჩაეყარა სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირებას. ეს იყო

წინ გადადგმული ნაბიჯი უფრო მაღალი სოციალური და ამავე დროს, ახალი მსოფლიო წესრიგის დამყარების თვალსაზრისით.

გლობალიზაციას ახალი იმპულსი შესძინა 90-იან წლებში ელვისებურად განვითარებულმა სოციალურმა კატაკლიზმებმა, რაც სწრაფად დაგვირგვინდა მსოფლიო სოციალისტური სისტემის ნგრევითა და კომუნისტური სოციალიზმის ხანის დასრულებით. ეს დროის მოთხოვნა და გლობალიზაციის მსოფლიო პროცესის გამოძახილიც იყო.

გლობალიზაცია თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთი ძირითადი თავისებურებაა, რომელიც განსაზღვრავს მსოფლიო პოლიტიკის შინაარსს. იგი რადიკალურად ცვლის თანამედროვე საზოგადოების ცხოვრების შინაარსსაც.

გლობალიზაცია არა მხოლოდ აახლოებს ქვეყნებს ერთმანეთთან, არამედ ურთიერთდამოკიდებულსაც ხდის მათ. იგი აჩქარებს ცალკეულ ქვეყნებში ღია საზოგადოების ჩამოყალიბებას და ანგრევს ჩაკეტილ, ტოტალიტარულ რეჟიმებსა და ეკონომიკებს. გლობალიზაცია ხელს უწყობს პარტნიორული ურთიერთობების წინა პლანზე წამოწევას, მსოფლიო მასშტაბით რესურსების ეფექტიან გამოყენებას, მეცნიერების მიღწევების მოკლე ვადაში დანერგვას, რესურსდამზოგველი და ნაკლებნარჩენიანი ტექნოლოგიების ფართოდ გავრცელებას, ინტელექტუალური კაპიტალის წარმოჩენას, ინტერნეტული ქსელისა და, საერთოდ, საინფორმაციო ინდუსტრიის სწრაფ განვითარებას, კაპიტალის თავისუფალ მოძრაობას, განსაკუთრებით, ფინანსური კაპიტალის მობილურობის ზრდას და ა.შ. ბოლო ხანს საინფორმაციო ტექნოლოგიებში მომხდარმა რევოლუციამ და ტრანსპორტის სფეროში განხორციელებულმა კოლოსალურმა პროგრესმა შეამცირა წარმოების ხარჯები. ამიტომ ასეთი ტრანსფორმაციის პირობებში, შეიცვალა თავად **წარმოების მასშტაბის ეფექტიც.**

გლობალიზაცია თავისი არსით უნივერსალურია. ამიტომ მისი მასშტაბებისა და ფუნქციებიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია **რამდენად მართული იქნება ეს მრავალწახნაგოვანი და წინააღმდეგობებით სავსე ფენომენი. წინააღმდეგ შემთხვევაში გლობალიზაციას დიდი ზიანის მოტანა შეუძლია კაცობრიობისათვის.**

გლობალიზაციის ძლიერი ტენდენციები დღეს გარდაუვალია. მას ბევრ პოზიტიურთან ერთად, ახლავს გარკვეული ნე-

გატიური შედეგები. **ოი განსაკუთრებულ საფრთხეს უქმნის მცირე რეგიონებს, ქვეყნებსა და ერებს, უარყოფით გავლენას ახდენს ლოკალურ კულტურებზე.**

საერთაშორისო შეზღუდვების პირობებში დღეს შეუძლებელია ეროვნული ეკონომიკების მართვის დამოუკიდებელი სტრატეგიების განხორციელება. სახელმწიფოები, განსაკუთრებით დამოუკიდებლობის გზაზე ახალდამდგარი ქვეყნები ნაკლებად ავტონომიურია. მათ სულ უფრო ნაკლები ექსკლუზიური კონტროლი აქვთ საკუთარ ტერიტორიაზე მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესებზე, ამასთან ეროვნული თავისებურებებისა და ტრადიციების შენარჩუნების ნაკლები უნარი შესწევთ. მცირე ქვეყნების კულტურა სულ უფრო მეტად ექცევა წინააღმდეგობაში მსოფლიო პროცესებთან.

ღრმავდება მსოფლიო ეკონომიკის ინსტიტუციონალიზაციის პროცესი. საერთაშორისო დონეზე მართული პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მნიშვნელოვანი ნაწილი კონტროლდება საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ, მსოფლიოს სააგენტოებს, სავაჭრო ბლოკებსა და მთავარ სახელმწიფოებს შორის დადებული ხელშეკრულებებით.

დღეს ეროვნულ პოლიტიკას აღარ შეუძლია ეკონომიკურ და სოციალურ შედეგებზე განსაკუთრებული გავლენის მოხდენა. იგი სულ უფრო და უფრო „გრილდება". ამიტომ ეროვნული ეკონომიკების ეფექტიანი მართვის ფუნქციები ეცვმა.

მესამე ათასწლეულის დასაწყისში გლობალიზაციის პროცესი მკვეთრად დიფერენცირებულია, ხასიათდება შინაგანი წინააღმდეგობებით, რომლებიც უპირატესად თავს იჩენს განვითარებად ქვეყნებში.

გლობალიზაციის KOF-ინდექსი (KOF Globalization Index) – გლობალიზაციის კომპლექსური მაჩვენებელი, რომელიც შეიქმნა 2002 წელს. მონაცემები ძირითადად ეყრდნობა საერთაშორისო სავალუტო ფონდის, მსოფლიო ბანკის, გაეროს განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის ორგანიზაციის, ვაჭრობისა და განვითარების შესახებ გაეროს კონფერენციის წლიურ ანგარიშებს, საერთაშორისო საფოსტო სტატისტიკის საინფორმაციო მასალებს.

გლობალიზაციის KOF-ინდექსის ზოგადი მაჩვენებლის მიხედვით ლიდერობენ და პირველ ათეულში შედიან: ბელგია, ირლანდია, ნიდერლანდი, შვეიცარია,

ავსტრია, შვედეთი, დანია, კანადა, ლუქსემბურგი და უნგრეთი. ამ მაჩვენებლით საქართველო 59,85-ით 90-ე ადგილზეა.

გლობალიზაციის KOF ინდექსით (პროცენტული გამოსახულებით) ყოველწლიურად განისაზღვრება მსოფლიოს 158 ქვეყანაში პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური გლობალიზაციის ხარისხი.

პოლიტიკური გლობალიზაცია გამოითვლება ისეთი მაჩვენებლებით, როგორიცაა საერთაშორისო ორგანიზაციების წევრობა, ქვეყანაში საელჩოებისა და საერთაშორისო ხელშეკრულებების რაოდენობა, გაეროს უსაფრთხოების მისიის წევრობა. ამ მაჩვენებლით განისაზღვრება სამთავრობო პოლიტიკის გავრცელების ხარისხი. პოლიტიკურ გლობალიზაციაში, საერთაშორისო წესრიგის დამყარების თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანი როლი გაეროსა და სხვა სტრუქტურებს აკისრია.

პოლიტიკური გლობალიზაციის მაჩვენებლის მიხედვით პირველ ათეულში შედიან: საფრანგეთი, იტალია, ბელგია, ავსტრია, შვედეთი, შვეიცარია, კანადა, აშშ და პოლონეთი. ამ ქვეყნებში პოლიტიკური გლობალიზაციის KOF-ინდექსი 93,88%-სა და 89,03%-ს შორის ფიქსირდება. საქართველო 46,08%-ით 138-ე ადგილზეა.

ეკონომიკური გლობალიზაცია, რომელშიც მნიშვნელოვან როლს ტრანსეროვნული კორპორაციები (**ტნკ**-ები) ასრულებენ, განისაზღვრება ისეთი მაჩვენებლებით, როგორიცაა საქონლის, მომსახურების, კაპიტალის საზღვარგარეთ გატანის მასშტაბები და საგარეო ვაჭრობაში ჩართულობის დონე, გახსნილობისა და ინტეგრირების ტენდენციების გაძლიერება, ინფორმაციების ნაკადების შორ მანძილზე გავრცელების ხარისხი, უცხოური ინვესტიციების ქვეყანაში შემოდინების მოცულობა, საერთაშორისო ვაჭრობაში საბაჟო პოლიტიკის სიმკაცრის ხარისხი და საიმპორტო ბარიერები და ა.შ. ეკონომიკური გლობალიზაცია მრავალმხრივი პროცესია. იგი აძლიერებს ქვეყნებს შორის ურთიერთკავშირსა და სამეურნეო ინტერნაციონალიზაციას.

ეკონომიკური გლობალიზაციის KOF-ინდექსი, რომელიც გამოხატავს მოცემული ქვეყნის მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრირების ხარისხს, 96,67%-სა და 88,11%-ს შორის ფიქსირდება. ამ მაჩვენებლით პირველ ათეულში შედიან: სინგაპური, ლუქსემბურგი, ირლანდია, მალტა, ბელგია, ნიდერლანდი, ესტონეთი, უნგრეთი, ბაჰრეინი, შვედეთი, ხოლო საქართ-

ველო 69,43%-ით 51-ე ადგილზეა.

სოციალური გლობალიზაცია განისაზღვრება საერთაშორისო ტურიზმის განვითარების დონით, საერთაშორისო სატელეფონო კავშირებითა და წერილებით, ქვეყნის მთლიან მოსახლეობაში უცხოელთა წილით, ყოველ 1000 კაცზე ინტერნეტით მომხმარებელთა რაოდენობით წიგნებისა და გაზეთების ვაჭრობით მიღებული შემოსავლების წილით მშპ-ში და ა.შ. იგი, კულტურის უნივერსალიზაციის საფუძველზე, ხელს უწყობს ჩამორჩენილი ქვეყნების ხალხთა ცხოვრების წესში თანამედროვე ცივილიზაციის ელემენტების დამკვიდრებას, რაც, თავის მხრივ, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სხვადასხვა ქვეყანათა ცხოვრების წესის დაახლოებაში.

სოციალური გლობალიზაციის მაჩვენებლის მიხედვით პირველ ათეულშია: ლუქსემბურგი, შვეიცარია. ირლანდია, ანტიგუა და ბარბუდა, კვიპროსი, პუერტო რიკო, სინგაპური, ავსტრია, გრენადა და ბელგია. ამ ქვეყნებში სოციალური გლობალიზაციის KOF-ინდექსი 93,87%-სა და 88,12%-ს შორის ფარგლებშია. საქართველოს ამ მაჩვენებლით 58,94%-ით 83-ე ადგილი უჭირავს.

გოგიჩაიშვილი ფილიპე (1872–1950) (Gogichaishvili Filipe) – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი (1935). **თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამაარსებელი** და პოლიტიკური ეკონომიის კათედრის პირველი გამგე (1918–1923). კითხულობდა პოლიტიკური ეკონომიის, ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიის, ფინანსებისა და სტატისტიკის საუნივერსიტეტო კურსებს.

ლაიპციგის უნივერსიტეტის ფილოსოფიის ფაკულტეტის ეკონომიკის განყოფილების სტუდენტმა (1897–1901), მისი დამთავრების შემდეგ, აქვე დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია ფილოსოფიაში (1901). იყო თბილისის საქალაქო სათათბიროს, შემდეგ კავკასიის სოფლის მეურნეობის საზოგადოების სტატისტიკური ბიუროს გამგე (1903–1913), რუსეთის საერობო კავშირის რწმუნებული ამიერკავკასიაში (1914–1916), კახეთის რკინიგზის გამგეობის თავმჯდომარე (1917–1918), სახელმწიფო კონტროლიორი (1918–1920), საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერ-მუშაკი (1946–1950).

1905–1906 წლებში რედაქტორობდა გაზეთ „ივერიას". დიდი წვლილი მიუძღვის ქართულ ფოლკლორისტიკაშიც. 1905 წელს ვრცელი წინასიტყვაობით გამოაქვეყნა ა. უმიკაშვილის მიერ შე-

კრებილი ქართული ფოლკლორული ნიმუშების მნიშვნელოვანი ნაწილი („სახალხო ლექსები"), ხოლო 1937 წელს გამოსცა ამ მდიდარი მასალის პოეტური ნაწილი („ხალხური სიტყვიერება". ტ. 1).

ფ. გოგიჩაიშვილი ეწეოდა ფართო მთარგმნელობით მოღვაწეობას. მისი თარგმნილია არაერთი ეკონომიკური ხასიათის ნაშრომი, მათ შორის დევიდ რიკარდოს „პოლიტიკური ეკონომიისა და დაბეგვრის საფუძვლები", ა. სმითის „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ", კ. მარქსის „კაპიტალი", ტ. 1–3 და სხვ. ფ. გოგიჩაიშვილს ეკუთვნის ნაშრომი „ხელოსნობა საქართველოში", რომელიც გერმანულიდან ითარგმნა და „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობამ" დასტამბა 1976 წელს.

გრადუალიზმი (gradualism) – 1. მეცნიერული მიმდინარეობა, რომელიც სწავლობს ეკონომიკური სისტემის ერთი მდგომარეობიდან მეორეში ევოლუციური გადასვლის გზებსა და კანონზომიერებებს; 2. მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის ევოლუციური მოდელი, რომელიც ორთოდოქსული მოდელის ალტერნატივაა. მისთვის დამახასიათებელია ეკონომიკის თანდათანობითი კონვერსია ძველი ელემენტების გამოყენების საფუძველზე, გამორიცხავს უკიდურეს რადიკალიზმს და უშუალოდ გათვლილია ქვეყნის წარმოებრივი პოტენციალის განვითარებაზე. გრადუალიზმისთვის ნიშანდობლივია: სახელმწიფო ინსტიტუტების ფუნქციონირების შეცვლა–განახლება ეკონომიკაში სახელმწიფოს ფუნქციების მნიშვნელოვანი შენარჩუნებითა და სახელმწიფო მარეგულირებელი როლის განმტკიცებით, საკუთრების პლურალიზმის დამკვიდრება, წარმოების სტრუქტურული გარდაქმნა და სტიმულირება, მეცნიერულ–ტექნოლოგიური პროგრესის საფუძველზე სამამულო წარმოების პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, მიმზიდველი საინვესტიციო გარემოს შექმნა, საინვესტიციო საქმიანობის ფართოდ გაშლა და ა.შ. ეს მოდელი წარმატებით გამოიყენება ჩინეთში და უკავშირდება „ჩინურ სასწაულს".

გრანტი (grant) – ინოვაციური ხასიათის სამუშაოთა მიზნობრივი შეღავათიანი ან დაუბრუნებელი დაფინანსება. გრანტის მიღების პრეტენდენტი შეიძლება იყოს ერთი პირი ან გარკვეული ჯგუფი, რომელსაც დამუშავებული აქვს პროგრესული იდეა, მაგრამ არ გააჩნია დაფინანსების

საკუთარი წყარო. გრანტი ჩვეულებრივ გაიცემა კონკურსის წესით. იგი ეძლევათ სახელმწიფო სტრუქტურებს, მეწარმეებს, კერძო ფირმებს გარკვეულ ვალდებულებათა დაკისრებით.

გრანტ-ელემენტი (grant elements) – გაცემული საგარეო კრედიტების შეღავათიანობის განმსაზღვრელი მაჩვენებელი. სხვაობა ვალის მომსახურებაზე მომავალში გადასახდელ ღირებულებასა და კრედიტის ნომინალურ სიდიდეს შორის. რაც უფრო მცირეა ძირითადი თანხისა და პროცენტის დაფარვის მოცულობა და რაც უფრო ხანგრძლივია ძირითადი თანხის დაფარვის შეღავათიანი პერიოდი, მით უფრო შეღავათიანია კრედიტი.

სსშ-ის მოთხოვნით გრანტელემენტმა არ უნდა გადააჭარბოს 35 %-ს, რაც, თავის მხრივ, გულისხმობს: კრედიტის ხანგრძლივობას – 10 წელი, შეღავათიან პერიოდს – 5 წელი, საპროცენტო წლიურ განაკვეთს – 4 %.

გრძელვადიანი კრედიტი (long-term credit) – ფულადი სახსრების სესხად გაცემა ხანგრძლივი პერიოდით – 10-დან 45-60 წლამდე.

გუგუშვილი პაატა (1905–1987) (Gugushvili Paata) – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი (1974), ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი (1940), საქართველოს მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე (1962). დაამთავრა თსუ სოციალურ-ეკონომიკური ფაკულტეტი (1927). იყო თსუ ლექტორი, დოცენტი (1930–1940), პოლიტიკური ეკონომიის კათედრის გამგე (1941–1942), საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის ინსტიტუტის დამაარსებელი და დირექტორი (1944–1976), განყოფილების გამგე (1976–1987), რომელსაც 1991 წლიდან მიენიჭა პ. გუგუშვილის სახელი, თავისი ინიციატივით აღდგენილ ჟურნალ „საქართველოს ეკონომისტის" მთავარი რედაქტორი (1958–1967), საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმთან არსებული ხალხთმოსახლეობის (დემოგრაფიის) პრობლემათა შემსწავლელი სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე (1958–1962), საერთაშორისო სოციოლოგთა ასოციაციის საბჭოსა და აღმასკომის წევრი (1959–1963).

პ. გუგუშვილი იყო პირველი ქართველი ეკონომისტი, რომელიც საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის შემადგენლობაში აირჩიეს. აღსანიშნავია ისიც, რომ მან პირველმა დაიცვა საქართველოში სადოქტორო დისერტაცია ეკონომიკაში. მისი ნაშრომები ეძღვნება პოლიტიკური ეკონო-

მიის, სოციოლოგიის, სტატისტიკის, სახალხო მეურნეობის ისტორიის, დემოგრაფიის, საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიური განვითარების, ქართული ეკონომიკური აზრის, ქართული ჟურნალისტიკის, ბიბლიოლოგიის პრობლემებს. მან მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ახალი ქართული ეკონომიკური ტერმინოლოგიის შემუშავებაში. ძირითადი ნაშრომებია: „საქართველოს სსრ მოსახლეობის აღწარმოების საკითხები". თბ., 1973; „სოციოლოგიური ეტიუდები". ტ. 1, თბ., 1970; ტ. 2, თბ. 1971; „საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX– XX სს.–ში". ტ. 1, თბ., 1949; ტ. 2, თბ., 1956; ტ. 3, თბ., 1959; ტ. 4, თბ., 1962; ტ. 5, თბ., 1965; ტ. 6, თბ., 1979; ტ. 7, თბ., 1984.

გუდვილი (goodwill) – არამატერიალური აქტივები, რომელიც არ ექვემდებარება მატერიალურ განზომილებებს და გათვალისწინებულია კომპანიის მხოლოდ მთლიანად გაყიდვის (ყიდვის) შემთხვევაში. კომპანიის ერთობლივი აქტივების საბაზრო შეფასების გადამეტება ამ აქტივების ცალ-ცალკე აღებულ ინდივიდუალურ საბაზრო ფასზე. შესყიდული კომპანიის რეპუტაციის, მისი კავშირურთიერთობების, ხელსაყრელი ადგილმდებარეობისათვის გადახდილი საფასური.

გუნია ავთანდილ (1912-1997) (Gunia Avtandil) – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი (1979), წევრ-კორესპონდენტი (1967), ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი (1963), პროფესორი (1966). 1939 წელს დაამთავრა მოსკოვის გ. პლეხანოვის სახელობის სახალხო მეურნეობის ინსტიტუტის ეკონომიკის ფაკულტეტი. 1942–1952 წლებში მუშაობდა მოსკოვში საკ. კპ ცკ-ის აპარატში, იყო საქართველოს კპ ცკ-ის განყოფილების გამგე (1953), საქართველოს კულტურის მინისტრი (1953–1957), საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკისა და სამართლის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე (1957–1960), დირექტორის მოადგილე სამეცნიერო ნაწილში (1960–1976), დირექტორი (1976–1991), 1991 წლიდან გარდაცვალებამდე – საპატიო დირექტორი. ძირითადი ნაშრომებია: „კვლავწარმოების ტემპები და პროპორციები საქართველოს ეკონომიკაში". თბ., 1966 (რუსულ ენაზე); „მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ეკონომიკური პრობლემები საქართველოში". თბ., 1984.

დ

დაბალანსებული ბიუჯეტი (balanced budget) – ბიუჯეტი, რომელშიც მთლიანი ხარჯები ზუსტად მთლიანი შემოსავლების ტოლია.

დაკვეთა (order) – საწარმოთა სამეურნეო საქმიანობის განხორციელებისა და რეგულირების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური სახე. დაკვეთის მნიშვნელოვანი ფორმაა სახელმწიფო დაკვეთები პროდუქციის წარმოებასა და მიწოდებაზე, მათ შორის, ექსპორტზე.

დაკვეთების პორტფელი (backlog of orders) – დაკვეთების ერთობლიობა, რომელსაც ფლობს ფირმა მოცემულ დროის მონაკვეთში. დაკვეთების პორტფელი მას აძლევს საშუალებას, აწონ-დაწონოს წარმოებრივი სიმძლავრეების დატვირთვის შესაძლებლობები და დონე, თავისი ეკონომიკური პერსპექტივა და ადგილი ბაზარზე.

დაკრედიტება (crediting) [<ლათ. credere] – ფულის ან საქონლის გაცემა დროებით სარგებლობაში უკან დაბრუნების პირობით (ჩვეულებრივ, კრედიტით სარგებლობისათვის წინასწარ შეთანხმებული პროცენტის გადახდით).

„დამამშვიდებელი“ ფასი (charm price) – ფსიქოლოგიური ფანდი, გამყიდველის მიერ ჩვეულებრივ „მრგვალ“ სიდიდეზე ცოტა დაბლა (მაგ., 10 დოლარის ნაცვლად – 9 დოლარი და 95 ცენტი) დადგენილი ფასი, რომელსაც ხშირად იყენებენ ვაჭრობაში მყიდველთა მიზიდვის მიზნით.

დამატებულ ღირებულებაზე გადასახადი – დღგ (value-added tax–VAT) – უნივერსალური არაპირდაპირი გადასახადის სახეობა, რომელიც მოიცავს უმრავლესი სახის საქონელსა და მომსახურებას და იფარება წარმოებული დამატებული ღირებულების მთლიანი თანხიდან. დღგ-ის საბოლოო გადამხდელი მომხმარებელია. ზოგიერთი საქონელი და მომსახურება თავისუფლდება დღგ-საგან.

დამატებული ღირებულება (value added) – ეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს სხვაობას წარმოებული საქონლისა და მომსახურების ღირებულებასა და შუალედური მოხმარების (მატერიალური დანახარჯების, საამორტიზაციო ანარიცხებისა და ზედნადები დანახარჯების) ღირებულებას შორის. გაიანგარიშება როგორც სხვაობა რეალიზებული პროდუქციის ღირებულებასა და მის წარმოებაზე გაწეულ დანახარჯებს (სამუშაო ძალის ღირებულების გამოკლებით) შორის.

დანაზოგი (savings) – შემოსავლის ნაწილი, რომელიც არ გამოიყენება მიმდინარე მოხმარებისათვის და გამიზნულია ინვესტირებისათვის. სხვა სიტყვებით, იგი წარმოადგენს სხვაობას მიმდინარე შემოსავალსა და მიმდინარე მოხმარებას შორის. დანაზოგს ქმნიან როგორც ფირმები, ისე საოჯახო მეურნეობები (ჰაუსჰოლდის ბლოკი). ცნობილია, რომ როგორც ცალკეული პირების, ისე ქვეყნის შემოსავლების ზრდა ხელს უწყობს დანაზოგის გადიდებას.

დანაზოგისაკენ მიდრეკილება (propensity to savings) – დანაზოგის წილის ზრდა შემოსავალში.

დანახარჯი (expenses, costs of production) – საწარმოს, ორგანიზაციისა და ა.შ. მიერ პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციაზე გაწეული ხარჯების ერთობლიობა, გამოხატული ფულადი ფორმით.

დარგთაშორისი ბალანსი (intersechoral balance) – ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელი, დარგებს შორის სამეურნეო კავშირების ამსახველი, პროდუქციის წარმოებისა და განაწილების ბალანსი. დგება როგორც ფულადი, ნატურალური ფორმით. ძირითადი მაჩვენებლებია – მთლიანი და პირდაპირი დანახარჯების კოეფიციენტები. თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკაში მას **„დანახარჯები–გამოშვება“** ეწოდება.

დასაქმება (employment) – შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ შემუშავებული კრიტერიუმების მიხედვით, დასაქმებულად ითვლება 15 წლისა და მეტი ასაკის მოსახლეობა, რომელიც დაკავებულია საზოგადოებრივად სასარგებლო საქმიანობით. არსებობს დაქირავებით დასაქმება და თვითდასაქმება.

დაქირავებულ მუშაკად ითვლება პირი, რომელიც ასრულებს განსაზღვრულ სამუშაოს ანაზღაურების მიღების მიზნით, აგრეთვე პირი, რომელსაც აქვს სამუშაო ადგილი, მაგრამ დროებით არ მუშაობს ავადმყოფობის, შვებულებაში ყოფნის, სამუშაოდან დროებით დათხოვნის ან მსგავსი მიზეზების გამო.

თვითდასაქმებულად ითვლება ოჯახურ მეურნეობაში უსასყიდლოდ მომუშავე პირი, ან ის პირი, რომლის საქმიანობის მიზანს წარმოადგენს ფულით ან ნატურით ოჯახური შემოსავლის მიღება.

დასაქმების დონე (rate of employment) – დასაქმებულთა მთლიანი რიცხვნობის შეფარდე-

ბა ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობასთან.

დასაქმებული მოსახლეობა (employees) – შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობა, რომელიც დასაქმებულია სამოქალაქო სექტორში და აღრიცხულია ქვეყნის კანონმდებლობაში განსაზღვრული შესაბამისი ნორმებით.

დაუკვირვებადი ეკონომიკა (non-observed economy) – ეკონომიკაში წარმოებრივი საქმიანობის ის შედეგები, რომლებიც არ არის მოცული რეგულარული სტატისტიკური გამოკვლევებით.

დაფრახტვა (freight) – გემის დაქირავება.

დაჩქარებული ინფლაცია (accelerating inflation) – ინფლაციის მკვეთრად მზარდი ტემპი.

დაცემა (ეკონომიკური) (recession) – დაბალი საქმიანი აქტიურობისა და უმუშევრობის მაღალი დონის პერიოდი, რომელიც ხასიათდება საშუალოსთან შედარებით ეკონომიკური ზრდის ტემპების დაცემით.

დაცემის ეტაპი (decay) – პერიოდი, რომელიც იწყება, სიმწიფის ეტაპის გადალახვის შემდეგ, საქონლის გასაღების დაცემით.

დებენტურა (debenture) [<ლათ. debere მევალედ ყოფნა] – საბაჟო მოწმობა ბაჟის დაბრუნების შესახებ.

დებიტანტი (petty merchant) – წვრილი ვაჭარი.

დებიტორი (debtor) (ლათ. debitor) – დავალიანების მქონე ფიზიკური ან იურიდიული პირი.

დებიტორული დავალიანება (debts, liabilities) – ვალი, რომელიც ეკუთვნის ფირმას იურიდიული ან ფიზიკური პირისგან და წარმოიქმნება მათ შორის ეკონომიკური ურთიერთობების საფუძველზე.

დებურსი (noncompensation for expenses) – აუნაზღაურებელი დანახარჯები.

დევალვაცია (devaluation) [ლათ. de ...tvalco] – 1. ცენტრალური ბანკის აქცია, რომელიც ვლინდება ეროვნული ვალუტის ფიქსირებული კურსის შემცირებაში უცხოურ ვალუტებთან შედარებით.

დევალვაცია გამოიყენება საგადასახდელო ბალანსის დეფიციტის შემცირებისათვის, მაგრამ მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევაში, ვინაიდან იგი უარყოფითად აისახება ეროვნულ ეკონომიკაზე. ასეთ შემთხვევაში უცხოური ვალუტის მფლობელები დაბალ ფასებში იძენენ ადგილობრივ საქონელს, ხოლო შიგა ბაზარზე ფასები იმპორტზე იზრდება. თუ საექსპორტო პრო-

დუქციის წარმოება არ გაიზრდება, მაშინ ექსპორტისაგან ნაკლები იქნება შემოსავალი, რაც კიდევ უფრო გაამწვავებს საგადასახდელო ბალანსის პრობლემას; 2. ოქროს პარიტეტის გაუქმებამდე (1978) დევალვაცია გამოხატავდა აგრეთვე ფულად ერთეულში (ეროვნულ ვალუტაში) ოქროს შემცველობის ოფიციალურ შემცირებას ან მისი კურსის დაცემას სხვა ქვეყნების ვალუტებთან შედარებით. საპირისპიროა – რევალვაცია.

დევიზი (exchange) (ფრანგ. devises) – უცხოურ ვალუტაში გამოხატული საგადასახდელო საშუალება, რომლითაც ხორციელდება საერთაშორისო ანგარიშსწორება. დევიზად ითვლება თამასუქი, ჩეკი, ფულადი გზავნილი, უცხოური ფასიანი ქაღალდები, აკრედიტივი და სხვ.

დეზინფლაცია (desinflation) – ეკონომიკაში ფასების ზრდის ტემპის დაცემის ტენდენცია.

დეკუვერი (decouvert) [<ფრანგ. decouvert თავდაუხურავი) – სხვაობა ქონების ფასსა და სადაზღვევო თანხას შორის, დატოვებული დამზღვევის რისკზე.

დელივერი (delivery order) – წერილობითი განკარგულება საქონლის გაცემის შესახებ.

დელისტინგი (delisting) – აქციების ამოღება საკოტირო სიიდან ბირჟის ან თვით კომპანიის გადაწყვეტილებით. დელისტინგი ხორციელდება შემდეგ შემთხვევებში: ა) თუ აქციები კომპანიამ უკან დააბრუნა ან გადაცვალა; ბ) თუ კომპანიას ჩამოერთვა აქტივები ან გაკოტრდა; გ) თუ აქციების საჯარო გავრცელების მასშტაბი უმნიშვნელოა; დ) თუ კომპანია არღვევს ხელშეკრულებას ლისტინგის შესახებ და ა.შ.

დემერეჯი (demurrage) – ხელშეკრულება საზღვაო გადაზიდვის შესახებ, რომლის თანახმადაც გემის დამქირავებელი (დამფრახტველი) უხდის ჯარიმას გემის მფლობელს ხელშეკრულებით დადგენილი ზენორმატიული დატვირთვა–გადმოტვირთვისათვის.

დემონოპოლიზაცია (demonopolization) – სახელმწიფო პოლიტიკა, მიმართული წარმოების მონოპოლიზებული სტრუქტურის წინააღმდეგ და კონკურენციის განვითარებისაკენ. ხორციელდება საკანონმდებლო ღონისძიებების საფუძველზე და თანაბარ პირობებს ქმნის საკუთრების სხვადასხვა ფორმისათვის. დემონოპოლიზაცია განაპირობებს მეწარმეთა რაოდენობის ზრდას,

კონკურენციის განვითარების ხელშემშლელი მიზეზების აღმოფხვრას.

დემპინგი (dumping) [ინგლ. ჩამოგდება, ჩამოშვება] – საქონლის ექსპორტი ხელოვნურად შემცირებული ფასით (საშუალო საბაზრო დონეზე ბევრად იაფად), პოტენციური კონკურენტების შევიწროებისა და ბაზრის დაპყრობის მიზნით. დემპინგის წინააღმდეგ იყენებენ სპეციალურ საბაჟო გადასახადს.

დენომინაცია (denomination) – ქვეყნის ფულადი ერთეულის გამსხვილება ძველი ფულის ნიშნების ახლით შეცვლის საფუძველზე, დადგენილი თანაფარდობით. ანალოგიური თანაფარდობით გადაიანგარიშებენ ფასებს, ტარიფებს, ხელფასებს, ბანკების ანგარიშზე არსებულ ფულად სახსრებს, საწარმოთა ბალანსებს და ა.შ.

დეპოზიტი (deposit) [<ლათ. depositum შესანახად გაცემული ნივთი] – 1. შესანახად შეტანილი ფულადი სახსრები ან ფასიანი ქაღალდები საფინანსო-საკრედიტო, ადმინისტრაციულ და საბაჟო ორგანიზაციებში; 2. მოვალის მიერ სასამართლო დაწესებულებებში კრედიტორისათვის გადასაცემად შეტანილი ფულადი თანხა ან ფასიანი ქაღალდები.

დეპოზიტია: ანაბრები ბანკებში, ფასიანი ქაღალდები საფინანსო-საკრედიტო ინსტიტუტებში, შენატანები გადასახადის, ბაჟის და ა.შ. სახით და სხვ.

დეპოზიტი მოთხოვნამდე (sight deposit (bill) – საბანკო ანაბარი, რომლის გამოტანაც მოთხოვნისთანავე შეიძლება.

დეპოზიტი მოკითხვამდე (demand deposit, deposit money) – ანაბრის სახით მოკითხვამდე ბანკში შენახული ფულადი სახსრები.

დეპოზიტორი (depositor) – 1. დეპოზიტის მფლობელი; სხვაგვარად დეპონენტი; 2. ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელსაც ეკუთვნის ფულადი თანხა, მაგრამ რაღაც მიზეზის გამო ეს ფული განსაზღვრულ ვადაში არა აქვთ საწარმოებს, ორგანიზაციებს.

დეპონენტი (deponent) [<ლათ. deponens (deponentis) გადამწყობი] – იგივეა, რაც დეპოზიტორი.

დეპონირება (deposition) – ფულადი თანხის, ფასიანი ქაღალდებისა და სხვა ფასეულობების შესანახად გადაცემა საკრედიტო დაწესებულებებისათვის.

დეპორტი (deport) – სპეკულაციური საბირჟო გარიგება, რომელიც ითვალისწინებს ფასიანი ქაღალდების კურსის დაცემას,

კურსთაშორისი სხვაობით მოგების მიღების მიზნით.

დეპრესიული რაიონი (depressed area) – გეოგრაფიული ზონა ან რაიონი, რომელიც გაცილებით მძიმე ეკონომიკურ მდგომარეობაშია, ვიდრე ქვეყანა მთლიანად. „დეპრესიულობის" ინდექსად ყველაზე მეტად გამოიყენება უმუშევართა წილი შრომისუნარიანთა საერთო რიცხვნობაში. ამასთან, გამოიყენება ეკონომიკური საქმიანობის სხვა ინდექსებიც, მათ შორის, ეკონომიკური ზრდის ტემპები და შემოსავლები მოსახლეობის ერთ სულზე. მოსახლეობის გადინება რეგიონიდან აგრეთვე განიხილება როგორც დეპრესიული რაიონის მახასიათებელი. ბევრ ქვეყანაში მთავრობა ატარებს რეგიონულ პოლიტიკას, რომელიც მიმართულია დეპრესიული რაიონების ეკონომიკური მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად.

დესეტინა (dessiatina) [<ლათ. decima – მეათედი] – 1. მიწის საზომი ერთეული რუსეთში. ცნობილია XV საუკუნის ბოლოდან. თავდაპირველად წარმოადგენდა კვადრატს, რომლის გვერდები 1/10 ვერსს (2500 კვ საჟენი) უდრიდა. სახაზინო დესეტინა 2400 კვ. საჟენით ანუ 1,0925 ჰა-ით განისაზღვრა.

XVIII საუკუნიდან XX საუკუნის 30-იან წლებამდე რუსეთში გამოიყენებოდა აგრეთვე სამეურნეო ირიბი, სამეურნეო წრიული, და საბახჩე ასობითი დესეტინები და, შესაბამისად, შეადგენდა 3200, 3600, 10000 კვ. საჟენს. ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ, ზომის მეტრულ სისტემაზე გადასვლასთან დაკავშირებით, დესეტინას გამოყენების სფერო შეიზღუდა, ხოლო 1927 წელს მთლიანად აიკრძალა; 2. მოსავლის ან სხვა შემოსავლის მეათედი ნაწილი, რომელსაც გადასახადის სახით იხდიდა მოსახლეობა, ეკლესია-მონასტრების შესანახად. თავდაპირველად, უძველეს დროში არსებობდა ებრაელებთან, შემდეგ კი დასავლეთის ქრისტიანულ ეკლესიებში გავრცელდა. შუა საუკუნეებში კათოლიკური ეკლესია კრეფდა დესეტინას პურისა და ყურძნის მოსავლისგან (ე.წ. დიდი დესეტინა), საბოსტნე და ტექნიკური კულტურების მოსავლისაგან (ე.წ. მცირე დესეტინა), მეცხოველეობის პროდუქტების წარმოებით მიღებული შემოსავლისაგან (ე.წ. სისხლის დესეტინა). მისი გაუქმება დაიწყო XVIII საუკუნის უკანასკნელი ათწლეულიდან. პირველად გაუქმდა საფრანგეთში 1789-1790 წლებში, სხვა ქვეყნებში – XIX საუკუნის მანძილზე სხვადასხვა

პერიოდში. რუსეთში დესეტინა შემოღებულ იქნა X საუკუნეში, ხოლო გაუქმებული – XIX საუკუნის ბოლოს.

დეფიციტი (deficit, shortage) [<ლათ. deficit უკმარობა] – 1. ეკონომიკური სიტუაცია, რომლის დროსაც არსებული ფასების პირობებში მოთხოვნა ამა თუ იმ საქონელზე აღემატება მის მიწოდებას. დეფიციტის წარმოშობაზე, წმინდა ეკონომიკური მიზეზების გარდა, გავლენას ახდენს ბუნებრივი, პოლიტიკური, ისტორიული და ა.შ. ფაქტორები. ამიტომ იგი ამა თუ იმ ფორმით შეიძლება არსებობდეს ნებისმიერ სამეურნეო სისტემაში, მათ შორის, განვითარებულ საბაზრო ეკონომიკაშიც. ფირმის საქმიანობის ლიმიტირება ხდება მოთხოვნით მის პროდუქციაზე. ამიტომ მოთხოვნის გაფართოებით წარმოშობილი სასაქონლო დეფიციტი ასტიმულირებს წარმოებას, რაც, საბოლოო ანგარიშით, მიწოდების გაფართოებაში აისახება. დეფიციტი დაიძლევა მოთხოვნისა და მიწოდების ბალანსირებით, მაგრამ, ვინაიდან მიკროდონეზე ასეთი წონასწორობის მიღწევა ძნელია, იქმნება დეფიციტის საპირისპირო ვითარება — შეფარდებითი ჭარბწარმოება. წარმოების პროცესი ციკლურ ხასიათს იძენს, ამა თუ იმ საქონლის გამოშვების მოცულობა კი მასზე მოთხოვნისა და მიწოდების ცვალებადობით რეგულირდება. ამრიგად, მეურნეობის საბაზრო სისტემაში დეფიციტს დროებითი ხასიათი აქვს, მისი დაძლევის მექანიზმი კი თვით წარმოებაშია; 2. სიტუაცია, როცა სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯები აღემატება შემოსავლებს დროის გარკვეულ მონაკვეთში. ჯონ მეინარდ კეინზი იყო პირველი, ვინც წამოაყენა წანადადება, მთავრობას დაეგეგმა დეფიციტი როგორც თავისი ეკონომიკური პოლიტიკის ნაწილი.

დეფიციტის დაფინანსება (delicit finansing) – ეკონომიკური პოლიტიკის ნაწილი, რომელსაც იყენებს მთავრობა დეფიციტის დასაფარავად. ეს ტერმინი ასახავს როგორც მთავრობის შიგა საქმიანობის შედეგებით გამოწვეულ, ისე საგადასახდელო ბალანსის დეფიციტის დაფინანსებას.

დეფიციტური ვალუტა (starce, hard currency) – სხვაგვარად – მყარი ვალუტა.

დეფლატორი (implicit price deflator) – ფასების ინდექსი, გამოყენებული ეროვნული შემოსავლის ერთი ან რამდენიმე კომპონენტის დეფლირებისათვის. დეფლატორი პააშეს ფასების

ინდექსია, ამიტომ იგი უფრო ნელა იზრდება, ვიდრე ლასპეირესის ფასების ინდექსი, ისეთი, როგორიც არის საცალო ან საბითუმო ფასების ინდექსები.

დეფლაცია (deflation) [<ლათ. deflation გამობერვა] – ეკონომიკაში ფასების საშუალო დონის დაცემის ტენდენცია ერთობლივი მოთხოვნის დაქვეითების ან საქონლის ღირებულების დაცემის საფუძველზე, საზოგადოებრივი შრომის მწარმოებლურობის ზრდის ან მიმოქცევის არხებიდან ჭარბი ფულის ამოღების ხარჯზე. დეფლაცია ინფლაციის საწინააღმდეგო პროცესი და მასთან ბრძოლის საშუალებაა. მას სახელმწიფო ახორციელებს როგორც ფულად-საკრედიტო, ისე საგადასახადო მექანიზმით. საკრედიტო-ფულად ღონისძიებებს იგი ატარებს საკრედიტო რესტრიქციით, რაც გამოიხატება სარგებლის ნორმის ამაღლებით, კრედიტების ლიმიტირებით, სამომხმარებლო კრედიტის პირობების გაუარესებით და ა.შ. სახელმწიფო ჭარბ ფულს მიმოქცევიდან იღებს, აგრეთვე გადასახადების გადიდებით, ხელფასის „გაყინვით", სახელმწიფო ხარჯების ზოგიერთი სახის შემცირებით და სხვა ღონისძიებებით. დეფლაციური პოლიტიკის გატარება იწვევს ეკონომიკის განვითარების ტემპების შენელებას და უმუშევრობის ზრდას.

დეფოლტი (default) – კომპანიის გაკოტრებულად გამოცხადება ვალების გადაუხდელობის გამო და ფასიან ქაღალდებზე პროცენტის გაცემის შეწყვეტა.

„დიდი დეპრესია" (Great Depression) – 1929-1933 წლების მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი, ყველაზე ღრმა ისტორიაში, რომელმაც სათავე ნიუ-იორკში აიღო.

„დიდი შვიდეული" ("group of 7") – „პირველი სამყაროს" შვიდი წამყვანი პოსტინდუსტრიული სახელმწიფო (აშშ, კანადა, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი, გერმანია, იაპონია და იტალია), რომლებსაც აქვთ ყოველწლიური შეხვედრები მაღალ დონეზე მსოფლიო მეურნეობის აქტუალური პრობლემების განსახილველად.

დივერსიფიკაცია (diversification) [<ლათ. diversus სხვადასხვა+facere კეთება] – მრავალმხრივი განვითარება; **წარმოების დივერსიფიკაცია** — წარმოების მრავალი სახის ერთდროული განვითარება, ნაკეთობათა ასორტიმენტის გაფართოება; **ექსპორტის დივერსიფიკაცია** – ექსპორტისათვის განკუთვნილი საქონლისა და მომსახურების სახეების რაოდენობის გაზრდა.

დივერსიფიცირებული პორტფელი (diversified portfolio) – აქტივების ნაკრები, რომელსაც ფლობს ფირმა. ჩვეულებრივ, იგი მოიცავს ფინანსურ აქტივებს, მაგრამ პრინციპში არ გამორიცხავს რეალურ აქტივებსაც.

დივიდენდი (dividend) [<ლათ. dividendus–განაწილებისათვის დაქვემდებარებული] – შემოსავალი, რომელსაც იღებს აქციის მფლობელი აქციონერული საზოგადოების მოგებიდან. ჩვეულებრივი აქციებიდან მიღებული დივიდენდის ოდენობა დამოკიდებულია აქციონერული საზოგადოების მოგებაზე, პრივილეგიური აქციებიდან მიღებული დივიდენდი კი მტკიცედ დადგენილი ფიქსირებული სიდიდეა.

დიზაჟიო (disaggio) (იტალ. disaggio)–ფასიანი ქაღალდების საბირჟო კურსის დაცემა მათ ნომინალურ ღირებულებასთან შედარებით; ანგარიშობენ პროცენტობით. დიზაჟიო ქაღალდის ფულზე წარმოიშობა ინფლაციის პირობებში და მისი გამოვლენის ერთ-ერთი სახეა. საპირისპიროა – აჟიო.

დილერი (dealer) [<ინგლ. dealer საბირჟო მაკლერი, დალალი] – ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელიც საფონდო ბირჟის წევრია და პროფესიულ დონეზე ვაჭრობს ფასიანი ქაღალდებით. ბროკერისაგან განსხვავებით, რომელიც შუამავალია, დილერი ოპერაციებს საკუთარი ხარჯებით აწარმოებს. მას არა აქვს უფლება, უშუალოდ კლიენტებთან დადოს შეთანხმება. იგი გარიგებას აწარმოებს ბროკერებთან. შეკვეთას კლიენტებისაგან ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვის შესახებ იღებენ მხოლოდ ბროკერები. დილერები სპეციალდებიან ფასიანი ქაღალდების სახეების მიხედვით. მათი მოგებაა სხვაობა ნაყიდ და გაყიდულ ფასიან ქაღალდებს შორის.

დისბალანსი (disbalance) – შემოსავლებისა და ხარჯების, აქტივებისა და პასივების, დებეტისა და კრედიტის დაუბალანსებლობა, შეუსაბამობა.

დისკონტი (discount) [<ლათ. computare] – 1. სარგებლის განაკვეთი, რომლის საფუძველზეც ცენტრალური ბანკი აძლევს კომერციულ ბანკებს კრედიტს; 2. თამასუქის განაღდება მისი ვადის გასვლამდე ნომინალურ ღირებულებასთან შედარებით ნაკლებ ფასში; 3. საბირჟო და სავალუტო გარიგებისას – შესაბამისად საქონლისა და ვალუტის ფასდათმობა (ფასგამოკლება).

დისკონტირება (discounting) – კაპიტალურ თანხაზე სარგებლის განაკვეთის დამატება. ეს

მეთოდი ფართოდ გამოიყენება მომავალში გადასახდელი თანხის დღევანდელი ეკვივალენტის დასადგენად. მომავალი თანხის ამჟამინდელი ღირებულება განისაზღვრება დისკონტის კოეფიციენტის დახმარებით, რომელიც სარგებლის ნორმისა და დისკონტირების პერიოდზეა დამოკიდებული.

დისკონტირებული ღირებულება (discounted value) – მომავალში მოსალოდნელი შემოსავლის ან დანახარჯის (გადასახდელის) ჯამს მინუს კაპიტალზე სარგებელი, როგორც მოლოდინის კომპენსაცია.

დისკონტის პროცენტი (discount rate) – განაღდებული პროცენტი – სარგებელი, რომელსაც იხდიან თამასუქის ან სხვა ფასიანი ქაღალდების ყიდვისას მათი ვადის გასვლამდე. სხვაობა თამასუქის ნომინალურ ღირებულებასა და მასში გადახდილ თანხას შორის.

დისკრეცია (discretion) [<ლათ. discretion] – ამა თუ იმ საკითხის გადაწყვეტა სახელმწიფო ორგანოების ან თანამდებობის პირების მიერ საკუთარი შეხედულებისამებრ.

დისკრეციული მოქმედება (discretionary) [<ლათ. იხ. დისკრეცია] – მოქმედება საკუთარი შეხედულებისამებრ.

დისპაშა (claims adjustment) [<ფრანგ. dispache] – გემის ავარიის დამადასტურებელი დოკუმენტი, რომლის საფუძველზეც ხდება გაანგარიშება რეისის მონაწილე მხარეებს შორის ზარალის განაწილებლად.

დისპაჩი (dispatch) [<ინგლ. – სისწრაფე] – გასამრჯელო, პრემია, რომელსაც გემის მფლობელი უხდის ტვირთის მფლობელს, ამ გემის ვადამდე დატვირთვისა და გადმოტვირთვისათვის.

დისტანციური სწავლება (distance learning) – განათლების მიღებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების მოქნილი სისტემა, რომელიც ტელეკომუნიკაციური ტექნოლოგიების გამოყენების საფუძველზე, ორ მხარეს შორის კონტაქტის გარეშე იძლევა დაშორებულ მანძილზე სწავლების განხორციელების საშუალებას, შესაძლებელს ხდის მინიმალური დანახარჯებით მსმენელთა დიდი რაოდენობის მიერ მრავალმხრივი და მაქსიმალურად მაღალკვალიფიციური ინფორმაციის მიღებას.

დისტრიბუტორი (distributor) [<ინგლ. distributor – გამანაწილებელი] – ფირმის აგენტი, რომელსაც ევალება ამ ფირმის პროდუქციის რეალიზაცია გან-

საზღვრულ რეგიონში. იგი მუშაობს შესაბამისი საქონლის მწარმოებელ ფირმასთან დადებული სახელშეკრულებო შეთანხმების საფუძველზე. ბროკერისაგან განსხვავებით, დისტრიბუტორი არ არის შუამავალი, იგი ბირჟასთან არ არის დაკავშირებული და მუშაობს არა კლიენტის სახელით ან მისი ანგარიშით, არამედ თავისი სახელით და თავისი ანგარიშით. როგორც წესი, მწარმოებელი ფირმა აძლევს თავის დისტიბუტორს საქონელს გარკვეული ფასდაკლებით, რაც ამ უკანასკნელის შემოსავლის წყაროა. მაგრამ ბაზრის კონიუნქტურის გათვალისწინებით დისტიბუტორს უფლება აქვს თავისი შეხედულებისამებრ დაადგინოს საბოლოო სარეალიზაციო ფასი. ფირმის შეთანხმება ამ სახის აგენტთან გრძელვადიანია და ითვალისწინებს ორივე მხარის მიერ საქონლის რეალიზაციასთან დაკავშირებული შემდეგი ფუნქციების შესრულებას: მოცემულ რეგიონში რეკლამის ორგანიზაციას, მომხმარებელთათვის მომსახურების გაწევას, ბაზრის კონიუნქტურისა და მყიდველთა გამოხმაურებების ანალიზსა და სხვ. ამ ფუნქციების შესრულებისათვის ფირმა უზრუნველყოფს დისტრიბუტორს საჭირო სარეკლამო პროსპექტებით, აწვდის სათადარიგო ნაწილებს და ა.შ. მსხვილ ფირმებს თავიანთი დისტრიბუტორები ჰყავთ არა მარტო სხვადასხვა რეგიონში, არამედ სხვადასხვა ქვეყანაში. ამიტომ ფირმებში დისტრიბუტორებთან კავშირის დასამყარებლად შექმნილია სპეციალური განყოფილებები.

დოლარი(dollar) – ამჟამად დოლარი მსოფლიოს 27 სახელმწიფოს (ავსტრალია, კანადა, სინგაპური, ახალი ზელანდია, ზიმბაბვე და ა.შ.) ვალუტას ჰქვია. თუმცა საზოგადოებას, უპირველეს ყოვლისა, აშშ დოლარი აინტერესებს. იგი შემოღებულ იქნა 1786 წელს. ამერიკული დოლარი (რომელიც 100 ცენტს უდრის) იბეჭდება სპეციალურ ქაღალდზე მასაჩუსეტის შტატის ქალაქ დალტონში. ყოველდღიურად უშვებენ 22 მლნ 500 ათას ბანკნოტს, მათ შორის ერთდოლარიანი 45%-ს შეადგენს. ერთდოლარიანის „სიცოცხლის ხანგრძლივობა“ წელიწადნახევარია, ხოლო ასდოლარიანის – 20 წელზე მეტი.

დომარი ევსეი (1914-1997) (Domar Evsey) – ამერიკელი პოლონური წარმოშობის ეკონომისტი, ეკონომიკური ზრდის თეორიების ცნობილი მკვლევარი. მან დაისა-

ხა მიზნად დაედგინა ის პირობები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მოთხოვნისა და წარმოებრივი სიმძლავრეების ბალანსირებულ ზრდას. დომარის კვლევის შედეგები ჰაროდის მიერ მიღებული შედეგების ანალოგიური აღმოჩნდა. ამჟამად ისინი ცნობილია ჰაროდ–დომარის პირობების სახელწოდებით. იგი მიუთითებს ინვესტიციების ორმაგ ეფექტზე: პირველი, მათ მოაქვთ შემოსავალი, მეორე, ზრდიან წარმოებრივ სიმძლავრეებს, მაშინ როდესაც კეინზიანური თეორია მიუთითებდა მხოლოდ პირველ ეფექტზე. დომარის მთავარი ნაშრომია „ნარკვევები ეკონომიკური ზრდის თეორიებში“ (1957).

დოტაცია ბიუჯეტიდან (budget subsidy) – სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ფულადი სახსრების გაცემა დაუბრუნებლობის პირობით. დოტაცია ეძლევათ სახელმწიფო საწარმოებს, ორგანიზაციებს, დაწესებულებებს სამეურნეო საქმიანობის შედეგების ბალანსირების მიზნით. ბოლო ხანს ეს ფორმა შეავიწროვა ფინანსური დახმარების ახალმა სახემ – სუბვენციამ.

დოუ–ჯონსის ინდექსი (Dow Jones' index) – 1. შემოიღო ამერიკელმა ბიზნესმენმა ჩ. დოუმ 1897 წელს. ადგენს ფასიანი ქაღალდების კურსის მიმართულებას (კრიზისკენ თუ აღმავლობისკენ). გამოიყვანება როგორც უმნიშვნელოვანესი აქციების საშუალო არითმეტიკული. დგება 3 ჯგუფად: I – 30 სამრეწველო აქცია; II – რკინიგზის აქცია; III – 15 კომუნალური აქცია. დოუ-ჯონსის ინდექსზე გავლენას ახდენს: რისკის ფაქტორი, სარგებლის განაკვეთი, ლიკვიდუნარიანობა, ფულის დაბანდების ალტერნატიული სფეროები; 2. აშშ-ის უმსხვილესი კომპანიების საშუალო აქციების კურსები, რომლებზეც მოდის საბირჟო ბრუნვის დაახლოებით მესამედი, მათ შორის ისეთი ცნობილი ფირმებისა, როგორიცაა „ამერიკენ ტელეფონ ენდ ტელეგრაფი“ (ATT). „ბეტლეჰემ სტილი“, „დიუპონი“, „ექსონი“, „ჯენერალ ელექტრიკი“, „ჯენერალ მოტორზი“, „იუნაიტედ–სტილი“ და სხვ. 30 სამრეწველო კომპანიის აქციების კურსის დაჯამებით მიღებული თანხის საფუძველზე განისაზღვრება კრებსითი ინდექსი. მისი გაანგარიშება პერიოდულად კორექტირდება არსებული მდგომარეობის მიხედვით. მიუხედავად იმისა, რომ დოუ–ჯონსის ინდექსს ამერიკულ პრესაში ხშირად აკრიტიკებენ და ალტერნატიული მაჩვენებლებიც კი მოჰყავთ, მისი დინამიკა მაინც ზუსტად გამოხა-

ტავს ამ ქვეყნის მდგომარეობას. ანალოგური ან მსგავსი მაჩვენებლები განვითარებული ფინანსური ბაზრების სხვა ქვეყნებშიც მუშავდება.

დუალიზმი (dualism) – ურთიერთგამომრიცხავი პრინციპების, ვითარების (სასურველისა და არასასურველის) არსებობა საზოგადოებაში. ასეთი დუალიზმის მაგალითებია: საუნივერსიტეტო განათლება და მასობრივი წერა-კითხვის უცოდინარობა, ფუფუნება და უკიდურესი სიღარიბე, ეკონომიკის ტრადიციული და თანამედროვე სექტორები, ზრდა და უძრაობა და ა.შ.

დუალიზმის თეორია (dualism theory of) – თეორია, რომლის კონტურები პირველად მოხაზა მალთუსმა. იგი ეკონომიკას განიხილავდა როგორც ორი მთავარი სექტორის – მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის ერთიანობას. მალთუსის აზრით, ეკონომიკის ორ ნაწილად დაყოფა და მათ შორის ურთიერთქმედების შესწავლა განვითარების პროცესის ადვილად გაგების შესაძლებლობას იძლევა. სასოფლო-სამეურნეო სექტორისათვის დამახასიათებელია არასასაქონლო წარმოება, წარმოების პრიმიტიული და არაეფექტიანი მეთოდების გამოყენება, დაბალი შრომის ანაზღაურება და შესაბამისად, დაბალი ცხოვრების დონე. სამრეწველო სექტორში, თუმცა შრომის ანაზღაურება შედარებით მაღალია, ფართოდ არის გავრცელებული სიღარიბე და უმუშევრობა. ეს არის მთავარი პრობლემა განვითარებადი ქვეყნებისათვის, სადაც მსხვილი ქალაქების გვერდით არის ახალი დასახლებული მოსახლეობა, რომელსაც არ შეუძლია იპოვოს სამუშაო ან საცხოვრებელი ან ორივე ერთად, მაგრამ არ სურს დაუბრუნდეს სასოფლო-სამეურნეო რაიონებს (იხ. ლუის-ფეი-სრეინისის მოდელი).

დუიმი (inch) [<ჰოლანდ. duim დიდი თითი] – 1. სიგრძის ერთეული საზომთა ინგლისურ სისტემაში; 2. სიგრძის ერთეული საზომთა ძველ რუსულ სისტემაში; გაუქმდა 1918 წელს. 1 დუიმი უდრის 1/12 ფუტს.

დუოპსონია (duospony) – საბაზრო სიტუაცია, როდესაც კონკრეტული საქონლის ან მომსახურების ბაზარზე მრავალი გამყიდველი და მხოლოდ ორი მსხვილი მყიდველია. მათ მნიშვნელოვანი გავლენა აქვთ გამყიდველებზე, მაგ., შეუძლიათ დასწიონ საბაზრო ფასები.

ე

ეგზოგენური მტპ (exogenous scientific-technological progress) [<ბერძ. exo გარედან, genos გვარი, მოდგმა] – ეგზოგენური (გარეგანი მიზეზებით წარმოქმნილი) ტექნოლოგიური პროგრესის წარმოებრივი ფუნქცია. გულისხმობს ტექნოლოგიური პროგრესის გარედან მართვას. წარმოების ავტონომიური ფაქტორი. საპირისპირო – ენდოგენური მტპ.

ევრო (euro) – ერთიანი ევროპული ვალუტა, ოფიციალური ფულის ერთეული შემოღებული ეკიუს (ecu) ნაცვლად 1999 წლის 1 იანვრიდან. ევროზონაში შევიდა 12 ქვეყანა: ავსტრია, ბელგია, საბერძნეთი, გერმანია, ირლანდია, ესპანეთი, იტალია, ლუქსემბურგი, ნიდერლანდი, პორტუგალია, ფინეთი, საფრანგეთი. 2007 წელს მას დაემატა სლოვენია, ხოლო 2008 წლის 1 იანვრიდან კვიპროსი და მალტა. შემოღების მომენტში ევროს გაცვლითი კურსი ასეთი იყო: 1 ევრო – 1 ეკიუ. 2002 წლის 1 იანვრამდე არსებობდა უნაღდო სახით. ბანკნოტებისა და მონეტების სახით მიმოქცევაში შევიდა 2002 წლის 1 იანვრიდან. სახელწოდება „ევრო" შეთანხმებულ იქნა ევროკავშირში 1995 წლის დეკემბერში.

ევროზონაში სავალუტო პოლიტიკა წარიმართება დამოუკიდებელი ევროპული ცენტრალური ბანკის მიერ ფასთა სტაბილურობის ძირითადი მიზნის მისაღწევად. ევროს სიმბოლოა •. იგი შექმნა ევროკომისიამ და საჯაროდ გამოცხადდა დუბლინში 1996 წლის დეკემბერში.

ამჟამად საქართველოში სავალუტო რეზერვი ორ ვალუტაშია განთავსებული – ამერიკულ დოლარსა და ევროში. მათი თანაფარდობა 2003 წლის მონაცემებით, შესაბამისად, შეადგენდა 70 % 30 %-თან. 2007 წლის მონაცემებით, ეს თანაფარდობა გახდა 60 % 40 %-თან. მსოფლიოში და, ბუნებრივია, საქართველოშიც, მიმდინარე პროცესების ცვლილებებიდან გამომდინარე, დოლარსა და ევროს რეზერვებს შორის თანაფარდობა შეიცვალა. 2010 წლის მონაცემებით, ეს თანაფარდობაა 75 % 22-23 %-თან (დანარჩენი 2-3 % სხვა სრულად კონვერტირებადი ვალუტებია.

ევროდოლარი (eurodollar) – ევროპული დოლარი. ამერიკული დოლარით გამოხატული ფულადი საშუალება, რომელსაც მფლობელები ათავსებენ აშშ-ის ფარგლებს გარეთ, უმთავრესად ევროპულ ბანკებში და იყენებენ საკრედიტო ოპერაციებისათვის.

ევროდოლარის ბაზარი წარმოიშვა XX საუკუნის 50-იანი წლების დამლევს.

ევრობლიგაცია (Eurobond) – ფასიანი ქაღალდი, რომლის ემისიას ახორციელებს სახელმწიფო ევროპის ბაზრებზე (საფონდო ბირჟებზე გასაყიდად). ვალის ერთ-ერთი ფორმა, რომელსაც სახელმწიფო იღებს სესხად და ამისთვის იხდის საკმაოდ მაღალ პროცენტს. იგი შედარებით ძვირი სესხია, ვიდრე საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ გაცემული სესხები. ამასთან, ამ უკანასკნელისგან განსხვავებით, არ ხდება მისი მიზნობრიობისა და ხარჯვის გაკონტროლება.

ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი (European Bank for Reconstruction and Development – EBRD) – სახელმწიფოთაშორისო ბანკი, დაარსდა 1991 წელს ლონდონში. ახორციელებს ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის, აგრეთვე ცენტრალური აზიის ქვეყნების გრძელვადიან დაკრედიტებას, ამასთან ინვესტირების გზით მათ დახმარებას უწევს საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლაში.

ევროპული გაერთიანება (European Community – EC) – ნახშირისა და ფოლადის ევროპული გაერთიანების (ECSC), ევროპული ეკონომიკური გაერთიანებისა (EEC) და ატომური ენერგიის სფეროში ევროპული გაერთიანების (EAEC) საერთო სახელწოდება. შეიქმნა 1967 წელს და აერთიანებდა დასავლეთ ევროპის 12 ქვეყანას (საფრანგეთი, დიდი ბრიტანეთი, დანია, ირლანდია ბელგია, გფრ, იტალია, ლუქსემბურგი, ნიდერლანდი, საბერძნეთი, პორტუგალია, ესპანეთი).

1993 წლის 1 ნოემბრიდან მაასხტრიტის ხელშეკრულების საფუძველზე ევროპულმა გაერთიანებამ მიიღო ევროკავშირის ოფიციალური სახელწოდება.

ევროპული ეკონომიკური გაერთიანება (European Economic Community – EEC) – დაარსდა 1957 წელს საერთო (ევროპული) ბაზრის სახელწოდებით საფრანგეთის, ბელგიის, გფრ-ის, იტალიის, ლუქსემბურგისა და ნიდერლანდის მთავრობების მიერ ხელმოწერილი რომის ხელშეკრულების საფუძველზე. ხელშეკრულება ითვალისწინებდა საბაჟო კავშირის შექმნას, კაპიტალის და საშუშაო ძალის თავისუფალი მოძრაობისათვის ყველა ბარიერის ლიკვიდაციას, აგრეთვე საერთო სასოფლო-სამეურნეო და სატრანსპორტო პოლიტიკის შემუშავებას. გარდა

აღნიშნულისა, გაერთიანების დაფუძნებაში მონაწილეობა მიიღეს ევროპულმა საინვესტიციო ბანკმა და ევროპულმა სოციალურმა ფონდმა, რომელთა მიზანი ამ გაერთიანების ეკონომიკური განვითარების კოორდინაცია იყო. 1968 წელს სრული საბაჟო კავშირის შექმნის შედეგად, ლიკვიდირებულ იქნა ყველა შიგა ტარიფი და შეიქმნა საერთო საგარეო ტარიფი. 1977 წელს გაერთიანებამ დადო ხელშეკრულება საბაჟო კავშირის შესახებ თავისუფალი ვაჭრობის ევროპულ ასოციაციასთან, რაც თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ ორმხრივი თანამშრომლობის დამამთავრებელ ეტაპს წარმოადგენდა.

გაერთიანებამ 1962 წელს მიიღო საერთო სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკა და მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგა საერთო სატრანსპორტო პოლიტიკის კოორდინირებასთან დაკავშირებით.

1972 წელს ბრიუსელის ხელშეკრულების რატიფიკაციის შემდეგ, 1973 წელს გაერთიანების ექვს ქვეყანას დაემატა დანია, ირლანდია და დიდი ბრიტანეთი, რომლებმაც თავიანთი საგარეო-სავაჭრო პოლიტიკა გაერთიანების წესების შესაბამისად დაარეგულირეს. 1982 წელს გაერთიანებაში შევიდა საბერძნეთი, ხოლო 1986 წელს – პორტუგალია და ესპანეთი.

1967 წელს გაერთიანების ორგანიზაციული სტრუქტურა შეერწყა ნახშირისა და ფოლადის ევროპული გაერთიანებისა (ECSC) და ატომური ენერგიის სფეროში ევროპული გაერთიანების (EAEC) სტრუქტურებს, რის საფუძველზეც ჩამოყალიბდა ევროპული გაერთიანება, ხოლო 1993 წლის 1 ნოემბრის ხელშეკრულებით, ევროგაერთიანებამ მიიღო ევროკავშირის სახელწოდება.

ევროკავშირი (European Union – EU) – შეიქმნა ევროპული გაერთიანების ბაზაზე მაასხტრიტის 1993 წლის 1 ნოემბრის ხელშეკრულების საფუძველზე. ადგილსამყოფელია ბრიუსელი.

1993 წლიდან ევროკავშირში გაუქმდა შეზღუდვები კაპიტალის, სამუშაო ძალის, საქონლის, მომსახურების თავისუფალ გადაადგილებაზე. 2007 წლის ბოლოსათვის მისი წევრი 27 ქვეყანა გახდა. ესენია: საფრანგეთი, ბელგია, გფრ, იტალია, ლუქსემბურგი, ნიდერლანდი, დიდი ბრიტანეთი, დანია, ირლანდია, საბერძნეთი, პორტუგალია, ესპანეთი, ავსტრია, ფინეთი, შვედეთი, კვიპროსი, ჩეხეთი, ესტონეთი, ლიტვა, ლატვია, უნგრეთი, მალტა, პოლონეთი, სლოვაკეთი, სლოვე-

ნია, ბულგარეთი, რუმინეთი. წევრი-ქვეყნების გაერთიანებული პოტენციალი ქმნის მძლავრ სავაჭრო ბლოკს, რაც მნიშვნელოვნად განაპირობებს წარმოების დანახარჯების შემცირებასა და ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებას. ევროკავშირი ხელს უწყობს ინსტიტუციური სივრცეების შექმნას, ინოვაციური პროექტების რეალიზაციას, ინვესტირებისათვის მიმზიდველი გარემოს ჩამოყალიბებას, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ქვეყანაში შემოდინებას, კაპიტალის, ადამიანების, საქონლისა და მომსახურების მოძრაობის ბარიერების შემცირებას, ცხოვრების დონის ამაღლებასა და ა.შ. ევროკავშირის საკონსულტაციო და საკოორდინაციო ორგანოა ევრო-პარლამენტი, რომლის ადგილსამყოფელია სტრასბურგი. (იხ. ევროპული ეკონომიკური გაერთიანება; ევროპული გაერთიანება).

ევროკავშირ-საქართველოს ბიზნეს-საბჭო (EU-GBC) – შეიქმნა 2006 წლის 3 თებერვალს ბრიუსელში ევროკავშირთან საქართველოს სავაჭრო ურთიერთობების გაფართოებისა და ქვეყანაში ინვესტიციების მოზიდვის მიზნით. მის დაფუძნებაში მონაწილეობა მიიღო საქართველოს მინისა და მინერალური წყლების კომპანიამ (GGMW), STATOIL-მა და კანარგომ. ამავე წელს საქართველოს ბიზნესმენთა ფედერაცია გახდა ამ საბჭოს წევრი.

ევროპული კავშირის ეკონომიკური საქმიანობის მთავარი სამრეწველო კლასიფიკაცია (General Industrial Classification of Economic Activities within European Communities) – NACE – ევროკავშირის საბაზო კლასიფიკაცია ეკონომიკური საქმიანობის მიხედვით როგორც ბაზა ეროვნული კლასიფიკაციების შესაქმნელად.

კლასიფიკაციის ობიექტებს წარმოადგენს ეკონომიკური საქმიანობის სახეები. NACE განკუთვნილია სამართლებრივი ერთეულების (იურიდიული და ფიზიკური პირების) აღწერისათვის მათი ძირითადი საკლასიფიკაციო ნიშნის – ეკონომიკური საქმიანობის სახეების მიხედვით. აღნიშნულ კლასიფიკაციაში დეტალიზებულია ISIC-ის კოდური პოზიციები ათნიშნა ციფრული კოდის მესამე და მეოთხე ნიშნის დონეზე.

ეკიუ (Ecu) – ევროპული ვალუტის ერთეული, შემოღებულ იქნა 1979 წელს. 1999 წლის პირველი იანვრიდან იგი ევრომ შეცვალა.

ეკოლოგიური ბანკი (ecological bank) – ასეთი ბანკის დე-

პოზიტები არის არა ფინანსური რესურსები, არამედ დასაშვებ ზომაზე ზევით დაბინძურების მოცულობის შემცირების დოკუმენტურად დამტკიცებული ტექნიკური მაჩვენებლები, რაც კომერციული გაცვლის საგანია. ეკოლოგიურ რეგულირებაში საბაზრო ურთიერთობების გამოყენების ეს მეთოდი უკავშირდება გარემოს დაბინძურების უფლების ბაზრის შექმნას. ის ფირმები, რომლებიც შეძლებენ გარემოს დაბინძურების „ზენორმატიულ" შემცირებას, შეუძლიათ თავიანთი „ნამეტი" (სხვაობა გარემოს ზენორმატიულ და ნორმატიულ დაბინძურებას შორის) ეკოლოგიური ბანკების მეშვეობით მიჰყიდონ სხვა ფირმებს. ამრიგად, ეს „ნამეტი" იქცევა საგნად, რომელიც სტიმულს მისცემს ფირმებს არა მხოლოდ დაიცვან კანონით გათვალისწინებული ბუნების დაცვის ნორმები, არამედ კიდევ უფრო შეამცირონ გარემოს დაბინძურების დონე, რათა ამით მიეცეთ შესაძლებლობა მათაც აწარმოონ ეს „ნამეტი" და წარმოადგენდნენ მეანაბრეებს ეკოლოგიურ ბანკებში.

ეკოლოგიური ეკონომიკის კონცეფცია (conception of ecological economy) – მხარს უჭერს ეკოლოგ-ეკონომიკური სისტემის შექმნის იდეას და მისი რეალიზაციისათვის ისახავს ორ გზას: პირველი მიმართულების წარმომადგენლები მთელ ეკოსისტემას ეკონომიკური საქმიანობის შემადგენელ ნაწილად მიიჩნევენ და მოითხოვენ ეკონომიკურ საქმიანობაში ბუნებრივი პროცესების ჩართვას. მეორე მიმართულების წარმომადგენლები ეკოლოგიური პრობლემის მოგვარებას მეურნეობრიობის ტრადიციული მეთოდების გამოყენებას უკავშირებენ. მეორე მიმართულებამ მიიღო ენვაირომენტული დეტერმინიზმის (environmental determinism) სახელწოდება. მის მიხედვით გარემო არის ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონის მთავარი განმსაზღვრელი ფაქტორი. ეს განსაკუთრებით ეხება სუსტად განვითარებულ ქვეყნებს, სადაც ადგილობრივ ბუნებრივ რესურსებს უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისათვის. ეკონომიკის განვითარების დაბალი დონე აიძულებს ამ ქვეყნებს მოახდინონ მოძველებული ტექნოლოგიების იმპორტი, რომლებიც ხელს უწყობს ეკოლოგიური კატასტროფების წარმოქმნასა და გარემოს დაბინძურებას.

ეკოლოგიური უსაფრთხოება (environmental safety) – მთელი საზოგადოების სასიცოცხლო ინტერესების დაცვა იმ

შიგა და გარე ეფექტებისაგან, რომლებიც საფრთხეს უქმნის ეკოლოგიური სისტემის მყარ ფუნქციონირებასა და, გარკვეული თვალსაზრისით, არყევს ქვეყნის სახელმწიფოებრიობას.

ეკონომეტრია, ეკონომეტრიკა (econometrics) – ეკონომიკური მეცნიერების ერთ-ერთი მიმართულება, რომელიც დაფუძნებულია ეკონომიკური მოვლენების ანალიზსა და პროგნოზირებაში მათემატიკური მოდელების გამოყენებაზე და დაკავშირებულია მათემატიკური წარმოდგენით რეალური მოვლენების ადეკვატურობის განსაზღვრა-შეფასებასთან.

ეკონომეტრიკული მოდელი (econometrical model) – მთელი ეკონომიკის ან მისი ნაწილის მათემატიკური მოდელი, რომლის პარამეტრები შეფასებულია ეკონომეტრიკული მეთოდებით.

ეკონომიკა (economy, economics) [<ბერძ. oikonomia მეურნეობის მართვა] – 1. მეურნეობა (ქვეყნის, საწარმოს, ოჯახისა და ა.შ.), წარმოებასთან, განაწილებასა და მოხმარებასთან დაკავშირებული სამეურნეო საქმიანობის ერთობლიობა. იყოფა მიკრო-, მეზო-, მაკრო-, და მეგაეკონომიკებად. 2. მეცნიერება, რომელიც სწავლობს როგორც თეორიულ ეკონომიკურ კანონებს, ისე მეურნეობის კონკრეტულ მდგომარეობას. ინგლისურ ენაში პირველი მნიშვნელობის გადმოსაცემად იხმარება სიტყვა economy, ხოლო მეორისათვის– economics. სიტყვა economy მეორე მნიშვნელობით გამოიყენება მხოლოდ შემდეგ სიტყვათწყობაში – political economy–პოლიტიკური ეკონომია.

ეკონომიკა, როგორც მეცნიერება, იყოფა თეორიულ და კონკრეტულ ეკონომიკურ დისციპლინებად.

კლასიკური განმარტებით, ეკონომიკა, როგორც თეორიული ცოდნის სფერო, სწავლობს ადამიანთა ქცევას შეზღუდული რესურსების სხვადასხვა წესით გამოყენებისას. დასახული მიზნის მისაღწევად ამათგან ოპტიმალური წესის შერჩევა თეორიული ეკონომიკური მეცნიერების ლაიტმოტივია.

ეკონომიკა, როგორც კონკრეტული ეკონომიკური დისციპლინა, შეისწავლის ეკონომიკის სექტორებსა (აგრარული, ინდუსტრიული, მომსახურების) და დარგებს, როგორც მთელი ქვეყნის, ისე მისი ცალკეული რეგიონების მიხედვით, აგრეთვე, წარმოების პირობებსა და ელემენტებს.

თავდაპირველად ეკონომიკის შესახებ პრიმიტიული წარმოდგენები არსებობდა. მათ ძვე-

ლეგვიპტურ პაპირუსებში, ქვაზე ამოკვეთილ ლურსმნულ წარწერებში, ძველინდურ ვედებში და სხვა წყაროებში ვხვდებით. შემდეგ ეკონომიკის მეცნიერულად გააზრების მცდელობა გამოჩნდა ბაბილონის მეფის ჰამურაბის კანონებში (ძვ.წ. XVIII ს.), ჩინეთში – კონფუცისა და მენძის (ძვ.წ. VI–V სს.), (ძვ.წ. III ს.) შეხედულებებში და ა.შ.

ეკონომიკური მეცნიერების საწყისების შექმნაში მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვით ანტიკური საბერძნეთის მოაზროვნეებს – ქსენოფონტს, პლატონსა და არისტოტელეს.

ქსენოფონტმა დაწერა წიგნი „ოიკონომია“ და ამით პირველმა სამეცნიერო ლიტერატურაში შემოიტანა სიტყვა „ეკონომიკა“. ამრიგად, „ეკონომიკა“ ბერძნული წარმოშობისაა. იგი (oikonomia) სიტყვა–სიტყვით საოჯახო მეურნეობის მართვას („ოიკოს“ – სახლი, მეურნეობა და „ნომოს“ – წესი, კანონი) ნიშნავს.

არისტოტელემ „ეკონომიკისაგან“ განასხვავა „ქრემატისტიკა“, როგორც არა მეურნეობის მართვის, არამედ ფულის კეთების ხელოვნება.

როგორიც უნდა ყოფილიყო ანტიკური ეპოქის ამ ან სხვა მოღვაწეების (მაგალითად, ანტიკური რომის ცნობილი წარმომადგენლების – კატონის (234–149), ძმები ტიბერიუს (169–132) და გაიუს (153–121) გრაკჭუსების, ვარონის (116–27), კოლუმელას (ახ. წ. I ს.) და სხვების, ან შემდგომი პერიოდის დიდ მოაზროვნეთა შეხედულებები ეკონომიკის შესახებ, მათ მაინც არ ჰქონდათ სისტემური ხასიათი. ეკონომიკა არ იყო მეცნიერების ცალკე, დამოუკიდებელი დარგი, ვინაიდან არ არსებობდა მეცნიერების კლასიფიკაცია. იგი მხოლოდ მეცნიერების ერთიან სისტემაში იყო ჩართული.

ასე რთულად იკაფავდა გზას ეკონომიკა, როგორც ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების სისტემურად შემსწავლელი მეცნიერება და ხაზგასმით აღსანიშნავი არაფერი ყოფილა XVI–XVII საუკუნეებამდე. სწორედ ამ პერიოდში ჩამოყალიბდა პირველი ეკონომიკური მიმდინარეობა – მერკანტილიზმი (ქვეყნის სიმდიდრის ზრდის გადამწყვეტ პირობად საგარეო ვაჭრობის განვითარებას მიიჩნევდა), რომელმაც მნიშვნელოვანი წანამძღვრები შექმნა ეკონომიკის, როგორც მეცნიერების, ფორმირებისათვის.

ეკონომიკის სერვიზაცია (servization of economy) – საზოგადოებრივ წარმოებასა და

პირადი მოხმარების სტრუქტურაში მომსახურების სფეროს ხვედრითი წონის არსებითი ზრდის პროცესი. დამახასიათებელია განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკისათვის, სადაც მომსახურების სფერომ ყველა ძირითადი მაჩვენებლით, მათ შორის დასაქმებულთა რიცხვობრივი წარმოების სფეროს და ეკონომიკის უმსხვილეს სექტორად გადაიქცა. აშშ-სა და დასავლეთ ევროპაში ეს პროცესი დაიწყო ჯერ კიდევ XX საუკუნის 60-იან წლებში, ხოლო იაპონიაში – მხოლოდ 70-იანი წლებიდან. ამჟამად აშშ-ში ყოველი ათი მომუშავიდან შვიდი დასაქმებულია მომსახურების სფეროში.

ეკონომიკის წმინდა მოგება (net profit of economy) – ეროვნული ანგარიშების სისტემაში მაკროეკონომიკური მოგების მაჩვენებელი, გაანგარიშებული როგორც სხვაობა ეკონომიკის მთლიან მოგებასა და ძირითადი კაპიტალის მოხმარებას შორის.

ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა (economically active population) – დასაქმებული მოსახლეობა და სამუშაოს აქტიურად მაძიებელი რეგისტრირებული უმუშევრები. იგივეა რაც სამუშაო ძალა.

ეკონომიკურად აქტიური სამოქალაქო მოსახლეობა (economically active civil population) – დასაქმებულ მოსახლეობას გამოკლებული სამხედრო მოსამსახურეები და დამატებითი სამუშაოს მაძიებელი უმუშევრები.

ეკონომიკური ადამიანი (homo economicus) – ეკონომიკურ ურთიერთობაში ჩათრეული რაციონალურად მოაზროვნე ადამიანი, რომელიც თავის საქმიანობისას მაქსიმალური სარგებლიანობის მიღების პრინციპებით ხელმძღვანელობს. იგი მოცემული ისტორიული ეპოქის ძირითადი მოქმედი სუბიექტია. მისი ხასიათი, მიდრეკილებები, მიზნები, მოქმედებები და საქმიანობის საბოლოო შედეგები საზოგადოების ცხოვრების დეტერმინანტებად გვევლინება.

ა. სმითის შეხედულებით, ეკონომიკური ადამიანის უმთავრესი ნიშან-თვისებებია: 1. საქმიანობის შედეგებით პირადი დაინტერესება; 2. საქმიანობის პროცესში პარტნიორთა ინტერესების გათვალისწინება როგორც თანაშრომლობის აუცილებელი პირობა; 3. საქმიანობისას საზოგადოებრივი ინტერესების დაცვა.

ეკონომიკური განვითარება (economic development) –

საზოგადოებრივი ცხოვრების დონის ამაღლებისა და ხარისხის გაუმჯობესების პროცესი. მოიცავს სამ მნიშვნელოვან შემადგენელს: 1. შემოსავლების, მოხმარების, განათლების, ჯანდაცვისა და ა.შ. დონის ზრდას; 2. პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და ინსტიტუციური სისტემების ფორმირების საფუძველზე ადამიანთა ურთიერთპატივისცემის ზრდის ხელშემწყობი პირობების შექმნას; 3. ისეთი სიტუაციის შექმნას, როდესაც საზოგადოებას აქვს თავისი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების გზების არჩევის შესაძლებლობა.

ეკონომიკური განვითარება იწვევს პოზიტიურ ცვლილებებს სოციალურ სტრუქტურებში, საზოგადოებრივი ინსტიტუტების ქცევაში, ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებაში, უთანასწორობის შემცირებასა და უმუშევრობის აღმოფხვრაში. მისი მეშვეობით ვითარდება ეკონომიკური სისტემა და მზადდება ცხოვრების დონის ხარისხის შემდგომი ამაღლების მატერიალური და სულიერი პირობები.

ეკონომიკური განვითარების გენერალური სტრატეგია (General strategy of economic development) – ქვეყნის ეკონომიკის წარმართვის სტრატეგია, განვითარების კურსი მოცემულ ეტაპზე, შექმნილი რეალობიდან გამომდინარე.

თანამედროვე განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკა, სტრუქტურული თვალსაზრისით, დიამეტრალურად განსხვავდება წინა ეპოქების ეკონომიკისაგან, როდესაც დომინირებული მდგომარეობა ეკავა ჯერ სოფლის მეურნეობას, ხოლო შემდეგ – მრეწველობას. მაგალითად, თუ 1820 წელს აშშ-ის აგრარულ სექტორში დასაქმებული იყო მომუშავეთა 70%, ამ დარგის ინდუსტრიალიზაციის საფუძველზე, 2008 წლის მონაცემებით, აშშ-ის აგრარულ სექტორში დასაქმებულია მხოლოდ 1,0%, ინდუსტრიაში – 19,2%, ხოლო მომსახურების სფეროში – 79,8%. იაპონიაში ეს თანაფარდობა, შესაბამისად, ასეთია: 4,4%, 27,9% და 66,4%; გერმანიაში – 2,4%, 29,7%, 67,8%; საფრანგეთში – 3,8%, 24,3%, 71,8%; ავსტრალიაში – 3,6%, 21,1%, 75,0%; ლუქსემბურგში – 2,2%, 17,2%, 80,6%; ევროკავშირში – 5,6%, 27,7%, 66,7% და ა.შ.

არასაკმაოდ განვითარებული (ახალინდუსტრიული ქვეყნების) ეკონომიკისათვის არსებობს სხვადასხვა მიდგომა, რომელთა შორის აღსანიშნავია: ა) სამრეწველო განვითარება და იმპორტის შენაცვლება შიგა წარ-

მოებით; ბ) სოფლის მეურნეობის სახელმწიფო მხარდაჭერა და ეკონომიკის ნებისმიერ სექტორში, საექსპორტო პროდუქციის წარმოების უპირატესი განვითარების საფუძველზე (უცხოური ვალუტის მიღების მიზნით) ექსპორტის გაზრდა; გ) ქალაქისა და სასოფლო რაიონების ბალანსირებული განვითარება და ა.შ. ახალინდუსტრიულ ქვეყნებში, განვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით, მაღალია აგრარულ სექტორში დასაქმებულთა ხვედრითი წონა. მაგალითად, 2008 წლის მონაცემებით, ბრაზილიაში იგი შეადგენდა 20%-ს, ხოლო თურქეთში – 29,5%-ს (ინდუსტრიაში – 24,7, მომსახურების სფეროში – 45,8%-ს).

რაც შეეხება **განვითარებად, „მესამე სამყაროს“ ქვეყნებს,** სადაც ინდუსტრიალიზაციის დონე დაბალია, მათთან მიმართებაში ეკონომიკური განვითარების გენერალური სტრატეგიისადმი კიდევ უფრო განსხვავებული მიდგომაა. I მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდიდან 60-იანი წლების დასაწყისამდე ეკონომიკურ ლიტერატურაში გაბატონებული იყო შეხედულება იმის შესახებ, რომ სუსტად განვითარებული ქვეყნებისთვის ყველაზე მისაღები სამრეწველო წარმოების უპირატესი განვითარების სტრატეგიაა. მრავალმა განვითარებადმა ქვეყანამ გაიზიარა ეს შეხედულება და შეიმუშავა კიდეც შესაბამისი სტრატეგია. ზოგიერთ ქვეყანაში იმედისმომცემი შედეგებიც კი იქნა მიღწეული (განსაკუთრებით იმ ქვეყნებში, რომლებიც უპირატესობას ექსპორტის განვითარებას ანიჭებდნენ, იმპორტშემცვლელი წარმოების განვითარებასთან შედარებით), მაგრამ ქვეყნების უმრავლესობამ საკმაოდ შეზღუდული შედეგები მიიღო, რაც ძირითადად გამოწვეული იყო შემდეგი მიზეზებით:

1. ინვესტიციებთან დაკავშირებული სირთულეები. მრეწველობის პრიორიტეტული განვითარება საკმაოდ დიდ ინვესტიციებს მოითხოვდა, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა არაჯანსაღი საინვესტიციო კლიმატის გამო თითქმის შეუძლებელი იყო, ადგილობრივი საინვესტიციო რესურსები კი, ჯერ ერთი, მცირე ოდენობის იყო და მეორეც, მათი გადასროლა მრეწველობაში ხდებოდა სოფლის მეურნეობის ხარჯზე და მის საზიანოდ, რაც ქვეყანაში მწვავე სასურსათო პრობლემებს წარმოშობდა;

2. ადგილობრივმა მრეწველობამ ნაკლებგანვითარებული ტექნოლოგიებისა და დაბალკვალიფიციური სამუშაო ძალის გამო, ვერ შეძლო იმპორტისადმი კონ-

კურენციის გაწევა:

3. შიდა ბაზრის სივიწროვისა და დაბალი მოთხოვნის გამო, ეს ქვეყნები ვერ ახერხებდნენ რეალიზაციასთან დაკავშირებული პრობლემების გადაჭრას.

ამ ობიექტური მიზეზებიდან გამომდინარე, განვითარებადი ქვეყნების უმრავლესობამ ვერ შეძლო საგადასახდელო ბალანსის არსებითი გაუმჯობესება. ამასთან, იმპორტის სტრუქტურაც შეიცვალა. მზა სამომხმარებლო საქონლის ნაცვლად მასში მეტწილად სჭარბობდა მოწყობილობები, ნედლეული, დანადგარების ცალკეული ნაწილები და ა.შ. ამიტომ **ამ ქვეყნების დამოუკიდებლობა კიდევ უფრო შეიზღუდა, ხოლო შიგა ეკონომიკური პრობლემები გამწვავდა. სახელდობრ, სწრაფი ტემპით იზრდებოდა სოფლიდან ქალაქში მიგრაცია და, შესაბამისად, უმუშევრობა, რასაც მოჰყვა პოლიტიკური პროცესების გამწვავება.**

ამიტომ განვითარებადმა ქვეყნებმა ბოლო პერიოდში შეცვალეს თავიანთი ეკონომიკური განვითარების კურსი და უპირატესობა სოფლის მეურნეობას მიანიჭეს. დღეს მსოფლიოში იგი აღიარებულია სუსტად განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკის დომინირებულ სექტორად. განვითარების სტრატეგიების უმრავლესობაშიც უპირატესობა სწორედ აგრარულ სექტორს აქვს მინიჭებული. ამ ტენდენციას ოფიციალური სტატისტიკაც ადასტურებს. მაგალითად, 2008 წლის მონაცემებით, ნიგერიის აგრარულ სექტორში დასაქმებული იყო მომუშავეთა 70,0%, ინდუსტრიაში – 10,0%, ხოლო მომსახურების სფეროში – 20,0%; მოზამბიკში, შესაბამისად, 81,0%, 6,0%, 13,0%; ლიბერიაში – 70,0%, 8,0%, 22,0%; სუდანში 80,0%, 7,0%, 13,0% და ა.შ.

რაც შეეხება საქართველოს, 2007 წლის ოფიციალური მონაცემებით, ეს თანაფარდობა ასეთია: აგრარულ სექტორში დასაქმებული იყო მომუშავეთა 55,6%, ინდუსტრიაში – 8,9%, ხოლო მომსახურების სფეროში – 35,5%; შედარებისთვის, სომხეთში – 46,2%, 15,6%, 38,2%; აზერბაიჯანში – 39,3%, 12,1%, 48,6%.

ასეთია დღეს მსოფლიო ეკონომიკური პოლიტიკის ლოგიკა, განვითარების გენერალური კურსი, რაც სამყაროს კიდევ უფრო დიფერენცირებულსა და კონტრასტულს ხდის. ერთი რამ კი ცხადია: **დღეს მსოფლიოში არ არსებობს წინააღმდეგობა მაღალტექნოლოგიურ მომსახურებასა და მაღალტექნოლოგიურ ინდუსტრიას შორის. წინააღ-**

მდეგობებს მხოლოდ მოძველებული ტექნოლოგიები და ნაკლებკონკურენტუნარიანი პროდუქცია განაპირობებს, რაც სუსტად განვითარებული ქვეყნებისთვისაა დამახასიათებელი, მათი ხვედრია.

ეკონომიკური ეფექტიანობა (economic efficiency) – ეკონომიკური საქმიანობის შედეგიანობა, რომელიც გამოითვლება რესურსების გამოყენებით მიღებული ეკონომიკური შედეგის შეფარდებით წარმოების დანახარჯებთან.

ეკონომიკური ზრდა (econoimic growth) – განიხილება ვიწრო და ფართო გაგებით. ვიწრო გაგებით – ეკონომიკური პოტენციალის გაძლიერება, პოტენციური **მეპ**–ის მატება, გამოხატული შესადარი (მუდმივი) ფასებით; ქვეყნის მთლიანი წარმოებისა და მოხმარების ზრდა, რომელიც ხასიათდება ისეთი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლებით, როგორიცაა: **მშპ, მეპ**, ეროვნული შემოსავალი და ა.შ. ფართო გაგებით – სოციალურ ინსტიტუტებში, საკუთრების სტრუქტურაში ცვლილებების პროცესი, რომელიც მოასწავებს ზრდის ერთი სტადიიდან მეორეში გადასვლას. ამ უკანასკნელს მიეკუთვნება, მაგალითად, უ. როსტოუს ცნობილი თეორია ეკონომიკური განვითარების სტადიების შესახებ, რომელიც საზოგადოებრივ–ეკონომიკური ფორმაციების ისტორიული ცვლის მარქსისტული თეორიის ანტიპოდია.

ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია (Organization of Economic Cooperation and Development – **OECD**) – საერთაშორისო ორგანიზაცია, რომელმაც შეცვალა 1948 წელს შექმნილი ევროპული ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაცია 1960 წელს პარიზში ხელმოწერილი კონვენციის შესაბამისად. დაარსდა 1961 წელს. მისი შტაბბინა პარიზშია. ამჟამად აერთიანებს მსოფლიოს 29 ქვეყანას. ესენია: ავსტრია, ბელგია, დანია, საფრანგეთი, საბერძნეთი, ისლანდია, ირლანდია, იტალია, ლუქსემბურგი, ნიდერლანდი, ნორვეგია, პორტუგალია, შვედეთი, შვეიცარია, ფინეთი, თურქეთი, დიდი ბრიტანეთი, კანადა, აშშ, იაპონია, ავსტრალია, გფრ, ახალი ზელანდია, ესპანეთი, მექსიკა, სამხრეთი კორეა, უნგრეთი, ჩეხეთი, პოლონეთი. ამასთან, ორგანიზაციას აქვს მჭიდრო კონტაქტები ერთობლიეი პროგრამების განხორციელების თვალსაზრისით ლათინური ამერიკისა და ყოფილი

საბჭოთა კავშირის ბლოკში შემავალ ქვეყნებთან, აგრეთვე აზიის ზოგიერთ სახელმწიფოსთან. აღსანიშნავია, რომ ორგანიზაცია აერთიანებს 100-ზე მეტ სპეციალიზებულ კომიტეტს. ერთერთ მათგანში, კერძოდ, ფოლადის სფეროში 1997 წელს უკრაინამ ოფიციალურად მიიღო ასოცირებული წევრის სტატუსი.

ორგანიზაციის მნიშვნელოვანი პრიორიტეტებია: წევრიქვეყნების განვითარების ტენდენციების კვლევა, საერთაშორისო ვაჭრობის გაფართოება, თავისუფალი ვაჭრობის პრინციპების დამკვიდრება, თანამშრომლობის განვითარების გზით ეკონომიკურ ზრდაზე ზემოქმედება და ფინანსური სტაბილურობის განმტკიცება, განვითარებადი ქვეყნებისადმი ფინანსური და ტექნიკური დახმარების სტიმულირება და ა.შ.

ეკონომიკური თეორია (economic theory) – განიხილება ვიწრო და ფართო გაგებით. ვიწრო გაგებით – ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების კვლევაში ამა თუ იმ მიმართულების ამსახველი თეორია, ფართო გაგებით – ეკონომიკის განვითარების ზოგადი თეორია, მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის როგორც ყველა ეკონომიკურ მიმართულებას, ისე ეკონომიკურ კანონებსა და კანონზომიერებებს, იკვლევს არსებით მიზეზ-შედეგობრივ კავშირებს ეკონომიკურ მოვლენებსა და პროცესებს შორის.

ეკონომიკური თეორია საზოგადოებრივი მეცნიერებაა, ამასთან, როგორც ამერიკელი ეკონომისტი, ნობელის პრემიის ლაურეატი პოლ სამუელსონი აღნიშნავს, იგი საზოგადოებრივ მეცნიერებათა მეფეა. მართლაც, საზოგადოებრივ მეცნიერებათა შორის მას წამყვანი ადგილი უჭირავს, ვინაიდან საზოგადოების ანატომიას, მის ეკონომიკურ განვითარებას სწავლობს. ეკონომიკურ თეორიას მნიშვნელოვანი როლი აკისრია საზოგადოების ეკონომიკური სტრუქტურის განვითარების კანონზომიერებების აღმოჩენასა და შესწავლაში.

ეკონომიკა ნებისმიერი საზოგადოების არსებობის საფუძველია, საზოგადოებას კი უამრავი ბიოლოგიური და სოციალური მოთხოვნილება აქვს, რომლებიც სხვადასხვა სახის საქონლისა და მომსახურების მოხმარებას უკავშირდება. ამ საქონლისა და მომსახურების საწარმოებლად აუცილებელია: როგორც ბუნებრივი (მიწა, მინერალური სიმდიდრე და ა.შ.), ისე

წარმოებრივი რესურსების (მანქანა-დანადგარები, ინსტრუმენტები, სამუშაო ძალა, სამმართველო უნარი და სხვ.) გამოყენება. საზოგადოების მოთხოვნილებების ერთობლიობა აღემატება ყველა არსებული რესურსის წარმოებრივ შესაძლებლობებს. მოთხოვნილებები წინ უსწრებს წარმოებას, ამიტომ არის, რომ აბსოლუტური მატერიალური სიუხვე განუხორციელებელი ამოცანაა. რესურსები შეზღუდულია. ყველა მწვავე პრობლემა – ინფლაცია, უმუშევრობა, ბიუჯეტის დეფიციტი, სიღარიბე, გარემოს გაჭუჭყიანება და სხვ. – ორგანულად უკავშირდება შეზღუდული რესურსების გამოყენების ეფექტიანობას. ეს უდავო ფაქტი საფუძვლად უდევს ეკონომიკური თეორიის, როგორც მეცნიერების, განსაზღვრას.

შეზღუდული რესურსების გამოყენების პროცესში ჩამოყალიბებული ურთიერთობებისა და კანონზომიერებების შესწავლის რთული ამოცანის შესრულება ისტორიულად ეკონომიკურ თეორიას დაეკისრა.

ამრიგად, **ეკონომიკური თეორია შეისწავლის საზოგადოების განუსაზღვრელი მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილებების მაქსიმალურად დაკმაყოფილების მიზნით შეზღუდული რესურსების ეფექტიანად გამოყენების გზებსა და ოპტიმალური არჩევანის პრობლემას, სხვადასხვა ეკონომიკურ სისტემაში მატერიალური და არამატერიალური დოვლათის წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარებისას ადამიანთა (საბაზრო სისტემაში – ბიზნესის, შინამეურნეობისა და ხელისუფლების) ეკონომიკურ ქცევას.**

გამომდინარე იქედან, რომ ეკონომიკა იყოფა მიკრო-, მეზო-, მაკრო- და მეგაეკონომიკებად, თეორიული კვლევაც ამ ნიშნის მიხედვით მიმდინარეობს და ეკონომიკური თეორიაც სტრუქტურულად შემდეგი განყოფილებებისგან შედგება: მიკროეკონომიკა, მეზოეკონომიკა, მაკროეკონომიკა და მეგაეკონომიკა.

მიკროეკონომიკა შეისწავლის ცალკეული სამეურნეო ერთეულების – საოჯახო მეურნეობის, ფირმებისა და სამთავრობო დაწესებულებების ეკონომიკურ საქმიანობას; მეზოეკონომიკა იკვლევს ეკონომიკის განსაზღვრულ ქვესისტემებს სექტორული ეკონომიკის სახით; მაკროეკონომიკა ეკონომიკას განიხილავს როგორც ერთ მთლიანს და აანალიზებს ისეთ ფართომასშ-

ტაბურ ეკონომიკურ პრობლემებს, როგორიცაა უმუშევრობა, ინფლაცია, ეკონომიკური ზრდა და ა.შ.; მეგაეკონომიკა იკვლევს საერთაშორისო მასშტაბის ისეთ გლობალურ პრობლემებს, როგორიცაა საერთაშორისო ვაჭრობა, საერთაშორისო სავალუტო ურთიერთობები და ა.შ.

სტრუქტურული თვალსაზრისით, ეკონომიკური მეცნიერების ერთ მხარეს არის თეორიული ეკონომიკური მეცნიერება ეკონომიკური თეორიის სახით, ხოლო მეორე მხარეს – ეკონომიკური მეცნიერების ყველა სხვა სფერო, ფუნქციონალური (ფინანსები, ფულის მიმოქცევა, სტატისტიკა და ა.შ.) თუ დარგობრივი მეცნიერებები. ამ მეცნიერებების ფუნდამენტი და მეთოდოლოგიური საფუძველია ეკონომიკური თეორია.

ეკონომიკური თეორიის, როგორც მეცნიერების, წარმოშობა დაკავშირებულია საზოგადოების სიმდიდრის შესწავლასთან, რაც დასაბუთებულია უილიამ პეტის, ადამ სმითის, დევიდ რიკარდოს და სხვა გამოჩენილ ეკონომისტთა ნაშრომებით, თუმცა, ეკონომიკური მეცნიერების წანამძღვრების ჩანასახი უძველესი პერიოდის აღმოსავლეთის მოაზროვნეთა მოძღვრებებშია მოცემული. (იხ. ეკონომიკა).

XVIII საუკუნის უკანასკნელ მესამედში, როცა ინგლისში აღმოცენდა კლასიკურ-ლიბერალური მიმდინარეობა (კლასიკური პოლიტიკური ეკონომია), მეცნიერების ერთიან სისტემას გამოეყო ეკონომიკა, ეკონომიკური თეორიის სახით, როგორც დამოუკიდებელი მეცნიერება. ეკონომიკურ თეორიას, როგორც ეკონომიკური მეცნიერების საწყისსა და დედაბოძს, იმ პერიოდში პოლიტიკური ეკონომია ეწოდებოდა. ტერმინი „პოლიტიკური ეკონომია“ პირველად შემოიტანა სამეცნიერო ლიტერატურაში ფრანგმა მერკანტილისტმა მონკრეტიენმა, რომელმაც ჯერ კიდევ 1615 წელს გამოსცა წიგნი „პოლიტიკური ეკონომიის ტრაქტატი“. ამით მან ახალი ელფერი შესძინა ქსენოფონტის მიერ შემოღებულ ტერმინს – „ეკონომიკას“. სიტყვა „პოლიტიკური“ მონკრეტიენმა პლატონისგან „ისესხა“ („პოლიტიკოს“ ბერძნულია და სახელმწიფოებრივს ნიშნავს). აქედან გამომდინარე, პოლიტიკური ეკონომიის, როგორც მეცნიერების, კვლევის სფერო მთლიანად ქვეყნის მეურნეობის მართვა გახდა.

კლასიკურმა პოლიტიკურმა ეკონომიამ სიღრმისეულად გაა-

ანალიზა და სისტემური მიდგომით მეცნიერულად დაასაბუთა, რომ სიმდიდრის წყარო უნდა ვეძიოთ არა ვაჭრობაში, ან მხოლოდ მიწათმოქმედებაში, არამედ მთლიანად წარმოებაში.

ადამ სმითის ცნობილი ნაშრომი – „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“ (1776) აღიარებულია კაცობრიობის სულიერი კულტურის უმნიშვნელოვანეს ძეგლად, რომელმაც მის ავტორს „ეკონომიკის მამამთავრის“ სახელი მოუტანა.

კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის მთავარი კრედო ეკონომიკის ლიბერალიზაციაა, რაც ეკონომიკაში სახელმწიფოს მინიმალურ ჩარევას, მოთხოვნისა და მიწოდების საფუძველზე ჩამოყალიბებული თავისუფალი ფასებით ბაზრის თვითრეგულირებას („უხილავი ხელის“ თეორია) გულისხმობს. ა. სმითი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა „Laissez faires“-ის პრინციპს, ანუ ბუნებრივი თავისუფლების პოლიტიკას. კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის განვითარება უკავშირდება დევიდ რიკარდოს სახელს, რომელმაც უდიდესი წვლილი შეიტანა ეკონომიკის არაერთი სფეროს კვლევაში.

კლასიკური პოლიტიკური ეკონომია საუკუნენახევარზე მეტ ხანს (XVIII საუკუნის 70-იანი წლებიდან XX საუკუნის 30-იან წლებამდე) საფუძვლად ედო მსოფლიოს წამყვანი კაპიტალისტური ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკას.

კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის ბაზაზე აღმოცენდა სხვადასხვა მიმდინარეობა, ერთ-ერთი ასეთი მიმდინარეობა მარქსისტული პოლიტიკური ეკონომიაა, რომელმაც ფართოდ მოიკიდა ფეხი და საპროგრამო დოკუმენტად იქცა სოციალისტური საზოგადოების აშენების მსურველი ქვეყნებისათვის. მარქსისტულ-ლენინური პოლიტიკური ეკონომია საფუძვლად ედო საბჭოთა კავშირისა და სხვა კომუნისტური ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკას. საქართველოში, ისევე როგორც მთელ საბჭოთა კავშირში, ეს 70-წლიანი ექსპერიმენტი კრახით დასრულდა და ადგილი დასავლურ თეორიებს დაეთმო.

მარქსისტული პოლიტიკური ეკონომიის თავისებური გამოძახილი იყო და საკმაოდ ეწინააღმდეგებოდა მას ნეოკლასიკური ეკონომიკური მიმდინარეობა, რომელიც წარმოიშვა XIX საუკუნის ბოლოს. მის სათავეებთან იდგნენ ე. მარშალი, ო. ბემ-ბავერკი, კ. მენგერი, ფ. ვიზერი, უ. ჯევონსი, ვ. პარეტო, ლ. ვალ-

რასი, ჯ. კლარკი და ა.შ., შემდეგ იგი განავითარეს მ. ფრიდმენმა და „ჩიკაგოს სკოლის“ სხვა წარმომადგენლებმა, ხოლო თანამედროვე წარმომადგენლები არიან ჯ. ჰიკსი, ჯ. მილი, რ. სოლოუ, მ. ბრაუნი და სხვები.

ნეოკლასიკური ეკონომიკური თეორია ძირითადად კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის კურსს აგრძელებს. მას სერიოზული დარტყმა კეინზიანური მიმდინარეობის წარმოშობამ მიაყენა. 1929–1933 წლების ეკონომიკურმა კრიზისმა წარმოაჩინა კლასიკურ–ლიბერალური მიმდინარეობის ნაკლოვანებები და ის წინააღმდეგობები, რომლებიც წარმოქმნა „უხილავი ხელის“ თეორიაზე აღმოცენებულმა ეკონომიკურმა პოლიტიკამ. მსოფლიოს წამყვან კაპიტალისტურ ქვეყნებში დღის წესრიგში დადგა ქვეყნის ეკონომიკის მართვაში ცვლილებების შეტანა. ასეთ ვითარებაში ჩამოყალიბდა ერთ–ერთი ძირითადი მიმდინარეობა ეკონომიკურ თეორიაში, რომელიც კეინზიანელობის სახელითაა ცნობილი. მას საფუძველი ჩაუყარა გამოჩენილმა ინგლისელმა ეკონომისტმა ჯონ მეინარდ კეინზმა, რომლის ნააზრევი ძირითადად აისახა მის ნაშრომში „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია“ (1936). ამ თეორიის მიმდევრები იყვნენ ს. ჰარისი, ა. ჰანსენი, რ. ჰაროდი და სხვები. შეიქმნა ეკონომიკის ლიბერალიზაციის საპირისპირო – სახელმწიფო რეგულირების თეორია, რითაც ეკონომიკურ აზროვნებაში რევოლუციური გადატრიალება მოხდა. კეინზმა პირველმა გამოთქვა აზრი კრიზისული მოვლენების თავიდან აცილებისთვის ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის აუცილებლობის შესახებ. მისი ვარაუდით, სახელმწიფოს სოციალური ხარჯების გაზრდით, ან გადასახადების შემცირებით, ანდა ორივე ღონისძიების გატარებით შესაძლებელია მოთხოვნის ამაღლება, რითაც გამოცოცხლდება ბაზარი, გაფართოვდება წარმოება და ეკონომიკას დაუბრუნდება სრული დასაქმება.

ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების თეორიის პრაქტიკაში დამკვიდრებით კეინზიანელობამ უდიდესი როლი შეასრულა მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკასა და კაპიტალიზმისაგან თვისებრივად განსხვავებული ახალი, საბაზრო სისტემის ფორმირებაში. აქედან მოყოლებული, კერძო კაპიტალისტური საკუთრების ბატონობაზე დაფუძნებული კაპიტალისტური

ეკონომიკური სისტემა საკუთრების პლურალიზმზე (საკუთრების მრავალფორმიანობა მისი თითოეული ფორმის თანაბარი უფლებით) დაფუძნებულ საბაზრო სისტემაში გადაიზარდა. სწორედ ამაში გამოიხატება „კეინზიანური რევოლუციის“ არსი. კეინზიანური მოდელი აირჩიეს მსოფლიოს წამყვანმა კაპიტალისტურმა ქვეყნებმა XX საუკუნის 30–იანი წლების ღრმა ეკონომიკური კრიზისის შემდეგ და იგი 70–იანი წლების მეორე ნახევრამდე წარმატებით გამოიყენებოდა ამ ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკაში.

ასეთ სიტუაციაში ეკონომიკური თეორიის წინაშე ახალი ამოცანები დადგა. სრულიად ახალი შინაარსის მატარებელი რეალური ეკონომიკის ფუნქციონირების გამოკვლევისათვის ახალი ინსტრუმენტარიუმის გამოყენების აუცილებლობა შეიქმნა. მომწიფდა ნიადაგი ეკონომიკაში მომხდარი რევოლუციური ცვლილებების ასახვისათვის. ამ პერიოდში ეკონომიკურ თეორიას გამოეყო მისი ერთ–ერთი უდიდესი განშტოება ეკონომიქსის სახით. იგი ახალი ეკონომიკური სისტემის – საბაზრო ეკონომიკის შემსწავლელი თეორია, ახალი სასწავლო დისციპლინაა, რომელიც გაჯერებულია საბაზრო ორგანიზაციაზე ორიენტირებული სამეურნეო პრაქტიკით.

1948 წელს პოლ სამუელსონმა გამოსცა „ეკონომიქსი“, ყველაზე წარმატებული სახელმძღვანელო მსოფლიოში, რომელიც უკვე მეთექვსმეტეჯერ გამოიცა და მის ავტორს დიდი პოპულარობა მოუტანა.

ეკონომიკური თეორიის ერთ–ერთი ძირითადი მიმდინარეობაა აგრეთვე ნეოკეინზიანელობა, რომელიც აღმოცენდა XX საუკუნის 50–იან წლებში კეინზიანელობის საფუძველზე. ნეოკეინზიანელებმა (ე. დომარი, ჯ. რობინსონი და სხვები) კეინზის თეორია გამოიყენეს მეთოდოლოგიურ საფუძვლად ახალი პროცესების ანალიზისათვის. ისინი ასაბუთებენ ეკონომიკის გრძელვადიანი დაგეგმვის აუცილებლობას. მათ შემოიღეს ინდიკატური დაგეგმვა, რომელსაც საორიენტაციო ფუნქცია დაეკისრა.

საბაზრო ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების კეინზიანურ თეორიასა და პოლიტიკაში პრინციპული კორექტივების შეტანამ, რომელიც ეყრდნობა როგორც კეინზიანური, ისე ნეოკლასიკური მიდგომების მნიშვნელოვანი ელემენტების გათვალისწინებას სახელმწიფოსა და ბაზრის ურთიერთობაში, ახალი

სიტყვა თქვა ეკონომიკურ თეორიაში XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან. ჩამოყალიბდა ახალი მიმართულება „ნეოკლასიკური სინთეზის“ სახით. იგი გულისხმობს ეკონომიკური დაცემის პირობებში კეინზიანური, ხოლო ეკონომიკური აღმავლობისას – ნეოკლასიკური მეთოდების გამოყენებას. „ნეოკლასიკური სინთეზის“ მამამთავრად აღიარებულია პოლ სამუელსონი.

XX საუკუნის 70-იანი წლების II ნახევრიდან დასავლეთის ქვეყნებში თავი იჩინა სახელმწიფოს მეტისმეტი ჩარევის უარყოფითმა შედეგებმა, რასაც მოჰყვა ეკონომიკური ზრდის შენელება და 1974-1975 წლების კრიზისი, ყველაზე ძლიერი 1929-1933 წლების კრიზისის შემდეგ. დაიწყო კეინზიანური თეორიის მოწინააღმდეგეთა თავისებური „რენესანსი“, ხელშემწყობი პირობები შეიქმნა ნეოკლასიკური თეორიის აღორძინებისათვის, რომელიც ითვალისწინებდა მაკროეკონომიკური რეგულირების მექანიზმის შესუსტების საფუძველზე ბაზრისთვის მეტი თავისუფლების მინიჭებისა და ერთობლივი მიწოდების გაზრდას. ამ მიმართულებამ პრაქტიკული გამოყენება პოვა დასავლეთის ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკაში, თუმცა, ვერ მოხერხდა კეინზიანური თეორიის სრული დისკრედიტაცია. ნეოკლასიკური ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებამ გამოიწვია სახელმწიფოს სოციალური ხარჯების მნიშვნელოვანი შემცირება და სერიოზული პრობლემები შექმნა სოციალური დაცვის სფეროში. გამოიკვეთა ახალი მიმართულების შექმნის აუცილებლობა.

ეკონომიკაში წარმოქმნილი ახალი მოვლენების გავლენით, ნეოკლასიკოსებმა ნაწილობრივ შეცვალეს თავიანთი დამოკიდებულება სახელმწიფოს მიმართ. მათ აღიარეს ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის აუცილებლობა, თუმცა, იგი რეგულირების ფულად-საკრედიტო ფორმით შემოფარგლეს. ნეოკლასიკური თეორიის ძირითადი პოსტულატები აისახა აშშ-ის პრეზიდენტის რეიგანის პოლიტიკაში, რომელსაც „რეიგანომიკა“ ეწოდა, ხოლო დიდ ბრიტანეთში – ტეტჩერის მთავრობის პოლიტიკაში, რომელსაც ტეტჩერიზმი ეწოდა.

XX საუკუნის ბოლოსა და XXI საუკუნის დასაწყისიდან მოყოლებული, განვითარებული ქვეყნების და, პირველ რიგში, აშშ-ის ეკონომიკურ პოლიტიკაში „ნეოკლასიკური სინთეზის“ ადგილი თანამედროვე მონეტარიზმმა დაიკავა.

ეკონომიკის რეგულირების კეინზიანური მოდელის წინააღმდეგ განსაკუთრებით მწვავედ გაილაშქრა ნეოკლასიკური მიმდინარეობის ამ ყველაზე გავლენიანმა ნაირსახეობამ. მილთონ ფრიდმენისა და „ჩიკაგოს სკოლის“ სხვა წარმომადგენლების თეორიაზე მორგებული ეკონომიკური პოლიტიკა ითვალისწინებდა მაკროეკონომიკური რეგულირების შესუსტებასა და საბაზრო ძალების გაძლიერებას, სახელმწიფო სოციალური ხარჯების შემცირებას სოციალური პროგრამების შეკვეცის, ხელფასის მინიმალური განაკვეთების „გაყინვისა“ და ა.შ. გზით. მათი აზრით, სახელმწიფო ხარჯები, ერთი მხრივ, ზრდის ბიუჯეტის დეფიციტსა და ინფლაციას, მეორე მხრივ კი, იწვევს შრომის სტიმულირებისა და, აქედან გამომდინარე, წარმოების ზრდის დაცემას. მონეტარისტებისათვის ბაზარი თვითრეგულირების სისტემაა, რომელზედაც ზემოქმედება შესაძლებელია ძირითადად ფულადი მასის მოცულობის რეგულირებით. ეკონომიკის სტაბილიზაციისათვის საკმარისია სახელმწიფომ გაატაროს აქტიური ფულადი პოლიტიკა და შეზღუდოს ეკონომიკაში ჩარევის ყველა ფორმა, მათ შორის, ნაკლებად გამოიყენოს საბიუჯეტო–საგადასახადო ბერკეტები.

„კეინზიანური რევოლუციის“ საპირისპირო ნეოკლასიკური მიმდინარეობის ამ მიმართულებას დასავლეთში „ფრიდმენის ანტიკეინზიანურ რევოლუციასაც“ კი უწოდებენ.

მონეტარიზმის ნაკლოვანებებმა მსოფლიო ეკონომიკურ პოლიტიკაში მოკლე პერიოდში იჩინა თავი. 2008 წელს გლობალური ფინანსური კრიზისის წარმოშობის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი სწორედ მაკროეკონომიკური რეგულირების მკვეთრ შეზღუდვასა და საბიუჯეტო-საგადასახადო რეგულირების უკანა პლანზე გადაწევაში მდგომარეობს. ამასთან, ქვეყნის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკაში საკრედიტო რეგულირების შესუსტებამ, თვითდინებაზე მიშვებამ და წინა პლანზე ფულის ფენომენის წამოწევამ გზა გაუხსნა ვირტუალურ ეკონომიკას, რამაც მსოფლიოს ფინანსური კრიზისისკენ უბიძგა. ამაში ფრიდმენის მონეტარული პოლიტიკის ფართომასშტაბიანმა და უპირობო გამოყენებამ უდიდესი როლი შეასრულა. კრიზისი, პირველ ყოვლისა, ეკონომიკური ზრდის ტემპების შემცირებასა და ერთობლივი მოთხოვნის დაცემაში გამოიხატა. ასეთ სიტუაციაში წინა

პლანზე ისევ კეინზიანური თეორიის პოსტულატებმა წამოიწია.

გარდა ზემოაღნიშნული მიმდინარეობებისა, ყურადღებას იმსახურებს ეკონომიკური თეორიის ინსტიტუციურ-სოციოლოგიური მიმდინარეობა, რომელიც წარმოიშვა XIX საუკუნის ბოლოს და ჩამოყალიბდა XX საუკუნის 20-30-იან წლებში. მისი წარმომადგენლები არიან ტ. ვებლენი, ვ. როშერი, გ. შმოლერი, ვ. ზომბარტი, ჯ. გელბრეითი და სხვები, რომელთა აზრით მეცნიერულ-ტექნოლოგიურ პროგრესს ევოლუციის გზით მივყავართ უკონფლიქტო საზოგადოების ჩამოყალიბებისაკენ. ამ მიმდინარეობის საფუძველზე წარმოიშვა ინდუსტრიული და პოსტინდუსტრიული საზოგადოების თეორიები, კონვერგენციის თეორია და ა.შ.

ნეოინსტიტუციონალიზმი, რომლის მთავარი წარმომადგენლები არიან რ. კოუზი, ჯ. ბიუკენენი და სხვები, აქცენტს სოციალურ პრობლემებზე აკეთებს. ამ თეორიის საფუძველზე გარკვეული ცვლილებები მოხდა განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკაში. დღის წესრიგში დადგა სოციალურად ორიენტირებული ეკონომიკის სოციალურ-საბაზრო ეკონომიკად გარდაქმნა.

ამრიგად, ეკონომიკურმა თეორიამ, რომელიც ჩაისახა მერკანტილიზმის დროს, მომწიფდა ფიზიოკრატიზმის პერიოდში, ხოლო აღმოცენდა ინგლისური კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის ჩამოყალიბების საფუძველზე, განვითარების მეტად რთული და საინტერესო გზა განვლო. მისი გამოყენების მასშტაბების ზრდამ ხელი შეუწყო და დააჩქარა კიდეც ინდუსტრიული საზოგადოების ტრანსფორმაცია უფრო მაღალ ისტორიულ ფაზაში – დასაბამი მისცა პოსტინდუსტრიულ ერას. ყურადღება გამახვილდა ახალი საზოგადოების ფორმირებაზე, ახალ სოციუმზე, ჰუმანიზაციის პროცესების გაღრმავებაზე. დღის წესრიგში დადგა სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირება. ეკონომიკური თეორია კი, როგორც მეცნიერება საზოგადოების ეკონომიკური განვითარების შესახებ, ისევე ახალი ამოცანების წინაშე დადგა.

XX საუკუნის ბოლო ათწლეულში ელვისებურად განვითარებულმა მოვლენებმა და პროცესებმა – მსოფლიო სოციალისტური სისტემის დაშლამ, კომუნისტური რეჟიმის კრახმა, მრავალი ქვეყნის მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებამ და განვითარების ახ-

ალ გზაზე დადგომამ სრულიად ახალი პრობლემების თეორიული გააზრება–გაანალიზების აუცილებლობა დააყენა ეკონომიკური თეორიის წინაშე.

ეკონომიკური თეორია არ არის კოსმოპოლიტური მეცნიერება. ეკონომიკურ თეორიაში ეროვნული მოტივის, როგორც მადომინირებელი ფაქტორის, შემოტანის აუცილებლობას დღევანდელი ცხოვრებაც გვიკარნახებს. ამასთან, დღეს, როდესაც ესოდენ სწრაფად მიმდინარეობს ეკონომიკის გლობალიზაციის პროცესი, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს თანამედროვე საზოგადოების ეკონომიკური განვითარების ანალიზი, მისი პერსპექტივების განჭვრეტა და შესაბამისი სტრატეგიის შემუშავება. ეკონომიკური თეორია აღნიშნული და სხვა ახალი პრობლემების გაანალიზებითა და გადაჭრის გზების ძიებით კვლავაც გამდიდრდება ახალი იდეებით, მიმართულებებით და იქნება საზოგადოებრივი პროგრესის დამაჩქარებელი და თანამონაწილე.

საქართველოში ეკონომიკური თეორიის, როგორც მეცნიერების, დამკვიდრებასა და განვითარებას საინტერესო ისტორია აქვს.

1918 წლის 26 იანვარს (ძვ. სტ.) პირველი ქართული უნივერსიტეტის დაარსებისთანავე მის ერთადერთ სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტთან, ივ. ჯავახიშვილისა და ფ. გოგიჩაიშვილის მიერ შემუშავებული პროექტით, შეიქმნა ეკონომიკური განყოფილება, ჩამოყალიბდა პოლიტიკური ეკონომიის კათედრა, რომლის პირველი გამგე 1923 წლის ნოემბრამდე თსუ–ის ერთ–ერთი დამაარსებელი პროფ. ფილიპე გოგიჩაიშვილი იყო. პოლიტიკური ეკონომიის კურსს, ფ. გოგიჩაიშვილთან ერთად, კითხულობდნენ პროფ. ნ. ქოიავა, მოსკოვიდან მოწვეული პროფ. ა. მანუილოვი, ვ. თევზაია და სხვ. ეკონომიკური თეორიის განვითარებისათვის მუშაობა ფართოდ გაიშალა 1922 წლიდან, როდესაც უნივერსიტეტში პოლიტიკური ეკონომიის კათედრის ბაზაზე დაარსდა სოციალურ–ეკონომიკური ფაკულტეტი ეკონომიკური და იურიდიული განყოფილებებით, 1931 წელს კი ცალკე ჩამოყალიბდა ეკონომიკის ფაკულტეტი.

უნივერსიტეტში, სასწავლო–პედაგოგიურთან ერთად, განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო სამეცნიერო–კვლევით მუშაობას, რასაც დიდად შეუწყო ხელი 1944 წელს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის ინსტიტუტის დაარსებამ და სხვა

უმაღლეს სასწავლებლებში პოლიტიკური ეკონომიის კათედრების გახსნამ. ამ დროს საქართველოში მოღვაწეობდნენ ისეთი ცნობილი მეცნიერები, როგორებიც იყვნენ პ. გუგუშვილი, გ. გამყრელიძე, ბ. რამიშვილი, ი. ბაჯაძე, ი. მიქელაძე, ვ. ჩანტლაძე, ნ. იაშვილი, ა. გოკიელი, ვ. მელქაძე, ვ. ბახტაძე, გ. გველესიანი, ა. გუნია, ა. ფანცხავა, ა. ნუცუბიძე, ქ. დადიანი და სხვები. ამ პერიოდში ფართოდ გაიშალა მუშაობა უცხოური ეკონომიკური, მათ შორის თეორიული ლიტერატურის თარგმნისა და გამოცემისათვის, ეკონომიკური ტერმინოლოგიის შედგენისათვის და ა.შ. ფ. გოგიჩაიშვილმა თარგმნა დევიდ რიკარდოს „პოლიტიკური ეკონომიისა და დაბეგვრის საფუძვლები", ადამ სმითის „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ", კარლ მარქსის „კაპიტალის" ყველა ტომი. პ. გუგუშვილმა გამოაქვეყნა სპეციალური გამოკვლევა „ეკონომიკური ტერმინოლოგიის და მეცნიერული თარგმანისათვის" და პ. კუჭაიძესთან ერთად 1947 წელს გამოსცა „ეკონომიკის ტერმინოლოგია" (რუსულ–ქართული და ქართულ–რუსული). ვ. ჩანტლაძემ 1959 წელს გამოსცა „სულხან–საბა ორბელიანის ეკონომიკური შეხედულებები", ხოლო 1979 წელს – „ფინანსების თეორიის საკითხები".

დიდი წვლილი მიუძღვის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პოლიტიკური ეკონომიის (შემდგომ – ეკონომიკური თეორიის) კათედრას საქართველოში ეკონომისტთა კადრების მომზადებაში. აწ გარდაცვლილი ქართველი მკვლევარებიდან, გარდა ზემოთ ჩამოთვლილისა, ცნობილნი არიან ს. ბერაძე, გ. ჭანუყვაძე, გ. ადეიშვილი, გ. მეგრელიშვილი, ნ. ტყეშელაშვილი, ი. კოდუა, ი. ქვაჩახია, გ. ბაქრაძე, გ. მშვილდაძე, ლ. ხარაზი, თ. ჩიკვაიძე, დ. ქორიძე, გ. ბასილაია, ი. კრავცოვი, ჯ. ჩხიკვაძე და სხვები.

ეკონომიკურმა თეორიამ ახალი შინაარსი შეიძინა XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან. წინა პლანზე წამოიწია საბაზრო ეკონომიკის თეორიამ. ამასთან, რევოლუციურმა ძვრებმა საქართველოში ეკონომიკურ თეორიას დიდი საზრუნავი გაუჩინა. ქართველ მეცნიერთა ძალისხმევით არსებითი ცვლილებები მოხდა სასწავლო პროგრამებსა და მეცნიერული კვლევის მეთოდებში. შეიქმნა ახალი სახელმძღვანელოები. ჯ. კახნიაშვილმა მაკროეკონომიკურ თეორიაში გამოსცა სახელმძღვანელო ორ წიგნად: „მაკროეკონომიკა" (1996) და „მაკრო-

ეკონომიკა: თეორია და პოლიტიკა“ (1997); ი. მესხიამ და რ. ბასარიამ გამოსცეს „ეკონომიკური თეორიის საფუძვლები“ (1996); ლ. ჩიქავას ავტორობით გამოვიდა დამხმარე სახელმძღვანელო – „ეკონომიკური თეორიის მოკლე კურსი“ (1997); თსუ ეკონომიკური თეორიის კათედრამ, გ. ადეიშვილისა და რ. ასათიანის რედაქციით, 1998 წელს გამოსცა „ეკონომიკური თეორია“ –სახელმძღვანელო უმაღლესი სასწავლებლების ეკონომიკის ფაკულტეტის სტუდენტებისათვის და ა. შ.

მონოგრაფიული გამოკვლევები გამოსცეს: გ. პაპავამ („საბაზრო ეკონომიკაზე საქართველოს გადასვლის საფუძვლები“, 1991); ვ. პაპავამ („საქართველოს საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის კონცეფცია“, 1991); რ. ასათიანმა („მომსახურება და საბაზრო სისტემა“, 1993); თ. ბერიძემ („სუვერენიტეტის ეკონომიკური საფუძვლები: ეკონომიკისა და პოლიტიკის ურთიერთმოქმედების ახალი ასპექტები“, რუსულ ენაზე, 1995); გ. მალაშხიამ („მეტაეკონომიკა“, 1996); რ. გოგოხიამ („საბაზრო ეკონომიკა“, 1996); ვლ. პაპავამ („საბაზრო თანასწორობის დოქტრინა“, 1999), ნ. ჭითანავამ („გარდამავალი პერიოდის სოციალურ–ეკონომიკური პრობლემები“, სამ ნაწილად, 1997, 1999, 2001); 2001 წელს დაიბეჭდა თ. ბასილიას, ა. სილაგაძის, თ. ჩიქვაიძის მონოგრაფია – „პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაცია: საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე“; 2002 წელს გამოვიდა ვლ. პაპავას მონოგრაფიული გამოკვლევა „პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომია და საქართველოს ეკონომიკა“, 2005 წელს – „პოსტკომუნისტური გარდამავალი პერიოდის მაკროეკონომიკა“; 2006 წელს გამოიცა ლ. ჩიქავას მონოგრაფია – „ინოვაციური ეკონომიკა“, 2008 წელს – ნ. ჭითანავასა და ლ. თაკალანძის „სოციალური ეკონომიკა“, 2009 წელს – რ. ასათიანის „საქართველოს ეკონომიკა: ახალი ეპოქა“. I ნაწილი, ხოლო 2010 წელს – „გლობალიზაცია, ეკონომიკური თეორია და საქართველო“. 2009 წელს გამოვიდა დ. იაკობიძის „საქართველო და მსოფლიო ფინანსური კრიზისი“, 2010 წელს – ი. მესხიას „რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა“ და ა.შ.

ფართო მუშაობა გაიშალა ორიგინალური ეკონომიკური ლექსიკონების გამოცემის თვალსაზრისით. ამ მხრივ აღსანიშნავია: ჯ. კახნიაშვილი. „საბაზრო ეკონომიკის განმარტებითი ლექსიკონი“, 1992; რ. ასათიანი. „ეკონო-

მიქსი". განმარტებითი ლექსიკონი, 1996 (I გამოცემა), 2003 (II გამოცემა), 2006 (III გამოცემა); რ. ასათიანი. „თანამედროვე ეკონომიკის განმარტებითი ლექსიკონი", 2009; „ეკონომიკური ლექსიკონი". ა. სილაგაძის ხელმძღვანელობით, 2001; „ეკონომიკური და დემოგრაფიული ტერმინოლოგია" (რუსულ–ქართული და ქართულ–რუსული). ლ. ჩიქავას საერთო რედაქციით, 2001; „ეკონომიკის ენციკლოპედიური ლექსიკონი". ა. სილაგაძის საერთო რედაქციით, 2005 და სხვ.

უცხოურიდან ითარგმნა ცნობილ ავტორთა სახელმძღვანელოები „ეკონომიქსში", რამაც შინაარსობრივად გაამდიდრა ეკონომიკური თეორიის სწავლება უმაღლეს სასწავლებლებში და აამაღლა თეორიული მიმართულებით ეკონომიკური პროცესების კვლევა.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია სასკოლო სახელმძღვანელოების გამოცემა ამ დარგში. ესენია: ა. სილაგაძე, ე. მექვაბიშვილი, ჯ. კახნიაშვილი. „ეკონომიკა" (X კლასი, 2005; XI კლასი, 2005); რ. ასათიანი, დ. იოსელიანი. „ეკონომიკა – კეთილი ჯადოქარი" (V კლასი, 2000); რ. ასათიანი. „ეკონომიკა" (VI კლასი, 2004); (VII კლასი, 2005) და ა.შ.

ეკონომიკური ინფორმაცია (economic information) – ინფორმაცია საქონლისა და მომსახურების წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების პროცესების შესახებ.

ეკონომიკური კიბერნეტიკა (economic cybernetics) – კიბერნეტიკის მიმართულება, რომელიც ამ მეცნიერების მეთოდებსა და საშუალებებს იყენებს ეკონომიკურ სისტემებში პროცესების კვლევისა და ორგანიზაციისათვის.

ეკონომიკური კრიზისი (economic crisis) – ეკონომიკური ციკლის ერთ-ერთი ამოსავალი ფაზა, რომელიც ვლინდება მოსახლეობის მსყიდველობითუნარიანობასთან შედარებით საქონლის ჭარბწარმოებაში, წარმოებრივი სიმძლავრეების დაუტვირთაობაში, წარმოების მოცულობის მკვეთრ დაცემასა და უმუშევრობის სწრაფ ზრდაში.

ეკონომიკური პოლიტიკა (economic policy) – ეკონომიკის მართვის ბერკეტებისა და მეთოდების ერთობლიობა, ეკონომიკის მართვის სფეროში ხელისუფლების მიერ გატარებულ ღონისძიებათა სისტემა. მოიცავს საბიუჯეტო–საგადასახადო, ფულად–საკრედიტო, საინვესტიციო, მეცნიერულ–ტექნოლოგიურ, სა-

გარეო-ეკონომიკურ პოლიტიკასა და ა.შ.

ეკონომიკური პოლიტიკის ხასიათს განსაზღვრავს ხელისუფლების ქცევა ქვეყნის ეკონომიკასთან მიმართებაში. ეს შეიძლება იყოს აბსოლუტურად ჩაურევლობა ქვეყნის ეკონომიკაში (laissez faires) ან უხეში ჩარევა მასში და მისი მკაცრი მართვა (როგორც დამახასიათებელია ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური ეკონომიკისათვის), ან კიდევ, ხელისუფლების მიერ შუალედური პოზიციის დაკავება და მაკროეკონომიკური რეგულირების მკაცრად განსაზღვრული ფუნქციების შესრულება.

ეკონომიკური პოლიტიკა შეიძლება დაიყოს ორ ძირითად სახედ: მიკროეკონომიკურ პოლიტიკად, რომლის ამოცანაა რესურსების განაწილების ეფექტიანობის სრულყოფა, და მაკროეკონომიკურ პოლიტიკად, რომლის ძირითადი ამოცანაა ფასების სტაბილურობის უზრუნველყოფა. ეკონომიკური პოლიტიკის მიზნებიდან გამომდინარე, ისინი იყოფა უფრო მცირე ნაწილებად. მაგალითად, მიკროეკონომიკური პოლიტიკის საზღვრებში შეიძლება გამოიყოს რეგიონული პოლიტიკა, კონკურენციის დაცვის პოლიტიკა და ა.შ., მაკროეკონომიკური პოლიტიკის საზღვრებში კი – ფისკალური პოლიტიკა, ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა და ა.შ.

ეკონომიკური სისტემა (economic system) – საკუთრებითი და ორგანიზაციული ინსტიტუტების საფუძველზე წარმოშობილი ურთიერთობების ერთმანეთთან დაკავშირებული და განსაზღვრული წესით მოწესრიგებული ეკონომიკური ელემენტების ერთობლიობა, მრავალფეროვანი სტრუქტურული ელემენტების შერწყმა მკაფიოდ გამოხატულ ერთ მთელად, რომლის თითოეულ ნაწილს ერთმანეთთან მიმართებაში თავისი შესაბამისი ადგილი უკავია. ქვეყანაში მოქმედი პრინციპების, წესებისა და კანონმდებლობით განმტკიცებული ნორმების ერთობლიობა, რომელიც წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების პროცესში წარმოქმნილი ძირითადი ეკონომიკური ურთიერთობების ფორმასა და შინაარსს განსაზღვრავს. ეკონომიკურ სისტემაში არსებული მიზეზ-შედეგობრივი კავშირები ქვესისტემებს ქმნიან, რომლებსაც მთელი სისტემის სტაბილურობასა და მდგრად განვითარებაში განსაზღვრული როლი აკისრიათ. ეკონომიკური სისტემის რეალურ ბუნებასა და არსს

ეს კავშირები განსაზღვრავენ.

ეკონომიკური ტერიტორია (economic territory) – მოცემული ქვეყნის ხელისუფლების მიერ ადმინისტრაციულად მართვადი ტერიტორია, რომელზეც ვრცელდება ამ ქვეყნის იურისდიქცია. მის საზღვრებში თავისუფლად გადაადგილდებიან მოცემული ქვეყნის მოქალაქეები, აგრეთვე თავისუფლად მოძრაობს საქონელი და ფული. ეკონომიკურ ტერიტორიაში შედის: საჰაერო სივრცე; ტერიტორიული ანკლავები საზღვარგარეთ (ე.ი. ზონები, რომლებსაც იყენებენ მოცემული ქვეყნის სამთავრო დაწესებულებები არენდის ან საკუთრების უფლების საფუძველზე, საელჩოები, სამეცნიერო და სამხედრო ბაზები); ექსტერიტორიული ანკლავები ანუ ქვეყნის კუთვნილი ტერიტორიის ნაწილი, რომელიც საერთაშორისო ხელშეკრულების თანახმად გამოიყენება სხვა ქვეყნის დაწესებულებების მიერ (ანკლავში შემავალ მიწაზე ან ნაგებობებზე საკუთრების გადაცემასთან დაკავშირებული ოპერაციების ნაწილში); ნავთობის, ბუნებრივი აირისა და ა.შ. მარაგები ქვეყნის გარეთ მდებარე ტერიტორიულ წყლებში, თუ მათი დამუშავება ხდება ქვეყნის რეზიდენტების მიერ.

ეკონომიკურ ტერიტორიაში არ შედის სხვა ქვეყნების ტერიტორიული ანკლავები – საკონსულოები, საელჩოები, სამეცნიერო და სამხედრო ბაზები და ა.შ. აგრეთვე საერთაშორისო ორგანიზაციები, განლაგებული მოცემული ქვეყნის ტერიტორიაზე.

საქართველოს ეკონომიკური ტერიტორია დღეისათვის გაცილებით ნაკლებია მის საერთაშორისოდ აღიარებულ ტერიტორიაზე, რამდენადაც საქართველოს იურისდიქცია არ ვრცელდება აფხაზეთის, ცხინვალის რეგიონის, ახალგორისა და კოდორის ხეობის ტერიტორიებზე.

ეკონომიკური ტრენინგი (economic training) – კომპიუტერიზებული თამაში, რომელიც იძლევა მმართველობითი ზემოქმედების შეფასებითი გაანგარიშების შესაძლებლობას.

ეკონომიკური უსაფრთხოება (economic security) – ეკონომიკის დაცვა იმ შიგა და გარე ნეგატიური ფაქტორებისაგან, რომლებიც არღვევენ კვლავწარმოებითი პროცესების ნორმალურ ფუნქციონირებას, საფრთხეს უქმნიან ქვეყნის რესურსულ და მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პოტენციალის შენარჩუნებას, ეკონომიკის მდგრად განვითარებასა და სოციალურ ორი-

ენტირებულობას, აფერხებენ ეკონომიკურ ზრდასა და ხელს უშლიან სახელმწიფოებრიობის განმტკიცებას.

ეკონომიკური უსაფრთხოების კრიტერიუმები (economic security criteria) – ეკონომიკური საფრთხის არდაშვება ზღვრული სიდიდეების ქვემოთ; ქვეყნის უზრუნველყოფა რესურსებით; ეკონომიკის დამანგრეველი პროცესების თავიდან აცილება, დანაკარგებისა და რისკის მინიმიზაცია; ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობის ამაღლება; ცხოვრების დონისა და ხარისხის მკვეთრი გაუმჯობესება; კონკურენტუნარიანი საქონლისა და მომსახურების წარმოება და ა.შ.

ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგია (economic security strategy) – ქვეყნის სტრატეგია საკმაოდ მყარი და მუდმივად განვითარებადი ეკონომიკით, რომელიც ითვალისწინებს ქვეყნის კულტურულ–ისტორიული თვითმყოფადობის, მისი ტრადიციებისა და წეს–ჩვეულებების დაცვას, ეკონომიკური მთლიანობისა და ეკონომიკური დამოუკიდებლობის შენარჩუნებას, საზოგადოების სოციალურ–ეკონომიკური სტაბილურობისა და პიროვნების განვითარებისათვის სათანადო პირობების შექმნას. მისი ძირითადი მიმართულებებია: ეკონომიკის განვითარებისადმი მისადაგებული სტრუქტურული პოლიტიკის გატარება; ეკონომიკის პრიორიტეტული დარგების გამოყოფა და მათდამი სახელმწიფოს მხარდაჭერა; ეროვნული ვალუტის სიმყარის უზრუნველყოფა; საკუთრების დაცვა.

ეკონომიკური ციკლი (business cycle) – საქმიანი აქტიურობის ციკლი, ერთი კრიზისის დაწყებიდან მეორე კრიზისის დაწყებამდე დროის პერიოდი, რომელიც იყოფა ოთხ ფაზად: კრიზისი, დეპრესია, გაცხოველება, აღმავლობა.

ეკონომიკური ციკლის ცნობილი მკვლევრები არიან: მარქსი, კეინზი, ჰიკსი, შუმპეტერი, გუდვინი და ა.შ.

ეკონომიკური წარმოება (economic production) – ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში (ეას-93) როგორც საბაზრო, ისე არასაბაზრო საქმიანობა: 1. საქონლის წარმოება; 2. საბაზრო მომსახურების წარმოება; 3. ფინანსური საშუამავლო საქმიანობა (ბანკების, საინვესტიციო ფონდების, სადაზღვეო კომპანიებისა და ა.შ.); 4. არასაბაზრო მომსახურება სახელმწიფო მმართველობის ორგანოებისადმი; 5. არასაბაზრო მო-

მსახურება არაკომერციული ორგანიზაციებისა და შინამეურნეობისადმი; 6. დაქირაკებულ მოსამსახურეთა (მზარეულების, მძღოლების, მებაღეებისა და ა.შ.) მომსახურება; 7. გარემოს დაცვის მიზნით გაწეული მომსახურება.

ეკონომიკურ-მათემატიკური მეთოდები (economic-mathematical methods) – ეკონომიკის, მათემატიკისა და კიბერნეტიკის მიჯნაზე აღმოცენებული მეცნიერული დისციპლინების კომპლექსში მოქცეული მეთოდები.

ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელები (economic-mathematical models) – ეკონომიკური ობიექტების, კანონზომიერებების, კავშირებისა და პროცესების აღწერილობა მათემატიკური ნიშნების მეშვეობით და მათი მაკავშირებელი მათემატიკური თანაფარდობის ერთობლიობა.

ეკონომიკურ-სტატისტიკური მეთოდები (economic-statistical methods) – შემოღებულ იქნა XVII საუკუნეში ინგლისელი ეკონომისტის უილიამ პეტის მიერ ქვეყნის მეურნეობის ანალიზისათვის. იგი პირველი შეეცადა შეეფასებინა ინგლისის, საფრანგეთისა და ჰოლანდიის ეროვნული შემოსავალი და გამოეკვლია არაპირდაპირი გადასახადების გავლენა ეკონომიკაზე.

ეროვნული ანგარიშიანობის განვითარებაში დიდი როლი შეასრულა ფრანგი ეკონომისტის ჟან ბატისტ სეის „წარმოების ფაქტორთა თეორიამ“. წარმოების სამი ფაქტორის (მიწა, შრომა, კაპიტალი) გარდა, სეი მნიშვნელოვან როლს ანიჭებდა სამეწარმეო უნარს. ნაშრომში „პოლიტიკური ეკონომიის სრული კურსი“ (1828) იგი აყალიბებდა თავის შეხედულებებს ამის შესახებ.

ეკონომიქსი (economics) – მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის საბაზრო სისტემაში, საზოგადოების უსასრულო მოთხოვნილებების მაქსიმალური დაკმაყოფილების მიზნით, შეზღუდული რესურსებით რა საზოგადოებრივი ფორმით, რა გზებით, როგორ და ვისთვის იწარმოოს. იგი საბაზრო ეკონომიკის თეორიისა და პრაქტიკის სინთეზია, პრაქტიკით გაჯერებული, მასზე ორიენტირებული თეორიაა.

ეკონომიქსი ეკონომიკური თეორიის კვლევის ახალი სფეროა (ისევე როგორც საერთაშორისო ეკონომიკა, საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკა). წარმოიშვა და განვითარდა საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბებისა და განვითარების კვალდაკვალ, განსაკუთრებული ეკონომიკური დისციპლინის სახით კი ფართოდ

გავრცელდა XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან.

ეკონომიქსი შეზღუდული რესურსების მართვის მექანიზმის შემსწავლელი მეცნიერებაა (გ. მენქიუ).

ეკონომიქსი, მიუხედავად იმისა, რომ იმ კანონზომიერებებს ეყრდნობა, რომლებსაც ეკონომიკური თეორია ადგენს, მისგან გარკვეულწილად განსხვავებულ ხედვასაც ემყარება, პარადიგმის შეცვლას გულისხმობს. ეკონომიქსი ეკონომიკური პროცესებისა და მოვლენების ანალიზისას მხოლოდ შეზღუდული რესურსებით იფარგლება. მისი ლაიტმოტივია ამ რესურსების საბაზრო სისტემაში ეფექტიანად გამოყენების გზების ძიება და ალტერნატიული ვარიანტებიდან ოპტიმალური არჩევანის გაკეთება. ეკონომიკური თეორიის საგანი კი გაცილებით ფართოა. იგი ყველა ფუნქციონალური და დარგობრივი ეკონომიკური მეცნიერების საფუძველთა საფუძველი და მეთოდოლოგიური ბაზაა. ეკონომიკური თეორია არ არის მოქცეული ერთი ეკონომიკური სისტემის ჩარჩოებში. იგი საზოგადოების ეკონომიკური განვითარების კანონზომიერებებსა და თავისებურებებს სწავლობს, იკვლევს სხვადასხვა ეკონომიკურ სისტემაში არსებით მიზეზ-შედეგობრივ კავშირებს ეკონომიკურ მოვლენებსა და პროცესებს შორის, ადგენს ზოგად კანონზომიერებებს, რის საფუძველზეც იძლევა საზოგადოების განვითარების სტრატეგიულ მიმართულებებს, ეკონომიკის ფუნქციონირების ობიექტურ მეცნიერულ დასაბუთებას. ეკონომიკური თეორია ყოველივე ამას ერთ სისტემაში აქცევს. ეკონომიქსის მიზანი არ არის მთლიანად საზოგადოების ეკონომიკური განვითარების კვლევა. იგი არ არის ერთიანი სისტემა, მხოლოდ ამ სისტემის ნაწილია, საბაზრო ეკონომიკაში ფუნქციონალური კავშირების შემსწავლელი მეცნიერებაა, ეკონომიკური თეორია კი ეკონომიკური ორგანიზმის გენეტიკურ კავშირებს სწავლობს.

ეკონომიქსი კმაყოფილდება ეკონომიკური ცხოვრების ზოგადი ანალიზით. იგი არ იკვლევს ეკონომიკური მოვლენების სიღრმისეულ არსს და საზოგადოების სოციალური სტრატიფიკაციის მიზეზებს, ეკონომიკური თეორია კი იკვლევს ყოველივე ამას.

ეკონომიქსში პრაგმატული მიზნები წინა პლანზეა წამოწეული, ეკონომიკურ თეორიაში კი – თეორიულ-მეთოდოლოგიური. ეკონომიქსი მეტწილად რაო-

დენობრივი ანალიზია, ეკონომიკური თეორია კი – თვისებრივი. ეკონომიქსი ფართოდ იყენებს ეკონომეტრიკულ ანალიზს. მაგრამ ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების ახსნაში მათემატიკური მოდელების გამოყენება „წმინდა“ თეორიისაგან დამოუკიდებლად ნაკლებად ასახავს რეალობას. ეკონომიკური თეორია ორიენტირებულია შემეცნებაზე, ეკონომიკური მოვლენების სიღრმისეული არსის გამოვლენაზე, მიზეზ–შედეგობრივი კავშირების დადგენაზე, მაშინ როდესაც ეკონომიქსი მთავარ მიზნად ეკონომიკის მართვისათვის პრაქტიკული რეკომენდაციების შემუშავებას ისახავს. „ეკონომიკური თეორია არ არის უშუალოდ სამეურნეო პოლიტიკაში გამოსაყენებელი მზა რეკომენდაციების კრებული, ის არის ინტელექტუალური ინსტრუმენტი, აზროვნების ტექნიკა. ვინც მას ფლობს, ყველას ეხმარება სწორი დასკვნების გამოტანაში“ (ჯონ მეინარდ კეინზი).

ეკონომიქსი ეკონომიკური სინამდვილის ცალკეული ფრაგმენტებისა და მათი შესაბამისი თეორიების ერთობლიობაა. იგი ფრაგმენტებიდან ქმნის ეკონომიკის მთლიან სურათს, ეკონომიკურმა თეორიამ კი, პირიქით, მთლიანობის ადეკვატური სურათის მეშვეობით უნდა ასახოს ეკონომიკური სინამდვილის ესა თუ ის ფრაგმენტი.

ეკონომიქსი წარმოების განვითარების საკითხებს დანახარჯებისა და შედეგების ასპექტით, სარგებლიანობის კუთხით განიხილავს, ეკონომიკური თეორია კი საზოგადოებრივი წარმოების ისტორიული განვითარების ანალიზს მოიცავს. ეკონომიქსი გაურბის ეკონომიკური სისტემების შედარებით ანალიზს და შეისწავლის ერთი ეკონომიკური სისტემის სამეურნეო მექანიზმს. ეკონომიკური თეორიის კვლევის ერთ–ერთი მიმართულება, მეთოდი კი ეკონომიკური სისტემების შედარებითი ანალიზია (კომპარტივიზმი). ამ მიმართულების შედეგია ინსტიტუციური თეორიები (კონვერგენციის, ინდუსტრიული, პოსტინდუსტრიული საზოგადოების) თეორიები. ეკონომიკურ თეორიას არ აინტერესებს ადამიანთა სამეურნეო საქმიანობა მისი კონკრეტული ზედაპირული ფორმით, მისი მიზანია ადამიანთა ეკონომიკური ურთიერთობების კანონებში გარკვევა, ამ კანონთა მოქმედების მექანიზმის შეცნობა.

ეკონომიქსი საკუთრებას განიხილავს როგორც ადამიანის დამოკიდებულებას ნივთისადმი.

ეკონომიკური თეორია საკუთრებას განიხილავს როგორც ადამიანებს შორის ურთიერთობას, ჩამოყალიბებულს რესურსებისა და მისგან შექმნილი დოვლათის მითვისების გამო. ეკონომიკური თეორია ხიდია წარსულსა და მომავალს შორის. იგი არკვევს ეკონომიკური მოვლენის ისტორიულ წინაპირობებს, საიდან და რა მიზეზებით წარმოიშვა იგი და რა შედეგებისაკენ მივყავართ მის განვითარებას. იგი გვეხმარება ტენდენციების დადგენაში და გვიჩვენებს, საით და როგორ მიემართება ეკონომიკური განვითარება. ამიტომაცაა, რომ **ეკონომიკური თეორიისა და ეკონომიქსის კვლევის საგნები ერთმანეთს კვეთს და ემთხვევა კიდეც, ოღონდ შესწავლის კუთხე აქვთ სხვადასხვაგვარი.**

„ეკონომიქსის“ პირველი საუნივერსიტეტო სახელმძღვანელო 1948 წელს აშშ-ში გამოსცა პოლ სამუელსონმა. ეს იყო პერიოდი, როდესაც უკვე მომწიფდა ნიადაგი ეკონომიკაში მომხდარი რევოლუციური ცვლილებების ასახვისათვის, ახალი ეკონომიკური მოვლენების ახსნისათვის. „ეკონომიქსის“, როგორც განსაკუთრებული ეკონომიკური დისციპლინის, ფართოდ გავრცელებასა და განვითარებას ხელი შეუწყო XX საუკუნის 60–70-იანი წლებიდან მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე ეკონომიკური პროცესების დივერსიფიკაციამ, ინტენსივობამ და მასშტაბურობამ.

XX საუკუნის ბოლო ათწლეულში ელვისებურად განვითარებულმა მოვლენებმა და პროცესებმა – მსოფლიო სოციალისტური სისტემის დაშლამ, კომუნისტური რეჟიმის კრახმა, მრავალი ქვეყნის მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებამ და განვითარების ახალ გზაზე დადგომამ ძველი და სრულიად ახალი პრობლემების ახლებური თეორიული გააზრება–გაანალიზების აუცილებლობა მოითხოვა. ამ თვისებრივად ახალი პრობლემების გადაჭრა კაცობრიობის წინა ეკონომიკური განვითარების კლასიკური სქემის ფარგლებს სცილდება.

საქართველოს საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის აუცილებლობამ საკმაოდ კანონზომიერად „ეკონომიქსის“ სასწავლო კურსის შემოღება მოითხოვა უმაღლეს სასწავლებლებში, რასაც მოჰყვა როგორც უცხოური სახელმძღვანელოების ქართულად თარგმნა, ისე ქართული შესაბამისი ლიტერატურის გამოცემა. სახელდობრ, კ. ღურწკაიამ თარგმნა და გამოსცა პ. სამუელსონისა და ვ. ნორდჰაუსის „ეკონო-

მიქსი (XV გამოცემა); მაკკონელისა და ბრიუს „ეკონომიქსი“ (XI გამოცემა); ს. ფიშერის, რ. დორნბუშის, რ. შმალენზის „ეკონომიქსი“ (III გამოცემა). გამოქვეყნდა მრავალი სახელმძღვანელო და სპეციალური ლიტერატურა, რომელთა შორის აღსანიშნავია: „ეკონომიქსი“. შემდგენელი პ. ლეიაშვილი. თბ., „მეცნიერება“, 2003; მ. გველესიანი. „ეკონომიქსი“. ლექციების მოკლე კურსი. თბ., „კომენტარი“, 2000; რ. ასათიანი. „ეკონომიქსი“. განმარტებითი ლექსიკონი. I, II, III გამოცემები, თბ., საგამომცემლო ფირმა „სიახლე“, 1996, 2003, 2006; ა. სილაგაძე, ჯ. კახნიაშვილი, ე. მექვაბიშვილი. „მიკროეკონომიქსი“. თბ., „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 2006; რ. ასათიანი. „ეკონომიკური თეორია და ეკონომიქსი: ერთიანობა და განსხვავება“. თბ., საგამომცემლო ფირმა „სიახლე“, 2005 და ა.შ.

ელასტიკური მოთხოვნა (elastic demand) – მოთხოვნა, რომელსაც აქვს ტენდენცია, შეიცვალოს ფასების უმნიშვნელო ცვლილების შესაბამისად.

ელასტიკურობა (elasticity) – პროცენტებში გამოხატული ცვლილება ერთი ცვლადისა პროცენტებში გამოხატული მეორე ცვლადის ცვლილების პასუხად. მაჩვენებელი, რომელიც ახასიათებს მოთხოვნის ან მიწოდების ცვალებადობის ხარისხს ერთი რომელიმე ფაქტორის, მაგალითად, ფასის ზემოქმედებით.

მოთხოვნის ფასისმიერი ელასტიკურობა ახასიათებს შესასყიდი საქონლის ან მომსახურების რაოდენობის ცვალებადობის ხარისხს მისი ფასის შეცვლისას. **მოთხოვნის ელასტიკურობა** ნიშნავს იმას, რომ ფასის მცირეოდენი შეცვლა იწვევს იმ პროდუქციის რაოდენობის მნიშვნელოვან ცვლილებას, რომელზეც არის მოთხოვნა. თუკი ფასის შეცვლა მხოლოდ ოდნავ ცვლის საქონლის ან მომსახურების რეალიზაციის რაოდენობას, მაშინ მოთხოვნა არაელასტიკურია.

საბაზრო ეკონომიკის თეორიაში გამოყოფენ **„ერთეული ელასტიკურობის“** ცნებას. იგი გამოხატავს სიტუაციას, რომლის დროსაც ფასის პროცენტული ცვლილება საქონელზე (მომსახურებაზე) მოთხოვნის პროცენტული ცვლილების ტოლია. ზოგჯერ გამოიყენება ტერმინი **„საგებით არაელასტიკური მოთხოვნა“**, რაც იმას ნიშნავს, რომ საქონლის ფასის ცვლილება გავლენას არ ახდენს მასზე მოთხოვნის მოცულობაზე. **მოთხოვნის**

ელასტიკურობის კოეფიციენტი გამოიხატება ფორმულით:

$$Э_{მოთ.} = \frac{\text{გარკვეულ საქონელზე მოთხოვნის პროცენტული ცვლილება}}{\text{გარკვეული საქონლის ფასის პროცენტულ ცვლილებასთან}}$$

მოთხოვნის ელასტიკურობის კოეფიციენტს პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს ხელფასის დონის განსაზღვრისას. მაგ., ვინაიდან სოფლის მეურნეობის პროდუქციაზე მოთხოვნა პრაქტიკულად არაელასტიკურია, მისი წარმოების გადიდება ერთდროულად ამცირებს ფასს ერთეულ პროუქციაზე და, აქედან გამომდინარე, ფერმერის შემოსავალსაც, რომლის კომპენსირებაც აუცილებელია. საკანონმდებლო გზით, წონასწორობის დონის გაუთვალისწინებლად ხელფასის მინიმუმის შემოღებამ შეიძლება გამოიწვიოს უმუშევრობის ზრდა, განსაკუთრებით ახალგაზრდობაში.

მიწოდების ფასისმიერი ელასტიკურობა იმგვარად იზომება, როგორც მოთხოვნის ელასტიკურობა, ოღონდ ელასტიკურობის კოეფიციენტის ფორმულაში გარკვეულ საქონელზე მოთხოვნის პროცენტული ცვლილების სიდიდის ნაცვლად ჩაისმება გასაყიდი საქონლის მიწოდების მოცულობის პროცენტული ცვლილება.

მიწოდების ელასტიკურობის ძირითადი ფაქტორია დრო, რომლის განმავლობაშიც მწარმოებელი სათანადო რეაგირებას ახდენს მისი პროდუქციის ფასების შემცირებასა თუ გადიდებაზე. გამოყოფენ უმოკლეს, მოკლე და გრძელვადიან საბაზრო პერიოდს, რომლის განმავლობაშიც მწარმოებელს შეუძლია რეაგირება მოახდინოს კონიუნქტურის ცვლილებაზე.

ელექტრონული ფული (electronic money, e-money) – კომპიუტერების მეშვეობით მრავალი საგადასახადო და საანგარიშსწორებო ოპერაციის შესრულება, სხვადასხვა ინფორმაციის დამუშავება და გადაცემა საკრედიტო გარიგებების, ფულადი გადასახადებისა და ანგარიშსწორების შესახებ. ამის შედეგად სულ რაღაც რამდენიმე წამში შეიძლება ინფორმაციის მიღება იმ პირის საბანკო ანგარიშის შესახებ, რომელმაც წარმოადგინა ჩეკი ან ელექტრონული საკრედიტო ბარათი ამა თუ იმ საქონლის შესაძენად ან ამა თუ იმ სახის მომსახურების მისაღებად. ელექტრონული ფულის სისტემას ავსებს საბანკო ავტომატები, რომლებიც განლაგებულია ქალაქის სხვადასხვა ადგილას – მიწისქვეშა გადასასვლე-

ლებში, მეტროს სადგურებთან და ა.შ. მათი საშუალებით საბანკო ანგარიშის მფლობელს შეუძლია ნებისმიერ დროს დამოუკიდებლად, საბანკო პერსონალის მონაწილეობის გარეშე, ჩაერთოს საბანკო კომპიუტერში და შეასრულოს ისეთი ოპერაციები, როგორიცაა: ფულის შეტანა, გამოტანა და გადაგზავნა ერთი ანგარიშიდან მეორეზე, კრედიტის მიღება და ა.შ. დადგენილი ლიმიტის ფარგლებში.

ემბარგო (embargo) [<ესპ. embargo–აკრძალვა] – სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ საქონლის, ოქროს, ფასიანი ქაღალდებისა და ა.შ. საზღვარგარეთ გატანის ან საზღვარგარეთიდან შემოტანის აკრძალვა ან სავაჭრო ურთიერთობის მთლიანად აღკვეთა ამა თუ იმ ქვეყანასთან ეკონომიკური და პოლიტიკური მოსაზრებით.

ემისია (emission) [ლათ. emissio–გამოშვება] – საბანკო და სახაზინო ბილეთების, ქაღალდის ფულისა და ფასიანი ქაღალდების მიმოქცევაში გაშვება. ემისიის შედეგად მიღებული სახელმწიფო შემოსავლები განისაზღვრება ამ ფულის მსყიდველობით უნარსა და მის გამოშვებაზე გაწეულ ხარჯებს შორის სხვაობით. ვთქვათ, სახელმწიფომ განახორციელა 100 მლნ დოლარის ემისია. ამ ფულის გამოშვებასთან დაკავშირებულმა ხარჯებმა შეადგინა 1 მლნ დოლარი, ე.ი. ერთ წელიწადს ასეთმა ოპერაციამ სახელმწიფოს მისცა 99 მლნ დოლარის შემოსავალი. შემდგომ წელიწადს ემისიის ხარჯები გაორკეცდა (ხელფასისა და ა.შ. ზრდის საფუძველზე) და ფასები გაიზარდა 100 %–ით, ე.ი. ორჯერ. ასეთ შემთხვევაში 100 მლნ დოლარის მსყიდველობითი უნარი გაუტოლდება წინა წლის 50 მლნ დოლარის მსყიდველობით უნარს. შესაბამისად, სახელმწიფოს შემოსავალი შემცირდება 48 მლნ დოლარამდე. ფასიანი ქაღალდების ემისია შეიძლება იყოს როგორც სახელმწიფო სესხის ობლიგაციების, ისე კერძო კომპანიების მიერ აქციებისა და ობლიგაციების გამოშვება.

ემისიური შემოსავალი (annulmission income) – აქციონერული საზოგადოების შემოსავალი, რომელიც იქმნება აქციის ნომინალურ და საბაზრო კურსებს შორის სხვაობით. აქციის კურსი შეიძლება იყოს ნომინალზე მაღალი ან დაბალი. თუ კურსი მაღალია, მაშინ აქციონერთა საზოგადოება იღებს ემისიურ შემოსავალს. ამ უკანასკნელის განსაზღვრისას ითვალისწინებენ აქციის დამზადებისა და რეალი-

ზაციის ხარჯებს. მაგ., 10 ათასი აქციის დამზადებაზე, როცა ერთი აქციის ნომინალური ღირებულება 1000 ფრანკია, დაიხარჯა 100 ათასი ფრანკი, ხოლო საფონდო ბირჟაზე გაიყიდა 1360 ფრანკის კურსით. საბროკერო კანტორისათვის 70 ათასი ფრანკის ოდენობის კურტაჟის გადარიცხვის გათვალისწინებით, ემისიური შემოსავალი შეადგენს 3430000 ფრანკს(1360–1000 = 360 X 10000 = 3600000–100000–70000). ემისიური შემოსავალი გადადის აქციონერთა საზოგადოების სარეზერვო ფონდში.

ემიტენტი (emitter) [ლათ. emittere – გამოშვება] – იურიდიული პირი ან სახელმწიფო ორგანო, რომელიც ახორციელებს ემისიას.

ემიტირება (issue of money (securities) [ლათ. emittere – გამოშვება] – ფულისა და ფასიანი ქაღალდების მიმოქცევაში გაშვება, ემისიის განხორციელება.

ენგელის კანონი (Engel's law) – მოხმარების ემპირიული კანონი, დადგენილი ერნსტ ენგელის მიერ. კანონის იდეა მდგომარეობს იმაში, რომ ეროვნული შემოსავლის ნაწილი, დახარჯული კვების პროდუქტებზე, კეთილდღეობის კარგი ინდიკატორია. რაც უფრო მცირეა ეს ნაწილი, მით უფრო მაღალია კეთილდღეობა.

ენგელის კოეფიციენტი (Engel's coefficient) – კოეფიციენტი, რომელიც გვიჩვენებს, რომ რაც უფრო იზრდება მოთხოვნა დოვლათზე, შემოსავლის ზრდასთან შეფარდებით, მით უფრო ელასტიკურია ეს მოთხოვნა. ცნობილმა გერმანელმა სტატისტიკოსმა, ე. ენგელმა პირველმა გამოიკვლია კავშირი მყიდველთა შემოსავლებსა და სამომხმარებლო ხარჯების სტრუქტურას შორის. მან დაადგინა შემოსავლების დონის მიხედვით სხვადასხვა სახის დოვლათზე მოთხოვნის მოცულობის ფუნქციონალური დამოკიდებულების ცვალებადობა. ენგელის აზრით, მოთხოვნა პირველადი მოხმარების საგნებზე, მათ შორის, ტრადიციული სახის კვების პროდუქტებზე (პურზე, კარტოფილზე და ა.შ.), გარკვეული მომენტიდან ჩამორჩება შემოსავლების ზრდას, ხოლო კვების ისეთ პროდუქტებზე, როგორიცაა ხილი, ბოსტნეული, მცენარეული ზეთი და ა.შ., აგრეთვე მომსახურების მრავალ სახეზე – შემოსავლების ზრდის პროპორციულად მატულობს. შემოსავლის ცვლილების ერთეულზე მოთხოვნის შეფარდებით ცვლილებას მან მოთხოვნის ელასტიკურობა უწო-

და. ე.ი. მოთხოვნის ელასტიკურობა უდრის მოთხოვნის მოცულობის ცვლილება შეფარდებული შემოსავლების ცვლილებასთან.

ენდოგენური ზრდა (endogenous growth) – ეკონომიკური ზრდა წარმოების შიგა (მაგ., მასშტაბის ეფექტი, ტექნოლოგიის სრულყოფა და ა.შ.) და არა გარე, ეგზოგენური (მაგ., მოსახლეობის რიცხოვნობის გადიდება) ფაქტორების ზემოქმედებით.

ენდოგენური მეცნ (endogenous scientific technological progress) [<ბერძ. endon – შიგნით... genos–გვარი, მოდგმა] – ენდოგენური (შინაგანი მიზეზებით წარმოქმნილი) ტექნოლოგიური პროგრესის წარმოებრივი ფუნქცია. იგი ვლინდება შრომასა და კაპიტალს შორის თანაფარდობის ცვლილებებით.

ერთობლივი დანახარჯები (gross expenses, expenditures) – მუდმივი და ცვალებადი დანახარჯების ჯამი წარმოების ყოველ კონკრეტულ დონეზე.

ერთობლივი დასაქმებული მოსახლეობა (total employees) – დასაქმებული მოსახლეობა პლუს სამხედრო მოსამსახურეები.

ერთობლივი მიწოდება (aggregate supply) – ქვეყანაში წარმოებული საქონლისა და მომსახურების ჯამური ღირებულება.

ერთობლივი მიწოდების ელასტიკურობა (elasticity of aggregate supply) – მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს ეკონომიკაში ერთობლივი მიწოდების მოცულობის შემთვისებლობას საქონლისა და მომსახურების ფასების დონის ცვალებადობასთან. თუ ერთობლივი მიწოდების მოცულობის პროცენტული მატება სჭარბობს პროცენტებში გამოხატულ ფასების ზრდას, მაშინ ასეთი მიწოდება ელასტიკურია (Es>1); თუ ერთობლივი მიწოდების მოცულობის პროცენტული გადიდება ტოლია პროცენტებში გამოხატული ფასების ზრდისა, მაშინ მიწოდების ელასტიკურობა 1-ის ტოლად ითვლება (Es=1); მიწოდება არაელასტიკურია, როდესაც ფასების მატება სჭარბობს ერთობლივი მიწოდების მოცულობის ზრდას (Es<1).

ერთობლივი მიწოდების მრუდი (aggregate supply curve) – მრუდი მაკროეკონომიკური მოდელის გრაფიკზე, რომელიც ასახავს ეკონომიკაში საქონლისა და მომსახურების ერთობლივი მიწოდების დინამიკას და გამოხატავს დამოკიდებულებას ფასების ზრდასა და წარმოების მოცულობას შორის. მისი ყოველი წერტილი გვიჩვენებს, თუ შესაბამისი ფასით რა რაოდენობის წმინდა

ეროვნული პროდუქტი შეიძლება მიეწოდოს ბაზარს.

ერთობლივი მოთხოვნა (aggregate demand) – ქვეყნის რეალური მსყიდველობითი უნარის მაჩვენებელი; ერთობლივი დანახარჯები, რომელშიც შედის სახელმწიფო სამომხმარებლო ხარჯები, კერძო სექტორის მოხმარება, შეჯამებული ინვესტიციები და ექსპორტ–იმპორტის დანახარჯების სალდო.

ერთობლივი მოთხოვნის ელასტიკურობა (elasticity of aggregate demand) – მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს ეკონომიკაში ერთობლივი მოთხოვნის მოცულობის შემთვისებლობას საქონლისა და მომსახურების ფასების დონის ცვალებადობასთან. ასახავს მოცემულ საქონელსა და მომსახურებაზე ერთობლივი მოთხოვნის ცვლილებას მათი ფასის ერთი პროცენტით შეცვლისას. თუ ერთობლივი მოთხოვნის მოცულობის პროცენტული ზრდა აღემატება ფასების შემცირების პროცენტულ დონეს, მაშინ მოთხოვნა ელასტიკურია (Ed>1). როცა ერთობლივი მოთხოვნისა და ფასების ცვლილების მაჩვენებლები თანაბარია (გამოხატული პროცენტულად), მოთხოვნის ელასტიკურობა ითვლება 1–ის ტოლად (Ed=1); თუ ფასების შემცირების პროცენტული დონე აღემატება ერთობლივი მოთხოვნის ზრდას (%–ში), ერთობლივი მოთხოვნა არაელასტიკურია (Ed<1). ერთობლივი მოთხოვნის ელასტიკურობა ფართოდ გამოიყენება ფასების დონის / შეცვლის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას.

ერთობლივი მოთხოვნის მრუდი (aggregate demand curve) – მრუდი მაკროეკონომიკური მოდელის გრაფიკზე, რომელიც გამოხატავს ურთიერთდამოკიდებულებას წმინდა ეროვნული პროდუქტის მოცულობასა და ფასების საერთო დონეს შორის. მისი ყოველი წერტილი გვიჩვენებს, რა რაოდენობის წმინდა ეროვნული პროდუქტი შეიძლება გაიყიდოს შესაბამისი ფასით. ინდივიდუალური მოთხოვნის მრუდისგან განსხვავებით, ერთობლივი მოთხოვნის მრუდი არ გამოხატავს ჩანაცვლების ეფექტს, რომლის დროსაც მზარდი ფასი აქვეითებს მოთხოვნას. ამ შემთხვევაში მზარდი ფასი ამცირებს პროდუქციაზე მოთხოვნის წონასწორობის დონეს რეალური ფულადი მასის კლების გზით, რაც იწვევს საპროცენტო განაკვეთის ზრდასა და ინვესტიციების შემცირებას.

ერთობლივი შემოსავალი (aggregate, gross income) – იხ. ეროვნული შემოსავალი.

ერთობლივი (აგრეგატული) წარმოებრივი ფუნქცია (aggregate production function) – ფუნქციონალური დამოკიდებულება მთელს ეკონომიკაში პროდუქციის ნაკადსა (Y), წარმოებაში მთლიან ფაქტობრივ შრომის დანახარჯებსა (L) და კაპიტალს (K) შორის. ჩვეულებრივ ეს ფუნქცია გამოისახება ასე:

$$Y=F(K, L).$$

ფორმულაში შეიძლება აისახოს მიწაც, დანახარჯებისა და ტექნოლოგიების სახით.

ერთობლივი ხარჯები (aggregate expenses) – ეკონომიკაში საქონელსა და მომსახურებაზე გაწეული ხარჯების მთლიანი თანხა. ერთობლივ ხარჯებში (Y) შედგის მოხმარება (C), ინვესტიციები (I), სახელმწიფო ხარჯები (G) პლუს ექსპორტს (X) მინუს იმპორტი (M). ფორმულით გამოისახება ასე:

$$Y=C+I+G+(X-M).$$

ერთობლივი ხარჯების მოცულობა განსაზღვრავს წარმოებისა და დასაქმების მოცულობას. იგი შეიძლება სისტემატურად მერყეობდეს ფასების საერთო დონის ცვლილებების გამო.

ერთპიროვნული მფლობელობის ფირმა (ემფ) (sole proprietorship firm, one man company) – ბიზნესის ერთ-ერთი ორგანიზაციული ფორმა, ერთი პირის საწარმო, ერთპიროვნული საკუთრება (sole proprietor ship). ფირმის სხვა ორგანიზაციულ ფორმებთან შედარებით, **ემფ**-ს ბევრი უპირატესობა და ნაკლოვანება აქვს. უპირატესობათაგან შეიძლება გამოიყოს შემდეგი: ფირმის მესაკუთრეს მთლიანად ეკუთვნის მოგება და სარგებლობს გარკვეული საგადასახადო შეღავათებით. ამასთან, წარმოების ორგანიზაციის ხარჯები ფირმაში დაბალია, საწარმოს სიმცირე მესაკუთრეს საშუალებას აძლევს კონტაქტი დაამყაროს როგორც პროდუქციის მწარმოებლებთან, ისე გამსაღებლებთან და ა.შ. ნაკლოვანებებია: 1. კაპიტალის გაფართოების შეზღუდული შესაძლებლობები; 2. ფირმის მესაკუთრის შეუზღუდავი პასუხისმგებლობა საწარმოს ფინანსური მდგომარეობისათვის (სასამართლოს გადაწყვეტილებით მთელი მისი ქონება შეიძლება ვალის დაფარვას მოხმარდეს). ამასთან, **ემფ**-ის მესაკუთრე თვით უნდა ერკვეოდეს ყველა წარმოებრივ თუ ფინანსურ საკითხში და ფლობდეს მეწარმეობის ჩვევებს, რაც მემკვიდრეობით არ გადაიცემა. ერთპიროვნული მფლობელობის ფირმა ბიზნესის ყველაზე მერყევი

ორგანიზაციული ფორმაა.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა (ეას) (System of National Accounts) – მაკროეკონომიკურ მაჩვენებელთა სისტემა, რომელიც საფუძვლად უდევს ქვეყნის ეკონომიკისა და „დანარჩენ მსოფლიოსთან" მისი ეკონომიკური კავშირების შესწავლას. იგი ეკონომიკის განვითარების მახასიათებელ ინდიკატორთა გაანგარიშებისა და სისტემატიზაციის უნივერსალური მეთოდია, რომელიც გამოიყენება მსოფლიოს 150-ზე მეტ ქვეყანაში. **ეას** მოიცავს არა მხოლოდ ეკონომიკის კონსოლიდირებულ ეროვნულ ანგარიშებს, არამედ დარგობრივ, სექტორულ და ეკონომიკური საქმიანობის მიხედვით ანგარიშებსაც. **ეას**-ის პირველი ვარიანტი შეიქმნა 1953 წელს. პრაქტიკული გამოცდისა და სრულყოფის შემდეგ, 1968 წელს დამტკიცდა მისი მეორე ვარიანტი, ხოლო „ცისფერი წიგნის" სახელწოდებით სახელმძღვანელოდ გამოვიდა 1969 წელს. ეს გამოცემა მსოფლიოში აღიარებულ იქნა როგორც ურთულესი სისტემა. მის პარალელურად ევროპის რიგ ქვეყნებში მოქმედებდა შედარებით გამარტივებული და დეტალიზებული ევროსტატის ეგიდით გამოცემული „ინტეგრირებული ეკონომიკური ანგარიშების ევროპული სისტემა". 1993 წლიდან მსოფლიოში სტანდარტულ სახელმძღვანელოდ დაინერგა **ეას**-ის III ვარიანტი, რომელიც გაეროს სტატისტიკური დეპარტამენტის, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის სტატისტიკური დირექტორატის, ევროსტატის, საერთაშორისო სავალუტო ფონდისა და მსოფლიო ბანკის სტატისტიკური სამსახურების ერთობლივი ნამუშევარია.

ეას-ის ძირითადი პრინციპებია: მთელი ეკონომიკის ერთ მთლიანობაში წარმოდგენა; ეკონომიკის სექტორებად დაყოფა; ანგარიშებზე ორმაგი ჩაწერა; შიგა და ეროვნული ეკონომიკის გამიჯვნა; შემოსავლებისა და ხარჯების მიმდინარე და კაპიტალურად დაყოფა, მსოფლიოს ქვეყნების მაკროეკონომიკურ მაჩვენებელთა საერთაშორისო შესადარისობის უზრუნველყოფა.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა იყოფა **ეროვნული ეკონომიკის ანგარიშებად** და **საზღვარგარეთის სექტორის ანგარიშებად.** თავის მზრივ, ეროვნული ეკონომიკის ანგარიშებში შედის: საქონლისა და მომსახურების ანგარიში, წარმოების ანგარიში, შემოსავლების ფორმირების ან-

გარიში, შემოსავლების განაწილების ანგარიში, შემოსავლების გამოყენების ანგარიში, კაპიტალის ანგარიში, ფინანსური ანგარიში. საზღვარგარეთის სექტორის ანგარიშებში შედის: საქონლისა და მომსახურების ანგარიში, პირველადი შემოსავლებისა და მიმდინარე ტრანსფერების ანგარიში, ფინანსური ანგარიში, აქტივების სხვა ცვლილებების ანგარიში, გადაფასების ანგარიში.

ეროვნული ანგარიშები (national accounts) – ანგარიშებისა და საბალანსო ცხრილების სისტემა, რომელიც წარმოადგენს ეკონომიკის განვითარების რაოდენობრივ აღწერას გარკვეულ მონაკვეთში. მაკროეკონომიკურ ანალიზში გამოიყენება კრებსითი ეროვნული ანგარიშები, რომლებიც გამოხატავენ **მეპ**-ის შექმნის, ეროვნული შემოსავლის, კაპიტალწარმოქმნის განაწილებისა და გამოყენების პროცესს, მოცემული ქვეყნის ეკონომიკური აგენტების მიერ სხვა სახელმწიფოებთან განხორციელებულ ოპერაციებს.

ეროვნული ანგარიშიანობა (national accounting) – მაკროეკონომიკურ მაჩვენებელთა სისტემა, გამოიყენება ქვეყნის ეკონომიკურ სტატისტიკაში, ასახავს ეკონომიკური განვითარების (ეროვნული შემოსავლის, საბოლოო პროდუქტის წარმოების, განაწილების, გადანაწილებისა და მოხმარების, აგრეთვე ეროვნული სიმდიდრის ფორმირების) მნიშვნელოვან ასპექტებს. ტერმინი შემოიღო ჰოლანდიელმა ეკონომისტმა ედ. ვან კლიფმა XX საუკუნის 40-50-იან წლებში. გაერომ ეროვნული ანგარიშიანობა საფუძვლად დაუდო ეროვნულ ანგარიშთა სტანდარტულ სისტემას.

ეროვნული სიმდიდრე (national wealth) – განსაზღვრული პერიოდისთვის ფინანსური და არაფინანსური აქტივების ერთობლიობა, რომელიც მოიცავს მოცემული ქვეყნის ტერიტორიაზე და მის ფარგლებს გარეთ წინა თაობების მიერ შექმნილ მატერიალურ და არამატერიალურ ქონებას, აგრეთვე გამოკვლეულ და ეკონომიკურ ბრუნვაში მოქცეულ რესურსებს.

ფართო გაგებით, ეროვნული სიმდიდრე არის თაობების მიერ შრომით შექმნილი და დაგროვილი მატერიალური სიმდიდრე, წარმოების პროცესში ჩართული და აღრიცხული ბუნებრივი რესურსები, აგრეთვე ადამიანისეული კაპიტალი (ინტელექტუალური კაპიტალი, დაგროვილი ცოდნა, გამოცდილება და ა.შ.). გამოითვლება მიმდინარე და შესადარ ფასებში. ახასიათებს ქვეყნის სოციალურ-ეკო-

ნომიკურ მდგომარეობას.

საერთაშორისო პრაქტიკაში გამოითვლება ეროვნული სიმდიდრის როგორც მთლიანი მოცულობა, ისე მისი ოდენობა ქვეყნის ერთ მცხოვრებზე გაანგარიშებით.

მსოფლიო ბანკისა და გაეროს განვითარების პროგრამის შეფასებით, მსოფლიო ეროვნული სიმდიდრის სტრუქტურაში ბუნებრივი რესურსები შეადგენს 20,0%-ს, დაგროვილი მატერიალური სიმდიდრე – 16,0%-ს, ხოლო ადამიანისეული კაპიტალი – 64,0%-ს.

თანამედროვე მსოფლიოს ეროვნული სიმდიდრე (მსოფლიო ბანკის მონაცემებზე დაყრდნობით), 550 ტრილიონ დოლარს შეადგენს. აქედან, 365 ტრილიონი მოდის ადამიანისეულ კაპიტალზე, მატერიალურ კაპიტალზე – 95, ხოლო ბუნებრივ რესურსებზე – 90 ტრილიონი დოლარი.

ეროვნული სიმდიდრე არათანაბარია სხვადასხვა ქვეყანაში. მისი ნახევარი მოდის „დიდ შვიდეულზე" – აშშ, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი, გერმანია, იტალია, კანადა, იაპონია. დანარჩენი ნახევარი ნაწილდება შემდენგაირად: ოპეკის ქვეყნებზე მოდის 95 ტრილიონი დოლარი, დსთ-ის ქვეყნებზე 80, დანარჩენ ქვეყნებზე – 100 ტრილიონი დოლარი.

ბუნებრივი რესურსებით მსოფლიოში ყველაზე მდიდარი ქვეყანა რუსეთია. მისი რესურსული პოტენციალი, მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით, 2-2,5-ჯერ აჭარბებს, აშშ-ის რესურსულ პოტენციალს, 6-ჯერ გერმანიისას და 18-21-ჯერ – იაპონიისას. აშშ-ის ეროვნული სიმდიდრე, მიმდინარე ფასებით, დაახლოებით 24 ტრილიონი დოლარის ტოლია.

ეროვნული შემოსავალი (national income) – ეროვნული წარმოებიდან მიღებული შემოსავალი; ეკონომიკაში ყველა სახის შემოსავლის ჯამი; საქონლისა და მომსახურების ფულადი შეფასება, რომელიც იქმნება ქვეყანაში ეკონომიკური საქმიანობის შედეგად. მოიცავს ხელფასს, რენტულ შემოსავალს, კორპორაციების შემოსავლებს, წმინდა პროცენტსა და საკუთრებიდან შემოსავლებს. გამოითვლება როგორც სხვაობა **მეპ**-ის სიდიდეს, ძირითადი კაპიტალის მოხმარებასა და არაპირდაპირ გადასახადებზე გაწეულ ჯამობრივ დანახარჯებს შორის.

არსებობს სამი მიდგომა ეროვნული შემოსავლის განსაზღვრისადმი. **პირველი მიდგომის** მიხედვით, ეკონომიკური საქმიანობისაგან მიღებული შემოსავლები

იყოფა მოგებისგან შემოსავლებად და დასაქმებისგან შემოსავლებად; **მეორე მიდგომა** მდგომარეობს სამომხმარებლო და საინვესტიციო ხარჯების მთლიანი თანხის დაჯამებაში; **მესამე მიდგომა** გულისხმობს ქვეყნის ეკონომიკის ყველა სექტორის პროდუქციის თანხის შეკრებას. **შემოსავლების, ხარჯებისა და გამოშვებული პროდუქციის მოცულობაზე** დაფუძნებული ამ სამი მიდგომიდან გამომდინარეობს ეკონომიკური აგრეგატების აღწერის სხვადასხვა მეთოდი, რომლებიც გამოიყენება ეროვნული შემოსავლის ანგარიშის შედგენისას. ამის შესახებ ნათელ წარმოდგენას იძლევა ქვემოდ მოყვანილი ცხრილი (ციფრები პირობითია).

ცხრილი

შემოსავლების მეთოდი

	შემოსავალი დასაქმებიდან	40
	შემოსავალი ინდივიდუალური მეწარმეობიდან	5
	კომპანიის მთლიანი მოგება	5
	სახელმწიფო საწარმოების მთლიანი მოგება	5
	რენტა	5
	მთლიანი შიგა შემოსავალი	
	მარაგების გაძვირების გამოქვითამდე	60
	მარაგების გაძვირება	15
	მთლიანი შიგა პროდუქტი	45
	წმინდა შემოსავალი საზღვარგარეთ არსებული ქონებიდან	5
ტოლია	მთლიანი ეროვნული პროდუქტი	50

ხარჯების მეთოდი

	სამომხმარებლო ხარჯები	35
პლუს	საქონელსა და მომსახურებაზე სახელმწიფო ორგანოების მიმდინარე ხარჯები	10
პლუს	მთლიანი შიდა ინვესტიციები ძირითად კაპიტალში	10
პლუს	მარაგების ფიზიკური მოცულობის გადიდების ღირებულება და დაუმთავრებელი წარმოება	5
ტოლია	ერთობლივი შიგა ხარჯები საბაზრო ფასებში	60
პლუს	ექსპორტი და შემოსავალი საზღვარგარეთ არსებული ქონებიდან	10
მინუს	იმპორტი და შემოსავლები საზღვარგარეთ არსებული ქონებიდან	15
მინუს	არაპირდაპირი გადასახადები	10
პლუს	სუბსიდიები	5
ტოლია	მთლიანი ეროვნული პროდუქტი	50

წარმოების მოცულობათა მეთოდი

	სოფლის მეურნეობა და მრეწველობის მოპოვებითი დარგები	5
პლუს	მრეწველობის გადამმუშავებელი დარგები	20
პლუს	მომსახურება და მშენებლობა	20

ტოლია	მთლიანი შიგა პროდუქტი	45
პლუს	წმინდა შემოსავალი საზღვარგარეთ არსებული ქონებიდან	5
ტოლია	მთლიანი ეროვნული პროდუქტი	50
მინუს	ძირითადი კაპიტალის ამორტიზაცია	10
ტოლია	წმინდა ეროვნული პროდუქტი	40

ეროვნული შემოსავლის განსაზღვრა **შემოსავლების მეთოდით** არ დაიყვანება ყველა შემოსავლის მარტივ დაჯამებამდე.

ეროვნული შემოსავალი არის ქვეყნის რეზიდენტების (კორპორაციები და კერძო პირები) შემოსავლების ერთობლიობა, რომელსაც იღებენ უშუალოდ მიმდინარე წარმოებიდან. იგი მოიცავს წარმოების ფაქტორთა მფლობელების შემოსავლებს და გამორიცხავს ყველა იმ შემოსავალს, რომელიც არ შეიძლება შეფასდეს გადასახადებად მიმდინარე წარმოებრივი საქმიანობისთვის. ყველა ფაქტორული შემოსავლის ჯამს წარმოადგენს მთლიანი შიგა შემოსავალი, რომელიც მარაგების გაძვირებით გამოწვეული ცვლილებების შემდეგ იძლევა მთლიან შიგა პროდუქტს. თუ ამის შემდეგ მას დაემატება წმინდა შემოსავალი საზღვარგარეთ არსებული საკუთრებიდან, მაშინ საბოლოოდ მივიღებთ **მთლიან ეროვნულ შემოსავალს, რომელიც უფრო მეტად ცნობილია როგორც მთლიანი ეროვნული პროდუქტი.**

ხარჯების მეთოდის გამოყენებისას საბაზრო ფასებით ჯამდება სამომხმარებლო და საინვესტიციო ხარჯები ერთობლივი შიგა ხარჯების მისაღებად. იკრიბება მხოლოდ საბოლოო დოვლათის ღირებულებები და გამოირიცხება ყველა ხარჯი შუალედურ დოვლათზე. ამასთან, ვინაიდან საბოლოო დოვლათზე გავლენას ახდენს გადასახადები, სუბსიდიები და ხარჯები იმპორტზე, მაგრამ არ იცვლება ექსპორტის ღირებულება, ამიტომ ამ მეთოდით მთლიანი ეროვნული პროდუქტის მისაღებად აუცილებელია შესწორებების შეტანა აღნიშნული მომენტების გათვალისწინებით.

წარმოების მოცულობათა მეთოდი აჯამებს დამატებულ ღირებულებას წარმოების ყველა სტადიაზე ქვეყნის ყველა დარგსა და საწარმოში. ამ დამატებულ ღირებულებათა ჯამი იძლევა მთლიან შიგა პროდუქტს, რომელიც საზღვარგარეთ არსებული საკუთრებიდან წმინდა შემოსავლის დამატებით გარდაიქმნება მთლიან ეროვნულ პროდუქტად.

ამრიგად, სამივე მეთოდით გაიანგარიშება მთლიანი ეროვნული პროდუქტი, რომელიც ძირითადი კაპიტალის ამორტიზაციის გამოქვითვის შემდეგ იძლევა ეროვნულ შემოსავალს, ანუ უფრო ზუსტად, წმინდა ეროვნულ პროდუქტს.

ერროუ კენეთ ჯ. (დაბ. 1921) (Arrow Kennet J.) – ამერიკელი ეკონომისტი, ჯონ ჰიკსთან ერთად ეკონომიკაში ნობელის პრემიის ლაურეატი (1972). მისი ნაშრომები ძირითადად ეძღვნება საყოველთაო წონასწორობის სისტემის ანალიზს. ნაშრომში „საზოგადოებრივი არჩევანი და ინდივიდუალური ფასეულობები" (1951) მან განიხილა კეთილდღეობის ეკონომიკური თეორიის დილემა, რომელიც მდგომარეობს იმაში, რომ მომხმარებელთა სუვერენიტეტის პირობებში შეუძლებელია განსაზღვრო ინდივიდუალური პრიორიტეტების შესაბამისი საზოგადოებრივი პრიორიტეტები. ამიტომ შეუძლებელია საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ფუნქციის შემუშავება, რომელიც პოზიტიურად დაკავშირებული იქნება ინდივიდუალურ არჩევანთან. საზოგადოებას არ შეუძლია შეიმუშაოს კოლექტიური შეხედულება იმის შესახებ, თუ რა სურს მას. ეროუს ძირითადი ნაშრომებია: „გამოკვლევა წარმოებისა და მარაგების მათემატიკურ თეორიაში" (1958), „ნარკვევები რისკის თეორიაში" (1970), „კონკურენციის ზოგადი ანალიზი" (1971) და ა.შ.

ეროუ–პრატას კოეფიციენტი (Arrow–Pratt coefficient) – რისკისგან გადახრის ინტენსივობის მაჩვენებელი, რომლის სიდიდე განისაზღვრება როგორც სარგებლიანობის მეორე წარმოებული ფუნქციის თანაფარდობა ზღვრულ სარგებლიანობასთან.

ეტატიზმი (etatism) [<ფრანგ. etat სახელმწიფო] – პოლიტიკური ცნება, რომელიც გამოხატავს აქტიურ ჩარევას საზოგადოების ეკონომიკურ საქმიანობაში.

ეფექტიანი მოთხოვნა (effective demand) – ერთობლივი მოთხოვნა საქონელსა და მომსახურებაზე, უზრუნველყოფილი მათი შეძენისთვის საჭირო რესურსებით. იგი განსხვავდება პოტენციური მოთხოვნისაგან, რომელიც უკავშირდება საქონლისა და მომსახურების შეძენის სურვილს, მაგრამ არ არის უზრუნველყოფილი მათი შეძენისთვის საჭირო რესურსებით და ამიტომ არ შეიძლება ფასების მექანიზმის მეშვეობით დაყვანილი იქნეს მომხმარებლამდე.

ასეთი დაყოფა მნიშვნელო-

ვანია იმით რომ, ვინაიდან ფასების მექანიზმი არ იძლევა სიგნალს პოტენციური მოთხოვნის შესახებ, ამიტომ საბაზრო ეკონომიკაში შეიძლება წარმოიქმნას უწონასწორობა.

ეფექტიანობა (efficiency) – რესურსთა გამოყენების შეფასების კრიტერიუმი. გამოითვლება რესურსების გამოყენებით მიღებული შედეგის შეფარდებით წარმოების დანახარჯებთან. ბაზრის ეფექტიანობა მიიღწევა მაშინ, როცა რესურსები იმგვარად ნაწილდება, რომ მათი გამოყენებით მიიღება მაქსიმალურად შესაძლებელი წმინდა ეკონომიკური მოგება.

ექსპატრიანტი (expatriante) – ფართო გაგებით, ამ ტერმინში იგულისხმება უცხოელები, მაგრამ უკანასკნელ პერიოდში შეიმჩნევა ტენდენცია, მისი უფრო ვიწრო გაგებით გამოყენებისა, განვითარებული ქვეყნებიდან განვითარებად ქვეყნებში ჩამოსულ პირთან მიმართებაში. მათი სამუშაო, ორ ქვეყანას შორის ხელფასის დონეებში სხვაობიდან გამომდინარე, შედარებით მაღალანაზღაურებადია.

ექსპორტი (export) – ერთ ქვეყანაში წარმოებული საქონლისა და მომსახურების გატანა საზღვარგარეთ საგარეო ბაზრებზე რეალიზაციის მიზნით. არსებობს **ხილული** და **უხილავი** ექსპორტი. ხილულია ფიზიკურად ხელშესახები საქონლის ექსპორტი, ხოლო უხილავი – მომსახურებისა.

ექსტრაპოლაცია (extrapolation) [<ლათ. polatio] – შეცვლა, განახლება) – 1. არსებული მონაცემების საფუძველზე ეკონომიკურ მაჩვენებელთა მოსალოდნელი მნიშვნელობების განსაზღვრა წარსულში მათი ცვლილებების გათვალისწინებით; 2. სტატისტიკური კვლევისას მოვლენის ერთ ნაწილზე დაკვირვების საფუძველზე მიღებული დასკვნების გავრცელება მის მეორე ნაწილზე.

ექსტერიტორიული ორგანიზაციები და ორგანოები(exterritorial organizations and bodies) – მოიცავს ისეთ საერთაშორისო ორგანიზაციებს, როგორიცაა გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია და მისი სპეციალიზებული ორგანიზაციები, რეგიონული ორგანოები და ა.შ., ევროპული გაერთიანება, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია, არაბული სახელმწიფოების ლიგა, საბაჟო თანამშრომლობის საბჭო, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, ამერიკული სახელმწიფოებ-

ის ორგანიზაცია, აფრიკული ერთიანობის ორგანიზაცია და სხვ. რაც შეეხება დიპლომატიურ წარმომადგენლობებსა და საელჩოებს, ისინი გაეროს **სსდკ**-ის მიხედვით კლასიფიცირებულია ქვეჯგუფში – „უცხოური საქმეები". ეს უკანასკნელი, თავის მხრივ, სახელმწიფო მმართველობაში შედის.

ექსტერიტორიული ორგანიზაციები და ორგანოები გაეროს **სსდკ**-ში ცალკე განყოფილებად შედის.

ექსტერიტორიულობა (exterritoriality) [<ლათ. exterritorialis] – განსაკუთრებული უფლებამოსილებანი (საცხოვრებლის ხელშეუხებლობა, ბეგარისა და გადასახადისაგან განთავისუფლება და სხვ.), რომელსაც სახელმწიფო ანიჭებს უცხოეთის დიპლომატიურ წარმომადგენლებს.

ექსტერნალიზაცია (externality) – ფირმის მიერ საკუთარი საჭიროებისათვის წარმოებული მომსახურების მიყიდვა სხვა კომპანიებისათვის. ჩვეულებრივ, ექსტერნალიზაცია ხორციელდება ფირმის შიგნით ქვეგანყოფილებების ან ფილიალების შექმნის გზით. იმ შემთხვევაში, თუ სოლიდურ საბაზრო წარმატებას მიაღწევს, ასეთ ფილიალს შეუძლია თავად გახდეს დამოუკიდებელი ფირმა. მაგ., ინგლისის ექსი წამყვანი ფირმა, რომლებიც ამჟამად კომპიუტერულ მომსახურებაშია სპეციალიზებული, ადრე ამ ქვეყნის ტრანსეროვნული კორპორაციების ფილიალებად ითვლებოდა.

3

ვაგნერის კანონი (Wagner's law) – ჰიპოთეზა, რომელიც წამოაყენა XIX საუკუნის ბოლოს გერმანელმა ეკონომისტმა ადოლფ ვაგნერმა. მისი აზრით, სამრეწველო განვითარებას თან ახლავს სახელმწიფო ხარჯების წილის ზრდა მთლიან ეროვნულ პროდუქტში. ვაგნერმა ჩამოაყალიბა ამ მოვლენის სამი ძირითადი მიზეზი:

1. ხარჯების შეფარდებითი ზრდა სახელმწიფო მმართველობაზე, კანონიერების და წესრიგის დაცვაზე, აგრეთვე საზოგადოების განვითარების კვალობაზე ეკონომიკური საქმიანობის რეგულირებაზე;

2. მოთხოვნის ელასტიკურობა სახელმწიფოს კულტურულ და საქველმოქმედო საქმიანობაზე. მოთხოვნა ასეთი სახის მომსახურებაზე იზრდება უფრო სწრაფად, ვიდრე შემოსავლები;

3. ეკონომიკური განვითარების კვალობაზე სამრეწველო მო-

ნოპოლიების ზრდა, რომელიც სახელმწიფო კონტროლს მოითხოვს.

ვაგნერის წინასწარმეტყველება დაადასტურა შემდგომმა მოვლენებმა, თუმცა იმ პერიოდში იგი გახდა მწვავე კრიტიკის ობიექტი.

ვადიანი ანაბარი (time deposits) – ვადიანი დეპოზიტი, დანაზოგი, რომელიც შენახულია ბანკში განსაზღვრული ვადით და ამ ვადის გასვლამდე არ გაიცემა.

ვადიანი თამასუქი (time bill) – თამასუქი ფიქსირებული ვადით.

ვაკუფი (wakuf) [არაბ. wakf] – უძრავი ან მოძრავი ქონება (აღმოსავლეთის ზოგიერთ ქვეყანაში), შეწირული რელიგიური ორგანიზაციებისა და დაწესებულებების სასარგებლოდ.

ვალვაცია (valuation) [<ფრანგ. evaluation შეფასება) – უცხოური ვალუტის ღირებულების განსაზღვრა ამა თუ იმ სახელმწიფოს ეროვნული ფულადი ერთეულით.

ვალი (debt) – ვალდებულება, წარმოქმნილი ფულადი სახსრების, სესხის ან საქონლის (მომსახურების) კრედიტით მიღების საფუძველზე, ანუ მოგვიანებით გადახდის შესახებ. ვალის ფორმა დამოკიდებულია გარიგების პირობებზე. მისი უმეტესობა ითვალისწინებს პროცენტის გადახდას გარკვეულ პერიოდში, ჩვეულებრივ, დადგენილ ვადაში. არსებობს ვალის სხვადასხვა სახე, მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია სახელმწიფო ვალი, რომელსაც შეიძლება ჰქონდეს საბაზრო ფორმა, ანუ შეიძლება მისი ყიდვა-გაყიდვა განსაზღვრულ ბაზარზე, მაგალითად, ისეთზე, როგორიცაა საფონდო ბირჟა.

ვალორიზაცია (valorization) [<ფრანგ. valorisition] – საქონლის ფასის, ფასიანი ქაღალდების კურსის აწევა სახელმწიფო ღონისძიებების დახმარებით.

ვალუტა (currency) [<იტალ. valuta–ფასი, ღირებულება] – ქვეყნის ფულადი ერთეული, რომელიც მონაწილეობს საერთაშორისო ეკონომიკურ გაცვლაში და დაკავშირებულია ყოველგვარ ფულად ანგარიშსწორებასთან საერთაშორისო ურთიერთობაში. ვალუტას მიეკუთვნება აგრეთვე საერთაშორისო საანგარიშსწორებო ფულადი ერთეულები (მაგ., ევრო), რომლებიც ემიტირებულია სამთავრობათაშორისო სავალუტო-საფინანსო ორგანიზაციების მიერ.

სხვადასხვა ქვეყნის ვალუტები საერთაშორისო ანგარიშსწორებებში არათანაბარი ზომით გამოიყენება, ვინაიდან ამ ქვეყ-

ნებს მსოფლიო საფინანსო გაერთიანების მიერ აღიარებული და დაკანონებული კონვერტირების სხვადასხვა რეჟიმი აქვთ. ამიტომ ქვეყნების ერთი ჯგუფი (აშშ, დიდი ბრიტანეთი, იაპონია, და სხვ.) საერთაშორისო ანგარიშსწორებაში იყენებს როგორც საკუთარ ეროვნულ ვალუტას, ისე უცხოურსაც, მაშინ როდესაც სხვა სახელმწიფოები (მათ შორის, საქართველო და ყოფილი საბჭოთა კავშირის სხვა რესპუბლიკები) იძულებულნი არიან საერთაშორისო ანგარიშსწორებაში მხოლოდ უცხოური ვალუტები გამოიყენონ.

საერთაშორისო სავალუტო ბრუნვაში უპირატესად მონაწილეობს სულ რამდენიმე თავისუფლად კონვერტირებადი ვალუტა, რომლებსაც ამჟამად საერთაშორისო სავალუტო ფონდი მიაკუთვნებს აშშ-ის დოლარს, ევროს, ინგლისურ გირვანქა სტერლინგს და იაპონურ იენს. სწორედ ეს ვალუტები შეადგენენ მსოფლიო სავალუტო რეზერვების ძირითად მასას. არსებობს აგრეთვე სხვა თავისუფლად კონვერტირებადი ვალუტები – ზოგიერთი ქვეყნის (შვეიცარიის, სინგაპურის და სხვ.) ეროვნული ფულადი ერთეულები, მაგრამ ემისიის მასშტაბის გამო მსოფლიოში მათი რაოდენობა არ არის საკმარისი საერთაშორისო საგადასახადო ბრუნვის მომსახურებისათვის. მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში ფულადი ერთეულები ან შეზღუდული შექცევადობისაა, ან მთლიანად შეუქცევადი და მხოლოდ სავალუტო კოტირების მეშვეობით უკავშირდება სავალუტო სფეროს.

მსოფლიო ვაჭრობასა და საერთაშორისო ინვესტირებაში ძირითადი (სარეზერვო) ვალუტის როლს ასრულებს აშშ-ის დოლარი (აგრეთვე, ევრო), რომლის წილადაც მოდის საერთაშორისო ანგარიშსწორებისა და სავალუტო რეზერვების მნიშვნელოვანი ნაწილი. ნედლეულის, ენერგომატარებლების, უმეტესი სახის მზა ნაწარმის მსოფლიო ფასები დოლარებშია ფიქსირებული.

ვალუტის ბაზარზე ზეწოლის ინდექსი (Exchange Market Pressure Index – **EMPI**) – მოკლევადიანი საპროცენტო განაკვეთის, საერთაშორისო რეზერვებისა და გაცვლითი კურსის ცვლილების საშუალო შეწონილი სიდიდე. იგი მხოლოდ რამდენიმე მაკროეკონომიკურ მაჩვენებელს მოიცავს და ამის გამო, ქვეყანაში მიმდინარე ყველა ეკონომიკურ პროცესს სრულად ვერ აღწერს. **EMPI** ინდექსი 1996

წელს შეიმუშავეს ეიჩენგრინმა, როუზმა და უაიპლოზმა. მაღალი ინდექსი ვალუტის ბაზარზე დიდ ზეწოლაზე მეტყველებს. **EMPI** გამოითვლება შემდეგი ფორმულით:

$$EMPI_{it} = \alpha\Delta e_{it} + \beta\Delta(i_{it} - \bar{i}_i) - \gamma(\Delta r_{it} - \bar{\Delta r}_i),$$

სადაც e_{it} – ეროვნული ვალუტის ნომინალური გაცვლითი კურსია დოლარის მიმართ, i_{it} და r_{it}, შესაბამისად, – მოკლევადიანი საპროცენტო განაკვეთის და წმინდა საერთაშორისო რეზერვებისა და სარეზერვო ფულის შეფარდება i–ური ქვეყნისათვის; $\bar{i}_i$ და $\bar{\Delta r}_i$ აღნიშნავს i_{it} და Δr_{it} საშუალოს, Δ განსაზღვრავს ზრდის ტემპს.

EMPI ინდექსი საკმაოდ მგრძნობიარეა გლობალურ ფინანსურ ბაზრებზე მიმდინარე პროცესების მიმართ და ნათლად ასახავს კრიზისების „გადამდებ" ეფექტს მეტ–ნაკლებად დაკავშირებული ფინანსური ბაზრების მქონე ქვეყნებს შორის. მაგ., მექსიკის კრიზისი 1994–1995 წლებში და მისი გავლენა ლათინური ამერიკის ქვეყნებზე, რუსეთის კრიზისი 1998 წელს და მისი გავლენა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებზე და ა.შ.

სხვადასხვა ქვეყანაში **EMPI** ინდექსი ურთიერთდამოკიდებულების ახსნის მარტივი მეთოდია. მაგ., **EMPI** ინდექსის კორელაციის კოეფიციენტი საქართველოსა და თურქეთს შორის (0,555) უფრო მაღალია, ვიდრე საქართველოსა და რუსეთს შორის (0,367). ეს ნიშნავს, რომ საქართველოს ეკონომიკაზე თურქეთის ფინანსური კრიზისი, რუსეთთან შედარებით, უფრო დიდ გავლენას ახდენს.

ვალუტის ბაზარი (currency market) – მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს ვალუტებისა და უცხოურ ვალუტებში გამოხატული საგადასახადო დოკუმენტების – ჩეკების, თამასუქების, აკრედიტივების და ა.შ. ყიდვა–გაყიდვას. ეს პროცესი ხორციელდება ვალუტების გაცვლის ფორმით და მოთხოვნა–მიწოდების საფუძველზე დადგენილი კურსის შესაბამისად. ვალუტის ბაზარი, როგორც ინსტიტუციური მექანიზმი, ბანკების, ვალუტის ბირჟების, სავალუტო განყოფილებების, მსხვილი, პირველ ყოვლისა, ტრანსეროვნული კორპორაციების სპეციალიზებული საბროკერო ფირმების ერთობლიობაა. სავალუტო ოპერაციების ძირითად ნაწილს, ცენ-

ტრალური ბანკის ლიცენზიის საფუძველზე, ახორციელებენ სავალუტო ბანკები. როგორც წესი, ეს არის თანამედროვე ტექნიკით აღჭურვილი უმსხვილესი ბანკები, რომლებსაც მრავალ ქვეყანაში აქვთ საკუთარი განყოფილებები და ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის შესახებ გარიგებებს ახორციელებენ მთელი დღე-ღამის განმავლობაში.

ვალუტის ბაზრის დანიშნულებაა სხვადასხვა ვალუტაში საერთაშორისო ანგარიშსწორების პრაქტიკული რეალიზაცია, სახელმწიფოს, ბანკების, სხვადასხვა კორპორაციების სავალუტო რეზერვების დივერსიფიკაცია, მოთხოვნა-მიწოდების საფუძველზე ვალუტის კურსის დადგენა, სავალუტო რისკის დაზღვევასთან დაკავშირებული ოპერაციების ჩატარება და სხვ.

ვალუტის ბაზარზე ანგარიშსწორება ხდება ნაღდი (დაუყოვნებელი), კომბინირებული და ვადიანი გადახდის ფორმით. სავალუტო ოპერაციებში ნაღდი ფორმით ანგარიშსწორება ცნობილია „სპოტის", ვადიანი გარიგება – „ფორვარდის", ხოლო კომბინირებული – „სვოპის" სახელწოდებით. გარდა ამისა, ვალუტის ბაზარზე სრულდება საარბიტრაჟო ოპერაციები, რომლებიც ზრდის ტენდენციით ხასიათდება.

ვალუტის ბირჟა (currency stock market) [<ლათ. bursa – საფულე] – ბაზრის ინსტიტუტი, რომლის მეშვეობითაც ხდება უცხოური ვალუტების კურსის (ფასის) კოტირება.

რაც შეეხება უცხოური ვალუტით ვაჭრობასთან დაკავშირებულ ოპერაციებს, ვალუტის ბირჟაზე მათი მხოლოდ ნაწილი სრულდება.

ვალუტის ბირჟის განსაკუთრებული როლი იმაში მდგომარეობს, რომ ამ ბირჟაზე ფიქსირდება უცხოური ვალუტების ოფიციალური კურსი (ოფიციალური ფასი), როგორც საფინანსო და სტატისტიკური გაანგარიშებების საყოველაო მასშტაბი, რომელსაც ბაზად იყენებენ არასაბანკო სექტორის კლიენტებთან სავალუტო ანგარიშსწორებისას.

ვალუტის ბირჟის ფუნქციონირებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ცენტრალური ბანკი. თუ რომელიმე ვალუტის კურსის ზედა ზღვარის ამაღლების საშიშროება წარმოიქმნება, იგი ზრდის ამ ვალუტის მიწოდებას, მაგრამ თუ, პირიქით, კურსის დაცემის ტენდენცია შეიმჩნევა, ცენტრალური ბანკი ყიდულობს ვალუტას მისი პარიტეტის შე-

ნარჩუნებისათვის. ცენტრალური ბანკის „ინტერვენცია“ შეიძლება განხორციელდეს ვალუტის ბირჟის ფარგლებს გარეთაც. ეს ნაკარნახევია, პირველ ყოვლისა, ოფიციალური კურსის დადგენის საჭიროებით.

ბირჟაზე სავალუტო ვაჭრობა ნებადართულია მხოლოდ დევიზებით და არა მონეტებით ან სახაზინო ბილეთებით. ვაჭრობის დამთავრებისას ბირჟაზე ცხადდება მყიდველის, გამყიდველისა და საშუალო კურსები. ოფიციალურ ბიულეტენში, როგორც წესი, ქვეყნდება მხოლოდ მყიდველისა და გამყიდველის კურსები, რაც კლიენტებთან ანგარიშსწორების საფუძველია. თუ კლიენტი ვალუტას ყიდულობს, მაშინ ბანკი თანხას გაიანგარიშებს გამყიდველის კურსით, ხოლო თუ კლიენტი ვალუტას მიჰყიდის ბანკს, მაშინ თანხა გამოითვლება უფრო დაბალი მყიდველის კურსით. გამყიდველისა და მყიდველის კურსებს შორის სხვაობა დაახლოებით შეესაბამება სავალუტო ოპერაციებზე გაწეულ დანახარჯებს.

მსოფლიოში ყველაზე ცნობილია გერმანიის, საფრანგეთის, ბელგიის, ნიდერლანდის ვალუტის ბირჟები. ზოგ ქვეყანაში ასეთი ბირჟა საერთოდ არ არსებობს, კურსების კოტირება კი სხვადასხვაგვარად ხდება. მაგ., შვეიცარიაში უცხოური ვალუტების კურსებს მსხვილი ბანკები ადგენენ. ასევე ხდება დიდ ბრიტანეთშიც, სადაც პრესა აქვეყნებს ცნობებს მხოლოდ ყველაზე დაბალი და ყველაზე მაღალი კურსების შესახებ. სკანდინავიის ქვეყნებში ეროვნულ და კომერციულ ბანკებს შორის წინასწარ ხდება შეთანხმება აშშ-ის დოლარისა და ბრიტანული გირვანქა სტერლინგის კურსების თაობაზე. იტალიაში მოქმედებს ორი სხვადასხვა ვალუტის ბირჟა განსხვავებული კოტირებით. იტალიის ცენტრალური ბანკი მათი მონაწილეობის საფუძველზე ადგენს კურსის საშუალო სიდიდეს, რომლის მიხედვითაც ბანკები ანგარიშსწორებას ახდენენ თავიანთ კლიენტებთან.

ვალუტის ბლოკირება (blocked currency) – საბანკო ანგარიშებზე არსებული უცხოური ვალუტის გამოყენების აკრძალვა ან შეზღუდვა სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების მიერ.

ვალუტის კალათა (currency basket) – ეროვნული ვალუტების ნაკრები, რომელსაც იყენებენ უცხოური ვალუტების კოტირებისას ეროვნული ან საერთაშორისო კოლექტიური ვალუტების კურსის განსაზღვრისათ-

ვის, რაც ვალუტების მსყიდველობითი უნარისა და გაცვლის საერთო ეკონომიკური პირობების გავლენის გათვალისწინების საშუალებას იძლევა.

ვალუტის კონვერტირება (convertion of currency) – ერთი ქვეყნის ვალუტის გაცვლა სხვა ქვეყნის ვალუტაზე მოქმედი ვალუტის კურსის მიხედვით, ანუ კონვერსიის განხორციელება.

ვალუტის კურსი (გაცვლითი კურსი) (currency exchange rate) – ეროვნული ვალუტის ერთეულის რაოდენობა, რომელიც შეიძლება გაიცვალოს უცხოური ვალუტის ერთ ან რამდენიმე ერთეულზე და, პირიქით, ერთი ფულადი ერთეულის ფასი, რომელიც გამოსახულია მეორე ერთეულით. საბაზრო ეკონომიკაში განისაზღვრება მოთხოვნა–მიწოდების ზემოქმედებით და გამოხატავს ეკონომიკის მდგომარეობას (მათ შორის, ფასების დონეს).

არსებობს ალტერნატიული შეხედულება ვალუტის კურსზე, რომელიც გამომდინარეობს მონეტარული თეორიისაგან. იგი ვალუტის კურსს განიხილავს როგორც არა ფასს, რომელიც ათანაბრებს ვალუტაზე მოთხოვნისა და მიწოდების ნაკადებს, არამედ როგორც ორი ვალუტის შეფარდებით ფასს, გამომდინარე იქიდან, რომ ნებისმიერი ფაქტორი, რომელიც გავლენას ახდენს ფულადი ერთეულის ღირებულებაზე, გავლენას მოახდენს მის გაცვლით კურსზე. როდესაც ვალუტის ბაზარზე არ ხორციელდება სამთავრობო ინტერვენციები, კურსი თავისუფლად ცურავს, მაღლდება ან ეცემა, მოცემულ ვალუტაზე აწონასწორებს მოთხოვნა–მიწოდებას. ინტერვენციები შეიძლება იყოს სხვადასხვა ფორმის – დაწყებული სავალუტო კონტროლით, დამთავრებული ისეთი საქმიანობით, რომელიც უშუალოდ არ შედის საბაზრო ოპერაციებში, მაგრამ მიზნად ისახავს ვალუტის კურსის სტაბილიზაციას.

ბრეტონ–ვუდსის სისტემის შესაბამისად XX საუკუნის 40–იანი წლების ბოლოდან 70–იანი წლების დასაწყისამდე ვალუტის კურსებს სტაბილური შეთანხმებული პარიტეტები ჰქონდა, თუმცა, შესაძლებელი იყო მათი ცვლილება რევალვაციისა და დევალვაციის მეშვეობით. ცენტრალური ბანკი ვალუტის ყიდვის ან გაყიდვის გზით მასტაბილიზებელ ზემოქმედებას ახდენდა მის კურსზე რყევის პირობებში. 1971 წელს ასეთ მარეგულირებელ სისტემაში უარის თქმის შემდეგ ვალუტის კურსები გახდა მოქნილი

რეგულირების ობიექტი, რომლის დროსაც ცენტრალური ბანკების ჩარევა უფრო აქტიურია არასასურველი რყევების დასაძლევად. ვალუტის კურსების მოქნილი რეგულირების სისტემას ზოგჯერ „ბინძურ“ ცურვასაც კი უწოდებენ, ვინაიდან საკუთარ ვალუტის კურსზე სახელმწიფოს ზემოქმედება ხშირად ნაკარნახევია ანგარებიანი მოტივებით.

ვალუტის კურსის დაცემა (currency depreciation) – ერთი ვალუტის ღირებულების შემცირება სხვა ვალუტასთან შედარებით, ანუ მისი გაცვლითი კურსის კლება მცურავი გაცვლითი კურსის პირობებში. ეს მოვლენა თავისი შედეგებით დევალვაციის ანალოგიურია.

ვალუტის კურსის ზრდა (currency appreciation) – ერთი ვალუტის ღირებულების მატება სხვა ვალუტასთან შედარებით, ანუ მისი გაცვლითი კურსის ზრდა მცურავი გაცვლითი კურსის პირობებში. ეს მოვლენა თავისი შედეგებით რევალვაციის ანალოგიურია.

ვარანტი (warrant – მინდობილობა) – 1. ნოტარიულად დამტკიცებული წერილობითი დოკუმენტი, რომელსაც გასცემს ერთი პირი მეორე პირის სახელზე მესამე პირთან მისი სახელით სამოქმედოდ მინდობილობის წარდგენა შეიძლება ქონებრივი და სხვა საკითხების გადასაწყვეტად ბანკში, სასამართლოში, არბიტრაჟში, ბირჟასა და ა.შ. 2. საქონლის განმაწესრიგებელი დოკუმენტი, რომელიც შეიძლება გადავიდეს ხელიდან ხელში ინდოსამენტის მეშვეობით. მასში ფიქსირებულია წარმომადგენლის უფლებამოსილება, აწარმოოს გარიგება ან ეწეოდეს სხვა სამართლებრივ საქმიანობას მრწმუნებლის სახელით.

ვაუჩერი (voucher) [<ინგ. voucher წერილობითი გარანტია] – მიზნობრივი საგადასახადო საშუალება; დოკუმენტი, რომელიც ადასტურებს მოქალაქის უფლებას სახელმწიფო საკუთრების პრივატიზებული წილის (ფულადი ფორმით), სოციალურ–საყოფაცხოვრებო მომსახურების დადგენილი მოცულობის და ა.შ. მიღებაზე.

საპრივატიზაციო ვაუჩერი არის ჩეკი, რომელიც იძლევა პრივატიზებული სახელმწიფო საწარმოების აქციების შეძენის უფლებას. ასეთი ვაუჩერი მისი მოქმედების მთელი ვადის განმავლობაში შეიძლება გაიყიდოს ნებისმიერ კერძო პირზე, კომერციულ სტრუქტურასა თუ სხვა არასახელმწიფოებრივ მესაკუთ-

რეზე. გასაყიდი ფასი შეიძლება ვაუჩერის საწყის, ნომინალურ ფასს დაემთხვეს, აღემატებოდეს ან მასზე ნაკლები იყოს.

ვაჭრობა (trade, merchandise) – საქონლის გაცვლა ინდივიდებს ან ჯგუფებს შორის, განხორციელებული ბარტერის მეშვეობით ან უშუალოდ ფულით. ვაჭრობის უპირატესობაა მოხმარებისთვის ხელმისაწვდომი დოვლათისა და წარმოებრივი საქმიანობის სპეციალიზაციის დიაპაზონის გაფართოება. ვაჭრობის გარეშე ინდივიდებმა და ჯგუფებმა მოთხოვნილებები უნდა დაიკმაყოფილონ საკუთარი რესურსებით. თავისუფალი ვაჭრობა იწვევს შრომის დანაწილებას, რომელსაც მოაქვს სარგებლობა მისი ყველა მონაწილისათვის.

ვენჩურული კაპიტალი (venture capital) – კაპიტალი, რომელიც გამოიყენება ინოვაციური პროექტების, მეცნიერულ–ტექნოლოგიური დამუშავებებისა და გამოგონებების დასაფინანსებლად და დაკავშირებულია დიდ რისკთან.

ახალი ტექნოლოგიების დამუშავებისა და დანერგვისას, მოსალოდნელი შედეგების ნაკლებად სტაბილურობის გამო, მას ხშირად „სარისკო კაპიტალს“ უწოდებენ. ვენჩურული კაპიტალის დაბანდება ძირითადად ხდება მეცნიერებატევად დარგებში.

ვენჩურული ოპერაციები (venture operations) [<ინგ. venture რისკის გაწევა] – ძირითადად ინოვაციური ბანკების მიერ მეცნიერულ–ტექნოლოგიური დამუშავებებისა და გამოგონებების დაფინანსებისა და დაკრედიტების მიზნით გატარებული ოპერაციები. ხასიათდება რისკის მაღალი დონით.

ვენჩურული (სარისკო) ფირმა (venture firm) – მცირე ან საშუალო სიდიდის კომერციული ორგანიზაცია, რომელიც უშუალოდ დაკავებულია ტექნიკურ სიახლეთა განხილვით, შერჩევითა და პრაქტიკული რეალიზაციით, მეცნიერული გამოკვლევების დამუშავებით, გარდა ამისა, აფინანსებს და კონსულტაციებს უწევს ამ სიახლეთა მფლობელ კომპანიებს. ვენჩურული ფირმები ძირითადად მსხვილი კომპანიებისაგან იღებენ შეკვეთებს.

ვირემენტი [<ფრანგ. viremment – მოხვევა] – საბანკო ოპერაცია, რომლის დროსაც ხდება ერთი პირის მიმდინარე ანგარიშიდან მეორე პირის ანგარიშზე თანხის გადატანა.

ვიქსელის კრიტერიუმი

(Viksel's criterion) – სახელმწიფოს მიერ გამოყენებული საშემოსავლო დაბეგვრის ისეთი სისტემა, რომელიც თანაბარ ზიანს აყენებს ყველა მოქალაქის მატერიალურ კეთილდღეობას; მსოფლიო პრაქტიკაში კარგად ცნობილი „საგადასახადო ტვირთის განაწილების კრიტერიუმი“, რომელიც შვედი ეკონომისტის კ. ვიქსელის სახელს ატარებს. მისი არსი მდგომარეობს შემდეგში: სახელმწიფო შეძლებულთა შემოსავლებს უფრო მაღალ საგადასახადო განაკვეთს უწესებს, ვიდრე ღარიბებისას. პროგრესული დაბეგვრის ასეთი სკალა, ჯერ ერთი, ხელს უწყობს შემოსავლების სამართლიან გადანაწილებას, ხოლო მეორე, ზრდის საბიუჯეტო შენატანებს. ამრიგად, საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ამოცანების გადაჭრაში ბაზრის შეზღუდული შესაძლებლობები წარმოშობს სახელმწიფო საგადასახადო რეგულირების აუცილებლობას შემოსავლების გადანაწილებაში სოციალური სამართლიანობის უზრუნველყოფის მიზნით.

ზ

ზარალი (Loss, Losses) – სახელმწიფოს, მეწარმის, მომხმარებლის ან შუამავლის მატერიალური, ქონებრივი და ფინანსური დანაკარგი, გამოწვეული სამეურნეო–ფინანსური კავშირების მოშლით, სასაქონლო და ფულადი მასის ბალანსირების დარღვევით, სტიქიური უბედურებებით, გაფიცვებით, უყაირათობით, მფლანგველობით, წუნდებული პროდუქციის გამოშვებით, კონფლიქტებით და სხვ. საზოგადოებისათვის დიდი ზარალი მოაქვს რეკეტს, ხელოვნური დეფიციტის შექმნას, მომხმარებელთა მოტყუებას, სპეკულაციას, ფარულ ეკონომიკას და ა.შ. საწარმოებს შორის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების შეუსრულებლობით გამოწვეულ ზარალს, როგორც წესი, ანაზღაურებს ვალდებულების დამრღვევი მხარე.

ზარალის ღირებულება (damage cost) – ფულადი ფორმით გამოხატული ზარალის ოდენობა. იგი ძირითადად გარემოს დაბინძურებით მიყენებული ზარალის გამომხატველია. ეკონომიკურ თეორიაში გარემოს დაბინძურება განიხილება როგორც გარე ეფექტების (ექსტერნალიების) კერძო შემთხვევა.

ზარაფხანა (mint) – მონეტების, ორდენებისა და სხვა სახელმწიფო ნიშნების დამამზადე-

ბელი სახელმწიფო საწარმო.

ზედნადები დანახარჯი (overhead expense, charge) – საწარმოს მართვისა და სამეურნეო მომსახურების დანახარჯი (ადმინისტრაციული პერსონალის შენახვის, შენობა-ნაგებობებისა და ინვენტარის მოვლა-რემონტის, შრომის უსაფრთხოებისა და სხვ.). ემატება საქონლის საწარმოებლად ან მომსახურების გასაწევად საჭირო ძირითად დანახარჯს და მასთან ერთად შედის თვითღირებულებაში.

ზენორმალური მოგება (super-normal profit) – „მოგების" სინონიმი. თუ ფირმის მიერ მიღებული მოგება აღემატება ყველა ალტერნატიულ დანახარჯს, მაშინ ამბობენ, რომ იგი იღებს ზენორმალურ მოგებას.

ზომბიეკონომიკა (zombi-economy) – ეკონომიკის ის სფერო, რომელსაც ქმნიან გადახდისუუნარო, ფაქტობრივად გაკოტრებული ფირმები, თუმცა, იმავდროულად განაგრძობენ ფუნქციონირებას. მათი ფუნქციონირების ძირითადი წყაროა დაკრედიტების სისტემა. ამ ფირმებს ზომბიბანკები აძლევენ შეღავათიან კრედიტებს (საშუალო საბაზროზე დაბალი საპროცენტო განაკვეთით). ასეთი ბანკების უკან, როგორც წესი, დგას მთავრობა, რომელიც ახორციელებს მათ დაკრედიტებას, გასცემს სამთავრობო გარანტიებს, რაც, საბოლოო ანგარიშით, იწვევს გადასახადების გადამხდელთა ხარჯზე ზომბიბანკების არსებობას. ზომბიეკონომიკა პირველად XX საუკუნის 90-იან წლებში წარმოიშვა იაპონიაში.

ზრდის ინდექსი (growth index) – მთელ ეკონომიკაში საქმიანობის სახეების მიხედვით გაანგარიშებული წინა წლის წონით შეწონილი (ლასპეირესის) ინდექსი.

ზრდის ტემპი (growth rate) – ეკონომიკურ ანალიზში ფართოდ გამოყენებული მაჩვენებელი. გამოხატავს დროის გარკვეულ პერიოდში მოცემული სიდიდის რაოდენობრივი პარამეტრების ცვლილებას პროცენტებით, გვიჩვენებს რამდენი იყო და რამდენი გახდა.

ზღვრული ანტისარგებლიანობა (marginal disutility) – დამატებითი ანტისარგებლიანობა, მიღებული ამა თუ იმ ცვლადის მცირე ცვლილებიდან.

ზღვრული (მარჟინალური) დანახარჯი (marginal cost, marginal expense – MC) [<ლათ. margo კიდე, საზღვარი, ნაპირი] – წარმოების მოცულობის განსაზღვრის ერთ-ერთი ძირითადა

მატებითი (ზღვრული) ერთეულის წარმოებისათვის საჭირო დამატებითი დანახარჯი.

ფორმულით ასე გამოიანგარიშება:

$$MC = \frac{\Delta C}{\Delta X},$$

სადაც Δ რაიმე მცირე ცვლილებაა, C – მთლიანი დანახარჯები, ხოლო X – გამოშვებული პროდუქციის მოცულობა. მეწარმე ზრდის წარმოების მასშტაბს, სანამ საქონლისა და მომსახურების ერთეულზე ზღვრული დანახარჯი არ გაუთანაბრდება საბაზრო ფასს. თუ ზღვრული დანახარჯი ამ ფასს გადასცდა, მეწარმე ზარალდება და, პირიქით, თუ იგი საბაზრო ფასზე ნაკლებია, მაშინ მეწარმე დამატებით მოგებას იღებს.

ზღვრული მაქსიმალური ფასი (marginal maximum price) – მოთხოვნის ფასი, მაქსიმალური ფასი, რომლის ზევითაც შეუძლებელია საბაზრო ფასის აწევა.

ზღვრული მინიმალური ფასი (marginal low price) – მიწოდების ფასი, მინიმალური ფასი, რომელზე დაბლაც შეუძლებელია საბაზრო ფასის დაცემა.

ზღვრული მწარმოებლურობა (marginal productivity) – წარმოების ფაქტორებით (კაპიტალი, შრომა, მიწა) შექმნილი ზღვრული პროდუქტის მოცულობა, რომელიც, წარმოების დანარჩენი ფაქტორების უცვლელობის პირობებში, გამოხატავს მოცემული ფაქტორის ერთი ერთეულით გაზრდის შედეგად მიღებული პროდუქციის მატებას.

ზღვრული პროდუქტი (marginal product) – დამატებითი პროდუქტი, მიღებული რესურსების დამატებითი ერთეულიდან.

ზღვრული პროდუქტის ღირებულება (value of marginal) – ზღვრული ფიზიკური პროდუქტი, გამრავლებული პროდუქციის ერთეულის ფასზე.

ზღვრული სარგებლიანობა (marginal utility) – დამატებითი სარგებლიანობა, მიღებული ნებისმიერი დოვლათის დამატებითი ერთეულიდან. მათემატიკურად გამოისახება ასე:

$$MU = \frac{\Delta U}{\Delta X},$$

სადაც MU ზღვრული სარგებლიანობაა, X – საქონლის რაოდენობა, Δ – ცვლილება.

ზღვრული სარგებლიანობის კატეგორია წინა პლანზე წამოსწია და მეცნიერულ ბრუნვაში შემოიტანა ცნობილმა ეკონომიკურმა მიმდინარეობამ – მარჟინალიზმმა.

მიმდინარეობამ – მარჟინალიზმმა.

ზღვრული სარგებლიანობის თეორია (marginal revenue theory) – შრომითი ღირებულების თეორიისგან განსხვავებით, ფასწარმოქმნის საფუძვლად აღიარებს არა ღირებულებას, არამედ ნივთის სუბიექტურ შეფასებას, სარგებლიანობას, სამეურნეო კონტრაჰენტების სუბიექტურ-ფსიქოლოგიურ შეფასებას. იგი ასახავს ეკონომიკურ კავშირებს, რომლებიც შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ ასე: მომხმარებელი – მოთხოვნილება – დოვლათის სარგებლიანობა–ფასი. ზღვრული სარგებლიანობის თეორიამ ფართო პოპულარობა პოვა მთელ მსოფლიოში. ამ თეორიის წარმომადგენლები (გოსენი, კლარკი, ჯევონსი, ვალრასი, მენგერი, ვიზერი, ბემ-ბავერკი, სიჩელი, ედვარდსი და სხვ.) უარყოფენ შრომითი ღირებულების თეორიას და ფასწარმოქმნაში დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ ნივთისადმი ეკონომიკური სუბიექტის დამოკიდებულებას.

ზღვრული შემოსავალი (marginal revenue, income) – საქონლის დამატებითი ერთეულის გაყიდვის შედეგად მიღებული დამატებითი შემოსავალი, ე.ი. ზღვრული პროდუქტით მიღებული შემოსავალი.

თ

თავდაპირველი ღირებულება (history cost) – წარმოების ფაქტორთა ღირებულება მათი შეძენის მომენტში, ავანსირებული ღირებულება, რომელიც არ უტოლდება აღდგენით ღირებულებას, ანუ წარმოების ფაქტორების წარმოებით მიღებულ ღირებულებას.

თავისუფალი (სპეციალური) ეკონომიკური ზონა (თეზ) (tree economical area) – ქვეყნის ტერიტორიის ის ნაწილი, სადაც სპეციალური სამართლებრივი რეჟიმის საფუძველზე იქმნება ხელსაყრელი პირობები სხვადასხვაგვარი საგარეო-ეკონომიკური ოპერაციებისათვის. მისთვის დამახასიათებელი ნიშანია თავისუფალი ან შეღავათიანი მეწარმეობა, რომელიც იძლევა უახლესი ტექნოლოგიის, ნოუ-ჰაუს შესაძენად საჭირო დროისა და დანახარჯების მნიშვნელოვნად შემცირების საშუალებას, ხელს უწყობს ვალუტის მოზიდვას საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის ხარჯზე და ზრდის უცხოურ კაპიტალდაბანდებებს.

არსებობს თეზ-ის სამი ტიპი: 1. წარმოებრივი ზონები; 2. თავისუფალი პორტები და თავისუფალი ვაჭრობის ზონები; 3.

საექსპორტო მრეწველობის ზონები.

წარმოებრივი ზონა – შემოსაზღვრული ტერიტორია ქვეყნის შიგნით, სადაც წესდება განსაკუთრებული შეღავათები (დაბეგვრის, ამორტიზაციის ნორმის და ა.შ. ნაწილში) მეურნეობის წარმართვისათვის.

თავისუფალ პორტსა (აეროპორტშიც) **და თავისუფალი ვაჭრობის ზონაში** შეტანისას ბაჟს არ ახდევინებენ, სანამ საქონელი საწყობშია და რეალიზებული არ არის.

საექსპორტო მრეწველობის ზონაში უბაჟოდ შეაქვთ საქონელი, საზღვარგარეთ გასატანად გამოსაშვები პროდუქციისათვის საჭირო სათადარიგო ნაწილები, დასაკომპლექტებელი მასალები და ნაკეთობები.

განასხვავებენ აგრეთვე თავისუფალი (ერთობლივი) მეწარმეობის ზონებს და საექსპორტო ეკონომიკურ ზონებს.

თავისუფალი ვაჭრობის ზონა (free trade area, zone) – ქვეყნების ჯგუფი, რომელშიც გაუქმებულია საბაჟო და სხვა სავაჭრო ბარიერები, თუმცა მასში შემავალი თითოეული ქვეყანა ატარებს თავის კომერციულ პოლიტიკას ამ ჯგუფში არშემავალ ქვეყნებთან.

თავისუფალი (ერთობლივი) მეწარმეობის ზონა (joint venture zone) – სახელმწიფოს ტერიტორიის ის ნაწილი, სადაც იქმნება ხელსაყრელი პირობები ერთობლივი სამეწარმეო საქმიანობისათვის. ასეთ ზონებში შემოღებული აქვთ განსაკუთრებული შეღავათიანი რეჟიმი, რაც ხელსაყრელ პირობებს ქმნის უცხოური კაპიტალის ინვესტირებისათვის. განახვავებენ მის სამ ტიპს: პირველი ტიპი გულისხმობს განსაზღვრულ ტერიტორიაზე სპეციალური კანონმდებლობის შემოღებას, რომელიც უზრუნველყოფს მეურნეობრიობის შეღავათიან რეჟიმს ადგილობრივი და უცხოელი ეკონომიკური სუბიექტებისათვის. საგადასახადო საბაჟო, სავალუტო, საკრედიტო და სამართლებრივი რეჟიმები წესდება სუბრეგიონების განვითარების კონკრეტული პირობებიდან და ამოცანებიდან გამომდინარე. ზონას მართავს ადგილობრივი ხელისუფლება; მეორე ტიპი გულისხმობს მცირე ტერიტორიებზე ისეთი ინფრასტრუქტურის შექმნას, რომელიც საერთაშორისო მოთხოვნებს დააკმაყოფილებს. სამართლებრივი ნორმები ამ ზონაში განაპირობებს არსებით შეღავათებს უცხოელი ინვესტორებისათვის, მათთვის

გრძელვადიანი არენდით კეთილმოწყობილი, ინფორმაციული და სატრანსპორტო კომუნიკაციებითა და აუცილებელი სერვისით აღჭურვილი ტერიტორიების გადაცემას, უცხოური კაპიტალის მონაწილეობით საწარმოთა განლაგებისათვის; მესამე ტიპი გულისხმობს ნაკლებად ათვისებული ტერიტორიების კონცესიის სახით ან გრძელვადიანი არენდით გაცემას. ამ შემთხვევაში ზონას სამეურნეო მიზნით იყენებენ შერეული ტიპის სპეციალური ორგანიზაციები (კომპანიები). მეურნეობრიობის სამართლებრივი რეჟიმი მაქსიმალურად ლიბერალიზებულია. იგი უმთავრესად შემოიფარგლება ეკოლოგიური კანონმდებლობით და საერთაშორისო შეთანხმებებით. სახელმწიფო იღებს მოგებას საარენდო გადასახადის სახით და კომპანიის ეროვნული ნაწილის შემოსავლებიდან, არსებით ხარჯებს კი არ გაიღებს. პრაქტიკაში ვხვდებით ერთსა და იმავე ტერიტორიაზე აღნიშნული ზონის სამივე ტიპის შეხამებას.

თამასუქი (bill of exchange, draft, promissory note) [გერ. wechsel] – კანონით დადგენილი ფორმის წერილობითი საგადასახადო ვალდებულება, ფულადი დოკუმენტი, მსესხებლის მიერ გაცემული კრედიტორის სახელზე, რომლითაც ამ უკანასკნელს ენიჭება უფლება, მოსთხოვოს მსესხებელს თამასუქში მითითებული თანხის გადახდა განსაზღვრულ ვადაში (იხ. აგრეთვე კამბიო).

საერთაშორისო ვაჭრობაში თამასუქი ანგარიშსწორებისა და კომერციული დაკრედიტების ერთ-ერთი ძირითადი საშუალებაა.

თამასუქი ორი სახისაა: მარტივი (იხ.) და გადასაპირებელი (იხ.).

თამასუქის დისკონტი (bill discounting) – თამასუქის განაღდება ბანკების ან კერძო პირების მიერ მისი ვადის გასვლამდე პროცენტის გამოქვითვით.

თამაშთა თეორია (theory of games) – ინდივიდუალურ რაციონალურ გადაწყვეტილებათა თეორია, მიღებული ამ გადაწყვეტილებათა შედეგების შესახებ არასაკმარისი ინფორმაციის პირობებში. თანამედროვე თამაშთა თეორია იწყება ფ. ნეიმანისა და ო. მორგენშტერნის ნაშრომით – „თამაშთა თეორია და ეკონომიკური ქცევა“ (1944). იგი იკვლევს ინდივიდუალურ გადაწყვეტილებათა ურთიერთგავლენას ისეთ დაშვებისას, რომელიც უკავშირდება გადაწყვეტილების მიღებას რისკის პირობებში.

მაშინ, როდესაც ტრადიციული მიკროეკონომიკური თეო-

რია გუთავაზობს გადაწყვეტილებათა მიღებას განსაზღვრულობის პირობებში, თამაშთა თეორიის მიხედვით რაციონალურ ინდივიდს გადაწყვეტილების მიღება უხდება განუსაზღვრელობის, გაურკვევლობის პირობებში. თუ ერთი ინდივიდის მოგება განაპირობებს მეორე ინდივიდის წაგებას, მაშინ ამბობენ, რომ ეს თამაში არის ნულოვანი თანხის. თამაში შეიძლება იყოს კოოპერატიული, როცა შესაძლებელია შეთანხმება და არაკოოპერატიული, როცა ჭარბობს ანტაგონიზმი.

თამაშთა თეორიამ დაამტკიცა თავისი სარგებლიანობა ეკონომიკური ქცევის ისეთი ასპექტების ანალიზისას, როგორიცაა ბუნებრივი რესურსებისა და საზოგადოებრივი საქონლის ამოწურვა.

„თეთრსაყელოიანები“ (white-collar workers) – არაფიზიკური შრომით დასაქმებული მუშაკები, რომელთა ნახევარზე მეტი ჩაბმულია ინფორმაციულ მომსახურებაში. მათ მიაკუთვნებენ ძირითადად გონებრივი შრომით დაკავებულ მუშაკებს. „თეთრსაყელოიანები“ როგორც აბსოლუტურად, ისე შეფარდებით, ჭარბობენ მომსახურების სფეროში. ამასთან, მათი წილი სწრაფი ტემპით იზრდება მაღალტექნოლოგიურ დარგებში – ელექტრონიკაში, ჩქაროსნულ ტრანსპორტში, ახალი მასალების, სამეცნიერო მოწყობილობების წარმოებაში და ა.შ.

თვითდაფინანსება (self-finance) – წარმოების გაფართოების დაფინანსება მოგების ან ახალი აქციების გამოშვების ხარჯზე.

„თითქმის ფული“ ("almost money") – აქტივების ერთ-ერთი სახე, რომელშიც შედის ვადიანი ანაბრების მთლიანი თანხა, არასაჩეკო შემნახველი ანგარიშები და იმ სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების მთლიანი მოცულობა, რომელიც ღია ბაზარზე შეიძლება გაიცვალოს ნაღდ ფულზე. „თითქმის ფული“ ლიკვიდური აქტივია, ვინაიდან ადვილია მისი გაცვლა ნაღდ ფულზე. თუმცა გაცვლამდე იგი ვერ ასრულებს მიმოქცევის საშუალების ფუნქციას და ამიტომ მას კვაზიფულსაც უწოდებენ.

ი

იარდი (yard) – სიგრძის ერთეული საზომთა ინგლისურ სისტემაში, უდრის 3 ფუტს, ანუ 97,44 სმ-ს.

„იაფი ფული“ (cheap money) – საკრედიტო სისტემის ისეთი მდგომარეობა, როცა ადვილია აიღო სესხად კაპიტალი. ეს შე-

საძლებელია დაბალი საპროცენტო განაკვეთის, საბანკო სისტემის ლიკვიდურობის ზრდის, დაკრედიტების სფეროში შეზღუდვების შესუსტებისა და ა.შ. პოლიტიკის განხორციელების პირობებში. „იაფი ფული“ მოსახლეობისათვის კრედიტის ხელმისაწვდომობის ამსახველი ტერმინია.

იმიჯი (image) – საქონლის, მომსახურების, საწარმოს და ა.შ. რეპუტაცია. ის საქონელი, მომსახურება, საწარმო და ა.შ., რომლის „სახემაც“ მომხმარებელთა აღიარება მოიპოვა, შემდგომში უზრუნველყოფს მომხმარებელთა ერთგულებას შესაბამისი საფირმო და სავაჭრო მარკებისადმი და მათ მტკიცე, მყარ მდგომარეობას ბაზარზე.

იმპორტზე გადასახადი (საიმპორტო ბაჟი) (import duties) – საზღვარგარეთიდან შემოტანილ საქონელზე დაწესებული არაპირდაპირი გადასახადის სახე; გამოიყენება იმპორტის მოცულობისა და სტრუქტურის რეგულირებისათვის.

იმპორტი (import) – სხვა ქვეყანაში წარმოებული საქონლის ან მომსახურების შემოტანა და მოხმარება მოცემულ ქვეყანაში. საქონელი ხილული იმპორტია, მომსახურება კი – უხილავი.

იმპორტის შენაცვლება შიგა წარმოებით (import substitution) – ერთ-ერთი მთავარი განვითარების სტრატეგია განვითარებადი ქვეყნებისათვის. ომის შემდგომ პირველ წლებში მრავალი ეკონომისტი და განვითარებადი ქვეყნების მთავრობები ინდუსტრიალიზაციის პოლიტიკას მიიჩნევდნენ ეკონომიკური პროგრესის საუკეთესო სტრატეგიად. ამ თვალსაზრისით ყველაზე მართებული გზა იყო იმპორტის შენაცვლება შიგა წარმოებით, რაც გულისხმობს საკუთარი მრეწველობის შექმნას იმპორტული კვოტებითა და ტარიფებით დაცვის საფუძველზე. ითვლებოდა, რომ ეს პროცესი უნდა დაწყებულიყო მრეწველობის იმ დარგების განვითარებით, რომლებიც აწარმოებენ სამომხმარებლო საქონელს. შემდეგ აქცენტი გადატანილ იქნა კაპიტალური საქონლის წარმოებაზე. იგულისხმებოდა, რომ ამ გზით შესაძლებელი იქნებოდა იმპორტის შენაცვლება შიგა წარმოებით, რაც ხელს შეუწყობდა ეკონომიკურ ზრდას. არ გამოირიცხებოდა ის ვარაუდიც, რომ ამ სტრატეგიის რეალიზაციის ძირითადი ხარჯები თავის თავზე განვითარებულ ქვეყნებს უნდა აეღოთ. ამ სტრატეგიის გამოყე-

ნებამ მრავალ განვითარებად ქვეყანას არასახარბიელო შედეგები მოუტანა. საგადასახდელო ბალანსის მდგომარეობა აღნიშნულ ქვეყნებში ნაკლებად გაუმჯობესდა, ხოლო მათი დამოკიდებულება განვითარებულ სახელმწიფოებზე არ შემცირებულა. იმპორტის სტრუქტურაში მზა სამომხმარებლო საქონლის წილი შემცირდა, მანქანა-მოწყობილობებისა და სათადარიგო ნაწილების კი გაიზარდა. წარმოიქმნა ბარიერები ექსპორტისათვის, ვინაიდან საექსპორტო საქონლის მწარმოებელი ფირმები იძულებულნი გახდნენ ადგილობრივი ფირმებისაგან, რომლებიც პროტექციონისტურ პირობებში მუშაობდნენ, შეეძინათ ნედლეული და მასალები მსოფლიო დონეზე მაღალ ფასებში. ამ პოლიტიკამ განაპირობა ვალუტის კურსის გაზრდა, რამაც შეამცირა მათი ექსპორტის ეფექტიანობა.

იმპორტირებისადმი მიდრეკილება (propensity to import) – იმპორტზე გაწეული ხარჯების წილის ზრდა შემოსავალში.

ინგლისურ-ამერიკული სკოლის თეორია (the theory of english-american school) – ღირებულების ალტერნატიული თეორია, რომელიც წამოაყენა ინგლისურ-ამერიკულმა სკოლამ. ეს სკოლა ჩამოყალიბდა XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისში. მისი ფუძემდებელია ცნობილი ინგლისელი ეკონომისტი ალფრედ მარშალი. ამ თეორიას იზიარებს პოლ სამუელსონიც.

ინგლისურ-ამერიკულმა სკოლამ ღირებულების თეორიების – შრომითი ღირებულების თეორია (იხ.), ზღვრული სარგებლიანობის თეორია (იხ.), წარმოების დანახარჯების თეორია (იხ.), მოთხოვნა-მიწოდების თეორია (იხ.) – შეერთებით შექმნა ღირებულების ახალი თეორია, რომელშიც ამოსავალია მოთხოვნა-მიწოდების კანონი. ამ „ახალი თეორიის" მიხედვით საქონლის მიწოდებას განსაზღვრავს წარმოების დანახარჯები, ხოლო მოთხოვნას – საქონლის ზღვრული სარგებლიანობა.

ინგლისურ-ამერიკული სკოლის თეორია ყველაზე ოპტიმალურია, იგი ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორებით განსაზღვრის თავისებური სინთეზია.

ინდემნიტეტი (indemnity) – ზარალის ანაზღაურება, კომპენსაცია (როგორც წესი, საერთაშორისო სამართალში).

ინდექსაცია (index-linking, indexation) – ფასების ინდექსის ცვლილების მიხედვით კონტრაქ-

ტების ნომინალური ღირებულების პერიოდულად გადასინჯვის მექანიზმი, ხელფასისა და სხვა შემოსავლების კორექტირება ეკონომიკაში ფასების საშუალო დონის ცვალებადობის შესაბამისად.

ინდექსი (index) [<ლათ. index მაჩვენებელი] – ციფრობრივი მაჩვენებელი, რომელიც პროცენტობით გამოხატავს წარმოების მოცულობის, ფასების, საგარეო ვაჭრობისა და ა.შ. ცვლილებებს.

ინდივიდუალური მეწარმეობა (sole ownership) – სამეწარმეო საქმიანობის ინდივიდუალური გაძღოლა, მეწარმეობის უმარტივესი ფორმა. ინდივიდუალური მეწარმის ქონება განუყოფელია მისი პირადი ქონებისაგან, ხოლო ინდივიდუალური საწარმო არ არის იურიდიული პირი.

ინდიკატური დაგეგმვა (indicative planning) – ეროვნული ეკონომიკის საორიენტაციო დაგეგმვა სახელმწიფო დონეზე, რომელიც არ ზღუდავს ეროვნული კაპიტალის უფლებებს. მასში განსაზღვრულია ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტების სისტემა და მათი რეალიზაციის გზები. ინდიკატური დაგეგმვა კოორდინაციას უწევს აღმასრულებელი ხელისუფლების ყველა ორგანოს შესაბამის კომპლექსურ და ურთიერთდაკავშირებულ ღონისძიებებს.

ინდიკატური გეგმა მოიცავს: 1. ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ძირითად სტრატეგიულ მიზნებსა და ამოცანებს; 2. პროგნოზულ-ანალიტიკურ ნაწილს; 3. საგეგმო-მარეგულირებელ ნაწილს.

ინდიკატურ გეგმაში ასახულია ის კონკრეტული ღონისძიებები, რომლებმაც უნდა უზრუნველყოს დასახული პროგნოზული პარამეტრების მიღწევა.

ინდოსამენტი (endorsement) [<ფრანგ. endossement <ლათ. indorsum ზურგი]–გადაცემის წარწერა, – წარწერა თამასუქის, ჩეკის, კონოსამენტის და სხვა ფასიანი ქაღალდების მეორე მხარეზე, რომლითაც დასტურდება ამ დოკუმენტით განსაზღვრული უფლების გადაცემა სხვა პირისათვის (სხვაგვარად – ჟირო).

ინდოსანტი (endorsee) [<გერმ. indossant]–პირი, რომელიც ფასიანი ქაღალდების უკანა მხარეზე აკეთებს გადაცემის აღმნიშვნელ წარწერას (სხვაგვარად – ჟირანტი).

ინდოსატი (endorser) [<გერმ. indossant]–პირი, რომლის სასარგებლოდაც ფასიან ქაღალდზე გაკეთებულია გადაცემის წარწერა.

ინდუსტრია (industry) – გაეროს საერთაშორისო სტანდარტული დარგობრივი კლასიფიკაციისა და ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მიხედვით ეკონომიკის მეორეული სექტორი (აგრარული სექტორის შემდეგ), რომელშიც შედის მრეწველობა (თავისი მომპოვებელი და გადამამუშავებელი დარგებით) და მშენებლობა.

ინდუსტრიული საზოგადოება (industrial society) – საზოგადოების განვითარების სტადია, სამრეწველო საზოგადოება, რომელმაც შეცვალა აგრარული საზოგადოება, ხოლო XX საუკუნის 60-იანი წლებიდან გადაიზარდა პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში.

ინერცია (inertia) – ეკონომიკური მაჩვენებლების დინამიკა მიმდინარე პერიოდში, დაფუძნებული წინა პერიოდის ტენდენციაზე.

ინვესტირებისადმი მიდრეკილება (propensity to invest) –ეროვნული შემოსავლის იმ წილის ზრდა, რომელიც ხმარდება კაპიტალდაბანდებებს.

ინვესტიცია (investment) [<ლათ. investire შემოსვლა]–კერძო სექტორის ან სახელმწიფოს გრძელვადიანი კაპიტალდაბანდება ქვეყნის შიგნით ან საზღვარგარეთ: 1. დაბანდება რეალურ ძირითად კაპიტალსა და მატერიალურ–სასაქონლო მარაგში წარმოების განვითარებისათვის; 2. დაბანდება ფინანსურ აქტივებში (დეპოზიტში, ფასიან ქაღალდებში) შემოსავლის მიღების მიზნით.

ინვესტიციები დოვლათის წარმოებისა და არა საბოლოო მოხმარებისათვის გამიზნული ხარჯების ნაკადია. იგი მატერიალური, ტექნიკური, ფინანსური და ინტელექტუალური ფასეულობების გრძელვადიანი დაბანდებაა ეკონომიკური საქმიანობის სხვადასხვა სფეროში მოგების ან სოციალური ეფექტის მიღების მიზნით. თანამედროვე ეკონომიკაში ინვესტიციების დიდი ნაწილი ფასიანი ქაღალდებითაა წარმოდგენილი.

პორტფელის ინვესტიციები ფასიან ქაღალდებში გათვალისწინებულია მხოლოდ შემოსავლის მისაღებად, **პირდაპირი** – კომპანიის მმართველობაში მონაწილეობისათვის. ინვესტიციები ძვირფას ლითონებში, მიწაზე ან სხვა უძრავ ქონებაში ხორციელდება ინფლაციისა და ფულადი რეფორმისაგან ფულადი სახსრების დაცვის მიზნით.

ინვესტიციების სიდიდე განისაზღვრება იმ პროექტებით, რომლებიც უზრუნველყოფენ დადებით წმინდა დისკონტირებულ ღირებულებას ან შემოსავლების შიგა განაკვეთს. პირველ მაჩვე-

ნებელს ეწოდება წმინდა დისკონტირებული ღირებულების კრიტერიუმი, ხოლო მეორეს – კაპიტალდაბანდების ზღვრული ეფექტიანობის კრიტერიუმი.

ინვესტიციის ბაზარი (Investment market) – საინვესტიციო რესურსებზე მოთხოვნა-მიწოდების ფორმირებისა და საინვესტიციო საქონლის ყიდვა-გაყიდვის სფერო. ინვესტიციის ბაზარი ემსახურება საინვესტიციო პოტენციალის მობილიზება-ორგანიზებას, საინვესტიციო საქონლის ფინანსურ, მატერიალურ და ინტელექტუალურ უზრუნველყოფას.

ინვესტორი (investor) [<ინგ. investor მეანაბრე] – იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელიც ახორციელებს ინვესტიციებს, აბანდებს საკუთარ, ნასესხ, ან მოზიდულ სახსრებს ინვესტიციურ პროექტებში. ინვესტორი თავისი სახელით იძენს ფასიან ქაღალდებს. საინვესტიციო კაპიტალის ფორმირების მიხედვით ინვესტორი შეიძლება იყოს ორი სახის: ინდივიდუალური და ინსტიტუციური. ინდივიდუალური ინვესტორი ფასიან ქაღალდებს იძენს საკუთარი კაპიტალით. მას ბოლო კრედიტორს უწოდებენ. ინსტიტუციური ინვესტორი ფასიან ქაღალდებს ყიდულობს არა იმდენად საკუთარი, რამდენადაც მოზიდული ფულით, ანუ მის მიერ მობილიზებული ბოლო კრედიტორების კაპიტალით. იგი შუალედური რგოლია კაპიტალის მობილიზაციასა და ინვესტირებაში. სახსრების დაბანდება ფასიან ქაღალდებში შეიძლება იყოს ინსტიტუციური ინვესტორის, მაგ., კომერციული ბანკის, სადაზღვევო ორგანიზაციის, საპენსიო ფონდების და ა.შ. თავისუფალი სახსრების დროებითი მოთავსება, შეიძლება იყოს კაპიტალის მობილიზაციის ძირითადი მიზანი, მაგ., საინვესტიციო კომპანიების, საინვესტიციო ფონდების შექმნა. ინვესტორის კატეგორიას არ მიეკუთვნებიან ბროკერები, რომლებიც ოპერაციებს აწარმოებენ კლიენტის ხარჯზე. დილერები, რომლებიც საკუთარი ხარჯით აწარმოებენ ოპერაციებს, იყოფიან ორ კატეგორიად: პირველად და მეორად დილერებად. პირველადი დილერები ბაზარზე ავრცელებენ ახალ ფასიან ქაღალდებს და ამით ემიტენტისათვის ქმნიან დამატებით კაპიტალს, ხოლო მეორადი დილერები ყიდულობენ და ხელახლა ყიდიან მიმოქცევაში არსებულ ფასიან ქაღალდებს და ემიტენტისათვის არ ახდენენ ახალი კაპიტალის მობილიზაციას. მათი მეშვეობით კაპიტალი ინ-

ვესტორებს შორის მოძრაობს.

ინკასაცია (collection) [იტალ. incassare ყუთში ჩაწყობა]– ბანკში ნაღდი ფულის მიღება ფასიანი ქაღალდებით; ინკასოს ოპერაციების განხორციელება.

ინკასო (encashment, collection of payments) [იტალ. incasso]– საბანკო ოპერაციის სახეობა, რომლითაც ბანკი საანგარიშსწორებო დოკუმენტების (თამასუქის, ჩეკის, და ა.შ.) საფუძველზე კლიენტის დავალებით და მის ანგარიშზე იღებს კუთვნილ ფულად თანხას მესამე პირისაგან. საინკასო ოპერაციების ჩატარებისათვის ბანკს საკომისიო ეკუთვნის.

საერთაშორისო ვაჭრობაში სასაქონლო დოკუმენტების ინკასო მდგომარეობს იმაში, რომ ექსპორტიორი ავალებს თავის ბანკს, მიიღოს განსაზღვრული რაოდენობის ვალუტა იმპორტიორისაგან, ამ უკანასკნელისათვის სასაქონლო დოკუმენტების გადაგზავნის საფუძველზე. საინკასო ოპერაცია შედგება ოთხი ეტაპისაგან: 1. ექსპორტიორი გადასცემს თავის ბანკს საინკასო დავალებას და სასაქონლო დოკუმენტების დანართს, რასაც საფუძვლად უდევს ექსპორტიორსა და იმპორტიორს შორის დადებული ხელშეკრულება; 2. ექსპორტიორის ბანკი საინკასო დავალებას სასაქონლო დოკუმენტებთან ერთად გადაგზავნის იმპორტიორის ბანკში; 3. იმპორტიორის ბანკი მათ გადასცემს იმპორტიორს; 4. იმპორტიორის ბანკი იმპორტიორისაგან ვალუტის მიღების შემდეგ გადაგზავნის მას ექსპორტიორის ბანკის ანგარიშზე, ეს უკანასკნელი კი ამ თანხას ჩარიცხავს ექსპორტიორის ანგარიშზე. საინკასო ოპერაციების ჩატარებისათვის ბანკი იღებს საკომისიოს.

ინოვაცია (innovtion) – ახალი ტექნოლოგიების, შრომის ორგანიზაციისა და მართვის პროგრესული ფორმების დანერგვა წარმოებაში; პროდუქციის ახალ სახეობათა ათვისება. ეს ტერმინი ხშირად გამოიყენება სიტყვა „გამოგონების“ სინონიმად და დაკავშირებულია წარმოებრივი პროცესების ტექნოლოგიურ სრულყოფასთან, თუმცა ინოვაცია უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე გამოგონება. იგი გამოგონების კომერციულ გამოყენებას გულისხმობს.

ინოვაცია არ არის ერთჯერადი აქტი, არამედ იგი საქმიანობის ნებისმიერ სფეროში განვითარების უწყვეტი პროცესია. ამით აიხსნება **ემმ**-ების, რობოტების, კომპიუტერების, მობილური ტელეფონებისა და ა.შ. რამდენიმე თაობის არსებობა.

„ინოვაცია“ პირველად მეცნიერულ ბრუნვაში შემოიტანა იოზეფ შუმპეტერმა. ნაშრომში „ეკონომიკური განვითარების თეორია“ (1911) პირველმა გააშუქა ინოვაციური პროცესები და მათი როლი მოგების გადიდებაში.

ინოვაციური ბანკი (innovation bank) – კომერციული ბანკი, სპეციალიზებული ინოვაციური პროექტების, ე.ი. სხვადასხვა მეცნიერულ–ტექნოლოგიური სიახლის (დაწყებული საცდელი ნიმუშების დაპროექტებიდან და შექმნიდან, დამთავრებული მათი მასობრივად დანერგვით) დაფინანსებასა და დაკრედიტებაზე, რომელთა ვადები, წესები და პირობები დგინდება დასაფინანსებელი სამუშაოების მასშტაბის, სტადიებისა და ხასიათის მიხედვით. გამოიყენება როგორც მოკლევადიანი, ისე გრძელვადიანი დაკრედიტება. შესაძლებელია ინვესტიციური დაფინანსებაც იმ კომპანიების აქციების შეძენის გზით, რომლებიც ამუშავებენ და ნერგავენ რაიმე მეცნიერულ–ტექნოლოგიურ იდეას, აგრეთვე დაკავებული არიან ობლიგაციების ხანგრძლივი ვადით გავრცელებით, დასაფინანსებელი პროექტის განხორციელებით დაინტერესებულ პირებს შორის.

ინოვაციური ბანკი სხვა ბანკებისაგან გამოირჩევა შემდეგი თავისებურებებით: საკრედიტო დაბანდების უკან დაბრუნების მაღალი რისკით; არსებითი განსხვავებით არა მხოლოდ ვადებში, არამედ სესხების მოცულობაში; მეანაბრის სახსრების დაცვის უზრუნველყოფისათვის დამატებითი გარანტიების აუცილებლობით. ეკონომიკის სტაბილიზაცია, კერძო სექტორში ინვესტიციური აქტიურობის ამაღლება, პრივატიზაციისა და მეწარმეობის განვითარება განაპირობებს ინოვაციური მიზნებისათვის კრედიტზე მოთხოვნის გაზრდას. თავის მხრივ, ეს პროცესი სტიმულს აძლევს ძირითადი კაპიტალის განახლებას და ხელს უწყობს მსოფლიო დონესთან შედარებით ტექნოლოგიებში არსებული ჩამორჩენის დაძლევას.

ინოვაციური ეკონომიკა (inovation economy) – ახალი ტიპის ცივილიზაცია, ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკა. ემყარება ეკონომიკური განვითარების ახალ პარადიგმას, სადაც ინტელექტუალური კაპიტალი და ინფორმაცია წარმოების განმსაზღვრელი ფაქტორებია. ინოვაციური ეკონომიკა გულისხმობს წარმოებაში თვისებრივად ახალი ტექნოლოგიების (წარმოების კომპიუტერიზაცია, რობოტული და

ლაზერული ტექნიკა, ბიოტექნოლოგია, ნანოტექნოლოგია, მიკროპროცესორული ტექნოლოგია და ა.შ.) დანერგვას, უკიდეგანო ინფორმაციის ველში მუდმივად ყოფნას.

ინოვაციური ეკონომიკა მომავლის ეკონომიკაა. XXI საუკუნის დასაწყისში იგი მხოლოდ ფორმირების პროცესშია. მისი კონტურები გამოიკვეთა მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში.

ინჟინირინგი (engineering) – საქმიანი (წარმოებრივი დანიშნულების) მომსახურების ერთერთი სახეობა, ინტელექტუალური საქმიანობის ერთობლიობა, რომელიც გულისხმობს კომერციულ საფუძველზე ამა თუ იმ საინჟინრო–საკონსულტაციო მომსახურების გაწევას. ინჟინირინგს ეწევიან როგორც სპეციალიზებული საინჟინრო–საკონსულტაციო ფირმები, ისე სამრეწველო, სამშენებლო და სხვა კომპანიები. ინჟინირინგის ტიპის მომსახურების მთელ ერთობლიობას ყოფენ ორ ჯგუფად: 1. პროდუქციის წარმოების პროცესის მომზადებასთან დაკავშირებული მომსახურება; 2. პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის პროცესის ნორმალური მსვლელობის უზრუნველყოფასთან დაკავშირებული მომსახურება.

პირველ ჯგუფს მიეკუთვნება: ა) წინასაპროექტო მომსახურება. მასში შედის: სოციალურ–ეკონომიკური გამოკვლევები, ტოპოგრაფიული გადაღებები და ადგილმდებარეობის დაგეგმარება; ნიადაგის გამოკვლევა; წიაღისეულის ძიება, რეგიონების განაშენიანების, სატრანსპორტო ქსელის განვითარების გეგმების შემუშავება; პროექტის ტექნიკურ–ეკონომიკური დასაბუთებულობის მომზადებისათვის გამოკვლევების ჩატარება და სხვ., ბ) საპროექტო მომსახურება, რომელიც, თავის მხრივ, იყოფა ბაზისურ და დეტალურ (დაწვრილებით) ინჟინირინგად. ბაზისურ ინჟინირინგში შედის: წინასწარი საინჟინირინგო გამოკვლევებისა და პროექტების, გენერალური გეგმისა და თანმხლები სქემების, რეკომენდაციების მომზადება, პროექტების ღირებულების, მისი ექსპლუატაციისა და შექმნისათვის საჭირო ხარჯების წინასწარი შეფასება. დეტალურ ინჟინირინგში შედის: ა) პროექტის დეტალური გამოკვლევა, შემაჯამებელი საარქიტექტურო პროექტის შემუშავება, ტექნიკური სპეციალისტების, მხაზველებისა და ა.შ. მომზადება. იგი მოიცავს ობიექტის მშენებლობასთან დაკავშირებით

კონტრაქტის დადებისათვის გაწეულ სამუშაოებს, რომელშიც შედის: საკონტრაქტო დოკუმენტაციის მომზადება; აუქციონის ორგანიზაცია; წინადადებების შეფასება; რეკომენდაციების შედგენა; კონტრაქტის დადება; პროექტის გაძღოლა–ზედამხედველობა; მშენებლობის მართვა; სამუშაოს დამთავრების შესახებ სერტიფიკატის შედგენა და გაცემა, მშენებლობის შესახებ ტექნიკური დასკვნის გაკეთება; ტექნიკური პერსონალის მომზადება; პროდუქციის გასაღებისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა; ბ) სპეციალური მომსახურება, განპირობებული მოცემული ობიექტის შექმნის კონკრეტული პრობლემებით (ნარჩენების უტილიზაციასთან დაკავშირებული საკითხების კვლევა, იურიდიული პროცედურები და ა.შ.).

საინჟინირინგო მომსახურების მეორე ჯგუფს მიეკუთვნება: წარმოების პროცესის მართვასა და ორგანიზაციასთან დაკავშირებული მომსახურება; მოწყობილობების გამოცდასთან დაკავშირებული მომსახურება; ობიექტის ექსპლუატაციასთან დაკავშირებული მომსახურება (კადრების შერჩევა და მომზადება, მატერიალურ–ტექნიკური მომარაგების ორგანიზაცია, ხელფასისა და სამუშაოთა სტრუქტურის დადგენა, ექსპლოატაციის მეთვალყურეობა და სხვ.); კვალიფიციური დახმარება დაფინანსების საკითხში (კონსულტაციები დაფინანსების ორგანიზაციაში, შემოსავლებისა და დანახარჯების შეფასება და რეკომენდაციები მათი ოპტიმიზაციის მიზნით, კონსულტაციები ფინანსური პოლიტიკის საკითხში და ა.შ.); პროდუქციის რეალიზაციასთან დაკავშირებული მომსახურება (ბაზრების კონიუნქტურის გამოკვლევა, რეკლამის ორგანიზაციაში დახმარების გაწევა, კონსულტაციები გასაღების სფეროში და ა.შ.); საინფორმაციო უზრუნველყოფის სისტემის, ელექტრონულ–გამომთვლელი ტექნიკის დანერგვასთან დაკავშირებული მომსახურება.

საინჟინირინგო მომსახურება კვლავწარმოებადია. ამით იგი განსხვავდება „ნოუ–ჰაუს“, ლიცენზიებისა და ტექნოლოგიის სფეროში ცოდნის სხვა ფორმებისაგან.

ინსტიტუციონალიზმი (institutionalism) – მიმდინარეობა ეკონომიკურ თეორიაში, რომლის წარმომადგენლები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებენ ინსტიტუტების როლს ეკონომიკურ გადაწყვეტილებათა მიღებაში. ინსტიტუციონალიზმი

წარმოიშვა XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისში და აისახა ამერიკელი ეკონომისტების თ. ვებლენის, ჯ. კომონსის, უ. მიტჩელისა და სხვათა ნაშრომებში.

ინსტიტუციონალისტები აკრიტიკებენ საბაზრო ეკონომიკის ავტომატურად რეგულირების კონცეფციას. მათ უკან პლანზე გადასწიეს ეკონომიკურ ურთიერთობათა სუბიექტების კერძო ინტერესების კვლევა და უპირატესობას ადამიანთა ქცევაში საზოგადოებრივ მოტივებს ანიჭებენ. დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში ინსტიტუციონალიზმი გავრცელდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, რაშიც მნიშვნელოვანი როლი ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების გაძლიერებამ შეასრულა.

„ინსტიტუციური მიბმის" კონცეფცია ("institutional binding" principle)– ამ კონცეფციას თანამედროვე პირობებში ეყრდნობა ქვეყნის ინსტიტუციური განვითარება, როგორც დემოკრატიზაციისა და ეკონომიკური წესრიგის ჩამოყალიბების გამოხატულება. იგი აქცენტს სტაბილური და ქმედითი ინსტიტუტების მოდელზე აკეთებს. ამ პროცესის ორიენტირად საქართველომ ევროკავშირის კანონმდებლობა აირჩია, რაც 1996 წელს დაფიქსირდა პარტნიორობისა და თანამშრომლობის ხელშეკრულებაში და საბოლოოდ დადასტურდა 2004 წელს ევროპის სამეზობლო პოლიტიკასთან საქართველოს მიერთებით. ჯერ კიდევ, 1997 წლის სექტემბერში საქართველოს პარლამენტმა მიიღო დადგენილება, რომლის თანახმადაც „საქართველოს პარლამენტის მიერ 1998 წლის პირველი სექტემბრიდან მიღებული ყველა კანონი და ნორმატიული აქტი უნდა შეესაბამებოდეს ევროკავშირის მიერ დაწესებულ სტანდარტებსა და წესებს." ამ დადგენილების ამოქმედება შეიძლება ჩაითვალოს საქართველოს საკანონმდებლო სისტემის ევროკავშირის საკანონმდებლო სისტემასთან დაახლოების მიმართულებით გადადგმულ მნიშვნელოვან ნაბიჯად.

დღეს საქართველოს ინსტიტუციური განვითარების გარკვეულ ჩარჩოებში მოქცევის პროცესი ახლოსაა **გერშენკრონის კონვერგენციის თეორიასთან**. ევროკავშირი ქვეყნების ერთ-ერთი ყველაზე განვითარებული ნაკრებია მსოფლიოში, რომელსაც მაღალი ეკონომიკური და სოციალური მწარმოებლურობა ახასიათებს.

ინსტიტუციური განვითარება, როგორც ეკონომიკური ქცევის წესებისა და ნორმების ერთობლიობა, ურთულესი პროცესია, რომელსაც

ისეთი სპეციალური საკომუნიკაციო არხების მობილიზება სჭირდება, როგორიც არასამთავრობო ორგანიზაციებია. ახალი ინსტიტუტები უზრუნველყოფენ საბაზრო ურთიერთობებისა და ბიზნესის განვითარებისთვის ჯანსაღი სამართლებრივი და მარეგულირებელი გარემოს შექმნას, გლობალიზაციის ნეგატიური ტენდენციების აღმოფხვრას.

ინტელექტუალური საკუთრება (intellectual property) – სოციალურ-ეკონომიკური და სამეურნეო-სამართლებრივი ურთიერთობა ინტელექტუალური შრომის პროდუქტების მფლობელობას, განკარგვასა და გამოყენებაში. ინტელექტუალური საკუთრების საფუძველს შეადგენს ცოდნა, ინტელექტი, გამოცდილება და ა.შ. ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტებია: დაპატენტებული ცოდნა, არატრიეიალური იდეა, ტექნიკური სიახლე, მენეჯერის ნოვატორული გადაწყვეტილება და სხვ. ინტელექტუალური საკუთრების ეკონომიკური რეალიზაციის ფორმებია: კაპიტალი, მოგება, შემოსავალი, პროცენტი და რენტა.

ინფლაცია (inflation) [<ლათ. inflatio გაბერვა] – მიმოქცევის არხებში ჭარბი ქაღალდის ფულისა და დაუხურდავებელი ბანკნოტების დაგროვება, რაც იწვევს მათ გაუფასურებასა (მსყიდველობითი უნარის დაცემას) და ფასების საერთო დონის ზრდას. ამ პროცესს თან ახლავს უცხოური ვალუტის კურსის ზრდა და იმ ქვეყნის ვალუტის კურსის დაცემა, სადაც ინფლაციაა.

ინფლაციის ძირითადი განმაპირობებელი ფაქტორებია: 1. დისპროპორციის წარმოშობა ფულად და საქონლურ მასას შორის, ფულადი მასის დაუსაქონლება; 2. მოხმარების საგნების წარმოების ჩამორჩენა მოსახლეობის მოთხოვნასთან შედარებით. თუ მოთხოვნა წინ უსწრებს მიწოდებას, მაშინ წარმოიქმნება ფულადი სახსრების სიჭარბე, საქონლის დეფიციტი, რაც ხელს უწყობს ფასების ზრდას; 3. ბაზარზე ისეთი საქონლის მიწოდება, რომელზეც მოთხოვნა არ არის. ეს გარემოება ფარულად განაპირობებს ფულის გაუფასურებას.

ინფლაციის დინამიკაზე დიდ გავლენას ახდენს ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა ინფლაციური მოლოდინი, საინვესტიციო ნაკადები, შრომის მწარმოებლურობის ცვლილება, ეკონომიკის მონეტიზაციის დონე, გაცვლითი კურსის მოსალოდნელი დინამიკა, მშპ-ის ზრდის ტემპი და ა.შ. თავის მხრივ, ამ ფაქტორებზე გარკვეულ ზემო-

ქმედებას ახორციელებს ცენტრალური ბანკი თავისი მონეტარული ინსტრუმენტებით. ამ მიზნით იგი იყენებს ისეთ არაპირდაპირ ინსტრუმენტებს, როგორიცაა ბანკთაშორისი კრედიტის განაკვეთი, სავალდებულო რეზერვების ნორმა, ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე სახელმწიფო საგადასახადო ვალდებულებათა ყიდვა-გაყიდვასთან დაკავშირებული ოპერაციები და ისეთ პირდაპირ (ადმინისტრაციულ) ინსტრუმენტებს, როგორიცაა მიზნობრივი დაკრედიტება, „საკრედიტო ჭერი", სარგებლის განაკვეთის დონისადმი პირდაპირი კონტროლი და ა.შ.

ინფლაციური პროცესების დაჩქარებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სავალუტო, ენერგეტიკული და სანედლეულო კრიზისები, სასურსათო პრობლემის მკვეთრად გამწვავება და ა.შ.

არსებობს ზომიერი, ჭენებითი (ჰალოპირებული) და ჰიპერინფლაცია. **ზომიერია ინფლაცია,** როდესაც გაუფასურება შედარებით შეუმჩნევლად მიმდინარეობს. ამ დროს ფასების ზრდის ტემპი დაბალია – წელიწადში 10 %–ზე ნაკლები. **ჭენებითია ინფლაცია,** როცა ქაღალდის ფული სწრაფად უფასურდება. ამ დროს ფასები ქაოსურია და იზრდება წელიწადში 200 %–მდე. წარმოება დეზორგანიზებულია. ყველა ცდილობს, მოიმარაგოს საქონელი და თავიდან მოიშოროს უვარგისი ქაღალდის ფული. ამის გამო იწყება ფულის დაჩქარებული მატერიალიზაცია საქონელში. **ჰიპერინფლაცია** ინფლაციის ძალზე მაღალი დონეა. მისი ზრდის ტემპი ჩვეულებრივ 200 %–ზე მეტია, ზოგჯერ კი წელიწადში რამდენიმე ასეულ პროცენტსაც აღწევს. ჰიპერინფლაციის დროს მიმოქცევაში გაშვებული ფულის რაოდენობა და ფასები ასტრონომიული ტემპებით იზრდება, ფასები და ხელფასი კატასტროფულად სცილდება ერთმანეთს. ასეთ პირობებში ცხოვრების დონის დაცემას ყველაზე უზრუნველყოფილი ფენებიც კი გრძნობენ. **ჰიპერინფლაცია** ძალიან იშვიათია, რაც არ შეიძლება ითქვას ჭენებადი ინფლაციის შესახებ. ეს უკანასკნელი არსებობს განვითარებულ ქვეყნებშიც კი, თუმცა მათთვის მეტწილად დამახასიათებელია ზომიერი ინფლაცია.

ზომიერ ინფლაციას მძიმე ეკონომიკური შედეგები არ მოსდევს, მაშინ როდესაც ჭენებითი, განსაკუთრებით, ჰიპერინფლაცია მთელი ეროვნული მეურნეობის ქაოსს იწვევს, უკიდურესად ამწვავებს საზოგადოებაში წინააღმდეგობებს, აფერხებს კლავ-

წარმოების პროცესს, უარყოფით გავლენას ახდენს როგორც წარმოების საერთო მოცულობაზე (მაკროეკონომიკური ეფექტი), ისე რესურსების განაწილებასა და ეკონომიკურ ეფექტიანობაზე (მიკროეკონომიკური ეფექტი). განსაკუთრებით მძიმეა ინფლაციის სოციალური შედეგები. ამ დროს მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის ცხოვრების დონე მკვეთრად ეცემა, მატულობს შემოსავლების უსამართლო განაწილება, რაც ააქტიურებს საზოგადოების სოციალურ-პოლიტიკურ ცხოვრებას.

საქართველოში ჰიპერინფლაცია იყო 1993–1994 წლებში, როცა თვიური ინფლაცია 50–70 %-ს და მეტს შეადგენდა.

ინფლაციის დონე (rate of inflation) – ფასების დონის ზრდის პროცენტული ცვლილება საბაზისო პერიოდთან შედარებით.

ინფლაციის კრიტიკული წერტილი (critical point of inflation) – ახასიათებს ინფლაციური პროცესებისათვის ნიშანდობლივ მომენტს, როდესაც ხდება გადასვლა ერთი რიგის მოვლენებიდან თვისებრივად განსხვავებულ მეორე რიგის მოვლენებზე. ინფლაციის კრიტიკულ წერტილს შეიძლება ჰქონდეს გამოხატვის სხვადასხვა ფორმა. ეს არის მომენტი, როდესაც მიმოქცევაში არსებული ფულის მსყიდველობითი უნარი იწყებს დაცემას, ე.ი. რაღაც გარკვეული მომენტიდან, მიუხედავად ფულადი თანხის ზრდისა, მოსახლეობას სულ უფრო ნაკლები საქონლისა და მომსახურების შეძენა შეუძლია. ამრიგად, კრიტიკული წერტილი ახასიათებს ინფლაციის განსაზღვრულ ეტაპს, როდესაც იწყება მისი უკუშედეგების გამოვლენა. ეს მომენტი არ არის ერთდროული აქტი სხვადასხვა სოციალური ჯგუფებისა და სახელმწიფოსათვის. მუშებისა და მოსამსახურეებისათვის იგი ინფლაციის დაწყებისთანავე დგება, მალე მათ წვრილი მწარმოებლები მიჰყვებიან და შედარებით გვიან იმავე მდგომარეობაში აღმოჩნდებიან მსხვილი საწარმოების მფლობელნი; კრიტიკულ წერტილამდე მიდის სახელმწიფოც. გარკვეულ მომენტში სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯი იწყებს სწრაფ ზრდას, ხოლო შემოსავლები – შემცირებას. ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფო მიმართავს ფულის ახალ ემისიას. ამრიგად, ინფლაცია, როდესაც კრიტიკულ წერტილს მიაღწევს, სახელმწიფოსთვის მძიმე ტვირთია. იგი ანგრევს ქვეყნის

ეკონომიკას და ეკონომიკური ცხოვრების დეზორგანიზაციას იწვევს. ამიტომ ადრე თუ გვიან წარმოიქმნება ფულადი მიმოქცევის სტაბილიზაციის აუცილებლობა.

ინფლაციის ნორმა (inflation rate) – გამოხატავს დროის განსაზღვრულ პერიოდში ფასების საერთო დონის მატების ტემპს. ინფლაციის ნორმა უდრის ნომინალური ფულადი მასის მატების ტემპს მინუს ფულზე რეალური მოთხოვნის მატების ტემპი (იხ. ინფლაციის დონე).

ინფლაციური გადასახადი (inflation tax) – მომხმარებლის მიერ ფარული ფორმით გადახდილი გადასახადი ისეთ ეკონომიკურ სიტუაციაში, როდესაც სახელმწიფო ინფლაციის გამომწვევ პოლიტიკას ატარებს: მიმოქცევაში უშვებს ფულის დამატებით რაოდენობას, რის საფუძველზეც არაპირდაპირი გზით მოსახლეობაში კრეფს მათი შემოსავლის გარკვეულ ნაწილს. ასეთ ხერხს მთავრობა მიმართავს იმ მიზნით, რომ მოსახლეობის ნდობა არ დაკარგოს, ვინაიდან ინფლაციური გადასახადი ნაკლებად საგრძნობია, ვიდრე პირდაპირ გაზრდილი საგადასახადო განაკვეთი. ხარჯების გადიდებისა და მათი დაფარვისათვის სახელმწიფომ შეიძლება გაზარდოს საგადასახადო განაკვეთები ან დამატებითი ფულადი ემისია განახორციელოს. ემისიის შედეგად ფულის მსყიდველობითი უნარი ქვეითდება, რაც არსებითად საგადასახადო განაკვეთის გადიდების ტოლფასია.

ინფლაციური ეკონომიკა (inflationary economy) – ეკონომიკას ეწოდება ინფლაციური, თუკი ადგილი აქვს ფასების საერთო დონის პერმანენტულ ზრდას. ამასთან, თუ ფასების ზრდა გამოწვეულია ძირითადი მაკროეკონომიკური თანაფარდობების (ერთობლივი მოთხოვნა – ერთობლივი მიწოდება, დაგროვება-მოხმარება და ა.შ.) დისპროპორციით, მაშინ ინფლაციას აქვს თვითგამაძლიერებელი ხასიათი.

ინფლაციური მოლოდინი (inflationary expectations) – ეკონომიკური სუბიექტის მიერ ინფლაციის შესაძლო ტემპების შეფასება მომავალი დროისათვის. ინფლაციური მოლოდინი გარკვეულწილად ფირმების, წარმოების მუშაკების, მთლიანად მოსახლეობის ქცევის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორია. მაღალი ინფლაციური მოლოდინი აჩქარებს ინფლაციურ პროცესს, დაბალი კი რამდენადმე

ანელებს ინფლაციის ტემპებს: თუ, მაგალითად, მუშები შემდეგი წლისთვის (ან თვისთვის) ფასების მომატებას ელიან, ისინი ზეწოლას ახდენენ მეწარმეებზე და მოითხოვენ ხელფასის მომატებას ისე, რომ იგი არ ჩამორჩებოდეს თუნდაც ინფლაციის ტემპებს. თუ მეწარმეები ფასების ზრდის ტენდენციის შენარჩუნებას ელიან, ისინი ცდილობენ მოუმატონ ფასები წარმოებულ პროდუქციას ისე, რომ უზრუნველყონ ინფლაციასთან შედარებით მოგების წინგამსწრები ტემპით ზრდა და არ ეწინააღმდეგებიან ხელფასის გადიდებას იმ იმედით, რომ მის კომპენსაციას ფასების მატებით მოახდენენ.

ეკონომიკურ თეორიაში განასხვავებენ ინფლაციური მოლოდინის სამ ტიპს: ექსტრაპოლაციურს, ადაპტიურს და რაციონალურს.

ექსტრაპოლაციურ-ინფლაციურ მოლოდინთან საქმე გვაქვს იმ შემთხვევაში, როდესაც ეკონომიკური სუბიექტები ვარაუდობენ, რომ ინფლაციის ტემპები მომავალში ადრინდელის ტოლი იქნება.

ადაპტიური ინფლაციური მოლოდინი ნიშნავს იმას, რომ ეკონომიკური სუბიექტები პერსპექტივაში ინფლაციის შეფასებისას ახდენენ წინა პერიოდის ინფლაციის ტემპების კორექტირებას და აანალიზებენ დაშვებულ შეცდომებს. მაგ., ეკონომიკური სუბიექტი, თუ მაისში ინფლაციის ტემპების შეფასებისას შეცდა და ვერ შეაფასა იგი 5 პროცენტული პუნქტით, ივნისში ინფლაციის მაისის ფაქტობრივ ტემპებს გამოიყენებს. თუ ინფლაცია, ვთქვათ, 25 %-ს შეადგენს, ეკონომიკური სუბიექტი მის კორექტირებას მოახდენს დაშვებული შეცდომის საფუძველზე, ე.ი. 25 %-ს დაუმატებს 5 %-ს. ამრიგად, ინფლაციური მოლოდინი ივნისში 30 % იქნება.

რაციონალურ ინფლაციურ მოლოდინს ადგილი აქვს იმ შემთხვევაში, როდესაც ეკონომიკური სუბიექტები მათთვის ხელმისაწვდომი ინფლაციის საფუძველზე ზუსტად განსაზღვრავენ ინფლაციის ტემპებს მომავალი პერიოდისათვის და შესაბამის გადაწყვეტილებებს იღებენ.

ინფლაციური მოლოდინის პირველი ორი ტიპი რეალური ხასიათისაა, მესამე კი გარკვეულწილად თეორიული აბსტრაქციაა.

ინფორმაციის ასიმეტრია (asymetric information) – პოტენციურ კონტრაჰენტებს შორის შეთანხმების დადებისათვის აუცილებელი ინფორმაციის უთა-

ნაბრო განაწილება.

ინფრასტრუქტურა (infrastructure) [<ლათ. intra–ქვეშ, struktura–შედგენილობა] – ამა თუ იმ სისტემის შემადგენელი ნაწილი, რომელსაც დაქვემდებარებული, დამხმარე ხასიათი აქვს, მაგრამ მთელი სისტემის ნორმალურ ფუნქციონირებას განაპირობებს. ინფრასტრუქტურა, ფართო გაგებით, უზრუნველყოფს კვლავწარმოების პროცესის გარეგანი პირობების შექმნას. იგი მეურნეობის განსაკუთრებული სფეროა, რომელიც მომსახურებას უწევს როგორც წარმოებას, ისე მიმოქცევას. განვითარებულ ქვეყნებში ინფრასტრუქტურა იყოფა ოთხ დარგობრივ ჯგუფად: 1. წარმოებრივი ინფრასტუქტურა; 2. სოციალური ინფრასტრუქტურა; 3. ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურა; 4. ეკოლოგიური ინფრასტრუქტურა.

საბაზრო ურთიერთობის რთული სისტემა მოითხოვს შესაბამის ინფრასტრუქტურას, რომლის გარეშეც ცივილიზებული ბაზრების ფუნქციონირება შეუძლებელია. საბაზრო ინფრასტრუქტურაში შედის ცალკეული ბაზრების ფარგლებში მოქმედი სპეციალიზებული ორგანიზაციები (საქონლისა და საფონდო ბირჟები, საკრედიტო დაწესებულებები, სადაზღვევო კომპანიები, ბროკერთა ინსტიტუტები, მარკეტინგული მომსახურებით დაკავებული ფირმები და სხვ.), რომლებიც მრავალფეროვნებით გამოირჩევიან. მათი მეშვეობით ბაზრები ეფექტიანად ართმევენ თავს საქონლისა და მომსახურების უკმარისობას და, რაც მთავარია, ხელს უწყობენ უდეფიციტო ეკონომიკის შექმნას.

იპოთეკა (mortgage) – სესხი, გაცემული უძრავი ქონების გირაოთი. დაგირავებული ქონება, რომელიც უზრუნველყოფს ამ სესხს, არ გადაეცემა კრედიტორს და მევალის ხელში რჩება.

იპოთეკური ბანკი (mortgage bank) – საკრედიტო დაწესებულება, რომელიც გასცემს იპოთეკურ კრედიტს და უშვებს უძრავი ქონების დაგირავებით უზრუნველყოფილ გირავნობის სიგელს.

იპოთეკური კრედიტი (mortgage credit) – კრედიტის ერთერთი ყველაზე ადრეული ფორმა, სესხი, რომელსაც გასცემს იპოთეკური ბანკი ხანგრძლივი ვადით (10–დან 15 წლამდე) უძრავი ქონების (მიწა, შენობა–ნაგებობები) გირაოდ დატოვების საფუძველზე.

ირაციონალური მოთხოვნა (irrational demand) – პრობლემური ვითარება, როდესაც

არსებობს მოთხოვნა ისეთ საქონელზე (თამბაქოს ნაწარმზე, ალკოჰოლურ სასმელზე, ნარკოტიკულ ნივთიერებებზე და ა.შ.), რომელიც მავნე გავლენას ახდენს როგორც უშუალოდ მომხმარებელზე, ისე მთელ საზოგადოებაზე.

„ისტორიული სკოლა“ („historical school“) – XIX საუკუნის გერმანელ ეკონომისტთა ჯგუფი, რომელთა გამოკვლევებმა, განსაკუთრებით კი მეთოდოლოგიამ ძლიერი გავლენა მოახდინა ეკონომიკურ მეცნიერებაზე გერმანულენოვან ქვეყნებში. ამ სკოლის ფუძემდებლები ვ. როშერი, ბ. ჰილდებრანდი, კ. კნისი და სხვები აქცენტს ისტორიულ ასპექტებზე აკეთებდნენ და თვლიდნენ, რომ ისტორიულ გამოკვლევებს გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ამა თუ იმ მოვლენის ეკონომიკურ ანალიზში. ისინი აკრიტიკებდნენ კლასიკურ სკოლას იმ თვალსაზრისით, რომ იგი ეკონომიკურ ანალიზში აქცენტს ეკონომიკურ კანონებზე აკეთებდა. ისტორიული სკოლის თვალსაჩინო წარმომადგენლის გ. შმოლერის აზრით, ა. სმითმა და დ. რიკარდომ ეკონომიკური საქმიანობის სფერო შემოფარგლეს მხოლოდ კერძო ინტერესებისა და პირადი სარგებლობის პოზიციით.

ისტორიული სკოლა საზოგადოების განვითარების ეკონომიკურ ისტორიას ეკონომიკური მოვლენების მრავალმხრივი ასპექტების კვლევის საფუძვლად მიიჩნევდა.

იურიდიული პირი (juridical, legal person) – ფირმა, ორგანიზაცია, გაერთიანება და ა.შ., რომელიც კანონით ითვლება სამოქალაქო სამართლისა და ვალდებულების სუბიექტად, ე.ი. შეუძლია დამოუკიდებლად მოიპოვოს ქონებრივი უფლება, აიღოს ვალდებულებები და იყოს პასუხისმგებელი სასამართლოსა და არბიტრაჟის წინაშე. ყოველ იურიდიულ პირს თავისი სახელწოდება აქვს. ეს სტატუსი შეიძლება ჰქონდეს სხვადასხვა საქველმოქმედო, საზოგადოებრივ და ა.შ. ორგანიზაციასაც, რომელთა მიზანიც მოგების მიღება არ არის.

იჯარა (lease) [არაბ. იჯარათუნ – გასამრჯელო სამუშაოსათვის] – ხელშეკრულება, რომლის მიხედვითაც ერთი მხარე (მეიჯარე) აძლევს თავის ქონებას (მიწას, შენობა-ნაგებობებს, მანქანა-დანადგარებსა და ა.შ.) მეორე მხარეს (მოიჯარეს) დროებით უფასო სარგებლობისათვის. შესრულებული სამუშაოს შედეგად მიღებული შემოსავალი, არენდისაგან განსხვავებით, გადადის მეიჯარის (ქონების მესაკუთრის) საკუთრებაში,

ხოლო ეს უკანასკნელი სამუშაოს შესრულებისათვის მოიჯარეს უხდის საიჯარო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ოდენობის საფასურს, გასამრჯელოს.

კ

კადასტრი (cadastre) [<ბერძნ. katastichon ფურცელი, რეესტრი, ნუსხა] – 1. იმ პირთა სია, რომლებზეც ვრცელდება სულადობრივი დაბეგვრა; 2. ცნობების სისტემატიზებული კრებული, რომელიც დგება შესაბამის ობიექტზე პერიოდული ან განუწყვეტელი დაკვირვების საფუძველზე (მაგ., მიწის კადასტრი, წყლის კადასტრი და ა.შ.). სინონ. რეესტრი.

კალკულაცია (calculation) [<ლათ. calculatio ანგარიში] – პროდუქციის ერთეულის თვითღირებულების გაანგარიშება დანახარჯების სახეების (კალკულაციის სტატიების) მიხედვით.

კამბიო (debtor's bill) [<იტალ. cambio დახურდავება] – სესხის ბარათი, თამასუქი.

კაპიტალი (capital) – ფართო გაგებით – საქონლისა და მომსახურების წარმოებისათვის გამოყენებული რესურსები, წარმოების ფაქტორები. ვიწრო გაგებით – წარმოების ფაქტორების ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი, წარმოების საშუალების სახით. კაპიტალი შედგება როგორც ხანგრძლივი მოხმარების (ძირითადი კაპიტალი), ისე წარმოების ერთი ციკლის მანძილზე მოხმარებულ (საბრუნავი კაპიტალი) წარმოებრივი საქონლისაგან. ეს სიტყვა გამოიყენება აგრეთვე ფინანსური აქტივების გამოსახატავად.

კაპიტალის ბაზარი (capital market) – ფინანსური რესურსებით (ფული, აქციები, ობლიგაციები) ვაჭრობის, კაპიტალზე მოთხოვნისა და მიწოდების ფორმირების სფერო, რომელიც უზრუნველყოფს ფულადი სახსრების აკუმულაციასა და გადანაწილებას, ძირითადი კაპიტალის მოძრაობას, ხელს უწყობს მოგების მაქსიმიზაციასა და ეკონომიკაში პროპორციების შენარჩუნებას.

კაპიტალის ბაზარზე თავს იყრის სახელმწიფო და კერძო ფირმების ფულადი დანაზოგები, რომლებიც საკრედიტო საშუალებების სახით წარიმართება კვლავწარმოების განვითარებისათვის. ერთდროულად კაპიტალი თავმოყრილია კრედიტორის ხელში ფასიანი ქაღალდების სახით.

კაპიტალის ბაზარი მოიცავს ფასიანი ქაღალდების ბაზარს, სა-

შუალო და გრძელვადიანი კრედიტის ბაზარს, ვალუტის ბაზრის განსაზღვრულ ნაწილს და ინვესტიციის (მათ შორის, უცხოურის) ბაზარს. კაპიტალის ბაზარზე ოპერაციების ძირითადი სახეებია: ფასიანი ქაღალდების ყიდვა–გაყიდვა, საბანკო სესხის, კომერციული და იპოთეკური კრედიტის მიღება–გაცემა. კაპიტალის ბაზარზე გარიგების ძირითადი ინსტრუმენტებია: დეპოზიტური სერტიფიკატები, საბანკო აქცეპტები და ა.შ., ხოლო გარიგების კონტრაჰენტები – საფონდო ბირჟები, სადაზღვევო, საბროკერო და სადილერო კომპანიები, აუდიტორული ფირმები, კომერციული და საინვესტიციო ბანკები, საპენსიო და საინვესტიციო ფონდები და სხვ., რომლებიც საფინანსო–საკრედიტო დაწესებულებების განშტოებულ ქსელს ქმნიან.

კაპიტალის ბაზარი სცილდება ცალკეული ქვეყნების საზღვრებს და მსოფლიო მეურნეობის მნიშვნელოვან შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს. იგი დიდ როლს ასრულებს ახალი რეგიონული ეკონომიკური კომპლექსების შექმნაში, საგარეო ვაჭრობასა და საერთაშორისო ანგარიშსწორებაში. კაპიტალის მსოფლიო ბაზარზე კრედიტორისა და სესხის ამღების როლში ძირითადად გამოდიან მსხვილი ტრანსეროვნული ფირმები და ბანკები, სამთავრობო და მუნიციპალური ორგანოები, საერთაშორისო სავალუტო და საფინანსო ორგანიზაციები (საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, მსოფლიო ბანკი, რეკონსტრუქციისა და განვითარების ეროვნული ბანკი).

კაპიტალის ბაზარზე ძირითადი მაჩვენებელია პროცენტის განაკვეთი. ამ უკანასკნელის სტრუქტურა მოიცავს დისკონტს, კრედიტზე პროცენტულ განაკვეთს, ხაზინის თამასუქს და სხვ.

კაპიტალის გადაცემაზე გადასახადი (capital transfer tax) – სიმდიდრის გადაცემაზე გადასახადი, რომელიც შემოილეს დიდ ბრიტანეთში 1974 წელს ქონებაზე გადასახადის ნაცვლად, ხოლო 1986 წელს შეიცვალა მემკვიდრეობაზე გადასახადით.

კაპიტალის გადაცემაზე გადასახადი შედგება ნაჩუქრობისა და მემკვიდრეობაზე გადასახადებისგან.

კაპიტალის დაგროვება (capital accumulation) – ძირითადი კაპიტალის დაგროვება წმინდა ინვესტიციების ხარჯზე.

კაპიტალტევადობა (capital coefficients) – კაპიტალის მოცულობის შეფარდება ამ კაპიტა-

ლის გამოყენებით გამოშვებული პროდუქციის მოცულობასთან.

კაპიტალური აქტივები (capitals assets) – აქტივები, რომლებიც ყოველდღიური საქმიანი ოპერაციებისას არ იყიდება და არ ყიდულობენ, მაგალითად, შენობა–ნაგებობები, მოწყობილობები, მიწა და ფასიანი ქაღალდები.

კაპიტალშეიარაღების კოეფიციენტი (capital–output ratio) – ეკონომიკური ზრდის თეორიაში – საერთო კაპიტალური მარაგის შეფარდება წლიურ მშპ-თან.

კარგო (cargo) [<ესპ. cargo დატვირთვა] – საგარეო-სავაჭრო ოპერაციებში – ხომალდის ტვირთი; კარგო-გეგმა — ხომალდზე ტვირთის განლაგების გეგმა; ხომალდის ტვირთის დაზღვევა.

კარტელი (cartel–kartell) [<იტალ. cartello] – მონოპოლიის ერთ–ერთი ძირითადი ფორმა; მეწარმეთა გაერთიანება, რომლის მონაწილენიც ერთმანეთს უთანხმდებიან წარმოების მოცულობაზე, გასაღების ბაზრებზე, გაყიდვის პირობებზე, ფასებზე, გადახდის ვადებზე და ა.შ. კომერციული (ფასების დაწესება, პროდუქციის გასაღება და ა.შ.) და წარმოებრივი დამოუკიდებლობის შენარჩუნებით.

კასკო (transport insurance) [<იტალ. casco] – გადასაზიდი საშუალებების (გემების, თვითმფრინავების, აეტომობილების, ვაგონების, ცისტერნებისა და სხვ.) დაზღვევა.

კაშ–ი (cost and freight – CAF) – ღირებულება და ფრახტი – საერთაშორისო ვაჭრობაში საზღვაო გადაზიდვისას გაყიდვის საბაზისო პირობა, რომელიც ითვალისწინებს ექსპორტიორის ვალდებულებას, გადაიტანოს საქონელი კონტრაქტით გათვალისწინებულ ნავსადგურამდე, დაფრახტოს გემი და დაფაროს მასთან დაკავშირებული ხარჯები. იმპორტიორი ვალდებულია ძიიღოს საქონელი შეთანხმებით გათვალისწინებულ პორტში და დაფაროს მის გადმოტვირთვასთან დაკავშირებული ხარჯები.

კეთილდღეობის ეკონომიკური თეორია (welfare economics) – იკვლევს ქვეყნის ეკონომიკური მოწყობის ზემოქმედებას საზოგადოების წევრთა კეთილდღეობაზე. ნორმატიული ასპექტის ზოგადი სახელწოდება. კეთილდღეობის ეკონომიკური თეორია იძლევა პოლიტიკურ რეკომენდაციებს. იგი ძირითადად ეყრდნობა პარეტოს თეორიას, რომელსაც ზოგჯერ კეთილდღეობის ახალ ეკონომიკურ თეორიასაც კი უწოდებენ. მისთვის, პი-

გუს თეორიისაგან განსხვავებით, ნიშანდობლივია სარგებლიანობის რაოდენობრივი გაზომვის იდეის უარყოფა. ზოგიერთმა ეკონომისტმა წამოაყენა წინადადება ბერგსონის საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ფუნქციის გამოყენების შესახებ. იგი ასაბუთებს სარგებლიანობის რაოდენობრივად გაზომვის შესაძლებლობას. ამ ფუნქციის ფორმულირება უკავშირდება საზოგადოების მიზნებს, რომელშიც საზოგადოებრივი კეთილდღეობის დონე წარმოდგენილია როგორც რესურსების ალოკაციის ფუნქცია.

კეთილდღეობის მაკონტროლებელი პროგრამები (welfare control programs) – ფართოდ გავრცელებულია განვითარებულ ქვეყნებში და შედგება **სიღარიბის დაძლევისაკენ მიმართულ და სადაზღვევო ტიპის სახელმწიფო პროგრამებისაგან**. სიღარიბესთან ბრძოლის პროგრამა ითვალისწინებს მიმდინარე საჭიროებებს. დახმარების მიღების უფლება დამოკიდებულია შემოსავლებისა და დანაზოგის სიდიდეზე. სადაზღვევო ტიპის პროგრამები გათვალისწინებულია იმისათვის, რომ ოჯახებმა და ცალკეულმა პირებმა განსაზღვრულ პირობებში შეინარჩუნონ გარკვეული ცხოვრების დონე. გარდა ამისა, არსებობს საკმაოდ ფართო მასშტაბის კერძო პროგრამები – კერძო საპენსიო სისტემები, რომლებიც ფინანსდება დაქირავებულთა სახსრების ხარჯზე. სიღარიბესთან ბრძოლისათვის გამოიყენება კვების ტალონები. ეს არის უნივერსალური პროგრამა, რომელშიც მონაწილეობის უფლება აქვს ყველას მათ, რომელთა შემოსავალი დაბალია სიღარიბის ოფიციალურ მონაცემებზე, სიღარიბის ზღვარზე.

აშშ–ში 1960–იანი წლებიდან ცნობილია სამედიცინო დახმარების სახელმწიფო სოციალური პროგრამა – „მედიკერი“ („medicare“) და მოსახლეობის ნაკლებუზრუნველყოფილი ფენების დაცვის სოციალური პროგრამა – „მედიკეიდი“ („medicade“). ამჟამად აშშ–ში სოციალურ პროგრამებზე იხარჯება მშპ–ის 11%.

„კეთილდღეობის სახელმწიფოს“ თეორია ("welfare state" theory) – მოიცავს როგორც ეკონომიკურ, ისე პოლიტიკურ, სოციალურ და ა.შ. ასპექტებს, ეყრდნობა სახელმწიფო სექტორის იმ ძირითად ამოცანებს, რომლებიც მან უნდა შეასრულოს თანამედროვე ეკონომიკაში. ეს არის საზოგადოებრივი საქონლის წარმოება, საზოგადო-

ების დაცვა უარყოფითი გარე ეფექტებისაგან (ექსტერნალიებისაგან), ბუნებრივი მონოპოლიების ჩართვა მაკროეკონომიკურ რეგულირებაში, საბაზრო ეკონომიკის თანმხლები უარყოფითი სოციალური შედეგების კორექტირება ანუ პარეტოს მიხედვით გაუმჯობესების მიღწევა რესურსების გადანაწილების გზით, როდესაც ერთი ინდივიდის (ან ინდივიდთა ჯგუფის) მდგომარეობა უმჯობესდება მეორე ინდივიდის (ან ინდივიდთა ჯგუფის) მდგომარეობის გაუარესების გარეშე.

„კეთილდღეობის სახელმწიფოს“ ცნება შემოღებულ იქნა 1941 წელს, როგორც ფაშისტური გერმანიის მილიტარისტული პოლიტიკის ალტერნატივა. თანამედროვე „კეთილდღეობის სახელმწიფოს“ საკანონმდებლო აქტები ეყრდნობა ტ. ჰ. მარშალის „სოციალური მოქალაქეობის“ კონცეფციას. ამ კონცეფციის მიხედვით სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს შემოსავლების მინიმალური დონე, ამასთან, სოციალური დოვლათი უნდა მიაწოდოს თითოეულ მოქალაქეს – როგორც მისი პოლიტიკური უფლების განხორციელება და ქველმოქმედება.

„კეთილდღეობის სახელმწიფოს“ თეორიის კვლევის ცენტრში დგას საზოგადოებრივი ხარჯებისა და ტრანსფერების განაწილებისა და გადანაწილების მექანიზმი. საზოგადოებრივი ხარჯები იყოფა სამ ძირითად ჯგუფად: პირველი, სოციალური დახმარების გაწევა მოსახლეობის იმ ნაწილისათვის, რომელსაც არ შეუძლია დამოუკიდებლად თავის რჩენა; მეორე, ავადმყოფობისა და უმუშევრობის შემთხვევაში სავალდებულო დაზღვევა; მესამე, სოციალურად დაუცველი ფენების არსებობისათვის აუცილებელი საქონლითა და მომსახურებით დაკმაყოფილებაზე სახელმწიფოს მიერ პასუხისმგებლობის აღება.

როდესაც ქვეყანას უდგას საუკეთესო პერიოდი, ზოგიერთი ადამიანი ვერ ახერხებს სამუშაოს შოვნას, ან საკმარისი ფულის გამომუშავებას აუცილებელი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად და მოხუცებულობისათვის დასაზოგად. ნებისმიერ დროში არიან მოხუცები, ინვალიდები, ავადმყოფები და სხვა მიზეზებით შრომისუუნარონი. ზოგიერთს არ გაუმართლდა დაბადებიდან და ისინი ვერ ფლობენ ვერც ფიზიკურ და ვერც გონებრივ უნარს. ცუდ დროში ბევრი მუშაკი, რომელ-

საც ჩვეულებრივ შესწევს უნარი უზრუნველყოს თავისი თავი და ოჯახი, კარგავს სამუშაოს. უარეს დროში, ისეთში, როგორიც ეკონომიკური დაცემის პერიოდია, მილიონობით ადამიანი ღატაკდება ზემოთ ჩამოთვლილი ან სხვა მიზეზებით. განვითარებული ქვეყნები არ უშვებენ თავიანთი მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის გაღატაკებას და მით უმეტეს მათ შიმშილით დახოცვას.

სახელმწიფოს აქტიური მონაწილეობა სოციალურ სფეროში აუცილებელია როგორც პოლიტიკური სიცოცხლისუნარიანობისათვის, ისე საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირებისთვისაც. ამ მიზნით შემუშავებულია სხვადასხვა სახის სოციალური დაცვის პროგრამები, რომელთაც ძირითადად სახელმწიფო აფინანსებს, თუმცა ზოგიერთი პროგრამა შეიძლება დაფინანსდეს კერძო წყაროებიდანაც (იხ. კეთილდღეობის მაკონტროლებელი პროგრამები).

კეინზი ჯონ მეინარდ (1883–1946)(Keynes John Maynard) – XX საუკუნის გამოჩენილი ინგლისელი ეკონომისტი, თანამედროვე მაკროეკონომიკური თეორიის ფუძემდებელი. პრაქტიკული საქმიანობა დაიწყო 1906 წელს, კემბრიჯის უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ, როგორც სახელმწიფო მოხელემ. 1913–1914 წლებში იყო სამეფო კომისიის წევრი ინდოეთის ფულის მიმოქცევისა და ფინანსების სფეროში, მუშაობდა ხაზინაში, იყო მისი მთავარი წარმომადგენელი პარიზის სამშვიდობო კონფერენციაზე. კეინზი აკრიტიკებდა ომის შემდგომი რეპარაციის (ზარალის ანაზღაურება) მაღალ დონეს გერმანიის მიმართ. ნაშრომში „ვერსალის ხელშეკრულების ეკონომიკური შედეგები“ (1919) იგი ამტკიცებდა, რომ რეპარაციის დადგენილმა დონემ შეიძლება დაანგრიოს გერმანიის ეკონომიკა. კეინზმა დატოვა ხაზინა და დაიწყო პედაგოგიური მოღვაწეობა კემბრიჯის უნივერსიტეტში, პარალელურად აგრძელებდა საბირჟო საქმიანობას ხიტში, თამაშობდა ლონდონის ბირჟაზე, რითაც დიდი სიმდიდრე დააგროვა. 1911 წლიდან კეინზი იყო ჟურნალ „Economic Jornal“–ის გამომცემელი. მის ადრეულ ნაშრომებს ძირითადად პრაქტიკული ხასიათი აქვთ. ისინი ეხება დიდი ბრიტანეთის ოქროს სტანდარტზე დაბრუნებას („მისტერ ჩერჩილის პოლიტიკის ეკონომიკური შედეგები“, 1925), ფულად რეფორმას დიდ ბრიტანეთში („ტრაქტა-

ტი ფულადი რეფორმის შესახებ", 1923) და ა.შ.

კეინზი მაკმილანის კომისიის წევრი იყო და დიდ გავლენას ახდენდა ქვეყნის ეკონომიკურ პოლიტიკაზე. მან უდიდესი წვლილი შეიტანა ბრეტონ-ვუდსის კონფერენციის მუშაობაში (1944) და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის დაარსებაში. 1942 წელს, „ინგლისის ბანკის" ერთ-ერთმა დირექტორმა, ლორდ კეინზ ტილტონსკის ტიტული მიიღო.

კეინზის ფუნდამენტური ნაშრომი „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია" (1936) ახალ ეტაპად არის აღიარებული ეკონომიკური აზრის ისტორიაში. ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების თეორიის შექმნით კეინზმა რევოლუციური გადატრიალება მოახდინა ეკონომიკურ აზროვნებაში. კეინზიანელების სახით ეკონომიკურ თეორიაში გაჩნდა ახალი მიმდინარეობა, რამაც უდიდესი როლი შეასრულა მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკაში და საბაზრო რეგულირებადი ეკონომიკის ფორმირებაში.

სავსებით სამართლიანად ადამ სმითი ითვლება XVIII საუკუნის უდიდეს ეკონომისტად, კარლ მარქსი – XIX საუკუნისა, ხოლო ჯონ მეინარდ კეინზს ეკუთვნის XX საუკუნის პალმა.

კეინზიანელობა (Keynesianism) – ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულება ეკონომიკურ თეორიაში, რომელიც აღმოცენდა მაკროეკონომიკური წონასწორობის კეინზიანური თეორიიდან და დიდი როლი შეასრულა ეკონომიკური ზრდის თანამედროვე თეორიების ჩამოყალიბებაში. ამ მიმართულებას საფუძველი ჩაუყარა XX საუკუნის გამოჩენილმა ინგლისელმა ეკონომისტმა ჯონ მეინარდ კეინზმა, რომლის თეორია ძირითადად აისახა მის ცნობილ ნაშრომში „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია" (1936). კეინზიანელობა წარმოიშვა როგორც რეაქცია 1929-1933 წლების მსოფლიო ეკონომიკურ კრიზისსა და მისი შემდგომი პერიოდის დეპრესიაზე, როდესაც არ არსებობდა სტიმულები არა მარტო ახალი ინვესტიციებისათვის, არამედ კაპიტალის განახლებისთვისაც. კეინზმა თავისი არგუმენტები და დასკვნები დაუპირისპირა კლასიკური თეორიის არგუმენტებსა და დასკვნებს, რომლის პოსტულატები, მისი აზრით, გამოიყენება მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევაში – როდესაც ეკონომიკური სიტუაცია გამოხატავს შესაძლო

წონასწორობის საუკეთესო შემოხვევას. კეინზის თეორია კი, ძირითადად ეკონომიკის კრიზისული პროცესების ანალიზს ეძღვნება. იგი უმთავრესად იკვლევს საწარმოთა ქრონიკული დაუტვირთაობის, მასობრივი უმუშევრობისა და ეკონომიკური ზრდის დაბალი ტემპების გამომწვევ მიზეზებს. ამიტომ მას ხშირად „დეპრესიული“ ან „სტაგნაციური“ ეკონომიკის თეორიას უწოდებენ.

კეინზის თეორიის ცენტრალური იდეა კვლევის მაკროეკონომიკური მეთოდია, მაშინ როდესაც კეინზიანამდელ ეკონომიკურ თეორიაში გაბატონებული იყო მიკროეკონომიკური მიდგომა. აქედან გამომდინარე, კვლევის ცენტრში იდგა ცალკეული ფირმა, მისი დანახარჯების მინიმიზაციისა და მოგების, როგორც კაპიტალის დაგროვების წყაროს, მაქსიმიზაციის პრობლემა. კეინზიანური მაკროეკონომიკური თვალთახედვით, ერთი რომელიმე ფირმის აყვავების პირობები შეიძლება არ ემთხვეოდეს მთელი ეკონომიკის განვითარების პირობებს. მათ შორის წარმოშობილი წინააღმდეგობების დაძლევა შესაძლებელია არა ცალკეული ფირმების მოგების მაქსიმიზაციით, არამედ ეროვნული ეკონომიკური პროპორციების აღდგენითა და კვლავწარმოების საერთო პირობების სრულყოფით. კეინზის აზრით, საზოგადოების ყველა სასიცოცხლო პრობლემის გადაჭრის გზა უნდა მოიძებნოს არა რესურსების მიწოდებაში, არამედ მოთხოვნის გაზრდაში, რაც უზრუნველყოფს ამ რესურსების რეალიზაციას. მან წინა პლანზე დააყენა „ეფექტიანი მოთხოვნა“ და, აქედან გამომდინარე, რეალიზაციის პირობების რეგულირების პრობლემა. კეინზმა პირველმა განიხილა უმუშევრობა, როგორც „ეფექტიანი მოთხოვნის“ არასაკმაო დონის შედეგი. ეკონომიკურ მეცნიერებაში მან პირველმა გამოთქვა აზრი, რომ „ეფექტიანი მოთხოვნის“ შექმნისათვის აუცილებელია ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება, რომ სახელმწიფომ უნდა იკისროს მაკროპროპორციების დაცვა, ბაზრის „შეცდომების გამოსწორებისათვის“ მან თავის თავზე უნდა აიღოს მთელი ეკონომიკის მასშტაბით დანაზოგებსა და ინვესტიციებს შორის ბალანსირების უზრუნველყოფა. კეინზის ვარაუდით, სახელმწიფო, დანახარჯების გაზრდით ან გადასახადების შემცირებით, ან ორივე ამ ღონისძიების შერწყმით, შეძლებდა გადახდისუნარიანი მოთხოვნილების ამაღლებას და ამით გააფართოებდა წარმოებას,

რომელიც ეკონომიკას დაუბრუნებდა სრულ დასაქმებას. ეს იყო კეინზიანური რევოლუციის მთავარი იდეა. კეინზის მაკროეკონომიკური წონასწორობის თეორიამ ხელი შეუწყო ეკონომიკური ზრდის ნეოკეინზიანური კონცეფციის წარმოშობას, რომელიც არ არის მისი იდენტური.

ომის შემდგომ წლებში, ვიდრე 70-იანი წლების შუა ხანებამდე, განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკაში წარმატებით გამოიყენებოდა ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების კეინზიანური მოდელი. მისი რეალური განსახიერებაა შერეული, სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის შექმნა გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში, სკანდინავიისა და დასავლეთის სხვა განვითარებულ ქვეყნებში.

კეინზიანური მოდელი (Keynesian model) – ჯონ მეინარდ კეინზის მიერ XX საუკუნის 30-იან წლებში შემუშავებული მოდელი, მიძღვნილი ამ პერიოდში ეკონომიკური დეპრესიისა და უმუშევრობის მიზეზების ახსნისადმი. მის მიხედვით უმუშევრობის მიზეზს წარმოადგენს არასაკმაო ერთობლივი მოთხოვნა, რომლის დაძლევა შესაძლებელია სახელმწიფო სოციალური ხარჯების გაზრდით, გამოუყენებელი და ნაკლებად დატვირთული სიმძლავრეების ამოქმედების საფუძველზე ახალი სამუშაო ადგილების შექმნით.

კეინზის ეფექტი (Keynes effect) – საქონელზე მოთხოვნის ცვლილება ფასების საერთო დონის ცვლილების შედეგად. მაგ., ფასების საერთო დონის შემცირება ზრდის ფულადი ნაშთის რეალურ სიდიდეს, რაც მეტი ფულის გამოყენების შესაძლებლობას ქმნის სპეკულაციური ოპერაციებისათვის. ამის შედეგად ობლიგაციების ღირებულება გაიზრდება, ხოლო სარგებლის განაკვეთი შეიცირდება, რაც, თავის მხრივ, ინვესტიციების ზრდის სტიმულირებასა და საქონელზე მოთხოვნის გადიდებას გამოიწვევს.

„კემბრიჯის სკოლა" („Cambridge School of Economics") – ცნობილი ინგლისელი ეკონომისტის ა. მარშალის ნაშრომების გავლენის არეალში მყოფი ეკონომისტთა ჯგუფი. თავდაპირველად ამ სკოლის წარმომადგენლები იყვნენ ა. პიგუ, დ. რობერტსონი და ჯ. მ. კეინზი. ამასთან, კეინზის მეცნიერულმა მიღწევებმა საფუძველი ჩაუყარა კემბრიჯის თანამედროვე სკოლას, რომელიც კრიტიკულად

არის განწყობილი ნეოკლასიკური თეორიის, კერძოდ, პ. სამუელსონისა და რ. სოლოუს ნაშრომების მიმართ (ეს სკოლა პ. სამუელსონსა და რ. სოლოუს დღეს მიიჩნევს ნეოკლასიკური მიმდინარეობის მთავარ წარმომადგენლებად). ამ წინააღმდეგობამ წარმოქმნა დისკუსია XX საუკუნის 30-იან წლებში და გრძელდება დღესაც.

თანამედროვე კემბრიჯის სკოლას მიაჩნია, რომ ეკონომიკურ მოდელში გასათვალისწინებელია არა მხოლოდ წმინდა ეკონომიკური, არამედ ისტორიული, სოციოლოგიური და ფსიქოლოგიური ფაქტორები. ამ სკოლის თვალსაჩინო წარმომადგენლები არიან ჯ. რობინსონი, ნ. კალორი, ლ. კანი, პ. სრაფა და სხვები. ამასთან, მათ მიმდევრები ჰყავთ აშშ-ში, კანადაში, იტალიასა და ავსტრალიაში.

კენე შრანსუა (1694–1774) (Quesnay Francois) – მთავარი ფიგურა XVIII საუკუნის ფრანგ ეკონომისტთა შორის, ცნობილი ფიზიკოსი. კენე სპეციალობით ექიმი იყო. მისი ეკონომიკური შეხედულებები ძირითადად განზოგადებულია ნაშრომში „სამიწათმოქმედო სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის ზოგადი პრინციპები“ (1753), სადაც კლევის ობიექტად აღიარებულია მიწათმოქმედება, ხოლო ერთადერთ ნაყოფიერ სფეროდ – სოფლის მეურნეობა. ფ. კენეს განსაკუთრებით გაუთქვა სახელი მისმა „ეკონომიკურმა ტაბულამ“ (1758), რომელიც ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისათვის აუცილებელი ძირითადი ეკონომიკური პროპორციების გამოვლენის პირველი მაკროეკონომიკური მოდელია. როგორც მერკანტილისტების ოპონენტმა, მან ერთ-ერთმა პირველმა მიუთითა სოფლის მეურნეობაში თავისუფალი კონკურენციის უპირატესობის შესახებ. მისი „ეკონომიკური ტაბულა“ წარმოადგენს გაცვლის სქემას მიწათმოქმედებს, სხვა სასოფლო-სამეურნეო მუშაკებსა და ე.წ. „უნაყოფო“ კლასებს შორის. კენეს აზრით, მხოლოდ სოფლის მეურნეობას შეუძლია აწარმოოს პროდუქცია მოხმარებისთვის აუცილებელი დონის ზევით, ამიტომაც მხოლოდ სოფლის მეურნეობაა ეკონომიკის მამოძრავებელი ძალა. „ეკონომიკურ ტაბულაში“ ნაჩვენებია თუ როგორ ნაწილდება „წმინდა პროდუქტი“ სამ კლასს შორის. კენეს „ტაბულა“ არსებითად იყო კ. მარქსის კვლავწარმოების სქემისა და ვ. ლეონტიევის გაცილებით რთული მოდელის წინამორბედი. კენეს აზ-

რით, ვინაიდან სოფლის მეურნეობა სიმდიდრის ერთადერთი წყაროა, შეიძლება სახელმწიფო ფინანსების გამარტივება ერთადერთი სასოფლო-სამეურნეო გადასახადის შემოღებით. კენეს მოძღვრებამ დიდი გავლენა მოახდინა ადამ სმითის შემოქმედებაზე.

კერძო ბირჟა (private stock exchange) – აქციონერთა კომპანია ან ჩაკეტილი კორპორაცია, რომლებშიც გარიგებების დადება მხოლოდ მათ წევრ აქციონერებს შეუძლიათ. კერძო ბირჟის წევრები ჩვეულებრივ კაპიტალის დაბანდებით დივიდენდს არ იღებენ. მათი მოგება წარმოიქმნება იმ გასამრჯელოს ხარჯზე, რომელსაც იღებენ კლიენტებისაგან გარიგებების დადებისათვის, ე.ი. ბირჟის წევრები ბროკერის როლში გამოდიან.

კერძო საქონელი (private property, commodity) – ყველა საქონელი თუ მომსახურება, რომელიც მოექცევა საბაზრო მექანიზმის ორბიტაში. მოხმარების ხასიათიდან გამომდინარე, „კერძო საქონელი“, ისევე როგორც „საზოგადოებრივი საქონელი“, იყოფა ინდივიდუალური და კოლექტიური მოხმარების საქონლად. ინდივიდუალური მოხმარების „კერძო საქონელს“ მიეკუთვნება: კვების პროდუქტები, ტანსაცმელი, საყოფაცხოვრებო საქონელი და სხვ., ხოლო კოლექტიური მოხმარებისას – საზოგადოებრივი კვების კერძო ფირმების მომსახურება, კერძო საჰაერო და საავტომობილო გადაზიდვა, კერძო თეატრების, კინოთეატრების, აბანოების მომსახურება და სხვ.

კვაზიფული (quasimoney) [<ლათ. quasi თითქოს, ვითომ] – ფულადი სახსრები უნაღდო ფორმით, რომელიც ირიცხება კომერციულ ბანკებში ვადიან და შეტანახველ ანაბრებზე.

კვოტა (quota) [<ლათ. quotus წილი] – 1. ნაწილი, წილი, ნორმა, პაი; საგადასახადო კვოტა – დაბეგვრის განსაზღვრული ერთეულიდან აკრეფილი გადასახადის სიდიდე; 2. წარმოებასა და გასაღებაში – წილი, დადგენილი საკარტელო შეთანხმების ფარგლებში მისი თითოეული მონაწილისათვის.

იმპორტული კვოტები გამოიყენება საქონლის საზღვარგარეთ შეძენის შესაზღუდად, ხოლო საექსპორტო კვოტები–ნედლეულის მწარმოებელი ქვეყნების საექსპორტო შემოსავლის სტაბილიზაციისა და მიწოდების შეზღუდვისათვის ფასების შენარჩუნების მიზნით.

კვოტირება (quotation) – წარმოების, ექსპორტისა და იმ-

პორტის შეზღუდვა სახელმწიფო ორგანოების მიერ. საფუძვლად უდევს მოცემული ქვეყნის ვალდებულებები საერთაშორისო შეთანხმებებში, აგრეთვე, ეროვნული ინტერესების დაცვის აუცილებლობა. ქვეყნის შიგნით მაკროეკონომიკურ რეგულირებაში კვოტირება გამოიყენება მოთხოვნისა და მიწოდების ბალანსირებისათვის.

კლანი (clan) [<კელტ. clann] – ვიწრო გაგებით – შოტლანდიელთა და ირლანდიელთა გვაროვნული თემი; ფართო გაგებით – ჯგუფი ან გვარი ნათესავებისა, რომლებიც გაერთიანებული არიან სამეურნეო ან საზოგადოებრივი ურთიერთობებით. აქედან წარმოდგება სიტყვა კლანიზმი, რომელიც გამოხატავს მიმართულებას საზოგადოებაში.

კლასიკური დიჰოტომია (classical dichotomy) – ეკონომიკური ცვლადების თეორიული დაყოფა ნომინალურ და რეალურ სიდიდეებად. ეკონომიკური მახასიათებლები იყოფა ორ ჯგუფად (დ. იუმი). პირველ ჯგუფს შეადგენს ნომინალური ცვლადები, ანუ ის სიდიდეები, რომლებიც იზომება ფულადი ერთეულით, ხოლო მეორე ჯგუფს – რეალური ცვლადები – სიდიდეები, რომლებიც იზომება ფიზიკური ერთეულებით. მაგ., ხორბლის ფასი ნომინალური ცვლადია, ვინაიდან ფულადი ერთეულით გამოიხატება, მაშინ როდესაც ხორბლის მოსავალი – რეალური ცვლადია, ვინაიდან ცენტნერებითა და ტონებით იზომება. ანალოგიურად ნომინალური მშპ ნომინალური სიდიდეა, ვინაიდან ზომავს ეკონომიკაში წარმოებული საქონლისა და მომსახურების ღირებულებას ფულადი ერთეულით, ხოლო რეალური მშპ რეალური სიდიდეა, ვინაიდან გამოხატავს წარმოებული საქონლისა და მომსახურების მთლიან რაოდენობას.

დ. იუმის აზრით, კლასიკური დიჰოტომია სასარგებლოა ეკონომიკის ანალიზისათვის, ვინაიდან მასში მოქმედი ძალების ერთი ნაწილი ზეგავლენას ახდენს ნომინალურ, ხოლო მეორე ნაწილი – რეალურ ცვლადებზე. სახელდობრ, იგი ამტკიცებდა, რომ ნომინალური სიდიდეები ფულად-საკრედიტო სისტემის ცვლილებების უშუალო ზემოქმედების ქვეშაა, ხოლო რეალური სიდიდეები – არა. მაგ., ფულის მიწოდების ცვლილება უშუალო ზეგავლენას ახდენს ნომინალურ, მაგრამ არარეალურ ეკონომიკურ სიდიდეებზე. თუ, ვთქვათ, ცენტრალური ბანკი გააორმაგებს ეკონომიკაში ფულის მიწოდებას,

ამით გაორმაგდება ფასების დონე, ასევე ფულით გამოხატული ხელფასი (ნომინალური ხელფასი), აგრეთვე სხვა ნომინალური ცვლადები, რომელთაც აქვთ ღირებულებითი გამოხატულება, მაგრამ რეალური ცვლადები, ისეთები, როგორიცაა წარმოების, რეალური ხელფასის დონე და სარგებლის რეალური განაკვეთი – დარჩება უცვლელი.

კლასიკური პოლიტიკური ეკონომია (classical political economy) – ლიბერალური ეკონომიკური თეორია, რომელიც აღმოცენდა XVIII საუკუნის 70-იან წლებში და XX საუკუნის 30-იან წლებამდე საფუძვლად ედო წამყვანი კაპიტალისტური ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკას. მისი ფუძემდებლები იყვნენ ინგლისელი მეცნიერები ადამ სმითი და დევიდ რიკარდო, თუმცა, კლასიკური ეკონომიკური თეორია სათავეს იღებს უილიამ პეტის შეხედულებებიდან. მის წარმოშობას დიდად შეუწყვეს ხელი ინგლისელმა ფილოსოფოსებმა ჯონ ლოკმა (1632–1704) და დევიდ იუმმა (1711–1776), აგრეთვე ეკონომისტმა დელეი ნორსმა (1641–1691), ხოლო განვითარებას – ჟან-ბატისტ სეიმ (1767–1832).

ეკონომიკური თეორიის ამ ფუძემდებლური მიმართულების ლაიტმოტივია – ეკონომიკის ლიბერალიზაციის, მოთხოვნა-მიწოდების შესაბამისად ჩამოყალიბებული თავისუფალი ფასების საფუძველზე საბაზრო თვითრეგულირების იდეა. ეს იდეა ეყრდნობა ა. სმითის „უხილავი ხელის“ თეორიას. ამ იდეის მიხედვით სახელმწიფო განიხილება როგორც „ღამის დარაჯი“, სახელმწიფო საქმიანობა კი – როგორც არამწარმოებლური შრომა. კლასიკურ ეკონომიკურ თეორიას წითელ ზოლად გასდევს კერძო ინტერესების პრიორიტეტი საზოგადოებრივთან შედარებით. მისი ყურადღების ცენტრშია ცალკეული ფირმა, მათი დანახარჯების მინიმიზაციისა და მოგების მაქსიმიზაციის პრობლემა.

კლასიკური ეკონომიკური თეორია ორ საუკუნეზე მეტ ხანს ედო საფუძვლად მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკას. ეს იყო მიკროეკონომიკური პარადიგმებისა და საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ინდივიდუალური კონცეფციის ბატონობის ეპოქა. მისი იდეოლოგია ადამიანს განიხილავს, როგორც ეკონომიკურ ფენომენს, როგორც წარმოების საშუალებას და არა როგორც საზოგადოებრივი წარმოების მიზანს.

კლასიკური ეკონომიკური

თეორია ძირითადად იკვლევს ეკონომიკური ზრდისა და განვითარების პრობლემებს, აგრეთვე სწავლობს სიმდიდრის ბუნებასა და წყაროებს, ეროვნული პროდუქტის განაწილებას წარმოების ფაქტორების მესაკუთრეებს შორის შეზღუდული რესურსებისა და თავისუფალი კონკურენციის პირობებში. იგი აქცენტს აკეთებს კაპიტალის დაგროვებაზე, ბაზრების გაფართოებასა და შრომის დანაწილებაზე.

კლასიკური ეკონომიკური თეორიის კვლევის საგანია მიკროეკონომიკური პრობლემებიც. დ. რიკარდომ საფუძველი ჩაუყარა შრომითი ღირებულების თეორიას. ღირებულების (ფასეულობის) კლასიკური თეორია აქცენტს შრომით დანახარჯებზე აკეთებს და ეყრდნობა შრომითი ღირებულების თეორიას, მაშინ როდესაც ნეოკლასიკური ეკონომიკური თეორია ხაზს უსვამს ფასეულობის სუბიექტურ ასპექტებს.

მეთოდოლოგიის საკითხებში კლასიკურ–ლიბერალური სკოლა ორ ბანაკად გაიყო. ერთ ბანაკში გაერთიანდნენ ისინი, ვინც მხარს უჭერდა ინდუქციურ მეთოდს, მაგალითად, ა. სმითი, რომელმაც ემპირიული წანამძღვრების ფორმულირებით გამოავლინა ემპირიული კანონები. მეორე ბანაკის ყველაზე თვალსაჩინო წარმომადგენელი იყო დ. რიკარდო, რომელიც მხარს უჭერდა დედუქციურ მეთოდს. მან ჰიპოთეზური წანამძღვრების საფუძველზე გააკეთა შესაბამისი დასკვნები.

კლასიფიკაცია (ეკონომიკური საქმიანობის) (Activity clasification) [<ლათ. classis ჯგუფი; facere კეთება]– წარმოებრივი ეკონომიკური საქმიანობის სახეების დაყოფა საერთო ნიშნების მქონე ჯგუფებად. მაგ., გაეროს ყველა სახის ეკონომიკური საქმიანობის საერთაშორისო სტანდარტული სამრეწველო კლასიფიკაცია (ISIC), ევროპული კავშირის ეკონომიკური საქმიანობის მთავარი სამრეწველო კლასიფიკაცია (NACE) და ა.შ.

კლასტერი (cluster) – ურთიერთდამოკიდებული კომპანიების ჯგუფი (მწარმოებლები, მიმწოდებლები და სხვ.) და მასთან დაკავშირებული ორგანიზაციები (სახელმწიფო მართვის ორგანოები, საგანმანათლებლო დაწესებულებები, ინფრასტრუქტურის კომპანიები და ა.შ.), რომლებიც მართალია ფუნქციონირებენ სხვადასხვა სფეროში, მაგრამ სიმბიოზურ გავლენას ახდენენ ერთმანეთზე. კლასტერები მაღალტექნოლოგიური პარკებია (მათ **ტექნოპარკებსაც** უწოდებენ), რომ-

ლებიც უდიდეს როლს ასრულებენ ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებასა და კონკურენტული უპირატესობის მოპოვებაში. ამჟამად მსოფლიოში მაღალტექნოლოგიური წარმოებით პირველ ათეულში შედიან: ფინეთი, აშშ, შვედეთი, იაპონია, სამხრეთი კორეა, ნიდერლანდი, დიდი ბრიტანეთი, კანადა, ავსტრალია და სინგაპური. მათ მოჰყვება ჩინეთი და ინდოეთი. რაც შეეხება რუსეთს, სამეცნიერო პოტენციალის საკმაოდ მაღალი დონის მიუხედავად, მას მაღალი ტექნოლოგიების მსოფლიო ბაზარზე მხოლოდ 1%-მდე უჭირავს.

ტექნიკურ მიღწევათა ინდექსის მიხედვით საქართველოში არსებული მდგომარეობა ვერავითარ კრიტიკას ვერ უძლებს. ამ მაჩვენებლის მიხედვით, მსოფლიოს ქვეყნები დაყოფილია ხუთ ჯგუფად: ლიდერები (სულ 18 ქვეყანა), პოტენციური ლიდერები (სულ 19 ქვეყანა), ტექნოლოგიების დინამიკურად დამნერგავი ქვეყნები (სულ 26 ქვეყანა), მარგინალური ანუ ზღვართან მისული ქვეყნები სულ (9 ქვეყანა) და დანარჩენი ქვეყნები. ამ ყველაზე ჩამორჩენილ ჯგუფშია საქართველოც, ანგოლასთან, ბანგლადეშთან, გვინეასთან, უგანდასთან და ამ დონის სხვა ქვეყნებთან ერთად.

კლებადი უკუგების კანონი (decreasing returns law of) – კანონი, რომელიც გამოხატავს ურთიერთდამოკიდებულებას ცვალებად დანახარჯებსა და წარმოების მოცულობას შორის. წარმოების მოცულობის გარკვეული მიჯნის იქით ცვალებადი დანახარჯები უფრო სწრაფად იზრდება, ვიდრე პროდუქციის მოცულობა, ე.ი. პროდუქციის დამატებითი ერთეულის წარმოებაზე ცვალებადი დანახარჯების ყოველი დამატებითი ერთეული ნაკლებ პროდუქციას იძლევა. წარმოების დანახარჯებსა და შედეგებს შორის ეს ურთიერთდამოკიდებულება გამოიხატება კლებადი უკუგების კანონით.

კლეიტონის კანონი (Clayton Act) – მიღებულ იქნა აშშ-ში 1914 წელს, მიზნად ისახავდა, შრომის კანონიდან გამომდინარე, ანტიტრესტულ კანონმდებლობაში არსებული დარღვევების კონკრეტულ განსაზღვრას და მათ აღმოფხვრას. კერძოდ, კანონი კრძალავდა: 1. ფასისმიერ დისკრიმინაციას, რომელიც აფერხებდა კონკურენციას და აძლიერებდა მონოპოლიებს; 2. ერთი კომპანიის მიერ მეორე კომპანიის აქციების შეძენას, რომელიც მნიშვნელოვნად ამცირებდა კონკურენციას და ერთდროულად გა-

ნაპირობებდა კონკურენტ-კომპანიებში ერთი და იგივე პირების მიერ ხელმძღვანელი პოსტების დაკავებას. იგი გამორიცხავდა შრომის ბაზარს ანტიტრესტული კანონმდებლობის მოქმედების სფეროდან.

კლერკი (clerk) [ფრანგ. clerc <ლათ. clericus სასულიერო პირი]– საქმის მწარმოებელი პარლამენტში, სასამართლოში, ნოტარიატში, სავაჭრო-სამრეწველო საწარმოში და ა.შ.

კლიომეტრია (cliometrics) – „ახალი ეკონომიკური თეორიის" სახელწოდება, გამოყენებული ეკონომეტრიკაში ეკონომიკური ისტორიის პრობლემების შესწავლისათვის.

კლირინგი (clearing) [<ინგლ. გაწმენდა] – უნაღდო ანგარიშსწორების სისტემა საშინაო და საერთაშორისო სავაჭრო და სხვა ოპერაციებისათვის, დაფუძნებული მოთხოვნისა და ვალდებულების ურთიერთჩათვლაზე. განასხვავებენ საბანკო და სავალუტო კლირინგს. საბანკო კლირინგი გამოიყენება ქვეყნის შიგნით (ამ ფორმას პირველად ინგლისმა მიმართა XVIII საუკუნეში) და წარმოადგენს ბანკებს შორის უნაღდო ანგარიშსწორების სისტემას. ხორციელდება საანგარიშსწორებო პალატების მეშვეობით. საბანკო კლირინგი დიდად უწყობს ხელს საჩეკო ბრუნვის ზრდას. სავალუტო კლირინგი ხორციელდება სახელმწიფოებს შორის საკლირინგო შეთანხმების ფორმით და ითვალისწინებს ურთიერთდავალიანების დაფარვას.

კომანდიტური ამხანაგობა (limited partnership) – შერეული ამხანაგობის სახეობა, რომლის წევრებიდან ერთ ნაწილს აქვს შეუზღუდავი პასუხისმგებლობა მთელი თავისი ქონებით (კომპლემენტარები), ხოლო მეორე ნაწილს – შეზღუდული პასუხისმგებლობა თავისი წვლილის ფარგლებში (კომანდიტები).

კომერცია (commerce) [<ლათ. commercium] – 1. ვაჭრობა; 2. საქმიანობა, რომელიც მიმართულია მოგების მიღებისაკენ.

კომერციალიზაცია (commercialization) – მსხვილი სახელმწიფო მონოპოლიების გარდაქმნა სახელმწიფო-აქციონერულ საზოგადოებებად – ჰოლდინგებად. იგი, საკუთრების ფორმის შეუცვლელად, საწარმოთა განსახელმწიფოებრივების ერთ-ერთი გზაა. კომერციალიზებული საწარმოების აქციების საკონტროლო პაკეტი სახელმწიფოს ხელშია. ამ საწარმოებში დასაქმებულებს უფლება აქვთ შეღავათიან პირობებ-

ში შეიძინონ მათ მიერ გამოშვებული აქციების ნაწილი. კომერციალიზაციის პროცესს ამერიკელები **კორპორატიზაციას** უწოდებენ.

კომერციული ბანკების სავალდებულო რეზერვები (commercial banks obligatory reserves) – კომერციული ბანკების ფულადი თანხა, რომლის სესხად გაცემის უფლებაც მათ არა აქვთ და ვალდებულნი არიან იქონიონ თავიანთ ანგარიშზე ცენტრალურ ბანკში.

კომერციული ბანკი (commercial bank) – უნივერსალური ხასიათის საკრედიტო დაწესებულება, ფინანსური შუამავალი, რომელსაც ლიცენზიით გადაცემული აქვს საბანკო ოპერაციების განხორციელების უფლება. მისი ძირითადი ფუნქციებია დეპოზიტების მიღება, კრედიტების გაცემა და კლიენტების საანგარიშსწორებო მომსახურება. თუმცა კომერციული ბანკები დიდი ხანია აღარ იფარგლებიან ზემოაღნიშნული ფუნქციებით და სხვა ოპერაციებსაც ასრულებენ. ისინი დაკავებულნი არიან აგრეთვე ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვით, საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურებით და ა.შ.

კომერციული ბანკების სისტემაში ფართოდ გავრცელდა მომსახურების ისეთი სახეები, როგორიცაა ლიზინგი და ფაქტორინგი.

კომერციული კრედიტი (commercial credit) – კრედიტი, რომელსაც გამყიდველი აძლევს მყიდველს იმ პირობით, რომ იგი ნაყიდი საქონლის საფასურს განვადებით გადაიხდის. კომერციული კრედიტი გაიცემა მიმდინარე ხარჯებისათვის ერთ წლამდე ვადით სათამასუქო კრედიტის ან ღია ანგარიშის ფორმით. **სათამასუქო კრედიტის** არსი მდგომარეობს შემდეგში: გამყიდველი, საქონლის გაყიდვის თაობაზე შეთანხმების საფუძველზე, აფორმებს გადასაპირებელ თამასუქს და წარუდგენს მყიდველს, ეს უკანასკნელი კი ახდენს მის აქცეპტირებას, ანუ იძლევა წერილობით თანხმობას, რომ ფულს გადაიხდის თამასუქში მითითებულ ვადებში. **კრედიტი ღია ანგარიშით** გულისხმობს შეთანხმების საფუძველზე გამყიდველის მიერ გაყიდული საქონლის ღირებულების, ვალის სახით, ჩაწერას მყიდველის ანგარიშზე, ეს უკანასკნელი კი კისრულობს ვალდებულებას, დადგენილ ვადაში დაფაროს კრედიტი. კრედიტის ეს ფორმა ფართოდ გამოიყენება საქონლის რეგულარულად მიწო-

დებისას.

კომერციული საქმიანობა (commercial activity) – გაეროს სსდკ-ის ერთ-ერთი განყოფილების შემადგენელი ნაწილი; მოიცავს კომპიუტერებთან დაკავშირებულ სხვადასხვა სახის სამუშაოებს (კონსულტაციები ტექნიკური და პროგრამული უზრუნველყოფის საკითხებზე, საფინანსო, სტატისტიკური და ტექნიკური მონაცემების დამუშავება და შენახვა, საკანცელარიო, საბუღალტრო და ემმ-ის ტექნიკური მომსახურება და შეკეთება, კომპიუტერულ ტექნიკასთან დაკავშირებული სხვა საქმიანობა), გამოკვლევებსა და დამუშავებებს (ფუნდამენტური და გამოყენებითი გამოკვლევები, ექსპერიმენტული დამუშავებები), სხვადასხვა კომერციულ საქმიანობას (სამუშაოები სამართლის, ანგარიშების შედგენის, საბუღალტრო აღრიცხვისა და რევიზიის სფეროში, კონსულტაციები დაბეგვრის საკითხებზე, ბაზრის კონიუნქტურის გამოკვლევა და საზოგადოებრივი აზრის შესწავლა, კონსულტაციები კომერციისა და მართვის საკითხებზე), საქმიანობას არქიტექტურისა და სამოქალაქო მშენებლობის სფეროში და მასთან დაკავშირებულ ტექნიკურ კონსულტაციებს (საპროექტო–საკონსტრუქტორო, მარკშაიდერული, გეოლოგიურ–სამიებო, საინჟინრო სამუშაოები და ა.შ.), ყველა სახის მასალისა და პროდუქტის ტექნიკურ შემოწმებასა და ანალიზს, იმ კომერციულ საქმიანობას, რომელიც არ შედის სხვა კატეგორიებში (სამუშაო ძალის დაქირავება და პერსონალით უზრუნველყოფა, გამოძიებასა და ცალკეული პიროვნების ან ქონების დაცვასთან დაკავშირებული საქმიანობა, შენობის დასუფთავება–დალაგებასთან დაკავშირებული მომსახურება, ფოტოგრაფიული სამუშაოები, საბროკერო–საკომისიო ოპერაციები, ინკასირება, გამოფენების ორგანიზაციასთან დაკავშირებული მომსახურება, აქციონერული საქმიანობა, სარედაქციო საქმიანობა და სხვ.).

კომივოიაჟორი (commercial traveller) [<ფრანგ. commis voyageur] – 1. მოხეტიალე ვაჭარი; 2. სავაჭრო ფირმის მოგზაური აგენტი, რომელიც მყიდველებს ადგილზე სთავაზობს საქონელს ნიმუშებისა და კატალოგების მიხედვით.

კომპანიონი (partner) [ფრანგ. compagnon] – 1. ფირმის თანამფლობელი; 2. ფირმაში შეამხანაგებული პირი.

კომპენსაცია (compensation) [<ლათ. compensation – ანაზღაურება] – ზარალის, დანაკარგების. დამატებითი ხარჯების ანაზღაურება.

კომპარატივიზმი (comparativism) [comparativus შედარებითი] – ეკონომიკური სისტემების შედარებითი ანალიზი, ეკონომიკური თეორიის კვლევის ერთ–ერთი მიმართულება, რომელსაც საფუძველი ჩაუყარეს ლ. რეინელდმა, დ. ჰოლდმა, პ. კნირშმა და ა.შ. ფართოდ დამკვიდრდა XX საუკუნის 30–იანი წლებში აშშ–ში, გერმანიაში, ავსტრიაში, ნორვეგიასა და სხვა ქვეყნებში. ამ მიმართულების შედეგია ინსტიტუციური (კონვერგენციის, ინდუსტრიული, პოსტინდუსტრიული საზოგადოებისა და ა.შ.) თეორიები.

კომპლემენტარი (limited partner) – ამხანაგობის სრული წევრი, რომელიც მის ვალდებულებებზე მთელი თავისი მდგომარეობით, პირადი ქონებით აგებს პასუხს და შეუზღუდავ პასუხისმგებლობას ატარებს.

კონგლომერატი (conglomerate) [<ლათ. conglomeratus თავმოყრილი, შეგროვილი] – ეკონომიკური გაერთიანების ერთ–ერთი ფორმა, რომელიც წარმოიშვა XX საუკუნის 50–იან წლებში; გაერთიანება ეკონომიკის სხვადასხვა დარგის საწარმოებისა, რომლებიც ერთმანეთთან პირდაპირი წარმოებრივი კოოპერაციით არ არიან დაკავშირებულნი, აწარმოებენ და ყიდიან ფართო ასორტიმენტის საქონელს.

კონგლომერაცია (conglomeration) [<ლათ. conglomerstio შეკუჭება] – ცალკეული საგნების შეკავშირება ერთ მთლიანობად, როდესაც ისინი ინარჩუნებენ თავიანთ თვისებებსა და ნიშნებს.

კონდიცია (condition) [<ლათ. conditio] – ნორმა, სტანდარტი, რომელსაც, სახელშეკრულებო პირობების თანახმად, უნდა შეესაბამებოდეს ესა თუ ის საქონელი.

კონვენცია (convention) [<ლათ. conventio ხელშეკრულება, შეთანხმება] – საერთაშორისო ხელშეკრულება ამა თუ იმ სპეციალურ საკითხზე, მაგ., კონვენცია საავტორო უფლების შენარჩუნების შესახებ; სარკინიგზო, საფოსტო–სატელეგრაფო კონვენცია და ა.შ.

კონვერსია (conversion) [<ლათ. conversio გარდაქმნა, შეცვლა] – სამხედრო წარმოების გარდაქმნა სამოქალაქო პროდუქციის წარმოებად. არსებობს ეკონომიკური კონვერსიის უფრო ფართო გაგება: მთელი საზოგადოებრივი წარმოების გარდაქმნა;

სამრეწველო კონვერსია – მრეწველობის გარდაქმნა, პროფესიული კონვერსია–კადრების მომზადების პროფილის შეცვლა; ვალუტის კონვერსია – ერთი ვალუტის გაცვლა მეორეზე მოქმედი ვალუტის კურსის მიხედვით; სესხის კონვერსია – ადრე გამოშვებული სესხის შეცვლა ახლით და ა.შ.

კონვერტირებადი ობლიგაცია (convertible bond) – ობლიგაცია, რომლის მფლობელსაც შეუძლია შეუფერხებლად გაცვალოს იგი სხვა აქციაზე.

კონვერტირებადობა (convertibility) [<ლათ. convertere გადაქცევა] – ეროვნული ვალუტის უნარი, თავისუფლად გაიცვალოს უცხოურ ვალუტაზე ყველა სახის ოპერაციის დროს და ნებისმიერი ფორმით. ვალუტის კონვერტირებადობის ხარისხი პირდაპირ დამოკიდებულია ქვეყნის ეკონომიკურ პოტენციალზე, მისი საგარეო–ეკონომიკური საქმიანობის მასშტაბზე, შიგა ფულადი მიმოქცევის მდგრადობაზე, ეროვნული ბაზრის განვითარების დონეზე და სხვ.

ვალუტა შეიძლება იყოს **სრულად კონვერტირებადი** (შექცევადი) – როდესაც მოცემული ქვეყნის ვალუტა იცვლება ნებისმიერ უცხოურზე, **ნაწილობრივ კონვერტირებადი** (ნაწილობრივ შექცევადი) – როდესაც მოცემული ქვეყნის ვალუტა იცვლება მხოლოდ ზოგიერთ უცხოურ ვალუტაზე და **არაკონვერტირებადი** (შეუქცევადი) – როდესაც ამა თუ იმ ქვეყნის ფულად ერთეულს მთლიანად შენარჩუნებული აქვს სავალუტო შეზღუდვები და არ იცვლება სხვა უცხოურ ვალუტაზე.

ქართული ფულადი ერთეული – ლარი ნაწილობრივ კონვერტირებადი ვალუტაა.

კონიუნქტურა (conjuncture) [<ლათ. conjyngere შეკვრა, დაკავშირება, შეერთება] – 1. ნიშნების ერთობლიობა, რომელიც დამახასიათებელია გარკვეულ პერიოდში ეკონომიკის მდგომარეობისათვის; 2. ურთიერთდაკავშირებული პირობების ერთობლიობა, ჩამოყალიბებული ვითარება.

ბაზრის კონიუნქტურა – დროის გარკვეულ პერიოდში კონკრეტულ ადგილზე ჩამოყალიბებული საქონლის რეალიზაციის სოციალურ–ეკონომიკური, სავაჭრო–ორგანიზაციული და სხვა პირობები. დამოკიდებულია მრავალ ფაქტორზე, რომელთაგან ძირითადია: მომხმარებელთა ფულადი შემოსავლები, საქონლის ფასები, სასაქონლო რესურსების, მათ შორის, სასაქონლო მარაგის

მოცულობა და სტრუქტურა.

კონკრეტული ბაზრის კონიუნქტურის დახასიათებისას ყურადღება, პირველ ყოვლისა, ექცევა მოთხოვნისა და მიწოდების ბალანსირების ხარისხს (დონეს). კონიუნქტურის შესწავლა გულისხმობს სისტემატურ დაკვირვებას ბაზარზე მოთხოვნა–მიწოდების არსებულ და შესაძლო გადახრებზე. მოთხოვნისა და მიწოდების მდგომარეობიდან გამომდინარე, განასხვავებენ ხელსაყრელ და არახელსაყრელ კონიუნქტურას.

კონკურენტი (competitor) [<ლათ. concurreins გაჯიბრება <concurrere შეჯახება] – ზოგადი ცნება, რომელიც გამოიყენება ნებისმიერ დარგში: ეკონომიკაში, ხელოვნებაში და ა.შ. კონკურენტები შეიძლება იყვნენ როგორც ცალკეული პირები, ისე გარკვეული ჯგუფები, ფირმები, რომლებსაც აქვთ თავიანთი ინტერესები საქმიანობის ნებისმიერ სფეროში, მაგრამ ერთდროულად დაინტერესებული არიან საერთო მიზნის მიღწევით. სიტყვა „კონკურენტი“ ხშირად იხმარება სამეურნეო საქმიანობაში მეტოქეობის გამოსახატავად.

კონკურენტული უპირატესობა (competitive advantage) – უპირატესობა, რომელსაც კომპანიები ინოვაციების დანერგვის გზით აღწევენ. ზოგიერთ ქვეყანაში ყალიბდება ისეთი ბიზნეს–გარემო, რომელიც შესაძლებლობას აძლევს კომპანიებს სწრაფად დანერგონ სიახლეები და უფრო განვითარდნენ, ვიდრე სხვა ქვეყნის კომპანიები. დღეს ქვეყნის განვითარების სტრატეგიაში ყურადღების ცენტრშია კონკურენციის გლობალიზაციის, კონკურენციისადმი გლობალური მიდგომის საკითხი. კონკურენციის გლობალიზაცია კომპანიებისაგან მოითხოვს ახლებურ აზროვნებას, ინფორმაციის ყველა დონეზე გაფილტვრას.

მსოფლიო ბაზარზე ქვეყნის კონკურენტულ უპირატესობას განაპირობებს მეცნიერებატევადი და მაღალტექნოლოგიური დარგები, მოწინავე ინფორმაციული და ტელეკომუნიკაციური ტექნოლოგიები.

კონკურენტული უპირატესობის თეორია (theory of competitive advantage) – თანამედროვე საგარეო ვაჭრობაში ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის განმსაზღვრელი თეორია, რომელსაც თანდათან ადგილს უთმობს შეფარდებითი უპირატესობის თეორია. ეს ახალი თეორია გასცდა წარმოების ხარჯების ანალიზს და აქცენტს ისეთ ფასეულობებზე აკეთებს, როგორიცაა

ხარისხი, ნოუ-ჰაუ, ბაზრისადმი ახლებური მიდგომა, ახალი დიზაინი, ახალი სახეობების პროდუქციის შექმნა და ა.შ. მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების პრაქტიკა აჩვენებს, რომ დღეს ყველაზე მომგებიანი ის დარგებია, რომლებიც აწარმოებენ ინფორმაციულ ტექნოლოგიებს, კავშირგაბმულობის საშუალებებისა და ტელეკომუნიკაციების მთელ სისტემას. მათ წარმატებას მსოფლიო ბაზარზე, უპირველეს ყოვლისა, განაპირობებს ინოვაციების დანერგვა და არა წარმოებრივი შესაძლებლობების ზრდა, ინტენსიური და არაექსტენსიური წარმოება. განვითარებული ქვეყნების წარმოების მატების 75–დან 100%–მდე სწორედ ინოვაციების გამოყენებით მიიღწევა.

ქვეყნის კონკურენტული უპირატესობის მისაღწევად XXI საუკუნე მსოფლიოს სთავაზობს ეკონომიკური განვითარების ახალ მოდელს. ეს მოდელი ეფუძნება ინოვაციურ ეკონომიკას, რომელშიც „პირველი ვიოლინოს“ როლს ინტელექტუალური კაპიტალი ასრულებს. კონკურენციაში უპირატესობას დღეს აღწევს არა ის, ვინც რეაგირებს ბაზრის მოთხოვნებზე, არამედ ის, ვინც ქმნის ბაზარს, ე.ი. ვინც ბაზარს სთავაზობს ინოვაციებს.

კონკურენტუნარიანობა (competitiveness) – 1. საბაზრო ურთიერთობების სუბიექტების, საქონლისა და მომსახურების თვისება კონკურენცია გაუწიოს ბაზარზე ანალოგიური თვისებების მქონე საბაზრო ურთიერთობების სუბიექტებს, საქონელსა და მომსახურებას. ამ თვისების შეფასება მაღალი, საშუალო და დაბალი კონკურენტუნარიანობის განსხვავების საშუალებას იძლევა;

2. ქვეყნის უმნიშვნელოვანესი ინდიკატორი, რომელიც განსაზღვრავს თითოეული ქვეყნის ადგილსა და როლს მსოფლიო ეკონომიკაში. მიუხედავად კონკურენტუნარიანობის ბევრი საერთო ნიშნისა, დიდი სხვაობაა ქვეყანათა კონკურენტუნარიანობის მოდელებს შორის. მაგ., აშშ–მა მსოფლიოში მიაღწია კონკურენტუნარიანობის ზრდის ყველაზე მაღალ ტემპებს ენერგეტიკაში, ტელეკომუნიკაციებში, თვითმფრინავების წარმოებაში და ა.შ. დღეს მსოფლიოში ერთ–ერთ ძლიერ კონკურენტუნარიან ქვეყნად წარმოდგენილია იაპონია ეკონომიკის ისეთი დარგებით, როგორიცაა ტექნიკა და მანქანათმშენებლობა. ის გარემოება, რომ XXI საუკუნე აღიარებულია ცოდნისა და ინტელექტუალური კაპიტალის სა-

უკუნედ, მნიშვნელოვნად ცვლის ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის საფუძვლებს. იმისათვის, რომ კომპანიები კონკურენტუნარიანები იყვნენ, მათ თავიანთი პროდუქცია უნდა გაყიდონ საერთაშორისო საბაზრო ქსელის მეშვეობით მსოფლიოს მასშტაბით. ეს არის დიდი სათამაშო ველი, რომელსაც კონკურენტუნარიანი ქვეყანა აყალიბებს თავისი ინდუსტრიისთვის.

უახლოეს წარსულში ქვეყნის კონკურენტუნარიანობას განსაზღვრავდნენ ისეთი პარამეტრებით, როგორიცაა ბიუჯეტის დეფიციტი, პროცენტის განაკვეთი, ვალუტის კურსის სიმყარე, ბუნებრივი სიმდიდრეები, იაფი სამუშაო ძალა, მენეჯმენტის განსხვავებული პრაქტიკა და ა.შ. მაგრამ საერთაშორისო პრაქტიკა არ ადასტურებს ამ მოსაზრებათა ჭეშმარიტებას. მაგ., რით შეიძლება აიხსნას ისეთი ქვეყნების (იაპონია, სამხრეთი კორეა...) წარმატება, რომლებიც ბუნებრივი რესურსების მწვავე დეფიციტს განიცდიან, ან ბუნებრივი რესურსებით მდიდარი აფრიკის უმეტესი ქვეყნების წარუმატებლობა? კონკურენტუნარიანობა იქმნება არა გარე, არამედ შიგა ბაზრებზე. დღეს კონკურენტუნარიანობის ასამაღლებლად კომპანიები ნერგავენ ახალ ტექნოლოგიებს, აფუძნებენ ახალ სტრატეგიებს, ინვესტიციებს დებენ ახალი უნარ-ჩვევების ათვისებასა და ცოდნის განახლებაში. იმისთვის, რომ ქვეყანა კონკურენტუნარიანი პარტნიორი გახდეს, მან უნდა შექმნას ახალი ინოვაციური სისტემა. დღეს მსოფლიოში ძალზე პოპულარულია შემდეგი მოწოდება: „დღევანდელი ინოვაციებით მოაძველეთ თქვენი გუშინდელი პროდუქცია".

კონკურენცია (competition) [concurrere შეჯახება, შეტაკება] – 1. მეტოქეობა საუკეთესო შედეგების მიღწევისათვის; 2. ბრძოლა კონტრაჰენტებს შორის საქონლის (მომსახურების) წარმოებისა და რეალიზაციის ხელსაყრელი პირობებისათვის; 3. საბაზრო სიტუაცია, როდესაც ბაზარზე არის მრავალი მწარმოებელი (გამყიდველი) და მრავალი მომხმარებელი (მყიდველი).

კონკურენციული ბაზარი (competitive market) – ბაზარი, სადაც მრავალი წვრილი გამყიდველი და მყიდველია. ისინი ახორციელებენ თავიანთ ოპერაციებს ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად და არ შეუძლიათ არსებითი გავლენა მოახდინონ ფასზე.

კონოსამენტი (bill of lading) [ფრანგ. connaissement] –

ხელწერილი, რომელსაც გასცემს გემის კაპიტანი (ან საზღვაო სატრანსპორტო საწარმოს აგენტი) ტვირთის ზღვით გაგზავნისა და მიღების დასადასტურებლად.

კონსალტინგი (consulting) [<ინგლ. consulting – საკონსულტაციო] – სამმართველო კონსულტირება, განხორციელებული სპეციალიზებული კომერციული ფირმების მიერ წარმოების მართვის ორგანიზაციისა და სრულყოფის სფეროში ახალშექმნილი საწარმოების საქმიანობის დაფუძნების, მარკეტინგული კვლევის მიზნით. საკონსალტინგო ფირმები მსხვილი კომპანიების დაკვეთით აანალიზებენ ამ კომპანიების წარმოების ორგანიზაციისა და მართვის შესაბამისობას, მათი საქმიანობის შედეგებს, შეიმუშავებენ რეკომენდაციებს მათი რენტაბელობის ამაღლებისათვის, კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფისათვის, ადგენენ მათი განვითარების გრძელვადიან კონცეფციას და ბიზნეს-გეგმას, ამზადებენ ტექნიკურ-ეკონომიკურ დასაბუთებას შვილობილი კომპანიების შესაქმნელად და ა.შ. კონსულტანტები ჩვეულებრივ ისეთი სპეციალისტები არიან, რომლებსაც, თეორიულ ცოდნასთან ერთად, აქვთ დიდი პრაქტიკული გამოცდილება მენეჯმენტის, მარკეტინგის და ა.შ. სფეროში. საკონსალტინგო ფირმებთან ერთად სამმართველო კონსულტირების სფეროში მომსახურებას ეწევიან სხვადასხვა სამეცნიერო-კვლევითი ორგანიზაციები, რომლებსაც ამ მიზნით ჩამოყალიბებული აქვთ სპეციალური განყოფილებები და სამსახურები. საკონსალტინგო ფირმები მომსახურებას ეწევიან ფასწარმოქმნის სფეროში; ფასების პროექტის შედგენით ისინი მონაწილეობენ რესურსების მიმწოდებლებსა და პროდუქციის დამამზადებლებს შორის, აგრეთვე მათ შემკვეთებთან ხელშეკრულების დადებაში. საკონსალტინგო ფირმების მომსახურება მნიშვნელოვნად ამცირებს მაღალკვალიფიციური საკონსულტაციო დახმარების მიღებასთან დაკავშირებულ ხარჯებს. კონსალტინგი, ინჟინირინგთან და აუდიტთან ერთად, საბაზრო ინფრასტრუქტურის აუცილებელი ელემენტია.

კონსიგნანტი (consignor) [<ლათ. consignatio დოკუმენტი] – საქონლის მფლობელი, რომელიც საზღვარგარეთ ყიდის საქონელს კონსიგნატორის (კომისიონერის) მეშვეობით.

კონსოლიდირებული ვალი (consolidated duty) – ტრადი-

ციულად ეს ტერმინი გამოიყენება სახელმწიფო ვალის იმ ნაწილის გამოსახატავად, რომელსაც არა აქვს დაფარვის ვადები. ამასთან, უკანასკნელ პერიოდში მისი გამოყენება დაიწყო უფრო ფართო მნიშვნელობით, სახელდობრ, მოიცავს ვალს საშუალო და გრძელვადიანი ფასიანი ქაღალდების ფორმით, ანუ მთელ ვალს მიმდინარე დავალიანების გარდა.

კონსორციუმი (consortium) [<ლათ. consortium თანამონაწილეობა]–კომპანიების ან ბანკების დროებითი შეთანხმება, გაერთიანება სესხის ერთობლივი გავრცელებისათვის, ფართო მასშტაბის ფინანსური ან კომერციული ოპერაციების ჩატარებისათვის, მსხვილი სამრეწველო მშენებლობის განხორციელებისათვის და ა.შ.

კონტრაჰენტი (counterpart) [<ლათ. contrahens მომრიგებელი] – 1. ხელშეკრულების მონაწილე ერთი მხარე მეორის მიმართ; 2. ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელსაც აღებული აქვს ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ესა თუ ის ვალდებულება.

კონფისკაცია (confiscation) [<ლათ. confiscatio] – ქონების, ფულისა და სხვა ფასეულობების იძულებითი, უსასყიდლოდ ჩამორთმევა და სასამართლოს გადაწყვეტილებით ან ადმინისტრაციული აქტით სახელმწიფოს საკუთრებაში გადაცემა.

კონფრონტაცია (confrontation) [ლათ. con წინააღმდეგ + frons(frontis) ჯიქურ, ფრონტი] – წინააღმდეგობა, დაპირისპირება, შეჯახება (სოციალური სისტემების, კლასთა ინტერესების, იდეურ–პოლიტიკური პრინციპების და ა.შ.).

კონცენტრაცია (concentration) [ლათ. concentratio <ლათ. cone + centrum ცენტრი, შუაგული] – თავმოყრა; წარმოების კონცენტრაცია – მოცემული წარმოების მოცულობის ზრდა მასში წარმოების ფაქტორების ზრდის კვალობაზე.

კონცენტრაციის აგრეგატული მაჩვენებელი (aggregate concentration) – ეკონომიკის მოცემულ სექტორში ან მთელ ეკონომიკაში წარმოების რამდენიმე უმსხვილეს კორპორაციად კონცენტრირების ხარისხი.

კონცერნი (concern) – იმ სამრეწველო, საფინანსო და სავაჭრო საწარმოების გაერთიანება, რომლებიც სამეცნიერო–ტექნოლოგიური, საინვესტიციო, საფინანსო, საგარეო–ეკონომიკური და სხვა ფუნქციების ნებაყოფლობითი ცენტრალიზაციის საფუძველზე, ერთობლივ საქმია-

ნობას ეწევიან. კონცერნის საქმიანობის ორგანიზაციისათვის იქმნება მმართველობის სისტემა, რომელსაც კონცერნის წევრები ნებაყოფლობით გადასცემენ თავიანთი უფლებამოსილებისა და ფუნქციების ნაწილს. კონცერნის წევრები არ შეიძლება ერთდროულად შედიოდნენ სხვა კონცერნების შემადგენლობაში.

კონცესია (concession) [<ლათ. concessio ნებართვა, დათმობა] – 1. ხელშეკრულება, რომლის საფუძველზეც სახელმწიფო საექსპლუატაციოდ გადასცემს კერძო მეწარმეებს, უცხოურ ფირმებს განსაზღვრული ვადით სამრეწველო საწარმოებს ან მიწის ნაკვეთებს სხვადასხვა ნაგებობათა მშენებლობის, სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვებისა და ა.შ. უფლებით; 2. საზღაური, რომელსაც ბანკები ახლად გამოშვებული ფასიანი ქაღალდების გაყიდვის ორგანიზებისათვის იღებენ.

კონცესიონერი (concessionaire) – კონცესიის მფლობელი, იურიდიული პირი, რომელმაც მიიღო კონცესია.

კოოპერაცია (cooperation) [<ლათ. cooperatio თანამშრომლობა] – შრომის ორგანიზაციის ფორმა, რომლის დროსაც ადამიანთა დიდი ჯგუფი ერთობლივად მონაწილეობს ერთსა და იმავე ან განსხვავებულ, მაგრამ ერთმანეთთან დაკავშირებულ შრომის პროცესებში.

კორპორაცია (corporation, public company) [<საშ. ლათ. corporatio გაერთიანება, საზოგადოება] – თანამედროვე მეწარმეობის, ბიზნესის ერთ-ერთი ორგანიზაციული ფორმა. მისი თანაშესაკუთრეა აქციის მფლობელთა მრავალრიცხოვანი არმია, რომელსაც აკისრია შეზღუდული პასუხისმგებლობა კორპორაციის აქციონერულ კაპიტალში თავისი წილის ოდენობის მიხედვით. კორპორაციის მთელი მოგება, რომელიც მის აქციონერებს ეკუთვნით, იყოფა ორ ნაწილად. ერთი ნაწილდება აქციის მფლობელებს შორის დივიდენდის სახით, მეორე კი ხმარდება რეინვესტირებას. ამ ფორმის ძირითადი უპირატესობაა ფასიანი ქაღალდების გამოშვების გზით დამატებითი კაპიტალის მობილიზაციის შესაძლებლობა. თავის საქმიანობას კორპორაცია წარმართავს მართვის მეცნიერულ მეთოდებსა და პროფესიულ მენეჯერებზე დაყრდნობით. მას აქვს შესაძლებლობა, სწრაფად გადავიდეს საქმიანობის ერთი სახიდან მეორეზე. კორპორაცია ინარჩუნებს მემკვიდრეობითობას და მისი არსებობა არ არის და-

მოკიდებული აქციების გაყიდვის გამო თანამფლობელთა შეცვლაზე. ნაკლოვანებებიდან შეიძლება აღინიშნოს ის, რომ იგი ერთეულ მოგებაზე იხდის უფრო მაღალ გადასახადებს, ვიდრე ფირმის სხვა ორგანიზაციული ფორმები. იბეგრება როგორც კორპორაციის მოგება, ისე აქციონერთა დივიდენდი.

კორპორაციის ლიკვიდაციის შემთხვევაში აქციის მფლობელი იღებს წილს, რომელიც მან შეიტანა ფირმის აქციონერულ კაპიტალში.

კორუფცია (corruption) [ლათ. corruptio] – მექრთამეობა; თანამდებობის პირების, საზოგადოებრივი და პოლიტიკური მოღვაწეების მოსყიდვა. თანამდებობის პირების მიერ თავიანთი უფლებების ბოროტად გამოყენება პირადი გამდიდრების მიზნით.

კოტირება (quotation) [<ფრანგ. secoter] – უცხოური ვალუტების, ფასიანი ქაღალდების კურსის ან საქონლის ფასების დადგენა ბირჟაზე მოქმედი საკანონმდებლო ნორმებისა და ჩამოყალიბებული პრაქტიკის შესაბამისად.

კრედიტი (credit, loan) [<ლათ. creditum სესხი, ვალი <credere ნდობა] – 1. დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების ან საქონლის გაცემა ვალად განსაზღვრული ვადით ფიქსირებული პროცენტის საფასურად. კრედიტის ძირითადი ფორმებია: აქცეპტური, აქცეპტურ-რამბუსნული, იპოთეკური, კომერციული, რელოვერული, საბანკო, საერთაშორისო, საექსპორტო, სავალუტო, სამომხმარებლო. განასხვავებენ მოკლევადიან და გრძელვადიან კრედიტს. მოკლევადიანი კრედიტი, როგორც წესი, გაიცემა ერთ წლამდე ვადით, ხოლო გრძელვადიანი – ერთ წელზე მეტი ვადით და ძირითადად საინვესტიციო კაპიტალის სახით გამოიყენება. 2. საბუღალტრო ანგარიშის მარჯვენა მხარე. აქტიურ ანგარიშში კრედიტში ჩანაწერი ნიშნავს შემცირებას, ანუ გასავალს, ხოლო დებეტში ჩანაწერი – ზრდას, ანუ შემოსავალს. პასიურ ანგარიშში კი, პირიქით, კრედიტში ჩანაწერი ნიშნავს ზრდას, ანუ შემოსავალს, ხოლო დებეტში ჩანაწერი – შემცირებას, ანუ გასავალს; 3. ნდობა, ნდობით სარგებლობა.

კრედიტის დაფარვის პირობები (credit terms) – 1. პერიოდულად: თვის, კვარტლის, ნახევარი ან ერთი წლის განმავლობაში; 2. თანაბარ ნაწილებად გადახდა: ძირითადი თანხისა და დარიცხული პროცენტების გადახდა თანაბარი ოდენობით დათქმული ვადის განმავლობაში; 3. მზარდი ჯამით გადახდა: ვალის დაფარ-

ვისაოვის დათქმულ პერიოდში ყოველ მომდევნო წელს გადასახადი თანხის წილის გაზრდა; 4. ნაშთის ერთჯერადი დაფარვა. ფულის საბოლოო გადახდა ვადის დადგომისას. ჩვეულებრივ გადასახდელი თანხა ვალის საერთო რაოდენობის 15–25%-ს არ აღემატება.

კრედიტის რაციონირება (credit rationing) – ეკონომიკური პოლიტიკის ინსტრუმენტი, რომელიც გულისხმობს საბანკო კრედიტის ნორმირებულ განაწილებას.

კრედიტის სიდიდის შეზღუდვა (credit ceiling) – ფულადი პოლიტიკის ინსტრუმენტი, რომელსაც იყენებს ცენტრალური ბანკი კომერციულ ბანკებზე გასაცემი კრედიტის სიდიდის შეზღუდვის ოფიციალურად დაწესების საფუძველზე.

კრედიტის უზრუნველყოფა (collateral security) – იხ. გირაო.

კრედიტორი (creditor) [ლათ. creditor] – სესხის გამცემი იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელიც ვალად იძლევა რაიმე თანხას.

კუმულაცია (cumulation) [<ლათ. cumulatio გადიდება, დაგროვება, თავმოყრა] – დასაზღვევი ან დაზღვეული ობიექტების თავმოყრა განსაზღვრულ, შემოფარგლულ სივრცეში, ტერიტორიაზე, ერთ საწარმოში, სადაზღვევო კომპანიაში, პორტში, გემზე, საწყობში და ა.შ.

კუმულაციური ზრდის ინდექსი (cumulative index of growth) – ეკონომიკური საქმიანობის რეალური ზრდის მაჩვენებელი საანგარიშო წლის დასაწყისიდან კვარტალების მიხედვით წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით.

კუმულაციური კენჭისყრა (cumulative voting) – კენჭისყრა აქციონერთა საერთო კრებაზე, რომელიც ნებას რთავს აქციონერს, ზოგიერთი საკითხის გადაწყვეტას მხარი დაუჭიროს არა ერთი, არამედ რამდენიმე ხმით, იმ პირობით, რომ სხვა საკითხებზე კენჭისყრაში მონაწილეობას არ მიიღებს.

კუპიურა (denomination) – ნომინალური ღირებულება, რომელიც აღნიშნულია ქაღალდის ფულზე, ბანკნოტებზე, ობლიგაციებზე და სხვა ფასიან ქაღალდებზე, აგრეთვე თვით ეს ქაღალდის ფული, ბანკნოტი, ობლიგაცია და სხვ.

კუპონი (coupon) – 1. ფულის შემცვლელი სუროგატი; 2. ფასიანი ქაღალდის ნაწილი, მოსაჭრელი ტალონი, რომელიც ხელ-

წერილის ნაცვლად ბანკს წარედგინება სარგებლის ან დივიდენდის მისაღებად.

კურტაჟი (courtage) [ფრანგ. courtage კომერციული გასამრჯელო] – გასამრჯელო, რომელსაც იღებს მაკლერი ბირჟის წევრებისაგან – ბროკერებისაგან, დილერებისაგან, მათ შორის გარიგებების დაფიქსირებისათვის. კურტაჟი გაიცემა ოპერაციის განხორციელების შემდეგ, როგორც წესი, ორივე მხრიდან თანაბარი ოდენობით. მაგ., თუ კურტაჟი 0,4 %-ს შეადგენს, მაშინ თითოეული მხარე იხდის 0,2 %-ს.

ლ

ლაგი (lag) – დროის გარკვეული მონაკვეთი მიზეზ-შედეგობრივ კავშირში მყოფ მოვლენებსა და პროცესებს შორის. გამოხატავს პრობლემის არსებობის აღიარებასა და ამა თუ იმ მარეგულირებელი მექანიზმის ამოქმედების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებას შორის დროის შუალედს.

"LAISSEZ-FAIRE" („დაე, წავიდეს თავისი გზით") – თავისუფალი ბაზრის იდეოლოგია, ეკონომიკა სახელმწიფოს ჩაურევლობის გარეშე; ეკონომისტ-კლასიკოსთა შეხედულება, რომლის თანახმადაც სახელმწიფო რაც შეიძლება ნაკლებად უნდა ერეოდეს ეკონომიკის ფუნქციონირების პროცესში და გადაწყვეტილებების მიღება ბაზარს ეკისრებოდეს. ადამ სმითის აზრით, სახელმწიფოს როლი უნდა შემოიფარგლოს მხოლოდ კანონიერებისა და წესრიგის დაცვით (1), ეროვნული თავდაცვის უზრუნველყოფით (2) და საზოგადოებრივი საქონლის წარმოებით (3), რითაც ნაკლებად არის დაინტერესებული კერძო ბიზნესი. იგი სახელმწიფოს პრეროგატივაა.

ლაჟი (agio) [<იტალ. laggio]– 1. ქაღალდის ფულში გამოხატული ოქროს საბაზრო ფასის ზრდა ქაღალდის ფულის რაოდენობასთან შედარებით; 2. ფასიანი ქაღალდებისა და ფულის ნიშნების საბირჟო (საბაზრო) კურსის ამაღლება მათ ნომინალურ ღირებულებასთან შედარებით. ანგარიშობენ პროცენტობით (იგივეა, რაც აჟიო).

ლატარეა (Lottery) – მოსახლეობის ფულადი სახსრების ნებაყოფლობითი მოზიდვა სახელმწიფოს, შესაბამისი ორგანიზაციების, ან საქველმოქმედო საზოგადოებების მიერ ლატარიის ბილეთების გაყიდვის გზით, რის შედეგადაც შეძოსული სახსრების ნაწილის გათამაშება ხდება ფუ-

ლადი ან ნიუთობრიჯი მოგების სახით და ეძლევა „ბედნიერი ბილეთის“ მფლობელებს.

ლაფერის ეფექტი (Laffer curve effects) – გამოიყენება იმის დასამტკიცებლად, რომ საგადასახადო განაკვეთის შემცირება, საბოლოო ანგარიშით, იწვევს საერთო საგადასახადო შენატანების არა შეკვეცას, არამედ გადიდებას. აქედან გამომდინარეობს დასკვნა: საგადასახადო ტვირთის რადიკალური შემსუბუქება ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებასთან ერთად სახელმწიფო შემოსავლების პრობლემებსაც წყვეტს. ეს პრინციპი საფუძვლად დაედო მრავალი ქვეყნის ეკონომიკურ პოლიტიკას. იგი წარმატებით გამოიყენება დღესაც. პოსტინდუსტრიულ ქვეყნებში საგადასახადო პოლიტიკა ეკონომიკური განვითარების სახელმწიფო სტიმულირების მთავარი ინსტრუმენტი გახდა. მისი დამახასიათებელი თვისებაა დაბეგვრის განაკვეთის დიფერენცირებული შემცირება (პირველ ყოვლისა, მოგებიდან). სახელმწიფოები ცდილობენ, ისე ააგონ საგადასახადო პოლიტიკა, რომ წაახალისონ კორპორაციები დანაზოგების წარმოებაში დაბანდებისთვის, რაც, თავის მხრივ, ერთობლივი ინვესტიციების ზრდას გაანაპირობებს. მართალია, დაბეგვრის ლიბერალიზაცია თავდაპირველად ამცირებს სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლებს, მაგრამ გრძელვადიანი შედეგები სრულიად განსხვავებულია – იგი ზრდის ბიუჯეტში შენატანებს და, მაშასადამე, ამუხრუჭებს ინფლაციას, ამცირებს დეფიციტს. ეს მოვლენა აღმოაჩინა ამერიკელმა ეკონომისტმა ა. ლაფერმა და ეკონომიკურ ლიტერატურაში ცნობილია ლაფერის ეფექტის სახელწოდებით.

ლაფერის მრუდი (Laffer curve) – მრუდი, რომელიც გამოხატავს კავშირს საგადასახადო განაკვეთებსა და საგადასახადო შენატანების მოცულობას შორის, ასახავს ისეთ საგადასახადო განაკვეთს (ნულიდან 100 %–მდე), რომლის დროსაც საგადასახადო შენატანები მაქსიმუმს აღწევს. ატარებს ცნობილი ეკონომისტის, მიწოდების თეორიის მიმდევრის ა. ლაფერის სახელს. ძირითადი იდეა მდგომარეობს იმაში, რომ საგადასახადო განაკვეთის ნულიდან 100 %–მდე ზრდის კვალობაზე საგადასახადო შენატანები გაიზრდება ნულიდან რაღაც მაქსიმალურ (M) დონემდე, შემდეგ კი იწყებს დაცემას ნულამე, ვინაიდან გადასახადების უფრო მაღალი განაკვეთი აფერხებს ეკო-

ნომიკურ აქტიურობას და, მაშასადამე, იწვევს საგადასახადო ბაზის შეკვეცას.

ლევერიჯი (leverage) – მიკროეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს თანაფარდობას ნასესხ და საკუთარ სახსრებს შორის და ადგენს ფირმის მთელ საინვესტიციო კაპიტალში (ფასიანი ქაღალდების ჩათვლით ფიქსირებული პროცენტით) გრძელვადიანი დავალიანების წილს. ამ მაჩვენებლით აქცენტი კეთდება საინვესტიციო კაპიტალის სტრუქტურაში გრძელვადიანი დავალიანების წილზე, როგორც ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პარამეტრზე. რაც უფრო მაღალია მისი წილი, მით უფრო მაღალია ფირმის ლევერეჯი და, აქედან გამომდინარე, მასთან დაკავშირებული საინვესტიციო რისკი; 2. კრედიტის გამოყენება პირადი სპეკულაციური შესაძლებლობების გასაფართოებლად.

ლიბერალიზაცია (liberalization) – ეკონომიკის განთავისუფლება მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული მმართველობისაგან და მისი მართვა „უხილავი ხელით“, რაც, თავის მხრივ, გულისხმობს ეკონომიკაში სახელმწიფოს უხეში ჩარევის აღკვეთას და ეკონომიკურ საქმიანობაზე შეზღუდვების მოხსნას, თავისუფალი ფასწარმოქმნის დამკვიდრებას, მეწარმეობისათვის ფართო დამოუკიდებლობის მინიჭებას და ა.შ.

ფასების ლიბერალიზაციას უწოდებენ ფასების განთავისუფლებას სახელმწიფოს „მარწუხებისაგან“ და მათ თავისუფალ საბაზრო ფასებზე გადასვლას.

ლიგა (league) – კავშირი, გაერთიანება (სახელმწიფოების, ორგანიზაციების, პირების).

ლიზინგი (lease) – კომერციული საქმიანობის ფორმა, საარენდო ოპერაციების ნაირსახეობა, რომელიც გულისხმობს მანქანების, მოწყობილობების, სატრანსპორტო საშუალებების, წარმოებითი დანიშნულების ნაგებობების გრძელვადიან არენდას 3-დან 9 წლამდე ან ზოგჯერ უფრო ხანგრძლივი ვადით (10-დან 15 წლამდე). ფირმა-არენდატორი თანდათანობით ფარავს დავალიანებას ამ მოწყობილობათა გამოყენების მიხედვით. სალიზინგო კონტრაქტის ვადის გასვლის შემდეგ არენდატორს შეუძლია შეიძინოს მოწყობილობები ნარჩენი ღირებულების გადახდის კვალობაზე, დადოს ახალი შეთანხმება ან მატერიალური ფასეულობები დაუბრუნოს სალიზინგო კომპანიას.

ლითონის ფული (coinage) – ფულის ლითონურ-ჭედური ფორმა, ლითონის მონეტებისგან

შემდგარი ნაღდი ფულის ნაწილი, რომელიც, თავის მხრივ, იყოფა სრულფასოვან ოქროსა და ვერცხლის მონეტებად და არასრულფასოვან (ბილონურ) ხურდა ლითონის მონეტებად. ეს უკანასკნელი ქაღალდის ფულის ნაირსახეობაა, რომლის ნომინალური ღირებულება აღემატება მის შინაგან ღირებულებას (თვით ლითონის ღირებულებასა და მისი მოჭრის ხარჯებს). ნომინალურ ღირებულებასთან ერთად მასზე აღბეჭდილია უფლებრივი სტატუსის დამადასტურებელი წარწერები. სტაბილური პოლიტიკური სისტემის მქონე ქვეყნებში, როგორც წესი, ლითონის ფულის გამოშვებას არეგულირებს სახელმწიფო.

ლიკვიდური აქტივები (liquid assets) – ადვილად რეალიზებადი სახსრები – მოკლევადიანი სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები, მიმდინარე ანგარიშები, ნაღდი ფული, რომელსაც არ მოაქვს შემოსავალი სარგებლის სახით.

ლიკვიდური ბაზარი (liquidity market) – ბაზარი, სადაც გარიგებები ყიდვა–გაყიდვის შესახებ ყოველგვარი შეზღუდვების გარეშე ხორციელდება.

ლიკვიდური სახსრები (means of liquidity) – ნაღდი ფულადი სახსრები, ბანკში მიმდინარე ანგარიშზე არსებული ნაშთი, ადვილად რეალიზებადი ფასიანი ქაღალდები, საბრუნავი კაპიტალის ელემენტები და სხვ., რომელთა გამოყენებაც შეიძლება სესხის აღებისას ნაკისრი ვალდებულებების შესასრულებლად.

ლიკვიდური „ხაფანგი" (liquidity trap) – ეკონომიკის მდგომარეობა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია მეტისმეტად დაბალი საინვესტიციო აქტიურობა. ამგვარი მდგომარეობა იქმნება მაშინ, როდესაც მოსახლეობა უპირატესობას ანიჭებს ლიკვიდური სახსრების დაგროვებას, რაც კრედიტზე პროცენტის გაზრდის შემცირების საშუალებას იძლევა.

ლიკვიდურობა (liquidity) – 1. ეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს სხვადასხვა აქტივის ფულად გარდაქმნის შესაძლებლობას. აქტივების გადახდის საშუალებად გამოყენების უნარი მათი ნომინალური ღირებულების შეუცვლელად; 2. ფირმის (კომპანიის, ბანკის და ა.შ.) უნარი, დროულად შეასრულოს თავისი ვალდებულებები. ლიკვიდურობის დონეს განსაზღვრავს ადვილად რეალიზებადი აქტივების ხვედრითი წონა, კრედიტების ოპერატიული მობილიზების შესაძლებლობები, დავალი-

ანების ოდენობისა და კონკრეტულ მომენტში ფირმის განკარგულებაში არსებული ლიკვიდური სახსრების თანაფარდობა და სხვ. ფირმის უუნარობა გადასახადების დროულად გადახდისა და სავალო ვალდებულებების დაფარვაში წარმოებრივი ციკლის დარღვევაზე მეტყველებს. გასაღების სიძნელეები და წარმოების დაუტვირთაობა ფირმას აიძულებს აიღოს მეტისმეტად დიდი კრედიტები, რაც აუარესებს მის ლიკვიდურობას.

ლიკვიდურობის კოეფიციენტი (coefficient of liquidity) – თანაფარდობა კომპანიების ფუ-ლადი სახსრებისა და სწრაფად რეალიზებადი აქტივების (აქციების, ობლიგაციების და ა.შ.) ოდენობასა და მათი მოკლევადიანი ვალდებულებების თანხას შორის. გვიჩვენებს ფირმების ფაქტობრივ შესაძლებლობას, დათქმულ ვადებში შეუფერხებლად შეასრულონ (გადაიხადონ) ყველა ვალდებულება.

ლიკვიდურობის ნორმა (liquidity rate) – ნაღდი ფულის, დებიტორული დავალიანებისა და ადვილად რეალიზებადი ფასიანი ქაღალდების დაჯამებული სიდიდე, გაყოფილი მოკლევადიან ვალდებულებებზე.

ლიმიტი (limit) – ზღვრული ოდენობა, დადგენილი რაოდენობრივი შეზღუდვა ყიდვის, გაყიდ-ვის, კრედიტის გაცემის, გარიგების მოცულობის განსაზღვრის, საქონლის ექსპორტ-იმპორტის, სავალუტო ოპერაციებისა და ა.შ. შესახებ.

ლისტინგი (listing) – საფონდო ბირჟის კოტირების სიაში ფასიანი ქაღალდების შეტანის პროცედურა და მათი ემიტენტის სამეურნეო და საფინანსო მდგომარეობის კონტროლი საფონდო ბირჟის მოთხოვნათა შესაბამისობის გათვალისწინებით. ლისტინგის მეშვეობით საბირჟო ვაჭრობაზე დაიშვება მხოლოდ ის ფასიანი ქაღალდი, რომელიც გაივლის ექსპერტიზას ხარისხსა და საიმედოობაზე.

ლიცენზია (license) [<ლათ. licentia უფლება, ნებართვა] – 1. ოფიციალური ნებართვა, გაცემული სახელმწიფოს მიერ ზოგიერთი სახის სამეურნეო საქმიანობის წარმოებისათვის, საგარეო-სავაჭრო ოპერაციების ჩათვლით. ლიცენზია საქონლის ამა თუ იმ ჯგუფის განსაზღვრული რაოდენობის ექსპორტზე ან იმპორტზე სახელმწიფო კონტროლის ერთ-ერთი ფორმაა; 2. პატენტით დაცული გამოგონების, ტექნოლოგიის გამოყენების უფლების გაცემა განსაზღვრული ვადით – საპატენტო ლიცენზია. სალიცენზიო შეთანხმების მოქმედე-

ბის ვადა დამოკიდებულია მრავალ ფაქტორზე. აქედან აღსანიშნავია: პატენტების მოქმედების ვადები და ამ პატენტების რაოდენობა, ლიცენზიის ასათვისებლად საჭირო დრო, სალიცენზიო ობიექტის მორალურად ცვეთის ვადები, საგადასახადო პირობები, ანალოგიურ ან მსგავს პროდუქციაზე სხვა შეთანხმებათა პირობები და ა.შ.

საერთაშორისო პრაქტიკაში გამოიყენება სალიცენზიო შეთანხმების სამი ძირითადი სახე: მარტივი, განსაკუთრებული და სრული. მარტივი სახის სალიცენზიო შეთანხმებისას ლიცენზიარი გასცემს და, ამავე დროს, თვითონაც იტოვებს გამოგონების ან „ნოუ-ჰაუს" გამოყენების უფლებას. ამასთან, მას შეუძლია ეს უფლება სხვა დაინტერესებულ პირებსაც გადასცეს ანალოგიური პირობებით. განსაკუთრებული სახის სალიცენზიო შეთანხმებისას ლიცენზიატს ეძლევა გამოგონების გამოყენების განსაკუთრებული უფლება და ლიცენზიარს უკვე აღარ შეუძლია, სხვა პირებს ან ფირმებს მისცეს იგი ანალოგიური პირობებით. სრული სახის სალიცენზიო შეთანხმებისას ლიცენზიარი მთლიანად ლიცენზიატს უთმობს გამოგონებლის ყველა უფლებას ხელშეკრულების მოქმედების მთელი ვადის განმავლობაში.

სალიცენზიო ობიექტი შეიძლება იყოს ტექნოლოგიური ხასიათის ნებისმიერი დამუშავება, მასალა თუ შენადნობი, ნივთიერება, მკურნალობის მეთოდი, სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების წესი, ორგანიზაციული, ფინანსური, მმართველობითი ხასიათის ცნობები და ა.შ. ლიცენზიის გაყიდვის ნებართვის მისაღებად აუცილებელია შესაბამისი დოკუმენტების მომზადება, რომელთაგან ძირითადია სალიცენზიო პასპორტი, გაყიდვის მიზანშეწონილობის ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება და სარეკლამო ტექნიკური აღწერის პროექტი.

ლიცენზიარი (licensor) – გამოგონების, ტექნოლოგიური ცოდნის და ა.შ. მესაკუთრე იურიდიული პირი, რომელიც ლიცენზიატზე გასცემს ლიცენზიას განსაზღვრულ ფარგლებში თავისი უფლებების გამოყენებისათვის.

ლიცენზიატი (licensee) [<ლათ. licentiatus დაშვებული] – იურიდიული პირი, რომელიც ლიცენზიარისგან შეიძენს ლიცენზიას მისი განსაზღვრულ ფარგლებში გამოყენების უფლებისათვის.

ლომბარდი (pawnshop) – საკრედიტო დაწესებულება, რომელიც გასცემს სესხს მოძრავი ქონების დაგირავების საფუძველზე.

ეს ქონება ინახება ლომბარდში. პირველად დაარსდა საფრანგეთში XV საუკუნეში.

ლორენცის მრუდი (Lorents curve) – გრაფიკი, რომელიც გვიჩვენებს შემოსავლების განაწილებაში უთანაბრობის ხარისხს მოსახლეობის ჯგუფების მიხედვით და რეალური შემოსავლების მრუდის გადახრის სიდიდეს აბსოლუტური თანასწორობის მრუდისგან. იხ. აგრეთვე ჯინის კოეფიციენტი.

ლოტი (lot) [ჰოლანდ. lood პარტია, სერია] – 1. საზომი ერთეული საბირჟო გარიგებისას. როგორც წესი, გამოიყენება მასშტაბურ გარიგებებში. საფონდო ბირჟებზე განასხვავებენ სრულ და არასრულ ლოტს. **სრული ლოტი** შეიცავს სარეალიზაციო ფასიანი ქაღალდების ყოველი ბირჟისთვის მკაცრად განსაზღვრულ რაოდენობას (მაგ., ნიუ-იორკის საფონდო ბირჟაზე 100 ცალი ფასიანი ქაღალდი შეადგენს ერთ პარტიას, რომელიც მიღებულია ამ ბირჟაზე გარიგების ერთეულად). **არასრული ლოტი** ფასიანი ქაღალდების ის პარტიაა, რომელიც არ ფიქსირდება და ჩვეულებრივ მცირე გარიგებებში გამოიყენება; 2. საქონლის პარტია, მისი მთლიანი რაოდენობის ნაწილი, რომელიც იყიდება ხელშეკრულებით.

ლუის-ფეის-რეინისის მოდელი (Levis-Fei-Ranis model) – უმუშევრობის ეკონომიკური მოდელი განვითარებად ქვეყნებში, რომელიც შექმნა ლუისმა 1954–1958 წლებში და განავითარეს ფეიმ და რეინისმა 1964 წელს. მოდელში დასაბუთებულია ეკონომიკის სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო სექტორებად დაყოფის აუცილებლობა და განხილულია მათ შორის სამუშაო ძალის მოძრაობის პრობლემები. სასოფლო-სამეურნეო სექტორში, რომელიც აწარმოებს არსებობისათვის აუცილებელ საშუალებებს, არის ჭარბი სამუშაო ძალა, რომელიც თანდათანობით გადაადგილდება სამრეწველო სექტორში. ამ უკანასკნელის მიერ სამუშაო ძალის შთანთქმა დამოკიდებულია კაპიტალის დაგროვების ტემპზე და, შესაბამისად, მოგების დონეზე. ლუისი განიხილავდა ხელფასის დონეს მრეწველობაში მუდმივ სიდიდედ, რომელიც დაკავშირებულია საარსებო მინიმუმთან სასოფლო-სამეურნეო სექტორში, სრული დასაქმება კი მიიღწევა მაშინ, როდესაც ჭარბი სამუშაო ძალა გადავა სასოფლო-სამეურნეოდან სამრეწველო რაიონებში და მას მთლიანად შთანთქავს მრეწველობა. ამ მოდელმა მნიშ-

ვნელოვანი წვლილი შეიტანა ქალაქისა და სოფლის ურთიერთობის პრობლემების გარკვევაში, ამასთან, ემპირიულმა გამოთვლებმა უარყო მისი ორი ძირითადი დებულება: პირველი, როგორც წესი, სასოფლო-სამეურნეო რაიონებში არ არის მაღალი უმუშევრობა სამრეწველო რაიონებთან შედარებით; მეორე, მრეწველობაში ხელფასი არ არის მუდმივი სიდიდე და განუწყვეტლივ იზრდება, რაც მნიშვნელოვნად განსხვავდება ხელფასის დონისაგან სოფლის მეურნეობაში.

მ

მაკლერი (broker, jobber) [<გერმ. makler] – შუამავალი, რწმუნებული გარიგებების დადებისას საფონდო, საქონლის და ვალუტის ბირჟებზე. საფონდო ბირჟაზე ფასიანი ქაღალდების მაკლერი ვაჭრობის მონაწილეა, რომელიც აფიქსირებს გარიგებებს საფონდო ბირჟის წევრებს – ბროკერებს, დილერებს შორის. ვაჭრობაზე მაკლერის დაშვება განისაზღვრება შესაბამის ბირჟაზე მიღებული კონკრეტული მექანიზმით. ამიტომ მაკლერები ყველა საფონდო ბირჟაზე არ არიან. მაკლერის შემოსავალს – კურტაჟს შეადგენს ბირჟის იმ წევრების მიერ გადახდილი თანხა, რომელთა გარიგებებსაც იგი აფიქსირებს. ბირჟაზე მაკლერი მოქმედებს როგორც რწმუნებული და არ შეიძლება უშუალოდ მონაწილეობდეს გარიგებაში თავისი სახელითა და თავისი ხარჯით. საბირჟო მაკლერად მუშაობისათვის საჭიროა სპეციალური კურსების გავლა, პრაქტიკული გამოცდილება და სახელმწიფო ლიცენზია.

მაკროეკონომიკა (macroeconomics) [<ბერძნ. macros გრძელი, დიდი]– 1. ქვეყნის მთლიანი მეურნეობა; გამოხატავს ეკონომიკის ზოგად მდგომარეობას, განიცდის საბიუჯეტო-საფინანსო, საკრედიტო-ფულადი და სხვა სამთავრობო პოლიტიკის გავლენას; 2. ეკონომიკური თეორიის განყოფილება ეკონომიკის, როგორც ერთიანი მთლიანის, წარმართვის შესახებ, სწავლობს ეკონომიკის ციკლური მერყეობის მიზეზებს, ურთიერთდამოკიდებულებას საწარმოებისა და დასაქმების დინამიკას შორის, ინფლაციას, უმუშევრობას, ეკონომიკურ ზრდასა და სხვა მაკროეკონომიკურ პრობლემებს. საპირისპიროა – მიკროეკონომიკა.

მაკროეკონომიკური იგივეობა (income identity) – მაკროეკონომიკური დამოკიდებულება,

რომელიც ახასიათებს წარმოებული ერთობლივი შემოსავლების იგივეობას მოხმარებულთან.

მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები (macroeconomic indicators) – მაჩვენებელთა (ინდიკატორთა) სისტემა, რომელიც გამოიყენება ქვეყნის მთელი ეკონომიკის, მსხვილმასშტაბური ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების შესასწავლად. მასში შედის: 1. ეკონომიკური ზრდის ინდიკატორები (მთლიანი შიგა პროდუქტი, მთლიანი ეროვნული პროდუქტი, ეროვნული შემოსავალი, ეკონომიკის მთლიანი მოგება, ეკონომიკის წმინდა მოგება, მთლიანი ეროვნულ დანაზოგი, წმინდა ეროვნული დანაზოგი და ა.შ.); 2. ქვეყნის ბუნებრივ-რესურსული და მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პოტენციალის ინდიკატორები (რესურსებით ქვეყნის უზრუნველყოფის დონე და ხარისხი, არაკვლავწარმოებადი ბუნებრივი რესურსების უპირატეს გამოყენებაზე გადასვლის ტექნოლოგიური უზრუნველყოფის დონე და ხარისხი და ა.შ.); 3. ეროვნული ეკონომიკის მდგრადი განვითარების დონეზე დამოკიდებული ინდიკატორები (ინფლაციის დონე და ტემპი, უმუშევრობის ნორმა, ეროვნული ვალუტის სტაბილურობის დონე, სავალუტო რეზერვის ოდენობა, ჯინის კოეფიციენტი (ანუ შემოსავლების განაწილებაში უთანაბრობის ხარისხი), საკუთრების პლურალიზმის ხარისხი, ფარული ეკონომიკის მასშტაბები, სახელმწიფო ვალის ოდენობა და ა.შ.).

მაკროეკონომიკური პოლიტიკა (macroeconomic policy) – ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების ღონისძიებათა ერთობლიობა, მიმართული ქვეყნის მდგრადი განვითარების მიღწევისა და შენარჩუნებისაკენ ეკონომიკის ციკლური მერყეობის შენელების, ინფლაციური და დეფლაციური პროცესების აღმოფხვრის, შემოსავლების განაწილებაში მკვეთრი უთანაბრობის დაძლევის, საზოგადოებრივი საქონლის წარმოების, ურაყოფითი გარე ეფექტების ნიველირების, უმუშევრობის შემცირებისა და ეკონომიკური ზრდის საფუძველზე. ამ მიზნით სახელმწიფოს ეკისრება ალოკაციური, გამანაწილებელი და სტაბილიზაციის ფუნქციების შესრულება.

მაკროეკონომიკური სტაბილიზაცია (macroeconomic stabilisation) – ეკონომიკის ნორმალური ფუნქციონირების შემადგენელი ნაწილი, რომლის გარეშე ინსტიტუციური, მიკრო-, მაკრო- და მეგაეკონომიკური პროცესე-

ბი დეფორმირებულ ხასიათს იღებს. განმსაზღვრელი ადგილი უჭირავს ეკონომიკის სისტემური გარდაქმნების სტრუქტურაში. ეკონომიკის კონვერსიის პროცესში მასზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ქვეყნის ინსტიტუციური გარდაქმნები (საკუთრების განსახელმწიფოებრივება, საბაზრო ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბება, რესურსების, საქონლისა და მომსახურების ბაზრების ფორმირება, ახალი საკანონმდებლო ბაზის შექმნა და სხვ.), მიკროეკონომიკური გარდაქმნები (ფასების ლიბერალიზაცია, ეკონომიკის დემონოპოლიზაცია, ანტიმონოპოლიური რეგულირება და სხვ.) და მეგაეკონომიკური გარდაქმნები (საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების ლიბერალიზაცია, ჩაკეტილი ეკონომიკიდან ღია ეკონომიკაზე გადასვლა და სხვ.). მაგ., მაკროეკონომიკური არასტაბილურობის პირობებში საბაზრო ინფრასტრუქტურის ინსტიტუტები აშკარა, დაუფარავ სპეკულაციურ ორიენტაციას იღებს, ფასების ლიბერალიზაცია შეიძლება ჰიპერინფლაციაში გადაიზარდოს და ა.შ. თავის მხრივ, მაკროეკონომიკური სტაბილიზაცია შეუძლებელია ინსტიტუციური, მიკრო- და მეგაეკონომიკური გარდაქმნების გარეშე განხორციელდეს. ჩაკეტილი ეკონომიკის პირობებში, საბაზრო ურთიერთობებისა და შესაბამისი ინსტიტუტების გარეშე, იგი დირექტიულ-ცენტრალიზებულ ფორმას იღებს.

მაკროეკონომიკური სტაბილიზაცია დიდად არის დამოკიდებული იმ მოდელის პრიორიტეტზე, რომელიც ქვეყანამ აირჩია გარდამავალ ეკონომიკაში, სისტემური გარდაქმნების საწყის ეტაპზე. მსოფლიო ეკონომიკამ ამ თვალსაზრისით თანამედროვე პირობებში წინა პლანზე ე.წ. „შოკური თერაპიისა“ და გრადუალისტური მოდელები წამოწია.

ცნობილია მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის შემდეგი ძირითადი ტიპები: **ორთოდოქსული, გეტეროდოქსული და სტრუქტურულ-წარმოებრივი.**

ორთოდოქსულ მიდგომაში აქცენტი კეთდება სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტის შემცირებაზე როგორც სახელმწიფო ხარჯების (სახელმწიფო მმართველობის, თავდაცვის, სოციალური დაცვის ხარჯების, სახელმწიფო ტრანსფერების, სუბსიდიების, კაპიტალდაბანდებისა და ა.შ.) შემცირების გზით, ისე საშემოსავლო ბაზის გადიდებით. ეს უკანასკნელი მიიღწევა საგა-

დასახადო პოლიტიკის გამკაცრებით, საგადასახადო შეღავათების შემცირებითა და გადასახადების გადიდების გზით, პრივატიზაციიდან მიღებული შემოსავლების გაზრდითა და ა.შ.

მკაცრ საბიუჯეტო პოლიტიკას თან ახლავს ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გამკაცრებაც, რაც „ძვირი ფულის" პოლიტიკაში აისახება. იგი გამოიხატება ფულის მიწოდების შეზღუდვით ან შეწყვეტით (რისი ერთადერთი გზაც ფულის ემისიასთან ერთად, კომერციული ბანკების რეზერვების შემცირებაა), ცენტრალური ბანკის კრედიტების შემცირებით, საპროცენტო განაკვეთის ამაღლებით (რაც ამცირებს კომერციული ბანკების დაინტერესებას, გაზარდონ თავიანთი რეზერვები ცენტრალური ბანკისგან სესხის აღების მეშვეობით), ბანკთაშორისი სარეზერვო ნორმის გადიდებით (რაც ავტომატურად ამცირებს კომერციული ბანკების რეზერვებს), საფონდო ბაზარზე სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების გაყიდვით და ა.შ.

მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის ორთოდოქსული ტიპისთვის დამახასიათებელია ეკონომიკური სტაბილიზატორების (ე.წ. „ღუზის") არჩევის ორი გზა. პირველ შემთხვევაში აქცენტი კეთდება მიმოქცევაში ეროვნული ფულის შეზღუდვაზე, ე.ი. „ფულად ღუზაზე", რომელსაც საფუძვლად მონეტარული მეთოდები უდევს. იგი ემყარება მკაცრ საბიუჯეტო, საგადასახადო, ფულად-საკრედიტო პოლიტიკას „მცურავი" გაცვლითი სავალუტო კურსის პირობებში, როდესაც ანტიინფლაციური ღონისძიებები დაყვანილია ერთობლივი მოთხოვნის შემცირებასა და ფულადი მასის შეზღუდვაზე. მეორე შემთხვევაში აქცენტი კეთდება სავალუტო კურსის სტაბილიზაციაზე ფიქსირებული კურსის და სავალუტო „დერეფნის" დადგენის გზით, ე.ი. „სავალუტო ღუზაზე". ეს ღონისძიებები ხელს უწყობს ინფლაციური მოლოდინის შემცირებას, ბაზრის სუბიექტების ეკონომიკური ქცევის წინასწარ განჭვრეტასა და ა.შ. ამ შემთხვევაში აქცენტი კეთდება უცხოურ ვალუტაზე, პირველ ყოვლისა, აშშ-ის დოლარზე და გაცვლითი ვალუტის კურსის სტაბილურ შენარჩუნებაზე.

ამრიგად, მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის ორთოდოქსული ტიპი, ერთი მხრივ, მონეტარული („ფულადი ღუზა") პოლიტიკის, ხოლო, მეორე მხრივ, ფიქსირებული სავალუტო კურსის

(„სავალუტო ღუზა“) გამომსატველია. იგი წარმოშობს ისეთ მნიშვნელოვან პრობლემებს, როგორიცაა: დაბალი საინვესტიციო და საქმიანი აქტიურობა, მეცნიერულ–ტექნოლოგიური პოტენციალის შესუსტება, საშინაო ბაზარზე სამამულო წარმოების პროდუქციის წილის დაცემა, საგადასახადო ბაზის შეკვეცა, ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების შესუსტება, სახელმწიფო ბიუჯეტის საშემოსავლო ნაწილის შემცირება და ა.შ.

გეტეროდოქსული მიდგომა აქცენტს აკეთებს შემოსავლებისა და ფასების „გაყინვაზე“, რაც ეკონომიკურ თეორიასა და პრაქტიკაში ფინანსური სტაბილიზაციის „მესამე ღუზის“ სახელწოდებითაა ცნობილი. ეს მიდგომა, განსაკუთრებით „შოკის“ ფორმით, იძლევა ანტიინფლაციურ ეფექტს, მაგრამ წარმოქმნის ნეგატიურ შედეგებსაც: ქრება წარმოების განვითარების სტიმულები, ჩნდება სასაქონლო დეფიციტის წარმოქმნის საშიშროება, ხდება ფასისმიერი იმპულსების დეფორმაცია და ა.შ.

მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის მესამე ვარიანტი – **სტრუქტურულ–წარმოებრივი სტაბილიზაცია** არის გრადუალიზმის ვარიანტი, რომელიც „შოკისაგან“ განსხვავებით ხორციელდება თანდათანობით, ევოლუციურად. მისი დამახასიათებელი ნიშნებია: სახელმწიფოს მხარდაჭერა არა მხოლოდ რეგულირების აპრობირებული მეთოდების გამოყენებით, არამედ საინვესტიციო და პროგრესული სტრუქტურული პოლიტიკის გატარებით, სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკის საკვანძო სფეროების მართვის შენარჩუნებით, წარმოების მოდერნიზაციით, ადგილობრივ მწარმოებელთა დაცვით, მეცნიერული გამოკვლევების წახალისებითა და ა.შ.

სტრუქტურულ–წარმოებრივი სტაბილიზაცია ფინანსური სტაბილიზაციის მიზნით ითვალისწინებს არა ერთობლივი მოთხოვნის შეზღუდვას, არამედ მის სტიმულირებას, როგორც შინამეურნეობების, ისე ფირმების მიმართ. ეს ვარიანტი ეკონომიკის კონვერსიის თვალსაზრისით, „შოკური თერაპიის“ ანტიპოდია, ხოლო მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის თვალსაზრისით, ორთოდოქსული და გეტეროდოქსული სტაბილიზაციის ანტიპოდი.

მაკროსტაბილიზაციის ამ მოდელში გარკვეულწილად გაერთიანებულია როგორც კეინზიანური, ისე ნეოკლასიკური თეორიების ძირითადი პოსტულა-

ტები და იგი ამითაც იმსახურებს ყურადღებას.

სტრუქტურულ-წარმოებრივი სტაბილიზაციის ნიმუშია იაპონია, რომელმაც უკანასკნელ პერიოდში აქტიური მიზანმიმართული პოლიტიკა გაატარა ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნების თვალსაზრისით. ამის მაგალითად თანამედროვე ჩინეთიც გამოდგება, რომელიც საბაზრო საწყისებზე ახორციელებს წარმოებრივ-ეკონომიკური პოტენციალის მძლავრ მოდერნიზაციას.

აქტიური სტრუქტურული, წარმოებრივი და საინვესტიციო პოლიტიკა განაპირობებს, ეკონომიკური პოტენციალის განახლებისა და დატვირთვის მიზნით, წარმოების ხარჯების შემცირებისა და პროდუქციის ხარისხის ამაღლების საფუძველზე სამამულო წარმოების პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას, ერთობლივი მიწოდების ზრდას, რაც იწვევს ანტიინფლაციურ ეფექტს. პარალერულად ხორციელდება ერთობლივი მოთხოვნის ზრდა, რაც ერთდროულად სოციალური პრობლემების გადაჭრის საწინდარია. აღნიშნული ეფექტის შედეგად სტრუქტურულ-წარმოებრივი სტაბილიზაციის პროგრამები იწვევს საკრედიტო შეზღუდვების შერბილებას, დამატებითი ფულადი ემისიის შესაძლებლობას. ეს ინფლაციის ზრდის საშიშროებას წარმოქმნის, თუმცა, მისი შეკავება შესაძლებელია ინფლაციის კონტროლის გაძლიერებით, რაც გამოიხატება ბუნებრივი მონოპოლიების პროდუქციაზე ფასების კონტროლით, უნაღდო ანგარიშსწორების ფორმების განვითარებით და, საერთოდ, მაკროეკონომიკური დინამიკისადმი მუდმივი ყურადღებით. ამასთან, ასეთი გზით წარმოშობილი ინფლაცია მოკლევადიანია. იგი მხოლოდ საწყის ეტაპზე ვლინდება, ხოლო შემდეგ, წარმოების გამოცოცხლებისა და აღმავლობის საფუძველზე, თანდათან ქრება.

ამრიგად, ამგვარი გზით მიღწეული ფინანსური სტაბილიზაცია არსებითად განსხვავდება ლიბერალურ-მონეტარისტული პოლიტიკისაგან. რაც მთავარია, იგი იძლევა სამამულო პროდუქციით ბაზრის გაჯერების შესაძლებლობას, ამასთან, ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფისა და ეროვნული ეკონომიკის „სანედლეულო დანამატად“ გარდაქმნის არდაშვების გარანტიას.

საქართველოში ეკონომიკის

კონვერსიის მაკროეკონომიკური პოლიტიკა ორიენტირებულია მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის ორთოდოქსულ ტიპზე. ეს არის ლიბერალურ-მონეტარისტული პოლიტიკა, რომელიც „ძვირი ფულის" პოლიტიკაში აისახა. მას წინ უძღოდა საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის „შოკური" გზა, რომელიც შემდგომ თვით პოსტვაშინგტონის კონსენსუსმაც კი უარყოფითად შეაფასა. მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის გრადუალისტური გზით განხორციელების შესაძლებლობები საქართველომ ხელიდან გაუშვა.

მანდელ-ფლემინგის მოდელი (Munlel-Fleming model) – ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად ორი ეკონომისტის მიერ შემუშავებული მოდელი, რომელიც გვიჩვენებს, რომ როგორც ფისკალური, ისე ფულად-საკრედიტო პოლიტიკისაგან მიღებული ეფექტი დამოკიდებულია სავალუტო კურსების რეჟიმზე. კაპიტალის აბსოლუტური მობილურობის დაშვებისას, მოდელი გვიჩვენებს ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის არაეფექტიანობას ვალუტის ფიქსირებული კურსის პირობებში და ფისკალური პოლიტიკისა – ვალუტის გაცვლითი კურსის პირობებში.

„მანკიერი წრე" ("vicious circles") – ტერმინი, რომელიც ჩვეულებრივ ახასიათებს განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკურ მდგომარეობას. ითვლება, რომ ამ ქვეყნების ეკონომიკა, სადაც იწარმოება მხოლოდ არსებობისათვის აუცილებელი საშუალებები, არ ექვემდებარება გარდაქმნას, ვინაიდან დაბალია წარმოების მთლიანი მოცულობა და სარეზერვო მარაგები უმნიშვნელოა ან, საერთოდ, არ იქმნება. აქედან გამომდინარე, მოხმარების შემდეგ არ არსებობს ნამეტი კაპიტალის დაგროვებისათვის, რომლის გარეშეც ნაკლებად შესაძლებელია წარმოების გადიდება. ამ „მანკიერი წრის" გასაღები კაპიტალის დაგროვებაა. თუ ქვეყანა შეძლებს თავი დააღწიოს ამ წრეს, მაშინ წარმოიქმნება საწინააღმდეგო პროცესი. როგორც კი დაიწყება კაპიტალის დაგროვება, წარმოების მოცულობა იზრდება, ხოლო შემდეგ იწყებს ზრდას შემოსავლებიც, რომელიც ქმნის ნამეტს ინვესტირებისა და დაგროვებისათვის.

მანქანათმშენებლობა (mechanical enjeneering) – გადამმუშავებელი მრეწველობის დარგთა კომპლექსი. მოიცავს: ზოგად მანქანათმშენებლობას, სატრანსპორტო მანქანათმშენებლობას,

რადიოელექტრონულ, ელექტროტექნიკურ, ხელსაწყოთმშენებელ მრეწველობას, სასოფლო-სამეურნეო მანქანათმშენებლობას, დაზგათმშენებლობას, ენერგეტიკულ მანქანათმშენებლობასა და ა.შ.

მანქანური წარმოება (mechanized production) – ინდუსტრიული წარმოების მატერიალური საფუძვლის შექმნის მნიშვნელოვანი სტადია, რის საფუძველზეც მანუფაქტურა (ხელით შრომაზე დაფუძნებული წარმოება) შეიცვალა ფაბრიკით. წარმოიშვა სამრეწველო გადატრიალების შედეგად XVIII საუკუნის II ნახევარში. მანქანური წარმოების შემდგომი საფეხური უკავშირდება მეცნიერულ-ტექნიკურ რევოლუციას, რომელიც სათავეს იღებს XX საუკუნის II ნახევრიდან.

მარაგებში ინვესტიცია (inventory investment) – მარაგების დაგროვება იმ შემთხვევაში, როდესაც წარმოება აღემატება გაყიდვათა ფაქტობრივ მოცულობას. თუ წარმოების მოცულობა გაყიდვის მოცულობაზე დაბალია, მარაგები მცირდება. ხშირად ასეთი ინვესტიციები გაუთვალისწინებელია და ბუფერის როლს ასრულებს გამოშვების მოცულობასა და გაყიდვის განუსაზღვრელ მოცულობას შორის.

მარეგულირებელი სახელმწიფო კომისია (regulatory state commission) – იქმნება იმ დარგებსა და სფეროებში, სადაც არსებობს მონოპოლიის განსაკუთრებული სახეობა – ბუნებრივი მონოპოლია. სადღეისოდ იგი ბუნებრივი მონოპოლიების სახელმწიფო რეგულირების ნაცადი ინსტიტუტია. მარეგულირებელი კომისიების სამშობლო აშშ-ია. შემდეგ მათ იწყეს გავრცელება სხვა ქვეყნებში, თუმცა, ბევრ ქვეყანაში (დიდ ბრიტანეთში, არგენტინაში, ნორვეგიაში, შვედეთში და ა.შ.) ისინი გვიან შეიქმნა. დღეს ასეთი კომისიები პოსტკომუნისტური ქვეყნების დიდ ნაწილშია (უნგრეთი, პოლონეთი, მაკედონია, რუმინეთი, სლოვაკეთი, ჩეხეთი, რუსეთი, ბალტიისპირა ქვეყნები, ყაზახეთი და ა.შ.) შექმნილი.

საქართველოში პირველი მარეგულირებელი კომისია შეიქმნა ენერგეტიკაში 1996 წელს, რომელიც დღემდე ფუნქციონირებს. 1997 წელს შეიქმნა ტრანსპორტისა და ფასიანი ქაღალდების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიები, რომლებიც გაუქმდა 2007 წელს. ამჟამად გარდა ენერგეტიკისა, ასეთი კომისია მოქმედებს კომუნიკაციების სფეროში, რომელიც შეიქმნა

2000 წელს.

მარკეტინგი (marketing) [<market ბაზარი, გასაღება]–კომერციული საქმიანობის ღონისძიებათა სისტემა, რომელიც ბაზრის შესწავლითა და სამომხმარებლო მოთხოვნაზე აქტიური ზემოქმედებით, ფასის სწორად დადგენით, საქონლის მორალური ცვეთის პროგნოზით, სარეკლამო სტრატეგიითა და ა.შ. განაპირობებს წარმოებული საქონლისა და მომსახურების შეუფერხებელ გასაღებას. იგი მოიცავს: 1. საქონელსა და მომსახურებაზე როგორც არსებული, ისე პოტენციური მოთხოვნის ყოველმხრივ შესწავლას ბაზრის კომპლექსური გამოკვლევითა და მისი განვითარების პროგნოზირებით; 2. სამეცნიერო–კვლევითი საქმიანობისა და საცდელ–საკონსტრუქტორო დამუშავების ორგანიზაციას; 3. პროდუქციის (მომსახურების) გასაღების სისტემისა და მეთოდების ორგანიზაციასა და სრულყოფას; 4. ფირმის საქმიანობის რეგულირებას, დაფინანსების კოორდინირებას, წარმოების დაგეგმვას, პროდუქციის შეფუთვას, მის ტრანსპორტირებას, ტექნიკურ მომსახურებას (საგარანტიოს, გაყიდვის შემდგომს, სერვისულს), ყველა დონის მუშაკთა მომზადებასა და კვალიფიკაციის ამაღლებას, სარეკლამო სტრატეგიას და ა.შ.

გამოყენების არეალის მიხედვით გამოყოფენ მარკეტინგის შემდეგ სახეებს: შიგა მარკეტინგი; პირდაპირი ინვესტიციების მარკეტინგი; ექსპორტული და იმპორტული მარკეტინგი; მარკეტინგი საქონლის (მომსახურების) სახეობათა მიხედვით; არაკომერციული საქმიანობის მარკეტინგი; საერთაშორისო მარკეტინგი.

მარკეტინგის გარემო (marketing environment) – გამოყოფენ ხუთ ძირითად კომპონენტს, რომლებიც მარკეტინგის სისტემაზე ახდენენ როგორც დადებით, ისე უარყოფით გავლენას. ეს კომპონენტებია: ეკონომიკა, პოლიტიკა, დემოგრაფია, სამართალი, კულტურა.

მარჟა (margin, spread) [<ფრანგ. marge კიდე, არე]–სხვადასხვა მაჩვენებელს (ფასებს, პროცენტულ განაკვეთებს, ფასიანი ქაღალდების კურსებს და ა.შ.) შორის სხვაობის გამომხატველი სიდიდე. მაგ., საფონდო ბირჟაზე ფასიანი ქაღალდების გაყიდვისას მარჟა არის სხვაობა მყიდველის ფასსა და გამყიდველის ფასს შორის. გამოიყენება სავაჭრო, საბირჟო, სადაზღვევო და საბანკო პრაქტიკაში.

მარჟინალიზმი (marginalism) [<ფრანგ. margina უკიდურესი, ზღვრული]–ერთ–ერთი მიმდინარეობა, მეთოდოლოგიური პრინციპი, რომლის ძირითადი მეთოდები და ინსტრუმენტები გამოიყენება ნეოკლასიკურ ეკონომიკურ თეორიაში. იგი ითვალისწინებს ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების კვლევაში ზღვრული სიდიდეების გამოყენებას, ეფუძნება რაოდენობრივ ანალიზს და იყენებს ეკონომიკურ–მათემატიკურ მეთოდებს. მარჟინალიზმი საქონლის ღირებულებას (ფასეულობას) განსაზღვრავს იმ სასარგებლო ეფექტით, რომელიც მას მოაქვს მომხმარებლისათვის. აქედან გამომდინარე, იგი უპირისპირდება კლასიკური სკოლის შრომითი ღირებულების თეორიას. მარჟინალიზმი მოიცავს ზღვრული სარგებლიანობის, ზღვრული მწარმოებლურობის, ზღვრული ხარჯებისა და ა.შ. თეორიებს. ძირითადი მარჟინალისტური კონცეფციები გამოიყენება მოთხოვნის, ფასის, საბაზრო წონასწორობისა და ა.შ. თეორიებში.

მარჟინალიზმმა ფართო განვითარება პოვა XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ჰ. კლარკის, ფ. ეჯუორთის, ი. ფიშერის, ა, მარშალის, ვ. პარეტოს, ლ. ვალრასის, კ. ვიქსელისა და სხვათა ნაშრომებში. ამ თეორიამ თვალსაჩინო როლი შეასრულა ეკონომიკური აზრის განვითარებაში და **„მარჟინალისტური რევოლუციის“** სახელითაა ცნობილი.

მარტივი თამასუქი (promissory note) – ვალდებულება განსაზღვრული თანხის გადახდის შესახებ გარკვეული დროის განმავლობაში. მარტივი თამასუქი მოიცავს: 1. დასახელებას – „თამასუქი“, რომელიც ჩართულია ტექსტში იმ ენაზე, რომელზეც ეს დოკუმენტია შედგენილი; 2. მარტივ დაპირებას განსაზღვრული თანხის გადახდის შესახებ, რაც არაფრით არ არის შეპირობებული; 3. გადახდის ვადის მითითებას; 4. იმ ადგილის აღნიშვნას, სადაც თანხა უნდა გადაიხადონ; 5. იმ პირის დასახელებას, ვისთვის ან ვისი ბრძანებითაც უნდა გადაიხადონ; 6. თამასუქის შედგენის თარიღისა და ადგილის მითითებას; 7. თამასუქის გამცემი პირის ხელმოწერას.

გადასაპირებელი თამასუქისაგან განსხვავებით, მარტივ თამასუქში არ არის მითითებული გადამხდელი. მარტივ თამასუქს გამოწერს და ხელს აწერს მევალე.

მარქსი კარლ (1818–1883) (Marx Karl) – გერმანელი ფილოსოფოსი, ეკონომისტი, სოციოლო-

გი, ისტორიკოსი და პოლიტოლოგი. სწავლობდა ბონის, ბერლინისა და იენის უნივერსიტეტებში. იენის უნივერსიტეტის ფილოსოფიის დოქტორი აქტიურად ჩაება პოლიტიკურ ბრძოლაში. მისი პირველი სტატიები გამოქვეყნდა „რეინის გაზეთში“, სადაც იგი პოლიტიკურ განყოფილებას ხელმძღვანელობდა. მარქსმა თავისი ცხოვრების უდიდესი ნაწილი უკიდურეს სიღარიბეში გაატარა. 1849 წლიდან ცხოვრობდა ინგლისში და თავისი მეგობრისა და კოლეგის ენგელსის ფინანსური დახმარებით მრავალრიცხოვან ოჯახს ინახავდა.

მარქსმა უარყო ჰეგელის კონსერვატული პოლიტიკური ფილოსოფია და განავითარა მისი დიალექტიკური მეთოდი. კაპიტალიზმის განვითარების კანონები მან ახსნა ნაშრომში „კაპიტალი“ (I ტ. (1867), II ტ. (1885) და III ტ. (1894)). მეორე და მესამე ტომები გამოვიდა ენგელსის რედაქციით. ეკონომიკის სფეროში მარქსის სხვა მნიშვნელოვანი ნაშრომებია „ზედმეტი ღირებულების თეორიები“ (სამ ნაწილად, 1905–1910) და „პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის“ (1859). ეკონომიკის დარგში მეცნიერული მიღწევებით მარქსი აღიარებულია მსოფლიოს უდიდეს მოაზროვნედ, მიუხედავად იმისა, რომ მისმა ზოგიერთმა დასკვნამ ვერ პოვა პრაქტიკული აღიარება.

მარქსისტული ეკონომიკური მოძღვრების ღერძია ღირებულებისა და ზედმეტი ღირებულების თეორიები. გაცვლის პროცესის განვითარების საფეხურები, როგორც ისტორიულისა და ლოგიკურის ასახვა, დეტალურად გააანალიზა მარქსმა „კაპიტალის“ პირველ ტომში.

ენგელსთან ერთად, მარქსმა დაწერა „კომუნისტური პარტიის მანიფესტი“ (1848), სადაც განხილულია კომუნისტური საზოგადოების პრინციპები. ეს ნაშრომი გახდა საპროგრამო დოკუმენტი იმ სახელმწიფოებისთვის, რომლებიც შეეცადნენ აეშენებინათ სოციალისტური საზოგადოება. მარქსის სახელთან არის დაკავშირებული მიწასა და სხვა წარმოების საშუალებებზე კერძო საკუთრების გაუქმება და საზოგადოების თითოეული წევრის თანაბარი უფლებით საზოგადოებრივი საკუთრების ცენტრალიზებული მართვის საფუძველზე სახელმწიფო ტიპის ეკონომიკის შექმნა. საკუთრებით ურთიერთობებს კ. მარქსი ანიჭებდა პირველხარისხოვან მნიშვნელობას და მიიჩნევდა წარმოებითი ურთიერთობების დედაარსად.

კ. მარქსის მიხედვით, ანტაგონიზმი წარმოიქმნება საკუთრებითი ურთიერთობების წიაღში, ამიტომ კერძო კაპიტალისტურ საკუთრებაზე და, აქედან გამომდინარე, ექსპლოატაციაზე დაფუძნებული კაპიტალიზმის კრახი გარდაუვალია. კ. მარქსმა ღრმად შეისწავლა ადრეული კაპიტალიზმის ბუნება, მაგრამ ვერ შეძლო განეჭვრიტა მისი მომავალი ბედი და აღმოჩნდა კომუნისტური საზოგადოების შესახებ ცრუ წარმოდგენების ტყვეობაში.

მაშინ, როდესაც ფულის წარმოშობის რაციონალური კონცეფცია ფულს ძველი კანონმდებლების გენიალური ჩანაფიქრისა და, აქედან გამომდინარე, ძველი კანონმდებლობის ნაყოფად თვლის (ფულის წარმოშობისადმი სუბიექტურ-ფსიქოლოგიური მიდგომა – იდეა, რომელიც ფულის წარმოშობას უკავშირებს ადამიანებს შორის შეთანხმების შედეგს), პირველად არისტოტელესთან გვხვდება (Аристотель. Никомахова этика. Соч. Т. 4. М., 1983, с. 156–157) და განუყოფლად ბატონობდა XVIII საუკუნის ბოლომდე, ევოლუციური კონცეფცია ფულის წარმოშობას ეკონომიკურ ურთიერთობათა განვითარების ობიექტურ პროცესად მიიჩნევს. მართალია, ევოლუციური კონცეფცია სათავეს ა. სმითისა და დ. რიკარდოსგან იღებს, მაგრამ ამ მიმართულების ფუძემდებლად აღიარებენ კ. მარქსს, რომელსაც მხარს უჭერენ პ. სამუელსონი, ვ. ნორდჰაუსი, რ. ბარი და სხვა ცნობილი მეცნიერები.

მარშალი ალფრედ (1842–1924)(Marshall Alfred) – ინგლისელი ეკონომისტი (განათლებით მათემატიკოსი), კემბრიჯის უნივერსიტეტის პროფესორი (1885–1908). მიუხედავად იმისა, რომ ზღვრული ანალიზის ფუძემდებელი იყო, არასდროს არ უარყოფდა თავის კავშირს ინგლისურ კლასიკურ ეკონომიკურ სკოლასთან. მან დაარსა ინგლისურ-ამერიკული სკოლა და XX საუკუნის დასაწყისში წამოაყენა ალტერნატიული ღირებულების (ფასეულობის) თეორია, რომელიც ინგლისურ-ამერიკული სკოლის თეორიის სახელითაა ცნობილი.

მარშალმა ღირებულების სხვა თეორიების (შრომითი ღირებულების თეორია, წარმოების დანახარჯების თეორია, მოთხოვნა-მიწოდების თეორია) შეერთებით შექმნა ღირებულების ახალი თეორია, რომელშიც ამოსავალი პოსტულატია მოთხოვნა-მიწოდების კანონი. ამ თეორიის მი-

ხედვით საქონლის მიწოდებას განსაზღვრავს წარმოების დანახარჯები, ხოლო მოთხოვნას – საქონლის ზღვრული სარგებლიანობა. ამრიგად, აღნიშნულ თეორიაში გათვალისწინებულია როგორც იმათი თვალსაზრისი, ვინც ღირებულებას ობიექტური ფაქტორებით განსაზღვრავს, ისე იმათიც, ვინც მათ სუბიექტური ფაქტორებით განსაზღვრავს. მაშასადამე, ღირებულების მარშალისეული თეორია ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორებით ღირებულების განსაზღვრის თავისებური სინთეზია. იგი ასაბუთებს ღირებულებასა და სარგებლიანობას შორის ფუნქციონალურ კავშირს და ფასს, როგორც საქონლის საყიდლად გადახდილ ფულის რაოდენობას, განიხილავს ღირებულებისა და სარგებლიანობის ერთობლიობად.

ა. მარშალის ნაშრომების ფუნდამენტური იდეა მდგომარეობს იმაში, რომ მოთხოვნა და მიწოდება განსაზღვრავენ წონასწორობის საბაზრო ფასებს. იგი აკრიტიკებდა როგორც კლასიკურ, ისე ავსტრიულ სკოლებს და ასაბუთებდა, რომ ისინი ცალმხრივად განიხილავდნენ ფასწარმოქმნას. მარშალი ამტკიცებდა, რომ როგორც მოთხოვნა, ისე წარმოების დანახარჯები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ წონასწორობის ფასების ფორმირებაში.

ალფრედ მარშალმა შემოიღო მოთხოვნისა და მიწოდების ელასტიკურობის ცნებები, ლეონ ვალრასთან ერთად შექმნა მოთხოვნა-მიწოდების მარტივი მოდელი, რომელმაც დიდი როლი შეასრულა ბაზრის ფუნქციონირების მექანიზმის გარკვევაში. მან ხიდი ააგო კლასიკურ (ობიექტურ) და ნეოკლასიკურ (სუბიექტურ) თეორიებს შორის. მისი ძირითადი ნაშრომებია: „ეკონომიქსის პრინციპები“ (1890), „ინდუსტრია და ვაჭრობა“ (1919), „ფული, კრედიტი და კომერცია“ (1923) და სხვ. მარშალის ნაშრომებმა უდიდესი როლი შეასრულეს არა მხოლოდ ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის მართვაში, არამედ თანამედროვე მიკროეკონომიკის ფორმირებაშიც.

მასშტაბით განპირობებული ეკონომია (economies of scale) – ეკონომია, რომელიც მიიღწევა გრძელვადიან პერიოდში წარმოების მოცულობის გადიდების პირობებში საშუალო მთლიანი დანახარჯების შემცირებით.

მასშტაბის ეფექტი (returns to scale) – წარმოების მოცულობის ცვლილების კოეფიციენტი ყველა გამოყენებული რე-

სურსის რაოდენობის ცვლილებისას. თუკი, მაგალითად, როგორც რესურსები ორკეცდება, იმავე პრინციპით იზრდება წარმოების მოცულობა, მაშინ ამბობენ, რომ მასშტაბის ეფექტს არ ჰქონია ადგილი, თუკი წარმოების მოცულობა იზრდება ორჯერ უფრო ნაკლებად, მაშინ ადგილი აქვს უარყოფითი მასშტაბის ეფექტს, ხოლო თუ იგი იზრდება ორჯერ უფრო მეტად, მაშინ – დადებითი მასშტაბის ეფექტს. ეს მოვლენა უნდა განვასხვაოთ მხოლოდ ერთი რესურსის ცვლილების შემთხვევისგან, რომელიც, საბოლოო ანგარიშით, გამოხატავს კლებადი უკუგების კანონს. მზარდი მასშტაბის ეფექტს (increasing returns to scale) ადგილი აქვს იმ შემთხვევაში, როცა ფირმის გრძელვადიანი საშუალო დანახარჯები ეცემა გამოშვებული პროდუქციის ზრდის პარალელურად.

მატების ტემპი (rate of growth) – გვიჩვენებს მოცემული სიდიდე პროცენტული გამოხატულებით რამდენით გაიზარდა საანალიზო პერიოდში. მატების ტემპი არის ზრდის ტემპს მინუს 100%.

მატერიალური მომსახურება (material service) – შრომის სპეციფიკური ეკონომიკური ფორმა, რომლის სასარგებლო ეფექტიც მატერიალიზებულ მომსახურებაში ვლინდება. საერთაშორისო დარგობრივი კლასიფიკატორის მიხედვით, მატერიალური მომსახურება ორ ჯგუფად იყოფა: პირველი ჯგუფი უკავშირდება პროდუქტების მოძრაობას უშუალოდ მატერიალური დოვლათის წარმოების პროცესში, ხოლო მეორე – საკუთრივ წარმოების გარეთ მატერიალური დოვლათის მოძრაობას. პირველ ჯგუფში შედის: სატვირთო ტრანსპორტი, წარმოებრივი დანიშნულების კავშირგაბმულობა, საბითუმო კაჭრობა, სასაწყობო მეურნეობა, ელექტრო-, გაზ- და წყალმომარაგება, წარმოებრივი დანიშნულების რემონტი, საქმიანი და საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურება, საფინანსო-საკრედიტო მომსახურება. მეორე ჯგუფს მიეკუთვნება: საცალო ვაჭრობა, საზოგადოებრივი კვება, საყოფაცხოვრებო საქონლისა და პირადი მოხმარების საგნების შეკეთება, ტექნიკური მომსახურება, საბინაო-კომუნალური მომსახურება, კავშირგაბმულობა მოსახლეობის მომსახურების ნაწილში, სამგზავრო ტრანსპორტი. ასეთი დაყოფა რამდენადმე პირობითია, ვინაიდან არსებობს მომსახურების სახეები, რომლე-

ბიც შეიძლება მივაკუთვნოთ როგორც ერთ, ისე მეორე ჯგუფს. მაგ., საქმიანი და საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურება არ შეიძლება მთლიანად ეკუთვნოდეს მატერიალური მომსახურების პირველ ჯგუფს, ვინაიდან მასში შედის მომსახურების ისეთი სახეებიც, რომლებიც ლოგიკურად მატერიალური მომსახურების მეორე ჯგუფში უნდა შედიოდეს, კერძოდ, სამომხმარებლო საქონლის არენდასთან დაკავშირებული სალიზინგო მომსახურება და ა.შ.

მატერიალური სტიმულირება (material stimulation) – წარმოების მუშაკთა შრომისადმი წახალისების ეკონომიკური ფორმებისა და მეთოდების სისტემა, მათი შრომითი აქტიურობისა და დაინტერესებულობის ამაღლება წარმოების საბოლოო შედეგების გაუმჯობესებისათვის.

მატერიალურ-ნივთობრივი წარმოების სფერო (material production area, tangible assets) – ეროვნული ეკონომიკის იმ დარგთა ერთობლიობა, რომლებიც აწარმოებენ მატერიალურ დოვლათს ნივთობრივი პროდუქტისა და ენერგიის ფორმით. გაეროს **სსდკ**-ის სტრუქტურაში, რომელიც წარმოდგენილია სამი სექტორის სახით, პირველი ორი სექტორი შეადგენს მატერიალურ-ნივთობრივი წარმოების სფეროს, ხოლო მესამე – მომსახურების სფეროს.

მატერიალურ-ნივთობრივი წარმოების სფერო ოთხ განყოფილებას მოიცავს. აქედან პირველ სექტორში შედის ერთი განყოფილება: 1. სოფლის მეურნეობა, სატყეო მეურნეობა, ნადირობა და თევზჭერა. მეორე სექტორი მოიცავს დანარჩენ სამ განყოფილებას: 2. სამთომოპოვებითი მრეწველობა; 3. გადამმუშავებელი მრეწველობა; 4. მშენებლობა.

მდარე საქონელი (inferior good) – საქონელი, რომელზეც, სხვა თანაბარ პირობებში, მოთხოვნა მცირდება შემოსავლის ზრდასთან ერთად.

მდგრადი ზრდა (steady growth) – ეკონომიკის დინამიკური მდგომარეობა, როდესაც განვითარება ხდება მუდმივი პროპორციული ტემპებით. ეკონომიკური ზრდის თეორია იკვლევს მდგრადი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობებს.

მეგაეკონომიკა (megaeconomics) – საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები და მათი შემსწავლელი საერთაშორისო ეკონომიკა. იკვლევს საერთაშორისო მასშტაბით ისეთ გლობალურ პრობლემებს, როგორიცაა საერთაშორისო ვაჭრობა, საერთა-

შორისო სავალუტო ურთიერთობები, საერთაშორისო საკრედიტო ურთიერთობები და ა.შ.

მეზოეკონომიკა (mesoeconomics) – ქვეყნის ეკონომიკის ქვესისტემების (ინფრასტრუქტურის, სათბობ-ენერგეტიკის, მომსახურების სფეროს და ა.შ.) ეკონომიკა. შეისწავლის ეკონომიკის ქვესისტემებს სექტორული ეკონომიკის სახით.

მელქაძე ვალერიან (1912–1981) (Melkadze Valerian) – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი (1979), ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი (1972), პროფესორი (1977), საქართველოს სახელმწიფო პრემიის ლაურეატი მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგში (1975). დაამთავრა თსუ ეკონომიკის ფაკულტეტი (1937). 1946–1948 წლებში მუშაობდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის ინსტიტუტში, პარალელურად თსუ-ში კითხულობდა ლექციებს. 1948–1963 წლებში იმყოფებოდა პარტიულ და ხელმძღვანელ სამუშაოებზე. იყო საქართველოს ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველოს უფროსი (1958–1960), თსუ-ის ეკონომიკის ფაკულტეტის დეკანი (1960–1963), საქართველოს სახელმწიფო საგეგმო კომიტეტთან არსებული სახალხო მეურნეობის, დაგეგმვისა და მართვის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის დამაარსებელი და დირექტორი (1963–1981). ვ. მელქაძემ საქართველოში საფუძველი ჩაუყარა ეკონომიკური მეცნიერების ახალ დარგს – რეგიონულ ეკონომიკას; შეიმუშავა შიგარესპუბლიკური ტერიტორიული ერთეულების ძიხედვით ეროვნული შემოსავლის ანალიზური კვლევის მეთოდი; ორიგინალური ნაშრომები შექმნა ეკონომიკის მართვის, პროგნოზირების, წარმოების სპეციალიზაციისა და კომპლექსური განვითარების პრობლემებზე. ძირითადი შრომებია: „კანონზომიერებები საქართველოს ეროვნული შემოსავლის წარმოებაში.“ თბ., 1974 (რუსულ ენაზე); „საქართველოს ეკონომიკის განვითარების კომპლექსური პროგრამა“. თბ., 1975; „საქართველოს საზოგადოებრივი პროდუქტისა და ეროვნული შემოსავლის რეგიონალური სტრუქტურა“. თბ., 1978.

მენეჯერი (manager) [ინგლ. manager<manage მართვა] – წარმოების მართვის სპეციალისტი, მმართველი, რომელსაც ქირაობს სახელმწიფო, კომპანია ან კერძო მეწარმე.

მენეჯერიზმი (managerialism) – თანამედროვე ეკონომიკუ-

რი თეორია, რომლის მიხედვით წარმოების კონტროლი კერძო მესაკუთრეებისაგან გადადის დაქირავებული მმართველების – მენეჯერების ხელში.

მენეჯმენტი (management) [<ინგლ. management მართვა, გამგებლობა]–წარმოების მართვა, წარმოების პრინციპების, მეთოდების, საშუალებებისა და ფორმების ერთობლიობა, გამოყენებული წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებისა და მოგების გადიდების მიზნით. მენეჯმენტი ოთხი ფუნქციისგან შედგება: დაგეგმვა, ორგანიზაცია, მოტივაცია და კონტროლი. განასხვავებენ საერთო და ფუნქციურ მენეჯმენტს. საერთო მენეჯმენტი გულისხმობს მოლიანად ფირმის მართვას, ფუნქციური მენეჯმენტი კი დაკავშირებულია ფირმის ცალკეული ქვესისტემების მართვასთან. ამ ქვესისტემების (შრომითი რესურსები, ფინანსები, უშუალოდ წარმოების პროცესი და სხვ.) ურთიერთდაკავშირებული ფუნქციონირება ფუნქციური მენეჯმენტის პრეროგატივაა.

მენეჯმენტი, როგორც საბაზრო მეურნეობის გაძღოლის ახალი მიმართულება, წარმოების მართვის ხელოვნებისა და მეცნიერების სინთეზია. იგი ეფუძნება მმართველობით საქმიანობაში თანამედროვე ფორმების, მეთოდების, პრინციპებისა და საშუალებების გამოყენებას. მენეჯმენტი, როგორც ცოდნის სპეციალური დარგი, დამოუკიდებელ მეცნიერულ დისციპლინად ჩამოყალიბდა XX საუკუნის 40–იან წლებში.

მენეჯმენტის არეალი შემოიფარგლება მხოლოდ ბიზნეს–საქმიანობით, ამიტომ იგი განსხვავდება მართვისაგან, რომელშიც სახელმწიფოებრივი მართვა იგულისხმება.

მეორადი რესურსები (secondary resources) – ერთჯერადად გამოყენებული მატერიალური რესურსები ან წარმოების ნარჩენები, რომლებიც გამოიყენება სხვა წარმოებაში.

მეორეული ბაზარი (secondary market) – მიმოქცევაში გაშვებული ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვა დილერების ან ბროკერების მიერ.

მერკანტილიზმი (mercantilism) [<იტალ. mercante ვაჭარი, მოვაჭრე] – პირველი ეკონომიკური მიმართულება, მიმდინარეობა, რომელიც სავაჭრო ბურჟუაზიის ინტერესებს გამოხატავდა XV–XVII საუკუნეებში. ამ მოძღვრების პრინციპი ასეთი იყო: მოგება წარმოიქმნება მიმოქცევის სფეროში. ფულის საზღვარგარეთ გატა-

ნა ამცირებს ქვეყნის სიმდიდრეს, შემოტანა კი – ამდიდრებს. ამ პრინციპიდან გამომდინარე, **ადრინდელი მერკანტილიზმის** (აღმოცენდა XV საუკუნის უკანასკნელ მესამედში, არსებობდა XVI საუკუნის შუა პერიოდამდე) წარმომადგენლებს (უ. სტაფორდი, გ. სკარუფი, დ. სანტისი და სხვ.) ქვეყნის სიმდიდრის ზრდის აუცილებელ პირობად მიაჩნდათ აქტიური ფულადი ბალანსი, **გვიანდელი მერკანტილიზმის** (განვითარდა XVI საუკუნის შუა პერიოდიდან, აყვავებას მიაღწია XVII საუკუნეში, დაშლა დაიწყო XVIII საუკუნიდან, XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში შეიცვალა ფიზიოკრატიზმით) წარმომადგენლებს (თ. მენი, ა. სერა, ა. მონკრეტიენი და სხვ.) – აქტიური სავაჭრო ბალანსი. XVIII საუკუნის შუა ხანებში ეკონომისტთა ყურადღებამ მიმოქცევის სფეროდან წარმოების სფეროში გადაინაცვლა. მერკანტილიზმი შეიცვალა ფიზიოკრატიზმით.

მერკანტილური (mercantile) [<იტალ. mercante ვაჭარი, მოვაჭრე] – 1. სავაჭრო, კომერციული; 2. ვაჭრული, მეწვრილმანური.

მერყევი ფასი (sliding price) – ხელშეკრულების მოქმედების განმავლობაში ცვალებადი ფასი. ასეთ შემთხვევაში ხელშეკრულებით საბოლოო ფასს არ ადგენენ, მხარეები თანხმდებიან მხოლოდ მისი დადგენის წესზე. მერყევი ფასის სახესხვაობაა ფასი შემდგომი ფიქსაციით.

მეტრაჟი (metric area) (ფრანგ. metrage) – 1. რაიმეს სიგრძე, გამოხატული მეტრებში; 2. რაიმეს ფართობი, გამოხატული კვადრატულ მეტრებში.

მეწარმე (entrepreneur) – პირი, რომელიც სამეწარმეო საქმიანობას ეწევა. ეკონომიკურ ანალიზში მეწარმის საქმიანობა განიხილება როგორც წარმოების დამოუკიდებელი ფაქტორი. მეწარმეებს ენიჭებათ პასუხისმგებლობა ეკონომიკური გადაწყვეტილებებისათვის: რა აწარმოონ, რა რაოდენობით, წარმოების რა მეთოდით. ვინაიდან გადაწყვეტილების მიღებისა და წარმოებული საქონლის რეალიზაციას შორის არსებობს გარკვეული დრო, მეწარმე ვალდებულია გააკეთოს მოთხოვნის პროგნოზი. ეს მოთხოვნა გამომდინარეობს იქიდან, რომ მეწარმეობას ახლავს რისკი, რომელიც დაკავშირებულია ამ პერიოდში მოთხოვნის რყევებთან. ინდივიდუალურ ფირმებში მეწარმე ერთდროულად იღებს თავის თავზე საწარმოს ფინანსურ რისკს და მტკიცე პასუხისმგებ-

ლობას ფირმის მართვის თვალსაზრისით. აქციონერულ კომპანიებში ეს ორი ფუნქცია დაყოფილია აქციონერებსა, ე.ი. მესაკუთრეებსა (რომლებიც ეწევიან ფინანსურ რისკს) და დირექტორთა საბჭოს (რომლებიც ფაქტობრივად მართავენ ფირმას) შორის.

მეწარმეობა (entrepreneurship) – შემოსავლის, მოგების მიღებისათვის გამიზნული ფიზიკური ან იურიდიული პირების დამოუკიდებელი, კანონით ნებადართული სამეწარმეო (სამეურნეო) საქმიანობა, რომელიც ხორციელდება საკუთარი სახელით, ფინანსური რისკითა და ქონებრივი პასუხისმგებლობით.

მთლიანი გამოშვება (gross output) – დროის გარკვეულ პერიოდში ქვეყანაში წარმოებული საქონლისა და მომსახურების ერთობლიობა საბაზრო ფასში.

მთლიანი დამატებითი ღირებულება (gross value added) – სხვაობა მთლიან გამოშვებასა და შუალედურ მოხმარებას შორის.

მთლიანი დანაზოგი (gross savings) – მთლიანი განკარგვადი შემოსავლის ნაწილი. მიიღება დანაზოგისგან ძირითადი კაპიტალის მოხმარების გამოკლებით.

მთლიანი დანახარჯი (total cost – TC) – ფირმის მიერ პროდუქციის წარმოებაზე გაწეული დანახარჯების ერთობლიობა, გამოხატული ფულადი ფორმით. ფირმამ თავისი შესაძლებლობები ბაზრის მოთხოვნას უნდა შეუფარდოს, განსაკუთრებული ყურადღება მიაქციოს წარმოების დანახარჯების შემცირებას. ამიტომ მან უნდა განსაზღვროს: რა უნდა აწარმოოს, რამდენად კონკურენტუნარიანი იქნება მისი პროდუქცია, რა ფასად შეიძენს წარმოებრივ რესურსებს, რა დაუჯდება კვალიფიციური სამუშაო ძალის დაქირავება და ა.შ. მინიმალური დანახარჯებით მაქსიმალური შედეგის მიღწევა ფირმის საქმიანობის ლაიტმოტივია, რომელშიც ერთ-ერთი განმსაზღვრელი როლი მთლიან დანახარჯებს ეკუთვნის.

მთლიანი ეროვნული დანაზოგი (gross national savings) – განკარგულებაში დარჩენილი მთლიანი ეროვნული შემოსავლის ნაწილი, რომელიც არ შედის საბოლოო მოხმარებაში.

მთლიანი ეროვნული პროდუქტი (მეპ) (gross national product – GNP) – მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს ეროვნული ეკონომიკის ფუნქციონირების საბოლოო შედეგებს განსაზღვრულ პერიოდში (თვე, კვარტალი, წელი) და

წარმოადგენს საბაზრო ფასებით პირველადი შემოსავლების (შრომის ანაზღაურება, მოგება, წარმოებაზე გადასახადები, საკუთრებიდან მიღებული შემოსავლები – სარგებელი, დივიდენდი, რენტა და ა.შ.) ჯამს, მიღებულს მოცემული ქვეყნის რეზიდენტების მიერ მათი პირდაპირი თუ არაპირდაპირი მონაწილეობით თავისი ქვეყნის **მშპ**-ისა და სხვა ქვეყნების **მშპ**-ის წარმოებაში. ამრიგად, **მშპ**, როგორც წესი, მეტია **მშპ**-ზე იმ პირველადი შემოსავლების ჯამით, რომელიც მიღებულია მოცემული ქვეყნის რეზიდენტების მიერ საზღვარგარეთ. ამასთან, იგი არ მოიცავს არარეზიდენტების შემოსავლებს მოცემული ქვეყნის ეკონომიკურ ტერიტორიაზე.

მეპ უდრის საბაზრო ფასებში **მშპ**-ს პლუს შრომის ანაზღაურების ჯამი, საკუთრებიდან შემოსავლები, სამეწარმეო შემოსავალი მიღებული „დანარჩენი მსოფლიოდან", მინუს მათი შესაბამისი ნაკადები გადახდილი „დანარჩენი მსოფლიოსათვის".

1968 წლამდე **მეპ**-ს მთლიანი ეროვნული შემოსავალი ეწოდებოდა. რაოდენობრივი თანაფარდობის თვალსაზრისით, **მეპ**-სა და **მშპ**-ს შორის განსხვავება დიდი არ არის. როგორც წესი, განვითარებული ქვეყნებისათვის იგი 1%-ს არ აღემატება. **მეპ** შეიძლება გაიზომოს ეროვნული წარმოებით, შემოსავლებითა და საბოლოო მოხმარებით.

წარმოებით გაზომილი მეპ უდრის განსაზღვრულ პერიოდში ქვეყნის სექტორ-რეზიდენტების მიერ წარმოებული საქონლისა და გაწეული მომსახურების ერთობლივ საბაზრო ღირებულებას შუალედური მოხმარების გამოკლებით.

შემოსავლებით გაზომილი მეპ არის ფაქტორული შემოსავლების ჯამი, მიღებული შიგა წარმოებიდან ხელფასის, პროცენტისა და ფირმის მოგების სახით, აგრეთვე საზღვარგარეთის სექტორ-რეზიდენტების წმინდა ფაქტორული შემოსავლები.

საბოლოო მოხმარებით გაზომილი მეპ იმ საქონლისა და მომსახურების ერთობლივი საბაზრო ღირებულებაა, რომელსაც იძენენ შინამეურნეობები (ჰაუსჰოლდები), ფირმები და მთავრობები ძირითადი კაპიტალდაბანდებებისა და არარეალიზებული პროდუქციის ნაშთის ჩათვლით.

მეპ-ის გაზომვის სამივე მეთოდი ერთსა და იმავე რაოდენობრივ შედეგს იძლევა.

მეპ-ის გამოუცხადებელი დეფლატორის ფასების ინ-

დეფლატორი (GNP implicit price deflator) – მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს მიმდინარე ფასებში მშპ-ის შეფარდებას შესადარ ფასებში მშპ-თან, ანუ თანაფარდობას ნომინალურ და რეალურ მშპ-ებს შორის.

მშპ-ის დონეთა დაშორიშორება (სხვაობა) (GNP gap) – პოტენციური და რეალური მთლიანი ეროვნული პროდუქტის დონეების ერთმანეთისაგან მოწყვეტა.

მშპ-ის ინდექსი – დეფლატორები (GNP deflators) – ინდექსთა ჯგუფი, რომელსაც იყენებენ მშპ-ის მაჩვენებელთა აგებისათვის შესადარ ფასებში. მასში შედის: ფასების აგრეგატული ინდექსი, მშპ-ის გამოუცხადებელი დეფლატორის ფასების ინდექსი, ფასების ჯაჭვური ინდექსი, სამომხმარებლო ფასების ინდექსი, მწარმოებელთა ფასების ინდექსი, აგრეთვე, სპეციალურად აგებული ინდექსები.

მთლიანი ინვესტიცია (gross investment) – ეკონომიკაში ინვესტიციების მთლიანი მოცულობა დროის გარკვეულ მონაკვეთში. იგი შედგება წმინდა ინვესტიციებისა და იმ ინვესტიციებისაგან, რომლებიც გამოიყენება მწყობრიდან გამოსული ძირითადი კაპიტალის შესაცვლელად.

მთლიანი მოგება (gross profit) – საწარმოს მოგების მთლიანი თანხა დაქვითვასა და გადარიცხვამდე. იგი დამატებული ღირებულების ის ნაწილია, რომელიც რჩება მეწარმეებს დაქირავებული მუშაკების შრომის ანაზღაურების, წარმოებასა და იმპორტზე წმინდა გადასახადებთან დაკავშირებული ხარჯების გამოქვითვის შემდეგ. მთლიანი მოგება წმინდა მოგებისა და ძირითადი კაპიტალის მოხმარების ჯამია.

მთლიანი შემოსავალი (gross income) – ეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც მოგებასთან ერთად გამოხატავს საწარმოს წარმოებრივი და საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობის საბოლოო შედეგებს. განისაზღვრება, როგორც სხვაობა საქონლის გაყიდვიდან მიღებულ ფულად ამონაგებსა და ამ საქონლის წარმოებაზე გაწეულ მატერიალურ დანახარჯებს შორის.

მთლიანი შიგა პროდუქტი (მშპ) (gross domestic product – GDP) – მაკროეკონომიკური ინდიკატორი, შიგა ეკონომიკის ფუნქციონირების ყველაზე განზოგადებული მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს განსაზღვრული დროის განმავლობაში, როგორც წესი, ერთი წლის განმა-

ვლობაში მოცემული ქვეყნის ეკონომიკურ ტერიტორიაზე (იხ.) რეზიდენტებისა და არარეზიდენტების მიერ წარმოებული საქონლისა და მომსახურების ერთობლივ საბაზრო ღირებულებას. **მშპ** ამოსავალ მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლად ითვლება გაეროს ეროვნული ანგარიშების სისტემაში. მასზე ორიენტირებულია ახალი ეროვნული ანგარიშების სისტემა (1993).

მთლიანი შიგა პროდუქტი დეფლატორი (gross domestic product deflator) – თანაფარდობა **მშპ**-ის ნომინალურ ზრდასა და რეალურ ზრდას შორის. გარკვეული დროის განმავლობაში წარმოებული საბოლოო პროდუქტის (საქონლისა და მომსახურების) ფასების ცვლილების საზომი.

მიდრეკილება დანაზოგისადმი (propensity to the savings) – შემოსავლის გადიდების კვალობაზე დანაზოგის წილის გადიდება. იხ. უნივერსალური ფსიქოლოგიური კანონი ეკონომიკაში.

მიდრეკილება იმპორტირებისადმი (propensity to import) – იმპორტზე გაწეული ხარჯების წილის ზრდა შემოსავალში.

მიდრეკილება ინვესტირებისადმი (propensity to invest) – ეროვნული შემოსავლის ის წილი, რომელიც ხმარდება კაპიტალდაბანდებებს.

მიდრეკილება მოხმარებისადმი (propensity to consume) – სამომხმარებლო ხარჯების წილის ზრდა შემოსავალში.

მიზნობრივი (საორიენტაციო) ფასი (quide price) – გამოიყენება ევროკავშირის ქვეყნებში ამა თუ იმ პროდუქციაზე გადასახადის სიდიდის განსაზღვრისათვის ერთიანი სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკის გატარების მიზნით.

მიკროეკონომიკა (microeconomics) [<ბერძნ. mikros პატარა] – 1. ეროვნული მეურნეობის ნაწილის (სექტორის, დარგის, საწარმოს) ეკონომიკა; 2. ეკონომიკური თეორიის განყოფილება, რომელიც შეისწავლის ცალკეული სამეურნეო ერთეულების – შინამეურნეობის (ჰაუსჰოლდის ბლოკის), ბიზნესის ბლოკის, სამთავრობო დაწესებულებების საქმიანობას.

მიმოქცევაში არსებული ფული (money in circulation) – სახელმწიფოს მიერ მიმოქცევაში გაშვებული ქაღალდისა და ლითონის უპროცენტო ფულის ნიშნები.

მინდობილობა (warrant) – იხ. ვარანტი.

მინიმალური სამომხმარებლო ბიუჯეტი (minimum consumers budget) – ძირითადი ფიზიოლოგიური და სოციალურ-კულტურული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისათვის აუცილებელი კვების პროდუქტების, არასასურსათო საქონლის, მომსახურების შეჯამებული ღირებულება ერთ სულზე გაანგარიშებით წელიწადში (ან თვეში). გამოითვლება სამომხმარებლო კალათის საფუძველზე და საცალო ფასებისა და ტარიფების დონის გათვალისწინებით. როგორც წესი, მინიმალური სამომხმარებლო ბიუჯეტი წელიწადში ერთხელ უნდა გადაისინჯოს სამომხმარებლო ფასების ინდექსის გათვალისწინებით, ხოლო ბიუჯეტის სტრუქტურისა და ღირებულების შესახებ მონაცემები – რეგულარულად უნდა ქვეყნდებოდეს. მინიმალური სამომხმარებლო ბიუჯეტი შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც ადამიანის ნორმალური ცხოვრების ქვედა ზღვარი, ანუ შეფარდებითი (და არა აბსოლუტური) სიღატაკის დონე.

მინიმალური ხელფასი (quaranteed (minimum) wage) – კანონით დადგენილი ყველაზე დაბალი შრომის ანაზღაურება.

მიქელაძე ირაკლი (1902–1986) (Mikeladze Irakli) – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი (1969), ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი (1961), პროფესორი (1963), საქართველოს სახელმწიფო პრემიის ლაურეატი მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგში (1972), საქართველოს მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე (1962). 1925 წელს დაამთავრა თსუ სოციალურ-ეკონომიკური ფაკულტეტი. იყო თსუ სახალხო მეურნეობის დაგეგმვის, შემდგომში, მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის ეკონომიკის კათედრის გამგე (1937–1977), ეკონომიკის ფაკულტეტის დეკანი (1954–1956), საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული სახელმწიფო საგეგმო კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილე (1956–1968), 1960 წლიდან მოადგილე მინისტრის სტატუსით.

ი. მიქელაძის კვლევის ძირითადი სფერო მოიცავდა მრეწველობის ეკონომიკას. მისი ნაშრომები ეხება ქვეყნის მეურნეობის დაგეგმვის თეორიულ და პრაქტიკულ საკითხებს, ეკონომიკის სპეციალიზაციისა და კომპლექსური განვითარების, ტემპების, პროპორციებისა და სტრუქტურის, ელექტროენერგეტიკის ფუნქციონირების, შრომის ტერიტორიული და დარგობრივი დანაწილების პრობლემებს. ძირითა-

დი ნაშრომებია: „საქართველოს სახალხო მეურნეობის სპეციალიზაცია და კომპლექსური განვითარება“. მოსკოვი, 1964 (რუსულ ენაზე); „საქართველოს მრეწველობის ეკონომიკის საკითხები“. თბ., 1977; „ტერიტორიული დაგეგმვის პრობლემები“. თბ., 1980.

მიწა (land) – ეს ტერმინი გამოიყენება ეკონომიკაში არა მხოლოდ დედამიწის ზედაპირის იმ ნაწილის აღსანიშნავად, რომელიც არ არის დაფარული წყლით, არამედ როგორც ბუნებრივი რესურსი, რომლის გამოყენება შესაძლებელია წარმოებაში. ამიტომ მიწა, ჩვეულებრივ, განისაზღვრება როგორც წარმოების ფაქტორი.

მიწის გადასახადი (land tax) – გადასახადი, რომელიც ამოიღება ფიზიკური ან იურიდიული პირების საკუთრებაში არსებულ მიწის ფართობზე.

მიწის რენტა (land rent) – მიწის მესაკუთრის შემოსავალი, რომელიც უშუალოდ არ უკავშირდება მის წარმოებრივ საქმიანობას და მას იგი მიწის გამოყენების უფლების გაცემისათვის იღებს. მიწის რენტა მიწის, როგორც ბუნებრივი რესურსის, გამოყენებისგან მიღებული მოგების ნაწილია.

მიწოდება (supply) – ეკონომიკური კატეგორია და ბაზრის მნიშვნელოვანი ელემენტი – საქონლის, მომსახურების, სამუშაო ძალის, ფულისა და ა.შ. ის ერთობლიობა, რომელიც ბაზარზეა მოცემულ მომენტში. მოიცავს ორ ელემენტს: 1. ამა თუ იმ საქონლის გასხვისებისათვის მზადყოფნას; 2. პირობებს, რომლითაც მწარმოებელი თანახმაა გაყიდოს თავისი საქონელი. მიწოდების ძირითადი წყაროებია საქონლის წარმოება, მისი იმპორტი, სასაქონლო მარაგი და ა.შ. მიწოდება პირადი და საზოგადოებრივი ინტერესების დაკმაყოფილების მატერიალური საფუძველია.

მიწოდების ეკონომიკური თეორია (supply-side economics) – დოქტრინა, რომელშიც აქცენტი კეთდება იმაზე, რომ ეროვნული წარმოების ზრდის მთავარი განმსაზღვრელი ფაქტორები, როგორც გრძელვადიან, ისე მოკლევადიან პერიოდებში, ეკონომიკაში შრომისა და კაპიტალის ალოკაცია და ეფექტიანი გამოყენებაა. ამის შესაბამისად ყურადღებაა გამახვილებული იმ წინააღმდეგობებზე, რომლებიც ხელს უშლის წარმოების ფაქტორების მიწოდებასა და მათ ეფექტიან გამოყენებას. პრაქტიკაში ეს ნიშნავს იმას, რომ განსაკუთრებული ყურადღება ექცე-

ვა ერთობლივი მიწოდების მრუდის მდგომარეობას, ნაწილობრივი უმუშევრობის ბუნებრივი დონის განმსაზღვრელ ფაქტორებს და არა ეფექტიანი მოთხოვნის მოკლევადიან დონეს, როგორც ეს მიღებულია კეინზიანურ მოთხოვნის თეორიაში. მიწოდების თეორიის მიხედვით, ეკონომიკური ზრდის მთავარი შემაფერხებელი ფაქტორებია შრომისა და ინვესტირებისადმი სტიმულირების არარსებობა, რომელიც, თავის მხრივ, უკავშირდება გადასახადების არაადეკვატურ სტრუქტურას, აგრეთვე იმ ინსტიტუციურ ბარიერებს, რომლებიც აფერხებენ რესურსების ეფექტიან ალოკაციას. ამ თეორიიდან გამომდინარე, რეკომენდაციები მდგომარეობს გადასახადების შემცირებასა და კონკურენციის გაძლიერებაში.

მიწოდების ეკონომიკური თეორია საფუძვლად დაედო აშშ-ის ეკონომიკურ პოლიტიკას გასული საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისში, კონსერვატორული ადმინისტრაციის არჩევის შემდეგ, რეიგანის პრეზიდენტობის პერიოდში. იგი ეკონომიკურ პოლიტიკაში ორთოდოქსული კლასიკური ეკონომიკური თეორიის დაბრუნების ნათელი მაგალითია და თანამედროვე თეორიის – „ახალი კლასიკური მაკროეკონომიკის“ შემადგენელი ნაწილი.

მიწოდების ინფლაცია (supply-push inflation) – წარმოების ხარჯების ზრდით გამოწვეული ინფლაცია, რაც ფასების საერთო დონის ზრდაში ვლინდება.

მიწოდების მრუდი (supply curve) – მრუდი, რომელიც გამოხატავს დამოკიდებულებას მიწოდების ფასსა და მიწოდების მოცულობას შორის. იგი ასახავს გამყიდველთა საბაზრო ქცევას. მიწოდების მრუდის ყოველი წერტილი გვიჩვენებს მოცემული საქონლის იმ რაოდენობას, რომლის წარმოებაზეც მწარმოებლები თანახმა არიან შესაბამისი ფასით.

მიწოდების ფასი (supply price) – მინიმალური (ზღვრული) ფასი, რომელზე დაბლაც არ შეიძლება საბაზრო ფასი დაეცეს. ეს წარმოებას არარენტაბელურს გახდის, რაც ეწინააღმდეგება მიმწოდებელთა ეკონომიკურ ინტერესებს. მწარმოებლები ჯერ კიდევ თანახმა არიან ამ ფასად გაყიდონ საქონელი.

მიწოდების შოკი (supply shock) – მაკროეკონომიკაში წარმოების ხარჯების ან მწარმოებლურობის მოულოდნელი ცვლილება, რომელიც მნიშვნელოვან და შოკისებურ გავლენას ახდენს ერთობლივ მიწოდებაზე. მიწოდების შოკის შედეგად ხდება რეალური **მშპ**-ისა და ფასების

დონის უეცარი ცვლილება.

მოგება (profit) – სხვაობა ფირმის ერთობლივ შემოსავლებსა და დანახარჯებს შორის (რომელსაც ერთობლივი შემოსავალი სჭარბობს დანახარჯებს). მაკროეკონომიკაში მოგების გაანგარიშებისას მასში შეაქვთ მოგება საკუთარი კაპიტალიდან, ხოლო სესხო კაპიტალზე სარგებლის სიდიდე დანახარჯებში შედის.

მოთხოვნა (demand) – გადახდისუნარიანი მოთხოვნილება, ფულით უზრუნველყოფილი მოთხოვნილება. მოთხოვნა ბაზარზე არსებული მოთხოვნილების გამოვლენის ფორმა და მისი განმსაზღვრელია. იგი შეიცავს ორ ელემენტს: 1. მოთხოვნილებას ანუ ამა თუ იმ საქონლის შეძენის სურვილს; 2. ფულად სახსრებს, რაც ინდივიდს აქვს მოცემული საქონლის შესაძენად.

მოთხოვნა–მიწოდების თეორია (the theory of demand and supply) – ამ თეორიის წარმომადგენლები (გ.მაკლეოდი, დ.ლოდლერდელი და სხვები) ღირებულებას აიგივებენ ფასთან და მას განსაზღვრავენ მოთხოვნა–მიწოდების თანაფარდობით. მათი აზრით, ღირებულების რეგულატორი საბაზრო პირობებია.

მოთხოვნის ინფლაცია (demand–push inflation) – ერთობლივი მოთხოვნის ზრდით გამოწვეული ინფლაცია, რაც ფასების საერთო დონის ზრდაში ვლინდება.

მოთხოვნის მრუდი (demand curve) – მოთხოვნის ფუნქციის გრაფიკული ილუსტრაცია. მრუდი, რომელიც გამოხატავს დამოკიდებულებას მოთხოვნის ფასსა (საბაზრო ფასსა) და მოთხოვნის მოცულობას (განსაზღვრული საქონლის რაოდენობა, რომელზეც არის მოთხოვნა) შორის. იგი მომხმარებელთა საბაზრო ქცევის გამომხატველია. მოთხოვნის მრუდის ყოველი წერტილი გვიჩვენებს გარკვეული საქონლის იმ რაოდენობას, რომლის ყიდვაც სურთ მომხმარებლებს შესაბამისი ფასით.

მოთხოვნის რეგულირება (regulation of demand) – ერთობლივი მოთხოვნის რეგულირება ფულად–საკრედიტო და ფისკალური პოლიტიკის მეშვეობით.

მოთხოვნის ფასი (cost of demand) – უკიდურესად მაღალი (ზღვრული) ფასი, რომლის ზევითაც საბაზრო ფასი ვეღარ აიწევს. მომხმარებლები ჯერ კიდევ თანახმა არიან ამ ფასად შეიძინონ ერთეული საქონელი. იგი განისაზღვრება მომხმარებელთა შემოსავლებით და არსებითად გამოხატავს შესაძენი დოვლათის ზღვრულ სარგებლიანობას.

მომსახურება (service, maintenance) – შრომის ეკონომიკური ფორმა, ეკონომიკური კატეგორია, რომელიც გამოხატავს ურთიერთობას შრომის სარგებლიანობის საფუძველზე. მომსახურების სასარგებლო ეფექტი ვლინდება მატერიალური და არამატერიალური მომსახურების სახით. გამოყოფენ მომსახურების შემდეგ ჯგუფებს: ა) წარმოებაზე ორიენტირებული (ამ ჯგუფში შედის საქმიანი მომსახურებისა და მატერიალური დოვლათის წარმოების მომსახურე სხვა დარგები); ბ) სავაჭრო; გ) პირადი და დ) სოციალური მომსახურება.

ყველა სახის ეკონომიკური საქმიანობის საერთაშორისო სტანდარტული სამრეწველო კლასიფიკაციის მიხედვით, მომსახურების მკვეთრად განსხვავებული დარგები ქმნიან მომსახურების სფეროს.

მომსახურების ბაზარი (services market) – მატერიალური და არამატერიალური მომსახურების ყიდვა-გაყიდვის აქტების ერთობლიობა.

ეკონომიკურ ურთიერთობებში მომსახურების მრავალი სახე გამოიყენება. უკანასკნელ პერიოდში მნიშვნელოვნად განვითარდა მისი ისეთი სახეები, როგორიცაა „ნოუ-ჰაუ“ და სალიცენზიო მომსახურება, ინჟინირინგი, ლიზინგი, ფაქტორინგი, ფორფეიტინგი, სატრანსპორტო, ტურისტული, სადაზღვევო მომსახურება და ა.შ. საბაზრო ურთიერთობები სულ უფრო იკიდებს ფეხს განათლებაში, ჯანმრთელობის დაცვაში, ფიზკულტურასა და სპორტში. ამიტომ მომსახურებით ვაჭრობა, შესაბამისად, ცალკეულ, უფრო ვიწრო ბაზრებად იყოფა.

განვითარებულ ქვეყნებში მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესის სწრაფმა ტემპმა კოლოსალურად გაზარდა მოთხოვნა როგორც მატერიალურ, ისე არამატერიალურ მომსახურებაზე, დააჩქარა სპეციალიზებული სერვისული ფირმების ჩამოყალიბება. მათ იკისრეს ის ფუნქციები, რომლებსაც წინათ თვით სამრეწველო კომპანიები ასრულებდნენ. სერვისეული ბიზნესის მასშტაბების გაფართოებამ და მომსახურების სპექტრის განუწყვეტელმა განახლებამ მკვეთრად გაზარდა მომსახურების მოხმარება. მომსახურების ისეთმა სექტორებმა, როგორიცაა საბანკო საქმე, დაზღვევა, განათლება, რეკლამა, სასასტუმრო და სარესტორნო ბიზნესი, ბაზრების გამოკვლევა, საინფორმაციო სერვისი, კონსულტაციები მართვის საკითხებში, მსხვილი კორპორა-

ციების შტაბ-ბინების მოწყობა და მათი მომსახურება, ტურიზმი და ა.შ., ეკონომიკისათვის სტრატეგიული მნიშვნელობა შეიძინა. გაიზარდა მომსახურების წილი პირადი მოხმარების სტრუქტურაში. უკანასკნელ პერიოდში აშშ-ში იგი შეადგენს საშუალოდ 31 %-ს, ინგლისში – 37 %-ს, შვედეთში – 41%-ს და ა.შ. მსოფლიოში ეს მაჩვენებელი ყველაზე მაღალია იაპონიაში – 52,7 %. სერვისული საქმიანობის განვითარების მთავარ წყაროდ ტექნოლოგიური სიახლენი იქცა. ამჟამად ყველაზე დინამიკური ის დარგებია, რომლებიც ბაზარს მოწინავე საინფორმაციო ტექნოლოგიით წარმოებულ მომსახურებას აწვდიან და თვითონ ინფორმაციით ვაჭრობენ. ტექნიკურმა სიახლეებმა, საინფორმაციო მომსახურებაზე მოთხოვნის ნახტომისებურმა ზრდამ, კერძო კორპორაციების სასარგებლოდ ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების ცვლილებებმა განაპირობა ელექტრონული ინფორმაციის გიგანტური ბაზრის შექმნა. ინფორმაციული სერვისი ეკონომიკის მესამეული სექტორის ყველაზე დინამიკური ნაწილი გახდა. კომპიუტერულ ავტომატიზაციას ინფორმაციის დამუშავებასთან დაკავშირებული საქმიანობის მოცულობისა და, შესაბამისად, ამ დარგში დასაქმებულთა („თეთრსაყელოიანების") რიცხვის ზრდა მოჰყვა. ძალზე გაიზარდა საინფორმაციო პროდუქციის „საქონლურობა", ჩამოყალიბდა დიდი მოცულობის დამოუკიდებელი ბაზრები, ხოლო ფირმებმა დაიწყეს ფართომასშტაბური „ექსტერნალიზაცია".

მომსახურების სფერო (services sphere, sector) – ეროვნული ეკონომიკის იმ დარგთა და ეკონომიკური საქმიანობის იმ სახეობათა ერთობლიობა, რომლებიც აწარმოებენ მატერიალურ და არამატერიალურ მომსახურებას. მომსახურების სფერო გაეროს **სსდკ**-ის მიხედვით, ეკონომიკის მესამეული სექტორია. პირველად სექტორად აღიარებულია სოფლის მეურნეობა (მასთან ერთად: ნადირობა, სატყეო მეურნეობა და თევზჭერა), ხოლო მეორეულად – ინდუსტრია (სამთო-მოპოვებითი და გადამმუშავებელი მრეწველობა, მშენებლობა). ამასთან, მესამეულ სექტორში გათვალისწინებულია მომსახურების მხოლოდ „ხილული" სახეები, რომლებიც ეკონომიკის განვითარების კვალობაზე ცალკე, დამოუკიდებელ დარგებად და ქვედარგებად ჩამოყალიბდა. მასში არ შედის მომსახურების ის

„უხილავი“ სახეები, რომლებიც შერწყმულია მეურნეობის პირველადი და მეორეული სექტორების უშუალო ეკონომიკურ საქმიანობასთან. ესენია: სამმართველო სამსახურის, ფირმების, საკონსტრუქტორო, საპროექტო განყოფილებების მომსახურება, საქარხნო მეცნიერება, მუშაკთა შიგაწარმოებრივი სწავლება და ა.შ.

ეკონომიკის მესამეული სექტორის მკვეთრად განსხვავებულ დარგთა ერთ სფეროში გაერთიანებას განაპირობებს ის გარემოება, რომ მათში დასაქმებულთა შრომის სასარგებლო ეფექტი მომსახურების სახით ვლინდება.

გაეროს ეროვნული ანგარიშების სისტემის კლასიფიკაციაში, სახელდობრ, „ეკონომიკური სახეების პროდუქციის კლასიფიკაციაში“ მომსახურების სფერო დაყოფილია საბაზრო და არასაბაზრო მომსახურებად, რომლებიც, თავის მხრივ, იყოფა ოთხ ჯგუფად: 1. საბაზრო მომსახურების მწარმოებელი დარგები, ანუ საბაზრო დარგები; 2. არასაბაზრო მომსახურების მწარმოებელი სახელმწიფო მმართველობის ორგანოების დარგები; 3. არასაბაზრო მომსახურების კერძო არაკომერციული ორგანიზაციების და-რგები; 4. დარგები, რომლებიც შედგება საოჯახო მეურნეობის მიერ წარმოებული სხვადასხვა სახის არასაბაზრო მომსახურებისაგან.

მომსახურების სფეროს ასეთი დაყოფა საშუალებას აძლევს სტატისტიკურ ორგანოებს, ამ ნიშნის მიხედვით აწარმოონ გაანგარიშებები. მაგ., XX საუკუნის ბოლოს საბაზრო მომსახურების ხვედრითი წონა ევროპული გაერთიანების ექვსი წამყვანი ქვეყნის (დიდი ბრიტანეთის, საფრანგეთის, იტალიის, გფრ-ის, ჰოლანდიის) ერთობლივ დამატებულ ღირებულებაში შეადგენდა 50 %-ს, მაშინ როდესაც გადამმუშავებელი მრეწველობის ხვედრითი წონა მხოლოდ 30 %-ს უდრიდა.

მონეტარიზმი (monetarism) – ერთ-ერთი ძირითადი მაკროეკონომიკური თეორია, რომელიც იკვლევს ფულის მრავალწახნაგოვან ასპექტებს და მის გავლენას ეროვნულ ეკონომიკაზე. მონეტარული თეორიის წარმომადგენლები (მ. ფრიდმენი, ფ. კეიგანი, ა. მელტცერი, ფ. ჰაიეკი და სხვ.) იცავენ დებულებას ეკონომიკური სისტემის თვითრეგულირების შესახებ, ხოლო ეკონომიკის არასტაბილურობას ფულადი სისტემის მერყეობით ხსნიან.

ტერმინი მონეტარიზმი შემოილო კარლ ბრუნერმა 1968 წელს და ჩვეულებრივ, გამოიყენება იმ შეხედულების გამოსახატავად,

რომლის მომხრეებიც თვლიან, რომ ერთობლივი ფულადი შემოსავლის დონის ცვლილებას ძირითადად განაპირობებს ფულადი მასის მოცულობის ცვლილება.

მონეტარიზმის ფუძემდებლად აღიარებულია მილთონ ფრიდმენი, რომელმაც თავის ნაშრომებში – „ფულის რაოდენობრივი თეორია. ახალი ფორმულირება", „ფულის მიმოქცევის ისტორია ამერიკის შეერთებულ შტატებში 1867–1960 წლებში" (ა. შვარცთან ერთად) – დაასაბუთა ფულის ახალი როლი თანამედროვე ეკონომიკაში, ფულად–საკრედიტო რეგულირების პრიორიტეტი ეკონომიკის სტაბილიზაციაში.

მონეტარიზმი ფულის რაოდენობრივი თეორიის სახეშეცვლილი ვარიანტია. მისი არსი გამოიხატება შემდეგში: ფული საბაზრო მეურნეობის მთავარი მამოძრავებელი ძალაა. მიმოქცევაში არსებული ფულის რაოდენობა განმსაზღვრელ ზემოქმედებას ახდენს წარმოების დინამიკასა და ფასების დონეზე. ამიტომ ეკონომიკის სტაბილიზაციისათვის საკმარისია სახელმწიფომ გაატაროს აქტიური ფულადი პოლიტიკა და არ გამოიყენოს საბიუჯეტო–საგადასახადო ბერკეტები. ცენტრალურმა ბანკმა ზემოქმედება უნდა მოახდინოს ფულად მიწოდებაზე. ფულადი მასის მატების ტემპი წელიწადში არ უნდა აღემატებოდეს 3–5 %–ს. წინააღმდეგ შემთხვევაში კერძო მეწარმეობის მექანიზმი დაინგრევა და ინფლაცია გაიზრდება. ეკონომიკაზე სახელმწიფოს ზემოქმედება შემოიფარგლება ფულადი მასის მუდმივი ზრდის ტემპების შენარჩუნებით.

მონეტარიზმი დაუპირისპირდა კეინზიანელობას და იგი „ანტიკეინზიანურ რევოლუციად" არის აღიარებული. ფრიდმენი და „ჩიკაგოს სკოლის" სხვა წარმომადგენლები, კეინზისაგან განსხვავებით, ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის წინააღმდეგნი არიან. მათი აზრით, სახელმწიფოს სოციალური დანახარჯები, ერთი მხრივ, ზრდის ბიუჯეტის დეფიციტსა და ინფლაციას, მეორე მხრივ, შრომის სტიმულების დაცემით აქვეითებს წარმოების ეფექტიანობას. მონეტარისტებისათვის ეკონომიკა, პირველ ყოვლისა, არის ბაზარი, ხოლო ბაზარი — თვითრეგულირებადი სისტემა, რომელზედაც ზემოქმედება შესაძლებელია უპირატესად ფულადი მასის მოცულობის რეგულირებით.

XX საუკუნის 90-იანი წლების II ნახევრიდან მონეტარიზმი

საფუძვლად დაედო აშშ-ისა და მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის ეკონომიკურ პოლიტიკას. ბოლო პერიოდში მონეტარული თეორიის ნაკლოვანებებმა თავი იჩინა მსოფლიო ეკონომიკურ პოლიტიკაში. გლობალური ფინანსური კრიზისის წარმოშობის ერთ-ერთ მთავარ მიზეზს სწორედ მ. ფრიდმენის მონეტარულ თეორიას უკავშირებენ. ქვეყნის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკაში საკრედიტო რეგულირების შესუსტებამ, საბიუჯეტო-საგადასახადო რეგულირების იგნორირებამ, წინა პლანზე ფულის ფენომენის წამოწევამ გზა გაუხსნა ვირტუალურ ეკონომიკას და მსოფლიოს ფინანსური კრიზისისკენ უბიძგა, რასაც მოჰყვა ეკონომიკური ზრდის ტემპების შენელება და ერთობლივი მოთხოვნის დაცემა.

მონეტარიზმის „ინტელექტუალურმა კოლაფსმა“ კითხვის ქვეშ დააყენა ნეოლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკა. ასეთ სიტუაციაში წინა პლანზე ისევ კეინზიანური თეორიის პოსტულატებმა წამოიწია.

მონოპოლია (monopoly) [ბერძ. monos ერთი, pole ვაჭრობა] – 1. წარმოების, ვაჭრობის, რეწვის და ა.შ. განსაკუთრებული უფლება, რომელიც ეკუთვნის ერთ პირს, პირთა განსაზღვრულ ჯგუფს ან სახელმწიფოს; 2. მსხვილ მეწარმეთა გაერთიანება, რომელიც წარმოიქმნება წარმოებისა და კაპიტალის კონცენტრაციისა და ცენტრალიზაციის საფუძველზე. მონოპოლიის ძირითადი სახეებია: კარტელი, სინდიკატი, ტრესტი, კონცერნი, კონსორციუმი, კონგლომერატი; 3. საბაზრო სიტუაცია, როდესაც ბაზარზე არის ერთსახოვანი პროდუქციის ერთი მწარმოებელი (გამყიდველი, მიმწოდებელი) და მრავალი მომხმარებელი, მყიდველი. (საპირისპიროა – მონოპსონია). თუ ბაზარზე ერთი გამყიდველი და ერთი მყიდველია, მაშინ საქმე გვაქვს ორმხრივ მონოპოლიასთან. ასეთ სიტუაციას აბსოლუტურ მონოპოლიას უწოდებენ, თუმცა, როგორც სრულყოფილი კონკურენცია, ასევე, აბსოლუტური მონოპოლია არ გვხვდება რეალურ ცხოვრებაში.

მონოპოლიზაცია (monopolization) – მონოპოლიის დამყარების პროცესი.

მონოპოლისტი (monopolist) – 1. მონოპოლიის მფლობელი; 2. მონოპოლისტური კაპიტალის წარმომადგენელი.

მონოპოლიური კონკურენცია (monopolistic competition) – არასრულყოფილი კონკურენციის ფორმა. მონოპოლიური კონკუ-

რენციის თეორია შექმნეს ე. ჩემბერლინმა („მონოპოლიური კონკურენციის თეორია", 1933) და ჯ. რობინსონმა („არასრულყოფილი კონკურენციის ეკონომიკური თეორია", 1933).

ბაზრის ფაქტობრივი სტრუქტურა არ შეესაბამება მის უკიდურეს სიტუაციებს – მონოპოლიას ან სრულყოფილ კონკურენციას. ფირმები, რომლებიც აწარმოებენ მსგავს, მაგრამ არაიდენტურ პროდუქციას, მუშაობენ მონოპოლიური კონკურენციის პირობებში. პროდუქციის დიფერენციაცია ფირმებს ანიჭებს მონოპოლიური ძალაუფლების ელემენტებს – ყველი მათგანისათვის მოთხოვნის მრუდს აქვს უარყოფითი დახრილობა, ამიტომაც ფირმას შეუძლია გავლენა მოახდინოს საბაზრო ფასზე. მაგრამ ზემოგების ხანგრძლივად მიღების შესაძლებლობა გამორიცხულია დარგში თავისუფლად შეღწევის გამო, ვინაიდან ახალ ფირმებს შეუძლიათ შეიმუშაონ და აწარმოონ ერთი და იმავე პროდუქციის სხვადასხვა მარკა ანალოგიური წარმოების დანახარჯების პირობებში. აქედან გამომდინარე, ნებისმიერი მოკლევადიანი მოგება ქრება გრძელვადიან პერიოდში ახალი კონკურენტების წარმოქმნით.

მონოპოლიური კონკურენციის თეორია (theory of minopolistic competition) – საბაზრო ქცევის მოდელი, შექმნილი ე. ჩემბერლინისა და ჯ. რობინსონის მიერ 1933 წელს. მის მიხედვით, ბაზრის ფაქტობრივი სტრუქტურა არ შეესაბამება თავისუფალი კონკურენციის ან მონოპოლიების უკიდურეს სიტუაციებს. მსგავსი, მაგრამ არაიდენტური პროდუქციის მწარმოებელი ფირმები მუშაობენ მონოპოლიური კონკურენციის პირობებში და შეუძლიათ საბაზრო ფასებზე აქტიური ზემოქმედება. მაგრამ ზემოგების ხანგრძლივად მიღების შესაძლებლობა გამორიცხულია დარგში თავისუფალი შეღწევის ნამო. აქედან გამომდინარე, ნებისმიერი მოკლევადიანი მოგება ქრება გრძელვადიან პერიოდში ახალი კონკურენციის წარმოქმნით.

მორალური ცვეთა (obsolescence) – ძირითადი კაპიტალის ღირებულების შემცირება: ა). ტექნიკური პროგრესის საფუძველზე შრომის მწარმოებლურობის ზრდის შედეგად; ბ). უფრო სრულყოფილი, ეკონომიკურად გაუმჯობესებული მანქანა-დანადგარების წარმოება, რის შედეგადაც მოქმედი მანქანა-დანადგარების დაძველება და წარმოებიდან განდევნა ხდება მათ ფიზიკურად გა-

ცვეთამდე.

მონოპსონია (monopsony) – საბაზრო სიტუაციის ერთ-ერთი სახეობა, რომელსაც ბაზარზე არის მრავალი გამყიდველი და ერთი მყიდველი. საპირისპიროა – მონოპოლია. თუ ბაზარზე არის რამდენიმე გამყიდველი და ერთი მყიდველი, მაშინ მონოპსონია შეზღუდულია.

მოსალოდნელი ინფლაციის დონე (expected rate of inflation) – ინფლაციის დონე, რომელსაც მომავალი პერიოდისთვის ელოდებიან არსებული სოციალურ-ეკონომიკური ინფორმაციის საფუძველზე.

მოსახლეობის სოციალური დაცვა (social security, welfare) – კანონმდებლობით განმტკიცებული ეკონომიკური, სამართლებრივი და სოციალური გარანტიების მიზნობრივი სისტემა, რომელიც მოქმედებს დესტაბილიზაციის ფაქტორების, პირველ ყოვლისა, უმუშევრობის, ინფლაციის, სიღატაკის წინააღმდეგ. იგი ისე უნდა აიგოს, რომ შრომის დემოტივიზაცია არ გამოიწვიოს.

მოქმედების ლაგი (action lag) – დროის შუალედი პოლიტიკურ გადაწყვეტილებასა (განსაკუთრებით მაკროეკონომიკაში) და მის განხორციელებას შორის. ჩვეულებრივ მოქმედების ლაგს წინ უძღვის გადაწყვეტილების ლაგი. ეს უკანასკნელი პოლიტიკური ლაგის შემადგენელი ნაწილია.

მოქნილი ვალუტის კურსი (flexible exchange rate) – სხვადასხვა ქვეყნის ვალუტების გაცვლითი კურსის განსაზღვრის სისტემა, რომლის დროსაც ვალუტის კურსი ყალიბდება უმთავრესად საბაზრო ძალების ზემოქმედებით, ე.ი. მოთხოვნა-მიწოდების საფუძველზე და არა სახელმწიფოს მიერ. ზოგჯერ მას მცურავი ვალუტის კურსის სისტემასაც უწოდებენ. როდესაც სახელმწიფო უარს ამბობს ვალუტის კურსის ფუნქციონირებაში ამა თუ იმ სახით ჩარევაზე, ამ სისტემას მცურავი ვალუტის კურსის წმინდა სისტემას უწოდებენ.

მოქნილი ფასი (flexible prices) – ფასი, რომელიც ადვილად იცვლება ეკონომიკაში ერთობლივი მოთხოვნის ცვლილებისას.

მოხალისე ექსპერტთა საერთაშორისო კორპუსი (მესკ) (International Corps of Volunteers Experts) – არაკომერციული და არასახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია, რომელიც მოწოდებულია მრავალმხრივი დახმარება გაუწიოს სუსტად განვითარებულ ქვეყნებს სოციალურ-ეკონომიკურ სფეროში. **მესკ** შე-

იქმნა 1969 წელს და ამჟამად 12 ათასზე მეტ ექსპერტ-სპეციალისტს ითვლის. მას აფინანსებენ აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტო, სხვადასხვა ქვეყნის მთავრობები, 200-ზე მეტი უმსხვილესი კორპორაცია და სხვ. **მესპ** ეხმარება კერძო და სახელმწიფო სტრუქტურებს, განსაკუთრებით ჯანმრთელობის დაცვის, კულტურის, განათლების დაწესებულებებს საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლაში. იგი აფინანსებს ეკონომიკის განმსაზღვრელ დარგებში პროგრესის დაჩქარების პროექტებს. მნიშვნელოვანია **მესპ**-ის საქმიანობა მარკეტინგის სფეროში. იგი ინვესტიციებით დიდად უწყობს ხელს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას. **მესპ**-მა საქართველოსთან თანამშრომლობა დაიწყო 1993 წლის ივლისიდან.

მოხმარება (consumption) – კვლავწარმოების ციკლის ბოლო სტადია, საქონლისა და მომსახურების გამოყენების პროცესი წარმოებრივი და არაწარმოებრივი (საბოლოო) მოხმარების სახით.

მრეწველობა (industry) – გაეროს საერთაშორისო სტანდარტული დარგობრივი კლასიფიკაციისა და ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მიხედვით, ეკონომიკის მეორეული სექტორის – ინდუსტრიის უმსხვილესი შემადგენელი ნაწილი, რომელიც, თავის მხრივ, იყოფა მოპოვებით და გადამმუშავებელ მრეწველობად.

მსოფლიო ბაზარი (World market) – საქონლისა და მომსახურების საერთაშორისო გაცვლის სფერო, რომელიც ეფუძნება შრომის საერთაშორისო დანაწილებას. იმ ქვეყნების ბაზრების ერთობლიობა, რომლებიც ერთმანეთთან არიან დაკავშირებულნი სასაქონლო-ეკონომიკური ურთიერთობებით. მსოფლიო ბაზარმა წანამძღვრები შექმნა მსოფლიო მეურნეობის წარმოშობისათვის. მსოფლიო ბაზრის განვითარების დონე გამოხატავს წარმოების ინტერნაციონალიზაციის დონეს.

მსოფლიო ბანკი (World Bank) – აერთიანებს გაეროს სისტემაში შემავალ საერთაშორისო ფინანსური ორგანიზაციის ხუთ ჯგუფს. ესენია: რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი (აერთიანებს 185 ქვეყანას), განვითარების საერთაშორისო ასოციაცია (აერთიანებს 166 ქვეყანას), საერთაშორისო ფინანსური კორპორაცია (აერთიანებს 179 წევრ-ქვეყანას), მრავალმხრივი ინვესტირების გარანტიის სააგენტო (აერთიანებს 172 ქვეყანას) და საინვესტიციო დავების გადაჭრის საერთაშორისო ცენ-

ტრი (აეროიანებს 143 ქვეყანას). ამ ხუთ ჯგუფს ჰყავს საერთო ხელმძღვანელობა და აქვს საერთო მიზანი – განვითარებადი ქვეყნების ფინანსური დახმარება და ცხოვრების დონის ამაღლება. საქართველო ხუთივე ჯგუფის წევრია.

მსოფლიო მეურნეობა – (world economy) – მსოფლიოს ყველა ქვეყნის ეროვნულ მეურნეობათა ერთობლიობა, მათი ეკონომიკური ურთიერთკავშირი, რომელიც მოიცავს საგარეო ვაჭრობას, კაპიტალის გატანას, სამუშაო ძალის (შრომითი რესურსების) მიგრაციას, საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების შექმნას, სამეცნიერო-ტექნოლოგიური ინფორმაციის გაცვლას, ეკონომიკური ხელშეკრულებების დადებასა და ა.შ. თანამედროვე პირობებში გლობალური პრობლემების გამწვავებამ გააძლიერა მსოფლიომეურნეობრივი კავშირები.

მსოფლიო სავალუტო სისტემა (world monetary system) – საერთაშორისო სავალუტო ურთიერთობის ორგანიზაციის ფორმათა ერთობლიობა, რომელიც მოიცავს ფულად-საკრედიტო მიმოქცევას ქვეყნის შიგნით და საერთაშორისო ანგარიშსწორების სფეროს. მან თავის განვითარებაში განელო ოთხი ეტაპი. **პირველი ეტაპი** იწყება XIX საუკუნი 70-იანი წლებიდან და გრძელდება პირველ მსოფლიო ომამდე. იგი ცნობილია ოქროს სტანდარტის თავდაპირველი ფორმის – **ოქრომონეტური სტანდარტის** სახით. ეს უკანასკნელი გულისხმობდა: 1) ოქროს მონეტების თავისუფალ მოჭრას; 2) ღირებულების ნიშნების თავისუფალ გადახურდავებას ოქროს მონეტებზე; 3) ოქროს თავისუფალ ექსპორტ-იმპორტს. ვალუტის შექცევადობის სრულყოფილი ხასიათი, რაც გამოიხატებოდა ერთი ქვეყნის ვალუტის ფიქსირებული პარიტეტის მიხედვით გაცვლაში არა მხოლოდ სხვა ვალუტაზე, არამედ ოქროზეც, ოქრომონეტური სტანდარტის კრახამდე შემორჩა.

პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ ეკონომიკის სწრაფმა აღმავლობამ ბევრ ქვეყანაში (ინგლისი, საფრანგეთი, გერმანია და ა.შ.) აღადგინა ვალუტის სრულყოფილი შექცევადობა არა ოქროს მონეტებში, არამედ ოქროს ზოდებში. ჩამოყალიბდა ოქროს სტანდარტის მეორე ფორმა – **ოქროზოდური სტანდარტი**, რომელიც მოქმედებდა XX საუკუნის 30-იან წლებამდე. ეს პერიოდი მსოფლიო სავალუტო სისტემის განვითარების **მეორე ეტაპია**, რომ-

ლისთვისაც დამახასიათებელია ღირებულების ნიშნების გადახურდავება ოქროს ზოდებზე. ზოგიერთ ქვეყანაში (მეტწილად კოლონიურ ქვეყნებში), ოქროს ფონდის სიმცირის გამო, შემოიღეს **ოქროდევიზური სტანდარტი**, რომელიც ძირითადად ითვალისწინებდა ბანკნოტების უცხოურ ვალუტაზე გადახურდავებას. როგორც ოქროზოლური, ისე ოქროდევიზური სტანდარტის დროს ნებადართული იყო თავისუფალი ექსპორტ-იმპორტი. მსოფლიო სავალუტო სისტემის ორგანიზაციის ეს ახალი ტიპი იურიდიულად გაფორმდა 1922 წელს გენუის საერთაშორისო კონფერენციაზე. მის საფუძველს ოქროს ზოდები და დევიზები შეა-დგენდა.

ვალუტის სრულყოფილი შექცევადობა (ე.ი. ოქროს სტანდარტული სისტემა) გაგრძელდა 1929–1933 წლების მსოფლიო ეკონომიკურ კრიზისამდე. „დიდი დეპრესიის" წლებმა მძლავრი დარტყმა მიაყენა ოქროს სტანდარტს და საბოლოოდ დაუსვა წერტილი მის არსებობას. დაიწყო მსოფლიო სავალუტო სისტემის კრიზისი, რაც გამოიხატა სავალუტო შეზღუდვების შემოღებით, ოქროს თავისუფალი გატანა-შემოტანის აკრძალვით, სხვადასხვა ქვეყნის ვალუტების გაუფასურებით და ა.შ. მეორე მსოფლიო ომმა კიდევ უფრო გააღრმავა გენუის სავალუტო სისტემის კრიზისი.

მსოფლიო სავალუტო სისტემის **მესამე ეტაპი** უკავშირდება **ბრეტონ-ვუდსის სავალუტო სისტემის** შექმნას. იგი იურიდიულად გაფორმდა ბრეტონ-ვუდსის (აშშ-ის კურორტი) ცნობილ კონფერენციაზე, რომელმაც განსაზღვრა ახალი მსოფლიო სავალუტო სისტემის შემდეგი ძირითადი ფუნქციები: 1) ოქროსავალუტო სტანდარტის შემოღება; 2) ფიქსირებული სავალუტო კურსების დაწესება; 3) მსოფლიო სავალუტო-საკრედიტო სისტემის შექმნა. ბრეტონ-ვუდსის სავალუტო სისტემის შექმნით საფუძველი ჩაეყარა სხვადასხვა ქვეყნის სავალუტო კავშირების სახელმწიფოთაშორის რეგულირებას. შეიქმნა ეროვნული ვალუტების ურთიერთგაცვლის ანუ ურთიერთკონვერტირების სამართლებრივი მექანიზმი. სავალუტო რეზერვს ოქროსთან ერთად წამყვანი ვალუტებიც შეადგენდა. მსოფლიო სავალუტო მექანიზმის განმსაზღვრელი ძირითადად ამერიკული დოლარი გახდა. მას დაეკისრა მთავარი სარეზერვო ვალუტის როლი. ამასთან, 60-იან წლებში სტაბილური კურსი და-

იმკვიდრა გფრ-ის მარკამ და იაპონურმა იენმა.

ბრეტონ-ვუდსის კონფერენციის გადაწყვეტილებით შეიქმნა საერთაშორისო სავალუტო ფონდი და რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი.

70-იანი წლების დასაწყისში ტრანსნაციონალური კაპიტალის ჩამოყალიბებამ გააძლიერა მსოფლიო კაპიტალისტური მეურნეობის ინტერნაციონალიზაცია. აშშ-მა შეწყვიტა დოლარის ოქროზე გაცვლა ოფიციალური ფასებით, რის გამოც საერთაშორისო სავალუტო მექანიზმის ძირითადი რგოლები მწყობრიდან გამოვიდა. დაიწყო მსოფლიო სავალუტო სისტემის კრიზისი, რამაც დღის წესრიგში დააყენა მისი რეფორმის აუცილებლობა. ბრეტონ-ვუდსის სავალუტო სისტემამ არსებობა შეწყვიტა.

1976 წლიდან მსოფლიო სავალუტო სისტემის განვითარებაში დაიწყო **მეოთხე ეტაპი.** იამაიკის ქალაქ კინგსტონში განისაზღვრა ახალი მსოფლიო სავალუტო სისტემის კონტურები. საერთაშორისო სავალუტო ფონდის გადაწყვეტილებით 1978 წელს გაუქმდა ოქროს პარიტეტი.

ოქრო, რომელიც სავალუტო სისტემაში XX საუკუნის 70-იან წლებამდე მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა, გამოიდევნა საერთაშორისო ანგარიშსწორების სფეროდან, მიიღეს გადაწყვეტილება მისი საბოლოო დემონეტიზაციის შესახებ. მთავარი ვალუტის სტატუსი მიენიჭა ამერიკულ დოლარს, ხოლო განმსაზღვრელი როლი – საერთაშორისო სავალუტო ფონდსა და მსოფლიო ბანკს. დოლარი, ფაქტობრივად, დარჩა საერთაშორისო საგადასახდელო და სარეზერვო საშუალებად. ეს ძირითადად განაპირობა აშშ-ის უდიდესმა ეკონომიკურმა პოტენციალმა და მსოფლიოში მისმა ყველაზე დიდმა ოქროს მარაგმა (მსოფლიოში არსებული ოქროს მარაგის 35,8 ათასი ტონიდან 8,14 ათასი ტონა აშშ-ზე მოდის). შემთხვევითი არ არის, რომ თანამედროვე მსოფლიო სავალუტო სისტემას დოლარის სტანდარტსაც უწოდებენ. **იამაიკის სავალუტო სისტემაში** ახალი სავალუტო რეჟიმის დამყარებით დაკანონდა მცურავი გაცვლითი კურსი. ამის გამო, ამჟამინდელი სავალუტო სისტემა ცნობილია მცურავი კურსის სისტემის სახელწოდებით.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია-მსო (world trade organization–WTO) – იხ. ტარიფებისა და ვაჭრობის შესახებ გენერალური შეთანხმება.

მსოფლიო ფასი (world market price) – ფასი, რომელიც გამოიყენება მსოფლიო ბაზარზე საქონლისა და მომსახურების რეალიზაციისას. საერთაშორისო ვაჭრობის პრაქტიკაში მსოფლიო ფასი ჩვეულებრივ არის ამა თუ იმ სახის საქონლის უმსხვილესი გამყიდველებისა და მყიდველების გარიგების ან ძირითადი მსოფლიო სავაჭრო ცენტრების (მაგ., ჩიკაგოს სავაჭრო ბირჟის, ნიუ-იორკის ბამბის ბირჟის, ლონდონის ლიონის ბირჟის და ა.შ.) ფასი. თანამედროვე მსოფლიო ბაზრისათვის დამახასიათებელია ერთსა და იმავე საქონელზე მრავალგვარი ფასი, რაც განპირობებულია ეკონომიკური, პოლიტიკური და სხვა ხასიათის ფაქტორებით (საბაჟო და საგადასახადო ბარიერი, სახელმწიფო პროტექციონიზმი, ვაჭრობის განსაკუთრებული პირობები თავისუფალ ეკონომიკურ ზონაში). ამიტომ გარკვეულ პერიოდში ამა თუ იმ რეგიონში განსაზღვრულ საქონელზე რეალური ფასი შეიძლება არსებითად განსხვავდებოდეს მსოფლიო ფასისაგან.

არსებობს მსოფლიო ფასის რამდენიმე სახეობა: სავაჭრო გარიგებებისას – ფასები თავისუფლად კონვერტირებადი ვალუტის გადახდით; სავაჭრო გარიგებებისას – ფასები არაკონვერტირებადი ვალუტის გადახდით; კლირინგული შეთანხმების ფასები; არასავაჭრო ოპერაციების ფასები; ტრანსფერული ფასები.

მტაცებლური, დამანგრეველი ფასწარმოქმნა (predatory pricing) – ფასების დროებით დაცემა წარმოების დანახარჯებზე დაბლა კონკურენციის შევიწროების ან შესუსტების მიზნით. ასეთი პრაქტიკა დამახასიათებელია, როგორც წესი, მსხვილი მრავალპროფილიანი ან რამდენიმე ბაზარზე მოქმედი ფირმებისათვის, რომლებსაც შეუძლიათ გაუძლონ ფასების ხანგრძლივ შემცირებას პროდუქციის ერთ სახეობაზე ან ფასების დაცემას ერთ ბაზარზე სხვა პროდუქციაზე ან სხვა ბაზარზე ზარალის კომპენსაციის გზით, ძლიერების ზრდის მოლოდინით მას შემდეგ, როგორც კი კონკურენტები იქნებიან შევიწროებული ან შესუსტებული.

მტკიცე ფასი (fixed, firm price) – უცვლელი ფასი ხელშეკრულების დადების მომენტიდან მისი მოქმედების მთელი პერიოდის განმავლობაში. ძოკლევადიან პერსპექტივაში ერთობლივი მოთხოვნის ცვლილებები მასზე გაულენას არ ახდენს. გრძელვადიან გარიგებებში მხარეები ჩვეულებრივ გაურბიან მტკიცე

ფასებს, რითაც ცდილობენ შეამცირონ დანაკარგები საბაზრო ფასების შეცვლის შემთხვევაში. მტკიცე ფასების დაწესება ხელსაყრელია გამყიდველისათვის ფასების დაცემისას, ხოლო მყიდველისათვის – ფასების გაზრდისას.

მუდმივი დანახარჯი (fixed cost) – დანახარჯი, რომლის მოცულობაც არ იცვლება წარმოების მოცულობის ცვლილების პროპორციულად. ეს ის დანახარჯია, რომელიც მოკლევადიან პერიოდში არ შეიძლება გადიდდეს ან შემცირდეს პროდუქციის გამოშვების გადიდების ან შემცირების პროპორციულად. მუდმივ დანახარჯს ფირმა გაიღებს მაშინაც, როცა წარმოება არ ფუნქციონირებს. მას მიეკუთვნება: რენტული გადასახადი, სესხზე სარგებელი, სადაზღვევო შენატანები, დაცვის, შენობის განათების დანახარჯები, ადმინისტრაციული ხარჯები და ა.შ.

მულტიპლიკატორი (multiplier) [<ლათ. multiplicator მამრავლი] – კოეფიციენტი (K), რომელიც გამოხატავს გარკვეულ რაოდენობრივ თანაფარდობას ფუნქციონალურად ერთმანეთზე დამოკიდებულ ორ ან მეტ ცვალებად ეკონომიკურ სიდიდეს შორის. ერთობლივი მოთხოვნის მატების ერთ ერთეულზე ერთობლივი მიწოდების ცვლილების კოეფიციენტი.

დასაქმების მულტიპლიკატორი გამოხატავს რაოდენობრივ თანაფარდობას ერთობლივი დასაქმების ნამატსა და ინვესტიციების ნამატს შორის.

ინვესტიციის მულტიპლიკატორი ასახავს რაოდენობრივ თანაფარდობას შემოსავლებისა და ინვესტიციების ნამატს შორის. თუ ინვესტიციის მოცულობა იზრდება, შემოსავალი მატულობს იმ სიდიდით, რომელიც K-ჯერ მეტი იქნება ინვესტიციის ნამატზე. მაგ., თუ ინვესტიციის 10 მლნ დოლარით ზრდა იწვევს შემოსავლის ზრდას 40 მლნ დოლარით, მაშინ მულტიპლიკატორი 4-ის ტოლი იქნება.

შემოსავლის მულტიპლიკატორი გამოხატავს რაოდენობრივ დამოკიდებულებას შემოსავლების ნამატსა და ინვესტიციების განსაზღვრულ სიდიდეს შორის. შემოსავლების ნამატი უდრის ინვესტიციების ნამატს, გამრავლებულს მულტიპლიკატორზე. ფორმულით გამოიხატება ასე:

$$\Delta YW = \Delta iwk.$$

მულტიპლიკატორული ეფექტი (multiplier effect) – რეალური ინვესტიციების ან ერ-

თობლივი მოთხოვნის სხვა კომპონენტების ცვალებადობისას რეალური ერთობლივი მოთხოვნის სიდიდის უფრო მნიშვნელოვანი ცვლილების ეფექტი. მაგ., როდესაც საბიუჯეტო პოლიტიკა იწვევს ეკონომიკის სუბიექტების შემოსავლების ზრდას, შესაბამისად იზრდება სამომხმარებლო ხარჯებიც.

მუნიციპალიზაცია (municipalization) [<ლათ. municipium თვითმმართველი თემი] – სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ კერძო პირთათვის საკუთრების ჩამორთმევა და გადაცემა ქალაქის ან სოფლის თვითმმართველობისათვის – მუნიციპალიტეტისათვის.

მუნიციპალიტეტი (municipality) [<ლათ. municipium თვითმმართველი თემი] – 1. ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანო, აგრეთვე შენობა, რომელიც ამ ორგანოს უკავია; 2. დაბალი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული ავსტრალიაში, ვენესუელასა და ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში.

მყიდველის ბაზარი (buyer's market) – სიტუაცია ბაზარზე, როდესაც მიწოდება აღემატება მოთხოვნას, რის გამოც ფასი ეცემა და გამყიდველებს უჭირთ პროდუქციის რეალიზაცია.

მცირე ბიზნესი (small business) – საბაზრო სტრუქტურის მნიშვნელოვანი ელემენტი, სამეწარმეო საქმიანობის ყველაზე მოქნილი და დინამიკური ფორმა, რომელიც წვრილი მეწარმეობის პრინციპებზეა დაფუძნებული და წარმოდგენილია უმცირესი და მცირე ფირმების სახით. მისი განვითარება ჯანსაღი საბაზრო გარემოს ფორმირების აუცილებელი პირობაა. მცირე საწარმოთა სიმრავლე ხელს უწყობს კონკურენციის წარმოქმნას, მონოპოლიზმის აღმოფხვრას, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას, ყველა სახის რესურსის, მათ შორის, შრომითი რესურსების რაციონალურ გამოყენებას, ნედლეულის წყაროებთან და გასაღების ბაზრებთან სიახლოვის შედეგად სატრანსპორტო ხარჯების მინიმუმამდე დაყვანას, როგორც ქალაქში, ისე სოფლად თანამედროვე სტანდარტებისა და ცხოვრების სტილის გავრცელებას, რაც, საბოლოო ანგარიშით, განაპირობებს მსხვილი საქალაქო აგლომერაციის ზრდის შეზღუდვას (საქართველოს სინამდვილეში სწორედ მცირე ბიზნესის განვითარებას უნდა დავუკავშიროთ მრავალი მივიწყებული სოფლის აღდგენა-განვითარების საკითხი). მცირე

ბიზნესის საფუძველზე წარმოქმნილი ეკონომიკური აგენტების სიმრავლე მოსახლეობისათვის უფრო ხელმისაწვდომს ხდის სამომხმარებლო საქონელსა და მომსახურებას. ყოველივე ეს, ერთად აღებული, მყარ საფუძველს ქმნის სოციალური განვითარებისათვის. ამიტომ არის, რომ მთელ მსოფლიოში აღინიშნება მცირე ბიზნესის სწრაფი განვითარება, თუმცა არ შეიძლება მისი აბსოლუტიზება და პანაცეად მიჩნევა.

მცირე ბიზნესს არ შესწევს ძალა ძვირადღირებული ეკონომიკური პრობლემების გადაჭრისათვის. მცირე ბიზნესი ძალზე მგრძნობიარეა ბაზრის კონიუნქტურის ცვლილებისადმი. მასზე ზოგჯერ გამანადგურებელ გავლენას ახდენს ეკონომიკის განვითარების ციკლური ხასიათი. მცირე ბიზნესის წარმართვაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემაა კრედიტზე პროცენტის გაანაკვეთის დონე. საქმე ისაა, რომ მცირე ფირმები გამუდმებით განიცდიან კაპიტალის ნაკლებობას და მსხვილ კომპანიებზე მეტად არიან დამოკიდებული მიმდინარე ბრუნვის დაკრედიტებაზე. ბანკები კი საერთოდ გაურბიან მათ დაკრედიტებას ან ცდილობენ გაწეული რისკისათვის ამ ფირმებისაგან, როგორც ნაკლებად საიმედო მსესხებლებისაგან, კომპენსაცია მიიღონ ჩვეულებრივზე მაღალი პროცენტის დაწესებით. ბიზნესის მცირე მასშტაბი წვრილ საწარმოებს არ აძლევს საშუალებას, გამოიყენონ კაპიტალის მოზიდვის სხვა წყაროები, მაგალითად, გამოუშვან აქციები. მათ უჭირთ ისეთი ინვესტორების მოძებნა, რომლებიც დაინტერესებულნი იქნებიან თავიანთი სახსრების ამ ფირმების საქმეში დაბანდებით. მცირე ბიზნესის პრობლემებს კიდევ უფრო ართულებს ინფლაციური პროცესების გაძლიერება, კერძოდ, ფასების ზრდის გამო მატულობს ფულზე მოთხოვნა. ინფლაციის დროს მცირე საწარმოებს არ შეუძლიათ კონტროლი გაუწიონ თავიანთი პროდუქციის საბაზრო ფასებისა და დანახარჯების დონეს, რაც ბევრად უფრო ხელმისაწვდომია მსხვილი ფირმებისათვის. ყოველივე ამის გამო, მცირე ფირმები ხშირად ვერ უძლებენ კონკურენციას და კოტრდებიან. მაგ., დიდი ბრიტანეთის დასაქმების სამინისტროს მონაცემებით, მცირე ფირმების „სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა“ 7 წელია.

აღნიშნული ნაკლოვანებების მიუხედავად, მცირე ბიზნესის უარყოფით მხარეებს უდავოდ

სჭარბობს დადებითი, რამაც თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკაში შესაძლებელი გახადა გიგანტებისა და მცირე ფირმების თანაარსებობა. ამ უკანასკნელთა სიცოცხლისუნარიანობას დიდად უწყობს ხელს მათ დასაცავად გამიზნული სახელმწიფო პოლიტიკა, რომელიც გულისხმობს საგადასახადო, საკრედიტო და სხვა შეღავათებს, ტექნიკურ და საკონსულტაციო მომსახურებას და ა.შ. **მცირე ბიზნესს იცავს მცირე და საშუალო საწარმოთა მსოფლიო ასოციაცია.**

ამრიგად, მცირე ბიზნესის სიცოცხლისუნარიანობაზე განსაკუთრებულ გავლენას ახდენს შემდეგი ხუთი ძირითადი ფაქტორი: 1. საბაზრო კონიუნქტურის მდგომარეობა; 2. კრედიტზე პროცენტული განაკვეთის დონე; 3. კაპიტალის მოზიდვის შესაძლებლობები; 4. ინფლაციის ტემპები; 5. ბიზნესის სამთავრობო რეგლამენტაცია.

სხვადასხვა ქვეყანაში უმცირეს, მცირე, საშუალო და მსხვილ საწარმოთა კრიტერიუმები განსხვავებულია. ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული კრიტერიუმია დასაქმებულთა რიცხოვნობა, რომელიც სხვადასხვა პარამეტრით ხასიათდება. მაგ., აშშ-ში უმცირესად ითვლება ფირმა, რომელშიც 10 კაცამდეა დასაქმებული, მცირედ – 10-დან 500 კაცამდე, ხოლო მსხვილ ფირმად – 500 და მეტი დასაქმებული. იტალიაში უმცირეს ფირმათა რიცხვს მიეკუთვნება საწარმოები, სადაც 1-დან 20-მდე კაცი მუშაობს, მცირე საწარმოებში დასაქმებულია 20-დან 100-მდე კაცი, საშუალოში 100-დან 500-მდე, ხოლო მსხვილ ფირმებში – 500 და მეტი. საფრანგეთში საწარმო, სადაც 10-მდე კაცია დასაქმებული უმცირესი ფირმაა, 10-დან 50 კაცამდე – მცირე, 50-დან 500-მდე საშუალო, 500 და მეტი – მსხვილი. დიდ ბრიტანეთში მცირე ფირმებს მიეკუთვნება საწარმო, სადაც დასაქმებულია 1-დან 100-მდე კაცი, საშუალოს – 100-დან 500-მდე. გფრ-ში მცირედ ითვლება საწარმო დასაქმებულთა რიცხოვნობით 1-დან 50 კაცამდე, ხოლო საშუალოს მიაკუთვნებენ ისეთ ფირმებს, სადაც 50-იდან 500-მდე კაცი მუშაობს.

საქართველოში მცირეს მიეკუთვნება ფირმა, რომელშიც 20-მდე კაცია დასაქმებული, ხოლო საშუალოწლიური ბრუნვა 500 ათას ლარამდეა, საშუალოს მიეკუთვნება 20-დან 100-მდე კაცი (საშუალოწლიური ბრუნვა 500 ათასიდან 1,5 მლნ ლარამდე), მსხვილს – 100 და მეტი (საშუალოწლიური

ბრუნვა 1,5 მლნ ლარი და მეტი).

უკანასკნელ პერიოდში, განსაკუთრებით 80-იანი წლებიდან, განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკა წვრილი მეწარმეობის სწრაფი ზრდით ხასიათდება. მაგ., აშშ-ში მცირე ბიზნესს ეწევა ფირმების 99 %, რომელთა წილადაც მოდის მთლიანი ეროვნული პროდუქტის 40 %, მათ შორის, მომსახურების სფეროში – 81 %; იაპონიაში სულ ითვლიან 9 მლნ ფირმას, აქედან, 85 %-მდე მცირეა. მცირე ბიზნესს იქ ეწევა დასაქმებულთა 3/4; საფრანგეთში განსაკუთრებით გავრცელებულია უმცირესი ფირმები. ისინი შეადგენენ საწარმოთა საერთო რაოდენობის 96,6 %-ს, მცირე საწარმოები – 2,8 %-ს, საშუალო – 0,5 %-ს (ე.ი. სულ უმცირეს, მცირე და საშუალო ფირმებზე მოდის 99,9 %), ხოლო მსხვილი კომპანიები 0,1%-ს; იტალიაში ყოველ 15 კაცზე მოდის ერთი მცირე ან უმცირესი ფირმა; ბრიტანულ ეკონომიკაში სწრაფად ვითარდება მიკრობიზნესი. ერთკაციანი საწარმო საკმაოდ მრავალრიცხოვანი კატეგორიაა დიდი ბრიტანეთის დასაქმების სტრუქტურაში, განსაკუთრებით მომსახურების სფეროში. ეს თავისებურება დამახასიათებელია შვედეთისათვისაც, სადაც მომსახურების სექტორის ზოგიერთ დარგში ფირმების ნახევარზე მეტი ერთი კაცითაა წარმოდგენილი. გერმანიაში მცირე ბიზნესი სამეურნეო განვითარების სტაბილიზაციისა და სოციალური ამოცანების გადაჭრისათვის გამიზნული პროგრამების რეალიზაციის ძირითადი გზაა. ამ საქმით მომსახურების სფეროში დაკავებულია მომუშავეთა 75 %; უკანასკნელ პერიოდში დიდი გაქანება მიეცა მცირე ბიზნესის განვითარებას სამხრეთ კორეაშიც. ბოლო ათწლეულში ამ ტიპის საწარმოთა რიცხვი ფირმების საერთო რაოდენობაში 9-იდან 62 %-მდე გაიზარდა. უკანასკნელ პერიოდში ეს პროცესი საქართველოშიც დაიწყო. ბოლო მონაცემებით, მცირე საწარმოთა რიცხვმა 17 ათასს გადააჭარბა, ხოლო საშუალო საწარმოთა რიცხვმა – 3 ათასს.

მცირე პრივატიზაცია (small privatisation) – სახელმწიფო საკუთრების კერძო საკუთრებად გარდაქმნა ვაჭრობის, საზოგადოებრივი კვებისა და საყოფაცხოვრებო მომსახურების სფეროში, აგრეთვე მრეწველობისა და სხვა დარგების მცირე საწარმოებში. მცირე პრივატიზაცია, როგორც წესი, მოკლე დროში ხორციელდება, რასაც უზრუნველყოფს ღონისძიებათა

კომპლექსის გამოყენება საბოლოო შედეგებით პრივატიზაციის მონაწილეთა მატერიალური დაინტერესებისათვის. შრომით კოლექტივებს ეძლევათ ფინანსური შეღავათები საწარმოთა შესაძენად. მცირე პრივატიზაციის პრინციპები ითვალისწინებს დიფერენცირებულ მიდგომას საპრივატიზაციო საწარმოებისადმი ისეთი მონაცემების მიხედვით, როგორიცაა ფართობი, ძირითადი კაპიტალის თავდაპირველი ღირებულება, დასაჯდომი ადგილების რაოდენობა და სხვ. მცირე პრივატიზაციის ობიექტებს მიეკუთვნება: 150 კვ. მ-ზე ნაკლები ფართობის მქონე მაღაზიები, საზოგადოებრივი კვების საწარმოები, სადაც 50-ზე ნაკლები დასაჯდომი ადგილია, პავილიონები, ფარდულები, კიოსკები, სავაჭრო ავტომატები და სხვა წვრილი ობიექტები. მცირე პრივატიზაცია ფორმდება მყიდველებსა და გამყიდველებს შორის ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულების დადებით.

„მცირე ქვეყნები“ (small countries) – ღია ეროვნული ეკონომიკები, რომლებიც ზოგიერთი სახის საქონლისა და მომსახურების ფასების განსაზღვრისას მსოფლიო ბაზრის ფასებს იყენებენ. ერთსა და იმავე ქვეყანას შეუძლია უკარნახოს მსოფლიო ბაზარს ფასები საქონლის ცალკეულ ჯგუფებზე და წარმოადგენდეს „მცირე ქვეყანას“ საქონლის სხვა ჯგუფებზე მსოფლიო ფასების ფორმირებისას ანუ მიიღოს სხვის მიერ დადგენილი მსოფლიო ფასები.

მცურავი გაცვლითი კურსი (floating exchange rate) – ვალუტის კურსის მართვის მეთოდი. გამოიყენება საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიერ გამოცხადებული ვალუტების ოფიციალური კურსის რეგულირებისათვის. ქვეყნებს აქვთ უფლება, შეცვალონ გაცვლითი კურსი შიგა ბაზრის გაწონასწორების მიზნით.

მწარმოებელთა ფასების ინდექსი (producer price index) – მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს შუალედური მოხმარების ნედლეულზე, მასალებსა და სხვა საქონელზე ფასების ცვალებადობის საშუალო დონეს საბაზისო პერიოდთან შედარებით. გამოიყენება მშპ-ის მაქსიმალურად დეტალიზებული კომპონენტების შესადარ ფასებში გასაანგარიშებლად.

მწარმოებლის ფასი (producer price) – ფასი, რომელიც მოიცავს საქონლის (მომსახურების) საბაზისო ფასს, ყველა არა-

პირდაპირ გადასახადს (დამატებულ ღირებულებაზე გადასახადის გარდა) და გამორიცხავს სუბსიდიებს.

მწარმოებლურობა (productivity) – წარმოების რეალური მოცულობის დამოკიდებულება გამოყენებული რესურსების რაოდენობის მიმართ. გამოითვლება ფორმულით:

$$E = \frac{Q}{K},$$

სადაც **E** მწარმოებლურობაა, **Q** – წარმოების რეალური მოცულობა, **K** – დანახარჯი. პროდუქციის ერთეულზე დანახარჯის შემცირება იწვევს მწარმოებლურობის გადიდებას და, პირიქით.

მწარმოებლურობის ზრდა კაპიტალისა და შრომის გამოყენების ეფექტიანობის ზრდის შედეგია, თუმცა ხშირად შეუძლებელია კაპიტალისა და შრომის მწარმოებლურობის გამიჯვნა. პრაქტიკაში ეს ტერმინი, ჩვეულებრივ, გამოიყენება შრომის მწარმოებლურობასთან მიმართებაში.

მწარმოებლურობის თეორიები (theory of productivity) – ეკონომიკური თეორიები, რომლებიც განიხილავენ წარმოებისა და განაწილების ურთიერთმოქმედებას, მის შედეგებს და გავლენას წარმოების მონაწილეებზე. თავდაპირველად გამოდიოდა წარმოების ფაქტორთა თეორიების (ჟ.ბ. სეი, ფ. ბასტია და სხვ.) სახით, რომელთა მიხედვით წარმოების თითოეული ფაქტორი (შრომა, კაპიტალი, მიწა) მონაწილეობს საზოგადოებრივი პროდუქტის შექმნაში და, შესაბამისად, შემოსავალიც ნაწილდება ხელფასის, მოგების და რენტის სახით. XIX საუკუნის ბოლოს ამერიკელი ეკონომისტის ჯ.ბ. კლარკის მიერ შემუშავებულ იქნა ზღვრული მწარმოებლურობის თეორია. თავდაპირველად წარმოიშვა როგორც ღირებულების შექმნისა და განაწილების თეორია, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ კი მან ბიძგი მისცა ეკონომიკური ზრდის ნეოკლასიკური თეორიის განვითარებას.

ნ

ნავთობის ექსპორტიორი ქვეყნების ორგანიზაცია (Organization of Petroleum Exporting Countries – **OPEC**) – საერთაშორისო ოლიგოპოლიური ორგანიზაცია, რომელიც დაარსდა 1960 წელს და აერთიანებს „მესამე სამყაროს" ნავთობის ექსპორტიორ 13 ქვეყანას. ესენია: ვენესუელა, საუდის არაბეთი, ალჟირი, ნიგერია, ლიბია, ქუვეითი, არაბეთის გაერთიანე-

ბული საამიროები, ირანი, ერაყი, ეკვადორი, კატარი, გაბონი და ინდონეზია. ორგანიზაციის მთავარი მიზანია ნავთობის მოპოვების კოორდინაცია, ექსპორტიორი ქვეყნებისათვის ნავთობზე ფასისმიერი პოლიტიკისა და წარმოებრივი სტრატეგიის შემუშავება. ამასთან, იგი ითვალისწინებს კრედიტების მიცემით არაწევრი განვითარებადი ქვეყნებისათვის ფინანსური დახმარების გაწევას, როგორც საგადასახდელო ბალანსის დეფიციტის დასაფარავად, ისე განვითარების პროექტების დასაფინანსებლად. ორგანიზაციის გავლენა მკვეთრად დაეცა 80-იანი წლების მეორე ნახევრიდან, როდესაც მსოფლიოში გაიზარდა ნავთობის მიწოდება არაწევრი ქვეყნებიდან.

ნატურალური მეურნეობა (subsistence economy) – მეურნეობის ტიპი, რომლის დროსაც შრომის პროდუქტები იწარმოება თვით მწარმოებელთა მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად და არა გასაყიდად.

ნაღდი ბაზარი (spot market) – ბაზარი, სადაც ხორციელდება საქონლით ან ვალუტით ვაჭრობა დაუყოვნებელი მიწოდებით. ასეთი ბაზრები უნდა განვასხვაოთ ფიუჩერსული ან ფორვარდული ბაზრებისაგან, სადაც იდება კონტრაქტები მომავალში, რომელიღაც თარიღისთვის მიწოდებაზე. საქონლის ბაზრებზე ფასებს უწოდებენ „ნაღდ ფასებს“ – „ნაღდ კურსს“ ან „სპოტ კურსს“.

ნეგოციანტი (merchant) – ბითუმად მოვაჭრე, კომერსანტი, რომელიც მონაწილეობს საერთაშორისო ვაჭრობის ოპერაციებში.

ნეკროეკონომიკა (necroeconomy, necroeconomics) – ქვეყნის ეკონომიკის ის ნაწილი, რომლის მიერ წარმოებული საქონელი და მომსახურება, ხარისხისა და სიძვირის გამო, არ შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს, არაკონკურენტუნარიანია და, ფაქტობრივად, მათთვის ბაზარი არ არსებობს. მიუხედავად იმისა, რომ იგი „მკვდარი“ ეკონომიკაა, გარკვეულ პირობებში ფუნქციონირებას განაგრძობს.

ნეოგლობალიზმი (neoglobalism) – ამერიკული დოქტრინა, რომელიც ცნობილია „რეიგანის დოქტრინის“ სახელწოდებით, შეიქმნა XX საუკუნის 80-იანი წლების შუა პერიოდში და ითვალისწინებს აშშ-ის გავლენას „მესამე სამყაროს“ ქვეყნებზე.

ნეოკეინზიანელობა (Neo-Keynesianism) – ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულება ეკონომიკურ

თეორიაში, ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების თანამედროვე თეორია, რომელიც აღმოცენდა XX საუკუნის 50-იან წლებში კეინზიანელობის საფუძველზე და მისი მოდერნიზებული ფორმაა. ნეოკეინზიანელებმა (დომარი, კალდორი, ჰაროდი, ფელნერი, რობინსონი, ჰამბერგი, ჰანსენი და სხვ.) კეინზის თეორია გამოიყენეს, როგორც პლაცდარმი, მეთოდოლოგიური საფუძველი ახალი პროცესების ანალიზისათვის, ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების ახალი მეთოდების დასაბუთებისათვის. კეინზის თეორიაზე დაყრდნობითა და, ამავე დროს, მისი კრიტიკით, მათ შექმნეს სრულიად ახალი კონცეფცია. ნეოკეინზიანელები ასაბუთებენ იმ სახელმწიფო ორგანოების საქმიანობის ცენტრალიზებული კოორდინაციის აუცილებლობას, რომლებიც ეკონომიკის გრძელვადიანი „დაგეგმვის" საფუძველზე ზემოქმედებას ახდენენ ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე. საქმე ეხება ინდიკატურ დაგეგმვას, რომელიც არ ზღუდავს კერძო კაპიტალის სუვერენულ უფლებებს. ნეოკეინზიანელები დინამიკური წონასწორობის პირობად ეროვნული შემოსავლის მატების მყარ ტემპს მიიჩნევენ, ხოლო ეროვნული შემოსავლის ზრდას მხოლოდ კაპიტალის დაგროვების ფუნქციაში ხედავენ, დანარჩენ ფაქტორებს კი (დასაქმების გადიდებას, მოწყობილობათა გამოყენების ხარისხს, წარმოების ორგანიზაციის სრულყოფას და სხვ.) მთლიანად გამორიცხავენ.

ნეოკეინზიანელობა უპირისპირდება ნეოკლასიკურ მიმართულებას: პირველი ყურადღებას ამახვილებს მოთხოვნაზე, მეორე – მიწოდებაზე. ნეოკეინზიანელები მოითხოვენ ეკონომიკური ზრდის ექსტენსიური ფაქტორების სტიმულირებას სახელმწიფო ხარჯების გადიდების საფუძველზე, ხოლო ნეოკლასიკოსები, პირიქით, სახელმწიფო სახსრების ეკონომიის აუცილებლობაზე მიუთითებენ და ხაზს უსვამენ ინტენსიური ფაქტორების მნიშვნელობას ეკონომიკური ზრდის ტემპების ამაღლებაში. ეკონომიკის სტაბილიზაციაში ნეოკეინზიანელები უპირატესობას ანიჭებენ საბიუჯეტო-საგადასახადო რეგულირების ინსტრუმენტების გამოყენებას, ხოლო ნეოკლასიკოსები – ფულად-საკრედიტო სისტემას.

ნეოკლასიკური ეკონომიკური თეორია (neoclassic economic theory) – ეკონომიკური თეორიის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულება. წარმოიშვა XIX

საუკუნის 70-იან წლებში. მის სათავეებთან იდგნენ კ. მენგერი, ფ. ვიზერი, ე. ბემ-ბავერკი (ავსტრიული სკოლა), უ. ჯევონსი, ლ. ვალრასი, ვ. პარეტო (მათემატიკური სკოლა) ჯ. ბ. კლარკი (ზღვრული მწარმოებლურობის ამერიკული სკოლა). ნეოკლასიკურმა მიმართულებამ დასრულებული სახე ა. მარშალის (კემბრიჯის სკოლა) ნაშრომებში მიიღო. მისი თანამედროვე წარმომადგენლები არიან ჯ. ჰიკსი (დიდი ბრიტანეთი), რ. სოლოუ, მ. ბრაუნი (აშშ) და სხვები.

ნეოკლასიკური ეკონომიკური თეორია ეყრდნობა XX საუკუნის მარჟინალიზმის ძირითად მეთოდებსა და ინსტრუმენტებს. იგი წარმოიშვა, პირველ ყოვლისა, შრომითი ღირებულების თეორიის კრიტიკული გადასინჯვის საფუძველზე. ავსტრიული და მათემატიკური სკოლის წარმომადგენლებმა, აგრეთვე ჯ. ბ. კლარკმა, დასაბამი მისცეს ზღვრული სარგებლიანობის თეორიას. პირველი ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელი, რომელშიც ზღვრული სარგებლიანობა ფასის ერთადერთ საფუძვლად არის მიჩნეული, შექმნა ჯევონსმა. მოგვიანებით ეს კონცეფცია განავითარა ვალრასმა საყოველთაო ეკონომიკური წონასწორობის მოდელის ასაგებად. ზღვრული სარგებლიანობის თეორიის ზოგადმა პრინციპებმა შემდგომი განვითარება პოვა კლარკის ზღვრული მწარმოებლურობის თეორიაში.

ნეოკლასიკურ თეორიას სერიოზული დარტყმა მიაყენა კეინზიანელობის წარმოშობამ. კეინზიანელების კრიტიკისა და ეკონომიკაში წარმოქმნილი ახალი მოთხოვნილებების გავლენით, ნეოკლასიკური მიმართულების მიმდევრებმა გადასინჯეს ზოგიერთი ძველი კონცეფცია და ნაწილობრივ შეცვალეს თავიანთი დამოკიდებულება სახელმწიფოს მიმართ. ისინი აღიარებენ ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის აუცილებლობას საბაზრო ძალების თავისუფალი მოქმედების უზრუნველყოფისათვის. ამასთან, ნეოკლასიკური მიმართულების თანამედროვე წარმომადგენლებიც, კეინზიანელებისაგან განსხვავებით, უარყოფენ სახელმწიფო კონტროლს კვლავწარმოების პროცესებისადმი, განსაკუთრებით სახელმწიფო ხარჯების ზრდისადმი და მოითხოვენ ეკონომიკაში ჩარევის შემოფარგვლას რეგულირების ფულად-საკრედიტო ფორმებით.

უკანასკნელ პერიოდში ეკონომიკის რეგულირების კეინზიანური მოდელის წინააღმდეგ განსაკუთრებით მწვავედ გაილაშ-

ქრა ნეოკლასიკური მიმართულების ერთ-ერთმა ყველაზე გავლენიანმა ნაირსახეობამ – მონეტარიზმმა. მისი მთავარი წარმომადგენელია ამერიკელი ეკონომისტი მ. ფრიდმენი. ამ მიმდინარეობას დასავლეთში „ფრიდმენის ანტიკეინზიანურ რევოლუციასაც“ კი უწოდებენ. მონეტარისტები ეკონომიკურ განვითარებაში გადამწყვეტ მნიშვნელობას ფულად სფეროს ანიჭებენ, მაკროეკონომიკური წონასწორობის მთავარ პირობად თვლიან მიმოქცევაში ფულადი მასის მყარ ზრდას წლიურად 3–5 %-ის ფარგლებში და მოითხოვენ ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის ყველა ფორმის მკვეთრ შეზღუდვას.

არსებითი ევოლუცია განიცადა **ზღვრული სარგებლიანობის თეორიამ**. ფასწარმოქმნის პროცესების ანალიზის აუცილებლობამ მის წარმომადგენლებს უკარნახა, უარეყოთ ამ პროცესების ახსნა მხოლოდ სარგებლიანობის სუბიექტური ფაქტორის საფუძველზე. ამის შედეგად ყურადღების ცენტრმა სარგებლიანობიდან ფასწარმოქმნის ფაქტორების კომპლექსზე გადაინაცვლა. ამაში განსაკუთრებით დიდი როლი შეასრულა ა. მარშალმა. მან კვლევის ცენტრში მოაქცია ფასების ფორმირება სხვადასხვა ბაზარზე მოთხოვნისა და მიწოდების ურთიერთმოქმედების გავლენით. ამასთან, იგი იმ აზრის იყო, რომ სარგებლიანობა ფასების განსაზღვრაში შეიძლება მთავარ როლს ასრულებდეს დროის მცირე მონაკვეთში, მაგრამ ხანგრძლივი პერიოდისათვის უპირველეს მნიშვნელობას იძენს წარმოების დანახარჯები.

მარშალის მოძღვრებიდან იღებს სათავეს აგრეთვე თანამედროვე ნეოკლასიკური მიმართულების ორი განშტოება – ფირმის თეორია და კეთილდღეობის თეორია. ზღვრული სარგებლიანობის თეორია არსებითად სამომხმარებლო არჩევნის თეორიაში გადაიზარდა, ამასთან, ამოსავალმა დებულებებმა კარდინალური ცვლილებები განიცადა.

ზღვრული მწარმოებლურობის თეორია თავდაპირველად წარმოიშვა როგორც ღირებულების შექმნისა და განაწილების თეორია, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ კი მან ბიძგი მისცა ეკონომიკური ზრდის ნეოკლასიკური თეორიის განვითარებას. ამასთან, ნეოკლასიკოსებმა ყურადღება გაამახვილეს მაკროეკონომიკური მეთოდების ანალიზზე. მათ მთავარ მიზნად იქცა ეკონომიკის ბალანსირებული ზრდის პირობე-

ბის ანალიზი, აგრეთვე ეკონომიკური ზრდის ცალკეული ფაქტორების როლის შეფასება, რამაც წარმოებრივი ფუნქციების კვლევის განვითარება განაპირობა.

ნეოკლასიკური პრინციპების რეალიზაციის ახალი სფერო ტექნოლოგიური ცვლილებების ანუ **ტექნიკური პროგრესის თეორია** გახდა. ამ თეორიის მიმდევარნი (რ. სოლოუ, მ. ბრაუნი და სხვ.) ეკონომიკაში მიმდინარე ტექნიკურ ცვლილებებს წარმოებრივი ფუნქციების პარამეტრების ცვლილებებს უკავშირებენ. ნეოკლასიკურმა მიმართულებამ, კეინზიანელობასთან ერთად, საფუძველი ჩაუყარა „ნეოკლასიკურ სინთეზს“, რომელმაც ფართო განვითარება პოვა ეკონომიკური ზრდის თეორიაში.

„ნეოკლასიკური სინთეზი“ („neoclassical synthesys“) – კეინზიანური და ნეოკლასიკური შეხედულებების თავისებური სინთეზი ანუ როგორც კეინზიანური, ისე ნეოკლასიკური მიდგომების მნიშვნელოვანი ელემენტების გათვალისწინება სახელმწიფოსა და ბაზრის ურთიერთობაში. ნეოკლასიკური სინთეზი მაკროეკონომიკური წონასწორობისა და ეროვნული შემოსავლის ზრდის კონცეფციას აერთიანებს ნეოკლასიკური თეორიის ჩარჩოებში ჩამოყალიბებულ ფასწარმოქმნისა და შემოსავლის განაწილების ზოგად კონცეფციასთან. იგი გულისხმობს ეკონომიკური დაცემის პირობებში მოთხოვნის რეგულირების კეინზიანური მეთოდების გამოყენებას და, პირიქით, საწარმოო სიმძლავრეებისა და სამუშაო ძალის არსებული რეზერვების ამოწურვისას წარმოებრივი პოტენციალის ზრდის ყოველმხრივ სტიმულირებას. ნეოკლასიკური სინთეზი წინა პლანზე პრობლემათა ორ ჯგუფს აყენებს: ეკონომიკის დინამიკური (მდგრადი) წონასწორობისა და პოტენციური შესაძლებლობების ზრდის პრობლემებს, რომელთა გადაჭრაში მაკროეკონომიკურ პროპორციებს განმსაზღვრელ როლს ანიჭებს.

უკანასკნელ პერიოდში განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკაში მაკროეკონომიკური რეგულირების „ტრადიციულმა მოდელმა“ არსებითი ცვლილებები განიცადა. გამოიკვეთა საბაზრო სისტემის განვითარების ახალი მიმართულებები, რომლებიც ატარებენ არა კონიუნქტურულ, არამედ გრძელვადიანი ტენდენციების ხასიათს. XX საუკუნის 80-იან წლებში მათ ეკონომიკურ განვითარებას საფუძვლად დაედო

„ნეოკლასიკური სინთეზი“, რომელიც ერთ ათეულ წელზე მეტ ხანს გამოიყენებოდა წარმატებით ამ ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკაში.

ნეტო (net)[<ლათ. netto - წმინდა] – საქონლის სუფთა წონა ტარის, შეფუთვის გარეშე. საპირისპიროა – ბრუტო.

ნეტო-ბალანსი (trade balance) – ექსპორტისა და იმპორტის ტოლობის ამსახველი ბალანსი.

ნიუ-იორკის საფონდო ბირჟა (New York stock exchange) – აშშ-ის მთავარი საფონდო ბაზარი, სადაც 1000-ზე მეტი დასახელების ფასიანი ქაღალდის კოტირება ხდება.

ნოვაცია (novation) [<ლათ. novatio განახლება, შეცვლა] – ვალდებულების გაუქმება მხარეთა შეთანხმების საფუძველზე მისი ახალი ვალდებულებით შეცვლის გზით.

ნომინალური გაცვლითი კურსი (nominal exchange rate) – თანაფარდობა ეროვნული და უცხოური ვალუტების ერთეულების რაოდენობას შორის, რომლის საფუძველზეც ანგარიშსწორება შეიძლება მოხდეს როგორც ფიქსირებული, ისე მცურავი კურსის მიხედვით.

ნომინალური ფასი (nominal price) – პირობითი ფასი, რომელიც განისაზღვრება საბირჟო ვაჭრობის ცენტრებში ინფორმაციის არქონის შემთხვევაში რეალურ გარიგებებზე გამყიდველთა დაუკმაყოფილებელი მიწოდების ან მყიდველთა მოთხოვნის მონაცემების შეფასების საფუძველზე.

ნომინალური ღირებულება (nominal cost) – ღირებულება, რომელიც მითითებულია ფასიან ქაღალდებზე, ქაღალდის ფულზე, ბანკნოტებზე, მონეტებზე.

ნომინალური „ღუზა“ (nominal „anchor“) – მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც განსაზღვრულ დონეზე ფიქსირდება. სტაბილიზაციის პროგრამების განხორციელებისას ნომინალური „ღუზის“ სახით ხშირად გამოიყენება ფიქსირებული ვალუტის კურსი.

ნომინალური ცვლადები (nominal variables) – ფულადი ერთეულებით გაზომილი სიდიდეები (იხ. კლასიკური დიჰოტომია).

ნომინალური ხელფასი (nominal wage) – ხელფასი ფულად გამოხატულებაში.

ნორთი დუგლას სესილ (დაიბ. 1920) (Douglas Cecil North) – ამერიკელი ეკონომისტი, კლიომეტრიკის (ეკონომიკური ისტორიის შემსწავლელი დისციპლინა)

ერთ-ერთი ფუძემდებელი, ნობელის პრემიის ლაურეატი რობერტ ფოგელთან ერთად (1993) ნაშრომებისათვის ახალი ეკონომიკური ისტორიის სფეროში. მან ვაშინგტონში ჩამოაყალიბა პოლიტიკური ეკონომიის ცენტრი, რომელიც იქცა ახალი ეკონომიკური ისტორიის კვლევის ცენტრად. ნორთის ნაშრომებიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია „ინსტიტუტები, ინსტიტუციონალური ცვლილებები და ეკონომიკის ფუნქციონირება“ (1990), რომელშიც დასაბუთებულია ინსტიტუტების როლი ეკონომიკის განვითარებაში, სიმდიდრის ზრდასა და სიღარიბის დაძლევაში. გარდა ამისა, დ. ნორთის ნაშრომებიდან აღსანიშნავია: „დასავლეთის სამყაროს აღმავლობა: ახალი ეკონომიკური ისტორია“ (1973), „ეკონომიკური ისტორიის სტრუქტურა და მოძრაობა“ (1981) და სხვ.

ნორმალური მოგება (normal profit) – მინიმალური მოგება, რომელიც უნდა მიიღოს ფირმამ საქმიანობის გასაგრძელებლად. თუ მთლიანი ამონაგები უბრალოდ ფარავს ყველა ალტერნატიულ დანახარჯს ადგილი აქვს მოგების ნულოვან დონეს. ნორმალური მოგებისგან განასხვავებენ ზენორმალურ მოგებას.

ნორმალური საქონელი (normal good) – საქონელი, რომელზეც, სხვა თანაბარ პირობებში, მოთხოვნა იზრდება შემოსავლის ზრდასთან ერთად.

ნორმატიული ეკონომიკური თეორია (normative economics) – ეკონომიკური თეორიის ნაწილი, ეკონომიკური ანალიზის ის ტიპი, რომელიც შეისწავლის, რამდენად ეფექტიანია ესა თუ ის ეკონომიკური პირობები და პოლიტიკა, უპასუხებს კითხვას – „რა უნდა იყოს?“ და არა – „რა არის?“ ნორმატიული ეკონომიკური თეორია იძლევა სამომავლო რეკომენდაციებს. იგი პრინციპულად განსხვავდება პოზიტიური ეკონომიკური თეორიისაგან, რომელიც სწავლობს ეკონომიკას ისეთს, როგორიც არის ფაქტობრივად. ნორმატიული ეკონომიკური თეორია ეყრდნობა პოზიტიურ ეკონომიკურ თეორიას და ფაქტებზე დაყრდნობით უპასუხებს ისეთ კითხვებს, როგორიცაა: ვინ უნდა უზრუნველყოს სამუშაო ადგილები – საზოგადოებრივმა სექტორმა თუ კერძო სექტორმა (ბიზნესმა)? რა გზით უნდა შემცირდეს საბიუჯეტო დეფიციტი – მაღალი ბეგარის შემოღებით თუ სახელმწიფო ხარჯების შემცირებით?

„ნოუ-ჰაუ“ ("know-how") [<ინგლ. know-how ვიცი როგორ]

– წარმოების საიდუმლოებათა ამსახველი განზოგადებული ტერმინი, მთლიანად ან ნაწილობრივ კონფიდენციალური (საიდუმლოდ გასანდობი) ცოდნის, ტექნოლოგიური, ეკონომიკური, ადმინისტრაციული, ფინანსური ხასიათის ცნობების ერთობლიობა, რომელთა გამოყენება განსაზღვრულ უპირატესობებს ანიჭებს მათ მიმღებ პიროვნებას თუ ფირმას. „ნოუ-ჰაუ“ დაუპატენტებელი ლიცენზიაა. უფლებრივი დაცვის არქონამ განსაზღვრა „ნოუ-ჰაუს“ ხელშეკრულების სპეციფიკა, რომელიც შეიცავს სპეციალურ პუნქტს გადაცემული ინფორმაციის კონფიდენციალურობის დაცვისა და მისი დარღვევის შემთხვევაში ზარალის ანაზღაურების შესახებ. „ნოუ-ჰაუ“ (ისევე როგორც ლიცენზია) არის რეალიზაცია წარმოებრივი დანიშნულების არაკვლავწარმოებადი ცოდნისა, რომელსაც ფლობს გამყიდველთა შეზღუდული რაოდენობა. ასეთ შემთხვევაში ყიდვა-გაყიდვის ობიექტი ხდება არა ცოდნის გამოყენების უზრუნველყოფისათვის გაწეული მომსახურება, არამედ თვით ცოდნა, როგორც მონოპოლიური საქონელი. ამის შედეგად, „ნოუ-ჰაუს“ ფასი მონოპოლიურია და განისაზღვრება მასზე მოთხოვნა-მიწოდების თანაფარდობით.

ნუმიზმატი (numismatist) [<ლათ. numisma მონეტა] – პირი, რომელიც მისდევს ნუმიზმატიკას. მონეტებისა და მედლების შემგროვებელი ან მცოდნე.

ნუმიზმატიკა (numismatics) [<ლათ. იხ. ნუმიზმატი] – მონეტების შემსწავლელი დამხმარე ისტორიული დისციპლინა. ნუმიზმატიკაში შედის ბონისტიკა, აგრეთვე მედლების, ორდენების, ჟეტონებისა და ა.შ. შესწავლა.

ო

ობლიგაცია (bond) [<ლათ. obligation ვალდებულება] – 1. განსაზღვრული ვადით გამოშვებული მყარი კურსის მქონე ფასიანი ქაღალდი, რომელიც შეიცავს მითითებულ დროში სესხის დაფარვისა და პროცენტის ყოველწლიური გადახდის ვალდებულებას. საგადასახადო ვალდებულება, რომლის მიხედვითაც კრედიტორი ყოველწლიურად იღებს შემოსავალს ფიქსირებული პროცენტის სახით. ობლიგაციებს უშვებენ სახელმწიფო და აქციონერთა საზოგადოებები; 2. ფიქციური კაპიტალის ერთ-ერთი ფორმა.

ოვერდრაფტი (overdraft) – საბანკო დაკრედიტების სისტემა, პირველად გამოყენებული

შოტლანდიური ბანკების მიერ, რომლის მიხედვითაც მსესხებელს ეძლევა უფლება, გამოწეროს ჩეკი თავისი საბანკო ანგარიშის ბალანსს ზემოთ რიცხული თანხიდან სპეციალურად შეთანხმებულ ოდენობამდე და გადაიხადოს ყოველდღიური პროცენტი ამ თანხიდან. ბანკს შეუძლია მოითხოვოს ან არ მოითხოვოს კრედიტის უზრუნველყოფა.

ოლიგოპოლია (oligopoly) [<ბერძნ. oligos მცირე, უმნიშვნელო poleo ვყიდი] – 1. ეკონომიკის ერთ რომელიმე დარგში რამდენიმე მსხვილი ფირმის ბატონობა; 2. ეკონომიკური სიტუაცია, როდესაც ბაზარზე რამდენიმე მწარმოებელი (გამყიდველი) და მრავალი მომხმარებელია (მყიდველია). თუ ბაზარზე რამდენიმე გამყიდველი და რამდენიმე მყიდველია, მაშინ საქმე გვაქვს ორმხრივ ოლიგოპოლიასთან. საპირისპიროა – ოლიგოპსონია.

ოლიგოპსონია (oligopsony) – ეკონომიკური სიტუაცია, როდესაც ბაზარზე რამდენიმე მყიდველი და მრავალი გამყიდველია. საპირისპიროა – ოლიგოპოლია.

ომოლოგაცია (omologation) – ბაზრის მოთხოვნებთან პროდუქციის შესაბამისობის შემოწმება, ბაზრის მდგომარეობის ანალიზი და შეფასება. პროდუქციის შეფასება ხდება მისი ძირითადი პარამეტრების — ხარისხის, ფასის, ტექნიკურ–ეკონომიკური მაჩვენებლების და ა.შ. მიხედვით. ომოლოგაცია ხორციელდება სხვადასხვა მეთოდით, საქონლის საცდელი პარტიების რეალიზაციით, პოტენციური მყიდველების გამოკითხვით, სპეციალისტთა საექსპერტო შემოწმების საფუძველზე და სხვ. მსხვილი ფირმები ომოლოგაციის ჩასატარებლად იყენებენ თავიანთი დისტრიბიუტორების ქსელს.

ოპერატიული ლიზინგი (operating lease) – მანქანებისა და მოწყობილობების არენდა 3–დან 9 წლამდე ვადით, არენდის პერიოდში მათი ნაწილობრივი ამორტიზაციით.

ოპციონი (option) – რისკის დაზღვევის ერთ–ერთი ფორმა, კონტრაქტი, რომლის თანახმადაც მყიდველს ენიჭება უფლება (და არა ვალდებულება), შეთანხმებული ფასით დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში, მომავალში იყიდოს საქონელი ან ფასიანი ქაღალდი. თუ, ვთქვათ, ფასიანი ქაღალდის საბაზრო ფასი იზრდება, მაშინ მყიდველი სარგებლობს დადებული კონტრაქტით და ყიდულობს მას საბაზროზე დაბალ ფასად. თუ საბაზრო ფა-

სი ეცემა, მაშინ მყიდველი დადებული კონტრაქტით კი არ სარგებლობს, არამედ ფასიან ქაღალდებს ყიდულობს ბაზარზე კონტრაქტში გათვალისწინებულზე იაფად. ამ შემთხვევაში იგი აგებს იმ თანხას, რაც კონტრაქტის დადებისას დახარჯა, მაგრამ დაცულია რისკისაგან.

ხელშეკრულებას გაყიდვაზე პუტ-ოფციონი ეწოდება, ხოლო ყიდვაზე – კოლ-ოფციონი. ხშირად მათ უწოდებენ მოკლედ – „პუტ" და „კოლ".

ოუკენის კანონი (Okun's law) – კანონი, რომელიც ატარებს ამერიკელი ეკონომისტის არტურ ოუკენის (1928–1980) სახელს, გამოხატავს ურთიერთდამოკიდებულებას **მშპ**-ის ციკლურ რყევადობასა და უმუშევრობის დონეს შორის. ამ კანონის მიხედვით, უმუშევრობის 1%-ით ზრდა იწვევს ფაქტობრივი **მშპ**-ის 3%-ით შემცირებას და, პირიქით, ფაქტობრივი **მშპ**-ის 3%-ით გაზრდა იწვევს უმუშევრობის 1%-ით შემცირებას. ამჟამად, ახალი ემპირიული მონაცემების საფუძველზე, ეს თანაფარდობაა 2 : 1.

ოფერტა (offer) [<ლათ. offertus წინადადების შეთავაზება]– 1. გარიგების შესახებ წინადადების ფორმალური შეთავაზება ამა თუ იმ პირისთვის ყველა აუცილებელი პირობის მითითებით; 2. გარკვეული ფორმის ოფიციალური განაცხადი საკონკურსო ვაჭრობაში მონაწილეობის შესახებ. ვაჭრობის ორგანიზატორი (ჩვეულებრივ, ტენდერის კომიტეტი) თვითონ ადგენს ოფერტის ფორმას, საკონკურსო ვაჭრობაში მონაწილეობისათვის აუცილებელ მოთხოვნებს, საჭირო დოკუმენტების სიას და უგზავნის მას ოფერენტებს – ვაჭრობაზე მოწვეულ კომპანიებს, ფირმებს. ჩვეულებრივ, ოფერტის წარდგენის ვადაა სამი თვე, ზოგჯერ კი მეტიც.

ოფიციალური მონეტარიზმის დონე (offical level of monetarism) – ფულადი მასის შეფარდება **მშპ**-თან. მისი ზღვრული ნორმა 30%-ია. განვითარებულ ქვეყნებში ეს მაჩვენებელი 100%-ზე მეტია (მაგ., იაპონიაში 110–112%-ია), ხოლო განვითარებად ქვეყნებში – 40%.

ოფშორული ბიზნესი (offshore business) – გადასახადების თავიდან აცილებისა (ან შემცირების) და მოგების გაზრდის მიზნით განხორციელებული ბიზნესი მოცემული იურისდიქციის ფარგლებს გარეთ. ოფშორული ბიზნესის ჩამოყალიბება–განვითარებაში აქტიური როლი შეასრულა დიდმა ბრიტანეთმა. თანა-

მედროვე ოფშორული ბიზნესის საფუძვლები შექმნილია ბრიტანელი იურისტების, ბანკირების, დამზღვევებისა და სხვათა მიერ.

ოფშორული ბიზნესის განვითარების ხელშემწყობ ფაქტორთა შორის განსაკუთრებული ადგილი ინფორმაციულ ტექნოლოგიებს უკავია. მათი ჩამოყალიბებით ამაღლდა ოფშორული სტრუქტურების ფუნქციონირების ეფექტიანობა, რადგან ინტერნეტის მეშვეობით ერთ ქვეყანაში რეგისტრირებული, მეორე (ან რამდენიმე) ქვეყანაში მოქმედი, მესამე ქვეყანაში საბანკო ანგარიშის მქონე კომპანიებისა და მეოთხე ქვეყანაში მცხოვრები მესაკუთრის კავშირურთიერთობა არავითარ პრობლემას არ წარმოადგენს.

ოფშორული ზონა (offshore zone) – **თეზ**-ის განსაკუთრებული სახეობა, რომელშიც კონცენტრირებულია საბანკო და სადაზღვევო ბიზნესი. მათი მეშვეობით ხორციელდება საინვესტიციო, სატრასტო და კონსალტინგური საქმიანობა, ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციები, აგრეთვე ოპერაციები უძრავი ქონებით.

ოფშორული ზონები, ჩვეულებრივ, მცირე ქვეყნები და ტერიტორიებია. ისინი ძირითადად განლაგებულია ზღვის სანაპიროებსა და განვითარებული საერთაშორისო ტურიზმის ადგილებში. ახორციელებენ უცხოური კაპიტალის მოზიდვის პოლიტიკას, რომლის გასატარებლად გამოიყენება საგადასახადო და სხვა სახის შეღავათები.

ოფშორული ზონები ფუნქციონირებენ შესაბამისი იურისდიქციით, რომლის საფუძველზეც მათ გარკვეული სპეციალიზაცია და სტატუსი აქვთ. ოფშორული ზონის სტატუსს განსაზღვრავს მისი ფინანსურ-ეკონომიკური საქმიანობის შინაარსი, რომლის მიხედვით ოფშორული იურისდიქციები იყოფა 4 ჯგუფად:

I ჯგუფში შედის საგადასახადო ოაზისები, 100%-იანი ოფშორები, რომლებიც ახორციელებენ უცხოური საკრედიტო კაპიტალის მოზიდვის პოლიტიკას საგადასახადო და სხვა შეღავათებით. ეს ჯგუფი წარმოდგენილია მცირე კუნძულოვანი სახელმწიფოებით ან თვითმართვადი ტერიტორიებით. მასში შედის კარიბის რეგიონის ოფშორული ზონები, რომელთა უმრავლესობა დიდი ბრიტანეთის ყოფილი კოლიციებია (მაგ., ბრიტანული ვირჯინიის, ბერმუდის, კაიმანის და სხვა კუნძულები), აგრეთვე ევროპული საგადასახადო ნავსაყუდლები;

II ჯგუფში შედის საქმიანობის ცალკეულ სახეებზე შეღავათიანი საგადასახადო რეჟიმის მქონე ოფშორული იურისდიქციები. მასში შემავალი ოფშორული ფირმები გადასახადს იხდიან მინიმალური განაკვეთით და მათი საქმიანობა კონტროლს ექვემდებარება. ძირითადად ამ ჯგუფში შედის ნიდერლანდის, ლუქსემბურგის, შვეიცარიის ჰოლდინგური კომპანიები და საინვესტიციო ფონდები, სალიცენზიო და სერვისული ფირმები;

III ჯგუფში შედის ქვეყნის შემადგენლობაში არსებული ოფშორული რეჟიმის მქონე ადმინისტრაციულ–ტერიტორიული წარმონაქმნები (ოფშორული ტერიტორიები). ამ ჯგუფის ოფშორები ძირითადად დამახასიათებელია ფედერალური წყობის მქონე ქვეყნებისათვის (მაგ., აშშ–ში დელავერის, ვაიომინგისა და ნევადის შტატები, შვეიცარიაში – ნეშტელი, ფრიბურგი, ცუგი);

IV ჯგუფში შედის არატრადიციული ოფშორული ზონების უნივერსალური ოფშორული იურისდიქციები (მაგ., ირლანდია, კვიპროსი, მალტა).

ოფშორული ზონების შერჩევისას განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა გადასახადების დონეს, ანგარიშგების აუცილებლობას, ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილების შესახებ შეთანხმებას, კონფიდენციალობას. მათი გათვალისწინებით ოფშორული ზონები იყოფა სამ ჯგუფად:

პირველი ჯგუფის ოფშორული ზონები ხასიათდება დაბეგვრის დაბალი დონით, აღრიცხვის არარსებობით და კონფიდენციალობის მაღალი დონით. ამ ჯგუფში შედის „მესამე სამყაროს“ პატარა ქვეყნები. ეს ოფშორები ცნობილია „ქოქოსის ოფშორების“ სახელწოდებით. ესენია: ბაჰამის, კაიმანის, პანამის, ბრიტანული ვირჯინიის კუნძულები, მენი, ტერკსი, კაიკოსი და სხვ. ამ ზონებში კომპანიები გადასახადებს არ იხდიან, მაგრამ გათვალისწინებულია ყოველწლიური ფიქსირებული მოსაკრებელი.

მეორე ჯგუფის ოფშორებში დაწესებულია საგადასახადო შეღავათები, ამასთან, აუცილებელია ფინანსური ანგარიშგება. ამ ჯგუფში შედის კვიპროსი, აშშ–ის დელავერისა და ვაიომინგის შტატები.

მესამე ჯგუფში შედის ის ქვეყნები, რომლებიც ფორმალურად არ მიეკუთვნება ოფშორულ ზონებს, მაგრამ მათი საგადასახადო კოდექსი ითვალისწინებს დაბალ დაბეგვრას. ეს ქვეყნებია: ავსტრია, დიდი ბრიტანეთი, ბელ-

გია, ლუქსემბურგი, ნიდერლანდი, შვეიცარია და სხვ.

ოფშორული კომპანია (offshore company) – ფირმა, რომელიც მთლიანად თავისუფლდება გადასახადებისაგან, ან სარგებლობს მნიშვნელოვანი საგადასახადო შეღავათებით. იგი, როგორც წესი, არ შეიძლება იყოს თავისი ოფიციალური იურისდიქციის რეზიდენტი, ე.ი. არარეზიდენტულია იმ ტერიტორიაზე, სადაც რეგისტრირებულია. აქედან წარმოდგება ტერმინი offshore, რაც „ნაპირს გარეთ“ საქმიანობას გულისხმობს. ეს იმას ნიშნავს, რომ მისი მართვის ცენტრი საზღვარგარეთ მდებარეობს. აღნიშნული ტერმინი პირველად გამოიყენეს დიდ ბრიტანეთში, სადაც იგი ამავე დროს ნიშნავს საქმიანობას „საზღვრის გარეთ“.

ოფშორული კომპანიის ნებისმიერი კომერციული ოპერაცია უნდა ხორციელდებოდეს იურისდიქციის ზღვარს იქით, სადაც რეგისტრირებულია კომპანია. იგი იხდის მხოლოდ ყოველწლიურ სარეგისტრაციო გადასახადს. ასეთ კომპანიებში გამარტივებულია სარეგისტრაციო პროცედურა და მმართველობა, არ ხორციელდება სავალუტო კონტროლი. მათ არ მოეთხოვებათ აუდიტორული შემოწმება, მინიმუმამდეა დაყვანილი საფინანსო ანგარიშგება.

ოფშორული კომპანიის მფლობელობა ხორციელდება ანონიმურობისა და კონფიდენციალურობის მაღალი გარანტიით, რაც განმტკიცებულია საყოველთაო უფლებათა ნორმებით და იმ კანონმდებლობით, სადაც რეგისტრირებულია იგი. ოფშორულ კომპანიას შეიძლება ჰქონდეს წარმომადგენლობები და ფილიალები საზღვარგარეთაც. უკანასკნელ პერიოდში ოფშორული მომსახურების მარეგულირებელი კანონმდებლობა სულ უფრო მოქნილი ხდება. ამ ბოლო დროს ყურადღებას იპყრობს დაბეგვრის „მცოცავი“ სკალის მქონე საერთაშორისო კომპანიების გამოჩენა, რომელთათვისაც გადასახადს ადგენენ შემოსავლების წყაროს შესაბამისად.

შემოსავალზე გადასახადი ტრადიციულ კომპანიებთან შედარებით ბევრად ნაკლებია ოფშორული კომპანიის მიმართ, ან საერთოდ არ არსებობს. ისინი შეღავათიანი საგადასახადო რეჟიმით სარგებლობენ.

ოფშორული ტიპის ფირმების რიცხვს მიეკუთვნება აგრეთვე კომპანიები „კერძო“ ოფშორული რეჟიმით. საქმე ეხება ისეთ კომპანიებს, რომელთა ოფშორუ-

ლი ოპერაციები განთავისუფლებულია გადასახადების ნაწილისაგან. ამგვარი კომპანიები რეგისტრირებულია, მაგალითად, შვეიცარიაში. ამ ქვეყნის კანონმდებლობა განსაზღვრული ტიპის ფირმებს ოფშორული საქმიანობის განხორციელების ნებას რთავს.

ოფშორული ფირმების ფინანსური მომსახურებისთვის იქმნება ოფშორული ბანკები, სხვადასხვა სახის საფინანსო კომპანიები.

მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთ ქვეყანაში არსებობს „ანტიოფშორული“ კანონმდებლობა, საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების რთულ სისტემაში ოფშორული ბიზნესის პოტენციალი საკმაოდ დიდია. კერძოდ, ოფშორული კომპანიის მფლობელს ენიჭება უცხოური კომპანიის სახელით ხელმოწერის უფლება, მისი საბანკო ანგარიშის ოპერატიული მართვის ნებართვა, უცხოური კომპანიის სახელით ხელშეკრულების დადების შესაძლებლობა, შვილობილი კომპანიებისა და საზღვარგარეთ თავისი წარმომადგენლობების შექმნის უფლება და ა.შ. ოფშორული ფირმის შექმნით მისი მფლობელისათვის ხელმისაწვდომი ხდება საფინანსო და საინვესტიციო მომსახურებით სარგებლობა. მაგ., ფართოდ არის დანერგილი ოფშორული ფირმის მეშვეობით, კორპორაციულ-დებეტური და საკრედიტო-საბანკო ბარათების გახსნა.

ოფშორული კომპანიების რეგისტრაციის ფორმა განისაზღვრება ინგლისურ-საქსონური და ფრანკო-გერმანული სამართლებრივი სისტემებით.

ინგლისურ-საქსონური სამართლებრივი სისტემის ორგანიზაციული ფორმებია: ინდივიდუალური საწარმო, სრული პარტნიორობა, შეზღუდული პარტნიორობა, კერძო კომპანია, საჯარო კომპანია (კორპორაცია), საერთაშორისო ბიზნესის კომპანია.

ფრანკო-გერმანული სამართლებრივი სისტემის ორგანიზაციული ფორმებია: ინდივიდუალური საწარმო, სრული ამხანაგობა, კომანდიტური ამხანაგობა, დახურული აქციონერული საზოგადოება, ღია აქციონერული საზოგადოება, საერთაშორისო ბიზნესის კომპანია.

ოფშორული კომპანიის რეგისტრაცია ხორციელდება მოცემული ქვეყნის კანონმდებლობის საფუძველზე

ოქროს ბაზარი (gold market) – ბაზარი, სადაც ოქროს ყიდიან და ყიდულობენ მონეტებისა და ზოდების სახით. ოქროს ბაზარი არსებობს ყველა მთავარ ფინანსურ ცენტრში, ნიუ-იორ-

კის გამოკლებით, თუმცა ოქროთი შეუზღუდავი ვაჭრობა ყველა ქვეყანაში არ ხორციელდება.

ოქროს პარიტეტი (golden parity) – თანაფარდობა სხვადასხვა ქვეყნის ვალუტებს შორის ოქროს წონითი რაოდენობის, ოქროს შემცველობის მიხედვით. ოქროს პარიტეტი გაუქმდა 1978 წელს (იხ. მსოფლიო სავალუტო სისტემა).

„ოქროს საუკუნის" ზრდა ("golden age" growth) – ბალანსირებული ზრდა ეკონომიკური ზრდის თეორიაში, როდესაც ეკონომიკური ზრდის გარანტირებული ტემპი სრული დასაქმების პირობებში ბუნებრივი ზრდის ტემპის ტოლია. ტერმინი შემოიღო ჯოან რობინსონმა, რომლის აზრითაც, ასეთი სიტუაცია წარმოიქმნება ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩაურეველობის პირობებში.

ოქროს ტეზავრაცია (hoarding of gold) – 1. ოქროს დაგროვება განძის სახით; 2. ქვეყნის ოქროს მარაგის შექმნა; 3. ფულის დაგროვება მიმოქცევიდან მისი ამოღებით.

პ

პაბლისიტი (publicity) – რეკლამა, პოპულარობა; საქონელმიმოქცევის არხებში ინფორმაციის გავრცელება საქონლისა და მომსახურების და მათი მწარმოებელი ფირმების შესახებ მოთხოვნის სტიმულირების მიზნით; პროპაგანდისტული კამპანია.

პაი (share) – წილი ფულადი შენეტანის სახით ფირმის კაპიტალში ფიზიკური ან იურიდიული პირების მიერ.

პანამა (panama) – თანამდებობის პირების მოსყიდვასთან დაკავშირებული მსხვილი თაღლითობა.

პაპავა ვლადიმერი (დაიბ. 1955) (Papava Vladimer) – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი (1997), ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი (1990), პროფესორი (1992), საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდის მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი. დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საინჟინრო-ეკონომიკური ფაკულტეტი ეკონომიკური კიბერნეტიკის სპეციალობით (1977), სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ცენტრალური ეკონომიკურ-მათემატიკური ინსტიტუტის ასპირანტურა (მოსკოვი, რუსეთი, 1982). იყო საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკისა და სამართლის ინსტიტუტის უმც-

როსი მეცნიერ-თანამშრომელი (1977-1978); სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ცენტრალური ეკონომიკურ-მათემატიკური ინსტიტუტის სტაჟიორი-მკვლევარი (1978-1979); საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკისა და სამართლის ინსტიტუტის უმცროსი (1982), უფროსი (1982-1987), წამყვანი (1987-1989), მთავარი (1989-1991) მეცნიერ-თანამშრომელი; საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორი (1991-1996); საქართველოს ეკონომიკის მინისტრი (1994-2000), საქართველოს პრეზიდენტის საპარლამენტო მდივნის მოადგილე (2000-2001); ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაკროეკონომიკის კათედრის გამგე (2003-2005); ჯონს ჰოპკინსის სახელობის უნივერსიტეტის საერთაშორისო ურთიერთობათა სკოლის, ცენტრალური აზიისა და კავკასიის ინსტიტუტის მიწვეული მკვლევარი (2005-2006); საქართველოს პარლამენტის წევრი და საფინანსო-საბიუჯეტო კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილე (2004-2008). 2001 წლიდან არის საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდის მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი. დაცული აქვს საკანდიდატო დისერტაცია თემაზე: „რეგიონის სამშენებლო კომპლექსის მოდელირება სახალხო მეურნეობის განვითარების ერთიან ეკონომიკურ-მათემატიკურ მოდელთა სისტემაში“ (1982), სადოქტორო – „საზოგადოებრივი წარმოების პროდუქტიულობა და მისი დარგთაშორისი ანალიზი“ (1989).

ვ. პაპავა არის 200-მდე სამეცნიერო ნაშრომის — მონოგრაფიების, სახელმძღვანელოებისა და სტატიების ავტორი, მათ შორის: „საზოგადოებრივი წარმოების პროდუქტიულობა და დარგთაშორისი ბალანსის მოდელები“ (რუსულ ენაზე, თბილისი, „მეცნიერება“, 1989); „საქართველო საბაზრო ეკონომიკის გზაზე“ (ქართულ და რუსულ ენებზე, თბილისი, „მეცნიერება“, 1995); „საერთაშორისო სავალუტო ფონდი საქართველოში: მიღწევები და შეცდომები“ (რუსულ ენაზე, თბილისი, „იმპერიალი“, 2000); „პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომია და საქართველოს ეკონომიკა“ (ქართულ ენაზე, თბილისი, „პდპ“, 2002); „საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ბრწყინვალება და სიღატაკე პოსტკომუნის-

ტურ საქართველოში“ (ინგლისურ ენაზე, ლარედო (აშშ), „ვიპაბლიშკომი“, 2003); „საფინანსო გლობალიზაცია და პოსტკომუნისტური საქართველო“ (თანაავტორი ვეფხია ჩოხელი, ინგლისურ ენაზე, ნიუ-იორკი, „აიუნივერსი“, 2003); „მაკროეკონომიკური რეგულირების მეთოდები და მოდელები“ (თანაავტორები იური ანანიაშვილი, იაკობ მესხია, ავთანდილ სილაგაძე, გიორგი წერეთელი. ქართულ ენაზე, თბილისი, „მეცნიერება“, 2003); „ცენტრალური კავკასია და საქართველოს ეკონომიკა“ (თანაავტორები თეიმურაზ ბერიძე და ელდარ ისმაილოვი, რუსულ ენაზე, ბაქო (აზერბაიჯანი), „ნურლანი“, 2004); „პოსტკომუნისტური გარდამავალი პერიოდის მაკროეკონომიკა“ (ქართულ ენაზე, თბილისი, „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 2005); „პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომიის ნარკვევები“ (თანაავტორი თეიმურაზ ბერიძე, რუსულ ენაზე, მოსკოვი (რუსეთი), „დელო ი სერვის“, 2004); „ნეკროეკონომიკა: პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომია“, (ინგლისურ ენაზე, ნიუ-იორკი, „აიუნივერსი“, 2005); „ცენტრალური კავკასია: გეოპოლიტიკიდან გეოეკონომიკამდე“ (თანაავტორი ელდარ ისმაილოვი, რუსულ ენაზე, სტოკჰოლმი, „საისპრესი“, 2006); „ცენტრალური კავკასია: გეოპოლიტეკონომიკური ნარკვევები“ (თანაავტორი ელდარ ისმაილოვი, ინგლისურ ენაზე, სტოკჰოლმი, „საისპრესი“, 2006); „ცენტრალური კავკასია: ისტორია, პოლიტიკა, ეკონომია“ (თანაავტორი ელდარ ისმაილოვი, რუსულ ენაზე, მოსკოვი (რუსეთი), „მისლი“, 2007) და სხვ.

ვ. პაპავა არის შემდეგი აკადემიების, საზოგადოებებისა და ასოციაციების წევრი: ეკონომიკური თეორიის მიღწევების საზოგადოება (აშშ, 1990), დანახარჯები–გამოშვების საერთაშორისო ასოციაცია (ავსტრია, 1992), ინფორმატიზაციის საერთაშორისო აკადემია (გაერო, 1994), საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია (საქართველო, 1994), ნიუ-იორკის მეცნიერებათა აკადემია (აშშ, 1995), დასავლეთის საერთაშორისო ეკონომიკური ასოციაცია (აშშ, 1996), მეცნიერების, განათლების, მრეწველობისა და ხელოვნების საერთაშორისო აკადემია (აშშ, 1997), სამეფო ეკონომიკური საზოგადოება (დიდი ბრიტანეთი, 1997), საერთაშორისო ატლანტიკური

ეკონომიკური საზოგადოება (აშშ, 1998), ლუდვიგ ფონ მიზესის ინსტიტუტი (აშშ, 2006), ამერიკის ეკონომიკური ასოციაცია (აშშ, 2006), ცენტრალური ევრაზიის შემსწავლელი საზოგადოება (აშშ, 2006), შედარებითი ეკონომიკური კვლევების ევროპული ასოციაცია (იტალია, 2006), ამერიკის პოლიტიკურ მეცნიერებათა ასოციაცია (აშშ, 2006), პოლიტიკურ და სოციალურ მეცნიერებათა ამერიკის აკადემია (აშშ, 2006).

სხვა საქმიანობა: ჟურნალ „საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე" – ეკონომიკის სერია, მთავარი რედაქტორი (1992–2005), საქართველოს სწავლულ ექსპერტთა საბჭოს ეკონომიკის სექციის თავმჯდომარე (1992–2003), საქართველოს პრეზიდენტის ეკონომიკური საბჭოს წევრი (1993–2003, 2005 წლიდან დღემდე), მსოფლიო ბანკის ალტერნატიული მმართველი (აშშ, 1994–2000), ჟურნალ „გარდამავალი ეკონომიკის პრობლემების" რედკოლეგიის წევრი (აშშ, 1997 წლიდან დღემდე), ჟურნალ „საზოგადოება და ეკონომიკის" რედკოლეგიის წევრი (რუსეთი, 1998 წლიდან დღემდე), საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის სამეცნიერო ეკონომიკური საბჭოს თავმჯდომარე (2002 წლიდან დღემდე), ჟურნალ „კავკასია და გლობალიზაციის" რედკოლეგიის წევრი (შვედეთი, 2006 წლიდან დღემდე), დემოკრატიული გარდაქმნების პროექტის ტრანსატლანტიკური მმართველი ჯგუფის წევრი, (აშშ, 2006 წლიდან დღემდე), ჯონ ჰოპკინსის უნივერსიტეტის, ცენტრალური აზიისა და კავკასიის ინსტიტუტის და უფსალას უნივერსიტეტის აბრეშუმის გზის შემსწავლელი პროგრამის ერთობლივი სამეცნიერო ცენტრის წამყვანი, ასოცირებული, მთავარი მეცნიერ–თანამშრომელი (აშშ–შვედეთი, 2006 წლიდან დღემდე), სოციალური და ეკონომიკური კვლევების ცენტრის მრჩეველთა საბჭოს წევრი (პოლონეთი, 2007 წლიდან დღემდე).

ჯილდოები: საქართველოს განათლების სამინისტროს რესპუბლიკური პრემიის ლაურეატი წიგნისათვის „სამრეწველო საწარმოს ორგანიზაცია და დაგეგმვა" (თანაავტორი გიორგი პაპავა, 1987), მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგში საქართველოს სახელმწიფო პრემიის ლაურეატი ნაშრომთა ციკლისათვის „მაკროეკონომიკური რეგულირების მეთოდები და მოდელები (თანაავტორობით, 2004).

პარალოგიზმი (paralogism) [ბერძ. paralogismos] – წინა-

სწარგანზრახულად დაშვებული ლოგიკური შეცდომა, როგორც კანონებისა და დადგენილი წესების დარღვევის შედეგი. ახლოსაა სოფიზმთან.

პარეტო-გაუმჯობესება (Pareto-improvement) – რესურსების ისეთი გადანაწილება, როდესაც ეკონომიკური აგენტების ერთი ნაწილის კეთილდღეობის ზრდა არ ამცირებს მეორე ნაწილის კეთილდღეობის დონეს. პარეტოს თეორია აღიარებულია კეთილდღეობის ახალ ეკონომიკურ თეორიად.

პარეტო ვილფრედო (1848–1923) (Pareto Vilfredo) – იტალიელი ეკონომისტი და სოციოლოგი, რომელმაც ფართო განათლება მიიღო მათემატიკის სფეროში, საერთოდ, საბუნებისმეტყველო და ტექნიკურ მეცნიერებებში. 1892 წელს გახდა ლეონ ვალრასის მემკვიდრე ლოზანის უნივერსიტეტის ეკონომიკის კათედრის ხელმძღვანელის პოსტზე. 1896–1899 წლებში კითხულობდა პოლიტიკური ეკონომიის კურსს. დიდი წვლილი მიუძღვის ეკონომიკურ თეორიაში სტატისტიკისა და მათემატიკური მოდელების გამოყენებაში. ნაშრომში „პოლიტიკური ეკონომიის სახელმძღვანელო“ (1906) პარეტო უარყოფდა კარდინალური სარგებლიანობის კონცეფციას, გაცვლის ოპტიმალური პირობების კვლევაში იყენებდა განუსაზღვრელობის მრუდებს, რომლებიც მეცნიერულ ბრუნვაში პირველად შემოიტანა ეჯუორთმა. პარეტომ შექმნა კეთილდღეობის ეკონომიკური თეორიის საფუძვლები, რითაც დიდი წვლილი შეიტანა ეკონომიკური მეცნიერების განვითარებაში.

პარეტოს ოპტიმუმი (Pareto optimum) – რესურსებისა და მზა პროდუქციის ისეთი განაწილება, როდესაც არ ხდება გადანაწილება იმგვარი სახით, რაც გააუმჯობესებდა ერთი ინდივიდის მდგომარეობას სხვათა მდგომარეობის გაუარესების ხარჯზე. ეს კონცეფცია ეკუთვნის ვილფრედო პარეტოს და ატარებს მის სახელს. კეთილდღეობის ეკონომიკური თეორიის მნიშვნელოვანი ნაწილი დაკავშირებულია იმ პირობების ანალიზთან, რომელთა შემთხვევაშიც შეიძლება პარეტოს ოპტიმუმის მიღწევა. მიუხედავად ამ უკანასკნელის დიდი თეორიული დანიშნულებისა, პარეტოს კრიტერიუმის პრაქტიკული გამოყენება ძალზე შეზღუდულია, ვინაიდან იგი მიუღებელია იმ ალტერნატივების შერჩევისას, რომელიც გულისხმობს ერთი ინდივიდის

მდგომარეობის გაუმჯობესებას სხვათა ხარჯზე. გამომდინარე იქიდან, რომ ნებისმიერ ეკონომიკურ პოლიტიკას მოაქვს ზიანი ადამიანთა ამა თუ იმ ჯგუფისათვის, ეს გარემოება სერიოზულად ზღუდავს პარეტოს ოპტიმუმის პრაქტიკულ გამოყენებას. ამ შეზღუდვის გადასალახავად ზოგიერთი ეკონომისტი ცდილობს სამართლიანი განაწილების კონცეფციით, ან კომპენსაციის კრიტერიუმების გამოყენებით შეავსოს და განამტკიცოს პარეტოს ოპტიმუმი.

„პარიზის კლუბი“ („Paris Club“) – არაფორმალური ორგანიზაცია, რომლის ჩარჩოებში კრედიტორი-ქვეყნები აწარმოებენ მოლაპარაკებებს მოვალე-ქვეყნებთან სახელმწიფო ვალის პირობებისა და სტრუქტურის ცვლილებების გადასინჯვასთან დაკავშირებით. პარიზის კლუბს არა ჰყავს მუდმივი წევრები. იგი ღიაა ყველასთვის, ვისაც მოსწონს მისი პრაქტიკული საქმიანობა და მუშაობის პირობები.

პარიტეტი (parity) [<ლათ. paritas (paritatis) თანასწორობა] – 1. ტოლობა, ტოლფასოვნება, თანასწორობა, თანაბარი მდგომარეობა; 2. თანაფარდობა სხვადასხვა ქვეყნის ვალუტებს შორის მათი მსყიდველობითი უნარის მიხედვით (მსყიდველობითუნარიანობის პარიტეტი).

პარტნიორობა (partnership) – ფირმის ერთ-ერთი ორგანიზაციული ფორმა, რომელიც აერთიანებს ორი ან მეტი სამეურნეო სუბიექტის კაპიტალს. არსებობს პარტნიორობის ორი სახე: გენერალური და შეზღუდული. **გენერალური პარტნიორობა** გულისხმობს ფირმის ყველა ვალდებულებაზე მისი თითოეული მესაკუთრის შეუზღუდავ პასუხისმგებლობას. მაგ., ფირმის გაკოტრების შემთხვევაში კომპანიონი, რომელსაც ეკუთვნის ფირმის საკუთრების 1%, ისევე პასუხისმგებელია, როგორც ის, ვისაც დანარჩენი 99 % ეკუთვნის. **შეზღუდული პარტნიორობისას** ვალდებულებებზე პასუხისმგებლობა განისაზღვრება კომპანიონებს შორის იურიდიულად გაფორმებული ხელშეკრულების შესაბამისად.

პარცელა (parcel) [<ფრანგ. parcelle ნაწილაკი] – მიწის მცირე ნაკვეთი, რომელზეც მეურნეობას ეწევიან.

პასივი (passive voice, liability) – 1. საწარმოს ვალებისა და ვალდებულებების ერთობლიობა (საპირისპიროა – აქტივი); 2. დანახარჯის გადამეტება შემოსავლებზე; 3. ბუღალტრული ბალანსის მარჯვენა მხარე, რომელიც

აღნიშნავს საწარმოს საშუალებების წარმოქმნისა და დაფინანსების წყაროებს.

პასიური საგადასახდელო ბალანსი (unfavourable pay balance) – საგადასახდელო ბალანსი, რომელშიც ქვეყნის მიერ საზღვარგარეთ გაწეული ხარჯები და გადასახდელები აღემატება საზღვარგარეთიდან შემოსულ ფულად საშუალებებს.

პასიური სავაჭრო ბალანსი (unfavourable trade balance) – სავაჭრო ბალანსი, რომელშიც იმპორტი აღემატება ექსპორტს.

პატენტი (patent) [<ლათ. patens(patentis) ღია, აშკარა] – ოფიციალური მოწობა, გაცემული კომპეტენტური სახელმწიფო ორგანოების მიერ გამომგონებლის ან იმ პირის სახელზე, რომელსაც გამომგონებელმა დაუთმო თავისი გამოგონება. ეს მოწმობა მფლობელს ანიჭებს განსაკუთრებულ მონოპოლიურ უფლებას აკონტროლოს თავისი გამოგონების გამოყენება დროის განსაზღვრულ პერიოდში (ვთქვათ, 20 წლის მანძილზე) და მიიღოს გარკვეული საზღაური თავისი გამოგონებისათვის.

პატერნალიზმი (paternalism) [<ლათ. paternus მამობრივი] – იდეოლოგიური დოქტრინა წარმოებაში დასაქმებულთა მიმართ მესაკუთრის დამოკიდებულების შესახებ და ამ დოქტრინის შესაბამისი ღონისძიებების გატარების პოლიტიკა.

პაუპერი (pauper) [<ლათ. pauper ღატაკი] – მათხოვარი, არსებობის საშუალებებს მოკლებული ადამიანი.

პაუშალური თანხა (sum total) (გერმ. pauschal) – ერთიანად აღებული მთლიანი თანხა, მისი შემადგენელი ნაწილების დიფერენციაციის გარეშე; მაგ., სავაჭრო გარიგებისას განსაზღვრული მომსახურებისათვის დაწესებული თანხა და ა.შ.

პენსია (pension) – საპენსიო, სადაზღვევო და სხვა ფონდებიდან გაცემული რეგულარული ფულადი თანხა იმ მოქალაქეებზე, რომლებსაც შეუსრულდათ საპენსიო ასაკი, აგრეთვე ინვალიდობასთან ან მარჩენალის დაკარგვასთან დაკავშირებით, ასევე ზოგიერთ სხვა შემთხვევაშიც. იგი, როგორც წესი, არსებობის ძირითადი წყაროა და არ ექვემდებარება დაბეგვრას.

პეტი უილიამ (1623–1687) (Petty William) – ინგლისელი ეკონომისტი და მრავალმხრივ განსწავლული მეცნიერი. კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის მამამთავარი. პეტიმ ჯერ მედიცინა

შეისწავლა ლეიდენის, პარიზისა და ოქსფორდის უნივერსიტეტებში, ხოლო 1649 წელს ოქსფორდის უნივერსიტეტში ფიზიკის დოქტორის ხარისხი მიიღო, 1651 წელს კი ანატომიისა და მუსიკის პროფესორი გახდა. პეტის სპეციალური ეკონომიკური განათლება არ ჰქონია. საბუნებისმეტყველო მეცნიერებაში შემუშავებული მეთოდოლოგია და პრინციპები მას ეკონომიკის ღრმად შესწავლაშიც დაეხმარა. პეტის დიდი დამსახურებაა ის, რომ მან პირველმა მიაქცია ყურადღება სიმდიდრის ორ ფაქტორს – შრომასა და მიწას. იგი სიმდიდრის წყაროდ მიიჩნევდა არა მიმოქცევის, არამედ მთლიანად წარმოების სფეროს. პეტი აღნიშნავდა: „შრომა მამაა და უაქტიურესი წყარო სიმდიდრისა, ხოლო მიწა დედაა მისი“. პეტიმ პირველმა დააყენა საკითხი დიფერენციული რენტისა და მიწის ფასის შესახებ. მან განსაზღვრა ღირებულება, როგორც დახარჯული შრომის შედეგი, დაადგინა რაოდენობრივი დამოკიდებულება ღირებულების სიდიდესა და შრომის მწარმოებლურობას შორის, მაგრამ ღირებულების სიდიდის გაზომვას ცდილობდა მხოლოდ ორი ფაქტორით: მიწითა და შრომით. იგი საზოგადოების ეკონომიკურ განვითარებას განიხილავდა ეკონომიკურ კანონებთან დამოკიდებულებაში, თუმცა აიგივებდა საზოგადოებრივ, ეკონომიკურ და ბუნების კანონებს, განიხილავდა მათ როგორც მუდმივსა და შეუცვლელს.

პეტის კალამს ეკუთვნის შემდეგი ნაშრომები: „ტრაქტატი გადასახადებისა და მოსაკრებლების შესახებ“ (1662), „ირლანდიის პოლიტიკური ანატომია“ (1672), „პოლიტიკური არითმეტიკა“ (1683), „ზოგი რამ ფულის შესახებ“ (1682), „სიტყვა ბრძენთათვის“ (1662) და ა.შ.

პიგუ არტურ (1877–1959) (Pigou Arthur) – ინგლისელი ეკონომისტი, ალფრედ მარშალის შემდეგ. 1908–1944 წლებში კემბრიჯის უნივერსიტეტში ეკონომიკის კათედრის ხელმძღვანელი. დიდი ღვაწლი მიუძღვის დაბეგვრის თეორიის განვითარებაში. პიგუმ საფუძველი ჩაუყარა გარე ეფექტების (ექსტერნალიების) თეორიას. უარყოფითი გარე ეფექტების ნეიტრალიზაციის პიგუსეულ მეთოდს პიგუს გადასახადი ეწოდა.

პარეტოს კეთილდღეობის ეკონომიკური თეორიისაგან განსხვავებით, პიგუ ამტკიცებდა, რომ ვინაიდან გადანაწილება არ ამცირებს მთლიან შემოსავალს, ხოლო ზღვრული სარგებლიანობა შემოსავლის კლებადი ფუნ-

ქციაა, ამიტომ სიმდიდრის გადაცემა მდიდრებისაგან ღარიბებისთვის გაზრდის საერთო კეთილდღეობას.

პიგუს ნაშრომები ფულისა და შემოსავლების თეორიაში – „დასაქმების თეორია“ (1933) და „დასაქმება და წონასწორობა“ (1941) – ძირითადად ასახავენ დასაქმებისა და შემოსავლების კლასიკური თეორიის შინაარსს. ამის გამო, კეინზის მხრიდან კრიტიკა უმთავრესად პიგუს დაატყდა თავს. მიუხედავად ამისა, მან შექმნა სრული დასაქმების მიღწევის მექანიზმი კეინზიანური სისტემის ჩარჩოებში. ამ მექანიზმმა მიიღო პიგუს ეფექტის სახელწოდება. იგი მდგომარეობს შემდეგში: არასრული დასაქმების პირობებში ფასების დაცემა ზრდის ნაღდი ფულის რაოდენობას. ეს იწვევს საქონელზე მოთხოვნის ზრდას და შესაბამისად, დასაქმების გადიდებას.

პიგუს მტკიცებით, ფასების ზრდასა და, აქედან გამომდინარე, საბაზრო წონასწორობის დარღვევას თან სდევს მომხმარებელთა შესაბამისი საბაზრო ქცევა: მიმდინარე მოთხოვნის ხარჯზე ფულადი შემოსავლების ტეზავრირებული ნაწილის გადიდება. ამას მოჰყვება მოხმარებისათვის განკუთვნილი ფულადი შემოსავლების ოდენობის შემცირება, რაც უარყოფით გავლენას მოახდენს მიმდინარე მოთხოვნაზე, გამოიწვევს ფასების შემცირებას და საბაზრო წონასწორობის აღდგენას. ფულადი შემოსავლების გამოყენების სფეროში მოქმედი მექანიზმის გარე ეფექტი, რომელიც აისახება ეკონომიკური წონასწორობის შენარჩუნებაში, ატარებს ა. პიგუს სახელს და ცნობილია **პიგუს ეფექტის** სახელწოდებით.

პიგუს ნაშრომებიდან, აგრეთვე აღსანიშნავია: „სიმდიდრე და კეთილდღეობა“ (1912), „კეთილდღეობის ეკონომიკა“ (1921), „ნარკვევები გამოყენებით ეკონომიკურ თეორიაში“ (1923), „სამრეწველო რყევები“ (1927), „სრული დასაქმებიდან გადახრა“ (1945) და ა.შ.

პიგუს გადასახადი (Pigouian tax) – გადასახადი, დაწესებული უარყოფითი გარე ეფექტების (ექსტერნალიების) კორექტირებისა და ნიველირებისათვის. პიგუს გადასახადით იბეგრება ასეთი გარე ეფექტის წარმომქმნელი. ამასთან, გადასახადის ოდენობა უნდა განისაზღვროს იმგვარად, რომ გარე ეფექტის კერძო დანახარჯები საზოგადოებრივი ხარჯების ტოლი იყოს.

პიკი (peak) – წარმოების აღმავლობის ზედა წერტილი, რო-

მელიც ხასიათდება ეკონომიკური ზრდის უმაღლესი ტემპით. პიკის შემდეგ იწყება წარმოების დაცემა.

პინტა (pint) – მოცულობისა და ტევადობის ერთეული აშშ-ში, დიდ ბრიტანეთსა და ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში; დიდ ბრიტანეთში 1 პ = 1/8 გალონს ანუ 0,568 ლიტრს; აშშ-ში განასხვავებენ თხევად პინტას (უდრის 1/8 ამერიკულ გალონს, ანუ 0,473 ლიტრს) და ფხვიერ პინტას (უტოლდება 1/64 ამერიკულ ბუშელს, თავის მხრივ, ბუშელი უდრის 0,551 ლიტრს).

პირადი მომსახურება (personal service) – მომსახურების ის სახეები, რომლებიც უშუალო ზემოქმედებას ახდენენ ადამიანზე. ამ ჯგუფში პირობითად შედის მომსახურების სფეროს შემდეგი დარგები: განათლება, ხელოვნება, კულტურა, ჯანმრთელობის დაცვა, საყოფაცხოვრებო მომსახურება, სოციალური უზრუნველყოფა, ფიზკულტურა და სპორტი, რეკრეაციული მომსახურება, შინამოსამსახურეთა მომსახურება.

პირადი შემოსავალი (personal income) – ცალკეული ფიზიკური პირების შემოსავალი გადასახადების გადახდამდე.

პირდაპირი გადასახადი (direct tax) – რეგულარული საგადასახადო ანარიცხი, რომელსაც მოცემული ქვეყნის ფიზიკური და იურიდიული პირები უხდიან სახელმწიფოს (ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებს) შემოსავლის ყველა სახიდან, მოგებისა და საკუთრებიდან მიღებული შემოსავლების ჩათვლით. პირდაპირ გადასახადებს მიეკუთვნება მოგებაზე გადასახადი, საშემოსავლო გადასახადი, ქონების გადასახადი და ა.შ.

პირველადი ბაზარი (primary market) – ბაზარი, სადაც ფასიან ქაღალდებს ყიდიან მათი ემიტენტები.

პირველი გირავნობის სიგელი (senior mortgage) – უძრავი ქონების უზრუნველყოფილი ნაწილი, რომელიც ვალის დაუბრუნებლობის შემთხვევაში კრედიტორს აძლევს უპირატეს უფლებას დაგირავებული ქონების გაყიდვის შედეგად მისაღებ შენატანებზე.

პირობითი პროგნოზი (conditional forecast) – სამომავლო ეკონომიკური მოვლენების განჭვრეტა, გამოხატული განსაზღვრული ფორმით.

პლასტიკური ბარათი (plastic card) – ყველა სახის საგადამხდელო ბარათი – საბანკო-საკრედიტო, დებიტორული, სამ-

გზავრო და ა.შ.

პლებისციტი (plebiscite) [<ლათ. plebiscitum ხალხის გადაწყვეტილება] – საერთო-სახალხო კენჭისყრა, რეფერენდუმი.

პლებისციტური დიქტატურა (plebiscite's dictatorship) – სახელმწიფო მმართველობის ისეთი მექანიზმი, რომლის დროსაც ჩვეულებრივად ტარდება არჩევნები, ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ მმართველ ფენებს ან, უფრო სწორად, რამდენიმე მმართველ პირს ყოველთვის აქვთ არჩევნებში სასურველი შედეგის მიღწევის რეალური შესაძლებლობა.

პოზიტივიზმი (positivism) – ეკონომიკური მეცნიერების ფილოსოფია, ფილოსოფიური დოქტრინა, რომელიც ამტკიცებს, რომ დასკვნები, რომლებიც არ შეიძლება შემოწმებული იყოს ემპირიულად, მეტი რომ არა ვთქვათ, არამეცნიერულია.

პოზიტიური ეკონომიკური თეორია (positive economics) – ეკონომიკური თეორიის ნაწილი და ეკონომიკური ანალიზის ის ტიპი, რომელიც ეყრდნობა ფაქტებით განმტკიცებულ დებულებებსა და დასკვნებს. იგი სწავლობს ეკონომიკას ისეთს, როგორიც არის, უპასუხებს კითხვას – „რა არის?“ და არა კითხვას – „რა უნდა იყოს?“ ნორმატიული ეკონომიკური თეორიისაგან განსხვავებით, პოზიტიური ეკონომიკური თეორია არ იძლევა სამომავლო რეკომენდაციებს, იგი ნორმატიული ეკონომიკური თეორიის საყრდენია. იგი ფაქტობრივი მტკიცებით უპასუხებს ისეთ კითხვებს, როგორიცაა, მაგალითად, მოსახლეობის რამდენი პროცენტია უმუშევარი?

პოლისი (policy) [<იტალ. polizza ხელწერილი, ქვითარი] – მოწმობა, გაცემული სადაზღვევო კომპანიის მიერ ფიზიკური ან იურიდიული პირის სახელზე, რომელმაც ამ კომპანიაში რაიმე დააზღვია. შეიცავს დაზღვევის შესახებ დადებული ხელშეკრულების პირობებს.

პოლიტიკური ეკონომია (political economy) – მეცნიერება, რომელიც სათავეს იღებს XVIII საუკუნის უკანასკნელ მესამედში კლასიკურ-ლიბერალური ეკონომიკური მიმდინარეობის წარმოშობის საფუძველზე კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის სახით, თუმცა ეს სახელწოდება პირველმა შემოიღო ფრანგმა ა. მონკრეტიენმა, როდესაც გამოსცა ნაშრომი „პოლიტიკური ეკონომიის ტრაქტატი“ (1615).

კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის აღმოცენებით მეცნი-

ერების ერთიან სისტემას გამოეყო ეკონომიკა, როგორც დამოუკიდებელი მეცნიერება. კლასიკურმა პოლიტიკურმა ეკონომიამ ცოდნის მთელ არსენალს საკვლევი პრობლემის ირგვლივ მოუყარა თავი, სიღრმისეულად გააანალიზა და ერთიან სისტემაში მოაქცია. ამასთან, მან მეცნიერული კვლევის სფერო გააფართოვა და არ შემოიფარგლა მხოლოდ სოფლის მეურნეობით, მეცნიერულად დაასაბუთა, რომ სიმდიდრის წყარო უნდა ვეძიოთ არა მიმოქცევაში (მერკანტილისტური მიდგომა) ან მხოლოდ მიწათმოქმედებაში (ფიზიოკრატული მიდგომა), არამედ მთლიანად წარმოებაში. კლასიკური პოლიტიკური ეკონომია თავისი მასშტაბებითა და მეცნიერული სიღრმით, რეალური ეკონომიკური მოვლენებისა და ამოცანების ადეკვატური ახსნითა და სისტემური მიდგომით ჭეშმარიტ მეცნიერებად ჩამოყალიბდა, რომელიც საუკუნენახევარზე მეტ ხანს (XVIII საუკუნის 70-იანი წლებიდან XX საუკუნის 30-იან წლებამდე) საფუძვლად ედო მსოფლიოს წამყვანი კაპიტალისტური ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკას.

კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის ბაზაზე აღმოცენდა სხვადასხვა ეკონომიკური მიმდინარეობა. ერთ-ერთი ასეთი მიმდინარეობაა მარქსისტული პოლიტიკური ეკონომია, რომელმაც ფართოდ მოიკიდა ფეხი და საპროგრამო დოკუმენტად იქცა სოციალისტური საზოგადოების აშენების მსურველი ქვეყნებისათვის. მარქსისტულმა პოლიტიკურმა ეკონომიამ, ერთი მხრივ, კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის მიერ გამოკვლეული ზოგიერთი თეორია განავითარა და გააღრმავა, მეორე მხრივ კი, კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიისგან განსხვავებული თეორია შექმნა. მარქსისტული პოლიტიკური ეკონომიის კვლევის საგანი წარმოებით ურთიერთობათა განვითარების კანონზომიერებებია.

მარქსისტულ პოლიტიკურ ეკონომიას დაუკავშირდა ლენინის თეორია, რის საფუძველზეც ჩამოყალიბდა მარქსისტულ-ლენინური პოლიტიკური ეკონომია. ეს უკანასკნელი ორი ნაწილისგან შედგება. პირველი ნაწილია კაპიტალიზმის, ხოლო მეორე – სოციალიზმის პოლიტიკური ეკონომია. კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომია აგებულია მარქსის მოძღვრებაზე, ძირითადად მარქსის „კაპიტალზე", რომელშიც გაანალიზებულია იმდროინდელი კაპიტალიზმის ეკონომი-

კური სისტემა. მას აგვირგვინებს ლენინის იმპერიალიზმის თეორია. მეორე ნაწილი – სოციალიზმის პოლიტიკური ეკონომია ხოტბას ასხამს და იკვლევს იმ სოციალიზმს, რომელიც არსებობდა კომუნისტურ ქვეყნებში.

XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისიდან მარქსისტულ-ლენინურმა პოლიტიკურმა ეკონომიამ, რომელიც საფუძვლად ედო საბჭოთა კავშირისა და სხვა კომუნისტური ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკას, ადგილი დაუთმო.

თანამედროვე დასავლურ ლიტერატურაში ტერმინი – „პოლიტიკური ეკონომია“ გულისხმობს იმ პოლიტიკური ფაქტორების კვლევას, რომლებიც მოქმედებენ ქვეყნის ეკონომიკურ პოლიტიკაზე. „ახალი პოლიტიკური ეკონომია“ შეისწავლის პოლიტიკისა და ეკონომიკის ურთიერთმოქმედების კანონზომიერებებს, ურთიერთკავშირს პოლიტიკური საქმიანობის პრაქტიკულ ასპექტებსა და წმინდა ეკონომიკურ თეორიას შორის.

პოსესია (possessoin) [ლათ. possessio] – მიწის არენდული მფლობელობა.

პოტენციური მეპ (potential GNP, potential output) – მეპ, რომლის წარმოებაც შეიძლება არსებული კაპიტალური რესურსებისა და სამუშაო ძალის პირობებში.

პოტენციური წარმოების მოცულობა (potential output) – ფირმის, დარგის, სექტორის ან მთლიანად ეკონომიკის მაქსიმალურად შესაძლებელი წარმოების მოცულობა, განსაზღვრული წარმოების ფაქტორების უზრუნველყოფით. სხვაობა პოტენციურ და ფაქტობრივ წარმოების მოცულობებს შორის ჭარბი სიმძლავრეების ტოლია.

პრეზენტანტი (presenter) [<ლათ. praesentans წარმომდგენი] – თამასუქის წარმომდგენი.

პრეზენტაცია (presentation) [<ლათ. presentatio] – 1. ფირმის, საქონლის და ა.შ. წარდგენა მისი გაცნობის ან რეკლამის მიზნით; 2. გადასაპირებელი თამასუქის წარდგენა ტრასატისათვის, პირისთვის, რომელიც ვალდებულია ეს თამასუქი გაანაღდოს.

პრეისკურანტი (price-current) [<ფრანგ. prix – ფასი corant მიმდინარე] – სხვადასხვა სახის პროდუქტის, საქონლისა და მომსახურების ფასების ცნობარი.

პრეფერენცია (preference) [<ლათ. praeferre – უპირატესობის მინიჭება] – 1. უპირატესობა, შეღავათი, შეღავათიანი საბაჟო გადასა-

ხადები, დადგენილი სახელმწიფოს მიერ ზოგიერთი ქვეყნის ყველა ან ცალკეული სახის საქონელზე, რაც სხვა ქვეყნების პროდუქციაზე არ ვრცელდება; 2. სავაჭრო შეღავათი, დაწესებული საერთაშორისო ხელშეკრულების საფუძველზე ქვეყნებს შორის ვაჭრობის გაფართოების მიზნით.

პრივატიზაცია (privatization) [<ლათ. privatus – კერძო] – სახელმწიფო საკუთრების გარდაქმნა პერსონიფიცირებულ კერძო საკუთრებად.

პრივილეგიური აქცია (preference share) – აქცია გარანტირებული ფიქსირებული დივიდენდის მიღების უფლებით. მის მფლობელს ხმის მიცემის უფლება არა აქვს და ამდენად, არ მონაწილეობს აქციონერული საზოგადოების მართვაში.

პრინციპალი (principal) [<ლათ. principalis მთავარი] – 1. მთავარი, ძირითადი მევალე ვალდებულებაში; 2. პირი, რომლის სახელითაც მოქმედებს აგენტი.

პრინციპი – „ვინც აბინძურებს, ის იხდის“ (polluter pays principle) – იდეა, რომლის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ ვინც აბინძურებს გარემოს, მან უნდა გადაიხადოს ამ ქმედებისათვის. როგორც ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციამ განაცხადა, ამ პრინციპს შეესაბამება პიგუს გადასახადი, აგრეთვე ნებისმიერი გადასახადი ან მოსაკრებელი, რომელიც ასტიმულირებს გარემოს დაბინძურების შემცირების ღონისძიებებს.

პროგნოზირება (forecasting) – მეცნიერულად დასაბუთებული მსჯელობა, დასკვნები ქვეყნის მომავალი ეკონომიკის ან მისი ცალკეული სფეროების შესაძლებელი მდგომარეობის, აგრეთვე ამა თუ იმ დონის მიღწევის ალტერნატიული გზების, მეთოდებისა და ვადების შესახებ.

პროგრესიული გადასახადი (progressive tax) – გადასახადი, რომლის საშუალო განაკვეთიც იზრდება შემოსავლის ზრდასთან ერთად. პროგრესული გადასახადი შეიძლება არსებობდეს დანახარჯებზეც, როცა საგადასახადო განაკვეთი იზრდება სამომხმარებლო დანახარჯების ზრდის კვალობაზე.

დასავლეთის ქვეყნების საგადასახადო სისტემების უმრავლესობაში გადასახადები პროგრესიულია.

პროდუქტი (product) [<ლათ. productus წარმოებული] – შრომის მატერიალური (ნივთობრივი) ან არამატერიალური (მეცნიერული აღმოჩენა, იდეა და ა.შ.) შედეგი.

პროდუქცია (product) [ლათ. productic, producire მზადება, კე-

თება] – მსოფლიოში, ქვეყანაში, მეურნეობის დარგში, საწარმოში, ცალკეული მუშაკების მიერ დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში წარმოებული პროდუქტების ერთობლიობა.

პროდუქციის გამოშვება (output) – რესურსების დოვლათად გარდაქმნის საბოლოო პროცესი. არ არის აუცილებელი პროდუქციის გამოშვება ზუსტად ემთხვეოდეს სარგებლიანობის მომტან დოვლათს: პროდუქცია შეიძლება ფლობდეს ნულოვან და ზოგჯერ უარყოფით საბაზრო ფასსაც კი.

არ არის აუცილებელი პროდუქციას ჰქონდეს ნივთობრივი ფორმა. სამედიცინო და საგანმანათლებლო მომსახურებაც პროდუქციაა. პირველი ჯანდაცვის ინდუსტრიის შედეგია, ხოლო მეორე – განათლების სისტემის საქმიანობისა.

პროდუცენტი (producer) [<ლათ. producens (prodocentis) მწარმოებელი] – მწარმოებელი; ამა თუ იმ საქონლის მწარმოებელი ქვეყანა.

პროლონგაცია (prolongation) [<ლათ. prologare გაგრძელება] – ხელშეკრულების, სესხის, თამასუქისა და ა.შ. მოქმედების ვადის გაგრძელება.

პრომესა (promise) [<ფრანგ. promesse დაპირება] – 1. დოკუმენტი, რომლის თანახმადაც მომგებიანი სესხის, ობლიგაციის ან ლატარიის ბილეთის მფლობელი (პრომესის გამყიდველი) ვალდებულებას იღებს, გარკვეულ ფასში დაუთმოს სხვა პირს თავისი მოგება; 2. ობლიგაციის გამყიდველის ვალდებულება, გადაცვალოს ობლიგაცია სხვა ობლიგაციაზე მისი ტირაჟის გასვლის შემთხვევაში.

პრომპტი (prompt) – სასწრაფოდ დადებული ჩარტერი.

პროპორციული გადასახადი (proportional tax) – გადასახადი, რომლის საშუალო განაკვეთი შემოსავლის მიუხედავად უცვლელი რჩება.

პროტექციონიზმი (protectionism) [ფრანგ. protectionnisme <ლათ. protectio დაფარვა] – სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა, რომლის მიზანია ეროვნული მეურნეობის დაცვა უცხოური კონკურენციისაგან საიმპორტო საქონელზე მაღალი ბაჟის შემოღებით, გარკვეული სახის საქონლის შემოტანის შეზღუდვით ან აკრძალვით.

პროფიციტი (surplus) – ბიუჯეტის დადებითი სალდო, ბიუჯეტის შემოსავლის გადამეტება ხარჯზე. პროფიციტის დროს მთავრობა ჭარბ ფულად სახსრებს იყენებს თავისი დავალიანების დასაფარავად.

პროცენტი (interest) [<ლათ. procentum ყოველ ასზე] – 1. რიცხვის მეასედი, აღინიშნება ნიშნით – %; 2. შემოსავალი, რომელსაც მესაკუთრე იღებს გადასახადის სახით ფიზიკური და იურიდიული პირებისაგან თავის საკუთრებაში არსებული ობიექტების გამოყენებისათვის; 3. სასესხო პროცენტი, სარგებელი, რომელსაც იღებს კრედიტორი გაცემულ სესხზე.

პროცენტის (სარგებლის) განაკვეთი (interest rate) – კრედიტის ან სასესხო კაპიტალის გამოყენებისათვის დაწესებული გადასახადის პროცენტული მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს გასესხებული ფულადი ნიშნის ერთეულზე შემოღებული წლიური გადასახადის ოდენობას. მას აწესრიგებენ ბანკები მათ მიერ წარმოებულ ოპერაციებზე (მოკლევადიანი ან გრძელვადიანი დაკრედიტება, ანაბრები და სხვ.) დადებულ საკრედიტო შეთანხმებებში.

პროცენტული განაკვეთი შეიძლება იყოს მცოცავი ან ფიქსირებული მთელი ვადის განმავლობაში. მისი სიდიდე, წმინდა პროცენტის გარდა, დამოკიდებულია კრედიტორის დანახარჯებისა და რისკის საფასურზე. რაც უფრო სარისკოდ მიაჩნია კრედიტორს კრედიტის გაცემა, მით უფრო მაღალია პროცენტის ნორმა თანაბარ პირობებში. პროცენტული განაკვეთის ნორმა მეწარმისათვის ინფორმაციის მნიშვნელოვანი წყაროა. იგი ყალიბდება ფულის ბაზარზე.

პროცენტის ნორმა დამოკიდებულია: ა) ფულადი სახსრების მიწოდების სიდიდეზე, ანუ იმ დროებით თავისუფალ ფულად სახსრებზე, რომლებიც თავს იყრის ფულის ბაზარზე; ბ) საქონლის ფასებზე. რაც უფრო მაღალია ფასების მოსალოდნელი ზრდა, მით უფრო მაღალია პროცენტის ნორმა.

პროცენტის ნომინალური განაკვეთი (nominal interest) – ფულის რაოდენობა, რომელიც გადახდილია სასესხო ფულადი ნიშნის ერთეულზე გარკვეულ პერიოდში (თვე, წელი); პროცენტის განაკვეთი, რომლის მიხედვითაც დაირიცხება აქტივების ნომინალური ღირებულების ნამატი სადეპოზიტო ანგარიშებსა და ფასიან ქაღალდებზე; პროცენტის რეალური განაკვეთისა და ინფლაციის ტემპის ჯამი. **ფიშერის ეფექტის** მიხედვით, პროცენტის ნომინალური განაკვეთის დინამიკა მთლიანად ემთხვევა ინფლაციის მოსალოდნელი ტემპის დინამიკას.

პროცენტის რეალური განაკვეთი (real interest rate) – 1. პროცენტის განაკვეთი, რომ-

ლის მიხედვითაც იზრდება აქტივების რეალური ღირებულება სადეპოზიტო ანაგრიშებსა და ფასიან ქაღალდებზე გარკვეულ პერიოდში; 2. პროცენტის მინიმალური განაკვეთი, კორექტირებული მოცემულ პერიოდში მოსალოდნელი ინფლაციის ტემპის მიხედვით; სხვაობა პროცენტის ნომინალურ განაკვეთსა და ინფლაციის ტემპს შორის. არსებობს **მოსალოდნელი** (ex ante) და **ფაქტობრივი** (ex post) პროცენტის რეალური განაკვეთი.

ჟ

ჟირანტი (endorsee) [<იტალ. girante<girare გადაგზავნა (თანხის)] – იგივეა, რაც ინდოსანტი.

ჟირატი (endorser) – იგივეა, რაც ინდოსატი.

ჟირო (endorsement) [<იტალ. giro ბრუნვა, მიმოქცევა] – 1. უნაღდო ანგარიშსწორების ერთ-ერთი ფორმა; 2. იგივეა, რაც ინდოსამენტი.

ჟიროანგარიშსწორება (giro account) – უნაღდო ანგარიშსწორება, რომელსაც აწარმოებენ ბანკები ერთი ანგარიშიდან მეორეზე თანხის გადარიცხვით. იგი გამოიყენება აგრეთვე უნაღდო ანგარიშსწორების მთელი სისტემის აღსანიშნავად.

ჟიროჩეკი (giro cheque) – ჩეკი, რომელიც შეიცავს ჩეკის მფლობელის ნებართვას მისი ჟიროანგარიშიდან ჩეკის ამღების ანგარიშზე განსაზღვრული თანხის გადარიცხვის შესახებ. ჟიროჩეკი გამოიყენება მხოლოდ უნაღდო ანგარიშსწორებისას ერთი ბანკის ფარგლებში, სადაც გახსნილია ორივე მხარის ჟიროანგარიში.

ჟიროცენტრალი (girocentral) – საკრედიტო დაწესებულება, რომელიც კომუნალური შემნახველი ბანკებისთვის ცენტრალური ბანკის ფუნქციებს ასრულებს. ყველაზე ფართოდ გავრცელებულია გერმანიაში.

რ

რა, როგორ, ვისთვის (what, how, for whom) – ეკონომიკური ორგანიზაციის სამი ძირითადი პრობლემა, ტრიადა. **რა?** – ეს არის კითხვა იმის შესახებ, თუ რა სახის და რა რაოდენობის საქონელი ან მომსახურება უნდა ვაწარმოოთ შეზღუდული რესურსების პირობებში. **როგორ?** – ეს არის კითხვა იმის შესახებ, თუ რა ტექნოლოგიით ვაწარმოოთ ეს საქონელი ან მომსახურება, ხოლო **ვისთვის?** – ეს არის კითხვა იმის შესახებ, თუ სამომხმარებლო დოვლათი როგორ განაწილდეს

მოცემულ საზოგადოებაში. იხ. საბაზრო ეკონომიკა.

რანტიე (rentier) (ფრანგ. rentier) – პირი, რომლისთვისაც შემოსავლის წყაროა სესხად გაცემული კაპიტალის პროცენტი (სარგებელი) ან ფასიანი ქაღალდებიდან მიღებული შემოსავალი.

რაციონალური მოლოდინის თეორია (rational expectations theory) – თეორია, რომლის თანახმადაც მწარმოებლები და მომხმარებლები – ბიზნესისა და ჰაუსჰოლდის ბლოკები არსებული სოციალურ–ეკონომიკური ინფორმაციის საფუძველზე ყველაზე რაციონალურად გეგმავენ თავიანთ ეკონომიკურ ქცევას. ისინი ვარაუდობენ, რომ ფულად–საკრედიტო და საბიუჯეტო პოლიტიკა გარკვეულ გავლენას მოახდენს ეკონომიკაზე და, ხელმძღვანელობენ რა საკუთარი გამორჩენის სურვილით, ისეთ ღონისძიებებს მიმართავენ, რომლებიც ამ პოლიტიკას არაეფექტიანს ხდის.

რეალური გაცვლითი კურსი (real exchange rate) – გაცვლითი კურსი, რომელიც ითვალისწინებს ორი შესაბამისი ქვეყნის ფასების დონეთა თანაფარდობას, გაიანგარიშება ნომინალური გაცვლითი კურსის გაყოფით შესადარ ქვეყნებში ფასების ინდექსების თანაფარდობაზე.

რეალური შემოსავალი (real income) – საქონლისა და მომსახურების რაოდენობა, რომლის შეძენაც შეუძლია ინდივიდს, ოჯახს ან ფირმას თავიანთი ფულადი შემოსავლებით ან კიდევ ფულადი შემოსავალი, რომელიც კორექტირებულია ფასების ინდექსით.

რეალური ცვლადები (real variables) – ნატურალური ერთეულებით გაზომილი სიდიდეები (იხ. კლასიკური დიჰოტომია).

რეალური ხელფასი (real wage) – ნომინალური ხელფასი, კორექტირებული ფასების ცვალებადობის დონის მიხედვით. გაიზომება იმ საქონლისა და მომსახურების ღირებულებით, რომელთა შეძენა შესაძლებელია ამ ხელფასით.

რეგისტრი (register) [<ლათ. registrum> სია, ჩამონათვალი] – 1 ჩანაწერების წიგნი, საალრიცხვო დოკუმენტი შესაბამისი სიით, რომელსაც სამართლებრივი მნიშვნელობა აქვს. მაგ., კომერციული რეგისტრი, რომელშიც შეტანილია ყველა კომერციული ბანკი; კრედიტორების რეგისტრი, რომელშიც შეიტანება იპოთეკური კრედიტის კრედიტორები; უძრავი ქონების რეგისტრი, რომლის თანახმადაც განისაზღვრება უძ-

რავი ქონების კონკრეტული ობიექტის ფლობის უფლება; ფასიანი ქაღალდების რეგისტრი, რომელშიც შეაქვთ ცნობები ფირმის ყველა ფასიანი ქაღალდის შესახებ; 2. სპეციალური ორგანო, რომელიც მართვის სპეციალურ დარგში ზედამხედველობის ფუნქციას ასრულებს.

რეგიონული ეკონომიკა (regional economics) – ეკონომიკური ანალიზის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის ეკონომიკური საქმიანობის ტერიტორიულ განლაგებას და რეგიონებს შორის ეკონომიკური აქტიურობის დონეთა შორის განსხვავებას. იგი იკვლევს მაკრო– და მიკროეკონომიკურ პრობლემებს.

რეგიონული მაკროეკონომიკის ფარგლებში, როგორც წესი, ხორციელდება სხვადასხვა რეგიონების შედარებითი ანალიზი, ხოლო თვით რეგიონები განიხილება როგორც ერთგვაროვანი ეკონომიკური ერთეულები. რეგიონული მაკროეკონომიკა მოიცავს ეროვნული ეკონომიკის ფარგლებში სხვადასხვა რეგიონთა ეკონომიკური ზრდისა და უმუშევრობის, წარმოების ფაქტორთა მოძრაობისა და ა.შ. პრობლემებს.

რეგიონული მიკროეკონომიკა უპირატესად დაკავშირებულია კონკრეტულ ეკონომიკურ ობიექტებს შორის ურთიერთზემოქმედების საკითხების კვლევასთან. იგი შეისწავლის ადგილმდებარეობის გავლენას ეკონომიკურ საქმიანობაზე და არ განიხილავს რეგიონებს როგორც ერთგვაროვან ერთეულებს. დიდი და პატარა ქალაქების თავისებურებების კვლევისთვის გამოიყენება ტერმინი – „ქალაქების ეკონომიკა“.

რეგრესი (regress, recourse) [ლათ. regressus დაბრუნება, უკან სვლა] – 1. განვითარების უფრო მაღალი ფორმიდან დაბალზე გადასვლა, უკან სვლა, ცვლილება უარესისაკენ (საპირისპიროა – პროგრესი); 2. ზარალის ანაზღაურების მოთხოვნა, რომელსაც ერთი პირი წარუდგენს მეორეს.

რეგრესიული გადასახადი (regressive tax) – გადასახადი, რომლის საშუალო განაკვეთიც შემოსავლის ზრდასთან ერთად ეცემა. არაპირდაპირი გადასახადების უმრავლესობა რეგრესიულია.

რეესტრი (register) (ლათ. regictrin) – იხ. კადასტრი.

რეექსპორტი (reexport) [ლათ. reexsportore] – ადრე იმპორტირებული საქონლის გატანა (გადამუშავების გარეშე) მესამე ქვეყანაში.

რევალვაცია (revaluation) [რე + <ფრანგ. evalastion შეფასება] – სხვაგვარად – ვალორიზაცია, რევალორიზაცია – ფულად ერთეულში ოქროს შემცველობის ან მისი კურსის ოფიციალური გაზრდა სხვა ქვეყნების ვალუტებთან შედარებით.

ვინაიდან თანამედროვე პირობებში ფულს აღარ აქვს ოქროშემცველობა, ამჟამად რევალვაცია გულისხმობს მხოლოდ ფულის კურსის ოფიციალურ გაზრდას სხვა ქვეყნების ვალუტებთან შედარებით.

საქმე ისაა, რომ იამაიკის სავალუტო სისტემის ჩამოყალიბების (1976) შემდეგ, **სსფ**-ის გადაწყვეტილებით, 1978 წელს გაუქმდა ოქროს პარიტეტი (თანაფარდობა სხვადასხვა ქვეყნის ვალუტებს შორის ოქროს წონითი რაოდენობის, ოქროს შემცველობის მიხედვით). ოქრო, რომელიც სავალუტო სისტემაში XX საუკუნის 70-იან წლებამდე მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა, გამოიდევნა საერთაშორისო ანგარიშსწორების სფეროდან. მიიღეს გადაწყვეტილება მისი საბოლოო დემონეტიზაციის შესახებ. მთავარი ვალუტის სტატუსი ამერიკულ დოლარს მიენიჭა.

რევალვაცია გულისხმობს ფულის მსყიდველობითი უნარის ამაღლებას გარკვეულ დონემდე. ეს დონე შეიძლება იყოს ისეთივე, როგორიც ინფლაციის დასაწყისში; შეიძლება იყოს უფრო მაღალი, ვიდრე იმ მომენტში, როდესაც ინფლაციამ მაქსიმუმს მიაღწია. ამრიგად, რევალვაცია ქაღალდის ფულის ინფლაციამდელი ღირებულების თანდათანობითი აღდგენის პროცესია, რაც ფაქტობრივად ვალუტის კურსის ამაღლებას ნიშნავს. მაგ., 1961 წელს მოხდა დასავლეთგერმანული მარკის რევალვაცია. მისი ოქროშემცველობა გაიზარდა 0,211588-დან 0,222168 გრამ წმინდა ოქრომდე, რის შედეგად აშშ-ის დოლარის მიმართ ამ ფულის კურსი, ნაცვლად 4,2 მარკისა, გახდა 4 მარკა.

რევალვაცია ეკონომიკის რეგულირების ერთ-ერთი საშუალებაა, თუმცა საერთაშორისო სავალუტო პრაქტიკაში იგი იშვიათ მოვლენას წარმოადგენს. ეს იმით აიხსნება, რომ ქვეყანა, რომელიც ვალუტის რევალვაციას ახორციელებს, სხვა ქვეყნებთან შედარებით არახელსაყრელ მდგომარეობაში აყენებს თავის თავს საგარეო ვაჭრობის, უცხოური კაპიტალის მიზიდვისა და საერთაშორისო ტურიზმის სფეროში. ეს გამოიხატება შემდეგში: 1. რევალვაცია მოცემული

ქვეყნის ვალუტის კურსის აწევით სხვა სახელმწიფოების ვალუტებთან შედარებით იწვევს უცხოურ ვალუტაში საექსპორტო საქონლის ფასების ზრდას, რითაც ამცირებს ქვეყნის კონკურენტუნარიანობას მსოფლიო ბაზარზე, აფერხებს საქონლის ექსპორტს. რაც შეეხება საქონლის იმპორტს რევალვაცია, პირიქით, ამცირებს მასზე საკუთარ ვალუტაში გამოხატულ ფასებს, რითაც ზრდის მოთხოვნას იმპორტულ საქონელზე და, საერთოდ, იმპორტს; 2. მოცემული ქვეყნის რევალვირებულ ვალუტასა და სხვა ქვეყნების ვალუტებს შორის წარმოქმნილი ახალი სავალუტო პარიტეტი არახელსაყრელს ხდის უცხოური კაპიტალის დაბანდებას ამ ქვეყანაში, ვინაიდან ვალუტების გაცვლისას მათი მფლობელები ადგილობრივი ვალუტით ნაკლებ თანხას იღებენ. მეორე მხრივ, ქვეყნებისთვის, რომლებმაც თავიანთი ვალუტის რევალვაცია მოახდინეს, კაპიტალის ექსპორტი უფრო ხელსაყრელია, ვინაიდან იქმნება უცხოური ვალუტის შედარებით იაფად ყიდვის შესაძლებლობა; 3. რევალვაცია ამცირებს ქვეყნის შემოსავალს საერთაშორისო ტურიზმის სფეროში, ვინაიდან უცხოელ ტურისტებს ამ ქვეყანაში მოგზაურობა ძვირი უჯდებათ, და პირიქით, სტიმულს აძლევს ადგილობრივ ტურისტებს საზღვარგარეთ მოგზაურობისთვის, რადგან მათთვის უცხოური ვალუტა იაფი ხდება.

რევალვაცია ინფლაციის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთი საშუალებაა. უცხოური ვალუტის მოძალების შეზღუდვით იგი გარკვეულწილად ხელს უწყობს მიმოქცევაში ფულადი მასის ზრდის შეჩერებას და ამის საფუძველზე ფასების მატების შენელებას. ფასების ზრდას აფერხებს აგრეთვე რევალვაციის შედეგად იმპორტზე გაწეული ხარჯების შემცირება. საპირისპიროა – დევალვაცია.

რევერსი (reversion) – ქონების დაბრუნება თავდაპირველი მფლობელისათვის.

რევიზია (revision, audit) – რწმუნებული სახელმწიფო ორგანოს მიერ საწარმოს, დაწესებულების ან თანამდებობის პირების სამეურნეო-საფინანსო საქმიანობის შემოწმება მუშაობაში ნაკლოვანებების გამოვლენისა და დაძლევის მიზნით, აგრეთვე მათი მოქმედების კანონიერებისათვის.

რევოკაცია (revocation) – ჩეკის გამცემის წინადადება გაცემული ჩეკის გაუქმების შესახებ.

რეზიდენტი (resident) [ლათ. residens (residents) მჯდომარე] –

იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელიც რეგისტრირებულია ან ხანგრძლივად (1 წელზე მეტ ხანს) ცხოვრობს მოცემულ ქვეყანაში. რეზიდენტზე სრულად ვრცელდება ქვეყანაში არსებული საგადასახადო და საკანონმდებლო რეჟიმი.

რეიგანომიკა (Reaganomics) – ნეოკლასიკური თეორიების, პირველ ჯოვლისა, მიწოდების თეორიისა და მონეტარიზმის ძირითადი დებულებების ასახვა აშშ–ის პრეზიდენტ რეიგანის ადმინისტრაციის (1981–1988) ეკონომიკურ პოლიტიკაში. რეიგანომიკა მოიცავს ეკონომიკური პოლიტიკის შემდეგ ძირითად მიმართულებებს: 1. ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის ზრდის შეჩერებას სახელმწიფო ხარჯების შემცირების საფუძველზე; 2. კერძო მეწარმეობის სახელმწიფო რეგულირების მასშტაბის მნიშვნელოვან შემცირებას; 3. ადმინისტრაციის მიერ სარეზერვო სისტემის წახალისებას ფულადი მასის ზრდის ტემპის იმ დონეზე შესანარჩუნებლად, რომელიც საკმარისი იქნებოდა ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფისათვის; 4. პირადი საშემოსავლო გადასახადისა და კორპორაციების მოგებაზე გადასახადის მკვეთრ შემცირებას.

რეიმპორტი (reimport) [ლათ. reimportate] – საზღვარგარეთიდან სამამულო წარმოების საქონლის (გაუსაღებლის, დაწუნებულის და ა.შ., დროებით გატანილის, მაგალითად, გამოფენაზე) უკან შემოტანა.

რეკამბიო (renewed bill) [იტალ. recambio შებრუნებითი თამასუქი] – სხვაგვარად რეტრატა – 1. თამასუქის მოთხოვნა ვალდებული პირის მიმართ, რომელსაც წარადგენს გაპროტესტებული თამასუქის გამნაღდებელი გადახდილი თანხის, პროცენტის, საურავის (ჯარიმის) და გაპროტესტებასთან დაკავშირებული ხარჯების ანაზღაურების მიზნით; 2. ბანკის ანგარიში ინკასოდ მიღებული თამასუქის გაპროტესტებასთან დაკავშირებული ხარჯების ანაზღაურების შესახებ.

რეკეტი (racketeering) – მეწარმეებისაგან ფულის უკანონო გამოძალვა შანტაჟის გზით.

რეკვიზიტი (requisite) [<ლათ. requisitum საჭირო, აუცილებელი] – დოკუმენტებისათვის კანონით დადგენილი სავალდებულო მონაცემები. თუ რეკვიზიტს თუნდაც ერთი მონაცემი აკლია, მის მფლობელს უფლება არა აქვს, დანიშნულებისამებრ გამოიყენოს იგი.

რეკლამა (advertising) – ინფორმაციის წყარო პოტენციური მომხმარებლისთვის ხელმისაწვდომი საქონლისა და მომსახუ-

რების ფასებისა და თვისებების შესახებ. იგი ზრდის საბაზრო ინფორმაციის ნაკადებს და ხელს უწყობს კონკურენციის განვითარებას.. რეკლამა ფირმის საქმიანობის ერთ-ერთი ფორმაა, რომელიც მიმართულია პროდუქციის გაყიდვის მოცულობის გადიდებისაკენ. მისი ძირითადი მიზანია მომხმარებელთა რაოდენობის გადიდება და ამით კონკურენტებთან უპირატესობის მოპოვება (რომლებიც უპირატესობას მიანიჭებენ ამ ფირმის პროდუქციას მის კონკურენტებთან შედარებით). თანამედროვე ეკონომიკურ ლიტერატურაში რეკლამას განიხილავენ როგორც კაპიტალდაბანდებას. რეკლამის აქტივები შედის ფირმის არანივთობრივი აქტივების ღირებულებაში.

რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი (International Bank for Reconstruction and Development–IBRD) – საერთაშორისო ფინანსური-საკრედიტო ინსტიტუტი, რომლის შტაბ-ბინა ვაშინგტონშია. დაარსდა 1945 წელს საერთაშორისო სავალუტო ფონდთან ერთად და გაეროს ბრეტონ-ვუდსის კონფერენციის გადაწყვეტილებით (რომელიც ჩატარდა 1944 წლის ივლისში). არაოფიციალურად მსოფლიო ბანკად წოდებულ ორგანიზაციას 1947 წელს მიენიჭა გაეროს სპეციალური ორგანოს სტატუსი.

თავდაპირველად ბანკი დაკავებული იყო კაპიტალური რესურსების თავმოყრითა და განაწილებით ომისშემდგომი ევროპის აღსადგენად. აღდგენის ევროპული პროგრამის მთავარი ამოცანა იყო განვითარების მონაწილე ქვეყნებისათვის შეღავათიანი სესხების გაცემა 5 წლის ვადითა და 15 წლის ან მეტი ხნით დაფარვის პირობით. თანამედროვე პირობებში ერთ-ერთი მთავარი ამოცანაა „მესამე სამყაროს“ ქვეყნების განვითარების დაკრედიტება.

ბანკის საქმიანობა ფინანსდება მონაწილე ქვეყნების შენატანების ხარჯზე (ამ ქვეყნების რაოდენობა 1990 წელს 153 იყო, ამჟამად 185-ია). ბანკი აგრეთვე ახორციელებს და კოორდინაციას უწევს ტექნიკური დახმარების მრავალი სახის პროგრამას. ამასთან, იგი თანამშრომლობს განვითარების პრობლემებით დაკავებულ სხვადასხვა საერთაშორისო და რეგიონულ ორგანიზაციებთან, ხელმძღვანელობს ეკონომიკური განვითარების ინსტიტუტებს, მონაწილე ქვეყნების იმ სამთავრობო ჩინოვნიკების მომზადების სასწავლო დაწესებულებებს, რომლებიც უშუალოდ

მონაწილეობენ განვითარების პროგრამების შეფასებასა და შესწორებაში. სესხების გაცემასა და ტექნიკურ დახმარებაში ბანკის საქმიანობას ავსებს კიდევ სამი ორგანიზაციის მონაწილეობა, ესენია: საერთაშორისო ფინანსური კორპორაცია, განვითარების საერთაშორისო ასოციაცია, მრავალმხრივი ინვესტირების გარანტიის სააგენტო, რომლებიც, შესაბამისად, შეიქმნენ 1956, 1960 და 1988 წლებში.

რემარკა (remark) [ფრანგ. remarque] – შენიშვნა, მინაწერი ან ალნიშვნა სავაჭრო წიგნში, ანგარიშში და სხვ.

რემისია (remission) [<ლათ. შემცირება] – კომერციული ფასჩამოკლება ანგარიშის მიხედვით გადასახდელი თანხის დამრგვალების მიზნით.

რემიტენტი (remitter) [<ლათ. remittens (remittentis) გამგზავნი] – ფულის მიმღები გადასაპირებელი თამასუქით, ე.ი. პირი, რომელსაც უხდიან თამასუქში აღნიშნულ თანხას. რემიტენტი შეიძლება იყოს როგორც მესამე პირი, ისე ტრასანტი.

რენოვაცია (renovation, renewal) – ფიზიკური და მორალური ცვეთის შედეგად წარმოებიდან გამოსული მანქანა-მოწყობილობების, ინსტრუმენტების საამორტიზაციო ანარიცხების ხარჯზე შეცვლის პროცესი.

რენტა (rent) [<ლათ. reddita დაბრუნებული] – 1. რეგულარული შემოსავალი კაპიტალიდან, ქონებიდან ან მიწის ნაკვეთიდან, რომელიც არ უკავშირდება მისი მიმღების სამეწარმეო საქმიანობას; 2. ყოველწლიური თანხა, რომელსაც სადაზღვევო კომპანია უხდის დაზღვეულს.

რენტაბელობის ნორმა (operating ratio, profitability) – დანახარჯების ეფექტიანობის ერთ-ერთი ძირითადი მაჩვენებელი. გაიანგარიშება მოგების შეფარდებით წარმოებრივი ძირითადი კაპიტალისა და ნორმირებული საბრუნავი საშუალებების ჯამთან.

რენტინგი (renting) – მანქანებისა და მოწყობილობების მოკლევადიანი არენდა, არენდატორის მიერ მათი შემდგომი გამოსყიდვის უფლების გარეშე. არენდის გადასახადი რენტინგის მიხედვით უფრო მაღალია, ვიდრე ფინანსური ლიზინგისა.

რეპარაცია (reparation) [<ლათ. reparatio აღდგენა] – დამარცხებული სახელმწიფოს მიერ ომით მიყენებული ზარალის ანაზღაურება იმ სახელმწიფოსათვის, რომელმაც განიცადა თავდასხმა.

რეპორტი (contango; overspot) – სპეკულაციური საბირჟო გარიგება ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე. ითვალისწინებს ფასიანი ქაღალდების კურსის ამაღლებას საკურსო სხვაობის მიღების მიზნით.

რეპრივატიზაცია (reprivatization) [re...+ ლათ. privatus კერძო] – ადრე კერძო საკუთრებაში არსებული შემდგომ ნაციონალიზებული ქონების (საწარმოების, ბანკების, მიწის ნაკვეთების და ა.შ.) კვლავ კერძო საკუთრებაში დაბრუნება.

რესტრიქცია (restriction) [ლათ. restrictio შეზღუდვა] – 1. მონოპოლიების მიერ საქონლის წარმოების, გაყიდვისა და ექსპორტის შეზღუდვა ფასების ხელოვნურად გაზრდის მიზნით; 2. ცენტრალური ბანკის მიერ კომერციულ ბანკებზე გასაცემი კრედიტების შეზღუდვა, რაც იწვევს სამრეწველო და სავაჭრო საწარმოების კრედიტების საერთო შემცირებას, წარმოების შეკვეცას ან მისი ზრდის ტემპების დაცემას.

რესურსების წრებრუნვის მოდელი (The circular – flow model) – ეკონომიკის ვიზუალური მოდელი, მაკროეკონომიკური წრებრუნვის მოდელი, რომელიც გვიჩვენებს, როგორ მოძრაობს რესურსების ნაკადი შინამეურნეობებსა და ფირმებს შორის სხვადასხვა ბაზრის (რესურსების, საქონლის, მომსახურების) გავლით. სხვაგვარად, მას საქმიანი აქტიურობის ჩაკეტილი წრიული ნაკადის მოდელს უწოდებენ.

რეტრატა (renewed bill) (იტალ. ritratta) – იგივეა, რაც რეკამბიო.

რეფაქცია (discount) [ფრანგ. refoction] – ფასის ან წონის დაკლება საქონელზე, რომლის ხარისხიც ხელშეკრულებით გათვალისწინებულზე დაბალია (იხ. ბონიფიკაცია).

რეფერენდუმი (referendum) [<ლათ. referendum ის, რაც უნდა შეატყობინონ] – საერთო–სახალხო კენჭისყრა სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის მქონე ამა თუ იმ საკითხზე.

რეფერენცია (reference) [<ლათ. referre ვაცნობებ] – დახასიათება, რომელსაც საქმიან წრეებში ნდობით აღჭურვილი ორგანიზაცია, ბანკი, აქციონერული საზოგადოება და ა.შ. აძლევს ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს. მასში აღნიშნულია იმ პირის თვისებები და კრედიტუნარიანობა, ვისაც დახასიათება ეძლევა.

რეფინანსირება (refinancing) – ძველი გრძელვადიანი ვალის დაფარვა ახალი გრძელვა-

დიანი სესხის დახმარებით. ვთქვათ, კომპანიას სამი წელი დარჩა ხუთი წლით აღებული 50 ათასი დოლარი კრედიტის (წლიურად თანაბარი გადახდის პირობით) დასაფარავად. დარჩენილი 30 ათასი დოლარი მან შეიძლება დაფაროს ახალი ხუთწლიანი ობლიგაციების გამოშვების გზით.

რეცეპისა (receipt) [ლათ. recepisse<recipore მიღება] – წინასწარი საზღვაო ხელწერილი (იხ. კონოსამენტი) საქონლის მიღების შესახებ.

რეცესია (recession) [ლათ. recessus უკან დახევა] – წარმოების ზომიერი დაცემა ან ეკონომიკური ზრდის ტემპების შენელება. ასახვას პოვებს სოციალური შემოსავლის შემცირებასა და უმუშევრობის დონის ამაღლებაში.

რთული პროცენტი (compound, complex interest) – პროცენტულ შემოსავალზე დარიცხული პროცენტი.

რიკარდო დევიდ (1772–1823) (Ricardo David) – ინგლისელი ეკონომისტი, რომელმაც ნოვატორული წვლილი შეიტანა ეკონომიკის არა ერთი სფეროს კვლევაში. რიკარდოს მთავარი და ცნობილი ნაშრომია „პოლიტიკური ეკონომიისა და დაბეგვრის საფუძვლები“ (1817), სადაც მან სხვა საკითხებთან ერთად, აბსოლუტური უპირატესობის თეორიის განვითარების საფუძველზე, დაამუშავა შეფარდებითი უპირატესობის თეორია.

რიკარდომ 14 წლისამ დაიწყო მუშაობა საფონდო ბირჟაზე ჯერ ბროკერად, ხოლო შემდეგ მაკლერად. 42 წლის ასაკში მან დიდი სიმდიდრე დააგროვა, რამაც საშუალება მისცა მიეტოვებინა ამ სფეროში საქმიანობა და თავისი შესაძლებლობები მოესინჯა ლიტერატურის დარგში, განსაკუთრებით, ეკონომიკურ მეცნიერებაში.

ეკონომიკური მეცნიერებისადმი რიკარდოს ინტერესის გაძლიერებაში უდიდესი როლი შეასრულა ა. სმითის ნაშრომმა – „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“. რიკარდოს პირველი ნაშრომი იყო 1809 წელს გამოქვეყნებული საგაზეთო სტატია, რომელიც საფუძვლად დაედო მის პირველ დიდ ტრაქტატს – „ოქროს ზოდების მაღალი ფასი“ (1810). ამ ნაშრომში რიკარდო ამტკიცებდა, რომ მიმდინარე ინფლაცია გამოწვეულია ფულადი მასის შეზღუდვით და „ინგლისის ბანკის“ წარუმატებლობის შედეგია.

რიკარდოს დიდი წვლილი მიუძღვის შრომითი ღირებულე-

ბის თეორიის შექმნაში. შემდეგ ეს თეორია განავითარა კ. მარქსმა. მიუხედავად იმისა, რომ რიკარდო ხედავდა სიძნელეებს შრომითი დანახარჯებით ღირებულების (ფასეულობის) ახსნაში, იგი ეყრდნობოდა შეხედულებას, რომ შრომა ხარჯებისა და ფასების მთავარი შემადგენელია.

მეცნიერთა ერთი ნაწილი უპირისპირდება დ. რიკარდოს შრომითი ღირებულების თეორიას და მას ემპირიულ თეორიად მიიჩნევს.

აღსანიშნავია, რომ დ. რიკარდოს „პოლიტიკური ეკონომიისა და დაბეგვრის საფუძვლები" ინგლისურიდან ქართულ ენაზე 1937 წელს თარგმნა ლაიპციგის უნივერსიტეტის კურსდამთავრებულმა, ცნობილმა ქართველმა ეკონომისტმა, პროფესორმა ფილიპე გოგიჩაიშვილმა (რუსულ ენაზე ითარგმნა მხოლოდ ოთხი წლის შემდეგ – 1941 წელს).

როდი (rod) – სიგრძის ერთეული საზომთა ინგლისურ სისტემაში; 1 როდი – 5 1/2 იარდს ანუ 5,0292 მეტრს.

როიალტი (royalties) – სალიცენზიო გასამრჯელო პერიოდული გადარიცხვის ფორმით ლიცენზირებული ტექნოლოგიით დამზადებული პროდუქციის გაყიდვით მიღებული თანხიდან.

როლოვერული კრედიტი (roll-over credit) – ითვალისწინებს პროცენტის (სარგებლის) განაკვეთის პერიოდულ გადასინჯვას. სახელშეკრულებო ვადა იყოფა მოკლე პერიოდებად (3–6 თვედ), ხოლო მტკიცე პროცენტული განაკვეთი დგინდება მხოლოდ პირველ ეტაპზე. ყოველ მომდევნო ეტაპზე ხდება მისი კორექტირება ფასების, პროცენტის განაკვეთისა და ვალუტის კურსის ცვლილების გათვალისწინებით. როლოვერული კრედიტი თავიდან აცილებს საბაზრო რისკს როგორც კრედიტორს, ისე მსესხებელს.

„რომის კლუბი" ("Club of Rome") – საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაცია. დაარსდა 1968 წელს რომში. ცივილიზებული სამყაროს განვითარების თანამედროვე ტენდენციების საფუძველზე იგი იკვლევს საზოგადოების განვითარების გლობალურ პერსპექტივებს. „რომის კლუბში" გაერთიანებული არიან მეცნიერები, საზოგადოებრივი და პოლიტიკური მოღვაწეები, კლუბის დამფინანსებელი კორპორაციები და ფონდების ხელმძღვანელები. მისი კვლევის მთავარი მიმართულებაა კაცობრიობის განვითარების პროგნოზი ერთი საუკუნის განმავლობაში.

რუდი (rood) – ფართობის ერთეული საზომთა ინგლისურ სისტემაში. 1რ.–42 კვ. როდს ანუ 1011,71 მ^2.

რუზის ეფექტი (Roosa effect) – ტერმინი, რომელიც ადრე გამოიყენებოდა იმ მოვლენის ასახსნელად, რასაც ამჟამად უწოდებენ „გაყინვის“ ეფექტს. სახელწოდება წარმოდგება ამერიკელი ბანკირისა და ეკონომისტის რობერტ ვ. რუზის გვარისგან, რომელმაც პირველმა მიუთითა ამ ეფექტის მნიშვნელობაზე.

რურალიზაცია (ruralization) – ურბანიზაციის საპირისპირო პროცესი, როდესაც ხდება მოსახლეობის გადანაცვლება ქალაქიდან სოფლად. თანამედროვე პირობებში დამახასიათებელია განვითარებული ქვეყნებისათვის (აშშ, ინგლისი, საფრანგეთი და ა.შ.).

ს

საარსებო მინიმუმი (subsistence level) – ფულადი სახსრების მინიმუმი, რაც აუცილებელია ადამიანის ქმედუნარიანობის შენარჩუნებისა და სამუშაო ძალის აღდგენისათვის. იგი საკმარისი უნდა იყოს მუშაკისა და მისი ოჯახის წევრების საზოგადოებრივად აუცილებელი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისათვის საწარმოო ძალების განვითარების დონის გათვალისწინებით. საარსებო მინიმუმი გამოხატავს საზოგადოებრივად აუცილებელი ცხოვრების დონის ქვედა ზღვარს. საზოგადოების განვითარების მოცემულ პირობებში მისი განსაზღვრის მეთოდიკა ეფუძნება მინიმალური სამომხმარებლო ბიუჯეტის (საარსებო მინიმუმის ბიუჯეტის) შექმნას, რომელიც გარკვეული სიდიდის ოჯახის ან ერთი მუშაკის შემოსავლებისა და ხარჯების ბალანსს წარმოადგენს (იხ. სამომხმარებლო კალათა).

საამორტიზაციო ანარიცხები (capital allowances) – ძირითადი კაპიტალის ცვეთის კვალობაზე მისი ღირებულების მზა პროდუქციაზე გადატანის შედეგად წარმოების დანახარჯებში შესული ანარიცხები, რომელიც ამ პროდუქციის რეალიზაციის შემდეგ, სხვა დანახარჯებთან ერთად, უბრუნდება საწარმოს ძირითადი კაპიტალის ფიზიკური აღდგენისათვის.

საბაზისო პუნქტი (basis point) – პროცენტის მეასედი ნაწილი; მაჩვენებელი, გამოყენებული პროცენტულ განაკვეთებში სხვაობის, ფასიანი ქაღალდებით მიღებული შემოსავლების ცვლილებებისა და ა.შ. დახასიათებისთვის.

საბაზისო (ამოსავალი) ფასი (base price) – 1. ფასი, რომელიც გამოიყენება ბაზისად ეკონომიკური მაჩვენებლების გაანგარიშებისას საერთაშორისო ვაჭრობაში. საფუძვლად უდევს საერთაშორისო ვაჭრობაში (საექსპორტო და საიმპორტო) ფასების განსაზღვრას მთელ საქონელსა და მის ცალკეულ ჯგუფებზე; 2. ნაწარმის ფასი გარკვეული ფიქსირებული პარამეტრებით, რომელიც გამოიყენება ნიმუშად მოცემული პროდუქციის საგარეო ვაჭრობის ფასის განსაზღვრისას; 3. მსოფლიო სასაქონლო ბაზრის ფასი, რომელიც ამოსავალია საკონტრაქტო ფასების განსაზღვრაში. მხარეები ითვალისწინებენ აგრეთვე საბაზისო ხარისხიდან დასაშვებ გადახრებს და ამიტომ ათანხმებენ არა მხოლოდ საბაზისო ფასის სიდიდეს, არამედ ფასზე წანამატისა და ფასდაკლების ოდენობას ხარისხის ამაღლების ან დაცემის შემთხვევაში, შესაბამისად წოდებულს ბონიფიკაციად და რეფაქციად.

საბაზრო ეკონომიკა (market economy) – კაპიტალიზმის ტრანსფორმაციის, მისი ევოლუციური განვითარების გზით წარმოქმნილი თვისებრივად ახალი ეკონომიკური სისტემა, რომელიც მყარად დამკვიდრდა განვითარებულ ქვეყნებში გასული საუკუნის 60-იანი წლებიდან. მის წარმოშობას საფუძველი ჩაუყარა „კეინზიანურმა რევოლუციამ“, როგორც 30-იანი წლების ღრმა ეკონომიკური კრიზისით („დიდი დეპრესიის“) წამოჭრილი მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების თავისებურმა გამოძახილმა და XX საუკუნის შუა ხანებში დაწყებულმა მეცნიერულ-ტექნიკურმა რევოლუციამ, რომელსაც თან ახლდა მომსახურების მწარმოებელი დარგების სწრაფი განვითარება.

სხვა ეკონომიკური სისტემებისაგან განსხვავებით, საბაზრო ეკონომიკის უმნიშვნელოვანესი თავისებურებაა საკუთრების პლურალიზმი ანუ საკუთრების მრავალფორმიანობა, თითოეული ფორმის თანაბარი უფლებით.

საბაზრო ეკონომიკა საბაზრო მექანიზმით რეგულირებული ეკონომიკური ურთიერთობების ერთობლიობაა, სადაც სამეურნეო საქმიანობის კოორდინაცია და მისი მართვა ხორციელდება კონკურენციის პირობებში ბაზრების სისტემის მეშვეობით. ასეთი ტიპის ეკონომიკა თვითონ ადგენს, საზოგადოებამ **რა** უნდა აწარმოოს (ამ საკითხს მომხმარებლები წყვეტენ თავიანთი გა-

დახდისუნარიანი მოთხოვნილების მიხედვით), **როგორ** უნდა აწარმოოს (ამას განსაზღვრავენ მწარმოებლები მაღალი შემოსავლის მიღების მცდელობით) და **ვისთვის** უნდა აწარმოოს (ეს საკითხი იმათ სასარგებლოდ წყდება, ვისაც მეტი შემოსავალი აქვს). საბოლოო ანგარიშით, საზოგადოება აღწევს არსებული რესურსების ეფექტიან გამოყენებას, შესაძლებელი ხდება წარმოების ოპტიმალური სტრუქტურული პროპორციებისა და მოცულობის დადგენა, ყალიბდება ისეთი წარმოების წესი, რომელიც უზრუნველყოფს დანახარჯების მინიმიზაციასა და მოგების მაქსიმიზაციას. ამიტომ სახელმწიფოს მონაწილეობა ეკონომიკურ ცხოვრებაში ძალზე შეზღუდულია. ამასთან, საბაზრო ეკონომიკა „წმინდა" სახით, სადაც ავტომატურად ხდება ძირითადი ეკონომიკური პრობლემების ეფექტიანი გადაწყვეტა, შეიძლება ითქვას, არ არსებობს.

საზოგადოების ეკონომიკური ქცევის ზემოთ განხილული მოდელი საბაზრო ეკონომიკის თავისებური აბსტრაქტული მოდელია, რომლის წარმოდგენაც მხოლოდ თეორიულად შეიძლება. ამ მოდელს უახლოვდება მხოლოდ თავისუფალი კონკურენციის ეკონომიკა, სადაც სახელმწიფოს როლი დაყვანილია თითქმის მხოლოდ კერძო საკუთრების დაცვასა და ისეთი სამართლებრივი სტრუქტურების შექმნამდე, რომლებიც თავისუფალი ბაზრების ფუნქციონირებას უზრუნველყოფენ. რეალურ საბაზრო ეკონომიკაში, ბუნებრივია, გვხვდება გადახრები იდეალური მოდელიდან, კერძოდ, ეს გადახრები აისახება: 1. სხვადასხვა მონოპოლიების წარმოქმნასა და ფუნქციონირებაში, რომლებიც ფასწარმოქმნის დეფორმაციას იწვევენ და აფერხებენ კონკურენციის მონაწილეთა თავისუფალ შეღწევას ბაზარზე; 2. კაპიტალისა და შრომითი რესურსების თავისუფალი გადაადგილების შეფერხებაში; 3. ინფლაციაში, რომელიც იწვევს საბაზრო მექანიზმის მოქმედების დამახინჯებას; 4. ეკონომიკური განვითარების ციკლურობაში; 5. შეფარდებით ჭარბწარმოებაში; 6. უმუშევრობაში, რომელიც აღემატება ბუნებრივ დონეს; 7. ბაზრის კონიუნქტურის განსაზღვრისას დაშვებულ შეცდომებში, რომელთა ერთ-ერთი მიზეზი სრული და უტყუარი ინფორმაციის არქონაა და ა.შ. გარდა ამისა, საზოგადოებაში არსებობს ბევრი მწვავე პრობლემა, რომელთა გადაჭრა ბაზარს არ შეუძლია.

ესენია: სოციალური პრობლემების (განათლება, ჯანმრთელობის დაცვა, კულტურა, უმუშევართა შენახვა, ხელმოკლეთა დახმარება და სხვ.) კომპლექსი, ბუნების დაცვა, ფუნდამენტური მეცნიერების განვითარება და ა.შ. ამიტომ სამეურნეო ცხოვრების კოორდინაციისა და მართვისათვის გამოიყენება არა მხოლოდ ბაზრის მექანიზმი, არამედ სახელმწიფო რეგულირებაც ისეთი ბერკეტების მეშვეობით, როგორიცაა გადასახადები და სამთავრობო ხარჯები, ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა, შემოსავლების რეგულირება, სოციალური, ანტიმონოპოლიური და საგარეო-ეკონომიკური პოლიტიკა. ეკონომიკური ცხოვრების სტაბილურობის უზრუნველყოფაში სახელმწიფოს ფართოდ მონაწილეობის მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ შვედეთი, სადაც მთავრობა ენერგიულად ახორციელებს შემოსავლების გადანაწილებას (დაბეგვრის დონე **მშპ**-ის 50 %-ს შეადგენს) და ატარებს აქტიურ სოციალურ პოლიტიკას; იაპონია, რომლისთვისაც დამახასიათებელია საერთო-სახელმწიფოებრივი ინდიკატური დაგეგმვის განვითარებული სისტემა; „ახალინდუსტრიული ქვეყნების“ ეკონომიკა (კერძოდ, სამხრეთ კორეის ეკონომიკურ ზრდაზე მნიშვნელოვანი ზემოქმედება მოახდინა მთავრობის მიერ მომზადებულმა სამეურნეო განვითარების ხუთწლიანმა ინდიკატურმა გეგმებმა) და სხვ., მაგრამ სახელმწიფოს მონაწილეობა ეკონომიკურ ცხოვრებაში შესაძლებელია მხოლოდ გარკვეულ საზღვრამდე, რომლის იქითაც ეკონომიკაში არსებობას წყვეტს საბაზრო მექანიზმი. სახელმწიფო, გადასახადების საშუალებით, პროცენტის განაკვეთით, სახელმწიფო ხარჯებით, შეღავათებით და სხვ. მხოლოდ ინსტიტუტებისა და ინდივიდუუმების ეკონომიკური ქცევის წესებს ადგენს, მაგრამ მათ საქმიანობაში თვითონ არ ერევა, არ ანგრევს საბაზრო მექანიზმს, პირიქით, მას აძლევს შესაძლებლობას, განსაზღვროს ფასები, რესურსების გამოყენების მიმართულებები. ამრიგად, ეკონომიკას „საბაზრო“ შეიძლება ვუწოდოთ, თუ საბაზრო მექანიზმის ყველა რგოლი მუშაობს.

საბაზრო ინფრასტრუქტურა (market infrastructure) – სახელმწიფო და კომერციული საწარმოების, დაწესებულებებისა და ორგანიზაციების ერთობლიობა, რომელიც უზრუნველყოფს საქონლის, მომსახურების,

კაპიტალის, სამუშაო ძალისა და ა.შ. ბაზრების ნორმალურ ფუნქციონირებას. ამ ბაზრების მომსახურების ფორმები სხვადასხვაგვარია.

საქონლის ბაზრის ინფრასტრუქტურაში შედის საბითუმო და საცალო ვაჭრობის მთელი ქსელი – მაღაზიები, უნივერმაღები, უნივერსამები და ა.შ., აგრეთვე, აუქციონები, ბაზრობები, კომერციული საშუამავლო ცენტრები და საქონლის ბირჟები, სპეციალური სახელმწიფო ორგანოები: ანტიმონოპოლიური კომიტეტი, ფასების კონტროლის ინსპექცია, საკონტრაქტო სისტემა და სხვ. საგარეო ვაჭრობას აქვს თავისი ინფრასტრუქტურა, რომელშიც შედის კომერციული ცენტრები, სავაჭრო–სამრეწველო პალატები, საგამოფენო პავილიონები, სავაჭრო სახლები და ა.შ.

კაპიტალის ბაზრის ინფრასტრუქტურა მოიცავს მთელ საბანკო სისტემას, მათ შორის, კომერციულ ბანკებს, საფონდო ბირჟებს, ვალუტის ბირჟებს, საბროკერო და სადაზღვევო კომპანიებს, ჰოლდინგებს და ა.შ. მასში შედის აგრეთვე სააუდიტორო ფირმები, რომლებიც კომერციულ საწყისებზე ახორციელებენ სხვადასხვა საფინანსო–საკრედიტო მომსახურებას, რიგი სახელმწიფო ორგანოებისა: ფასიან ქაღალდებზე კონტროლის ინსპექცია, სახელმწიფო ქონების ფონდი და სხვ.

შრომის ბაზარი ასევე მოითხოვს შესაბამის ინფრასტრუქტურას, რომელშიც შედის შრომის ბირჟები, სამუშაო ძალაზე მოთხოვნა–მიწოდების შესწავლის, კადრების გადამზადების, მიგრაციის რეგულირებისა და სხვა სახელმწიფო სისტემები.

საბაზრო ინფრასტრუქტურის ზოგიერთი რგოლის დანიშნულებაა არა ცალკეული ბაზრების, არამედ მთელი საბაზრო მეურნეობის მომსახურება. ესაა: გამყიდველთა და მყიდველთა იურიდიული მომსახურება, სატრანსპორტო–სასაწყობო სისტემა, საინფორმაციო და სარეკლამო მომსახურება და ა.შ.

საბაზრო მომსახურება (market service) – მომსახურება, რომელიც იყიდება საბაზრო ფასით და ერთეული მომსახურების მწარმოებელი რესურსები (50 პროცენტი და მეტი) იქმნება მომსახურების რეალიზაციით მიღებული ამონაგებიდან.

გაეროს ეროვნული ანგარიშების სისტემის კლასიფიკაციის მიხედვით, საბაზრო მომსახურებას მიეკუთვნება: ნარჩენე-

ბის (ჯართის, მაკულატურის, ჩვრების და ა.შ.) უტილიზაციასთან დაკავშირებული მომსახურება; ავტომობილების, მოტოციკლების, საყოფაცხოვრებო საქონლისა და პირადი მოხმარების საგნების რემონტთან დაკავშირებული მომსახურება; საბითუმო და საცალო ვაჭრობის, კომერციული შუამავლობის, საბინაო მეურნეობისა და საზოგადოებრივი კვების საწარმოების, სარკინიგზო ტრანსპორტისა და თანმხლები მომსახურება, საქალაქო ტრანსპორტის (მეტროს, ტრამვაის ხაზებისა და რეგულარული საავტობუსო მიმოსვლის ჩათვლით), საქალაქთაშორისო სამგზავრო და სატვირთო საავტომობილო ტრანსპორტის, მილსადენი ტრანსპორტის, სხვა სახის სახმელეთო ტრანსპორტის (ფუნიკულიორი, საბაგირო გზა), წყლის ტრანსპორტის, საზღვაო და საჰაერო ტრანსპორტის, დამხმარე სატრანსპორტო, სატრანსპორტო სააგენტოებისა და სატრანსპორტო შუამავლების მომსახურება; სასაწყობო მომსახურება; კავშირგაბმულობის, საფინანსო, სადაზღვევო დაწესებულებების მომსახურება (სავალდებულო სოციალური დაზღვევის გარდა); საწარმოებისათვის გაწეული საქმიანი მომსახურება (საფინანსო და სადაზღვევო აგენტების, იურისტების, კონსულტანტების მომსახურება გადასახადებისა და მართვის სფეროში, სარეკლამო მომსახურება, მონაცემების დამუშავებასთან დაკავშირებული მომსახურება; მოძრავი ქონების არენდასთან დაკავშირებული მომსახურება; საბაზრო მომსახურება განათლებისა და მეცნიერული კვლევის სფეროში (უმაღლესი სასწავლებლები, ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლები, პროფესიულ-ტექნიკური სასწავლებლები, სკოლამდელი დაწესებულებები, სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებები); საბაზრო მომსახურება ჯანმრთელობის დაცვის სფეროში (საავადმყოფოები, კლინიკები, სანატორიუმები, სამედიცინო პერსონალის კერძო პრაქტიკა); საბაზრო მომსახურება დასვენებისა და კულტურის სფეროში, პირადი მომსახურება ხელოვნების, ლიტერატურისა და ა.შ. სფეროში; ნაგვის გატანასთან, სანიტარიასა და დალაგებასთან დაკავშირებული საბაზრო მომსახურება; ტურისტული ბაზების, პროფესიული, კომერციული და სამეწარმეო გაერთიანებების მომსახურება; სამრეცხაოების, ქიმწმენდის, საპარიკმახეროების, სილამაზის სალონების, ფოტოსტუდიების და სხვა პირადი მომსახურება; სა-

ქორწინო და დამკრძალავი სააგენტოების მომსახურება, მკითხაობა და ა.შ.

საბაზრო მომსახურება დაახასიათებელია მატერიალური მომსახურებისათვის, თუმცა, ნაწილობრივ, არამატერიალურშიც გამოიყენება, მაშინ როდესაც არასაბაზრო მომსახურება ნიშანდობლივია ძირითადად არამატერიალური მომსახურებისათვის.

საბაზრო ფასი (market price) – ფასი, რომელიც ყალიბდება ბაზარზე მოთხოვნისა და მიწოდების გავლენით და გასაყიდი საქონლის (მომსახურების) ერთეულზე სუბიექტური სარგებლიანობის მიხედვით მასში, გარდა წარმოების დანახარჯებისა და მოგებისა. შედის არაპირდაპირი გადასახადები და ჩრდილში გაუთვალისწინებელი საბაზრო ფასი ის ფასია, რომელსაც მყიდველები იხდიან საქონლის (მომსახურების) შესაძენად.

საბალანსო ანგარიში (balance account) – ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიში, რომლის მიზნებისთვისაც აისახება ბუღალტრულ ბალანსში, თუმცა, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ საბალანსო მუხლების სახელწოდება უნდა შეესაბამებოდეს ბალანსის მუხლების სახელწოდებას. ერთი საბალანსო ანგარიშის მონაცემები შეიძლება აისახოს ბალანსის რამდენიმე მუხლში.

საბალანსო მოგება (balance profit) – საწარმოს მოგების მთლიანი თანხა, მიღებული წარმოებრივი საქმიანობის ყველა სახიდან და ასახული მის ბალანსში.

საბალანსო ღირებულება (bookvalue) – აქტივების ღირებულება, რომელიც შეტანილია კომპანიის საბუღალტრო წიგნში (ჩვეულებრივ ამორტიზაციის გამოქვითვით).

საბანკო აქცეპტი (banker's acceptance) – მსხვილი ბანკების მიერ აქცეპტირებული გადასაპირებელი თამასუქი. თამასუქის აქცეპტირებისათვის ბანკი იღებს საკომისიოს.

საბანკო კრედიტი (bank credit) – ბანკის მიერ აკუმულირებული თავისუფალი ფულადი სახსრებისა და საკუთარი კაპიტალის გაცემა კლიენტებზე დროებით სარგებლობისათვის ხორციელდება სესხის გაცემის, ბანკის მიერ კლიენტის თამასუქის დისკონტირების, თამასუქის ღირებულების კლიენტის ანგარიშსწორების ანგარიშზე მოთავსებისა თუ სხვა ფორმით. საგარეო ვაჭრობაში საბანკო კრედიტის ფორმებია: ფორფეიტინგი, აქცეპტური კრედიტი, აქცეპტურ-რამბუსნული კრედიტი და სხვ.

საბანკო ლიკვიდური სახსრები (bank liquidity resources) – შედგება ნაღდი ფულის, მოკითხვამდე ანაბრების ანგარიშებზე არსებული ნაშთის, სხვადასხვა მოკლევადიანი (ერთ თვემდე) დეპოზიტების, კერძო და სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების, კომერციული თამასუქისა და ბანკის სხვა ადვილად რეალიზებადი სახსრებისაგან.

საბანკო რეზერვები (bank reserves) – საბანკო შენატანების ის ნაწილი, რომელსაც ბანკი ინახავს ნაღდი ფულის სახით, აგრეთვე ცენტრალურ ბანკში შეტანილი უპროცენტო დეპოზიტები.

საბანკო სესხი (bank loan) – ბანკის ფულადი სახსრები, გაცემული კრედიტის სახით პროცენტის გადახდის წესით. განასხვავებენ მოკლევადიან, საშუალოვადიან და გრძელვადიან სესხს.

საბაჟო თანამშრომლობის საბჭო (Customs Cooperative Consil) – შეიქმნა 1950 წელს საბაჟო საქმიანობის სრულყოფის მიზნით. თავდაპირველად საბჭო ფუნქციონირებდა როგორც საკონსულტაციო ორგანო, ამასთან, იგი ქმნიდა საბაჟო თანამშრომლობის პროექტებს, შესაბამის ორგანიზაციებს აწვდიდა ინფორმაციას საბაჟო პროცედურების შესახებ და ახორციელებდა ზედამხედველობას საერთაშორისო ნორმების დაცვის მიზნით. გარდა ამისა, საბჭო, რომელიც 1985 წელს უკვე აერთიანებდა 85 ქვეყანას, ტექნიკურ დახმარებას უწევდა იმ განვითარებად ქვეყნებს, რომლებიც ცდილობდნენ თავიანთი საბაჟო ტარიფების სისტემა გარდაექმნათ ბრიუსელის სატარიფო კლასიფიკაციის შესაბამისად.

საბაჟო კავშირი (Customs Union) – ქვეყნების ჯგუფი, რომელთა შიგნით ლიკვიდირებულია საბაჟო შეზღუდვები. ეს ქვეყნები ატარებენ შეთანხმებულ საგარეო სავაჭრო პოლიტიკას სხვა ქვეყნებთან და ადგენენ საერთო საგარეო საბაჟო ტარიფს იმპორტზე, თუმცა სატარიფო განაკვეთი სხვადასხვა საქონელზე შეიძლება განსხვავებული იყოს.

საბითუმო ვაჭრობა (whole sale trade) – შიდა ვაჭრობის ფორმა, რომელიც გულისხმობს მწარმოებელი საწარმოების მიერ სამომხმარებლო საქონლის დიდი პარტიებით გაყიდვას საცალო ვაჭრობის საწარმოებზე, ან წარმოების საშუალებების ნაწილის ძიყიდვას ამ პროდუქციის მომხმარებელი საწარმოებისათვის.

საბითუმო ფასი (wholesale price) – ფასი, რომლითაც სა-

კუთრების ნებისმიერი ფორმის მქონე საწარმო ან გამსაღებელი ორგანიზაცია თავისი პროდუქციის რეალიზაციას ახდენს. მსხვილი პარტიებით (ბითუმად) გასაყიდი საქონლის ფასი. ჩვეულებრივ, ფასი საქონლის დიდ პარტიებზე შედარებით ნაკლებია, ვიდრე მცირეზე და საგრძნობლად დაბალია საცალო ფასზე. განასხვავებენ საწარმოს საბითუმო ფასსა და მრეწველობის საბითუმო ფასს.

საბირჟო საქონელი (commodity exchange, commodity market) – მასობრივი წარმოების სტანდარტული და ერთსახოვანი საქონელი, რომლის რეალიზაციაც შეიძლება დიდი პარტიებით ნიმუშების ან ტექნიკური დოკუმენტების მიხედვით. საბირჟო საქონელია: ხორბალი, სიმინდი, შვრია, ზეთისხილის ზოგიერთი პროდუქტი, ფერადი ლითონი (სპილენძი, ალუმინი და სხვ.), სამასალე მერქნის ზოგიერთი სახეობა, ენერგომატარებლების ნაწილი (ნავთობი, სათბობი, მაზუთი, გაზი პროპანი და ა.შ.), ბამბა, შაქარი, კაკაო, ცოცხალი და დაკლული რქოსანი პირუტყვი და სხვ.

საბიუჯეტო-საგადასახადო პოლიტიკა (fiscal policy) – სახელმწიფო ხარჯების, საგადასახადო განაკვეთისა და სახელმწიფო სესხების დონის რეგულირების პოლიტიკა ეკონომიკური აქტიურობის საერთო დონეზე ზემოქმედების მიზნით.

საბიუჯეტო ფედერალიზმი (budget federalism) – ცენტრსა და რეგიონებს შორის საბიუჯეტო მოწყობის ფორმა, არა მხოლოდ ფინანსური რესურსების, არამედ საგადასახადო უფლებამოსილებისა და საბიუჯეტო პოლიტიკისადმი პოლიტიკური პასუხისმგებლობის განაწილება. საბიუჯეტო ფედერალიზმი არის დაბეგვრისა და სახელმწიფო ხარჯების სისტემა, რომელიც გულისხმობს შემოსავლების მიღებასა და ხარჯების მართვაში გარკვეული უფლებების მიცემას სახელმწიფო მმართველობის სხვადასხვა დონეებისთვის – ცენტრალური, რეგიონული და ადგილობრივი ორგანოებისთვის. საბიუჯეტო ფედერალიზმი ასახავს ქვეყნის ფინანსური სისტემის ფუნქციონირების წესს.

საბიუჯეტო ფედერალიზმის მოდელები (budget federalism models) – არსებობს დეცენტრალიზებული და კოოპერაციული მოდელები. **დეცენტრალიზებული მოდელის** დამახასიათებელი ნიშნებია: 1. ხელისუფლების სახელმწიფო ორგანოების სამი მთავარი ფუნქცი-

იდან – სტაბილიზაციური, დისტრიბუციული და ალოკაციური ფუნქციებიდან – პირველი ორის მიკუთვნება ხელისუფლების ცენტრალური ორგანოებისათვის, ხოლო მესამის – ხელისუფლების სამივე დონეს შორის განაწილება; 2. ხელისუფლების სხვადასხვა დონეთა შორის საგადასახადო უფლებამოსილების დაყოფა ზემოაღნიშნული ფუნქციების განაწილების შესაბამისად. **კოოპერაციული მოდელის** ძირითადი ნიშნებია: 1. რეგიონული ხელისუფლების შედარებით ფართო მონაწილეობა ეროვნული შემოსავლის გადანაწილებასა და მაკროეკონომიკურ სტაბილიზაციაში; 2. რეგიონული ხელისუფლების როლის ამაღლება საგადასახადო შემოსავლების გადანაწილების სისტემაში; 3. ჰორიზონტალური საბიუჯეტო გამოთანაბრების აქტიური პოლიტიკის გატარება, ცენტრის პასუხისმგებლობის ამაღლება რეგიონების სახელმწიფო დაფინანსების, ტერიტორიების სოციალურ–ეკონომიკური განვითარებისათვის, რაც გამოიწვევს ცენტრის მხრიდან კონტროლის გაძლიერებასა და რეგიონული ხელისუფლების დამოუკიდებლობის გარკვეულ შეზღუდვას.

საბანკო ინდოსამენტი (endorsement) – გადაცემის აღმნიშვნელი წარწერა ბენეფიციარის სახელის მიუთითებლად.

საბოლოო მოხმარება (final consumption) – საქონლისა და მომსახურების საბოლოო გამოყენების პროცესი.

საბოლოო პროდუქტი (end-product) – საბოლოო გამოყენებისათვის და არა შემდგომი გადამუშავებისათვის წარმოებული პროდუქტი.

საბროკერო ფირმა (brokerage firm) – საშუამავლო ფირმა, რომელიც სპეციალიზებულია საშუამავლო საბირჟო ოპერაციებზე.

საბრუნავი კაპიტალი (current capital) – კაპიტალის ის ნაწილი, რომელიც წარმოებას ემსახურება ერთი ციკლის მანძილზე. მისი ღირებულება მთლიანად გადადის მზა პროდუქციის ღირებულებაში.

საგადასახადო განაკვეთი (tax rate) – შემოსავლების, სამომხმარებლო ხარჯების ან მოგების პროცენტული წილი, რომელსაც სახელმწიფოს უხდის ყველა იურიდიული და ფიზიკური პირი, თუკი მათ ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისი დაბეგვრა ეხებათ.

საგადასახადო შემოსავალი (tax proceeds, tax income) – შემოსავალი, რომელიც მიიღება დამატებული ღირებულების გა-

დახდიდან, აქციზიდან, მოგების გადასახადიდან და ა.შ., რომელზეც დაწესებულია საგადასახადო კანონმდებლობით გათვალისწინებული გარკვეული საგადასახადო განაკვეთი.

საგადასახდელო ბალანსი (balance of payments) – სტატისტიკური ანგარიში, რომელიც გამოხატავს თანაფარდობას ქვეყნის მიერ საზღვარგარეთიდან მიღებულ ფულად შემოსავლებსა და სხვა ქვეყნებისათვის გადახდილ გადასახდელებს შორის დროის გარკვეულ მონაკვეთში. მასში ასახულია ეკონომიკური ოპერაციების ერთობლიობა ეროვნულ ეკონომიკასა და დანარჩენ სამყაროს შორის. არსებობს აქტიური და პასიური საგადასახდელო ბალანსები. ტერმინი – საგადასახდელო ბალანსი გამოიყენება სხვადასხვა მნიშვნელობით. მათ შორის ყველაზე გავრცელებულია „საბაზრო საგადასახდელო ბალანსი“ და „საანგარიშსწორებო საგადასახდელო ბალანსი“. პირველი ტერმინი გამოხატავს მიმდინარე თანაფარდობას გადასახდელების ორ ნაკადს შორის – ქვეყანაში შემოსულ და მისგან გასულ ნაკადებს შორის. მეორე ტერმინი – საანგარიშსწორებო საგადასახდელო ბალანსი – სტატისტიკური ანგარიშია. იგი ალრიცხავს ეკონომიკური ოპერაციების ერთობლიობას ეროვნულ ეკონომიკასა და დანარჩენ სამყაროს შორის დროის გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, ანუ ასახავს საქონლის, მომსახურების, ფინანსური აქტივებისა და ვალდებულებების ნაკადების მოძრაობას ეროვნულ ეკონომიკასა და საზღვარგარეთს შორის.

საგადასახდელო ბალანსი არეგისტრირებს ოპერაციებს ქვეყნის რეზიდენტებსა და არარეზიდენტებს შორის. სტრუქტურულად ბალანსი შედგება სამი ძირითადი ანგარიშისაგან. ესენია: მიმდინარე ანგარიში, კაპიტალის ანგარიში და ფინანსური ანგარიში.

მიმდინარე ანგარიში მოიცავს სავაჭრო ბალანსს, შემოსავლის ბალანსს და მიმდინარე ტრანსფერებს.

კაპიტალისა და ფინანსური ანგარიში მოიცავს: კაპიტალურ ტრანსფერებს, პირდაპირ ინვესტიციებს, პორტფელის ინვესტიციებსა და სხვა ინვესტიციებს.

მონაცემები საგადასახდელო ბალანსის შესახებ გვაძლევს საშუალებას წარმოდგენა ვიქონიოთ ქვეყნის ეკონომიკის მდგომარეობაზე, ვინაიდან ისინი ასახავენ ქვეყნის ფინანსურ მდგომარეობას საერთაშორისო ბაზარზე. დადებითი საგადასახდელო ბალანსი მეტყველებს იმაზე, რომ

გარკვეული დროის პერიოდში ქვეყნის ეკონომიკაში შემოდის იმაზე მეტი ფული, ვიდრე გადის იმავე პერიოდში.

საგადასახდელო ბალანსის აქტიური სალდო (trade surplus) – 1. რეზიდენტებსა და არარეზიდენტებს შორის მიმდინარე ოპერაციების, კერძოდ, რეალური ეკონომიკური ფასეულობების გაცვლის სალდო. იგი გვიჩვენებს თუ რამდენად მეტი რეალური ეკონომიკური ფასეულობები წარუდგინეს რეზიდენტებმა არარეზიდენტებს; 2. ექსპორტის გადამეტება იმპორტზე.

საგადასახდელო ბალანსის პასიური სალდო (სავაჭრო ბალანსის დეფიციტი) (trade deficit) – 1. გვიჩვენებს რეზიდენტებსა და არარეზიდენტებს შორის მიმდინარე პერიოდში ეკონომიკური ფასეულობების გაცვლის სალდოს, კერძოდ, თუ რამდენად მეტი რეალური ეკონომიკური ფასეულობები წარუდგინეს არარეზიდენტებმა რეზიდენტებს; 2. იმპორტის გადამეტება ექსპორტზე.

საგარეო ვალი (external debt) – მოცემული ქვეყნის მიერ საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციებიდან, უცხოური ქვეყნების მთავრობებისგან და კომერციული დაპროექტების ინსტიტუტებიდან მიღებული უცხოურ ვალუტაში დენომინირებული აქტივები, რომლებიც ამ ქვეყანას აძლევს ინვესტირებისა და მოხმარების იმაზე მეტ შესაძლებლობას, ვიდრე მისი ეკონომიკა ქმნის. ნებისმიერი ქვეყნისთვის საგარეო ვალის მოზიდვა შემდეგი ორი ფაქტორით განისაზღვრება: 1. რა რაოდენობის უცხოური კაპიტალის ათვისება შეუძლია ქვეყანას; 2. რა რაოდენობის ვალის მომსახურება შეუძლია ქვეყანას რისკის გარეშე. საგარეო ვალის განსაზღვრისათვის, ოქროს რეზერვის გარდა, გამოიყენება შემდეგი ძირითადი მაჩვენებლები: 1. საგარეო ვალის შეფარდება მშპ-თან; 2. საგარეო ვალის შეფარდება ექსპორტთან; 3. საგარეო ვალის მომსახურებისთვის გადასახდელების საერთო თანხის შეფარდება ექსპორტთან და სახელმწიფოს შემოსავლებთან: 4. საპროცენტო თანხის შეფარდება ექსპორტთან; 5. საგარეო სესხების წილი ბიუჯეტის დეფიციტის დაფინანსებაში. აქედან გამომდინარე, არსებობს შესაბამისი კრიტერიუმები, რომელთაც უნდა შეესაბამებოდეს საგარეო ვალის პარამეტრები.

საგარეო ვაჭრობა (foreign trade) – სახელმწიფოს სოცი-

ალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების დონის მნიშვნელოვანი ინდიკატორი, საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების ერთ-ერთი ძირითადი ფორმა. მოიცავს საქონლის ექსპორტსა და იმპორტს.

საგარეო ვაჭრობის ბალანსი (balance of foreign trade) – ქვეყნის საგადასახდელო ბალანსის ნაწილი, რომელშიც ასახულია საქონლის საზღვარგარეთ გატანასა თუ შემოტანასთან დაკავშირებული ოპერაციები, ანუ „ხილული" ექსპორტი და იმპორტი. საგარეო ვაჭრობის ბალანსი „უხილავი" ოპერაციების ანგარიშთან (მომსახურების ექსპორტი და იმპორტი) ერთად ქმნის მიმდინარე ოპერაციების ბალანსს.

საგარეო ვაჭრობის ეკონომიკური ეფექტი (economic effect of foreign trade) – სხვაობა იმპორტის მისაღებად გამიზნული პროდუქციის სამამულო წარმოებისა და საექსპორტო საქონლის წარმოების დანახარჯებს შორის.

საგარეო ვაჭრობის პოლიტიკა (foreign trade policy) – ქვეყანაში მიღებული საგარეო ვაჭრობის რეგულირების წესი. სახელმწიფო პოლიტიკა, რომელიც ზეგავლენას ახდენს საგარეო ვაჭრობაზე გადასახადებით, სუბსიდიებით, ექსპორტისა და იმპორტის შეზღუდვებითა და ა.შ. მისი ერთ-ერთი უკიდურესი შემთხვევაა თავისუფალი ვაჭრობის პოლიტიკა, ხოლო მეორე – ავტარკიის პოლიტიკა. ამ უკიდურეს შემთხვევებს შორის არსებობს სხვადასხვა ხარისხის პროტექციონიზმი, რომელიც რეალიზდება ტარიფების, კვოტების, სავალუტო კონტროლისა და ა.შ. მეშვეობით.

საგირავნო ფურცელი (mortgage) – ფასიანი ქაღალდის ნაირსახეობა, რომელსაც უშვებს იპოთეკური ბანკი გრძელვადიანი სესხის გასაცემად უძრავი ქონების დაგირავების საფუძველზე.

სადაზღვევო კომპანია (insurace company) – ორგანიზაცია, რომელიც ეწევა მომსახურებას დაზღვევის სფეროში და გამოდის თავისი კლიენტების ქონებისა და სიცოცხლის დამზღვევის როლში. სადაზღვევო კომპანია თავის თავზე იღებს ვალდებულებას, სხვადასხვა გაუთვალისწინებელი ვითარებისას ანუ სადაზღვევო შემთხვევისას აუნაზღაუროს კლიენტებს ზარალი. საკუთრების ფორმის მიხედვით, სადაზღვევო კომპანია შეიძლება იყოს სახელმწიფო, სახელმწიფო-კომერციული, აქციონერული, კოოპერაციული და

კერძო. საბაზრო სისტემაში ამ კომპანიების სხვადასხვა ვარიანტის თანაარსებობა წარმოქმნის სადაზღვევო ბაზარს, სადაც ყალიბდება კონკურენცია სადაზღვევო კომპანიებს შორის. სახელმწიფო, როგორც წესი, წამყვან როლს ასრულებს სავალდებულო დაზღვევის მომსახურების ბაზარზე, რომელიც მოიცავს მოხუცებულობის (საპენსიო უზრუნველყოფა), ინვალიდობის, ავადმყოფობის, უმუშევრობის და ა.შ. დაზღვევას. ამასთან, ბოლო ხანს შეიმჩნევა კერძო სადაზღვევო კომპანიების აქტიური შეჭრა სავალდებულო დაზღვევის მომსახურების ბაზარზე. ისინი ჩვეულებრივ უპირატესობას ანიჭებენ ნებაყოფლობით სადაზღვევო მომსახურებას. ვინაიდან დასავლეთში სადაზღვევო მომსახურებაზე არსებობს მყარი და მაღალი მოთხოვნა როგორც კომპანიების, ისე მოსახლეობის მხრიდან, სადაზღვევო ბიზნესი კაპიტალის დაბანდების ძალზე მომგებიანი ფორმაა. სადაზღვევო კომპანიების შემოსავალი იქმნება როგორც სადაზღვევო გადასახდელების თანხიდან, ისე სადაზღვევო პოლისების გაყიდვით. მთლიან შემოსავალს გამოკლებული სადაზღვევო ანაზღაურება, სადაზღვევო აგენტებისა და ბროკერების საკომისიო გასამრჯელო და სხვა ხარჯები შეადგენს კომპანიის მოგებას. სადაზღვევო კომპანიების დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრები ინვესტირდება კერძო კომპანიების აქციებსა და ობლიგაციებში, დაიდება დეპოზიტზე კომერციულ ბანკებში. სადაზღვევო კომპანიების უმრავლესობის საქმიანობის ძირითადი სახეა კომერციული რისკის, სახელდობრ, საკრედიტო რისკის დაზღვევა. მოთხოვნა მომსახურების ამ სახეზე განპირობებულია იმით, რომ ბანკები უარს ამბობენ კრედიტების გაცემაზე სადაზღვევო კომპანიების გარანტიის გარეშე: კრედიტი გაიცემა სადაზღვევო პოლისის გირაოს ან მზღვეველის საგარანტიო წერილის საფუძველზე. სადაზღვევო კომპანია იღებს ვალდებულებას, გადაუხდელობის შემთხვევაში ვალი თვითონ აანაზღაუროს. ამ გზით ბანკი თავს იზღვევს საკრედიტო რისკისაგან და თავისუფლდება კლიენტის გადახდისუნარიანობის დონის დაზუსტებისაგან. პირადი დაზღვევის სფეროში ყველაზე გავრცელებული ფორმებია სამედიცინო დაზღვევა, სიცოცხლის პროგრესული დაზღვევა, ინფლაციისაგან ანაბრების დაცვის სისტემები და სხვ.

სადეპოზიტო სერტიფიკატი (depositary certificate) – ფულად-საკრედიტო რეგულირების ახალი ინსტრუმენტი, ეროვნული ვალუტით დენომინირებული ფასიანი ქაღალდი, რომელსაც არამატერიალიზებული ფორმა აქვს და ფასიანი ქაღალდებისთვის დამახასიათებელი ყველა ფუნქციითაა აღჭურვილი. თავისი ლიკვიდური ხასიათიდან გამომდინარე, ფასიანი ქაღალდის ეს ახალი სახეობა ბაზრის კონტრაჰენტებს გაცილებით მეტ შესაძლებლობებს სთავაზობს თავიანთი სახსრების ურისკოდ დაბანდების თვალსაზრისით. სადეპოზიტო სერტიფიკატი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ქვეყანაში ფულის ბაზრის განვითარებისათვის, ვინაიდან კომერციულ ბანკებს ეძლევათ შესაძლებლობა მეორად ბაზარზე ივაჭრონ ამ ინსტრუმენტით.

საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა, „ჰოლანდიური დაავადების" შემდგომი გამწვავების რისკის თავიდან აცილების მიზნით, შემოიღო სადეპოზიტო სერტიფიკატები. მათი გამოშვება ემსახურება ჭარბი ფულის სტერილიზაციასა და უცხოური კაპიტალის ნაკადების უარყოფითი ეფექტების განმუხტვას.

საემისიო ბანკი (bank of issue) – სახელმწიფო საკრედიტო დაწესებულება, ცენტრალური ბანკი, რომელსაც მინიჭებული აქვს საბანკო ბილეთების (ბანკნოტების) გამოშვების, ფულის მიმოქცევის, კრედიტის, სავალუტო კურსის რეგულირებისა და კონტროლის, ოფიციალური ოქროს სავალუტო რეზერვის დაცვის მონოპოლიური უფლება.

საერთაშორისო ანგარიშსწორების ბანკი (Bank for International Settlements – BIS) – ცენტრალური ბანკების საერთაშორისო სავალუტო-საკრედიტო ორგანიზაცია. დაარსდა 1830 წელს ქ. ბაზელში (შვეიცარია).

საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები (international economic relations) – სხვადასხვა ქვეყანას შორის ჩამოყალიბებული ეკონომიკური ურთიერთობები საერთაშორისო ვაჭრობის, საერთაშორისო სავალუტო, საკრედიტო და ა.შ. სფეროებში.

საერთაშორისო ვაჭრობა (international trade) – ვაჭრობა ქვეყნებს შორის საქონლითა და მომსახურებით. საერთაშორისო ანუ საგარეო ვაჭრობა, საშინაო ვაჭრობისაგან განსხვავებით, გულისხმობს სხვადასხვა ვალუტის გამოყენებას და რეგულირდება ტარიფების, კვოტების და სავა-

ლუტო კონტროლის მეშვეობით.

საერთაშორისო ვაჭრობის არსებობას განაპირობებს ქვეყნებს შორის ხარჯებში განსხვავება და განსაზღვრული საქონლისა და მომსახურების არარსებობა ზოგიერთ ქვეყანაში. შეფარდებითი უპირატესობის თეორიიდან გამომდინარე, ეს განსხვავება არის არა აბსოლუტური, არამედ შეფარდებითი უპირატესობის გამომხატველი.

საერთაშორისო კრედიტი (international credit) – კრედიტი, რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა ქვეყნის ფირმებსა და სახელმწიფოებს შორის საკრედიტო ურთიერთობებში. არსებობს კომერციული, საბაჟო და სახელმწიფო კრედიტის სახით.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდი (სსფ) (international monetary fund) – შეიქმნა 1945 წელს ბრეტონ-ვუდსში, სავალუტო-საფინანსო საკითხებისადმი მიძღვნილ გაეროს კონფერენციაზე მიღებული შეთანხმების (1944) რატიფიკაციის შედეგად. ფონდი გახდა გაეროს სპეციალური ორგანო. მისი თავდაპირველი ამოცანა იყო ვალუტების კურსების საერთაშორისო სისტემის რეგულირება, მოგვიანებით კი მან მოახდინა თავისი საქმიანობის მოდიფიცირება. სსფ-ის ძირითადი ამოცანებია: საერთაშორისო სავალუტო თანამშრომლობის სტიმულირება, საერთაშორისო ვაჭრობის ბალანსირებული განვითარებისათვის ხელშეწყობა, მონაწილე ქვეყნებისადმი დახმარება მათი საგადასახდელო ბალანსის დეფიციტის კორექტირებასა და ვალუტის კურსის სტაბილიზაციის მიღწევაში.

ფონდის მიერ შექმნილი ბრეტონ-ვუდსის საერთაშორისო სავალუტო სისტემა ეყრდნობოდა ვალუტის ფიქსირებული კურსის პოლიტიკას, სავალუტო შეზღუდვების აკრძალვას, ვალუტების კონვერტირებადობისა და საერთაშორისო გადასახადების მრავალმხრივი სისტემის განვითარებას. ვალუტების კურსი ეყრდნობოდა პარიტეტულ სისტემას, რომელიც მონაწილე ქვეყნებისგან მოითხოვდა მათი ვალუტების კურსის მერყეობის შეზღუდვას პლუს-მინუს ერთი პროცენტის ფარგლებში (გამოხატული დოლარებში). მისი უშუალო კონვერტირება ხდებოდა ოქროში ფიქსირებული კურსით.

აშშ-ის მიერ 1971 წელს მიღებული გადაწყვეტილების კვალდაკვალ – შეეჩერებინათ დოლარის კონვერტირებადობა ოქროში, ათი ქვეყნის (აშშ, კანადა, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი,

იაპონია, გფრ, ბელგია, იტალია, შვედეთი, ნიდერლანდი, აგრეთვე შვეიცარია (ფონდის ასოცირებული წევრი) მთავრობებმა ამავე წელს მიიღეს „სმითსონოვის შეთანხმება“, რომელიც ითვალისწინებდა დოლარის ათპროცენტიან დევალვაციას, ყველა ვალუტის კურსის გადასინჯვას და მათი მერყეობის უფრო ფართო საზღვრების დადგენას. 1973 წელს დოლარის შემდგომი დევალვაციის შემდეგ რეგულირებადი პარიტეტის სისტემაზე უარი თქვეს აგრეთვე ევროპული გაერთიანების ქვეყნებმა და შემოიღეს თავიანთი ვალუტების მცურავი კურსი დოლართან მიმართებაში. ბრეტონ-ვუდსის სისტემის კრიზისის კვალდაკვალ, 1972 წელს **სსფ**-მა მის მიერ ჩამოყალიბებულ საერთაშორისო სავალუტო სისტემის რეფორმის კომიტეტში შეიმუშავა რეკომენდაციების კომპლექსი, რომელიც მიიღეს 1976 წელს იამაიკის შეთანხმების ფარგლებში.

ფონდი თავის საქმიანობას აფინანსებს მონაწილე ქვეყნების შენატანებისა და სესხების საფუძველზე. შენატანების სიდიდე, გაცემული ნასესხობის სპეციალური წესის მიხედვით, განისაზღვრება თითოეული მონაწილე ქვეყნის კვოტების დამდგენი სისტემით. ეს უკანასკნელი ეყრდნობა მოცემული ქვეყნის ეროვნულ შემოსავალს, სავალუტო რეზერვებსა და სხვა ეკონომიკურ ინდიკატორებს. მონაწილე ქვეყნების კვოტები, რომელიც სისტემატურად გადაისინჯება და იცვლება, განსაზღვრავს აგრეთვე მოცემული ქვეყნის სესხების აღების უფლებას როგორც რეგულარულ, ისე სპეციალურ კრედიტებზე.

კრედიტების გაცემასთან ერთად **სსფ**-ის მეორე მნიშვნელოვანი ამოცანაა ვალუტის კურსების სფეროში მონაწილე ქვეყნების პოლიტიკისთვის თვალყურის დევნება მსოფლიო დონეზე თანმიმდევრული მაკროეკონომიკური პოლიტიკის შენარჩუნებისათვის.

საერთაშორისო ფინანსური კორპორაცია (International Finance Corporation) – შეიქმნა 1956 წელს მსოფლიო ბანკის ოპერაციების მხარდასაჭერად. გასცემს კრედიტს განვითარებადი ქვეყნების კერძო სამეწარმეო სტრუქტურებზე, უპირველეს ყოვლისა, მრეწველობაში.

„საერთო ბაზარი“ (Common Market) – ევროკავშირის წინამორბედი; დაარსდა 1957 წელს საერთო (ევროპული) ბაზრის სახელწოდებით საფრანგეთის, ბელგიის, გფრ-ის, იტალიის, ლუ-

ქსემბურგისა და ნიდერლანდის მთავრობების მიერ ხელმოწერილი რომის ხელშეკრულების საფუძველზე. ითვალისწინებდა საბაჟო კავშირის შექმნას, კაპიტალისა და სამუშაო ძალის თავისუფალ გადაადგილებას, საერთო სასოფლო-სამეურნეო და სატრანსპორტო პოლიტიკის შემუშავებას. 1973 წელს დაემატა დანია, ირლანდია და დიდი ბრიტანეთი, 1982 წელს – საბერძნეთი, ხოლო 1986 წელს – პორტუგალია და ესპანეთი. 1967 წელს საერთო ბაზარი შეერწყა ნახშირისა და ფოლადის ევროპულ გაერთიანებებს (EASC) და ატომური ენერგიის სფეროში ევროპული გაერთიანების (EAEC) სტრუქტურებს, რის საფუძველზეც ჩამოყალიბდა ევროპული გაერთიანება, ხოლო 1993 წლის ბოლოს ევროგაერთიანებამ მიიღო ევროკავშირის სახელწოდება.

საექსპორტო კრედიტი (export credit) – კრედიტი, რომელიც გაიცემა საზღვარგარეთის ქვეყნების იურიდიულ ან ფიზიკურ პირებზე საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის დაფინანსების მიზნით.

საექსპორტო ლიზინგი (export lease) – მანქანების, მოწყობილობებისა და სხვა ქონების არენდა, გაცემული უცხოელ იურიდიულ ან ფიზიკურ პირებზე.

სავალდებულო რეზერვების ნორმა (სრნ) (norm of obligatory reserves) – ფულადი თანხა, რომლის სესხად გაცემის უფლებაც კომერციულ ბანკებს არა აქვთ და რომელიც თავიანთ ანგარიშზე უნდა იქონიონ ცენტრალურ ბანკში. ინფლაციურ სიტუაციაში, როდესაც აუცილებელია მიმოქცევაში ფულადი მასის ზრდის შენელება, ცენტრალური ბანკი ამაღლებს **სრნ**-ს; როდესაც აუცილებელია მიმოქცევაში ფულის რაოდენობის გაზრდა, ცენტრალური ბანკი დაბლა სწევს **სრნ**-ს და ამის საფუძველზე შესაძლებლობას აძლევს კომერციულ ბანკებს, თავიანთი სახსრების დროებით „გაყინული“ ნაწილი კრედიტად აქციონ.

სავალდებულო სოციალური დაზღვევა (obligatory social insurance) – მოსახლეობის მატერიალური უზრუნველყოფის სახელმწიფო სისტემა. გულისხმობს დაზღვევას დროებით შრომისუუნარობის, მოხუცებულობის, ინვალიდობის, მარჩენალის დაკარგვის, უბედური შემთხვევისა და უმუშევრობის გამო. მასში შეიძლება შევიდეს რისკის უფრო კონკრეტული სახეები, გამოწვეული შემოსავლების დაკარგვით დაქირავების, დროებითი

შრომისუნარობის და ა.შ. გამო. ეყრდნობა შესაბამის კანონს და ვრცელდება მთელ მოსახლეობაზე. ხორციელდება ხელფასის ფონდიდან ანარიცხების ხარჯზე. სავალდებულო სოციალური დაზღვევა ცალკე განყოფილებად შედის გაეროს **სსდკ**-ის მესამე ვარიანტის სტრუქტურაში.

სავალუტო ანაზღაურება (currency self-repayment) – საწარმოთა და ორგანიზაციათა საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის პრინციპი, რომელიც ითვალისწინებს მათი დანახარჯების ვალუტით ანაზღაურებას საკუთარი სავალუტო შემოსავლებიდან.

სავალუტო არბიტრაჟი (currency arbitrage) – უცხოური ვალუტის ყიდვა ერთ ვალუტის ბაზარზე იმავდროულად მეორეზე მისი გაყიდვის მიზნით, სხვადასხვა ბაზარზე ვალუტის კურსის სხვაობის საფუძველზე მოგების მისაღებად.

სავალუტო დემპინგი (currency dumping) – საქონლის გატანა გაუფასურებული ვალუტის მქონე ქვეყნიდან მტკიცე ან ნაკლებად გაუფასურებული ვალუტის მქონე ქვეყანაში მსოფლიო ფასზე დაბალი ფასით.

სავალუტო ინტერვენცია (currency intervention) – ვალუტის ბაზარზე სახელმწიფოს მიერ ეროვნული ვალუტის ყიდვა-გაყიდვა მის გაცვლით კურსზე ზემოქმედების მიზნით.

სავალუტო კლირინგი (currency clearing) – სამთავრობათაშორისო შეთანხმება შემხვედრი მოთხოვნებისა და ვალდებულებების ურთიერთჩათვლის შესახებ, საქონლის მიწოდებისა და გაწეული მომსახურების ღირებულებითი ტოლფასოვნების საფუძველზე.

სავალუტო კონტროლი (exchange control) – სისტემა, რომლის ფარგლებშიც სახელმწიფო ახორციელებს უცხოური ვალუტისა და ოქროს კონტროლს ყველა ან ზოგიერთ იმ ოპერაციაზე, რომელშიც მონაწილეობს ამ ქვეყნის მოქალაქე. სავალუტო კონტროლი გამოიყენება საგადასახდელო ბალანსის დასაცავად, აგრეთვე ვალუტის კურსის დაცემის თავიდან ასაცილებლად სავალუტო ოპერაციების სრული თავისუფლების პირობებში. სავალუტო კონტროლი პირველად შემოიღეს დიდ ბრიტანეთში 1939 წელს. 1950 წელს იგი საგრძნობლად შესუსტდა, ხოლო მთლიანად ლიკვიდირებულ იქნა 1979 წელს, როდესაც უარყვეს უცხოურ ვალუტასთან და ოქროსთან დაკავშირებული ყველა შემზღუდავი ღონისძიება.

სავალუტო კრედიტი (foreign exchange loan) – უცხოური ვალუტით აღებული კრედიტი.

სავალუტო ოპერაცია „სვოპი" ("SWAP" currency operations) – ოპერაცია, რომელიც გულისხმობს ერთ-ერთი ვალუტის გაყიდვას განსაზღვრული დროის შემდეგ იმავე რაოდენობითა და გარიგების მომენტში ფიქსირებული კურსით უკან დაბრუნების პირობით.

სავალუტო პოზიცია (currency position) – უცხოურ ვალუტაზე ბანკის მოთხოვნებისა და ვალდებულებების თანაფარდობა. თუ ისინი ტოლია, სავალუტო პოზიცია ითვლება დახურულად (ჩაკეტილად), ხოლო სხვა შემთხვევაში – ღიად.

სავალუტო რეზერვი (external reserve) – საერთაშორისო დონეზე აღიარებული საგადასახდელო საშუალება, გამიზნული საგარეო საგადასახდელო დეფიციტის დასაფარავად და საკუთარი ვალუტის კურსის ცვლილებების კონტროლის ღონისძიებების უზრუნველსაყოფად. ასეთ რეზერვს წარმოადგენს ძირითადად ოქრო და ის უცხოური ვალუტა (ვალუტები), რომელიც ფართოდ გამოიყენება საერთაშორისო ვაჭრობასა და ანგარიშსწორებაში. ისტორიულად მთავარი ვალუტები იყო გირვანქა სტერლინგი და აშშ-ის დოლარი. გირვანქა სტერლინგის, როგორც სავალუტო რეზერვის, როლი ძლიერ დაეცა XX საუკუნის 60-იან წლებში, ხოლო დოლარი ისევ რჩება მთავარ საერთაშორისო სარეზერვო ვალუტად. 2002 წლის 1 იანვრიდან საერთაშორისო სარეზერვო ვალუტის როლს, დოლართან ერთად, ასრულებს ევროც.

სავალუტო რეზერვის მნიშვნელობა განსაკუთრებით იზრდება მაშინ, როდესაც ქვეყანა ახორციელებს სავალუტო კურსის სტაბილიზაციას. ამ მიზნით იგი უნდა იყოს მზად განახორციელოს ინტერვენცია ვალუტის ბაზრებზე თავისი ვალუტის კურსის შენარჩუნებისათვის. ამ ღონისძიების განსატარებლად კი ქვეყანას უნდა ჰქონდეს სავალუტო რეზერვი.

სავალუტო რისკი (risk of currency depreciation) – სავალუტო დანაკარგების საშიშროება, რომელიც წარმოიქმნება საგარეო-სავაჭრო, საკრედიტო და სავალუტო ოპერაციების ჩატარებისას და უკავშირდება უცხოური ვალუტის კურსის ცვლილებებს.

სავალუტო სალარო (currency fund) – ქვეყნის ფულადი გადასახადებისა და შენატანების

ერთობლიობა, გამოხატული უცხოურ ვალუტაში.

სავალუტო სისტემა (exchange system) – ვალუტის ფლობასა და განკარგვასთან დაკავშირებული ეკონომიკური ურთიერთობების ორგანიზაციული ფორმა, რომელიც მოიცავს ფულად–საკრედიტო მიმოქცევას ქვეყნის შიგნით და საერთაშორისო ანგარიშსწორების სფეროს. იგი აყალიბებს იმ მარეგულირებელ გარემოს, რომლის ფარგლებშიც სახელმწიფო ახორციელებს სავალუტო პოლიტიკას. სავალუტო ურთიერთობის სისტემაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ვალუტის კურსის განსაზღვრის რეჟიმი, მისი კორექტირებისა თუ ცვლილების წესი, სახელმწიფო და საერთაშორისო ორგანოების საქმიანობის გათვალისწინება სავალუტო რეგულირების სფეროში და სხვ.

საერთაშორისო ანგარიშსწორების სფეროში ისტორიულად ყველაზე მნიშვნელოვანია ოქროს სტანდარტის, ბრეტონ–ვუდსისა და თანამედროვე (იამაიკის) სავალუტო სისტემები.

სავალუტო სპეკულაცია (currency speculations) – ბანკების, ფირმების, იურიდიული და ფიზიკური პირების მიერ განხორციელებული ოპერაცია, რომელიც ითვალისწინებს მოგების მიღებას სხვადასხვა დროს ან სხვადასხვა ბაზარზე ვალუტის კურსის ცვლილების შედეგად, აგრეთვე წინასწარი განზრახვით სავალუტო რისკს.

სავალუტო ფარი (currency board) – ეროვნული ვალუტის ფიქსირებული კურსით მიბმა რომელიმე სტაბილურ ვალუტაზე ან ვალუტათა კალათაზე და მისი გაცვლა მათზე ავტომატურ რეჟიმში, ყოველგვარი შეზღუდვების გარეშე.

ვალუტების გაცვლითი ოპერაციების შეუფერხებელი განხორციელება და, საერთოდ, სავალუტო ფარის ინსტიტუტის შემოღება მოცემულ ქვეყანაში მოითხოვს: 1. უცხოური ვალუტის დიდ რაოდენობას. როგორც წესი, უცხოური ვალუტის რეზერვი ემიტირებული ფულის 100 %–ზე მეტი უნდა იყოს; 2. უცხოური ვალუტის შემოდინებისა და სავალუტო რეზერვის სტაბილური წყაროს არსებობას; 3. არადეფიციტური სახელმწიფო ბიუჯეტის უზრუნველყოფისათვის ეფექტიანი ფისკალური პოლიტიკის გატარებასა და მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის ფონდის შექმნას, ვინაიდან დეფიციტური ბიუჯეტი შეუძლებელს ხდის სავალუტო ფარის

მექანიზმის ამოქმედებას.

სავალუტო ფარის ინსტიტუტის შექმნა ზღუდავს ხელისუფლების დისკრეციულ უფლებებს და გამორიცხავს მავნე პრაქტიკას დამახასიათებელს განსაკუთრებით გარდამავალ პერიოდში მყოფი ქვეყნებისათვის – ცენტრალური ბანკის მიერ მთავრობისათვის სესხის მიცემას, ვინაიდან ცენტრალური ბანკის ინსტიტუტის ჩანაცვლება ხდება სავალუტო ფარის ინსტიტუტით. თუმცა ცენტრალურ ბანკს აქვს ქვეყანაში ზომიერი ინფლაციის შენარჩუნების ბევრად მეტი ბერკეტი და გარანტია, ვიდრე მთავრობას, რომელიც ხდება ერთადერთი პასუხისმგებელი სავალუტო ფარის პირობებში. სავალუტო ფარი აიძულებს მთავრობას უარი თქვას დეფიციტურ სახელმწიფო ბიუჯეტზე (ჰქონდეს მცირეოდენი პროფიციტი მაინც) და გაატაროს მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის ღონისძიებები. მეორე მხრივ, სავალუტო ფარის რეჟიმის პირობებში კომერციული ბანკები ამკაცრებენ საკრედიტო პოლიტიკას, რაც საქმიან აქტიურობაზე უარყოფით გავლენას ახდენს.

სავალუტო ფარის მექანიზმი გამოყენებულ იქნა XX საუკუნის 90-იან წლებში ჰიპერინფლაციის დროს ბრაზილიაში, მექსიკაში, ესტონეთში, ლიტვაში. აღნიშნულმა ინსტიტუტმა დიდი როლი შეასრულა ამ პერიოდში ინფლაციის ტემპების მნიშვნელოვან შემცირებასა და მაკროეკონომიკური პროცესების რეგულირებაში.

საქართველოში 1992–1994 წლებში, როდესაც მძვინვარებდა ჰიპერინფლაცია, მიუხედავად იმისა, რომ არსებობდა სავალუტო ფარის მექანიზმის შემოღების იდეა, იგი არ იქნა გამოყენებული, ვინაიდან ქვეყანა ვერ აკმაყოფილებდა ამ ინსტიტუტის ზემოთხსენებულ მოთხოვნებს.

სავალუტო შეზღუდვა (exchange restrictions) – სახელმწიფოს მიერ საკანონმდებლო ან ადმინისტრაციული გზით სავალუტო ოპერაციების შეზღუდვის მიზნით გატარებულ ღონისძიებათა სისტემა, გამოიყენება საგადასახდელო ბალანსის გაწონასწორების, ქვეყნის ვალუტის კურსის დაცვისა და სავალუტო რესურსების კონცენტრაციისათვის. ითვალისწინებს: 1. ოქროს, ფულადი ნიშნებისა და ფასიანი ქაღალდების საზღვარგარეთ გატანას, გზავნილებისა და ფულადი გადასახადების რეგულირებას; 2. უცხოური ვალუტის თავისუფლად ყიდვა-გაყიდვის აკ-

რძალვას; 3. უცხოური ვალუტის აუცილებლად ჩაბარებას ცენტრალურ ბანკში და გაცვლას ეროვნულ ვალუტაზე ოფიციალური კურსით. სავალუტო შეზღუდვა სავალუტო პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილია, რომელიც პასიურს ხდის საგადასახდელო ბალანსს და იწვევს ოქროს რეზერვების შემცირებას. ამ დროს უცხოური ვალუტით ჩასატარებელი ოპერაციები თავს იყრის ცენტრალურ ბანკში. უცხოური ვალუტით გამოხატული სატელეგრაფო გზავნილები, ჩეკები, თამასუქები, საგადასახადო ვალდებულებები ამ ბანკის მეშვეობით იყიდება.

სავალუტო შესწორება (currency reservation) – პირობა საერთაშორისო ვაჭრობაში, საკრედიტო ან სხვა შეთანხმებაში, რომელიც ითვალისწინებს ფულადი გადასახადის გადასინჯვას ვალუტის კურსის ცვლილების პროპორციულად, ვალუტის გაუფასურების რისკისაგან ექსპორტის ან კრედიტორის დაზღვევის მიზნით.

სავაჭრო ბალანსი (balance of trade) – საქონლის ექსპორტისა და იმპორტის ბალანსი, რომელიც გამოხატავს სასაქონლო ოპერაციების დადებით ან უარყოფით სალდოს საანგარიშო პერიოდის ბოლოს.

სავაჭრო ბალანსის დადებითი სალდო (trade surplus) – სიტუაცია საანგარიშო პერიოდის ბოლოს, როდესაც ექსპორტით მიღებული შეჯამებული შემოსავლები აღემატება იმპორტზე გაწეულ ხარჯებს.

სავაჭრო ბალანსის დეფიციტი (deficit of the trade balance) – სიტუაცია საანგარიშო პერიოდის ბოლოს, როდესაც შეჯამებული დანახარჯები იმპორტზე აღემატება ექსპორტით მიღებულ შემოსავლებს.

სავაჭრო ბარიერი (trade barrier) – სავაჭრო პროტექციონიზმი, ანუ საქონლისა და მომსახურების გაცვლის შეზღუდვა ბაჟის, კვოტის, სავალუტო კონტროლის საშუალებით.

სავაჭრო მარკა (trade mark) – სავაჭრო საწარმოს სახელწოდება, ნიშანი – სიმბოლო ან ემბლემა. საფირმო მარკისაგან განსხვავებით, ნაწარმი სავაჭრო მარკით შეიძლება გაიყიდოს მხოლოდ იმ საწარმოს სავაჭრო ქსელიდან, რომლის მარკითაც არის გამოშვებული საქონელი.

სავაჭრო სახლი (trade house) – სპეციალიზებული ფირმა, რომელიც ვაჭრობს ერთი ან რამდენიმე სახის საქონლით, კლიენტთა დავალებით ან თავისი ფულით.

საზოგადოებრივი მეცნიერებები (social sciences) – ყოველი მეცნიერება ბუნების ან საზოგადოების განვითარების კანონზომიერებებს სწავლობს. თითოეულ მათგანს თავისი თავისებურებები აქვს. ამიტომ ასეთ მრავალფეროვან სამყაროს არა ერთი, არამედ ბევრი სხვადასხვა მეცნიერება შეისწავლის. ბუნების საიდუმლოებებს საბუნებისმეტყველო მეცნიერებები (ასტრონომია, ბიოლოგია, ფიზიკა და ა.შ.) იკვლევს, ხოლო საზოგადოების განვითარებას, საზოგადოებაში მიმდინარე პროცესებს – საზოგადოებრივი მეცნიერებები. მათ რიცხვს ეკონომიკური მეცნიერებებიც მიეკუთვნება. გარდა ეკონომიკისა, საზოგადოების განვითარების სხვადასხვა მიმართულებას შეისწავლის ისტორია, სამართალმცოდნეობა, ენათმეცნიერება, სოციოლოგია და ა.შ.

ეკონომიკურ მეცნიერებას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს საზოგადოებრივ მეცნიერებებს შორის. ეს აიხსნება მისი კვლევის სფეროს განმსაზღვრელი როლით. ამიტომაცაა, რომ მას საზოგადოებრივ მეცნიერებათა მეფედ აღიარებენ.

საზოგადოებრივი ოპტიმუმი (social optimum) – საზოგადოების რესურსების ისეთი განლაგება, წარმოებისა და პროდუქციის განაწილების ისეთი სტრუქტურა, რომელიც „საუკეთესოა“ დასახული მიზნების მისაღწევად. ეს ცნება ფართოდ გამოიყენება კეთილდღეობის ეკონომიკურ თეორიაში, როდესაც განიხილება არჩევანი სხვადასხვა სიტუაციას შორის, რომელთაგანაც თითოეული ოპტიმალურია პარეტოს მიხედვით (ე.ი. თითოეულ ამ სიტუაციაში ერთი ინდივიდის კეთილდღეობის ზრდა არ აქვეითებს მეორის კეთილდღეობის დონეს). საზოგადოებრივი ოპტიმუმი არის საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ფუნქცია, გამოხატოს საზოგადოების კეთილდღეობა მთლიანად, ისევე, როგორც მისი შემადგენელი ინდივიდებისა. პარეტოს მიხედვით, ყველა ოპტიმალური სიტუაციიდან შეიძლება აირჩეს საუკეთესო, რომელიც წარმოადგენს საზოგადოებრივ ოპტიმუმს.

საზოგადოებრივი სარგებლობა განათლებისგან (social returns to education) – დამატებითი სარგებლობა განათლებისგან, სხვა დამატებით შემოსავლებთან ერთად. სახელმწიფომ უნდა განსაზღვროს განათლების ფასეულობა ისეთ მნიშვნელოვან სფეროებში, სადაც შე-

მოსავალი განათლებისგან არ ექვემდებარება რაოდენობრივ შეფასებას (დემოკრატია და პირადი თავისუფლება, საზოგადოების სოციალური სიჯანსაღე, მაგალითად, დანაშაულის შემცირების შესაძლებლობა და საზოგადოებრივი წესრიგის შენარჩუნება და სხვ.) და არა მხოლოდ გაითვალისწინოს განათლებისგან მთლიანი შემოსავლები და განათლებაზე სახელმწიფო (კერძო) ხარჯები. გარდა ამისა, ძალზე მნიშვნელოვანია განათლების წვლილი ეკონომიკურ ზრდაში, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ინვესტიციები განათლებაში ისეთი ფონდებიდან გაიცემა, რომელთა გამოყენება სხვა შემთხვევაში შესაძლებელი იქნებოდა მოხმარებისთვის.

საზოგადოებრივი საქონელი (public goods) – ის საქონელი და მომსახურება, რომლებსაც სახელმწიფო მოაქცევს არასაბაზრო სექტორში, სადაც ნათლად არის გამოკვეთილი ეკონომიკური სივრცის არქონა და ბაზრის უუნარობა. ეს გამოწვეულია როგორც პოლიტიკური, სოციალური და სხვა მიზეზებით, ისე საბაზრო მექანიზმის მოქმედების საზღვრების შეზღუდვით. საზოგადოებრივი საქონელი გამოირჩევა ისეთი ნიშნებით, როგორიცაა: **განუყოფლობა, მოხმარების კოლექტიური ხასიათი, მაღალი სოციალური დანიშნულება და საკუთრების სახელმწიფო ფორმის უპირატესი ხვედრითი წონა**. გარდა ამისა, იგი თითქმის ყველა მომხმარებლისათვის თანაბრად ხელმისაწვდომია, რაც მისი მითვისებისას გამორიცხავს მეტოქეობას, ე.ი. ერთი ინდივიდის მიერ საზოგადოებრივი საქონლის მოხმარება არ ზღუდავს მის მოხმარებას სხვა ინდივიდის მიერ.

მოხმარების ხასიათიდან გამომდინარე, საზოგადოებრივი საქონელი, ისევე როგორც კერძო საქონელი, იყოფა ინდივიდუალური და კოლექტიური მოხმარების საქონლად. პირველს მიეკუთვნება, მაგალითად, სახელმწიფო სავაჭრო მონოპოლიების საქონელი (მარილი, თამბაქო და სხვ.), ხოლო მეორეს — სოციალურ-კულტურული მომსახურება, სახელმწიფო მმართველობის, უშიშროების ორგანოების (ეროვნული თავდაცვის, საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის, სახანძრო დაცვის) მომსახურება, ეროვნული საინფორმაციო სისტემა, ერთიანი ენერგეტიკული სისტემა, კომუნიკაციის ეროვნული ქსელი, ფუნდამენტური მეცნიერება, ამინდის ეროვნული სამსახური, ერ-

ოვნული პარლამენტი და სხვ.

საზოგადოებრივი საქონლის მთელი დიაპაზონი შეიძლება სამ კატეგორიად დაიყოს: პირველ კატეგორიას შეადგენს **წმინდა საზოგადოებრივი საქონელი,** რომლის შინაგანი სპეციფიკაც გამორიცხავს მიწოდების საბაზრო ფორმას. მისთვის დამახასიათებელია საზოგადოებრივი საქონლის ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი ნიშანი. წმინდა საზოგადოებრივი საქონლის ეკონომიკური მითვისების ფორმაა სახელმწიფო საკუთრება და, შესაბამისად, საყოველთაო უფასო სარგებლობის იურიდიული უფლება. მასზე საზოგადოებრივი მოთხოვნილების დაკმაყოფილება სახელმწიფოს პრეროგატივაა. მეორე კატეგორიას ეკუთვნის **შერეული საზოგადოებრივი საქონელი,** რომელიც ძირითადად ექცევა საბაზრო მექანიზმის გავლენის ქვეშ, მაგრამ მისი მიწოდებისას ბაზარი ავლენს თავის არასრულყოფილებას. მას ახასიათებს საზოგადოებრივი საქონლის ისეთი ნიშნები, როგორიცაა მოხმარების კოლექტიური და თანაბარი ხასიათი, მაღალი სოციალური დანიშნულება, მაგრამ არ ახასიათებს მოხმარებისაგან განუყოფლობა, რის გამოც ზოგჯერ კერძო საქონლისკენ გადაიხრება. ამიტომ შერეული საზოგადოებრივი საქონელი (განათლება, ჯანმრთელობის დაცვა და სხვ.), ერთი მხრივ, ქმნის ეკონომიკის არასაბაზრო სექტორს, რომელიც არ ექვემდებარება ბაზრის კანონებს და მოსახლეობას ეძლევა უფასოდ ან დაბალი, დოტაციური ფასით, მეორე მხრივ კი, წმინდა საბაზრო ურთიერთობაში ჩაერთვის და ბაზრის კანონებს ემორჩილება. ამრიგად, მის მიმართ გამოიყენება მითვისების როგორც უფასო, ისე ფასიანი ფორმა. ამ შემთხვევაში ბაზარი არასრულყოფილია, ანუ შედარებით უუნაროა და ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლი გამოიხატება ისეთი პრობლემების გადაჭრით, რომელთა მიმართაც საბაზრო მექანიზმი უძლურია. განვითარებული ქვეყნების პრაქტიკაში ეფექტიანად გამოიყენება შერეული საზოგადოებრივი საქონელი, რომელიც გულისხმობს საზოგადოებრივისა და კერძოს თანაარსებობასა და ამ უკანასკნელისადმი სახელმწიფოს მხარდაჭერასა და დახმარებას. მესამე კატეგორიას შეადგენს ის საქონელი და მომსახურება, რომლისთვისაც, მისი თავისებურებებიდან და ბაზრის ტერიტორიული შეზღუდულობიდან გამომდინარე, **ბუნებრივი**

მონოპოლია გარდაუვალია. ამასთან, თეორიულად ის კვაზისაზოგადოებრივი საქონელია. ამ კატეგორიას მიეკუთვნება ენერგო-, თბო-, წყალ- და გაზმომარაგება, სარკინიგზო მიმოსვლა, საფოსტო, სატელეგრაფო და სატელეფონო კავშირგაბმულობა და სხვ.

საზოგადოებრივი საქონლის ეს კატეგორიები მთლიანობაში ქმნიან მკვეთრად გამოხატულ სპეციფიკურ სახეს, რომელიც მათ კერძო საქონლისაგან განასხვავებს.

საზოგადოებრივი სექტორი (public sector) – სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული ეკონომიკის ნაწილი, რომელიც განსხვავდება კერძო საკუთრებაში არსებულისაგან. იგი არ შეიძლება განისაზღვროს როგორც საზოგადოებრივი საქონლის მწარმოებელი სექტორი, თუმცა, ჩვეულებრივ, საზოგადოებრივი საქონელი ძირითადად სწორედ სახელმწიფო სექტორში იწარმოება. საზოგადოებრივი სექტორის სიდიდეს განსაზღვრავს ეკონომიკის ნაციონალიზაციის დონე და ხელისუფლების პოლიტიკური ნება. ამიტომ სხვადასხვა ქვეყანაში მისი წილი ეკონომიკაში განსხვავებულია. მაგ., დიდ ბრიტანეთში ჯანდაცვის სისტემა ძირითადად სახელმწიფოს საკუთრებაა, ხოლო აშშ-ში მისი მნიშვნელოვანი ნაწილი კერძო საკუთრებაშია.

საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკა (economy of public sector) – ეკონომიკური მეცნიერების ახალი დარგი, რომლის წარმოშობა საბაზრო ეკონომიკის ფორმირების კვალდაკვალ მოხდა XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან, განსაკუთრებით, 60-იანი წლებიდან და ამის პიონერი აშშ იყო. ამ პერიოდიდან მოყოლებული, კაპიტალიზმის ტრანსფორმაციის შედეგად კერძო კაპიტალისტური საკუთრების ბატონობაზე დაფუძნებული ეკონომიკური სისტემის ახალ თვისებრიობაში გადაზრდამ ტრაექტორია შეუცვალა მსოფლიოს განვითარებას. საკუთრების პლურალიზმზე დაფუძნებული საბაზრო სისტემის ძირითად მახასიათებლად, ბაზრის პრინციპების რეალიზაციასთან ერთად, სოციალური ორიენტაცია იქნა აღიარებული, რამაც, თავის მხრივ, დაადასტურა ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების აუცილებლობის შესახებ კეინზიანური თეორიის სისწორე. სახელმწიფომ თავის თავზე აიღო ბაზრის „შეცდომების“ გამოსწორება, რაც ჰუმანი-

ზაციის მსოფლიო პროცესის საფუძველი გახდა. სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ფორმირება დროის მოთხოვნა იყო, მეტიც, იგი თანამედროვე მსოფლიოს განვითარების მნიშვნელოვან ტენდენციად იქცა და მსოფლიოს ახალი წესრიგისა და სამოქალაქო საზოგადოების გარანტადაა აღიარებული. ამ გარემოებამ ხელი შეუწყო ზნეობრივი ფასეულობების წინა პლანზე წამოწევას, რომელმაც ჩამოიტოვა მანამდე ფესვებგადგმული, სოციალური ინსტინქტებით განპირობებული მოთხოვნილებები და მათზე მაღლა დადგა. ჩამოყალიბდა ორი ტიპის საზოგადოება – ჩაკეტილი და ღია. ჩაკეტილი – ტოტალიტარული საზოგადოება, რომლის პირობებში პიროვნება კოლექტივის მსხვერპლად იქცა და ღია – ჰუმანური საზოგადოება, რომელიც დემოკრატიული ფასეულობების განვითარების საწინდარია. უკანასკნელ პერიოდში მსოფლიოში სოციალურობის ტენდენციის გაძლიერებამ კანონზომიერი ხასიათი მიიღო, მეტიც, **სოციალურმა ორიენტაციამ საბაზრო ეკონომიკა პოლიტიკურად სიცოცხლისუნარიანი გახადა.**

ეკონომიკისათვის სიცოცხლისუნარიანობის მინიჭებაში უდიდესი როლი 50-იან წლებში დაწყებულმა მეცნიერულ-ტექნიკურმა რევოლუციამ შეასრულა, რომელმაც გამოიწვია საზოგადოებრივი წარმოების სტრუქტურული გარდაქმნები, მომსახურების წარმოებრივი დარგების დაჩქარებული განვითარება და მოამზადა პირობები ინდუსტრიული საზოგადოების პოსტინდუსტრიულში გადაზრდისათვის. მსოფლიოს ეკონომიკური განვითარების ახალ ისტორიაში რევოლუციურ მახასიათებლად წარმოჩნდა მომსახურების სექტორის წილის უპირატესი ზრდა დანარჩენ ორ სექტორთან შედარებით. ეს მნიშვნელოვანი თეორიული პარადიგმები რეალურად აისახა ეკონომიკაში მიმდინარე პროცესებში და საფუძვლად დაედო გაეროს საერთაშორისო სტანდარტულ დარგობრივ კლასიფიკაციასა და ეროვნულ ანგარიშთა სისტემას. **პოსტინდუტრიული საზოგადოების ჩამოყალიბებით დაიწყო ახალი ერა კაცობრიობის ისტორიაში. ეს ახალი მსოფლიო წესრიგისა და სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობის დასაწყისი იყო.**

ამ ისტორიულ წიაღსვლებში, ნახტომისებრ საზოგადოებრივ პროგრესში უდიდესი რო-

ლი შეასრულა ეკონომიკურმა თეორიამ, როგორც საზოგადოებრივმა მეცნიერებამ. სწორედ „დიდი დეპრესიის“ შემდგომ პერიოდში ჯ. მ. კეინზის მაკროეკონომიკური რეგულირების თეორიამ უდიდესი როლი შეასრულა ეკონომიკისათვის სოციალური როლის მინიჭებასა და ეკონომიკური ზრდის თანამედროვე თეორიების ჩამოყალიბებაში.

ამ ობიექტურმა წანამძღვრებმა საფუძველი ჩაუყარეს **საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის წარმოშობასა და განვითარებას.** ეკონომიკური მეცნიერების არც ერთი დარგისთვის არ არის ნიშანდობლივი ისეთი ძლიერი ინტეგრირებული საწყისი, როგორიც ეკონომიკური თეორიის (კერძოდ, მაკროეკონომიკური თეორიის) ამ ახალი განშტოების – საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკისთვისაა. ეკონომიკისთვის სოციალური ორიენტაციის მინიჭებით წინა პლანზე საზოგადოებრივი ინტერესები წამოიწია და მან გაზარდა სახელმწიფოს როლი ქვეყნის მაკროეკონომიკურ რეგულირებაში. იმ ფუნდამენტური პრობლემების გადასაწყვეტად, რომელიც საბაზრო ეკონომიკის ცნობილი ტრეადით – რა? როგორ? ვისთვის? გამოიხატება, საკმარისი არ არის მხოლოდ მოთხოვნით გამოხატული ინდივიდუალური მომხმარებლების ინტერესების გათვალისწინება. აუცილებელია საზოგადოებრივი ინტერესების დაცვაც, რაშიც გადამწყვეტ როლს სახელმწიფო ასრულებს (ამიტომაცაა, რომ ეკონომიკურ ლიტერატურაში საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკა ზოგჯერ გაიგივებულია სახელმწიფო სექტორის ეკონომიკასთან).

საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკა შეისწავლის საზოგადოებრივი მოთხოვნილებების მაქსიმალურად დაკმაყოფილების მიზნით სახელმწიფო სექტორში არსებული შეზღუდული რესურსების ეფექტიანად გამოყენების გზებსა და ოპტიმალური არჩევანის პრობლემას. ამ რესურსების რაციონალურ გამოყენებაზე დიდად არის დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკის მდგომარეობა, განსაკუთრებით ის, თუ რამდენად არის იგი სოციალურად ორიენტირებული.

საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის კვლევის სფეროშია მოქცეული ეკონომიკის არასაბაზრო სექტორიც, რაც, ბაზრის ნაკლოვანებებიდან გამომდინარე, უშუალოდ უკავშირდება საზოგადოებრივი საქონლის წარმო-

ებას, გარე ეფექტების გაზომვასა და ბუნებრივი მონოპოლიების არსებობის აუცილებლობას, რომელთა გარეშე ზედმეტია საუბარი სოციალურ რეფორმებზე. სახელმწიფოსადმი ერთ-ერთი მკაცრი მოთხოვნაა ალოკაციური ფუნქციის შესრულება, რაც უკავშირდება განსაზღვრული სახის საქონლისა და მომსახურების წარმოებას, ანუ დასავლეთში საკმაოდ აპრობირებული საზოგადოებრივი საქონლის წარმოებას, რომელიც არ შეიძლება საბაზრო ფასით მიეწოდოს მოსახლეობას.

ჭეშმარიტი სოციალური რეფორმები იწყება მაშინ, როდესაც სახელმწიფო შეიმუშავებს ქვეყნის ინტერესებიდან გამომდინარე კანონმდებლობას (მათ შორის, ანტიმონოპოლიურსაც), მოქნილი ფისკალური და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარებით, კონკურენციის დაცვით, ჯანსაღი საინვესტიციო კლიმატის შექმნით, მცირე ბიზნესის წახალისებით და, საერთოდ, მოსახლეობის საქმიანი აქტიურობის გაზრდით მოახდენს საბაზრო უწონასწორობის მინიმიზაციას, ისეთ მიმართულებას მისცემს ბაზარს, რომელიც განაპირობებს პიროვნების შესაძლებლობათა რეალიზაციას. ეს პრობლემებიც, რომელთა გადაჭრასაც სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკისაკენ მივყავართ, საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის კვლევის სფეროა.

სახელმწიფო ხარჯების პოლიტიკაში ცენტრალური ადგილი საზოგადოებაში სოციალური სტაბილურობის უზრუნველყოფის საკითხებს უჭირავს. სოციალურ სფეროში აქტიური როლის შესრულებით, სახელმწიფო „კეთილდღეობის სახელმწიფოს“ ნიშნებს იძენს. მოსახლეობის საშუალო ფენის გაძლიერებით მცირდება ლობიზმის ნეგატიური შედეგების მასშტაბები, ჩქარდება ეკონომიკის ინსტიტუციონალიზმის პროცესი, იზრდება კერძო სტრუქტურების სოციალური პასუხისმგებლობა, ვითარდება სამოქალაქო თვითშეგნება, ფართოვდება თვითმმართველობითი სტრუქტურები და ძლიერდება დემოკრატია. სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტებისა და ჰუმანიზაციის პროცესების გაძლიერებით წარმოშობილი ახალი პრობლემები ამდიდრებს საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის შინაარსს.

ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგიაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ეკონომიკუ-

რი უსაფრთხოების კრიტერიუმებისა და პარამეტრების შემუშავებას, რაც საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის პრეროგატივაა.

გადასახადები, როგორც ეკონომიკის სტიმულირებისა და რეგულირების უმნიშვნელოვანესი ბერკეტი და საბიუჯეტო შემოსავლის ძირითადი წყარო, წინა პლანზე აყენებს დაბეგვრის თეორიის საკითხებს გადასახადებისა და ეკონომიკური ეფექტიანობის ურთიერთქმედების ჭრილში და სახელმწიფოს როლს ოპტიმალური დაბეგვრის ფუნქციონირებაში. ამ კუთხითაც გადასახადების მრავალწახნაგოვანი ფენომენი საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის კვლევის სფეროა.

სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტის გლობალური პრობლემა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს სახელმწიფო ხარჯების ოპტიმალური გადანაწილების საკითხს. ამასთან დაკავშირებით, მეტად აქტუალურია საბიუჯეტო ფედერალიზმის საკითხების კვლევა, რომელიც საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის შესწავლის ერთ–ერთი სფეროა. მისი კვლევის სფეროა აგრეთვე კეთილდღეობისა და შემოსავლების გადანაწილების პრობლემებიც, რომლებიც, თავის მხრივ, მოიცავენ სილარიბისა და მინიმალური სოციალური გარანტიების, ინფლაციისა და მოსახლეობის შემოსავლების გაუფასურების, ქველმოქმედების, მეცნიერებისა და განათლების სახელმწიფო დაფინანსების და სახელმწიფოს მიერ მეცნიერების სტიმულირების საკითხებს.

საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი პერიოდის პრობლემები კიდევ უფრო აფართოებს საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის საკვლევ არეალს.

ამასთან დაკავშირებით, დიდი ყურადღება ექცევა საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის ზემოთ ჩამოთვლილი ზოგადსაკაცობრიო ამოცანების განხორციელების თავისებურებების შესწავლას საბაზრო სისტემაზე გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში.

საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკა, როგორც სასწავლო დისციპლინა, ფართოდ დაინერგა მრავალი ქვეყნის უმაღლეს სასწავლებლებში, გამოვიდა ცნობილ მეცნიერთა (ჟ. სტიგლიცის, ა. ანტკინსონის, მ. რინგკვისტის, ლ. იაკობსონის ე. ჟილცოვის და ა.შ.) სახელმძღვანელოებიც. პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში, მაგალითად რუსეთში, უკრაინაში, ბალტიისპირეთისა და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში დაიწყო მე-

ტად საჭირო და დროის მოთხოვნით წარმოშობილი ეკონომიკური მეცნიერების ამ ახალი დარგის აქტუალური პრობლემების კვლევა და საუნივერსიტეტო სწავლებაში დანერგვა, ხოლო საქართველოში ჯერჯერობით სათანადოდ ვერ იკიდებს ფეხს.

საქართველოში საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის კვლევა და შესაბამისი რეკომენდაციების ხელისუფლებისათვის მიწოდება გარკვეულ წვლილს შეიტანს ქვეყნის აღმშენებლობის საქმეში.

საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის მკვლევართა ასოციაცია (Association for Studies of Public Economy – ASPE) – დაფუძნდა 2000 წლის 2-3 ივნისს სანკტ-პეტერბურგში საზოგადოებრივი სექტორის რეფორმირებისადმი მიძღვნილ მესამე საერთაშორისო კონფერენციაზე. ASPE საზოგადოებრივი ორგანიზაციაა, რომლის მიზანია საზოგადოებრივი სექტორის (ეკონომიკური) პრობლემების შესწავლა. იგი არაფორმალური გაერთიანებაა, რომელიც თავის საქმიანობას ახასიათებს სტოკჰოლმის უნივერსიტეტისა და სანკტ-პეტერბურგის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთობლივი პროექტის ჩარჩოებში და ითვალისწინებს: ყოველწლიურ საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის ორგანიზებას; ასოციაციის სამეცნიერო მოხსენებების გამოქვეყნებას; სემინარების მოწყობას; უცხოელი სპეციალისტების ლექციების ორგანიზებასა და ა.შ.

საზომთა მეტრული სისტემა (metric system of measures) – ერთეულთა სისტემა, რომელსაც საფუძვლად უდევს მეტრი (სიგრძის ერთეული) ან კილოგრამი (მასის ერთეული).

სათავო კომპანია (parent company) – დედა–კომპანია დიდი, როგორც წესი, ტრანსეროვნული კორპორაციისა, რომელიც ფლობს მასში შემავალი შვილობილი კომპანიებისა და სხვა ქვეგანყოფილებების აქციების საკონტროლო პაკეტებს. სათავო კომპანია ტრანსეროვნული კორპორაციის შტაბ–ბინაა, რომელიც სტრატეგიული მართვის ფუნქციებს ასრულებს ისეთ სფეროებში, როგორიცაა წარმოება, გასაღება, ფინანსები, მეცნიერული კვლევა და სხვ., თუმცა, შვილობილ კომპანიებს საწარმოო საგამსაღებლო საქმიანობის ოპერატიული საკითხების გადაჭრაში დამოუკიდებლობა აქვთ მინიჭებული.

სათამაშო ბიზნესი (gambling industry) – ბიზნესი, რომლის

მიზანია თამაშების ინდუსტრიის საფუძველზე,აზარტული თამაშების ორგანიზებით, მოგების მიღება.

საიმპორტო ინფლაცია (imported inflation) – ინფლაცია, რომელიც გამოწვეულია გარე ფაქტორებით – ქვეყანაში უცხოური ვალუტის ჭარბი მოზიდვით და იმპორტის ფასების ზრდით.

საინვესტიციო ბანკი (investment bank) – სპეციალური საკრედიტო ინსტიტუტი, რომელიც ახდენს გრძელვადიანი სასესხო კაპიტალის მობილიზაციას და შემდეგ გასცემს მას ობლიგაციების ან სხვა სახის სასესხო ვალდებულებათა გამოშვებისა და გავრცელების გზით.

საინვესტიციო კაპიტალი (investment capital) – დროის ხანგრძლივი პერიოდით ინვესტიციებში დაბადებული კაპიტალი.

საინოვაციო ბანკი (innovation bank) – სპეციალიზებული საკრედიტო დაწესებულება, რომელიც შექმნილია შორეულ ეფექტზე გათვლილი სარისკო პროდუქტების დასაკრედიტებლად. ძირითადად აწარმოებს ტექნოლოგიური პროგრესის, უახლესი დამუშავებებისა და სიახლეების დაკრედიტებას.

საკომპენსაციო გარიგება (compensatory transaction) – ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულების ფორმა. გამოიყენება საგარეო ვაჭრობაში და ითვალისწინებს საქონელთა ურთიერთმიწოდებას თანაბარი ფასით. ბარტერისაგან განსხვავების, საკომპენსაციო გარიგება მოითხოვს შეძენილი საქონლის ღირებულების ნაწილობრივ მაინც დაფარვას.

საკრედიტო ბარათი (credit card) – პლასტიკური ბარათი, სახელობითი ფულადი დოკუმენტი, გაცემული საკრედიტო დაწესებულების მიერ, რომელიც აძლევს მის მფლობელს უფლებას შეიძინოს საქონელი ან მომსახურება ნაღდი ფულის გადახდის გარეშე.

საკრედიტო ფული (credit money) – საემისიო ბანკების მიერ გამოშვებული ფასიანი ქაღალდები, რომელიც შეიცავს განსაზღვრული თანხის გადახდის ვალდებულებებს. მისი სახეებია: თამასუქი, ბანკნოტი, საბანკო ჩეკი, ობლიგაცია და სხვ.

საკუთრება (property, ownership) – ადამიანთა შორის საზოგადოებრივ-ეკონომიკური ურთიერთობების გამომხატველი კატეგორია; წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების პროცესში ჩამოყალიბებული ობიექტური კავშირების სისტემა, მატერიალური დოვლათის მითვისების განსაზღვრული სოციალურ-ეკონომიკური ფორმა.

საკუთრება საზოგადოების განვითარების გამომხატველი კატეგორიაა და ისეთივე ცვალებადია, როგორც საზოგადოების ეკონომიკური სტრუქტურა.

ადამიანი ბუნებას იყენებს არა როგორც ცხოველი, რომელიც ეუფლება ბუნების ნაბოძებს და ითვისებს მას ბუნებასთან ურთიერთობის გაცნობიერების გარეშე, არამედ მასთან ექცევა ეკონომიკური სისტემით განპირობებულ ურთიერთობაში გარკვეული საზოგადოებრივი ფორმით.

ეკონომიქსი საკუთრებას განიხილავს როგორც ადამიანის დამოკიდებულებას ნივთისადმი. ამის საპირისპიროდ ეკონომიკური თეორია საკუთრებას განიხილავს, როგორც ადამიანებს შორის ურთიერთობას, ჩამოყალიბებულს რესურსებისა და მათი მეშვეობით შექმნილი დოვლათის მითვისების გამო.

საკუთრების რეალიზაციის ფორმებია: **სარგებლობა, მფლობელობა, განკარგვა (სრული საკუთრება).** სარგებლობის უფლება წარმოების საშუალებების ან სხვა ქონების ექსპლუატაციისა და მისგან სარგებლობის მიღების შესაძლებლობას იძლევა; მფლობელობის უფლება წარმოების საშუალებების ან სხვა ქონების ფაქტობრივად დაუფლებისა და საკუთარ მფლობელობაში ქონის შესაძლებლობაა. მფლობელობა მოიცავს სარგებლობას, როგორც დაქვემდებარებულ მარტივ მომენტს. განკარგვის (სრული საკუთრების) უფლება მესაკუთრეს შესაძლებლობას აძლევს იმოქმედოს თავის შეხედულებისამებრ და თვითონ განსაზღვროს საკუთრების ობიექტი: თავის საკუთრებაში დაიტოვოს თუ გაასხვისოს, გაყიდოს. სრული საკუთრება მოიცავს სარგებლობასა და მფლობელობას.

საკუთრების უფლება (property rights) – უფლება, რომელიც განსაზღვრავს რესურსების, მატერიალურ–ნივთობრივი დოვლათისა და მომსახურების გამოყენების ნებართვას. საკუთრების უფლება აქტივებზე მოიცავს მათ გამოყენებას, ფორმისა და შინაარსის შეცვლას, აგრეთვე უფლების გადაცემას მათი გაყიდვის გზით. აქტივებზე საკუთრების უფლება არ არის შეუზღუდავი, ვინაიდან არსებობს კანონითა და ხელშეკრულების პირობით განსაზღვრული შეზღუდვები.

სალდო (saldo) [<იტალ. saldo ანგარიში, ნაშთი] – სხვაობა საწარმოს ფულად შემოსავლებსა და დანახარჯებს შორის დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში; საერთაშორისო ვაჭრობაში–

სხვაობა ქვეყნის ექსპორტისა და იმპორტის ღირებულებას შორის (სავაჭრო ბალანსის სალდო). საერთაშორისო საგადასახადო ანგარიშსწორებაში – სხვაობა ქვეყნის საზღვარგარეთულ გადასახდელებსა და შემოსავლებს შორის (საგადასახდელო ბალანსის სალდო).

სალიცენზიო სისტემა (licencing system) – საგარეო ვაჭრობის ოპერაციების რეგულირება საქონლის შემოტანასა და გატანაზე სახელმწიფო ნებართვისათვის (ლიცენზიების გაცემით).

სამეცნიერო-ტექნიკური თანამშრომლობა (scientific-technical cooperation) – საერთაშორისო ეკონომიკური თანამშრომლობის ფორმა, მოიცავს: ერთობლივ სამეცნიერო დამუშავებებს, ლიცენზიებით ვაჭრობას, მსხვილი ტექნოლოგური პროექტების განხორციელებას, ობიექტების ერთობლივ მშენებლობას, ეროვნული კადრების მომზადებას, რელიგიურ-საძიებო სამუშაოების წარმოებასა და ა.შ.

სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი – სტპ (scientific-technical progress) – მეცნიერებისა და ტექნიკის ერთიანი, ურთიერთგანპირობებული, თანმიმდევრული განვითარება. სტპ-ის I ეტაპი უკავშირდება მანუფაქტურულ წარმოებას (XVI-XVIII სს.), II ეტაპი – მანქანური ინდუსტრიის განვითარებას (XVIII ს.-ის ბოლოდან), III ეტაპი – სამეცნიერო-ტექნიკურ რევოლუციას (XX ს.-ის 50-იანი წლებიდან), რომლის საფუძველზე მოხდა საზოგადოებრივი წარმოების არნახული დივერსიფიკაცია. თანამედროვე პირობებში მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესი სტპ-ის განვითარებული ფორმაა.

სამთომოპოვებითი მრეწველობა (mining industry) – სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვებისა და გამდიდრების დარგთა კომპლექსი. მასში შედის: სათბობის წარმოება (მრეწველობა), სამთო-ქიმიური და სამთომადნეულის მრეწველობა, მინერალური ნედლეულის და არალითონური ნედლეულის (ალმასი, გრაფიტი, ასბესტი, ქარსი, კვარციტი, დოლომიტი, მინერალური სამშენებლო მასალები, ცეცხლგამძლე და სხვა თიხები და ა.შ. მოპოვება.

სამისამართო სია (mailing list) – საქონლის ან მომსახურების პოტენციურ მყიდველთა მისამართების სია, რომელიც დგება პირდაპირი საფოსტო რეკლამის მეთოდით სარეკლამო ან საინფორმაციო მასალების დაგზავნის მიზნით.

სამომხმარებლო კალათა (basket of goods, consumer's basket) – ადამიანის ძირითადი ფი-

ზიოლოგიური და სოციალურ-კულტურული მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად აუცილებელი სამომხმარებლო საქონლისა და მომსახურების ნაკრები. წარმოადგენს ბაზას მინიმალური სამომხმარებლო ბიუჯეტის, მინიმალური ხელფასის, პენსიის, დახმარების, სტიპენდიის და ა.შ. განსაზღვრისათვის.

საქონლისა და მომსახურების ნაკრები სხვადასხვა სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფისათვის დიფერენცირებულია და დამოკიდებულია ეკონომიკის რეალურ შესაძლებლობებზე. სამომხმარებლო კალათაში შედის საქონლისა და მომსახურების სხვადასხვა ნაკრები: პური და პურპროდუქტები, ხორცი და ხორცის პროდუქტები, რძე და რძის პროდუქტები, კვერცხი, თევზი და თევზის პროუქტები, კარტოფილი, ბოსტნეული, ხილი, ზეთი, მარგარინი, კარაქი, შაქარი და საკონდიტრო ნაწარმი, სხვა პროდუქტები; ტანსაცმელი, თეთრეული, ფეხსაცმელი; წამალი, სანიტარიისა და ჰიგიენის საგნები; ავეჯი, კულტურულ-საყოფაცხოვრებო და სამეურნეო დანიშნულების საგნები; საცხოვრებელი ბინა, კომუნალური მომსახურება; კულტურულ-საგანმანათლებლო მომსახურება; საყოფაცხოვრებო მომსახურება; ტრანსპორტი, კავშირგაბმულობა; სკოლამდელი დაწესებულებების მომსახურება. სამომხმარებლო კალათის შეფასება ხდება საპრეისკურანტო ფასებით განსაზღვრული პერიოდით. სამომხმარებლო კალათაში შესული საქონლისა და მომსახურების ასორტიმენტი ასახავს ხალხის ცხოვრების დონეს. რაც უფრო მრავალფეროვანია „კალათაში“ შემავალი კვების პროდუქტებისა და არასასურსათო საქონლის ჩამონათვალი, მით უფრო მაღალია ცხოვრების დონე.

სამომხმარებლო კრედიტი (consumer credit) – სამომხმარებლო საქონლის შესაძენად გაცემული მოკლევადიანი კრედიტი. კრედიტორები შეიძლება იყოს: ბანკები, ლომბარდები, გამქირაველი პუნქტები, საცალო ვაჭრობის ობიექტები, ფირმები და სხვ.

სამომხმარებლო ფასების ინდექსი (consumer price index) – მაჩვენებელი, რომელიც ასახავს საქონლისა და მომსახურების ფასების საშუალო ცვლილების გავლენას ფიქსირებულ სამომხმარებლო კალათაზე. იგი გამოიყენება ეკონომიკაში ფასების ცვლილების და მასთან დაკავშირებული პროცესების ანალიზისა და პროგნოზისათვის.

სამომხმარებლო ხარჯები (consumer expenditures) – მოხმარებაზე გაწეული ხარჯები. მაკროეკონომიკაში მოიცავს შინამეურნეობათა ყველა საბოლოო დანახარჯს, გარდა საცხოვრებელი ბინის მშენებლობის ან ყიდვისათვის გაწეული ხარჯებისა.

სამოქალაქო საზოგადოება (civil society) – სამოქალაქო მოწყობის ისეთი ტიპი, რომელიც გამოირჩევა დემოკრატიის მაღალი დონით, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და ა.შ. ურთიერთობების პლურალიზმით. საფუძველი ჩაეყარა XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან, განსაკუთრებით მისი უკანასკნელი პერიოდიდან, როდესაც ცივილიზებულ ქვეყნებში ახალი მსოფლიო წესრიგის დამყარების აუცილებლობა წარმოიქმნა.

ახალი დრო ყოველთვის წარმოქმნის თავის პრიორიტეტს. თანამედროვეობის ასეთი პრიორიტეტი სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობაა. ეს პროცესი მნიშვნელოვანწილად განაპირობა მეცნიერულ–ტექნოლოგიური პროგრესის საფუძველზე მსოფლიო წარმოებაში მიმდინარე მძლავრმა პროგრესულმა ცვლილებებმა, რაც, უპირველეს ყოვლისა, მომსახურების სფეროს პრიორიტეტულ განვითარებაში გამოიხატა. არანაკლები როლი შეასრულა ახალი ეკონომიკური თეორიების ჩამოყალიბებამ და მსოფლიოში ტონის მიმცემი ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკაში მათი გამოყენების მასშტაბების ზრდამ. მსოფლიო ეკონომიკურმა განვითარებამ ახალი თვისებრიობა შეიძინა. კერძო კაპიტალისტური საკუთრების პრიორიტეტზე დაფუძნებულმა გაბატონებულმა ურთიერთობებმა ევოლუციური გზით საკუთრების პლურალიზმზე დაფუძნებულ ურთიერთობებს დაუთმო ადგილი. საკუთრების სწორედ ასეთმა ტრანსფორმაციამ გაბატონებულ კერძო საკუთრებით ურთიერთობებზე დამყარებულ კაპიტალიზმს ტრაექტორია შეუცვალა და მისი ახალ თვისებრიობაში გადაზრდა დააჩქარა. ჩამოყალიბდა საბაზრო ეკონომიკა, სადაც „პირველი ვიოლინოს“ როლი ბაზარს დაეკისრა. კაცობრიობის განვითარების ამ თვისებრივ ნახტომში ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო ის, რომ მან ეკონომიკას სოციალური ორიენტაცია შესძინა.

ბაზარმა სრულიად სხვა შინაარსი შეიძინა. იგი აღიარებულ იქნა ცივილიზაციის უდიდეს მონაპოვრად. საკუთრებით ურთიე-

რთობებში განხორციელებულმა რადიკალურმა და ამავე დროს, უაღრესად პროგრესულმა ცვლილებებმა, ეკონომიკის სახელმწიფოებრივ რეგულირებასთან ერთად, განაპირობა კაცობრიობის მრავალსაუკუნოვანი არსებობის მანძილზე პირველად ბაზრის, როგორც მეურნეობის ეფექტიანი მექანიზმის ჩამოყალიბება. ასეთმა ბაზარმა, შრომის მოტივაციის ეფექტიანი სისტემა შექმნა და მეწარმეობის განვითარებას ფართო შესაძლებლობები მისცა. მან, ჰორიზონტალური კავშირების გაფართოება-განმტკიცების საფუძველზე, საგრძნობლად გაამარტივა მმართველობის იერარქიული სტრუქტურა, განაპირობა კერძო და საზოგადოებრივი ინტერესების დაახლოება და, საბოლოო ანგარიშით, წარმოქმნა ისეთი ობიექტური კანონზომიერება, რომელმაც გამოხატულება თვისებრივად სრულიად ახალ ეკონომიკურ ზრდაში პოვა. ამ გარემოებამ დასაბამი მისცა საზოგადოებრივ გარდაქმნებს ახალ ამპლუაში და დადებითი გაელენა მოახდინა თანამედროვე საზოგადოების პოტენციალის ზრდაზე. ყურადღება გამახვილდა ახალი საზოგადოების ფორმირებაზე, ახალ სოციუმზე, რამაც ხელი შეუწყო საზოგადოებრივი ინტერესების წინა პლანზე წამოწევას, კერძო სექტორის სოციალური პასუხისმგებლობის ამაღლებასა და ჰუმანიზაციის პროცესების გაღრმავებას. დაიწყო სოციალურად დაუცველი ფენების დახმარებისა და ქველმოქმედების ორგანიზაციების ფართოდ შექმნის პროცესი. განსაკუთრებული ყურადღება სახელმწიფო სოციალური დაცვის მიზნობრივ პროგრამებს მიექცა. ეს პროგრამები, რომლებიც სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვა დროს განხორციელდა, ითვალისწინებდა უმუშევრობის დაზღვევას, საპენსიო უზრუნველყოფას, ავადმყოფობის გამო დახმარებას, წარმოებაში უბედური შემთხვევის გამო დახმარებას, სამედიცინო დაზღვევას ან უფასო სამედიცინო მომსახურებასა და ა.შ.

სოციალურ სფეროში აქტიური როლის შესრულებით სახელმწიფომ „კეთილდღეობის სახელმწიფოს“ ნიშნები შეიძინა. განვითარებულმა სამყარომ, შეიძლება ითქვას, მიიღო ახალი დროის გამოწვევა. საფუძველი ჩაეყარა სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირებას. კაცობრიობის განვითარების განვლილ პერიოდთან შედარებით, ეს იყო წინგადადგმული ნაბიჯი და ახალი სიტყვა

უფრო მაღალი სოციალური და ამავე დროს, მსოფლიო წესრიგის დამყარების თვალსაზრისით.

ეკონომიკისთვის სოციალური ორიენტაციის მიცემა ქვეყნის მშვიდობიანი და ჰარმონიული განვითარების საწინდარი და სამოქალაქო საზოგადოების საფუძველია.

სამრეწველო ციკლი (business cycle) – ეკონომიკის განვითარების არარეგულარული განმეორებადი პერიოდი. შედგება საერთო საქმიანი აქტიურობის აღმავლობისა და დაცემის პერიოდებისაგან.

სამუელსონი პოლ ენტონი (1915-2009) (Samuelson, Paul A.) – XX საუკუნის ცნობილი ამერიკელი ეკონომისტ–თეორიტიკოსი, მასაჩუსეტსის ტექნოლოგიური ინსტიტუტის პროფესორი, ეკონომიკის დარგში ნობელის პრემიის ლაურეატი (1970).

სამუელსონის ნაშრომები მოიცავს თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერების თითქმის ყველა განყოფილების ფართო სპექტრს. მიუხედავად იმისა, რომ მეტად ნაყოფიერი ავტორია, მან დაწერა მხოლოდ ორი წიგნი – „ეკონომიკური ანალიზის საფუძვლები (1948) და ცნობილი სახელმძღვანელო „ეკონომიქსი“ (1945). სამუელსონს მიენიჭა ნობელის პრემია იმ ნაშრომებისათვის, რომლებმაც მათემატიკური მეთოდების გამოყენებაზე დაყრდნობით მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ეკონომიკური მეცნიერების თეორიული და მეთოდოლოგიური დონის ამაღლებაში.

სახელმწიფო ფინანსების თეორიაში ფუძემდებლური გახდა სამუელსონის სახელმწიფო ხარჯების წმინდა თეორია, რომელიც ეხება რესურსების ოპტიმალურ განაწილებას როგორც კერძო, ისე საზოგადოებრივ საქონელთან მიმართებაში.

სამომხმარებლო მოთხოვნის თეორიაში სამუელსონის მიდგომა საპირისპირო იყო იმ დროს დამკვიდრებული მიდგომისა, რომელიც მდგომარეობდა დედუქციური მეთოდების საფუძველზე სამომხმარებლო ქცევის თეორიის დამუშავებაში. მომხმარებელთა ქცევის დამკვიდრების საფუძველზე გამოვლენილი უპირატესობით სამუელსონმა განსაზღვრა სამომხმარებლო უპირატესობა.

„კეთილდღეობის ეკონომიკურ თეორიაში“ ცნობილია სამუელსონის კრიტერიუმი, რომელიც განსაზღვრავს ამა თუ იმ ცვლილების გავლენას კეთილდღეობის დონეზე. ყველა დანარჩენი კრიტერიუმი ამ ზოგადი კრიტერიუმის კერძო შემთხვევაა.

ეკონომიკური დინამიკის თე–

თრიაში სამუელსონმა გამოიკვლია ეკონომიკური სისტემის ცვლილებები წონასწორობის არარსებობის პირობებში და ეკონომიკის გადასვლა ერთი ფაზიდან მეორეში. მან განსაზღვრა ეკონომიკური სისტემის მდგრადობის პირობები, რომლებიც ხშირად ემთხვევა სტატიკური მდგრადობის პირობებს. სტატიკურსა და დინამიკურს შორის ფორმალურ დამოკიდებულებას სამუელსონმა შესაბამისობის პრინციპი უწოდა. თავის ნაშრომში „მულტიპლიკატორის ანალიზისა და აქსელერაციის პრინციპის ურთიერთდამოკიდებულება“ (1939) მან გააანალიზა პროცესი, რომელიც საფუძვლად დაედო **ეკონომიკური ციკლის ანალიზს**.

60-იან წლებში სამუელსონი იცავდა კაპიტალის ნეოკლასიკურ კონცეფციას (თუმცა ვერ მიაღწია სრულ წარმატებას), აგრეთვე დეტალურად დაამუშავა ეკონომიკური ეფექტიანობის დინამიკური პირობები.

სამუელსონმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა **საერთაშორისო ეკონომიკის თეორიაში**. სტოლპერთან ერთად დაამუშავა თეორია, რომელსაც მათი სახელი მიენიჭა. ამ თეორიის მიხედვით, თავისუფალი ვაჭრობა ამცირებს შეზღუდული წარმოების ფაქტორებით მიღებულ შემოსავალს. ამ დებულებიდან გამომდინარე, მან გამოავლინა წარმოების ფაქტორთა ფასების გამოთანაბრების პირობები ჰეკშერ-ოლინის სისტემაში. ცნობილია მისი კლასიკური განმარტება „ტრანსფერების პრობლემის“ შესახებ.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, 50-იანი წლების დასაწყისში, სამუელსონმა თავისი გახმაურებული ნაშრომის — „ეკონომიქსის“ გამოცემით (რომელიც 1998 წელს უკვე მეთექვსმეტედ გამოიცა ვ. ნორდჰაუსის თანაავტორობით) დიდი როლი შეასრულა ეკონომიკური განათლების სფეროში, განსაკუთრებით **კეინზიანური თეორიის განზოგადებაში**, სტოკჰოლმის სკოლისა და საკუთარი თეორიების შესახებ ცოდნის გაერცელებაში. ამ პერიოდიდან მოყოლებული „ეკონომიქსი“ პერმანენტულად გამოდის სხვადასხვა ენაზე, დაისტამბა მილიონობით ეგზემპლარი. ამით პოლ სამუელსონი არა მხოლოდ ყველაზე გავლენიანი ეკონომისტი გახდა, არამედ სამეცნიერო წრეში ყველაზე შეძლებულიც.

სამუშაო დრო (working time) – წარმოებაში დასაქმებული მოსახლეობის მიერ გამომუშავებული საათების რაოდენობა.

სამუშაო დროის საათების მთლიანი რაოდენობა (total working hours) – სამუშაო დროის საათების საშუალო რაოდენობა გამრავლებული დასაქმებული მოსახლეობის რიცხოვნობაზე.

სამუშაო დროის საათების საშუალო რაოდენობა (average working hours) – სამუშაო დროის საათების რაოდენობა, რომლის განმავლობაშიც დასაქმებულია ერთი საშუალო სტატისტიკური მუშაკი.

სამუშაო ძალა (labour force) – ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის მთლიანი რაოდენობა, რომელიც მოიცავს დასაქმებულებს, სამხედრო მოსამსახურეებსა და რეგისტრირებულ უმუშევრებს. ოფიციალურ სტატისტიკაში სამუშაო ძალად განისაზღვრება ადამიანთა ის ჯგუფი 16 წლიდან პენსიაზე გასვლის ასაკამდე, რომლებიც მუშაობენ ან უმუშევრები არიან. სამუშაო ძალის კატეგორიას არ მიეკუთვნებიან სტუდენტები, პენსიონერები, დიასახლისები, ის პირები, რომლებმაც დაკარგეს სამუშაოს შოვნის იმედი და ამიტომ აქტიურად აღარ ეძებენ მას.

სამუშაო ძალის წილი (მაჩვენებელი) (labour force participation rate) – მომუშავეთა და უმუშევართა პროცენტი შრომისუნარიანი ასაკის მქონე მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობაში.

სანაცია (sanitation) – ბანკების მიერ (ხშირად სახელმწიფოს მონაწილეობით) გატარებული ზომების სისტემა (სუბსიდიები, შეღავათიანი კრედიტები, შეღავათიანი დაბეგვრა და ა.შ.) გაკოტრების თავიდან აცილებისა და კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიზნით.

სანქცია (sanction) [<ლათ. sanctio უმკაცრესი დადგენილება] – 1. ეკონომიკური, ფინანსური, სამხედრო ღონისძიებები გამოყენებული საერთაშორისო სამართალში იმ სახელმწიფოების წინააღმდეგ, რომლებმაც დაარღვიეს საერთაშორისო ხელშეკრულებები; 2. ნებართვა, თანხმობა, დადასტურება, მოწონება.

საპრივატიზაციო ჩეკი (privatiozation check, voucher) – 1. მიზნობრივი დანიშნულების ნომინალური ღირებულების მქონე სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდი, რომელიც გამოიყენება როგორც საგადამხდელო საშუალება საპრივატიზაციო ობიექტების შესაძენად.

სარგებლიანობის თეორია (theory of utility) – თეორიული მიმართულება ეკონომიკურ მეცნიერებაში, რომელიც განავი-

თარეს ავსტრიული სკოლის წარმომადგენლებმა XIX-XX საუკუნეებში. ეყრდნობა სარგებლიანობის ბაზისურ, სუბიექტურ გაგებას, რომელი აღიქმება როგორც სიამოვნება, რომელსაც ადამიანი იღებს დოვლათის მოხმარების შედეგად. სარგებლიანობის თეორიის ძირითადი პრინციპი ეყრდნობა კლებადი ზღვრული სარგებლიანობის კანონს, რომლის მიხედვით სარგებლიანობის მატება კლებულობს ერთი ერთეული დამატებითი დოვლათის (სიკეთის) მიღების შედეგად.

სარეზერვო ვალუტა (reserve currency) – უცხოური ვალუტა, რომელსაც სახელმწიფო ინახავს როგორც თავისი სავალუტო რეზერვების ნაწილს საერთაშორისო ვაჭრობაში გამოსაყენებლად. სარეზერვო ვალუტა უნდა აკმაყოფილებდეს შემდეგ პირობებს: ა) უნდა ჰქონდეს სტაბილური ღირებულება; ბ) უნდა იყოს იმ ქვეყნის ვალუტა, რომელიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საერთაშორისო ვაჭრობაში; გ) უნდა იყოს თავისუფლად კონვერტირებადი. სარეზერვო ვალუტის როლს უმეტესად ასრულებს აშშ დოლარი, ევრო, გირვანქა სტერლინგი და შვეიცარიული ფრანკი.

სარეკლამო სააგენტო (advertising agency) – შუამავალი ორგანიზაცია, რომელიც თავის კლიენტებს უწევს მომსახურებას რეკლამის დაგეგმვის, ორგანიზაციისა და გამოყენებისათვის, აგრეთვე პრესით, რადიოთი და ტელევიზიით მისი გავრცელებისათვის. სარეკლამო სააგენტოები არსებობს მასობრივი კომუნიკაციების საშუალებების მფლობელთა და კლიენტთა ჰონორარების საკომისიო გასამრჯელოს ხარჯზე.

სასაქონლო ნიშანი (trademark) – დადგენილი წესით რეგისტრირებული, ორიგინალურად გაფორმებული გრაფიკული, ასოებრივი ან სხვაგვარი ნიშანი. გამოიყენება სხვადასხვა საწარმოთა მიერ წარმოებული ერთგვაროვანი საქონლის ერთმანეთისაგან განსასხვავებლად. ზოგიერთ ქვეყანაში არსებობს სავაჭრო ნიშნის ორი სახე: 1. სავაჭრო მარკა (trade mark) – ნიშანი–სიმბოლო, სიტყვა ან ამ უკანასკნელთა შეერთება, რომელიც მიუთითებს საქონლის მწარმოებელზე; 2. სავაჭრო სახელწოდება (trade name) – საქონლის მწარმოებლის სახელწოდება, რომელიც ეკუთვნის არა გამოშვებულ პროდუქციას, არამედ თვით ფირმას. სასაქონლო ნიშნები დაცულია კანონით.

სასაქონლო–მატერიალური მარაგი (inventories) – წარ-

მოებული, მაგრამ ჯერ კიდევ გაუსაღებელი პროდუქცია, რომელიც მწარმოებლებისა და საბითუმო ვაჭრობის საწყობებში ინახება.

სასესხო კაპიტალის ბაზარი (credit market) – საკრედიტო ურთიერთობების სპეციფიკური სფერო, სადაც მოთხოვნა-მიწოდების საფუძველზე ყალიბდება გარიგება სესხად გასაცემ ფულად კაპიტალზე.

სასოფლო დასახლება (rural settlement) – დასახლებული პუნქტი, რომელიც არ შეესაბამება მოცემულ ქვეყანაში დადგენილ საქალაქო დასახლების კრიტერიუმებს. სასოფლო დასახლების მაცხოვრებლები ძირითადად დასაქმებულია სოფლისა და სატყეო მეურნეობაში, მისდევენ ნადირობას, რეწვას და ა.შ.

სასოფლო-სამეურნეო ლაგი (agricultural lag) – გარღვევა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ფაქტობრივ და პოტენციურ მოცულობას შორის. ძირითადად წარმოიქმნება განვითარებად ქვეყნებში. თუ ქალაქის მოსახლეობის მატებასთან ერთად, კვების პროდუქტებისა და სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის მიწოდება ვერ აკმაყოფილებს მათ მზარდ მოთხოვნებს, მაშინ წარმოიქმნება ამ პროდუქციის დეფიციტი, რაც ზრდის მის იმპორტს.

სატრანსპორტო ტვირთბარათი (way bill) – დოკუმენტი, რომელშიც მოცემულია სარკინიგზო ან საავტომობილო ტრანსპორტით გადასაზიდი საქონლის აღწერა; კონოსამენტის ანალოგი, რომელიც ფასიანი ქაღალდი არ არის და რომლის ხელიდან ხელში გადაცემა არ შეიძლება.

საფაქტურო ფასი (invoice price) – ფასი, რომელიც მითითებულია ანგარიშში (ფაქტურაში) მიწოდებულ საქონელზე. მიწოდების საბაზისო პირობების მიხედვით, საფაქტურო ფასში შეიძლება შევიდეს საქონლის გადაზიდვასთან, დატვირთვა-გადმოტვირთვასთან, დაზღვევასთან, საექსპორტო ბაჟის გადახდასთან და ა.შ. დაკავშირებული ხარჯები.

საფირმო მარკა (finn mark) – სახელწოდება ან ემბლემა, რომელიც მოცემული საქონლის სხვა საქონლის მასისაგან გამოყოფის საშუალებას იძლევა. საფირმო მარკა საქონლის „სახის“ განუყოფელი ელემენტია (იხ. იმიჯი). ნაწარმი, რომელიც თავისი საფირმო მარკის წყალობით მოიპოვებს აღიარებას ბაზარზე, მტკიცე პოზიციას იკავებს. საქონელი საფირმო მარკით ნებისმიერი სავაჭრო საწარმოდან იყიდება.

საფონდო ბირჟა (stock exchange) – ფასიანი ქაღალდების ორგანიზებული მეორეული ბაზარი, რომელიც ფუნქციონირებს დადგენილი წესების მიხედვით და კოტირების მექანიზმის მეშვეობით განსაზღვრავს ბირჟაზე მიმოქცევადი ფასიანი ქაღალდების ძირითადი სახეობის – აქციებისა და ობლიგაციების საბაზრო კურსს, ფასს. საფონდო ბირჟა ავლენს ფასიან ქაღალდებზე მოთხოვნისა და მიწოდების დონეს და ახდენს მათს კონცენტრაციას.

საფონდო ბირჟაზე აქციებისა და ობლიგაციების კოტირებისათვის გაშვება ხდება ემიტენტისადმი კონკრეტული მოთხოვნის წაყენებით. ბირჟაზე ფასიანი ქაღალდების გამოტანა შეზღუდულია. მსოფლიოს უდიდეს ბირჟებზე (ნიუ-იორკის, ლონდონის, ტოკიოს და ა.შ.) მიმოიქცევა მხოლოდ რამდენიმე უმსხვილესი აქციონერული კომპანიის აქციები, რომლებიც საერთოდ მიმოქცევაში გაშვებული აქციების 75 %-ზე მეტს შეადგენს. დანარჩენი კომპანიების ფინანსური აქტივები იყიდება სხვა საფონდო ბირჟებზე და მათს გარეთ.

კოტირებული აქციების საერთო თანხისა და დადებული გარიგებების მოცულობის მიხედვით, მსოფლიოში ყველაზე დიდი საფონდო ბირჟებია იაპონიის, აშშ-ის, ინგლისისა და ტაივანის ფასიანი ქაღალდების ბაზრები. მაგ., ნიუ-იორკის საფონდო ბირჟაზე დღეში 160 მლნ-ზე მეტი აქცია მიმოიქცევა. საფონდო ბირჟის ყველაზე გავრცელებული მოდელია ანგლო-ამერიკული-კორპორაციული.

საფონდო ბირჟას აქციონერული საზოგადოების იურიდიული სტატუსი აქვს. იგი აერთიანებს თანაბარუფლებიან წევრებს, რომლებსაც ნაყიდი აქვთ „ადგილი“ ბირჟაზე ოპერაციების წარმოებისათვის. მაგ., ნიუ-იორკის საფონდი ბირჟაზე ერთი ადგილი 200 ათასი დოლარი ღირს.

საფონდო ბირჟა თვითმმართველობითი ორგანიზაციაა. მისი უმაღლესი ორგანოა საბირჟო საბჭო. საფონდო ბირჟის შემოსავლები იქმნება შესასვლელი და საწევრო შენატანებისაგან, ჯარიმებისა და საბირჟო საკომისიოსაგან. ვაჭრობის მონაწილენი არიან ბროკერები, დილერები და შესაბამისი სპეციალისტები. ზოგიერთ ბირჟაზე ვაჭრობაში სხვა შუამავლებიც მონაწილეობენ, მაგ., მაკლერები. როგორც წესი, ფასიანი ქაღალდები იყიდება „მსხვილ ლოტე-

ბად". ბროკერი ან საბროკერო ფირმა დავალებას გადასცემს თავის წარმომადგენელს საბირჟო დარბაზში, რომელიც გარიგებას დებს სხვა ბროკერთან. გარიგება რეგისტრირდება ელექტრონული სისტემით. თანხა აისახება საინფორმაციო ტაბლოზე. მხარეებს შორის ანგარიშსწორება ხდება დადგენილი დროის მიხედვით (მაგ., აშშ-ში – 5 სამუშაო დღის განმავლობაში). ბირჟაზე ფასიანი ქაღალდების ფასი ყალიბდება ორმაგი აუქციონის ან განაცხადების რანჟირების მიხედვით შესასყიდი (ქვედა ზღვარი) და გასაყიდი (ზედა ზღვარი) ფასის ფარგლებში. ყოველი გარიგება ითვალისწინებს ახალ აუქციონს. საბირჟო ფასი დღეში რამდენიმეჯერ ფიქსირდება და ყოველდღიურად ქვეყნდება პრესაში. საფონდო ბირჟების მსოფლიო ფედერაცია და ბირჟების ევროპული თანამშრომლობის ფედერაცია საფონდო ბირჟების შესახებ ცნობების ყოველწლიურ კრებულს უშვებენ.

საფრახტო ბაზარი (freight market) – სატრანსპორტო პროდუქციის მიმოქცევის სფერო. არსებობს ღია და დახურული საფრახტო ბაზარი. ღია ბაზარზე საზღვაო გადაზიდვის ფასი მსოფლიო ფასს უთანაბრდება, თავისუფლად წესდება მოთხოვნისა და მიწოდების ცვალებადობის გავლენით. მის წილად მოდის საერთაშორისო საზღვაო გადაზიდვის მოცულობის არაუმეტეს 10–15 %-ისა. ტვირთის დანარჩენი რაოდენობა გადაიზიდება დახურული საფრახტო ბაზრის მეშვეობით, რომელიც დაცულია ღია ბაზრის ზემოქმედებისაგან სპეციალური სახელმწიფო აქტებით.

საფრახტო განაკვეთი (freight rate) – საზღვაო გადაზიდვის ფასი, რომელიც მოიცავს დანახარჯებსა და საშუალო მოგებას.

საქმიანი აქტიურობის ციკლი (trade cycle) – იხ. ეკონომიკური ციკლი.

საქმიანი თამაში (business game) – სხვადასხვა წარმოებრივ სიტუაციაში რეალური ობიექტის მოდელზე სამმართველო გადაწყვეტილებათა შემუშავების იმიტაციის მეთოდი.

საქონელი (goods) – ყველაფერი, რაც იყიდება ბაზარზე, ე.ი. რაზეც მოთხოვნაა. უფრო ზუსტად, საქონელია შრომის პროდუქტი, რომელიც აკმაყოფილებს ადამიანის რაიმე მოთხოვნილებას და წარმოებულია გაცვლისათვის, ბაზარზე გასაყიდად. საქონლის სპეციფიკური ფორმაა მომსახურება.

საქონლის ბაზარი (commodity market) – მატერიალურ-ნივთობრივი პროდუქტების ყიდვა-გაყიდვის აქტების ერთობლიობა. საქონლის ბაზარი მოიცავს წარმოების საშუალებებისა (საწარმოს შენობა-ნაგებობების, მოწყობილობების, დანადგარების, ნედლეულის, სათბობისა და ა.შ.) და საბოლოო მოხმარების საგნების (როგორც ყოველდღიური, ისე ხანგრძლივი მოხმარების საგნების) ფართო სპექტრს და, შესაბამისად, იყოფა ცალკეულ, უფრო ვიწრო ბაზრებად. საბოლოო მოხმარების საგნების ბაზარზე მოთხოვნის კონცენტრაციის დონე გაცილებით დაბალია, ვიდრე წარმოების საშუალებების ბაზარზე. სამაგიეროდ, პირველი ხასიათდება უფრო მაღალი მოთხოვნის ელასტიკურობით. ამასთან, საბოლოო მოხმარების საგნების ბაზარზე საქონლის რეალიზაციას ნაკლები შუალედური რგოლი სჭირდება, ვიდრე წარმოების საშუალებების ბაზარზე.

საქონლის ბაზრის კონიუნქტურაზე აქტიურ ზემოქმედებას ახდენს ფასების დონე, ფულის მიმოქცევის მდგომარეობა, მოსახლეობის შემოსავლების დინამიკა, საბანკო პროცენტის დონე, დაკრედიტების რეჟიმი, დაბეგვრის ხასიათი, საინვესტიციო ბაზრის მდგომარეობა და სხვ. დიდი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე საგარეო-ეკონომიკურ ფაქტორს: საბაჟო პოლიტიკის ლიბერალიზაცია და უცხოური ინვესტირებისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს საქონლის ბაზრის დეფიციტის დაძლევასა და ინფლაციის დონის დაქვეითებას.

საქონლის ბირჟა (commodity exchange) [<ლათ. bursa საფულე] – საქონლის ბაზრის ინფრასტრუქტურის მნიშვნელოვანი რგოლი, ბაზრის ინსტიტუტი, რომლის ამოცანაა საბითუმო საქონლის ბაზრის ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი პირობების შექმნა. საქონლის ბირჟა სარგებლობს იურიდიული პირის უფლებებით. იგი უზრუნველყოფს საბითუმო გარიგებებს და ორგანიზაციას უწევს საბირჟო ვაჭრობას, თვითონ არც ვაჭრობს და არც საშუამავლო საქმიანობას ეწევა. საბირჟო გარიგებები არ შეიძლება დაიდოს ბირჟის სახელით და მის ხარჯზე. ამგვარ გარიგებებს ბირჟის წევრები დებენ. საქონლის ბირჟის მოსამსახურეები არ შეიძლება იყვნენ მისი წევრები, ისევე, როგორც სახელმწიფო ხელისუფლებისა და მმართველობის ორგანოები, ბანკები, სადაზღვევო სა-

ინვესტიციო კომპანიები (თუმცა ამ კომპანიებს უფლება აქვთ ითვლებოდნენ საქონლის ბირჟის საფონდო და სავალუტო განყოფილებების წევრებად).

უძრავი ქონება და ინტელექტუალური საკუთრება არ არის საბირჟო საქონელი. საბირჟო ვაჭრობისას შეიძლება განხორციელდეს შემდეგი გარიგებები: რეალური საქონლის ყიდვა — დაუყოვნებელი მიწოდებით; რეალური საქონლის ყიდვა — განვადებით მიწოდებით, ე.ი. მომავალი საქონლის, მაგ., მომავალი მოსავლის შეძენა; საქონლის მიწოდებაზე სტანდარტული კონტრაქტების, ე.ი. არა საქონლის, არამედ საქონლის მიწოდების შესახებ კონტრაქტების ყიდვა; მომავალში კონტრაქტის დადების უფლების ყიდვა.

საქონლის ბირჟაზე მყიდველებისა და გამყიდველების სახელითა და დავალებით მოქმედებენ შუამავლები — საბროკერო კანტორები, საბროკერო ფირმები და დამოუკიდებელი ბროკერები, დილერები. საქონლის ბირჟაზე ფასები თავისუფლად ფორმირდება ვაჭრობის პროცესში. ფასების დონის ან მისი საზღვრების დადგენა საბირჟო ვაჭრობაში აკრძალულია. საქონლის ბირჟაზე დამოუკიდებლად განსაზღვრავენ იმ გადასახდელების სიდიდეს, რომლებსაც იღებენ საბირჟო ვაჭრობის მონაწილეთაგან გაწეული მომსახურებისათვის, შუამავლებისაგან საკომისიოს სახით, აგრეთვე ჯარიმას საბირჟო ვაჭრობის წესების დარღვევისათვის და სხვ.

განასხვავებენ სპეციალიზებულ და უნივერსალურ ბირჟებს. სპეციალიზებული ბირჟებია: ფერადი ლითონების ბირჟა, ნავთობის ბირჟა, ბამბის ბირჟა და ა.შ.

საქონლის ბირჟა განსაზღვრავს საბირჟო გარიგებების (ხელშეკრულებების) რეგისტრაციისა და გაფორმების წესებს, აგრეთვე სანქციებს იმ მონაწილეთა მიმართ, რომლებიც ბირჟაზე ახერხებენ გარიგებების დადებას „კულისებში“, ე.ი. ღია ვაჭრობის გვერდის ავლით.

საინფორმაციო სამსახურის სწორი ორგანიზაციის შედეგად ბირჟები მდიდარ ინფორმაციას ფლობენ ფასების დინამიკის, სხვადასხვა საქონელზე მოთხოვნისა და მიწოდების შესახებ. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ბირჟაზე ფასების კოტირებას, რასაც ახდენს სპეციალური კომისია წინა ვაჭრობების შედეგების მიხედვით. კომისია განსაზღვრავს საქონლის ტიპურ, საცნობარო ფასს, რომელიც გამოხატავს ბაზრის

კონიუნქტურას ვაჭრობის დღეს. მოცემული საქონლის ყიდვა-გაყიდვის გარიგებათა სიმრავლის შემთხვევაში ტიპურია დადებულ გარიგებათა საშუალო ფასი. თუ გარიგებათა რიცხვი მცირეა, მაშინ ტიპური ფასი განისაზღვრება სპეციალური მეთოდიკით, რომლის მიზანიც შემთხვევითი ფაქტორების გავლენის გამორიცხვაა. გარდა საინფორმაციო და საანგარიშსწორებო მომსახურებისა, საქონლის ბირჟა ვაჭრობის მონაწილეებს აძლევს გარკვეულ გარანტიებს. საქონლის ბირჟის საქმიანობა, როგორც წესი, რეგულირდება კანონით „საქონლის ბირჟისა და საბირჟო ვაჭრობის შესახებ“.

საქონლის მიწოდების საბაზისო პირობები (basis of deliveries) – სპეციალური პირობები საგარეო-სავაჭრო გარიგებებისას, რომელიც განსაზღვრავს და ერთმანეთისაგან გამიჯნავს საქონლის გადაზიდვისას გამყიდველისა და მყიდველის ვალდებულებებს, ამასთან, ადგენს მიწოდების ვადებს და საქონლის დაზიანების ან დაკარგვის შემთხვევაში გამყიდველისგან მყიდველზე რისკის გადასვლის მომენტს.

საერთაშორისო სავაჭრო პალატამ (1953 და 1980 წწ.) შეიმუშავა და გამოუშვა საქონლის მიწოდების საბაზისო პირობების განმარტებითი კრებული – „ინკოტერმსი“. მასში მოცემულია 14 საბაზისო პირობის განმარტება. აქედან ყველაზე გავრცელებულია: „სიფ“-ი, „კაფ“-ი, „ფობ“-ი, „ფას“-ი, „ფრანკო-ქარხანა“, „ფრანკო-ვაგონი“, „მიწოდება საზღვრამდე“, „მიწოდება ბაჟის გადახდით“, „ფრანკო გადამზიდი“ და ა.შ.

საქონლის ხარისხი (quality of products) – პროდუქციის ტექნიკურ-ეკონომიკური და ესთეტიკური თვისებების ერთობლიობა, რომელიც მისი ვარგისიანობის დონეს განსაზღვრავს.

საქონლისა და მომსახურების ბალანსი (balance of goods and services) – საქონლისა და მომსახურების (ტურიზმის, ტრანსპორტისა და ა.შ.) ექსპორტი, იმპორტი და სალდო საანგარიშო პერიოდის განმავლობაში.

საყოველთაო წონასწორობა (general equilibrium) – სიტუაცია, როდესაც ქვეყანაში არსებული ყველა ბაზარი ერთდროულად იმყოფება წონასწორობის მდგომარეობაში, ანუ მოთხოვნა და მიწოდება ერთმანეთის ტოლია, ხოლო ფასები და გამოშვებული საქონლის რაოდენობა — უცვლელი.

ეკონომიკური სისტემების ანალიზისას ტრადიციულად გამოიყენება ორი მიდგომა.

პირველი მიდგომა, რომელიც შედარებით მარტივია, დაკავშირებულია ა. მარშალის სახელთან, ნაწილობრივ წონასწორობის ანალიზთან და გულისხმობს ეკონომიკური სისტემის ელემენტის, მაგ., მარცვლეულის ბაზრის წონასწორობას.

მეორე მიდგომა გაცილებით რთულია, როგორც კონცეპტუალური, ისე მათემატიკური აპარატის გამოყენების თვალსაზრისით. იგი დაკავშირებულია ლ. ვალრასის სახელთან და გულისხმობს ეკონომიკური სისტემის, როგორც მთლიანის, შიგნით წარმოებული ყველა საქონლისა და მომსახურების რაოდენობისა და ფასების განსაზღვრას.

საშემოსავლო გადასახადი (income tax) – როგორც წესი, პროგრესიული გადასახადი, რომლითაც იბეგრება დაუბეგრავ მინიმუმს ზევით ფიზიკურ პირთა გასული წლის ერთობლივი შემოსავლები. აიკრიფება ერთჯერადი გადახდის სახით. მისი განაკვეთი წლიური შემოსავლის სიდიდის მატებასთან ერთად იზრდება. საქართველოში 2005 წლის 1 იანვრიდან აღარ არსებობს დაუბეგრავი მინიმუმი, საშემოსავლო გადასახადი აღარ არის პროგრესიული გადასახადი, მისი განაკვეთი იყო ფიქსირებული 12 %. 2008 წლის 1 იანვრიდან გაუქმდა სოციალური გადასახადი, ხოლო საშემოსავლო გადასახადი გახდა 25 %, ხოლო 2009 წლის 1 იანვრიდან – 20%.

საშუალო დანახარჯი (average cost – AC) – დანახარჯი პროდუქციის ერთეულზე. გამოითვლება მთლიანი დანახარჯის (TC) გაყოფით წარმოებული პროდუქციის რაოდენობაზე. საშუალო დანახარჯი იყოფა მუდმივ საშუალო (AFC) და ცვალებად საშუალო (AVC) დანახარჯებად.

მუდმივი საშუალო დანახარჯი გაიანგარიშება მუდმივი დანახარჯის გაყოფით წარმოებული პროდუქციის მთლიან მოცულობაზე. ფორმულით გამოისახება ასე:

$$AFC = \frac{FC}{Q}$$

ცვალებადი საშუალო დანახარჯი გაიანგარიშება ცვალებადი დანახარჯის გაყოფით წარმოებული პროდუქციის მთლიან მოცულობაზე. ფორმულით გამოისახება ასე:

$$AVC = \frac{VC}{Q}$$

საცალო ვაჭრობა (retail trade) – საქონლის მცირე რაოდენობით ან ცალობით უშუალოდ მომხმარებელზე მიყიდვა.

საცალო ფასი (retail price) – წესდება მოხმარებისათვის მცირე რაოდენობით გასაყიდ საქონელზე. საცალო ფასებით ვაჭრობენ არა მხოლოდ საცალო ქსელის პუნქტებში, არამედ საამანათო წესით, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საერთაშორისო ბაზარზე. საცალო ფასი აისახება საფირმო პრეისკურანტებში, მასობრივი მყიდველისათვის გამიზნულ ილუსტრირებულ კატალოგებში. საცალო ფასების მოძრაობა ყოველთვის არ ემთხვევა საბითუმო და საგარეო-სავაჭრო ფასებისას; ზოგჯერ მას შეიძლება საწინააღმდეგო მიმართულება ჰქონდეს.

საცნობარო ფასი (published price) – ფასი, რომელიც ქვეყნდება ცალკეულ პერიოდულ გამოცემებში (საერთო-ეკონომიკურ და დარგობრივ ჟურნალებში, ბიულეტენებში, გაზეთებში), პრეისკურანტებში, გამომცემლობების, სააგენტოების, ასოციაციების, მსხვილი კომპანიების მიერ გამოცემულ კატალოგებში. ჩვეულებრივ გამოითვლება როგორც ფაქტობრივი გარიგებების გასაშუალებული სიდიდე განსაზღვრულ ვადაში საექსპორტო შეფასების გათვალისწინებით. წარმოადგენს ორიენტირს გარიგების დადებისას. ამასთან, საცნობარო ფასი შეიძლება არსებითად განსხვავდებოდეს სახელშეკრულებოსაგან, რასაც განსაზღვრავს მოცემული საქონლის ბაზრის კონკრეტული პირობები.

საწესდებო კაპიტალი (nominal capital) – ფულადი სახსრები ან ფულადი ფორმით გამოხატული მატერიალური და არამატერიალური ფასეულობები, რომლებსაც დამფუძნებლები აბანდებენ საწარმოთა შესაქმნელად. მასში შედის: შენობა-ნაგებობები, მოწყობილობები, ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობის უფლება, ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტები – პატენტები, ლიცენზიები, პროექტები და ა.შ. საწესდებო კაპიტალი ბალანსის პასივში აისახება.

სახელმწიფო ბიუჯეტი (state budget) – ფინანსური სისტემის ცენტრალიზებული ფონდი, სახელმწიფო შემოსავლებისა და ხარჯების ნუსხა დროის გარკვეული პერიოდისათვის. მასში ნაჩვენებია სახელმწიფო შემოსავლების წყაროები და სახსრების ხარჯვითი არხები. სახელმწიფო ბიუჯეტს ადგენს მთავრობა, მი-

იღება და მტკიცდება უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს მიერ.

სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავალი იქმნება შემდეგი ძირითადი წყაროების ხარჯზე: პირდაპირი გადასახადი მოგებაზე; შრომის ანაზღაურების სიდიდეზე დამოკიდებულებით ამოღებული გადასახადი (მათ შორის ფიზიკური პირების საშემოსავლო გადასახადი); დღგ-ზე გადასახადი; აქციზი; ლიცენზირებისა და რეგისტრაციის მოსაკრებლები; საქონელსა და მომსახურებაზე გადასახადი; ქონებაზე გადასახადი; ბუნებრივი რესურსების გამოყენებაზე გადასახადი; საგარეო ვაჭრობისა და საგარეო-ეკონომიკური ოპერაციების გადასახადი (მათ შორის, საბაჟო გადასახადი იმპორტზე); სპეციალური გადასახადი ეკონომიკის მნიშვნელოვანი დარგების სტიმულირებისათვის (მიზნობრივი საბიუჯეტო ფონდებიდან); სხვა გადასახადები და მოსაკრებლები; არასაგადასახადო შემოსავლები (შემოსავლები სახელმწიფო მმართველობის სუბიექტების საქმიანობიდან; სახელმწიფო ქონების, მათ შორის, პრივატიზაციიდან მიღებული შემოსავალი, სახელმწიფო მარაგების რეალიზაციიდან მიღებული შემოსავალი; მიწისა და არამატერიალური რესურსების გაყიდვისგან მიღებული შემოსავალი; კაპიტალური ტრანსფერების შემოსულობანი არასახელმწიფო წყაროებიდან; ადმინისტრაციული გადასახდელები; საჯარიმო სანქციები; სპეციალურ მომსახურებაზე მოსაკრებელი; საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობისგან მიღებული შემოსავლები; საგადასახადო ორგანოების ანგარიშზე შემოსულობანი; სხვა არასაგადასახადო შემოსავლები). აუნაზღაურებელი გადარიცხვები: არარეზიდენტებიდან, სახელმწიფო არასაბიუჯეტო ფონდებიდან, სახელმწიფო საწარმოებიდან და ორგანიზაციებიდან.

სახელმწიფო ბიუჯეტის გასავლის (ხარჯების) ძირითადი არხებია: სახელმწიფო და ადგილობრივი მმართველობის ხარჯები; სასამართლო ხელისუფლების ხარჯები; საერთაშორისო საქმიანობის ხარჯები; ეროვნული თავდაცვის ხარჯები; სახელმწიფო უსაფრთხოების უზრუნველყოფისა და სამართალდამცავი ორგანოების ხარჯები; მეცნიერებისა და მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ხელშეწყობის ხარჯები; მრეწველობის, ენერგეტიკისა და მშენებლობის ხარჯები; სოციალური პროგრამების დაფინანსების ხარჯები; გარემოსა და ბუნებ-

რიეი რესურსების დაცვის ხარჯები; საბაზრო ინფრასტრუქტურის განვითარების ხარჯები; საგანგებო სიტუაციებისა და სტიქიური უბედურებების შედეგების ლიკვიდაციის ხარჯები; განათლების, კულტურისა და ჯანდაცვის ხარჯები; სახელმწიფო ვალის მომსახურების ხარჯები; მიზნობრივი საბიუჯეტო ფონდები და ა.შ.

სახელმწიფო დაკვეთა (state order) – ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ნაწილი, რომელსაც დირექტიული ხასიათი აქვს. სახელმწიფო ამ გზით ზემოქმედებას ახდენს ეკონომიკაზე. სახელმწიფო დაკვეთა ეძლევათ არა მხოლოდ სახელმწიფო, არამედ საკუთრების სხვა ფორმით არსებულ საწარმოებსაც. სახელმწიფო დაკვეთისას გარანტირებულია პროდუქციის რეალიზაცია.

სახელმწიფო ვალი (state debt) – სახელმწიფოს მიერ აღებული ყველა სესხი, სავალო ვალდებულებათა ჯამი მათზე საპროცენტო გადასახდელებით, რომლებიც მოცემული მომენტისთვის დაფარული არ არის. არსებობს სახელმწიფო შიგა და საგარეო ვალი.

სახელმწიფო შიგა ვალი სახელმწიფოს მიერ მოსახლეობისაგან აღებული ვალია. სახელმწიფო საგარეო ვალი სახელმწიფოს მიერ საზღვარგარეთ, სხვა ქვეყნებისაგან აღებული ვალია, რომელიც გულისხმობს მსესხებელი ქვეყნის სავალო ვალდებულებას გამსესხებელი ქვეყნის მიმართ.

სახელმწიფო მოხმარება (state consumption, expenditures) – სახელმწიფო სამომხმარებლო ხარჯები. მოიცავს კერძო სექტორში წარმოებული საქონლისა და მომსახურების საბოლოო მოხმარების გარკვეულ ნაწილს, საბიუჯეტო დაწესებულებების შენახვისათვის, თავდაცვისა და სოციალური დაზღვევისათვის გაწეულ ხარჯებს.

სახელმწიფო რეგულირება (state control) – სახელმწიფოს მიზანმიმართული ზემოქმედება ეკონომიკური სისტემის ფუნქციონირებაზე გარკვეული პროცესების შენარჩუნების, ეკონომიკური მოვლენების შეცვლის ან მათი ურთიერთკავშირის უზრუნველყოფის მიზნით. ამისთვის გამოიყენება ღონისძიებათა სისტემა, რომლითაც შეიძლება სამეურნეო სუბიექტების ქცევის პირდაპირი რეგლამენტირება ან ზემოქმედება საზოგადოებრივ წარმოებაზე არაპირდაპირი გზით, ეკონომიკური მეთოდების სისტემის მეშვეობით. პირველ შემ-

თხვევაში საქმე გვაქვს ზემოქმედების ადმინისტრაციულ მეთოდებთან, ხოლო მეორეში – ეკონომიკურ რეგულატორებთან (ფასი, გადასახადები, საბანკო პროცენტი, პრეფერენციები, სანქციები და სხვ).

სახელმწიფო საგადასახადო ვალდებულება (state promissory note) – სახელმწიფოს ვალი მოსახლეობისადმი. მიმოქცევაში გაშვებული სამთავრობო ფასიანი ქაღალდების ერთობლიობა. იყოფა საბაზრო და არასაბაზრო კატეგორიებად. საბაზრო კატეგორიას მიეკუთვნება ხაზინის თამასუქი, საშუალოვადიანი ხაზინის თამასუქი და ხაზინის ობლიგაცია. არასაბაზრო საგადასახადო ვალდებულებებიდან (არასაბაზრო ფასიანი ქაღალდები) ყველაზე გავრცელებული ფორმაა შემნახველი ობლიგაცია. ამ ვალდებულებებს მიეკუთვნება აგრეთვე სამთავრობო ანგარიშების სერიები, უცხოური სამთავრობო სერიები, ხელშეკრულების ადგილობრივი ორგანოების სერიები და ა.შ.

სახელმწიფო ფინანსები (public finance) – ტრადიციული სახელწოდება მთავრობის საქმიანობისა ფულადი სახსრების აკრეფასა და ხარჯვასთან დაკავშირებით. ჩვეულებრივ ასეთი საქმიანობა მოიცავს სულ ცოტა სამ ფუნქციას: რესურსების ალოკაციას, შემოსავლების განაწილებას და სტაბილიზაციას. სახელმწიფო ფინანსები დაკავშირებულია სახელმწიფო სექტორის მრავალმხრივ ეკონომიკურ საქმიანობასთან. უკანასკნელ პერიოდში დიდი მნიშვნელობა შეიძინა სახელმწიფო ხარჯებისა და შედეგების ანალიზმა და გამოსაშვები პროდუქციის ფინანსურმა დაგეგმვამ.

სახელმწიფო შესყიდვა (government purchases) – საქონლისა და მომსახურების შესყიდვა სამთავრობო სექტორის მიერ, რაც გათვალისწინებულია ბიუჯეტის გასავლის მუხლებში.

სახელმწიფოს ლიკვიდური სახსრები (state liquidity of assets) – მოიცავს ცენტრალური ბანკისა და სტაბილიზაციის ფონდის რეზერვებს, რომლებიც აუცილებელია საზღვარგარეთ დაგეგმილი სასაქონლო და საკრედიტო ოპერაციების მომსახურებისათვის. ოფიციალურ რეზერვებს მიეკუთვნება ოქროს მარაგი და კონვერტირებადი უცხოური ვალუტა, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის წევრი ქვეყნების სარეზერვო პოზიცია (ფონდის კაპიტალში ამ ქვეყნების შესატანი

წილი, რომელიც შეიძლება გასესხონ) და სახელმწიფოთაშორისო მოკლევადიანი კრედიტის სპეციალური სახე.

სახელმწიფოს ფიასკო (government failure) – სიტუაცია, რომლის დროსაც სამთავრობო პოლიტიკა იწვევს რესურსების არაეფექტიან გამოყენებას.

სახელმწიფოს შემოსავალი ფულის ბეჭდვისგან (seigniorage) – წმინდა შენატანი სახელმწიფო ბიუჯეტში, მიღებული მიმოქცევაში დამატებითი ფულადი სახსრების გამოშვების გზით. ჰიპერინფლაციის პერიოდში, ინტენსიური ფულადი ემისიის შედეგად, აღწევს ქვეყნის მთლიანი ეროვნული პროდუქტის მოცულობის 12 %-ს.

სახელობითი აქცია (registered share, stock) – აქცია, რომლის მფლობელი მითითებულია აქციაზე და მფლობელის სახელით შეტანილია აქციონერული საზოგადოების რეესტრში. მისი მოძრაობა ფიქსირდება აქციონერული საზოგადოების აქციების რეგისტრაციის ბლანკზე. აქციონერული საზოგადოების წესდება შეიძლება მოიცავდეს დამატებით წესებს, რომლებიც არეგულირებენ საზოგადოების მიერ გამოშვებული სახელობითი აქციების მოძრაობას.

სეკვესტრი (sequester) – 1. სპეციალური საბიუჯეტო მექანიზმი, რომელიც გამოიყენება ბიუჯეტის დეფიციტის დონის გადაჭარბების შემთხვევაში და გულისხმობს ბიუჯეტის ხარჯების (გარდა დაცვითი მუხლებისა) პროპორციულ შემცირებას მიმდინარე ფინანსური წლის დარჩენილი დროის განმავლობაში; 2. რაიმე ქონებით სარგებლობის ან განკარგვის აკრძალვა ან კიდევ, შეზღუდვა სახელმწიფო ან სასამართლო ორგანოების მიერ.

სენიორაჟი (seigniorage) [<ფრანგ. seigniorage ბაჟი ფულის ბეჭდვის უფლებისათვის] – მოგება, რომელსაც ხაზინა იღებს ფულის გამოშვების შედეგად. უდრის ფულის ნომინალურ ღირებულებასა და ემისიის ხარჯებს შორის სხვაობას. ფაქტობრივად, მოსახლეობის ხელთ არსებულ ფულზე გადასახადი. ჰიპერინფლაციის პირობებში სახელმწიფოს შემოსავლის მთავარი წყარო.

განვითარებულ ქვეყნებში სენიორაჟი მშპ-ის 1-1,5%-ს შეადგენს. ინფლაციურ ეკონომიკებში იგი დიდ საფრთხეს ქმნის, რადგან მაღალი ინფლაცია ნაკლებად მიმზიდველს ხდის ვალუტას და ამცირებს სენიორაჟით მისაღებ მომავალ შემოსავალს.

სერტიფიკატი (certificate)

[<ლათ. certum–სწორი, უტყუარი, facere–კეთება] – 1. საფინანსო დოკუმენტი, რომლითაც დასტურდება, რომ მისი მფლობელი აქციის, ობლიგაციის და სხვა ფასიანი ქაღალდების მესაკუთრეა. სერტიფიკატი ეძლევა მესაკუთრეს ფასიანი ქაღალდების სანაცვლოდ, რომლებიც ინახება ან საკრედიტო დაწესებულებაში, ან ფასიანი ქაღალდების დეპოზიტარიუმში, ან კიდევ, დაცულია ჩანაწერების სახით შესაბამისი დაწესებულებების წიგნებში (არასაბაზრო ფასიანი ქაღალდები); 2. დოკუმენტი, რომელიც ადასტურებს აქციონერული საზოგადოების რეგისტრაციას შესაბამის სახელმწიფო საფინანსო ორგანოებში; 3. საკრედიტო დაწესებულებების საანაბრო მოწმობა ამ დაწესებულებაში ფულადი სახსრების დეპონირების შესახებ (დეპოზიტური სერტიფიკატი); გაიცემა მეანაბრის სახელზე. მასში მითითებულია მეანაბრის უფლება დეპოზიტზე, დეპოზიტის ოდენობა, მისი ვადა და პროცენტის (სარგებლის) სიდიდე; 4. მთავრობის ან ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების ობლიგაციური სესხების სახეობა, გამოშვებული მცირე კუპიურებით; შემნახველი სერტიფიკატი, რომელსაც ავრცელებენ შემნახველი დაწესებულებები; 5. სადაზღვევო სერტიფიკატი – დოკუმენტი, რომელსაც გასცემს მზღვეველი დამზღვევის სახელზე სადაზღვევო პოლისის ნაცვლად; 6. სინჯის სერტიფიკატი – ძვირფასი ლითონის სინჯის დამადასტურებელი მოწმობა; 7. საგარეო ვაჭრობის პრაქტიკაში – დოკუმენტი, რომელიც ადასტურებს აქცეპტის ან სასაქონლო დოკუმენტების გადახდისათვის აუცილებელი საქონლის ამა თუ იმ პარამეტრებს: ხარისხის სერტიფიკატი, საქონლის წარმოების სერტიფიკატი, წონის სერტიფიკატი და ა.შ. ბოლო ხანს ძალზე გაიზარდა საქონლის ხარისხის სერტიფიკატის მნიშვნელობა ნაწარმის უსაფრთხოების დაცვის თვალსაზრისით. სერტიფიკაციის საერთაშორისო და ევროპულ ცენტრებში ხარისხის სერტიფიკატის მიღება მნიშვნელოვანი რეკლამაა და ხელს უწყობს ექსპორტის გაფართოებას; 8. საინვესტიციო სერტიფიკატი – ფასიანი ქაღალდი „კაპიტალური“ ფასიანი ქაღალდების ჯგუფიდან, რომელიც წარმოადგენს წილს (მონაწილეობას) საინვესტიციო ფონდში ანუ ფასიანი ქაღალდების პორტფელში. საინვესტიციო სერტიფიკატის მფლობელი იღებს

გასაშუალებულ შემოსავალს საინვესტიციო ფონდში თავისი წილიდან, ამასთან, იგი დაცულია პროცენტთან, დივიდენდთან და ვალუტის კურსთან დაკავშირებული რისკისგან, რომელიც განსაკუთრებით დიდია ფასიან ქაღალდებში სახსრების არაპროფესიული დაბანდებისას, აგრეთვე სახსრების ინვესტირებისას ფასიანი ქაღალდების ერთ რომელიმე სახეობაში.

სერტიფიკაცია (certification) [<ლათ. certum–სწორი, უტყუარი, facere–კეთება] – რწმუნებული ორგანოების მიერ სტანდარტების სავალდებულო მოთხოვნებთან პროდუქციის შესაბამისობის დოკუმენტური დადასტურება.

სესხი (borrowing) – ფულადი სახსრების მიღება ფიზიკური და იურიდიული პირების, აგრეთვე სახელმწიფოს მიერ განსაზღვრული ვადით და უკან დაბრუნების პირობით. განასხვავებენ უპროცენტო, შეღავათიან და კომერციული პირობით გაცემულ, აგრეთვე შიგა და საგარეო სესხებს. სესხი ფართოდ გამოიყენება სახელმწიფოს ეკონომიკურ პოლიტიკაში. მაგ., უცხოეთის ქვეყნებისაგან აღებული კრედიტებით იქმნება სახელმწიფოს საგარეო ვალი.

სესხების რეპატრიაცია (repatriation of loans) – ქვეყანაში ემიტირებული იმ ობლიგაციების დაბრუნება, რომლებიც გავრცელებული იყო უცხოელ მსესხებლებს შორის, ამ ობლიგაციების სახელმწიფოს ან მისი მოქალაქეების მიერ გამოსყიდვის გზით.

სექტორული ეკონომიკა (sectoral economy) – განსაზღვრული ეკონომიკური ნიშნებით ცალკეულ სექტორებად დაყოფილი ეკონომიკა. მაგ., დარგობრივ ჭრილში – აგრარული სექტორი, ინდუსტრიული სექტორი, მომსახურების სექტორი; საკუთრების ფორმების მიხედვით – სახელმწიფო სექტორი, კერძო სექტორი, შერეული სექტორი; როგორც სამეურნეო საქმიანობის, ისე თეორიული თვალსაზრისით – მიკროე-კონომიკა, მეზოეკონომიკა, მაკროეკონომიკა, მეგაეკონომიკა.

სვოპი (swap) [<ინგ. swap გაცვლა] – 1. ეროვნული ვალუტის უცხოურზე გაცვლის ოპერაცია განსაზღვრულ ვადაში უკუგაცვლის ვალდებულებით. ახორციელებენ ცენტრალური ბანკები; 2. ფასიანი ქაღალდების ერთდროული გაცვლითი ოპერაცია.

სივრცობრივი კონცენტრაციის კოეფიციენტი (concentration coefficient of space) – ეკონომიკური აქტიურობის გეოგრაფიული კონცენტრაციის

სტატისტიკური მაჩვენებელი, რომელიც მოქცეულია რაღაც ჩარჩოში, მაგ., ქვეყნის მასშტაბით. დარგის კონცენტრაციის კოეფიციენტი შეიძლება გამოითვალოს როგორც დამოკიდებულება ქვეყნის რეგიონებში ამ დარგის განაწილებასა და რაიმე სხვა მახასიათებლის (მაგ., მოსახლეობის სიმჭიდროვე) განაწილებას შორის. თუ მრეწველობის განლაგების მაჩვენებელი მნიშვნელოვნად მაღალია მოსახლეობის სიმჭიდროვის მაჩვენებელზე, მაშინ ამბობენ, რომ მრეწველობას აქვს სივრცობრივი კონცენტრაცია. სივრცობრივი კონცენტრაციის კოეფიციენტი გამოისახება ასე:

$$\sum j \cdot \left| Paj - Pij \right|,$$

სადაც **Paj – a** დარგის პროცენტული წილია **j** რეგიონში, ხოლო **Pij – i** მახასიათებლის (მაგ., მომსახურების) პროცენტული წილი **j** რეგიონში. როდესაც კოეფიციენტი ნულის ტოლია, დარგის განაწილება მთლიანად შეესაბამება მოსახლეობის განაწილებას. რაც უფრო მაღალია კოეფიციენტი, მით უფრო მაღალია დარგის გეოგრაფიული კოეფიციენტის დონე.

სილაგაძე ავთანდილ (დაიბ. 1954) (Silagadze Avtandil) – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი (2001), ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი (1989), პროფესორი (1990), საქართველოს სახელმწიფო პრემიის ლაურეატი მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგში (2004). დაამთავრა თსუ ეკონომიკის ფაკულტეტი (1977), ილია ჭავჭავაძის სახელობის უცხო ენათა სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის გერმანული ენის ფაკულტეტი (1988). იყო თსუ სახალხო მეურნეობისა (შემდგომში საერთაშორისო ეკონომიკის) და ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიის კათედრის მასწავლებელი (1980–1981), დოცენტი (1981–1990), პროფესორი (1990–1994, 1998–2006), გამგე (2004–2006), თსუ ეკონომიკის ფაკულტეტის დეკანი (1986–1992), პრორექტორი (1998–2006), საქართველოს კონტროლის პალატის პირველი თავმჯდომარე (1992), საქართველოს სახელმწიფო ქონების მართვის მინისტრი (1992–1998), საქართველოს მინისტრთა საბჭოს პრეზიდიუმის წევრი (1992–1994), საქართველოს პრეზიდენტის ეკონომიკური საბჭოს წევრი (1993–1998), საქართველოს პარლამენტის წევრი (2004–2008).

ა. სილაგაძე არის 200-მდე სამეცნიერო ნაშრომის (მათ შორის გამოქვეყნებული აშშ-ში,

გერმანიაში, საფრანგეთში...) ავტორი და თანაავტორი, რომელთა უმეტესი ნაწილი ეძღვნება ეკონომიკისა და ეკონომიკური აზრის ისტორიის, ეკონომიკური თეორიის, საერთაშორისო ეკონომიკის, გარდამავალი პერიოდის ეკონომიკის პრობლემებს. მათ შორის აღსანიშნავია: „ეკონომიკური აზრის ისტორიის ზოგიერთი საკითხი". თბ., 1996; „ეკონომიკური აზრის ისტორიის საკითხები". თბ., 2001; „ეკონომიკური ლექსიკონი". თბ., 2001 (თანაავტორი, რედაქტორი); „პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაცია: საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე". თბ., 2001 (თანაავტორი); „მაკროეკონომიკური რეგულირების მეთოდები და მოდელები". თბ., 2003 (თანაავტორი); „ეკონომიკის ენციკლოპედიური ლექსიკონი". თბ., 2005 (თანაავტორი, რედაქტორი); „ბუღალტრული აღრიცხვის განმარტებითი ლექსიკონი". თბ., 2005 (თანაავტორი, რედაქტორი); „ეკონომიკური დოქტრინების სათავეებთან". თბ., 2006 (თანაავტორი); „მიკროეკონომიკსი". სახელმძღვანელო. თბ., 2006 (თანაავტორი); „მერკანტილისტური ეკონომიკური დოქტრინა". თბ., 2007; „ეკონომიკური დოქტრინები შუა საუკუნეებში". თბ., 2007; „ფინანსური პოლიტიკის განვითარება საქართველოში". პოტსდამის უნივერსიტეტი, გერმანია, 2007 (თანაავტორი); „პოსტკომუნისტური ფინანსური პოლიტიკა". თბ., 2008 (თანაავტორი); „ლიბერალიზმის ეკონომიკური დოქტრინების წარმოშობა". თბ., 2008; „პოსტკომუნისტური ფინანსურ-სავალუტო პოლიტიკის წინააღმდეგობები". ნიუ-იორკი, 2008 (თანაავტორი). მისი თანაავტორობითა და რედაქტორობით მომზადდა: „ეკონომიკა". სახელმძღვანელო X კლასისათვის, 2001-2005; „ეკონომიკა". სახელმძღვანელო XI კლასისათვის, 2001-2005;

ა. სილაგაძე არის საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი (1998), საქართველოს საინჟინრო საერთაშორისო აკადემიის აკადემიკოსი (1996), კალიფორნიის (აშშ) მეცნიერებათა აკადემიის, განათლებისა და ინდუსტრიის საერთაშორისო აკადემიის აკადემიკოსი (1996), ნიუ-იორკის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი (1997), რუსეთის ფედერაციის ეკონომიკურ მეცნიერებათა და სამეწარმეო საქმიანობის საერთაშორისო აკადემიის აკადემიკოსი (1997).

სხვა საქმიანობა: ჟურნალ „ეკონომიკის" — ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელ-

მწიფო უნივერსიტეტის შრომები – სარედაქციო კომისიის თავმჯდომარე (2003–2006), თსუ ეკონომიკის დარგის სადისერტაციო საბჭოს თავმჯდომარე (2000–2006), ეკონომიკური განათლებისა და სამეცნიერო მუშაობის საკოორდინაციო საბჭოს თავმჯდომარე (1998–2006), ჟურნალების — „ეკონომიკა“, „საქართველოს ეკონომიკა“, „გადასახადები“, „ეკონომიკა და ბიზნესი“ — სარედაქციო კოლეგიის წევრი. დაჯილდოებულია ღირსების ორდენით (2001); ადამ სმითის მედლით (ა. სმითის ინსტიტუტი, ლონდონი, 1996).

სიმდიდრე (wealth) – ყველაფერი, რასაც აქვს საბაზრო ფასი და შეიძლება მისი გაცვლა ფულზე ან დოვლათზე, შეიძლება განვიხილოთ როგორც სიმდიდრე. იგი მოიცავს ფიზიკურ დოვლათსა და აქტივებს, უნარ-ჩვევებსა და ა.შ., ანუ ყველაფერს, რასაც შეუძლია შემოსავლის მოტანა. ყველა ეს ელემენტი ითვლება სიმდიდრედ მაშინ, როცა ხორციელდება მათი ყიდვა-გაყიდვა საქონლის ან ფულის ბაზარზე. სიმდიდრე შეიძლება დაიყოს ორ სახედ – ნივთობრივ სიმდიდრედ, რომელსაც კაპიტალი ეწოდება და არანივთობრივ სიმდიდრედ, რომელსაც ადამიანისეული კაპიტალი ეწოდება.

სიმწიფის ეტაპი (maturity) – პერიოდი, რომელიც იწყება საქონლისა და მომსახურების გაყიდვის ზრდის ტემპების შენელებით.

სინდიკატი (syndicate) [<ბერძნ. syndikos ერთობლივად მოქმედი] – მონოპოლიის ერთ-ერთი ფორმა, რომელიც ახორციელებს მთელ კომერციულ საქმიანობას, თუმცა მასში შემავალი საწარმოები ინარჩუნებენ წარმოებრივ და იურიდიულ დამოუკიდებლობას.

სინქრომარკეტინგი (synchromarketing) – მარკეტინგის სახეობა; გამოიყენება საქონელსა და მომსახურებაზე მოთხოვნის მერყეობის შემთხვევაში, როდესაც მოთხოვნის სტრუქტურა ხასიათდება სეზონური ან სხვა ცვლილებებით და დროში არ ემთხვევა საქონლისა და მომსახურების მიწოდების სტრუქტურას. სინქრომარკეტინგის ამოცანაა, შეისწავლოს და გამორიცხოს მოთხოვნის მერყეობის მიზეზები.

სიფ-ი (cost, insurance, freight – CIF–ღირებულება, დაზღვევა, ფრახტი) – საქონლის გაყიდვის საბაზისო პირობა საერთაშორისო ვაჭრობაში საზღვაო გადაზიდვისას, რომლის თანახმადაც გამყიდველი ვალდებულია დაფრახტოს გემი, საქონელი გადაზიდოს პორტში, დააზღვიოს

და გადაიტანოს გემზე დადგენილ ვადაში; კონტრაქტში სიშ-ის შემდეგ ჩვეულებრივ აღნიშნავენ კონკრეტული დანიშნულების პორტს.

სიღარიბე (poverty) – ადამიანის, ოჯახის, ქვეყნის ხელთ არსებული ქონებრივი ფასეულობების, ფულადი სახსრების უკმარისობა ნორმალური ცხოვრებისათვის. სიღარიბის ზღვარს უწოდებენ განსაზღვრული პერიოდისათვის ადამიანის, ოჯახის ფულადი შემოსავლების ნორმატიულად დაწესებულ დონეს, რომელიც მხოლოდ საარსებო მინიმუმს უზრუნველყოფს.

შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც აბსოლუტური, ისე შეფარდებითი სიღარიბე. **აბსოლუტური სიღარიბის** განსაზღვრისათვის საჭიროა არსებობისათვის აუცილებელი შემოსავლის მინიმალური დონის განსაზღვრა, მაგ., შეფასებული უნდა იქნეს საკვებზე და აუცილებელი მოთხოვნილების საქონელზე მინიმალური მოთხოვნილება და მისი შეძენის შესაძლებლობები ყველაზე დაბალი ფასით. **შეფარდებითი სიღარიბე** განისაზღვრება მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფების შედარებით. მაგ., თუ ინდივიდს აქვს შემოსავალი, რომელიც აღემატება საარსებო მინიმუმს, მაგრამ იგი გაცილებით დაბალია, ვიდრე საზოგადოების სხვა ჯგუფების შემოსავალი, მაშინ ეს ინდივიდი შედარებით სიღარიბეში იმყოფება. საზოგადოებრივი სიმდიდრის ზრდასთან ერთად იზრდება სიღარიბის ზღვრის განმსაზღვრელი შემოსავლების დონეც.

აბსოლუტური სიღარიბის დაძლევა შესაძლებელია. შეფარდებითი სიღარიბე ყველგან არის, თუმცა მისი გამომწვევი მიზეზები და დონე განსხვავებულია. მთავარია სიღარიბე სოციალურად ასატანი იყოს.

სიღარიბის სამი მაჩვენებელი არსებობს: **სიღარიბის დონე**, რომელიც გამოხატავს ღარიბთა წილს მთელ მოსახლეობაში; **სიღარიბის სიღრმე**, რომელიც გამოხატავს სიღარიბის ზღვრამდე ღარიბთა დაშორების წილს, ე.ი. რამდენად არის ღარიბთა შემოსავალი დაშორებული საარსებო მინიმუმს; **სიღარიბის სიმწვავე**, რომელიც გამოხატავს ღარიბთა შორის სიღარიბის უთანაბრობას.

სიღარიბის ზღვარი (poverty level)– განსაზღვრული პერიოდისათვის ცალკეული პირის, ოჯახის ფულადი შემოსავლების ნორმატიულად დაწესებული დონე, რომელიც საარსებო

მინიმუმს უზრუნველყოფს.

სმითი ადამ (1723–1790) (Smith Adam) – მრავალმხრივ განსწავლული შოტლანდიელი მეცნიერი, კლასიკური ეკონომიკური თეორიის ფუძემდებელი. განათლება მიიღო გლაზგოსა და ოქსფორდის უნივერსიტეტებში. ფუნდამენტურად ფლობდა ფილოსოფიას, ეკონომიკას, პოლიტიკურ მეცნიერებებს, მათემატიკას, ასტროლოგიას, იურისპრუდენციას, სოციოლოგიას, შემდგომ კი გახდა გლაზგოს უნივერსიტეტის ფილოსოფიის პროფესორი. მისი გამოკვლევები მოიცავს პრობლემათა ფართო სპექტრს, რომელთა ნაწილი ეხება ეკონომიკას. სწორედ ეკონომიკურ მეცნიერებაში შეტანილი თვალსაჩინო წვლილით დაიმკვიდრა ადამ სმითმა მაღალი რანგის მეცნიერის სახელი. სმითის ცნობილი ნაშრომი „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“ (1776) პირველი სრულმასშტაბიანი ტრაქტატია ეკონომიკაში, რომელიც მოიცავს წარმოებისა და განაწილების თეორიებს. ეს ნაშრომი კაცობრიობის სულიერი კულტურის უმნიშვნელოვანეს ძეგლად არის მიჩნეული, რომელმაც მის ავტორს „ეკონომიკის მამამთავრის“ სახელი მოუტანა. „ხალხთა სიმდიდრის“ მთავარი კრედოა ეკონომიკის ლიბერალიზაციის, ეკონომიკაში სახელმწიფოს მინიმალური ჩარევის, მოთხოვნა–მიწოდების კანონის შესაბამისად ჩამოყალიბებული თავისუფალი ფასების საფუძველზე საბაზრო თვითრეგულირების იდეა. ასეთ რეგულირებას ა. სმითმა „უხილავი ხელი“ უწოდა.

ა. სმითმა საფუძველი ჩაუყარა შრომითი ღირებულების თეორიას, გამოიკვლია შრომის მწარმოებლურობის არსი და მისი როლი ღირებულების შექმნაში, ჩამოაყალიბა მოძღვრება შემოსავლების შესახებ, შექმნა დაბეგვრის თეორია და ა.შ. იგი უმთავრესად დაინტერესებული იყო ეკონომიკური ზრდის პრობლემებით, რის მამოძრავებელ ძალადაც შრომის დანაწილებას მიიჩნევდა. სმითმა დაასაბუთა შრომის როლი წარმოების ზრდაში, ტექნიკურ პროგრესსა და კაპიტალის დაგროვებაშიც კი. ეკონომიკური ზრდის მეორე ფაქტორად სმითი თვლიდა კაპიტალის დაგროვებას, რომლის საფუძვლად იგი მომჭირნეობას მიიჩნევდა. ეკონომიკური ზრდის მიღწევისათვის აუცილებელია არსებობდეს შესაბამისი სოციალური, ინსტიტუციური და იურიდიული სტრუქტურები და, როგორც სმითი ამტკიცებდა,

„ბუნებრივი თავისუფლების ნათელი და მარტივი სისტემა.“ ასეთ სიტუაციაში თითოეული ადამიანის მისწრაფება თავისი ინტერესების დაკმაყოფილებისაკენ განაპირობებს საზოგადოების პროგრესს მაშინაც კი, როდესაც ადამიანი არ ისახავს ასეთ ამოცანას. სმითი ეყრდნობოდა თავისუფალი კონკურენციის სისტემას, რომელიც მოიცავს რეგულირების საკუთარ საშუალებებს და, როგორც შემდგომში დაადგინეს ეკონომისტებმა, შეიძლება უზრუნველყოს რესურსების ოპტიმალური ალოკაცია. მართალია, სმითი იყო Laissez-faire-ის (დაე, წავიდეს თავისი გზით) მომხრე, მაგრამ იგი ანარქიის სასტიკი წინააღმდეგი იყო და გარკვეულ შემთხვევებში აღიარებდა ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის აუცილებლობას, მაგალითად, ტარიფების შემოღების გზით მრეწველობის ახალი დარგების დაცვას, აგრეთვე სახელმწიფოს მიერ სამი ფუნქციის (უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, სამართლიანობის დაცვა და საზოგადოებრივი საქონლის წარმოება) განხორციელებას. სმითი ეჭვის თვალით უყურებდა კერძო კაპიტალით მონოპოლიების შექმნას, რადგან მათი მეშვეობით თამაშიდან გამოდის კონკურენცია, ამიტომ, მისი აზრით, სახელმწიფოს ამოცანაა კონკურენცია დაიცვას კაპიტალისტებისაგან.

ა. სმითმა მაკროეკონომიკის საკითხების გარდა დაამუშავა მიკროეკონომიკური პრობლემებიც. ის ასაბუთებდა, რომ ფასები განისაზღვრება წარმოების დანახარჯებით. რენტა უფრო განისაზღვრება ფასით, ვიდრე იგი განსაზღვრავს მას. სმითმა შექმნა ხელფასის რამდენიმე თეორია, მათ შორის, მოხმარების ფიზიკური მინიმუმის თეორია (საარსებო მინიმუმი).

ა. სმითმა გამოიკვლია ეკონომიკური თეორიის სხვადასხვა მიმართულება, აკრიტიკებდა მერკანტილისტებსა და ფიზიოკრატებს და დაასაბუთა საერთაშორისო ვაჭრობის აუცილებლობა. მან შექმნა აბსოლუტური უპირატესობის თეორია.

ა. სმითმა თავისი ცნობილი ნაშრომის 1/4 მიუძღვნა სახელმწიფო ფინანსების თეორიას, რომელშიც მნიშვნელოვანი ადგილი დაბეგვრის პრინციპებს მიანიჭა. მან გადადგა პირველი ნაბიჯი თავისუფალი კონკურენციის პირობებში რესურსების ოპტიმალური ალოკაციის თეორიის შექმნის გზაზე.

ა. სმითის მთავარი დამსახუ-

რებაა ის, რომ იგი ეკონომიკაში ლიბერალური იდეოლოგიის ბურჯი და კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის სკოლის ფუძემდებელია.

სმითის თეორემა (Smith theorem) – ნებაყოფლობითი გაცვლა, რომელიც ხელსაყრელია მისი მონაწილეებისთვის.

სოლოუ რობერტ (დაიბ. 1924) (Solow Robert) – ამერიკელი ეკონომისტი, ეკონომიკის დარგში ნობელის პრემიის ლაურეატი (1987) ეკონომიკური ზრდის გაზომვის მეთოდებისა და თეორიის შემუშავებისათვის.

რ. სოლოუს ეკონომიკური ზრდის ნეოკლასიკური მოდელი განსხვავდება ჰაროდ–დომარის მოდელისაგან იმით, რომ უშვებს შრომის ჩანაცვლებას კაპიტალით, რაც საშუალებას აძლევს აიცილოს „დანის პირზე ბალანსირების" პრობლემები და განახორციელოს მყარი ეკონომიკური ზრდის სისტემატური ანალიზი. სოლოუს მოდელიდან გამომდინარე, დანაზოგი და ინვესტიციები არ წარმოადგენენ ეკონომიკური ზრდის განმსაზღვრელ ფაქტორებს. ეს ფაქტორები განსაზღვრავს ურთიერთდამოკიდებულებას კაპიტალ–სამუშაო ძალასა და მოსახლეობის ერთ სულზე წარმოების მოცულობას შორის, მაგრამ არა წარმოების ზრდის ტემპს. სოლოუმ შემდგომ ნაშრომებში დაასაბუთა, რომ კაპიტალი წარმოადგენს ეკონომიკური ზრდის განმსაზღვრელ ფაქტორს. მან მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა საბიუჯეტო პოლიტიკის თეორიაში, ქალაქების ეკონომიკის კვლევაში, ბუნებრივი რესურსების გამოყენების პრობლემების შესწავლაში, უმუშევრობისა და სტაბილიზაციის პოლიტიკის თეორიაში.

რ. სოლოუს ნაშრომებიდან აღსანიშნავია: „ეკონომიკური ზრდის თეორიის საკითხისადმი" (1956), „ტექნიკური პროგრესი და წარმოებრივი ფუნქცია" (1957), „ეკონომიკური ორგანიზაციები და სოციალური სისტემები" (1967) და სხვ.

სოფლის მეურნეობა (agriculture) – მატერიალურ-ნივთობრივი წარმოების მნიშვნელოვანი დარგი; გაეროს ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მიხედვით აგრარული სექტორის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც აწარმოებს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციას, კვების პროდუქტებს საბოლოო მოხმარებისათვის და ნედლეულს – მრეწველობისათვის. მოიცავს მემცენარეობასა და მეცხოველეობას, რომლებიც დიფერენცირებულია ცალკეულ ჯგუფებად და

სახეებად.

სოფტიზაცია (soft) [<ინგ. soft – რბილი] – არამატერიალური რესურსების (მომსახურების, საზოგადოების ინტელექტუალური პოტენციალის, მუშაკთა მომზადების დონის, სამმართველო გამოცდილების და ა.შ.) როლის ზრდის საერთო პროცესი ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში, მათი გადაქცევა საზოგადოებრივი პროგრესის ერთ-ერთ მთავარ რესურსად.

სოციალური დაზღვევა (social insurance) – სოციალურად დაუცველი ფენების (დროებით შრომისუუნაროების, მოხუცებულების, ინვალიდებისა და ა.შ.) ფულადი და მატერიალური უზრუნველყოფის სისტემა.

სოციალური დიფერენციაციის მოდელები (social differentiation models) – არსებობს შემოსავლების დიფერენციაციის ოპტიმალური და ზღვრული დონეები. აქედან გამომდინარე, გამოყოფენ ოთხ მოდელს: **ზებოლარულს, ზომიერად პოლარულს, პოლარულსა და ეგალიტარულს (არასაბაზროს).**

ზებოლარული მოდელისათვის დამახასიათებელია ეკონომიკის დაბალი დონე, დამქირავებელთა და დაქირავებულთა ინტერესების მკვეთრი დაპირისპირება, მოსახლეობის უმრავლესობის უკიდურესი სიღარიბე, ქონებრივი დიფერენციაციის მაღალი დონე. ასეთი საზოგადოებისათვის შემოსავლების დიფერენციაციის დონე უკიდურესად დეტალურ ჯგუფებს შორის შეადგენს არანაკლებ 20–30 : 1-თან. ამჟამად ეს მოდელი დამახასიათებელია მხოლოდ განვითარებადი ქვეყნებისათვის.

ზომიერად პოლარული მოდელი წარმოიშვა XX საუკუნის პირველ ნახევარში და უკავშირდება სოციალური რეგულირების ელემენტების შემოტანას საზოგადოების განვითარებაში. მისი მიზანია შემოსავლების გადანაწილებაში პოზიტიური ცვლილებების შეტანის საფუძველზე სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლება. ასეთი მოდელისათვის შემოსავლების დიფერენციაციის დეცილური კოეფიციენტი არის 10–15 : 1-თან. ზომიერად პოლარული მოდელი ამჟამად დამახასიათებელია ახალინდუსტრიული ქვეყნებისათვის.

ზომიერი მოდელისათვის ნიშანდობლივია საერთო კეთილდღეობის ზრდა და კონსოლიდირებული სოციალური დიფერენციაცია. ეს მოდელი ამჟამად არსებობს განვითარებულ ქვეყნებში, რომლებიც ერთმანეთისაგან

განსხვავდებიან „სოციალური ეკონომიკის“ სიმწიფის მიხედვით. ეკონომიკა მაღალი ცხოვრების დონითა და მნიშვნელოვანი სოციალური დანახარჯებით განსხვავდება საკუთრივ სოციალური საბაზრო ეკონომიკისაგან. პირველია ლიბერალური საზოგადოებები, რომლებმაც მიაღწიეს ეკონომიკური ზრდის უმაღლეს დონეს და ამიტომ შეუძლიათ გამოყონ სოლიდური სახსრები ღარიბების დასახმარებლად, ჯანდაცვის დაფინანსებისათვის, განათლებისა და სხვა სოციალური მიზნებისათვის. ასეთი საზოგადოების ყველაზე მკაფიო ილუსტრაციას წარმოადგენს აშშ (აგრეთვე კანადა). ამის საწინააღმდეგოდ დასავლეთევროპული ქვეყნები, რომლებიც აბსოლუტური მაჩვენებლებით ჩამორჩებიან აშშ-ს, ხასიათდებიან „სოციალური ეკონომიკის“ სიმწიფის გაცილებით მაღალი დონით. მათი სოციალურ-ეკონომიკური და სამართლებრივი ინსტიტუტები მიმართულია სოციალური თანხმობის მიღწევისა და მოსახლეობის საშუალო ფენის გაძლიერებისაკენ. სოციალური საბაზრო ეკონომიკის ცნება ყველაზე მეტად ასოცირდება გერმანულ მოდელთან. მას საფუძვლად უდევს კონკურენციის განვითარება, როგორც პროგრესის, სამართლიანობისა და მშვიდობის საწინდარი.

სოციალური დიფერენციაციის მეოთხე მოდელი – **არასაბაზრო, ეგალიტარული მოდელი** არსებობდა ექსკომუნისტურ ქვეყნებში, ხოლო ამჟამად არსებობს კუბასა და კორეის სახალხო დემოკრატიულ რესპუბლიკაში. ეს მოდელი აფერხებს ეკონომიკურ ზრდას, თუმცა მისთვის დამახასიათებელია შემოსავლების დიფერენციაციის მეტად მიმზიდველი დონე – 4 : 1-თან.

საქართველოსთვის დღეს დამახასიათებელია ზეპოლარული მოდელი. ძალზე მაღალია შემოსავლების უთანაბრობის, სოციალური დიფერენციაციის ხარისხი. შემოსავლების დიფერენციაციის დეცილური კოეფიციენტი საქართველოში შეადგენს 16 : 1-თან, მაშინ როდესაც უკრაინაში იგი არის 6 : 1-თან, ესტონეთში – 10 : 1-თან, ხოლო რუსეთში – 11 : 1-თან.

სოციალური ინდიკატორები (social indicators) – თანამედროვე საბაზრო სისტემის ერთერთი მნიშვნელოვანი თავისებურების – ახალ თვისებრივ ზრდაზე გადასვლის კრებსითი ინდექსი. სოციალური ინდიკატორები ეფუძნება იმ კრიტერიუმებს, რომლე-

ბიც იძლევა ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის თვისებრივ დახასიათებას (შრომის პირობები, განათლების განვითარების დონე, ჯანდაცვისა და ტრანსპორტის მდგომარეობა და ხელმისაწვდომობა, შრომისუნარიანი მოსახლეობის დასაქმების საშუალო წლიური ზრდა, ბავშვთა სიკვდილიანობა, კალორიის მოხმარება, სუფთა წყლით ხელმისაწვდომობა, ენერგიის მოხმარება მოსახლეობის ერთ სულზე, სრული პირადი თავისუფლება, ინფლაციის საშუალო წლიური ნორმა და ა.შ.).

სოციალური მომსახურება (social services) – გულისხმობს საზოგადოების, როგორც ერთიანი სოციალური ორგანიზმის, მომსახურებას. პირად მომსახურებასთან ერთად ქმნის არამატერიალური მომსახურების ჯგუფს. ბავშვებისა და მოხუცებულების მომსახურება საცხოვრებლის უზრუნველყოფით (უპატრონო ბავშვთა თავშესაფრები, გამოსასწორებელი სახლები, სახლები არასრულწლოვან სამართალდამრღვეთათვის, მოხუცებულებისთვის, გონებრივი ან ფიზიკური ნაკლის მქონეთათვის, მარტოხელა დედებისა და მათი შვილებისათვის), სოციალური მომსახურება საცხოვრებლით უზრუნველყოფის გარეშე (საქველმოქმედო და აღმზრდელობითი საქმიანობა, სტიქიური უბედურებისაგან დაზარალებულთა, დევნილთა, იმიგრანტთა დახმარება და სხვ.).

სოციალური მომსახურება, ჯანმრთელობის დაცვასთან ერთად, ცალკე განყოფილებად შედის გაეროს სსდკ-ში.

სოციალური სტრატიფიკაციის თეორია (theory of social stratification) – ამ თეორიის ფუძემდებელია ავსტრიელი ეკონომისტი და სოციოლოგი მაქს ვებერი (1864–1920). მის განვითარებაში წვლილი შეიტანეს ვ. პარეტომ, ჯ. სტიგლიცმა და სხვებმა.

სოციალური სტრატიფიკაციის თეორია იკვლევს სოციალური დიფერენციაციის პრობლემებს. როგორც ცნობილია, საზოგადოება შედგება მრავალი ფენისაგან (სტრატა), რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან არა მხოლოდ საკუთრების მიხედვით, არამედ სოციალური სტატუსით, ხელისუფლებისადმი დამოკიდებულებითა და ა.შ. აღნიშნული თეორია სოციალურ უთანაბრობას განიხილავს როგორც საზოგადოებისათვის შინაგან დამახასიათებელს, რომლის კვლავწარმოებას ახდენს ყოველი ახალი თაობა. სოციალური სტრატიფიკაციის გასაღებად ფსიქოლოგი-

ურ საწყისს თვლიან (პარეტო). ამიტომაცაა, რომ სიღარიბის მთლიანად დაძლევა შეუძლებელია. იგი ყველგან არის, თუმცა მისი გამომწვევი მიზეზები და დონე განსხვავებულია. მთავარია იგი სოციალურად ასატანი იყოს. სიტყვა „სოციალურობა“ მშვიდობას ნიშნავს. ეკონომიკისათვის სოციალური ორიენტაციის მიცემა ქვეყნის მშვიდობიანი და ჰარმონიული განვითარების საწინდარია.

სპეკულაცია (speculation) – ყიდვა-გაყიდვის პრაქტიკა მოგების მიღების მიზნით, ფასების ან ვალუტის კურსის ცვლილების საფუძველზე. სპეკულაციას ახორციელებენ სპეკულანტები და ჰეჯერები. სპეკულანტი ჰეჯერისაგან განსხვავებით, ამჯობინებს რისკს და მხარს უჭერს ღია პოზიციას. ჰეჯერს ხელთ აქვს მომავალი აქტივები და ვალდებულებები, ხოლო სპეკულანტს – მხოლოდ აქტივები, ან მხოლოდ ვალდებულებები, იმის მიხედვით, რომ კონტრაქტის დასრულებისას რა სიტუაცია ჩამოყალიბდება მის სასარგებლოდ.

არსებობს სპეკულაციის ორი ძირითადი სახე – „შორტ-გაყიდვა“ და „შორტ-ყიდვა“, აგრეთვე მოგების მიღების მრავალი ხერხი, რომლებიც უკავშირდება როგორც ფასების ცვალებადობას, ისე რისკის დაზღვევას (ჰეჯირება). სპეკულაცია ხელს უწყობს ფასების გათანაბრებასა და სტაბილიზაციას, უზრუნველყოფს ლიკვიდურობას.

სპეკულაციური უმუშევრობა (speculative unemployment) – ფრიქციული უმუშევრობის ერთ-ერთი ელემენტი. უფრო სწორად მას შეიძლება ვუწოდოთ სპეკულაციური არასრული დასაქმება. ეს მოვლენა წარმოიქმნება ხელფასის დაცემის შედეგად. ასეთ სიტუაციაში ზოგიერთი მუშა დროებით ამცირებს თავის სამუშაო დროის მიწოდებას, მომავალში შრომის ანაზღაურების უფრო მაღალი განაკვეთის მოლოდინის გამო. ეს მოვლენა შეიძლება შეფასდეს როგორც სამუშაო დროის დროებითი გადანაწილება ხელფასის დროებითი შემცირების საპასუხოდ.

სპენსი მაიკლ (დაიბ. 1943) (Spence Michael) – ამერიკელი ეკონომისტი, სტენფორდის უნივერსიტეტის პროფესორი, ნობელის პრემიის ლაურეატი (2001), ჯ. აკერლოფთან და ჯ. სტიგლიცთან ერთად. ნობელის პრემია მიენიჭა „ასიმეტრიული ინფორმაციის მქონე ბაზრების ანალიზისათვის“.

სპეციალიზაცია (specialization) – შრომის დანაწილება მისი ცალკეული სახეობების მიხედვით;

საქმიანობის თავმოყრა შედარებით ვიწრო მიმართულებებზე, ცალკეულ ტექნიკურ ოპერაციებზე; საქმიანობის კონცენტრაცია წარმოების იმ დარგებში, რომლებშიც ფირმას ან ინდივიდს აქვს ბუნებრივი თუ შეძენილი უპირატესობები. სპეციალიზაცია ვაჭრობასთან შეხამებით განაპირობებს გაცილებით მაღალ ცხოვრების დონეს იმ დონესთან შედარებით, რომელიც მიიღწევა ქვეყნის თვითუზრუნველყოფისაკენ სწრაფვის პირობებში. სპეციალიზაციისაგან მიღებული სარგებლობა ილუსტრირებულია აბსოლუტური და შეფარდებითი უპირატესობების თეორიებში, თუმცა ისინი შეიცავენ დინამიკური მდგომარეობის ელემენტებსაც, რაც გამომდინარეობს მწარმოებლურობის ზრდის თეორიიდან (იხ. შრომის დანაწილება).

სპეციალიზაციის კოეფიციენტი (specialization coeficient of) – სტატისტიკური მაჩვენებელი, რომელიც გვიჩვენებს რამდენად სპეციალიზებულია ეკონომიკური რეგიონი ეკონომიკური საქმიანობის განსაზღვრულ სფეროში. სპეციალიზაციის კოეფიციენტი გამოხატავს სხვაობას განსახილველი რეგიონის ეკონომიკის სტრუქტურასა და მთელი ქვეყნის ეკონომიკის სტრუქტურას შორის, რომლის შემადგენელი ნაწილიც ეს რეგიონია. სპეციალიზაციის კოეფიციენტი გამოისახება ფორმულით:

$$\sum |Saj - San|,$$

სადაც **Saj – a** დარგის წილია **j** რეგიონის ეკონომიკაში, ხოლო **San – a** დარგის წილი – ქვეყნის მთელ ეკონომიკაში (ორი ვერტიკალური ხაზი გამოხატავს აბსოლუტურ სიდიდეს, ე.ი. იგნორირებულია სხვაობის ნიშანი). კოეფიციენტის ნულთან ტოლობა ნიშნავს, რომ რეგიონის ეკონომიკური სტრუქტურა მთლიანად ემთხვევა ქვეყნის ეკონომიკურ სტრუქტურას. რაც უფრო მეტია კოეფიციენტის სიდიდე, მით უფრო განსხვავდება რეგიონის ეკონომიკური სტრუქტურა ქვეყნის საშუალო ეკონომიკური სტრუქტურისაგან და მით უფრო მაღალია მისი სპეციალიზაცია.

სპოტი (spot) – სავალუტო ან სხვა სახის გარიგებისას ნაღდი, დაუყოვნებელი (ხელშეკრულების დადებიდან 2 სამუშაო დღის განმავლობაში) ანგარიშსწორება.

სრული დასაქმება (full employment) – არ ნიშნავს უმუშევრობის აბსოლუტურ არარსებობას. ამ დროს დასაქმება სამუშაო ძალის 100 %-ზე ნაკლებს

მოიცავს. სრულ დასაქმებას მაშინ აქვს ადგილი თუ იგი უმუშევრობის ბუნებრივი დონის ტოლია.

სრულყოფილი კონკურენცია (perfect competition) – იდეალური საბაზრო სიტუაცია, როდესაც არც ერთი ფირმა ან მომხმარებელი ზემოქმედებას ვერ ახდენს საბაზრო ფასზე. ბაზრის ფუნქციონირების ეს ფორმა წარმოიქმნება მაშინ, როდესაც მთლიანად გამორიცხულია საბაზრო ძალა, რომელსაც შეუძლია გავლენა მოახდინოს ფასების ჩამოყალიბებაზე. სრულყოფილი კონკურენციის ძირითადი მახასიათებლებია: გამყიდველებისა და მყიდველების მრავალრიცხოვანი რაოდენობა, რომელთაგანაც ვერც ერთი ვერ ფლობს სხვაზე მეტ ინფორმაციას, ყველას თანაბრად მიუწვდება მასზე ხელი, ამიტომ ეგუებიან ბაზრის მიერ ნაკარნახებ ნორმებს. თითოეული მეწარმე თანაბარ პირობებში აწარმოებს სტანდარტულ, ერთსახოვან, ურთიერთშემცვლელ პროდუქციას მცირე პარტიობით, რომლის წილი ანალოგიური პროდუქციის წარმოების მთლიან მოცულობაში უმნიშვნელოა და ამიტომ არსებით გავლენას ვერ ახდენს ბაზრის კონიუნქტურაზე. ეკონომიკას სახელმწიფო არ არეგულირებს; ამის საჭიროება არც არის ბაზრის წონასწორობის დაურღვეველად ფუნქციონირების გამო. პარტნიორთა შორის ეკონომიკური ურთიერთობა ხორციელდება ჰორიზონტალური კავშირების საფუძველზე, არსებითად გამორიცხულია ადმინისტრაციული მეთოდების გამოყენება ფასწარმოქმნასა და, საერთოდ, საბაზრო მექანიზმის ნორმალური ფუნქციონირების უზრუნველყოფაში. საბაზრო ფასები ყალიბდება მხოლოდ მოთხოვნა–მიწოდების ოპტიმალური თანაფარდობის შესაბამისად. სრულყოფილი კონკურენციისათვის აუცილებელია აგრეთვე არჩევანის თავისუფლება.

სრულყოფილი კონკურენცია წმინდა სახით მსოფლიოს არც ერთ ქვეყანაში არ არსებობს და არც არსებულა. იგი აბსტრაქციაა და შეიძლება მხოლოდ მისი იდეალურად წარმოდგენა. სინამდვილეში საქმე გვაქვს არასრულყოფილ კონკურენციასთან.

სტაბილიზაციური პოლიტიკა (stabization policy) – სახელმწიფო რეგულირების ღონისძიებათა ერთობლიობა, მიმართული ეკონომიკის ციკლური მერყეობის შენელებისაკენ. ჩვეულებრივ გამოიხატება სახელმწიფოს ცდაში, აღმოფხვრას პოტენციური **მშპ**–ის ირგვლივ რეალუ-

რი მეპ-ის მერყეობის ინფლაციური და დეფლაციური შედეგები.

სტაბილიზაციური ფუნქცია (stabilization function) – სახელმწიფოს ფუნქცია ფისკალური და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელებისათვის ეკონომიკური აქტიურობის მაღალი და სტაბილური დონის შენარჩუნების მიზნით. ეს ფუნქცია სახელმწიფოს სამი ეკონომიკური ფუნქციიდან ერთ-ერთია, რომელიც დაადგინა **რ. ა. მასგრეივმა**. ეკონომისტთა ერთი ჯგუფი თვლის, რომ სტაბილიზაციური ფუნქცია გულისხმობს სახელმწიფოს აქტიურ პოლიტიკას, მაშინ როდესაც ეკონომისტთა მეორე ჯგუფის წარმომადგენლები, მაგ., მონეტარისტები ამტკიცებენ, რომ სახელმწიფო არ უნდა ცდილობდეს ეკონომიკაში ჩარევას და ამ გზით ბაზრის დათრგუნვას.

სტაგნაცია (stagnation) [<ლათ. stagnum დამდგარი წყალი] – ეკონომიკის ერთ წერტილზე გაყინვა.

სტაგფლაცია (stagflation) – ეკონომიკის მდგომარეობა, როდესაც ერთმანეთს ერწყმის უძრაობა (სტაგნაცია) და ფულის გაუფასურება (ინფლაცია).

სტანდარტი (standard) – ფართო გაგებით – ნიმუში, ეტალონი, მოდელი, რომელიც წარმოადგენს ამოსავალს მასთან მსგავსი სხვა ობიექტების შედარებისათვის. სტანდარტი, როგორც ნორმატიულ-ტექნიკური დოკუმენტი, მოიცავს იმ ნორმების, წესების კომპლექსს, რომელიც მოეთხოვება სტანდარტიზაციის ობიექტს. გადატანითი მნიშვნელობით – შაბლონი, ტრაფარეტი, რომელშიც არ არის რაიმე ორიგინალური.

სტატისტიკა (statistics) – მეცნიერება აღრიცხვისა და ანალიზის სფეროში, რომელიც მათემატიკური მეთოდების გამოყენების საფუძველზე შეისწავლის ტიპურ, მასობრივ, სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების რაოდენობრივ მხარეებს, მათ ცვლილებას დროში, ე.წ. მაჩვენებელთა მწკრივებს; 2; როგორც პრაქტიკული საქმიანობის სფერო – საზოგადოებაში მიმდინარე მოვლენებისა და პროცესების შესახებ მასობრივი მონაცემების შეკრება, გადამუშავება, ანალიზი და გამოქვეყნება.

სტერლინგი (sterling) – 1. ძველებური ინგლისური ვერცხლის მონეტა, იჭრებოდა XII საუკუნიდან; 2. ინგლისური ვერცხლისა და ოქროს მონეტების კანონით დადგენილი სინჯი; გირვანქა სტერლინგი – დიდი ბრიტანეთის ფულადი ერთეული, უდრის 100

პენსს.

სტივიდორი (stevedore) [<ესპ. estivador, estivar ტვირთის ჩალაგება] – საზღვაო პირი, რომელიც განაგებს საზღვარგარეთის პორტებში გემების დატვირთვა და გადმოტვირთვას.

სტივიდორული დანახარჯი (stevedore expense) – პორტში დატვირთვა–გადმოტვირთვასთან დაკავშირებული დანახარჯი.

სტორნო [<იტალ. storno ანგარიშის გადაგზავნა] – შეცდომების გასწორების წესი საბუღალტრო აღრიცხვაში; შეცდომით შეტანილ ოპერაციას ხელმეორედ ჩაწერენ წითელი მელნით და ამორიცხავენ ანგარიშის ჯამობრივი თანხიდან.

სტრუქტურული გარდაქმნების თეორია (structural changes theory) – ჰიპოთეზა, რომლის მიხედვით „მესამე სამყაროს“ ქვეყნების სუსტი განვითარება განპირობებულია არსებული რესურსების გამოუყენებლობის მაღალი ხარისხით იმ სტრუქტურული და ინსტიტუციური დეფორმაციების გამო, რომლებიც წარმოიშვა შიგა და გარე მიზეზების ერთობლივი ზემოქმედებით.

სტრუქტურული უმუშევრობა (structural unemployment) – იძულებითი უმუშევრობა, გამოწვეული ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნით, მოძველებული დარგებისა და პროფესიების ლიკვიდაციით, სამუშაო ძალის კვალიფიკაციის დაბალი დონითა და ა.შ.

სუბარენდა (sublease) – არენდირებული ქონების ნაწილის გადაცემა მესამე პირისათვის არენდით. ამ შემთხვევაში არენდატორი მეარენდის როლში გამოდის.

სუბვენცია (subvention) [<ლათ. subvenire დახმარების გაწევა] – სახელმწიფოს ფინანსური დახმარება ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების ან მეურნეობის ცალკეული დარგებისადმი, გაწეული განსაზღვრული მიზნისათვის; მიზანდასახული დოტაცია.

სუბსიდია (subsidy) – დოტაცია, სახელმწიფოს უსასყიდლო დახმარება ფიზიკური და იურიდიული პირებისადმი, ადგილობრივი ორგანოებისადმი, სხვა ქვეყნებისადმი. იგი ხორციელდება როგორც პირდაპირი ასიგნების (გრანტის) ფორმით, ისე სახელმწიფო გარანტიის, საგადასახადო შეღავათების, ინვესტიციებისა და ა.შ. სახით.

სუვერენიტეტი (sovereignty) [<ფრანგ. souverainete] – სახელმწიფოს სრული დამოუკიდებლობა სხვა სახელმწიფოებისაგან

საშინაო საქმეებსა და საგარეო ურთიერთობებში; ეროვნული სუვერენიტეტი – უფლებათა ერთობლიობა, გამოხატული სოციალური და პოლიტიკური წყობის თავისუფლად არჩევაში, ქვეყნის ტერიტორიულ მთლიანობაში, ეკონომიკურ დამოუკიდებლობაში და ა.შ.

სურროგატი (substitute) [<ლათ. surrogatus სხვის მაგივრად დადგმული, ჩადგმული] – შემცვლელი, რომელსაც აქვს შესაცვლელი საგნის, პროდუქტის ზოგიერთი თვისება.

„სწრაფი სტარტის“ ეფექტი (catch effect) – ორი ქვეყნის ეკონომიკაში თანაბარი ინვესტიციების პირობებში წარმოების ზრდის ტემპი უფრო მაღალი იქნება იქ, სადაც საწყისი პოტენციალი იყო დაბალი.

„სხვა კომუნალური, სოციალური და პერსონალური მომსახურება“ („other public socail and personal services“) – გაეროს **სსდკ**-ის მიხედვით – სპეციალური განყოფილება, რომელშიც შედის: კანალიზაცია და ნარჩენების ლიკვიდაცია, სანიტარიული გადამუშავება და სხვა მომსახურება (ქუჩებისა და გზების დაგვა, მორწყვა, ავტოსტრადებისა და აეროპორტების გაწმენდა თოვლისა და ყინულისაგან და ა.შ.), კომერციული, სამეწარმეო და პროფკავშირული ორგანიზაციების მომსახურება, რელიგიური, პოლიტიკური ორგანიზაციების, სხვა საწევრო ორგანიზაციების (ომის ვეტერანთა, ახალგაზრდობის, სტუდენტური, კინომოყვარულთა, მებაღეობის მოყვარულთა, მუსიკისა და მხატვრობის მოყვარულთა ასოციაციები და სხვ.), საქმიანობა, დასვენებისა და გართობის, კულტურისა და სპორტის ორგანიზაცია (კინო და ვიდეოფილმების გადაღება და გავრცელება, კინოფილმების დემონსტრაცია, საქმიანობა რადიოს და ტელევიზიის სფეროში, ხელოვნების, კულტურის სფეროში, ბეჭდვითი სააგენტოების საქმიანობა, სპორტული საქმიანობა, დასვენებასა და გართობასთან დაკავშირებული სხვა საქმიანობა), საფეიქრო და ბეწვეულის ნაწარმის რეცხვა, მშრალი წმენდა და ღებვა, საპარიკმახეროებისა და კოსმეტიკური სალონების მომსახურება, დაკრძალვის ორგანიზაცია და მასთან დაკავშირებული მომსახურება, საუნების, თურქული და ორთქლის აბანოების, მასაჟის კაბინეტების, სტრესული მდგომარეობის მოხსნის კაბინეტების, წონაში დაკლების სალონების, საქორწინო ბიუროების და სხვა მომსახურება.

ტ

ტაიმ-შიტი (time sheet) – საზღვაო დოკუმენტი, რომელშიც ზუსტად არის ფიქსირებული საზღვარგარეთის ქვეყნებში საზღვაო გადაზიდვისას ჩასატვირთ-გადმოსატვირთი დროის დანახარჯები.

ტაიმ-ჩარტერი (time-charter) – საზღვაო ხელშეკრულება სავაჭრო გემის ან მისი ნაწილის გარკვეული ვადით არენდის შესახებ.

ტარა (packing, tare) – ნაკეთობა, ნაწარმი, რომელიც განკუთვნილია საქონლის შეფუთვის, შენახვისა და ტრანსპორტირებისათვის.

ტარიფი (tariff) [<ფრანგ. tarif]–1. განაკვეთთა სისტემა, რომელიც განსაზღვრავს სხვადასხვა მომსახურების საფასურის ოდენობას; 2. შრომის ანაზღაურების განაკვეთთა სისტემა.

ტარიფებისა და ვაჭრობის შესახებ გენერალური შეთანხმება (General Agreement on Tariffs and Trade–GATT) – 1947 წელს შექმნილი ორგანიზაციული სტრუქტურით განმტკიცებული შეთანხმება მსოფლიო ვაჭრობაში ტარიფების შემცირების გზებისა და მეთოდების შემუშავების მიზნით. 1947–1962 წლებში ჩატარებული 7 კონფერენციით GATT-მა ვერ მიაღწია ხელშესახებ შედეგებს. წარმატება მხოლოდ 1967 წელს მოვიდა ე.წ. კენედის რაუნდის პერიოდში, როდესაც შესაძლებელი გახდა სანედლეულო საქონელზე სატარიფო განაკვეთების მკვეთრი შემცირება. GATT-ს 1995 წლის 1 იანვრიდან ეწოდა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია (მსო).

მსო (World Trade Organization – WTO) საერთაშორისო ვაჭრობის მარეგულირებელი ორგანოა, რომლის ძირითადი ფუნქციებია: მასში შემავალ ქვეყნებს შორის სავაჭრო ურთიერთობების ლიბერალიზაცია და ერთიანი სტანდარტების შექმნა; საბაჟო პროცედურების ერთიანი უნიფიცირებული სისტემის შექმნა; ცალკე განკერძოებული შეღავათების არარსებობა. საქართველო 2000 წლიდან მსო-ის სრულუფლებიანი წევრია.

თეზავრაცია (thesauration) [<ბერძნ. thesauros განძი, მარაგი]–კერძო პირების მიერ მიმოქცევიდან ძვირფასი ლითონების, მონეტებისა და ბანკნოტების ამოღება მათი დაგროვების მიზნით.

ტენდერი (tender) [<ინგლ. tender, tend მომსახურება] – საწარმოს მიერ მყიდველისათვის

შეთავაზებული ფასი, რომლის განსაზღვრის დროსაც ამოსავალია არა საკუთრივ საქონლის დანახარჯების დონე ან მასზე მოთხოვნა, არამედ კონკურენტთა მიერ დადებული ფასი.

ტექნიკური პროგრესი (technical progress) – ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი; იძლევა მეტი პროდუქციის გამოშვების საშუალებას წარმოების პროცესში გამოყენებული კაპიტალის უცვლელი რაოდენობის პირობებში. ტექნიკური პროგრესი განივთდება ძირითად კაპიტალში. იყოფა **შრომადამზოგველ, ნეიტრალურ და კაპიტალდამზოგველ ტექნიკურ პროგრესად.**

ტექნოლოგიური დუალიზმი (technological dualism) – კაპიტალინტენსიური მძიმე მრეწველობის შერწყმა სხვა დარგების შრომაინტენსიურ მეთოდებთან ჭარბი სამუშაო ძალის გამოყენების მიზნით. მძიმე მრეწველობის მოდერნიზაციისა და წარმოებრივი ინფრასტრუქტურის შექმნის პროცესში სხვა დარგები „ისრუტავენ“ ჭარბ სამუშაო ძალას.

ტექნოლოგიური უმუშევრობა (technological unemployment) – წარმოებაში შრომადამზოგველი ტექნოლოგიის დანერგვით წარმოშობილი უმუშევრობა. ნეოკლასიკოსები ასეთ სიტუაციას დროებითად მიიჩნევენ და უმუშევრობის ამ ფორმას სერიოზულ მნიშვნელობას არ ანიჭებენ.

ტექნოპარკი (industrial park) – მაღალტექნოლოგიური პარკი. სათავეს იღებს XX საუკუნის 50-იანი წლებიდან, როდესაც აშშ-ში, კალიფორნიის შტატში სტენფორდის უნივერსიტეტთან შეიქმნა სამეცნიერო პარკი და საფუძველი ჩაეყარა მაღალი ტექნოლოგიების სფეროში მეცნიერულ კვლევა-ძიებას. ამჟამად აშშ-ში 160-ზე მეტი ტექნოპარკია, რაც მსოფლიოში არსებული ტექნოპარკების 30%-ს შეადგენს.

ევროპაში ტექნოპარკები გამოჩნდა 70-იანი წლების დასაწყისში. ერთ-ერთი პირველთაგანები იყვნენ ედინბურგში ჰერიოტ-უაიტის უნივერსიტეტის კვლევითი პარკი, ტრინიტის სამეცნიერო პარკი კემბრიჯში და ა.შ.

80-იანი წლებიდან ტექნოპარკები იქმნება კანადაში, სინგაპურში, ავსტრალიაში, ბრაზილიაში, იაპონიასა და ჩინეთში. აღსანიშნავია, რომ ამჟამად ჩინეთში, სადაც 50-ზე მეტი ტექნოპარკია, განსაკუთრებული ყუ-

რადღება ექცევა მათ განვითარებას. ეროვნულ ტექნოპარკებს მილიარდობით მოგება მოაქვთ ქვეყნისათვის. ტექნოპარკებს ზოგჯერ **კლასტერებსაც** უწოდებენ.

ტრაიბალიზმი (tribalism) [<ინგლ. tribal სატომო, ტომობრივი]–ტომობრივი სეპარატიზმი საზოგადოებაში, რომელსაც შენარჩუნებული აქვს გვაროვნულ-ტომობრივი დაყოფის გადმონაშთები.

ტრანზიტი (transit) [ლათ. transitus გატარება] – ტვირთის გადაზიდვა გაგზავნის ადგილიდან დანიშნულების ადგილამდე შუალედურ პუნქტებში გადმოუტვირთავად.

ტრანსაქცია (transaction) [<ლათ. transactio გარიგება, შეთანხმება] – 1. საბანკო ოპერაცია, რომელიც გულისხმობს ფულადი სახსრების გადაგზავნას (მათ შორის, საზღვარგარეთ) რაიმე მიზნით; 2. საკუთრებისა და თავისუფლების დაცვა.

ტრანსაქციური ხარჯები (transactions costs) – შეთანხმების დადებისა და მისი განხორციელების პროცესში წარმოქმნილი ხარჯები, გაწეული მოლაპარაკების მონაწილე მხარეთა მიერ.

ტრანსფორტი (transfer) – ბანკის გზავნილი ან წერილობითი ბრძანება თავისი კორესპონდენტისადმი ბრძანებაში მითითებული პირის სახელზე გარკვეული თანხის გაცემის შესახებ.

ტრანსეროვნული (ტრანსნაციონალური) კორპორაცია (transnational (multinational) corporation – MNC) – მსხვილი სამეურნეო გაერთიანება, საერთაშორისო, მრავალნაციონალური კორპორაცია, რომელსაც შტაბ-ბინა აქვს მსოფლიოს ერთ-ერთ ქვეყანაში და ფლობს ფილიალების დიდ რაოდენობას როგორც განვითარებულ, ისე განვითარებად ქვეყნებში. ასეთი კორპორაციის მაგალითად გამოდგება „ფილიპსი", „ჯენერალ მოტორსი", „კოკა-კოლა", „რენო", „ბრიტიშ პეტროლიუმი" და ა.შ. მათი რიცხვი მსოფლიოში 60 ათასზე მეტია. MNC ახორციელებს ეკონომიკურ ექსპანსიას სხვა ქვეყნებში თავისი განყოფილებების, ფილიალების ფართო ქსლის შექმნით. ტრანსეროვნული კორპორაციების თანამედროვე განვითარების დამახასიათებელი ნიშანია შიგასაფირმო ურთიერთობათა კომპლექსის ინტენსიფიკაცია, რომელიც გულისხმობს კაპიტალის, ტექნოლოგიის, მზა და შუალედური პროდუქციის მოძრაობას შვილობილ კომპანიებს შორის. საქონლითა და მომსახურებით მსოფლიო ვაჭრობის 1/5-დან 1/3-მდე ტრანსეროვნული კორ-

პორაციების შიგასაფირმო არხებით წარმოებს.

ტრანსფერი (transfer) [<ლათ. transferre გადატანა] – 1. ფულის გადაგზავნა ერთი საფინანსო დაწესებულებიდან მეორეში ან ქვეყნიდან ქვეყანაში; 2. სახელობითი ფასიანი ქაღალდების გადაფორმება ერთი მფლობელიდან მეორეზე; 3. გარიგების გადატანა ერთი ანგარიშიდან მეორეზე; 4. სახელმწიფო ბიუჯეტის სახსრების გადანაწილების ერთ-ერთი ფორმა. ფულადი გადასახდელი სახელმწიფო ბიუჯეტიდან მოსახლეობაზე, განსაკუთრებით ხელმოკლე მოქალაქეებზე სოციალური უზრუნველყოფის პროგრამით. ტრანსფერს გასცემენ აგრეთვე ფირმები და კერძო პირები საქველმოქმედო შენატანების სახით. ტრანსფერული გადასახდელი წარმოებრივ საქმიანობას არ უკავშირდება.

ტრანსფერული ფასი (transfer price) – შიგასაფირმო საანგარიშსწორებო ფასი, რომელსაც იყენებენ ანგარიშსწორებისას „დედა" და „შვილობილ" კომპანიებს ან საზღვარგარეთულ ფილიალებს შორის. შიგასაფირმო მიწოდების ფასები კონფიდენციალურია.

ტრასანტი (drawer) [<იტალ. trassante]–პირი, რომელიც გასცემს გადასაპირებელ თამასუქს.

ტრასატი (drawee) [<იტალ. trassare]–პირი, რომელიც ვალდებულია გადაიხადოს თანხა გადასაპირებელი თამასუქის მიხედვით.

ტრატა (bill of exchange, draft) [იტალ. tratta]–თანამედროვე საბანკო და კომერციულ პრაქტიკაში გადასაპირებელი თამასუქის სინონიმი. განასხვავებენ: 1. სავაჭრო ტრატას, რომელსაც გამყიდველი გასცემს მყიდველზე; 2. საბანკო ტრატას, რომელსაც გამყიდველი გასცემს ბანკზე; 3. საფინანსო ტრატას, რომელსაც ბანკი გასცემს ბანკზე. განსაკუთრებით გავრცელებულია საგარეო-სავაჭრო ბრუნვაში.

ტრაქტატი (treatise) [<ლათ. tractata განხილვა]–საერთაშორისო ხელშეკრულება, შეთანხმება.

ტრაქტაცია (tractation) – წინადადების შეთავაზება საქონლის გაყიდვის ან ყიდვის შესახებ იმ შესაძლო მყიდველების ან გამყიდველების გამოვლენის მიზნით, რომლებიც გარიგების დადებით იქნებიან დაინტერესებულნი.

ტრეიდერი (trader) – 1. ვაჭარი, სოვდაგარი; 2. საბირჟო მაკლერი – საბროკერო კანტორის ან საფინანსო დაწესებულების თანამშრომელი, რომელიც საფონ-

დო ბირჟაზე გამოდის სპეკულანტის როლში – საკუთარი ფულით ყიდულობს და ყიდის ფასიან ქაღალდებს; 3. სავაჭრო გემი.

ტრესტი (trust) – მეწარმეთა გაერთიანება, რომლის შემადგენლობაში შემავალი საწარმოები კარგავენ წარმოებრივ, კომერციულ და იურიდიულ დამოუკიდებლობას და ერთიან მმართველობას ექვემდებარებიან.

ტურიზმი (tourism) – 1. თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკის ერთ-ერთი წამყვანი და დინამიკურად განვითარებადი დარგი; 2. ადამიანთა ნებაყოფლობითი, დროებითი გადაადგილება თავიანთი საცხოვრებელი ადგილიდან დასვენების, გაჯანსაღების (მკურნალობის), შემეცნებითი დონის ამაღლებისა და ა.შ. მიზნით.

უ

უარყოფითი გადასახადი (negative tax) – დოტაცია, სუბსიდია.

უარყოფითი ეფექტების შემცირების ხარჯები (abatement cost) – არასასურველი ეფექტების (გარემოს დაბინძურება, სატრანსპორტო ქსელის გადატვირთვა, ავტომობილის ძრავის მუშაობით გამოწვეული ხმაური და ა.შ.) შემცირების ხარჯები. გარემოს დაბინძურების შემცირების კვალობაზე ხარჯების მრუდი იზრდება სწრაფი ტემპით. ეს აიხსნება იმით, რომ, მაგალითად, გარემოს დაბინძურებული სივრცის გარკვეული მონაკვეთის გაწმენდა შედარებით იაფია, მაგრამ დაბინძურების მთლიანად აღკვეთა გაცილებით ძვირი უჯდება საზოგადოებას. ასეთივე სიტუაციის მაგალითად გამოდგება ავტომობილის ძრავის მუშაობით გამოწვეული ხმაურის აღკვეთა. ერთი მანქანის ძრავის დაფარვა ხმაურსაწინააღმდეგო მასალით საგრძნობლად ამცირებს მის ხმაურს და ამისთვის გაწეული ხარჯებიც არ არის დიდი, მაგრამ ასეთი ტიპის მანქანებისგან ხმაურის მთლიანად აღკვეთა მოითხოვს ძრავის კონსტრუქციულ გადაკეთებას, რაც დიდ დანახარჯებთან არის დაკავშირებული.

უარყოფითი საშემოსავლო გადასახადი (negative income tax) – სახელმწიფო ანაზღაურების სისტემა იმ ოჯახებისათვის, რომელთა შემოსავალი დაუბეგრავი საშემოსავლო გადასახადის მინიმუმზე ნაკლებია.

„უბილეთოს“ პრობლემა ("free–rider" problem) – ურთიერთხელსაყრელი კოლექტიური მოქმედების შეფერხება ისეთ ვითა-

რებაში, როცა ეკონომიკურ აგენტებს საშუალება ეძლევათ სარგებლობა მიიღონ საერთო ხარჯებში მონაწილეობის გარეშე.

უკუდემპინგი(reverse dumping) – საქონლის გაყიდვა საზღვარგარეთ შიგა ფასზე უფრო ძვირად მონოპოლიური მდგომარეობიდან გამომდინარე, მოგების ამოღების მიზნით.

უმუშევრობა (unemployment) – სიტუაცია ეკონომიკაში, როდესაც შრომისუნარიანი მოსახლეობის გარკვეულ ნაწილს არ შეუძლია თავისი ამ უნარის გამოყენება და შრომის სარეზერვო არმიად იქცევა. ძლიერდება ეკონომიკური კრიზისისა და დეპრესიის პერიოდში სამუშაო ძალაზე მოთხოვნის მკვეთრად შემცირების შედეგად.

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის კრიტერიუმით უმუშევარი არის 15 და მეტი წლის პირი, რომელიც საკვლევი კვირის განმავლობაში არ ეწევა საქმიანობას და ეძებს სამუშაოს, ან არ ეძებს, რადგან გადაეწურა მისი შოვნის იმედი, თუმცა სამუშაოს შემოთავაზების შემთხვევაში მზად არის შეუდგეს მუშაობას.

რეგისტრირებული უმუშევარი არის დასაქმების სამსახურში რეგისტრირებული პირი.

უმუშევრობის განსაზღვრული დონე — სამუშაო ძალის რიცხოვნობის 6–7%—ნორმალურ მოვლენად ითვლება და იწოდება უმუშევრობის ბუნებრივ დონედ. **არსებობს ფრიქციული, სტრუქტურული, ფარული, ციკლური, ინსტიტუციური, დემოგრაფიული და ა.შ. უმუშევრობა.**

უმუშევრობის ბუნებრივი დონე(natural rate of unemployment) – უმუშევრობის დონე სრული დასაქმების პირობებში. უმუშევრობის ბუნებრივი დონე დამახასიათებელია ეკონომიკური განვითარების ისეთი პერიოდისათვის, როდესაც **მეპ**-ის რეალური და პოტენციური დინამიკა ერთმანეთს ემთხვევა და არ არის დამოკიდებული ეკონომიკური განვითარების რეალურ ტემპებზე. **გაიანგარიშება, როგორც ფრიქციული და სტრუქტურული უმუშევრობის მაჩვენებელთა ჯამი გაყოფილი ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობაზე.** მისი შემცირება შეუძლებელია ერთობლივი მოთხოვნის გაზრდით. ფილიპსის ვერტიკალური მრუდი გვიჩვენებს, რომ ნებისმიერი მცდელობა უმუშევრობის შემცირებისა მის ბუნებრივ დონეზე დაბლა იწვევს ინფლაციის დაჩქარებას.

გამოიყენება აგრეთვე ტერ-

მინი უმუშევრობის არამზარდი დონე (non-acelerating rate of unemployment), რომელიც გამოხატავს უმუშევრობის დონეს ინფლაციის სტაბილური ტემპების პირობებში რეალური და პოტენციური მშპ-ის დინამიკების დამთხვევის დროს.

უმუშევრობის ბუნებრივი დონე 60-იანი წლების დასაწყისში შეადგენდა 4 %-ს, ხოლო 80-იანი წლებიდან — 6-7 %-ია.

უმუშევრობის ბუნებრივი დონის ჰიპოთეზა (natural rate of unemployment hypothesis) – ნეოკლასიკოსთა თვალსაზრისი, რომლის მიხედვითაც ეკონომიკას ახასიათებს ტენდენცია ავტომატურად მიაღწიოს წონასწორობას უმუშევრობის ბუნებრივი დონის პირობებში, ე.ი. წარმოების პოტენციურად სრული მოცულობის პირობებში.

უმუშევრობის ბუნებრივი დონის ჰიპოთეზას მხარს უჭერენ მონეტარიზმის მომხრეებიც.

უმუშევრობის დონე (unemployment rate) – დაუსაქმებელი შრომისუნარიანი ასაკის მქონე მოსახლეობის ხვედრითი წონა შრომისუნარიანი ასაკის მქონე მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობაში.

უნაღდო ანგარიშსწორება (settling by written order) – ანგარიშსწორება ნაღდი ფულის გარეშე, რომელიც ხორციელდება ბანკების მიერ გადამხდელის ანგარიშიდან მიმღების ანგარიშზე გადარიცხვის გზით ან ურთიერთმოთხოვნისა და ვალდებულების ჩათვლით. გამოიყენება როგორც ქვეყნის ფარგლებში, ისე საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში. განვითარებული ქვეყნების ფულად მიმოქცევაში უნაღდო ანგარიშსწორების წილი ნახევარზე ბევრად მეტია.

უნივერსალური ფსიქოლოგიური კანონი ეკონომიკაში (universal psychological law in economy) – ფორმულირებულია ჯონ მეინარდ კეინზის მიერ, რომლის მიხედვით შემოსავლის გადიდების კვალობაზე იზრდება მოხმარება, მაგრამ არა იმ მოცულობით რა მოცულობითაც იზრდება შემოსავალი. მათ შორის სხვაობა ადიდებს დანაზოგის მოცულობას.

უნიტარიზმი (unitarism) [ფრანგ. unitarisme] – სახელმწიფო მოწყობის სისტემა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულებისადმი ცენტრალიზებული ხელმძღვანელობა და გამოცალკევებული (დამოუკიდებელი) სახელმწიფო წარმონაქმნების არარსებობა.

უნიტარული სახელმწიფო (unitary state) [ფრანგ. unitaire <ლათ. unitas მთლიანობა] – ერთიანი, გაერთიანებული; მთლიანი უნიტარული სახელმწიფო – სახელმწიფო სისტემის ფორმა, რომლის დროსაც სახელმწიფოს, ფედერაციისაგან განსხვავებით, თავის შემადგენლობაში არა აქვს ფედერაციული ერთეულები (შტატები და ა.შ.) და მისი ტერიტორია იყოფა ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულებად (რაიონები, ოლქები და ა.შ.).

უნიფიკაცია (unification) [<ლათ. uni ერთი და facare კეთება] – ერთიან სისტემაში მოქცევა. მაგ., მსოფლიოში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული, მეცნიერულ-ტექნოლოგიური და ა.შ. პროცესების უნიფიკაცია, რაც გლობალიზაციისთვისაა ნიშანდობლივი.

უპატენტო ლიცენზია (non-patent licence) – ლიცენზია „ნოუ-ჰაუს“ გამოყენებაზე, გამოგონებაზე პატენტის გარეშე.

უპირატესობის მინიჭების ლიკვიდურობა (liquidity preference) – მომხმარებელთა არჩევანი, თავიანთი დანაზოგის რა ნაწილი იქონიონ ფულადი ფორმით და რა — ნაკლებად ლიკვიდური სახსრების სახით (ფასიანი ქაღალდები, მატერიალურ-ნივთობრივი აქტივები და ა.შ.).

ურბანიზაცია (urbanization) – მოსახლეობის თავმოყრის პროცესი ქალაქებსა და ეკონომიკურ ცენტრებში. საპირისპიროა — რურალიზაცია.

უტილიზაცია (utilization) [<ლათ. utilis სასარგებლო] – გამოყენება, გადამუშავება, სარგებლიანი მოხმარება.

უცხოური ვალუტა (foreign exchange, foreign currency) – საზღვარგარეთის ქვეყნების ფულადი ნიშანი, აგრეთვე უცხოური ფულადი ერთეულით გამოხატული საკრედიტო და საგადასახადო დოკუმენტები (თამასუქი, ჩეკი და სხვ.), გამოყენებული საერთაშორისო ანგარიშსწორებაში.

უცხოური ინვესტიცია (foreign investment) – ნებისმიერი ინვესტიცია სხვა ქვეყნებში, განხორციელებული სახელმწიფოს, კერძო კომპანიის ან კერძო პირის მიერ. უცხოური ინვესტიციების განვითარებად ქვეყნებში დაბანდების შესახებ სხვადასხვა შეხედულება არსებობს. ზოგი ამტკიცებს, რომ ასეთი ინვესტიციები სუსტად განვითარებულ ქვეყნებში ეკონომიკური კოლონიალიზმის გამოვლენაა და ემსახურება ამ ქვეყნებში კონტრო-

ლის განხორციელებას. ამასთან, უცხოური ინვესტიციები ხშირად დაკავშირებულია მოძველებული ტექნოლოგიების იმპორტთან, რაც, იმპორტიორი ფირმებისათვის ადგილობრივ იაფ სამუშაო ძალის დაქირავებასთან ერთად, დიდი მოგების მიღების საშუალებაა. უცხოური ინვესტიციების მომხრეები კი ასაბუთებენ, რომ ასეთი სახის ინვესტიციებმა შესანიშნავი შედეგი მისცა დასავლეთის მრავალ ქვეყანას და ისინი სხვა ქვეყნებსაც წარმატებებს მოუტანენ.

ფ

ფარული (იმპლიციტური) დანახარჯი (implicit expense) – ფირმის მესაკუთრის ან ფირმის, როგორც იურიდიული პირის საკუთრებაში არსებული რესურსების გამოყენების ალტერნატიული დანახარჯი, რაც აშკარა დანახარჯის მსგავსად, არ არის გათვალისწინებული კონტრაქტში და არც სავალდებულოა იყოს. ეს დანახარჯი არ ანაზღაურდება. მაგ., ფირმა, რომელიც იყენებს კუთვნილ შენობას და ამისათვის, როგორც მესაკუთრე, გადასახადს არ იხდის, იმავდროულად უარს ამბობს ამ შენობის არენდით გაცემის შემთხვევაში შესაძლო შემოსავალზე. იმპლიციტური დანახარჯი ფირმის საბუღალტრო ანგარიშგებაში არ აისახება.

ფარული ეკონომიკა (underground, hidden economy) – 1. კანონსაწინააღმდეგო ეკონომიკური საქმიანობა (კონტრაბანდა, ნარკობიზნესი, ბრაკონიერობა და სხვ.); 2. არაკანონსაწინააღმდეგო, მაგრამ არალეგალური, ოფიციალურად არარეგისტრირებული, სტატისტიკურად აღურიცხავი ეკონომიკური საქმიანობა.

ფარული (ჩახშობილი) ინფლაცია (hidden, suppressed inflation) – ინფლაციური პროცესების სპეციფიკური გამოვლენა მკაცრად რეგულირებად ან ფიქსირებული ფასების მქონე ეკონომიკაში. თუ ფასების დირექტიულად დადგენილი დონე შენარჩუნებულია, ინფლაცია გამოვლინდება მიმოქცევაში ჭარბი ფულის მატებისა და მისი მსყიდველობითი უნარის გაუფასურებაში, როგორც საქონლისა და მომსახურების მზარდი დეფიციტისა და მათზე აჟიოტაჟური მოთხოვნის, აგრეთვე მოსახლეობის გაზრდილი მოთხოვნის დაგროვების შედეგი.

ფარული უმუშევრობა (hidden, latent, concealed, disguised unemlpoyment) – არასრული და-

საქმება, რომელიც თავს იჩენს ეკონომიკური აღმავლობის დროს. აქედან გამომდინარე, ფარული უმუშევრობა უნდა დაემატოს უმუშევრობის ოფიციალურ მონაცემებს, რათა მიღებულ იქნეს შრომის ბაზრის რეალური სურათი.

ფასდაკლება (discount on a price, allowance off a price) – სიტუაცია ბაზარზე, როდესაც გამყიდველი საქონელს საბაზრო ფასზე იაფად უთმობს მყიდველს გარიგების პირობებიდან გამომდინარე და არსებული ბაზრის კონიუნქტურის გათვალისწინებით. ჩვეულებრივ აქვს მიზნობრივი დანიშნულება. მაგ., ნაღდი ფულის გადახდის, მასობრივი, სერიული წარმოების საქონლის მიწოდების მოცულობის გადიდების შემთხვევაში, მუდმივ მყიდველებთან მყარი საქმიანი ურთიერთობის შენარჩუნების მიზნით, რეკლამისათვის, ახალი მყიდველის მიზიდვისათვის, ჩაწოლილი საქონლის გასაღებისათვის და ა.შ. ზოგ შემთხვევაში საქონლის ფასდაკლებით გაყიდვა ფარულად ხდება. ფასდაკლების ყველა სახეს თავისი პირობითი აღნიშვნები აქვს: მარტივი, რთული, დილერული, სეზონური, პროგრესული, სპეციალური და ა.შ. იგი გვიჩვენებს, რამდენად შეიცვალა ფასები დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში ზოგიერთ საქონელზე.

ფასებზე კონტროლი (price control) – ამ ტერმინში იგულისხმება ფიქსირებულ ფასებზე მთავრობის მიერ კანონის ძალით კონტროლის განხორციელება. როგორც წესი, ეს ხდება ექსტრემალურ სიტუაციებში, მაგალითად, ომების დროს, როგორც ანტიინფლაციური პოლიტიკის ნაწილი, თუმცა, ეკონომისტთა უმრავლესობის აზრით, თავისთავად ეს ღონისძიება არ არის ინფლაციისგან განკურნების და მისგან თავის დაღწევის საშუალება.

ფასების ინდექსი (price index) – მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს საქონელსა და მომსახურებაზე ფასების თანაფარდობას ორ სხვადასხვა პერიოდში. გამოითვლება მიმდინარე წლის ფასების საბაზისო პერიოდის ფასებზე გაყოფით.

ფასების კორექტირება (price adjustment) – საბაზრო სიტუაციის ცვალებადობასთან ფასების თვითშეგუების პროცესი.

ფასების მაკრატელი (price scissors) – ფასების დონისა და დინამიკის დაშორება საქონლის ცალკეული ჯგუფებისაგან, პირველ ყოვლისა, მზა პროდუქციისა და სათბობ-სანედლეულო საქონლისაგან.

ფასების საერთო დონე (general price level) – განისაზღვრება ნომინალური ფულადი მასის შეფარდებით ფულზე რეალურ მოთხოვნასთან. ფასების საერთო დონის ცვლილება როგორც სამომხმარებლო, ისე საინვესტიციო საქონელზე იზომება **მპჯ**-ის დეფლატორით, მაშინ როდესაც საცალო ფასების ინდექსით იზომება სამომხმარებლო ფასები.

ფასზე წანამატი (premium, (bonus) to a price) – წესდება მყიდველის განსაკუთრებული მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად. კერძოდ, სპეციალური, ინდივიდუალური შეკვეთების შესრულებისას, საქონლის ხარისხის ამაღლების შემთხვევაში, დამატებითი მომსახურებისათვის, ნაწილ-ნაწილ გადახდისას და ა.შ. გამყიდველს თავისუფლად შეუძლია დააწესოს ფასზე წანამატი ჩვეულებრივ საქონელზე მისთვის ხელსაყრელი ბაზრის კონიუნქტურის პირობებში.

ფასი (price) – ერთეული საქონლისა და მომსახურების საყიდლად გადახდილი ფულის რაოდენობა, ღირებულებისა და სარგებლიანობის ფულადი გამოხატულება.

ფასი საგარეო-სავაჭრო ხელშეკრულებებში (price in foreign trade) – ერთ-ერთი არსებითი პირობა, რომელიც მჭიდროდ არის დაკავშირებული საქონლის რაოდენობასა და ხარისხთან, მიწოდებისა და გადახდის ვადებთან და ა.შ. გამოიხატება ეროვნული ან საერთაშორისო ვალუტის ფულად ერთეულებში. სახელშეკრულებო ფასის დონე ყალიბდება გარიგების მონაწილეთაგან დამოუკიდებლად, ობიექტურ გარემოებათა გავლენით (საქონლის თავისებურებები, მისი კონკურენტუნარიანობა, ბაზარზე მოთხოვნა–მიწოდების თანაფარდობა, სავაჭრო პოლიტიკური პირობები, კონტრაჰენტთა ქვეყნებში სახელმწიფო რეგულირების თავისებურებები, ბაზრის მონოპოლიზაციის დონე და ა.შ.). მასზე გავლენას ახდენს აგრეთვე ბაზრის, კონტრაჰენტის, დროის, ადგილისა და ხელშეკრულების დადების წესის შერჩევა, ბაზრის კონიუნქტურის კომერციული ცოდნა, გამოცდილება და სხვ.

ფასი შემდგომი ფიქსაციით (price to be fixed) – დგინდება ხელშეკრულების შესრულების მსვლელობაში, მაგ., საქონლის მორიგი პარტიის მიწოდების წინ, ხოლო ზოგ შემთხვევაში – მიწოდების შემდგომაც. ხელშეკრულებაში განისაზღვრება ფასების ფიქსაციის წესი, სახელდობრ,

ფიქსაციის პერიოდი, მყიდველის მიერ ფიქსაციის დროის არჩევის უფლება ინფორმაციის გარკვეული წყაროს საფუძველზე ან ფასების შეთანხმების პირობებში მხარეებს შორის მოლაპარაკებისას.

ფას-ი (Free Alongside Ship – FAS) – „თავისუფლად გემის ქიმის გასწვრივ", საქონლის მიწოდების საბაზისო პირობა საერთაშორისო ვაჭრობაში საზღვაო გადაზიდვისას, რომლის მიხედვითაც ექსპორტიორს თავისი ხარჯით გადააქვს საქონელი გემის მისადგომამდე, ხოლო შემდგომ ხარჯებს იმპორტიორი გაიღებს.

ფასიანი ქაღალდები (securities) – დადგენილი ფორმის (ნიმუშის) საფინანსო დოკუმენტები. მათში აისახება მფლობელის გარკვეული ქონებრივი უფლებები, რომელთა რეალიზაცია შესაძლებელია მხოლოდ ამ დოკუმენტების წარდგენის შემთხვევაში. ფასიან ქაღალდებს მიეკუთვნება: საგადასახადო დოკუმენტები – ჩეკი, თამასუქი, აკრედიტივი და სხვ., საფონდო ფასეულობები — აქცია, ობლიგაცია და სხვ., ქონებრივი უფლების დამადასტურებელი სხვა დოკუმენტები — კონოსამენტი, ლომბარდის საგირავნო ბილეთები, შემნახველი ბანკის წიგნაკების ლატარიის ბილეთები, რომლებსაც მოგება ხვდა და ა.შ.

ფასიანი ქაღალდები შეიძლება იყოს სახელობითი და წარმომადგენლობითი. პირველ შემთხვევაში ქონებრივი უფლება აქვს მხოლოდ იმ პირს, რომლის გვარიც აღნიშნულია ფასიან ქაღალდზე (შემნახველი ბანკის წიგნაკები, ლომბარდის საგირავნო ბილეთები და სხვ.), მეორე შემთხვევაში – პირს, რომელიც ფლობს ფასიან ქაღალდებს (ობლიგაციები, მოგებული ლატარიის ბილეთები და სხვ.).

ფასიანი ქაღალდები დაფარვა ფიქსირებული ვადით (dated securities) – ნებისმიერი ფასიანი ქაღალდი, მაგალითად, ობლიგაცია, რომლისთვისაც დაწესებულია დაფარვის ვადები. ჩვეულებრივ იყოფა მოკლე-, საშუალო- და გრძელვადიან ფასიან ქაღალდებად.

ფასიანი ქაღალდების არასაბირჟო ბაზარი (over the counter market) – აქციების ბაზარი, როგორც წესი, მცირე კომპანიებისა, სადაც ოპერაციები ხორციელდება ბირჟის გვერდის ავლით კავშირგაბმულობის საშუალებებით. ასეთი ბაზარი კარგადაა განვითარებული აშშ-ში, დიდ ბრიტანეთში და ა.შ.

ფასიანი ქაღალდების ბაზარი (securities market) – ფასიანი ქაღალდების მიმოქცევის სფერო, რომლის საშუალებითაც ხდება საწარმოთა დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრებისა და მოსახლეობის დანაზოგების მობილიზაცია ეკონომიკაში ინვესტირებისათვის. იყოფა პირველად და მეორეულ ბაზრებად. პირველად ბაზარზე იყიდება ახალგამოშვებული, ემიტირებული ფასიანი ქაღალდები. როგორც წესი, ფირმა–ემიტენტი თავის ფასიან ქაღალდებს ავრცელებს ბანკებისა და სხვა საფინანსო ინსტიტუტების შუამავლობით ხელმოწერის საფუძველზე (ღია ტიპის აქციონერული საზოგადოება) ან აქციონერ–დამფუძნებელთა შეზღუდულ რაოდენობას შორის (დახურული ტიპის აქციონერული საზოგადოება). ფასიანი ქაღალების ემიტენტი შეიძლება იყოს ნებისმიერი იურიდიული პირი. ფასიანი ქაღალდების მეორეულ ბაზარზე ინვესტორები, საფინანსო–საკრედიტო ინსტიტუტები და შუამავლები ვაჭრობენ იმ ფასიანი ქაღალდებით, რომლებიც ერთხელ უკვე გაყიდეს მათმა ემიტენტებმა. ინვესტორები არიან როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირები და სახელმწიფო. შუამავალთა ძირითადი კატეგორიებია ბროკერები, დილერები და მათი შესაბამისი ორგანიზაციები, აგრეთვე საკრედიტო ინსტიტუტები. მაგ., ანგლოამერიკულ სისტემაში, როგორც წესი, ბანკები განსაკუთრებული სახის (სადაზღვევო, საპენსიო) ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობენ. მეორეულ ბაზარზე მოთხოვნისა და მიწოდების გავლენით დგინდება ფასიანი ქაღალდების საბაზრო ფასი (კურსი). მეორეული ბაზარი იყოფა საბირჟო და ბირჟისგარეშე (ფინანსური აქტივებით ვაჭრობა „დახლზე“) ბაზრებად.

ქვეყნის საბირჟო სისტემა შეიძლება იყოს **მონოცენტრული** (ერთი მსხვილი ბირჟა, მაგ., დიდ ბრიტანეთში, საფრანგეთში), **პოლიცენტრული** (რამდენიმე მსხვილი ბირჟა, მაგ., კანადაში, გერმანიაში, ავსტრალიაში), **გარდამავალი** (ერთი უმსხვილესი და რამდენიმე ნაკლებად მსხვილი ბირჟა, მაგ., აშშ–ში, იაპონიაში).

ბირჟების რაოდენობის რეგლამენტირება ხდება სახელმწიფოს მიერ. ბირჟისგარე ბაზარზე ძირითადად მიმოიქცევა ის ფასიანი ქაღალდები, რომელთა კოტირებაც საფონდო ბირჟაზე არ ხდება, მაგ., თითქმის ყველა ბანკის (ცენტრალურის გარდა) და

სადაზღვევო კომპანიების აქციები, ყველა სახელმწიფო და მუნიციპალური ობლიგაცია და სხვ. აქ ფასი ყალიბდება სახელშეკრულებო გზით. დილერის შემოსავალი დგინდება, როგორც ყიდვისა და გაყიდვის ფასებს შორის სხვაობა. ბირჟის გარე ბაზარზე შესაძლებელია ბროკერისა და დილერის ფუნქციების შეთავსება.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრისა და მთლიანად მთელი ეკონომიკის მნიშვნელოვანი ინდიკატორია აქციების კურსის ინდექსები. არსებობს მრავალი სხვადასხვა სახის ინდექსი. მაგ., აშშ-ში ყველაზე ცნობილია დოუ-ჯონსის ინდექსი.

ფასიანი ქაღალდების დეპოზიტარიუმი (securities depositary) [<ფრანგ. depositare–დეპოზიტორი, შემნახველი] – ორგანიზაცია, რომელიც ინახავს ფასიან ქაღალდებს კლიენტის დავალებით და ახდენს მათი უფლების რეალიზაციას ამ ქაღალდებით. დეპოზიტარიუმს, გარდა ფიზიკური ფორმით (რომელიც მიმოიქცევა ბაზარზე სერტიფიკატის სახით) გამოშვებული ფასიანი ქაღალდებისა, შეუძლია ემიტენტთან სპეციალური შეთანხმებით რეგისტრაციაში გაატაროს ის ფასიანი ქაღალდებიც, რომლებიც მათი გამოშვების პირობების მიხედვით არ ფორმდება, ანუ ისეთები, რომლებზეც საკუთრების უფლება დადასტურებულია სპეციალურ რეესტრში. ფასიანი ქაღალდების დეპოზიტარიუმი კლიენტს უხსნის სპეციალურ ანგარიშს, რომელშიც ფიქსირებულია მისი კუთვნილი ფასიანი ქაღალდები, ხოლო კლიენტი იღებს ანგარიშის ამონაწერს. ეს უკანასკნელი მხოლოდ ადასტურებს კლიენტის ფასიანი ქაღალდების შენახვისა და აღრიცხვის ფაქტს ფასიანი ქაღალდების დეპოზიტარიუმში, მაგრამ თვით ფასიანი ქაღალდები არ არსებობს, არ მიმოიქცევა ბაზარზე. გარდა ამ ფუნქციებისა, ფასიანი ქაღალდების დეპოზიტარიუმი ახორციელებს საინკასო ოპერაციებს ემიტენტებთან და ფასიანი ქაღალდების მფლობელებს შორის ანაწილებს პროცენტების, დივიდენდების, გასანაღდებელი ობლიგაციების და ა.შ. თანხას (ფასიანი ქაღალდების „მომსახურების“ ფუნქცია). იგი ახდენს ერთი კლიენტისაგან მეორისათვის ფასიანი ქაღალდების გადაცემის ფაქტის რეგისტრაციას, შესაბამისად ჩამოწერს მათ ერთი ანგარიშიდან და ჩარიცხავს მეორეზე. ასეთი სახის ანგარიშსწორებისას ფასიანი ქაღალდების სერტიფიკა-

ტების ფიზიკური მოძრაობა ქაღალდების დეპოზიტარიუმის ფარგლებში არ ხდება. აღნიშნულ ორგანიზაციას შეუძლია თავის თავზე აიღოს იმ ტექნიკური ფუნქციებისა და პროცედურების მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომლისგან განთავისუფლებაც დიდად უმსუბუქებს დატვირთვას ინვესტორებსა და ფასიანი ქაღალდების ბაზრის პროფესიონალებს. მომსახურების ეს სახეობა დიდად გავრცელებულია განვითარებულ ქვეყნებში, რის გამოც ფასიანი ქაღალდების მნიშვნელოვანი ნაწილი ფასიანი ქაღალდების დეპოზიტარიუმშია „ჩაწოლილი". ამ პროცესმა საზღვარგარეთ „მობილიზაციის" სახელწოდება მიიღო.

ფასის (გარიგების) ვალუტა (bargain currency) – ვალუტა, რომლითაც დგინდება ფასი საგარეო-სავაჭრო კონტრაქტებში.

ფასის ეფექტი (price effect) – საქონელზე მოთხოვნის ცვლილება მისი ფასის ცვლილების შედეგად. იგი შედგება შემოსავლისა და შენაცვლების ეფექტებისაგან.

ფასის მაწონასწორებელი ფუნქცია (price balancing function) – საბაზრო სისტემაში წარმოების „მბრძანებელ-განმკარგულებელი" არის მომხმარებელი. ეკონომიკის თვითრეგულირება ფასისმიერ მექანიზმზეა დამოკიდებული. როდესაც ბაზარზე მომხმარებლები რაიმე არაფასისმიერი ფაქტორის ზეგავლენით შეიცვლის შეძენის სურვილს, ეს მაშინვე ლეტყობა საქონლის ფასს, ვინაიდან ფასი, ფაქტობრივად, მოთხოვნის მოცულობაა. მოთხოვნის ცვლილების შესაბამისად ფასი აიწევს ან დაიწევს. ბაზარზე ფასის ცვლილებებიდან გამომდინარე, მწარმოებლები შეცვლიან წარმოების სტრუქტურას. საბაზრო სისტემის უნარს, **მიანიშნოს მწარმოებლებს მოთხოვნის ცვლილებაზე და გამოიწვიოს მათი შესაბამისი რეაქცია, ფასის მაწონასწორებელი ფუნქცია** ეწოდება.

ფასისმიერი დისკრიმინაცია (price discrimination) – არსებობს ფასისმიერი დისკრიმინაციის ორი ძირითადი ფორმა: პირველი გულისხმობს კომპანიების ისეთ პრაქტიკას, როცა მომხმარებელთა სხვადასხვა ჯგუფისათვის განსხვავებული ფასები წესდება, მეორე გულისხმობს ერთი მომხმარებლისათვის განსხვავებული ფასების დაწესებას ერთი და იმავე საქონლის სხვადასხვა ერთეულზე. პირველ შემთხვევაში, როცა მომხმარებელ-

თა თითოეულ ჯგუფს აქვს განსხვავებული მოთხოვნის ფასისმიერი ელასტიკურობა, ფირმას შეუძლია მომხმარებელთა თითოეული ჯგუფისგან მიღებული ზღვრული შემოსავლების გათანაბრების გზით მიიღოს მეტი მოგება, ვიდრე თანაბარი ფასების პირობებში. მეორე შემთხვევაში ფირმამ იდეალში უნდა ამოიღოს მთლიანად სამომხმარებლო ნამატი ანუ მიიღოს ფასისმიერი დისკრიმინაციის დამატებითი სარგებლობა, რომელიც მომხმარებელს შეეძლო მიეღო იმ შემთხვევაში, თუ საქონელს მუდმივი ფასით შეიძენდა. ეს მიიღწევა პროდუქციის თითოეულ ერთეულზე იმ მაქსიმალური ფასის ტოლი ფასის დაწესებით, რომლის გადახდისთვისაც მომხმარებელი მზადაა მისი მოთხოვნის შესაბამისად. ამ გზით ფირმას შეუძლია მიითვისოს მთელი სამომხმარებლო ნამატი. ფასისმიერი დისკრიმინაციის ეს ფორმა მოითხოვს ყოველი მომხმარებლის მოთხოვნის მრუდის ზუსტ ცოდნას, ამიტომ იგი არასდროს არ გამოიყენება ზემოთ აღწერილი ფორმით. ასეთი დისკრიმინაციის უფრო გავრცელებული ფორმაა გაზისა და ელექტროენერგიის მიმწოდებლების მიერ გამოყენებული ორი ნაწილისგან შედგენილი ტარიფი, რომლის დროსაც ყიდვა შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ ქსელში ჩართვის უფლებისათვის რენტის გადახდის შემდეგ. ასეთი რენტული გადასახდელით ხელში იგდებენ სამომხმარებლო ნამატის ნაწილს.

ფასწარმოქმნა (price formation) – საქონლისა და მომსახურების ფასების ჩამოყალიბების პროცესი. განასხვავებენ **საბაზრო** და **სახელმწიფო (ცენტრალიზებულ) ფასწარმოქმნას.**

საბაზრო ფასწარმოქმნა ხორციელდება მოთხოვნისა და მიწოდების ურთიერთზემოქმედების საფუძველზე, ხოლო სახელმწიფო ფასწარმოქმნა – სახელმწიფო ორგანოების მიერ ფასების დაწესებით.

ფაქტორინგი (factoring აგენტი, შუამავალი) – სავაჭრო-საკომისიო ოპერაციების ნაირსახეობა, შერწყმული კლიენტის საბრუნავი კაპიტალის დაკრედიტებასთან, რომლის დროსაც სპეციალიზებული კომპანია – ფაქტორ-კომპანია იძენს კლიენტის დებიტორულ დავალიანებას, რათა შემდეგში გადაახდევინოს იგი მევალეს. უფრო ხშირად ფაქტორ-კომპანია იძენს კლიენტის ანგარიშ-ფაქტურას იმ პირობით, რომ მიწოდების ღირებულების 20%-მდე გადაიხადოს დაუყოვნებ-

ლიც, დარჩენილი ნაწილი (კრედიტისათვის პროცენტის გამოკლებით) – მკაცრად დადგენილ ვადაში. საფაქტორინგო მომსახურების ღირებულება დამოკიდებულია მის სახეზე, ოპერაციის მოცულობაზე, საგადასახადო ვალდებულებათა ხარისხზე და ა.შ. აქედან გამომდინარე, ფაქტორინგი აღიარებულია კლიენტის მომსახურების უნივერსალურ ფორმად. კლიენტი ფაქტობრივად ინარჩუნებს მხოლოდ წარმოებრივ ფუნქციას. ამის შედეგად დაზოგილი ფულადი სახსრები ხმარდება საფაქტორინგო მომსახურების ამაღლების ანაზღაურებას. კლიენტი მიღებულ კრედიტზე პროცენტის გარდა იხდის საკომისიოს წლიური საბრუნავი თანხის 0,75–4 %-ის ოდენობით. ფაქტორინგი აჩქარებს კლიენტის კაპიტალის ბრუნვას და აფართოებს საბანკო კრედიტის მიზიდვის შესაძლებლობებს.

საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში მოკლევადიან დაკრედიტებასა და საშუამავლო კომერციულ საქმიანობაში ფართოდ გამოიყენება საერთაშორისო ფაქტორინგი. ფაქტორ-კომპანია ათავისუფლებს ექსპორტიორს საკრედიტო რისკისაგან (განსაკუთრებით – აუთვისებელ ბაზრებზე) და, აქედან გამომდინარე, კრედიტის დაზღვევასთან დაკავშირებული ხარჯებისაგან.

ფაქტორ-კომპანია (factor-company) – კომპანია, რომელიც სპეციალიზებულია ფაქტორინგის ოპერაციებზე. გარდა საკრედიტო მომსახურებისა, ფაქტორ-კომპანიები ეწევიან საბუღალტრო, საკონსულტაციო, სარეკლამო, საინფორმაციო, სადაზღვევო, იურიდიულ და ა.შ. მომსახურებას.

ფაქტორული შემოსავალი (factor income) – შემოსავალი, მიღებული წარმოების ფაქტორების გამოყენების გზით რენტის, ხელფასის, სარგებლისა და მოგების სახით.

ფაქტურა (invoice, bill) [<ლათ. factura გადამუშავება, შედგენილობა] – გამყიდველის მიერ მყიდველის სახელზე გამოწერილი და საქონლის ან მომსახურების და მათი ღირებულების ფაქტობრივი მიწოდების დამადასტურებელი ანგარიში.

ფედერალური ბიუჯეტი (federal budget) – სახელმწიფო ბიუჯეტი ფედერაციული სახელმწიფო მოწყობის ქვეყნებში (აშშ, გფრ, შვეიცარია და სხვ.).

ფედერალური სარეზერვო სისტემა (Federal Reserve System) – სისტემა, რომელიც შეიქმნა 1913 წელს აშშ-ში ცენ-

ტრალური ბანკის ფუნქციების განხორციელებისათვის. ფედერალური სარეზერვო სისტემა (**ფსს**) აერთიანებს 12 ფედერალურ სარეზერვო ბანკს. იგი პასუხისმგებელია ფულის ემისიაზე, ინახავს წევრი ბანკების რეზერვებს, მართავს საბანკო დეპოზიტებს, საპროცენტო განაკვეთების დონესა და სტრუქტურას, მონაწილეობს ღია ბაზარზე, იღებს პასუხისმგებლობას ფულადი მიმოქცევის რეგულირებასა და კონტროლზე, ატარებს ფულად-საკრედიტო პოლიტიკას ქვეყნის შიგნით და ხაზინასთან ერთად ახორციელებს პოლიტიკას ვალუტის კურსის სფეროში და საერთაშორისო საფინანსო ურთიერთობებში. მიუხედავად იმისა, რომ **ფსს**-ის მმართველთა საბჭოს (და მის თავმჯდომარეს) ნიშნავს აშშ-ის პრეზიდენტი, აღნიშნულ სისტემას მინიჭებული აქვს დამოუკიდებლობა პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღებისა და თავის კომპეტენციაში ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელებაში.

ფერმერული მეურნეობა (farm enterprise) – ინდივიდუალური სასოფლო-სამეურნეო საწარმო, რომელიც მეურნეობას ეწევა საკუთარ ან არენდით აღებულ მიწაზე.

ფიზიკური პირი (physical person, individual) – სამართალურთიერთობის მონაწილე.

ფიზიკური საქონელი (physical goods) – რეალური საქონელი, რომელიც, ვადიანი სასაქონლო კონტრაქტის ამსახველი დოკუმენტისაგან განსხვავებით, იძლევა საქონლის მიღების უფლებას.

ფიზიოკრატიზმი (physiocratism) [<ბერძნ. physis ბუნება + kratos ძალაუფლება) – ეკონომიკური მიმართულება, რომელიც აღმოცენდა XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში საფრანგეთში. ფიზიოკრატიზმმა შეცვალა მერკანტილიზმი. ფიზიოკრატები (ფ. კენე, ა. ტიურგო, ვ. მირაბო, გ. ლეტრონი, პ. დიუპონ დე ნემური და სხვ.) სიმდიდრის ერთადერთ წყაროდ სოფლის მეურნეობის, კერძოდ, მიწათმოქმედების განვითარებას მიიჩნევდნენ, ხოლო სამიწათმოქმედო შრომას ერთადერთ მწარმოებლურ შრომად თვლიდნენ. ფიზიოკრატებმა, პირველად ისტორიაში, კვლევის სფერო მიმოქცევიდან მატერიალური წარმოების სფეროში გადაიტანეს. მათი დიდი დამსახურება ის არის, რომ სიმდიდრის წყაროს ეძებდნენ არა მიმოქცევის, არამედ წარმოების სფეროში.

ფილიპსის მრუდი (Phillips curve) – ინფლაციური მოთხოვ-

ნის მოდელში ასახული მრუდი, რომელიც გამოხატავს ურთიერთკავშირს ინფლაციასა და უმუშევრობას შორის; ფუნქცია, რომელიც ახასიათებს და გრაფიკულად გამოხატავს დამოკიდებულებას უმუშევრობის დონის დინამიკასა (აბსცისის ღერძი) და ფასების დონის დინამიკას (ორდინატის ღერძი) შორის. იგი შესაბამისი სტატისტიკური მაჩვენებლების შემაერთებელი წრფეა. ფილიპსის მრუდი ასახავს უმუშევრობისა და ინფლაციის ალტერნატიულ ურთიერთკავშირს: ინფლაციის მაღალ ტემპს უნდა ახლდეს უმუშევრობის დაბალი დონე და, პირიქით. ამ ორ მაჩვენებელს შორის უკუპროპორციული დამოკიდებულების დასაბუთება ცნობილია „ფილიპსის მრუდის“ კონცეფციის სახით და ატარებს ინგლისელი ეკონომისტის, მაკროეკონომიკური თეორიის სფეროში თვალსაჩინო მკვლევრის ა. ვ. ფილიპსის სახელს. ფილიპსის მრუდი გამოხატავს რეალური **მეპ**-ის პოტენციურიდან გადახრას.

პრაქტიკამ ცხადყო, რომ ფილიპსის მრუდის გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ მოკლე პერიოდის სიტუაციის რეგულირებისათვის. გრძელვადიან პერიოდში კი მისი გარე ეფექტი საწინააღმდეგოა: უმუშევრობის მაღალი დონის მიუხედავად, ინფლაცია ღრმავდება, ინფლაციის გადიდებას კი თან ახლავს უმუშევრობის ზრდა.

ფინანსები (finance) – ფინანსური ურთიერთობების და მათი მარეგულირებელი ინსტიტუტების სისტემა, რომელიც დაკავშირებულია ფინანსური რესურსების მიზანდასახულ წარმოქმნასა, განაწილებასა და გემოყენებასთან. მოიცავს, ერთი მხრივ – შინამეურნეობებისა და ფირმების ფინანსებს, მეორე მხრივ – სახელმწიფო ფინანსებს.

ფინანსური კაპიტალი (financial capital) – ლიკვიდური აქტივები, რითაც იგი განსხვავდება მისი ფიზიკური აქტივებისგან. კომპანია შეიძლება ფლობდეს სხვადასხვა სახის ფინანსურ კაპიტალს. ძირითადად განასხვავებენ აქციონერულ და სასესხო ფინანსურ კაპიტალს.

ფინანსური ლიზინგი (financial lease) – მანქანებისა და მოწყობილობების არენდა 10-დან 15 წლამდე ვადით და არენდის პერიოდში მათი სრული ამორტიზაციით.

ფირმა (firm) (იტალ. firma) – ბიზნესის აბსტრაქტული ერთეული, მეწარმეობის ყველაზე ზოგადი სახელწოდება, მისი სი-

დიდის, ორგანიზაციული თუ საკუთრების ფორმის მიუხედავად. არსებობს ფირმის სამი სახე: 1. **ერთპიროვნული;** 2. **პარტნიორული;** 3. **კორპორაციული.** ფირმების უმეტესი ნაწილი შექმნილია ერთპიროვნული საკუთრების საფუძველზე, ხოლო პროდუქციის ძირითად მასას კორპორაციები აწარმოებენ. მაგ., აშშ-ში ერთპიროვნულ ფირმებზე მოდის ფირმების მთელი რაოდენობის 77 %, პარტნიორულზე – 8 %, ხოლო კორპორაციებზე – 15 %, მაშინ როდესაც კორპორაციები ქმნიან მთლიანი ეროვნული პროდუქტის 85 %-ს, ხოლო ერთპიროვნული ფირმები – მხოლოდ 10 %-ს.

ფირმის თეორია (theory of the firm) – მიკროეკონომიკური თეორიის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილი, რომელიც ხსნის ფირმის ქცევას და ახდენს მისი საქმიანობის პროგნოზირებას, განსაკუთრებით ფასწარმოქმნასა და პროდუქციის გამოშვებასთან დაკავშირებით. იგი განიხილავს აგრეთვე ისეთ საკითხებს, როგორიცაა წარმოების ტექნოლოგიის შერჩევა, სარეკლამო საქმიანობა, პროდუქციის განახლება, საინვესტიციო და სადივიდენდო პოლიტიკა და ა.შ.

ფირმის ლიკვიდური სახსრები (liquidity assets) – სახსრები, რომელიც შედგება ნაღდი ფულის, ფასიანი ქაღალდების, ბანკებში ანგარიშზე არსებული რესურსებისა და სასაქონლო-მატერიალური მარაგის ზოგიერთი ელემენტისაგან.

ფისკალური გადასახადი (fiscal tax) – საბაჟო გადასახადი, დადგენილი უმთავრესად სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების შევსების მიზნით; როგორც წესი, იბეგრება ის სამომხმარებლო საქონელი, რომელსაც მოცემულ ქვეყანაში არ აწარმოებენ.

ფისკალური პოლიტიკა (fiscal policy) – საბიუჯეტო-საგადასახადო პოლიტიკა, რომელიც ითვალისწინებს გადასახადებითა და სახელმწიფო ხარჯებით ეკონომიკური აქტიურობის დონის რეგულირებას. თუ უმუშევრობის დონე დაუშვებლად მაღალია, უნდა შემცირდეს საშემოსავლო გადასახადი ერთობლივი მოთხოვნის სტიმულირებისათვის. ეკონომიკური აქტიურობა დამოკიდებულია გადასახადების ოდენობასა და მულტიპლიკატორზე. ეკონომიკური აქტიურობის დონე იზრდება სიდიდით, რომელიც ტოლია ხარჯების ცვლილება გამრავლებული მულტიპლიკატორზე. რაც შეეხება სახელმწიფო ხარჯებს, იგი არ უნდა აღემატებოდეს მშპ-ის 40 %-ს (მ.

ფრიდმენი). თუ სახელმწიფო ხარჯები დაუსაბუთებლად იზრდება, მაშინ იგი დესტაბილიზაციის ფაქტორად იქცევა.

ფიუჩერული გარიგება (futures) – გარიგების სახე საქონლის ან საფონდო ბირჟაზე, გულისხმობს საქონლის ან ფასიანი ქაღალდების წინასწარ შესყიდვას. ფიუჩერული გარიგების პირობა ითვალისწინებს საქონლის (ფასიანი ქაღალდების) რეალიზაციას კონტრაქტში მითითებული ფასით გარიგების დადებიდან განსაზღვრული ვადის გასვლის შემდეგ.

ფიქსირება (fixation) [<ლათ. fixus მყარი, მტკიცე, უცვლელი] – დადგენა, განსაზღვრა ფასის, კურსის, განაკვეთის და ა.შ.

ფიქსირებული (fixed) – წინასწარ განსაზღვრული ფასი, კურსი (ასევე, განაკვეთი და ა.შ), რომელიც ხელშეკრულებით დათქმულ ვადაში არ იცვლება.

ფიქსირებული გაცვლითი კურსი (fixed exchange rate) – სისტემა, რომლის დროსაც ეროვნული ვალუტის თანაფარდობა უცხოურთან ოფიციალურად დადგენილი და უცვლელია.

ფიქტიური კაპიტალი (fictitious capital) – კაპიტალი (აქციები, ობლიგაციები და ა.შ.), რომელიც, რეალური კაპიტალისაგან (ფულის ან მოწყობილობის) განსხვავებით, გულისხმობს მხოლოდ შემოსავლის მიღების უფლებას.

ფიშერი ირვინგ (1867–1947) (Fisher Irving) – გამოჩენილი ამერიკელი ეკონომისტი, რომელსაც შუმპეტერმა 1948 წელს უდიდესი მეცნიერ–ეკონომისტი უწოდა. მან სამეცნიერო საქმიანობა დაიწყო როგორც მათემატიკოსმა, შემდეგ გადაერთო ეკონომიკურ თეორიაზე. ის იყო ერთ–ერთი ფუძემდებელი ეკონომეტრიკული საზოგადოების შექმნისა და გახდა მისი პირველი პრეზიდენტი 1930 წელს. მისი ნაშრომები გამოირჩევა მეცნიერული კვლევის შედეგების პრაქტიკაში გამოყენების გზების ძიებით. ფიშერის აზრით, **თეორია სასარგებლოა მხოლოდ მაშინ, როდესაც იგი გამოყენებითი მნიშვნელობისაა.** მან დიდი წვლილი შეიტანა კაპიტალის, სარგებლისა და ფულის თეორიების კვლევის სფეროში. ფიშერის ცნობილი ნაშრომებია: „კაპიტალისა და შემოსავლის ბუნება“ (1906), „ფულის მსყიდველობითი უნარი“ (1911), „სარგებლის თეორია“ (1930) და ა.შ.

ფიშერი აღიარებულია თანამედროვე ფულის რაოდენობრივი თეორიის ფუძემდებლად. მათემატიკური მეთოდის მოშველიებით იგი იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ

ფულის ღირებულება მისი რაოდენობის უკუპროპორციულია, ხოლო საქონლის ფასები – მიმოქცევაში არსებული ფულის პირდაპირპროპორციული. მან გამოიკვლია ურთიერთდამოკიდებულება ფულის მასასა და საქონლის ფასების დონეს შორის. ცნობილია ფიშერის გაცვლის ფორმულა, რომელიც ასახავს საქონლის შესაძენად გადახდილი ფულის რაოდენობასა და გაყიდული საქონლის ფასებს შორის ტოლობას:

$$MV=EPQ,$$

სადაც, M ფულის საშუალო რაოდენობაა, რომელიც მიმოიქცევა წლის განმავლობაში, V – ფულის ბრუნვის საშუალო რიცხვი, E – ფულის ის რაოდენობა, რომელიც დახარჯულია მოცემულ საზოგადოებაში საქონლის შესაძენად განსაზღვრულ წელს, P – ცალკეული საქონლის საშუალო გასაყიდი ფასი, Q – ყველა გაყიდული საქონლის რაოდენობა.

ფიშერის განტოლება (Fisher equation) – განტოლება, რომელიც გვიჩვენებს, რომ სარგებლის ნომინალური განაკვეთი შეიძლება შეიცვალოს სარგებლის რეალური განაკვეთისა და ინფლაციის ტემპის ცვლილების საფუძველზე. ფორმულით გამოისახება ასე: **i = r + n,** სადაც **i** სარგებლის ნომინალური განაკვეთია, **r** – სარგებლის რეალური განაკვეთი, ხოლო **n** – ინფლაციის ტემპი. ატარებს ამერიკელი ეკონომისტის ირვინგ ფიშერის სახელს. ფიშერის განტოლების თანახმად, ინფლაციის ტემპის 1%-ით გაზრდა იწვევს სარგებლის ნომინალური განაკვეთის გადიდებას 1%-ით. ინფლაციის ტემპსა და სარგებლის ნომინალურ განაკვეთს შორის ამ თანაფარდობას ფიშერის ეფექტი ეწოდება.

ფიშერის ეფექტი (Fisher's effect) – სარგებლის ნომინალური განაკვეთის ცვლილება ინფლაციის ტემპის ცვლილების შესაბამისად, თანაფარდობით „ერთი ერთთან“.

ფლობადი შემოსავალი (disposable income) – შემოსავალი, რომელსაც ფლობენ ეკონომიკური სუბიექტები და იყენებენ ხარჯებისა და დანაზოგებისათვის. განისაზღვრება როგორც სხვაობა შემოსავლებსა და პირდაპირ გადასახადებს შორის.

ფობ-ი ("Free on Board"-FOB „თავისუფლად გემზე“) – საქონლის გაყიდვის საბაზისო პირობა საზღვაო გადაზიდვისას საერთაშორისო ვაჭრობაში, რომლის მიხედვითაც ექსპორტიორი ვალდებულია, თავისი ხარჯით დრო-

ულად გადაიტანოს საქონელი იმპორტიორის მიერ დაფრახტულ გემზე და გადასცეს მას კონოსამენტი. საქონლის დაზღვევა იმპორტიორის ვალდებულებებში შედის.

ფორვარდი (forward) – ანგარიშსწორება სავალუტო ან სხვა სახის გარიგებისას ხელშეკრულების დადებიდან 1–3 და მეტი თვის შემდეგ, ხელშეკრულების დადებისას დათქმული (პროგნოზებზე დაფუძნებული) კურსის მიხედვით.

ფორვარდული ბაზარი (forward market) – ნებისმიერი გარიგება, დაკავშირებული საქონლის ან ფასიანი ქაღალდების ყიდვა–გაყიდვასთან კონტრაქტით შეთანხმებული ფასით განსაზღვრული დროისთვის მომავალში.

ფორვარდული ვალუტის ბაზარი (forward exchange market) – ბაზარი, სადაც უცხოური ვალუტის ყიდვა–გაყიდვა ხდება მოცემულ მომენტში არსებული კურსით, ხოლო ამ ვალუტის მიწოდება – მომავალში დადგენილი თარიღის მიხედვით.

ფორფეიტინგი (forfeiting) – საგარეო ვაჭრობის (ექსპორტის) დაკრედიტება მსხვილი ბანკების ან საფინანსო კომპანიების მიერ ექსპორტიორისაგან გადასაპირებელი თამასუქის ან სხვა საგადასახადო ვალდებულებების ყიდვის გზით რეგრესის უფლების გარეშე, ე.ი. თამასუქის მყიდველი თავის თავზე იღებს საკრედიტო რისკს (გადაუხდელობის მთელ რისკს) და არ შეუძლია პრეტენზია წარუდგინოს თამასუქის ადრინდელ მფლობელს.

ფორფეიტორი (forfeitor) – ბანკი ან საფინანსო კომპანია, რომელიც ექსპორტიორისაგან ყიდულობს გადასაპირებელ თამასუქს გარკვეული დისკონტით.

ფრანკო (free, franco) [<იტალ. franco] – საქონლის მიწოდების საბაზისო პირობა ვაჭრობაში. ხელშეკრულების თანახმად, გამყიდველი მყიდველს ათავისუფლებს ტრანსპორტირების ხარჯებისაგან გზის გარკვეულ მონაკვეთზე.

ფრანშიზა (franchise) [<ფრანგ. franchise შეღავათი, უპირატესობა] – სადაზღვევო ხელშეკრულების პირობა. ითვალისწინებს დამზღვევის განთავისუფლებას ზარალის ანაზღაურებისაგან, რომელიც განსაზღვრულ სიდიდეს არ აღემატება.

ფრანჩაიზერი (franchisor) – მსხვილი მეთაური კომპანია, რომელიც მცირე საწარმოს – ფირმა–ოპერატორს აძლევს ლიცენზიას საქონლისა და მომსახურების წარმოებისა და რეალიზაციის დროს საკუთარი სა-

ვაჭრო მარკებით სარგებლობისათვის.

ფრანჩაიზინგი (franchise) – სახელშეკრულებო ურთიერთობათა სისტემა, რომლის საფუძველზეც მსხვილი ცნობილი ფირმა განსაკუთრებული უფლებამოსილებით აღჭურავს მცირე, დამოუკიდებლად მოქმედ ან ახალშექმნილ საწარმოს, რაც კონკრეტულ გამოხატულებას პოვებს გარკვეული სახის საქონლისა და მომსახურების წარმოებისა და რეალიზაციის დროს სავაჭრო მარკებით სარგებლობის უფლების მინიჭებაში. სახელშეკრულებო ურთიერთობა მათ შორის აგებულია შემდეგნაირად: მეთაური კომპანია საწარმოო ოპერატორისაგან მოითხოვს ერთდროულ თავდაპირველ გასამრჯელოს ბაზარზე მისი სახელით მოქმედების უფლებისათვის. რაც შეეხება კაპიტალდაბანდებას, იგი ხორციელდება როგორც მეთაური კომპანიის მიერ ძირითადი კაპიტალის ფირმა-ოპერატორისთვის არენდით გადაცემის გზით, ისე ამ უკანასკნელის საკუთარი ან ნასესხები საშუალებით. მეთაურ კომპანიას შეუძლია წვრილ მეწარმეს მისცეს კრედიტი 2–3 წლის ვადით, აიღოს მისთვის სესხი ბანკში ან იყოს მისი თავდები სესხის აღებისას. გარდა ამისა, ფრანჩაიზერი სახელშეკრულებო ურთიერთობაში შესულ საწარმოებს უწევს საბუღალტრო და სტატისტიკურ დახმარებას, აძლევს რეკომენდაციებს სავაჭრო ოპერაციების წარმოებასთან დაკავშირებით, ორგანიზაციას უწევს კადრების მომზადებას და სხვ. თავის მხრივ, ფირმა-ოპერატორებს ეკისრებათ პასუხისმგებლობა მათ მიერ წარმოებული საქონლისა და მომსახურების ხარისხისათვის, სავაჭრო მარკის რეპუტაციისათვის და ა.შ.

ფრახტი (freight) [გერმ. Fracht] – 1. ქირა, რომელსაც ტრანსპორტის მფლობელს უხდიან წყალსავალი ტვირთის გადაზიდვისათვის; ფრახტის ანაზღაურებისა და ოდენობის წესი დგინდება მხარეთა შეთანხმებით (საფრახტო ხელშეკრულების გზით); 2. დაფრახტულ (დაქირავებულ) გემზე გადასაზიდი ტვირთი, აგრეთვე თვით ასეთი გადაზიდვა.

ფრიდმენი მილტონ (1912 – 2006) (Friedman Milton) – ჩიკაგოს სკოლის მთავარი წარმომადგენელი, ნობელის პრემიის ლაურეატი ეკონომიკის დარგში (1976). იგი თანამედროვეობის ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი ეკონომისტი იყო. ამერიკის ეკონომიკური ასოციაციის პრეზიდენტად აირჩიეს 1967 წელს.

მისი ძირითადი ნაშრომებია: „დაბეგვრა ინფლაციის ალაგმვის მიზნით“ (1943), „ნარკვევები პოზიტიურ ეკონომიკაში“ (1953), „სამომხმარებლო ფუნქციის თეორია“ (1957), „ფასების თეორია“ (1962), „შეერთებული შტატების მონეტარული ისტორია 1867–1960 წლები“ (1963), „ინფლაციის მიზეზები და შედეგები“ (1963) და სხვ.

ფრიდმენი ადამიანისეული კაპიტალის კონცეფციის შემუშავების პიონერია, ხოლო მისმა „სამომხმარებლო ფუნქციის თეორიამ“ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა პერმანენტული შემოსავლის ჰიპოთეზის ფორმულირებაში. პოზიტიური ეკონომიკის მეთოდოლოგიური დასაბუთებით, უმუშევრობის ბუნებრივი დონის ფორმულირებით, ეკონომიკაში ფულადი ფაქტორების ახლებური გააზრებით ფრიდმენი დაუპირისპირდა კეინზიანელობას და მკაცრად გააკრიტიკა იგი სტაბილიზაციის პოლიტიკაში. მაშინ, როდესაც კეინზიანური ეკონომიკა თავის გამარჯვებას ზეიმობდა, მ. ფრიდმენი და მონეტარული სკოლის სხვა წარმომადგენლები ანგრევდნენ მის საფუძვლებს.

ანა შვარცთან ერთად, ფრიდმენმა დაწერა „აშშ-ის ფულადი მიმოქცევის ისტორია“, რომელმაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ფულის რაოდენობრივი თეორიის განვითარებასა და ეკონომიკური სისტემის სტაბილურობის კეინზიანამდელი რწმენის გამოცოცხლებაში. ფიშერის განტოლებაში ისეთი ცვლადების ჩართვით, როგორიცაა სიმდიდრე, სარგებლის განაკვეთი და მოსალოდნელი ინფლაციის ტემპი, ფრიდმენმა განავითარა მონეტარული მიმართულება მაკროეკონომიკაში. ფრიდმენის მიმდევართა შორის გამოირჩევიან მონეტარიზმის ისეთი ცნობილი წარმომადგენლები, როგორებიც არიან თ. შულცი, ჯ. სტიგლერი და სხვები.

მონეტარისტები ეკონომიკურ განვითარებაში გადამწყვეტ მნიშვნელობას ფულად სფეროს ანიჭებენ და მოითხოვენ ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის ყველა ფორმის მკვეთრ შეზღუდვას. ფრიდმენისა და საერთოდ, „ჩიკაგოს სკოლის“ თეორიაზე მორგებული ეკონომიკური პოლიტიკა ითვალისწინებდა მაკროეკონომიკური რეგულირების შესუსტებასა და საბაზრო ძალების გაძლიერებას, სახელმწიფო სოციალური ხარჯების შემცირებას (სოციალური პროგრამების შეკვეცის, სოციალურად დაუცველი ფენებისათვის დახმარების შემცირების, ხელფასის მინიმალური განაკვეთის „გაყინვის“ გზით), პროფკავშირების შესუსტებასა და ა.შ.

მილთონ ფრიდმენის მონეტარული თეორიის ნაკლოვანებები ბოლო პერიოდში აისახა მსოფლიო ეკონომიკურ განვითარებაში. გლობალური ფინანსური კრიზისის წარმოშობის ერთ-ერთ მთავარ მიზეზად მაკროეკონომიკური რეგულირების მკვეთრ შეზღუდვასა და საბიუჯეტო-საგადასახადო რეგულირების უკანა პლანზე გადაწევაში ხედავენ. ქვეყნის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკაში საკრედიტო რეგულირების შესუსტებამ, თვითდინებაზე მიშვებამ და წინა პლანზე ფულის ფენომენის წამოწევამ გზა გაუხსნა ვირტუალურ ეკონომიკას და მსოფლიოს ფინანსური კრიზისისკენ უბიძგა. ამაში ფრიდმენის მონეტარული პოლიტიკის ფართომასშტაბიანმა და უპირობო გამოყენებამ უდიდესი როლი შეასრულა.

მსოფლიო ფინანსური კრიზისი მეტ-ნაკლები ზომით აისახა ნებისმიერ ქვეყანაში, რაც, პირველ ყოვლისა, ეკონომიკური ზრდის ტემპების შემცირებასა და ერთობლივი მოთხოვნის დაცემაში გამოიხატა. ასეთ სიტუაციაში საკმაოდ ლოგიკურად, წინა პლანზე ისევ კეინზიანური თეორიის პოსტულატებმა წამოიწია. ეს გამოიხატა ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის გააქტიურებაში, სახელმწიფო სოციალური ხარჯების გაზრდასა და გადასახადების შემცირებაში, ბიზნესის ფინანსურ მხარდაჭერასა და ა.შ.

„ფრირაიდერის" პრობლემა ("free rider's" problem) – პრობლემა, რომელიც უკავშირდება შემდეგ სიტუაციას: ხშირად ადამიანი სარგებლობს ისეთი პროდუქტით, რომლის წარმოებისთვისაც მას არავითარი ხარჯები არ გაუღია. ეს პროდუქტი მიეკუთვნება „წმინდა საზოგადოებრივ საქონელს", რომელიც ყველა მომხმარებლისათვის თანაბრად ხელმისაწვდომია. მაგ., შუქნიშანი, რომელიც არეგულირებს მგზავრებისა და მანქანების მოძრაობას, მწერების წინააღმდეგ მიღებული ზომები და ა.შ. ყოველივე ამით საზოგადოებას სახელმწიფო უზრუნველყოფს, დაფინანსება კი ხდება გადასახადების აკრეფის გზით.

ფრიტრედერობა (free trade) – თავისუფალი ვაჭრობის პოლიტიკა. ითვალისწინებს საბაჟო შეზღუდვების გაუქმებასა და თავისუფალ ვაჭრობაზე გადასვლას. საპირისპიროა – პროტექციონიზმი.

ფრიქციული უმუშევრობა (frictional unemployment) – დროებითი ნებაყოფლობითი დაუსაქმებლობა, რაც დაკავშირებულია ერთი სამუშაოდან მეორეზე გადასვლასთან, ან კიდევ, დრო-

ებითი სამუშაოდან დათხოვნასთან.

ტრადიციულად განიხილება როგორც „უმუშევრობა სამუშაოს ძებნის დროს“ და იმ ვაკანსიების ტოლია, რომელიც არსებობს შრომის ბაზარზე მოცემულ პროფესიებში. იმისთვის, რომ მუშაკმა „იპოვოს“ თავისი სამუშაო, საჭიროა დრო, ამიტომ უმუშევრობა და შეუვსებელი ვაკანსიები ყოველთვის არსებობს ერთდროულად. უკანასკნელ პერიოდში ფრიქციული უმუშევრობის ფორმებად განიხილება სპეკულაციური და მოლოდინის უმუშევრობა.

სპეკულაციური უმუშევრობა წარმოიქმნება რეალური ხელფასის დროებითი დაცემის შედეგად. ასეთ სიტუაციაში ზოგიერთი მუშაკი, ელოდება რა შრომის ანაზღაურების უფრო მაღალ განაკვეთს, ამცირებს თავის სამუშაო დროის მიწოდებას. ეს მოვლენა განიხილება როგორც პასუხი რეალური ხელფასის დროებით შემცირებაზე.

მოლოდინის უმუშევრობა წარმოიქმნება მაშინ, როდესაც სამუშაოს ხასიათი ან შრომის ხელშეკრულების ფორმა აიძულებს მუშაკს უარი თქვას შემოთავაზებულ სამუშაოზე სხვა, უფრო მაღალანაზღაურებადი სამუშაოს მიღების გამო, რომელზედაც მოწყობა მას შეუძლია უფრო მოგვიანებით.

ფრიში რაგნარ (1895-1973) (Frisch Ragnar) – ნორვეგიელი ეკონომისტი, ეკონომიკის დარგში ნობელის პრემიის პირველი ლაურეატი (1969) (ი. ტინბერგენთან ერთად) ეკონომიკურ ანალიზში მათემატიკური მეთოდების გამოყენებისათვის. ეკონომეტრიკული საზოგადოების ერთ-ერთი დამაარსებელი. ცნობილია მის მიერ 30-იან წლებში შექმნილი ეკონომიკური ციკლის დინამიკური მოდელი. ეკონომიკური პოლიტიკის სფეროში ფრიშმა შეიმუშავა ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა, მათემატიკური პროგრამირების მოდელები და ა.შ. მისი ძირითადი ნაშრომებია: „წარმოების თეორია“ (1965), „მაქსიმუმი და მინიმუმი“ (1966) და სხვ.

ფულადი აგრეგატი (monetary aggregate) – ეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს ფულადი მასის მოცულობასა და სტრუქტურას. იხ.: ფული 1 (M1); ფული 2 (M2); ფული 3 (M3); ფული 4 (M4).

ფულადი ბაზა (monetary base, high-powered money) – ნაღდი ფულის რაოდენობა მიმოქცევაში, რომელიც მოიცავს საწარმოთა სალაროებში არსებულ ფულს პლუს კომერციული ბანკების რეზერვებს ცენტრალურ ბანკში.

ფულადი მულტიპლიკატორი (money multiplier) – ერ-

თობლივი ფულადი მასის თანაფარდობა საბანკო სისტემის ერთობლივ რეზერვებთან. განსაზღვრავს ორი მაჩვენებელი: 1. მიმოქცევაში არსებული ფულის რაოდენობის შეფარდება დეპოზიტების ჯამთან; 2. შეჯამებული საბანკო რეზერვების შეფარდება დეპოზიტების ჯამთან.

ფულადი პოლიტიკა (monetary policy) – სახელმწიფოს მიერ ფულის ერთობლივ მიწოდებაში ცვლილებების გატარების პოლიტიკა. ფულის, როგორც ეკონომიკური ურთიერთობების ერთერთი ყველაზე „მგრძნობიარე" ელემენტის, მიმოქცევის ეფექტიან რეგულირებასა და ბაზრის ფუნქციონირებისათვის ნორმალური პირობების შექმნას ემსახურება ქვეყნის ფულადი პოლიტიკა. აქედან გამომდინარე, იგი ეკონომიკური კონიუნქტურის მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტია, რომლის სწორად წარმართვით ქვეყნის მაკროეკონომიკურ რეგულირებაში შესაძლებელია შემდეგი ძირითადი ამოცანების გადაჭრა: ფულზე მოთხოვნა-მიწოდების დაბალანსება, ფულის ბაზარზე წონასწორობის შენარჩუნება, მიმოქცევის სფეროში ფულადი მასის რეგულირება და კონტროლი, ეროვნული ვალუტის კურსისა და ეკონომიკური ციკლის რეგულირება, ინფლაციის დონის მინიმიზაცია, ინვესტირების სტიმულირება და ა.შ. ამ ამოცანების რეალიზაციის გარეშე ფულადი პოლიტიკა მოწყვეტილია ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესებს და ეკონომიკის დესტაბილიზაციის ფაქტორად იქცევა.

ფულადი რეფორმა (monetary reform) – სახელმწიფო საკანონმდებლო აქტი, მიმართული ქვეყნის ფულადი სისტემის განმტკიცებისაკენ. ფულადი რეფორმის საფუძველზე მიმოქცევიდან იღებენ გაუფასურებულ ქაღალდის ფულს, გამოიცემა ახალი, ანუ არსებული ფულის ნიშნები იცვლება ახალი ფულის ნიშნებით, მისი ნომინალური ღირებულების შენარჩუნებით, ხორციელდება ერთი ფულადი სისტემის მეორეზე გადასვლა და ა.შ.

ფულადი სისტემა (monetary system) – სახელმწიფოს მიერ დადგენილი ქვეყნის ფულადი მიმოქცევის ორგანიზაციის ფორმა. სახელმწიფო განსაზღვრავს ფულად ერთეულს, ფასების მასშტაბს, მიმოქცევაში ფულადი ნიშნების სახეებს და მათი ემისიის წესს, ფულის უზრუნველყოფის ხასიათს, უნაღდო საგადასახადო ბრუნვის ფორმებს, ეროვნული ვალუტის კურსს.

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა (monetary policy) – ეკო-

ნომიკური პოლიტიკის ნაწილი, რომელსაც ახორციელებს ცენტრალური ბანკი ფულად სისტემაზე კონტროლის გზით მისი ისეთი მახასიათებლებით, როგორიცაა ფულადი მასის მოცულობა, საპროცენტო განაკვეთის დონე და სტრუქტურა, აგრეთვე სხვა მაჩვენებლები, რომლებიც გავლენას ახდენენ კრედიტის ხელმისაწვდომობაზე და მიმართულია ისეთი უმნიშვნელოვანესი მიზნების მიღწევისაკენ, როგორიცაა დასაქმებისა და ფასების სტაბილიზაცია, ეკონომიკური ზრდა, საგარეო გადასახდელების ბალანსირება და ა.შ. ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ინსტრუმენტებია, პირველ რიგში, ბანკთაშორისი კრედიტის განაკვეთი, სავალდებულო სარეზერვო მოთხოვნები, ოპერაციები ღია ბაზარზე.

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ავ-კარგიანობაზე, იმაზე თუ რამდენად არის იგი მისადაგებული ეროვნული ეკონომიკის განვითარებასთან და, აქედან გამომდინარე, როგორ ასრულებს თავის ამოცანებს, ბევრადაა დამოკიდებული ეკონომიკური წესრიგის დამყარება ქვეყანაში. ამ თვალსაზრისით, ოპტიმალური შეხამების მიღწევის მეტად რთული პრობლემის გადაჭრა სახელმწიფოს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფუნქციაა.

ფულზე ერთობლივი მოთხოვნა (aggregate demand for money) – მოთხოვნა, რომელიც განპირობებულია საქმიან გარიგებებში ფულის გამოყენებით (ტრანზაქციული მოთხოვნა) და მოთხოვნა, რომელიც განპირობებულია ფულის დაზოგვით, სიმდიდრის დაგროვების სურვილით, ანუ სხვადასხვა ფინანსური სახსრების შესაძენად ფულის გამოყენებით (სპეკულაციური მოთხოვნა).

ფულზე რეალური მოთხოვნა (real money demand) – განისაზღვრება ნომინალური ფულადი მასის შეფარდებით ფასების დონესთან. ფულზე რეალური მოთხოვნის მოცულობის დინამიკას საფუძვლად უდევს სამი ფაქტორი: ა) რეალური შემოსავლების ცვლილება; ბ) ფულის შენახვის ალტერნატიული ხარჯების სიდიდის ცვლილება; გ) ფინანსური ახალშემონაღებები და ცვლილებები რეგულატორებში (მაგ., საკრედიტო ბარათები).

ფული (money) – აქტივების ერთობლიობა, გამოყენებული გარიგებათა დასადებად; აბსოლუტურად ლიკვიდური სახსარი, საყოველთაო ეკვივალენტი, რომელზედაც ხდება ყველა სხვა საქონლის გაცვლა;

ფული 1 (M1) (narrow money) – „ფული ვიწრო გაგებით“ – ფულა-

დი აგრეგატი, რომელშიც შედის მიმოქცევაში არსებული ნაღდი ფული პლუს ანაბრები მოკითხვამდე, საგზაო ჩეკები და სხვა ანგარიშები; ფულის ის ერთობლივი რაოდენობა, რომელიც გამოიყენება მიმოქცევის საშუალებად და მომსახურებას უწევს მიმდინარე საგადასახდელო ბრუნვას.

ფული 2 (M2) (money 2) – ფულადი აგრეგატი, რომელშიც შედის M1 პლუს წვრილი ვადიანი ანაბრები (არასაჩეკო შემნახველი და მოკლევადიანი დეპოზიტები).

ფული 3 (M3) (broad money) – „ფული ფართო გაგებით" – ფულადი აგრეგატი, რომელშიც შედის M2 პლუს გრძელვადიანი ანაბრები, აგრეთვე ლიკვიდური ფასიანი ქაღალდები (ობლიგაციები, სერტიფიკატები, სახაზინო ვალდებულებები) და საბიუჯეტო, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების ანგარიშებზე არსებული თანხა, ბიუჯეტის (სახელმწიფო და ადგილობრივი) სახსრები, კაპიტალდაბანდებათა დაფინანსებისათვის გამოყოფილი სახსრები.

ფული 4 (M4) (money 4) – ერთობლივ ფულად მასას – M3-ს პლუს ბანკებში შენახული არაფულადი ლიკვიდური სახსრები.

ფულის ბრუნვის სიჩქარე (velocity) – უკუპროპორციულ დამოკიდებულებაშია ეკონომიკის განვითარების დონესა და ტემპებთან. რაც უფრო მაღალია ფულის ბრუნვის სიჩქარე, მით ნაკლები ფულის მასაა საჭირო მშპ-ის მომსახურებისათვის. წარმოების დაბალი დონის პირობებში ფული სწრაფად ბრუნავს მიმოქცევაში, რაც ფასების ზრდის შედეგია: მიმოქცევაში გაშვებული ფულადი მასის სიდიდე ითვლება ფასების სტაბილიზაციის მადომინირებელ ფაქტორად.

საქართველოში ფულის ბრუნვის სიჩქარე, 2007 წლის მონაცემებით, 11-12-ის ფარგლებში იყო, რაც ეკონომიკის დაბალ დონეზე მიუთითებს (თუმცა 2003 წელს 16,3 იყო). შედარებისთვის, ეს მაჩვენებელი განვითარებულ ქვეყნებში 1-დან 2,5-ის ფარგლებშია, რუსეთში 8-მდე, ხოლო უკრაინაში 10-მდეა.

ფულის ენდოგენური მიწოდება (endogenous money) – სიტუაცია, მოლის დროსაც მიწოდების დონე განისაზღვრება ისეთი შინაგანი ფაქტორებით, როგორიცაა სარგებლის განაკვეთი და საქმიანი აქტიურობის დონე. ასეთ შემთხვევაში ცენტრალური ბანკი არავითარ შეზღუდვებს არ აწესებს, მხოლოდ ახორციელებს იმას, რასაც მოითხოვს ბაზარი.

ფულის ერთობლივი მიწოდება (aggregate money supply, money stock) – ფულის ის რაოდენობა, რომელიც მომსახურებას უწევს მთელ ეკონომიკას მოცემულ მომენტში. მოიცავს მიმოქცევაში არსებულ ბანკნოტებს, მონეტებს, მოსახლეობის საბანკო დეპოზიტებს და სხვა ფასიან ქაღალდებს.

ფულის თეორიები (theories of money) – მსოფლიო ეკონომიკურ ისტორიაში ძირითადად ცნობილია მეტალისტური, ნომინალისტური, რაოდენობრივი, კეინზიანური და მონეტარული თეორიები.

მეტალისტური თეორია (სტაფორდი, მენი, ნორსი, კნისი, ლასბურგი, ლექსისი და ა.შ.) ფულს აიგივებს კეთილშობილ ლითონებთან და მათ მიაწერს ფულის თვისებებს. მისმა მოდიფიცირებულმა ფორმამ, ნეომეტალიზმის სახით, XX საუკუნის 50–60-იან წლებში იჩინა თავი, როდესაც რიგი ეკონომისტებისა, როგორიც იყვნენ ჯ. რუეფი (საფრანგეთი), მ. ჰეილპერინი (აშშ) და სხვები გამოვიდნენ ოქროს სტანდარტის აღდგენის იდეით. ისინი, ძველი მეტალისტური თეორიისგან განსხვავებით, აღიარებდნენ ქაღალდის ფულისა და დაუხურდავებელი ბანკნოტების გამოყენების აუცილებლობას, მაგრამ მოითხოვდნენ ბანკნოტების ოქროზე თავისუფალ გადახურდავებას.

ნომინალისტური თეორია, რომლის ფუძემდებელი არიან ინგლისელი ფილოსოფოსი ჯ. ბერკლი და შოტლანდიელი ეკონომისტი ჯ. სტიუარტი, ფულს წმინდა საანგარიშო ერთეულად მიიჩნევს და მის ფუნქციებს მხოლოდ ქაღალდის ფულის ფუნქციებით ფარგლავს. გერმანელი ეკონომისტი გ. კნაპი თავის ნაშრომში – „ფულის სახელმწიფო თეორია“ (1905) – განავითარებს აზრს იმის შესახებ, რომ ქაღალდის ფულს არავითარი კავშირი არა აქვს ოქროსთან და იგი ფულის უმაღლესი ფორმაა. კნაპის იდეები შემდეგ განავითარეს ჯ. კეინზმა, პ. სამუელსონმა, ტ. კრამპმა, ჯ. ჰოუტრიმ და სხვებმა.

ფულის რაოდენობრივი თეორია XVIII საუკუნეში წამოაყენეს ფრანგმა შ. მონტესკიემ და ინგლისელმა დ. იუმმა, ხოლო XIX საუკუნის დასაწყისში – დ. რიკარდომ. იგი ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული თეორიაა, რომლის მიხედვით საქონლის ფასები და ფულის ღირებულება განისაზღვრება მიმოქცევაში არსებული ფულის რაოდენობით. ამასთან, საქონლის ფასები პირდაპირპროპორციულ, ხოლო ფულის ღირებულება უკუპროპორციულ დამოკიდებულე-

ბაშია ფულის რაოდენობასთან. დ. იუმის მტკიცებით, მიმოქცევაში ფულის რაოდენობის დაუსაბუთებელი მატება არ ნიშნავს ქვეყნის სიმდიდრის ზრდას, იგი ხელს უწყობს მხოლოდ საქონლის ფასების ზრდას.

ფულის რაოდენობრივი თეორიის შემდგომი განვითარება ცნობილი ამერიკელი ეკონომისტის ირვინგ ფიშერის სახელთანაა დაკავშირებული. თავის ნაშრომში „ფულის მსყიდველობითი უნარი“ (1911) იგი იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ ფულის ღირებულება მისი რაოდენობის უკუპროპორციულია, ხოლო საქონლის ფასები – მიმოქცევაში არსებული ფულის პირდაპირპროპორციული. ეკონომეტრიკული აპარატის გამოყენებით შექმნილი ფიშერის გაცვლის ფორმულა ასახავს ტოლობას საქონლის შესაძენად გადახდილი ფულის რაოდენობასა და გაყიდული საქონლის ფასების ჯამს შორის.

ამრიგად, ფულის რაოდენობრივი თეორია ფულსა და საქონელს შორის კავშირს მიმოქცევის სფეროს პოზიციებიდან განიხილავს და უარყოფს წარმოების სფეროში მიმდინარე პროცესებს, რომელსაც ძირითადად შრომის ბაზარზე ჩამოყალიბებული პირობებით განსაზღვრავს. ამ თეორიის მომხრეა აგრეთვე კემბრიჯის სკოლის წარმომადგენელი ა. პიგუ.

ფულის ერთ-ერთი თეორია ჯონ მეინარდ კეინზის სახელთანაა დაკავშირებული და **ფულის კეინზიანური თეორიის** სახელწოდებითაა ცნობილი.

კეინზის პირველი ნაშრომები ფულის პრობლემებს ეძღვნებოდა. 1913 წელს (ინდოეთში მოგზაურობის შემდეგ) მან გამოაქვეყნა წიგნი „თანამედროვე ინდოეთი და ფინანსები“, 1923 წელს – „ფულადი რეფორმა“ და „მოსაზრებები ფრანკის შესახებ“. 1930 წელს ჯ. მ. კეინზმა გამოსცა ფუნდამენტური ნაშრომი „ტრაქტატი ფულის შესახებ“, ხოლო 1936 წელს მსოფლიოში გახმაურებული წიგნი, XX საუკუნის ეკონომიკური მეცნიერების შედევრი – „დასაქმების, სარგებლისა და ფულის ზოგადი თეორია“.

კეინზის მოძღვრება ფულის შესახებ ფულის რაოდენობრივი თეორიის მოდიფიცირებული ვარიანტია, რომლის მიხედვით, მიმოქცევაში არსებული ფულადი მასა, განსხვავებული ფასებით, იყოფა ორ ნაკადად: სამომხმარებლო დოვლათისა და საინვესტიციო დოვლათის მოძრაობის მომსახურე ნაკადებად, რომელთა ფასების დონე ერთმანეთზე არ არის დამოკიდე-

ბული. კეინზის აზრით, სანამ არსებობს უმუშევრობა, დასაქმება იცვლება იმ პროპორციით, რა პროპორციითაც ფულის რაოდენობა, ხოლო თუ სრულია დასაქმება, მაშინ ფასები იცვლება იმ პროპორციით, როგორითაც ფულის რაოდენობა.

კეინზი ფულს განიხილავდა როგორც ლიკვიდურ ქონებას. იგი სასესხო სარგებელსა და მის ნორმას უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა ქვეყნის ეკონომიკაში. კეინზი სარგებლის ნორმას განიხილავდა როგორც ინვესტიციების მოცულობის განსაზღვრის ერთ-ერთ გადამწყვეტ ფაქტორს.

ფულად-საკრედიტო რეგულირების თეორიაში კეინზი უმუშევრობის მიზეზებს ფულად-საკრედიტო ფაქტორებს უკავშირებდა. მისი აზრით, **არასრული დასაქმების მიზეზი არასაკმაო ეფექტიანი მოთხოვნაა**, რაც ძირითადად განპირობებულია ინვესტიციების უკმარისობით. ამის მიზეზად კი კეინზი სარგებლის მაღალ ნორმას ასახელებდა და ინფლაციისა და სარგებლის განაკვეთის შემცირების მომხრე იყო. იგი ფულად-საკრედიტო სისტემას სახელმწიფო რეგულირების, ქვეყნის კრიზისისგან დაცვისა და მაკროეკონომიკური რეგულირების მნიშვნელოვან ბერკეტად განიხილავდა, მაგრამ **წინა პლანზე ბიუჯეტო-საგადასახადო რეგულირებას აყენებდა.**

ჯ. მ. კეინზის თეორიის გამოძახილი და მისი ანტიპოდია მონეტარიზმი, რომელიც წარმოიშვა XX საუკუნის 50-იანი წლების შუა ხანებში აშშ-ში. იგი იკვლევს ფულის მრავალწახნაგოვან ასპექტებს და მის გავლენას ეკონომიკაზე. მონეტარული სკოლის წარმომადგენლებმა დიდი წვლილი შეიტანეს კეინზიანური თეორიის დისკრედიტაციაში. თანამედროვე მონეტარული თეორია ძირითადად ეფუძნება „ჩიკაგოს სკოლის" დამაარსებლის მილთონ ფრიდმენის გამოკვლევებს. კეინზისაგან განსხვავებით, იგი იცავს დებულებას ეკონომიკური სისტემის თვითრეგულირების შესახებ, ხოლო ეკონომიკის არასტაბილურობას არამყარი ფულადი სისტემით ხსნის. მონეტარისტებისთვის ეკონომიკა, პირველ ყოვლისა, ბაზარია, რომელზედაც ზემოქმედება შესაძლებელია უპირატესად ფულადი მასის მოცულობის რეგულირებით. მონეტარიზმი ეკონომიკაში მთავარ როლს ფულს ანიჭებს, ხოლო მაკროეკონომიკური წონასწორობის მთავარ პირობად მიმოქცევაში ფულადი მასის მყარ ზრდას მიიჩნევს, წლიური 3–5%-ის ფარგლებში. მ. ფრიდმენმა, ი. ფიშერ-

ის თეორიაზე დაყრდნობით, სიახლე შეიტანა ფულის რაოდენობრივ თეორიაში. მან ნაშრომებში – „ფულის რაოდენობრივი თეორია. ახალი ფორმულირება“, „ფულის მიმოქცევის ისტორია ამერიკის შეერთებულ შტატებში 1867–1960 წლებში“ (ა. შვარცთან ერთად) დაასაბუთა ფულის ახალი როლი თანამედროვე ეკონომიკაში და ფულად-საკრედიტო რეგულირების პრიორიტეტი ეკონომიკის სტაბილიზაციაში: ნაშრომში – „ფულადი ანალიზის თეორიული ჩარჩოები“ (1971) ფრიდმენი შეეცადა მოეძებნა კავშირი ფულადი მასის დინამიკასა და ეკონომიკის მერყეობას შორის. იგი უდიდეს როლს ანიჭებდა ფულად მასას ფასების დონის განსაზღვრაში. ფრიდმენის აზრით, ფულადი ფაქტორი გადამწყვეტ გავლენას ახდენს ეკონომიკის ციკლურ ხასიათზე, ამასთან, ფულის მიწოდებამ შეიძლება გამოიწვიოს წარმოებისა და დასაქმების რეალურ მოცულობაში მოკლევადიანი ცვლილებები, მაგრამ ხანგრძლივ პერიოდში ფულის მიწოდების ცვლილება გავლენას ახდენს ფასების დონეზე. მონეტარული თეორიის თანახმად, ფულის მიწოდების სტაბილური გადიდება მთელ ეკონომიკას დააყენებს აღმავლობის რელსებზე, ეკონომიკურ სისტემას კი საშუალებას მისცემს გამოავლინოს თავისი ბუნებრივი დინამიზმი. თუ ეკონომიკა დაღმა წავა, შენიშნავს ფრიდმენი, მაშინ ფულის მიწოდების მუდმივი მატება მოხმარდება საბანკო რეზერვების გადიდებას, ხელს შეუწყობს იმას, რომ ბანკებმა გასცენ სესხები და, ამდენად, ეკონომიკა გამოიყვანონ კრიზისიდან. თუ ქვეყანაში წარმოიქმნება ინფლაციის მოულოდნელი პიკი, მაშინ ფულის მიწოდების მატების უცვლელი კოეფიციენტი თავისებური ლაგამი იქნება ინფლაციის შესაჩერებლად. მ. ფრიდმენის ამ დებულების და, საერთოდ, მიწოდების თეორიის მიმართ სკეპტიციზმს გამოხატავენ რ. ჰაილბრონერი და ლ. თაროუ. მათი აზრით, ფრიდმენის ეს ვარაუდი ფატალურია.

ფულის ესა თუ ის თეორია სხვადასხვა ეპოქასა და დროში აისახა სახელმწიფოების მიერ დადგენილ ქვეყნის ფულად სისტემასა და შესაბამის პოლიტიკაში. მაგალითად, **მეტალისტურმა თეორიამ** პრაქტიკული ასახვა პოვა ღირებულების ფორმების განვითარების უმაღლეს საფეხურზე, როდესაც აღმოცენდა მისი ფულადი ფორმა – ერთიანი საყოველთაო ეკვივალენტი და ეს როლი კეთილშობილმა ლითონებმა – ვერცხლმა და ოქრომ დაი-

საკუთრა. ეს იყო ბიმეტალიზმის ეპოქა. იგი გავრცელდა XVI-XVIII საუკუნეებში და არსებობდა XIX საუკუნეშიც კი. ამ პერიოდში მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებმა თანდათან დაიწყეს ოქროს ვალუტაზე გადასვლა, რის გამოც ბიმეტალური ფულადი სისტემა მონომეტალურით შეიცვალა. მაგალითად, აშშ-ში ეს მოხდა 1832 წელს, იაპონიაში – 1897 წელს, გერმანიაში – 1875 წელს, რუსეთში – 1898 წელს, საფრანგეთში – 1878 წელს, ავსტრია-უნგრეთში – 1892 წელს, ბელგიასა და შვეიცარიაში ეს პროცესი განხორციელდა ფაქტობრივად XX საუკუნის დასაწყისში. რაც შეეხება ინგლისს, იქ ეს მოხდა შედარებით ადრე, ჯერ კიდევ XVIII საუკუნის ბოლოს.

ნეომეტალისტური თეორია უკავშირდება მსოფლიო სავალუტო სისტემის ჩამოყალიბებას, რომელმაც თავის განვითარებაში ოთხი ეტაპი განვლო. I ეტაპზე, რომელიც იწყება XIX საუკუნის 70-იანი წლებიდან და გრძელდება პირველ მსოფლიო ომამდე, არსებობდა **ოქრომონეტური სტანდარტი**, რომელიც გულისხმობდა არა მხოლოდ ოქროს მონეტების მოჭრას, არამედ მათზე ღირებულების ნიშნების თავისუფალ გადახურდავებასაც. ოქროს სტანდარტის მეორე ფორმაც – **ოქროზოდური სტანდარტი-ისთვისაც**, რომელიც მოქმედებდა I მსოფლიო ომიდან 30-იან წლებამდე (მსოფლიო სავალუტო სისტემის II ეტაპი), დამახასიათებელი იყო ღირებულების ნიშნების გადახურდავება ოქროს ზოდებზე. ზოგიერთ ქვეყანაში (მეტწილად კოლონიურ ქვეყნებში), ოქროს ფონდის სიმცირის გამო, შემოიღეს **ოქროდევიზური სტანდარტი**, რომელიც ითვალისწინებდა ბანკნოტების უცხოურ ვალუტაზე გადახურდავებას.

„დიდი დეპრესიის" წლებმა დიდი დარტყმა მიაყენა ოქროს სტანდარტს და საბოლოოდ დაუსვა წერტილი მის არსებობას.

მსოფლიო სავალუტო სისტემის III ეტაპზე ბრეტონ-ვუდსის სავალუტო სისტემის ჩამოყალიბებამ განაპირობა **ოქროსავალუტო სტანდარტის** შექმნა, რითაც საფუძველი ჩაეყარა სხვადასხვა ქვეყნის სავალუტო კავშირების სახელმწიფოთაშორის რეგულირებას. სავალუტო რეზერვს ოქროსთან ერთად წამყვანი ვალუტებიც შეადგენდა. მსოფლიო სავალუტო მექანიზმის განმსაზღვრელი ძირითადად ამერიკული დოლარი გახდა.

ნომინალისტური თეორიის

ძირითადი პოსტულატების პრაქტიკული რეალიზაცია უკავშირდება მსოფლიო სავალუტო სისტემის განვითარებაში IV ეტაპის დაწყებას, როდესაც **სსშ**-ის გადაწყვეტილებით (1976) ოქროს პარიტეტი გაუქმდა 1978 წელს. იამაიკის სავალუტო სისტემის ჩამოყალიბებით მოხდა ოქროს საბოლოო დემონეტიზაცია და იგი გამოვიდა საერთაშორისო ანგარიშსწორების სფეროდან. ოქროსავალუტო სტანდარტი **დოლარის სტანდარტით** (SDR) შეიცვალა. მთავარი ვალუტის სტატუსი ამერიკულ დოლარს მიენიჭა. ეს ძირითადად განაპირობა აშშ-ის უდიდესმა ეკონომიკურმა პოტენციალმა და მსოფლიოში მისმა ყველაზე დიდმა ოქროს მარაგმა, რომელიც მსოფლიო მარაგის (35,8 ათასი ტონა) თითქმის მეოთხედია და 8,14 ათას ტონას შეადგენს.

ფულის რაოდენობრივ თეორია ნეოკლასიკური თეორიის საფუძვლადაა აღიარებული, იმ თეორიისა, რომელსაც ნეოკეინზიანური თეორიის შემდეგ წამყვანი როლი ეჭირა განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკაში.

ფულის კეინზიანურმა თეორიამ ეკონომიკური ზრდის კეინზიანურ მოძღვრებაში მნიშვნელოვანი ადგილი დაიმკვიდრა და სათანადოდ აისახა „კეინზიანურ რევოლუციაში“.

ფულის მონეტარულმა თეორიამ, უკანასკნელ პერიოდში, მსოფლიო ფინანსური კრიზისის დაწყებამდე გადამწყვეტი როლი შეასრულა განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკაში. მაკროეკონომიკურ რეგულირებაში მონეტარულ თეორიაზე დაფუძნებულ ფულად-საკრედიტო პოლიტიკას „პირველი ვიოლინოს“ ფუნქციები ჰქონდა დაკისრებული, თუმცა, 2008 წელს დაწყებულმა გლობალურმა ფინანსურმა კრიზისმა მსოფლიო ეკონომიკური პოლიტიკის გადასინჯვა მოითხოვა და კეინზის „რეაბილიტაციის“ კონტურები გამოსახა.

მილთონ ფრიდმენმა შეცვალა ჯონ მეინარდ კეინზის ფილოსოფია, ამ უკანასკნელმა კი ადამ სმითის ფილოსოფია. დღეს მსოფლიო, ახალი გლობალური ფინანსური კრიზისის პირობებში, მილთონ ფრიდმენის ფილოსოფიის შეცვლის მოლოდინშია, რომლის კონტურებიც უკვე გამოიკვეთა და ამ ცვლილების გარეშე გართულდება მსოფლიო ფინანსური კრიზისიდან თავის დაღწევა, რომელმაც სათავე სწორედ მ. ფრიდმენის სამშობლოში – აშშ-ში აიღო.

ფულის მიწოდების რეგულირება (regulation of money supply) – სახელმწიფო პოლიტი-

კის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილი. ეს ფუნქცია ძირითადად ცენტრალურ ბანკს აკისრია, რომელსაც ეკუთვნის პრიორიტეტული როლი მიმოქცევაში არსებული ფულადი მასის რაოდენობის განსაზღვრასა და ფულის ბაზრის ფორმირებაში. ამასთან, ამ პროცესში მთელი საბანკო სისტემა მონაწილეობს.

მიმოქცევაში ფულადი მასის გაკონტროლებისათვის ცენტრალური ბანკი იყენებს ისეთ ძირითად რეგულატორებს, როგორიცაა: ბანკთაშორისი კრედიტის განაკვეთი, სავალდებულო რეზერვების ნორმა, ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე სახელმწიფო საგადასახადო ვალდებულებათა ყიდვა-გაყიდვასთან დაკავშირებული ოპერაციები.

ცენტრალური ბანკი ბანკთაშორისი კრედიტის განაკვეთისა და სავალდებულო რეზერვების ნორმის რეგულირებით, არაპირდაპირი გზით ზემოქმედებს ფულად მიმოქცევაზე, ხოლო სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვასთან დაკავშირებული ოპერაციებით უშუალო გავლენას ახდენს მასზე.

ფულის მსყიდველობითი უნარი (purchasing power) – ფულადი ერთეულის უნარი, გაიცვალოს საქონლისა და მომსახურების გარკვეულ რაოდენობაზე.

ფულის რაოდენობრივი თეორია (quantity theory of money) – ფულზე მოთხოვნის თეორია, რომლის მიხედვითაც საქონლის ფასების დონე და ფულის ღირებულება განისაზღვრება მიმოქცევაში არსებული ფულის რაოდენობით. ეს თეორია XVIII საუკუნეში წამოაყენა ფრანგმა შ. მონტესკიემ და ინგლისელმა დ. იუმმა, ხოლო XIX საუკუნის დასაწყისში მისი თვალსაჩინო წარმომადგენელი გახდა დ. რიკარდო.

ფულის რაოდენობრივი თეორიის მოდიფიცირებული ვარიანტი განხილული აქვს ჯ. კეინზს ნაშრომში – „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია“. კეინზიანური ვარიანტის მიხედვით, მიმოქცევაში არსებული ფულის მასა იყოფა ორ ნაკადად: „სამომხმარებლო დოვლათის“ და „საინვესტიციო დოვლათის“ მოძრაობის მომსახურე ნაკადებად, განსხვავებული ფასებით.

კეინზის აზრით, ფულის რაოდენობის მატება ვერავითარ გავლენას ვერ მოახდენს ფასებზე მანამ, სანამ არსებობს უმუშევრობა, ვინაიდან დასაქმება იზრდება მოთხოვნის გადიდების პროპორციულად, რაც გამოწვეულია ფულის რაოდენობის

ზრდით. ამასთან, სრული დასაქმების პირობებში მდგომარეობა ძირფესვიანად იცვლება. ასეთ შემთხვევაში ფულის რაოდენობისა და მოთხოვნის გადიდება ვეღარ გამოიწვევს დასაქმების გაზრდას, მაგრამ გამოიწვევს ფასების ამაღლებას. კეინზმა შემდეგნაირად ჩამოაყალიბა ფულის რაოდენობრივი თეორია: სანამ არსებობს უმუშევრობა, დასაქმება შეიცვლება იმ პროპორციით, რა პროპორციითაც ფულის რაოდენობა, ხოლო თუ სრულია დასაქმება, მაშინ ფასები შეიცვლება იმავე პროპორციით, როგორითაც შეიცვლება ფულის რაოდენობა.

გამოჩენილი ამერიკელი ეკონომისტი ირვინგ ფიშერი, რომელსაც თანამედროვე ფულის რაოდენობრივი თეორიის ფუძემდებლად თვლიან, თავის ცნობილ ნაშრომში „ფულის მსყიდველობითი უნარი“ (1911) იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ ფულის ღირებულება მისი რაოდენობის უკუპროპორციულია, ხოლო საქონლის ფასები — მიმოქცევაში არსებული ფულის პირდაპირპროპორციული.

მ. ფრიდმენმა ი. ფიშერის თეორიაზე დაყრდნობით, ახალი მომენტები შეიტანა ფულის რაოდენობრივ თეორიაში. ნაშრომში „ფულადი ანალიზის თეორიული ჩარჩოები“ (1971) იგი შეეცადა მოეძებნა კავშირი კლაევწარმოების პროცესში ფულადი მასის დინამიკასა და ეკონომიკის მერყეობას შორის. მ. ფრიდმენი უდიდეს როლს ანიჭებს ფულად მასას ფასების დონის განსაზღვრაში. მისი აზრით, ფულადი ფაქტორები გადამწყვეტ გავლენას ახდენს მშპ-ის დინამიკასა და ეკონომიკის ციკლურ ხასიათზე.

მონეტარული თეორია გვთავაზობს გაცვლის შემდეგ ფორმულას: MV=PQ, სადაც, M არის ფულის მიწოდება, V – ფულის ბრუნვის საშუალო რიცხვი, P – ფასების დონე, Q – წარმოებული საქონლისა და მომსახურების ფიზიკური მოცულობა.

მონეტარული შეხედულების თანახმად, ფულის მიწოდების (M) ცვლილებამ შეიძლება გამოიწვიოს წარმოებისა და დასაქმების რეალურ მოცულობაში მოკლევადიანი ცვლილებები, მაგრამ ხანგრძლივ პერიოდში M-ის ცვლილება გაელენას ახდენს ფასების დონეზე.

ფულის ღირებულება (value of money) – ფულადი ერთეულის მსყიდველობითი უნარი; საქონლისა და მომსახურების ის რაოდენობა, რომელიც შეიძლება გაიცვალოს ფულის ერთ ერთეულზე.

ქ

ქაღალდის ფული (paper money) – სახელმწიფოს მიერ გამოშვებული ფულადი ნიშანი, დეკრეტული ფული, რომლის გარანტი თვით სახელმწიფოა. იგი, როგორც წესი, ქვეყანაში არსებული ნაღდი ფულის 90–95 %-ს შეადგენს, იბეჭდება სპეციალურ ქაღალდზე და დაცულია გაყალბებისაგან.

ქოიავა ნიკოლოზ (1892–1967) (Koiava Nikoloz) – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი (1942), პროფესორი (1933), საქართველოს მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე (1961). ნ. ქოიავა იყო ერთ-ერთი იმ ახალგაზრდათაგანი, რომელიც პირველი ქართული უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭომ 1918 წელს დატოვა უნივერსიტეტში პოლიტიკური ეკონომიისა და სტატისტიკის მეცნიერებებში საპროფესოროდ მოსამზადებლად. 1920–1923 წლებში ნ. ქოიავა ბერლინისა და იენის უნივერსიტეტებში მუშაობდა. 1923 წელს დაბრუნდა საქართველოში და სიკვდილამდე ემსახურებოდა მშობლიურ უნივერსიტეტს.

ნ. ქოიავა იყო **თსუ**-ის ფინანსებისა და კრედიტის კათედრის გამგე (1930–1933; 1937–1967), ეკონომიკური ფაკულტეტის დეკანი (1945–1952; 1957–1960; 1966–1967), პრორექტორი (1961–1964). მისი ნაშრომები ეხება ფულის მიმოქცევის, კრედიტისა და ფინანსების საკითხებს. ძირითადი შრომებია: „ისტორიული სკოლა ეკონომიკურ მეცნიერებაში“ (1926); „კაპიტალისტური ქვეყნების ფულის მიმოქცევა და კრედიტი“. ნაწ. 1, 2. (1956–1960); „ფულის მიმოქცევა, კრედიტი და ფინანსები XVIII საუკუნის ქართლ-კახეთში“ (1963); „შრომის იარაღები და პირადი მოხმარების საგნები შ. რუსთაველის პოემაში „ვეფხისტყაოსანი“ (1967) და ა.შ.

ქონება (property) – ფიზიკური და იურიდიული პირების მფლობელობაში არსებული მატერიალური ფასეულობა. განასხვავებენ მოძრავ და უძრავ (მიწა და მასზე განლაგებული ობიექტები) ქონებას.

ქონებრივი უფლება (ownership rights) – სამართლის ნორმები, რომლებიც არეგულირებენ ქონებრივ ურთიერთობებს, უფლებას ქონებაზე. მაგალითად, ნაანდერძევი ქონება, ფირმის ბალანსზე არსებული ქონება და ა.შ.

ქოუზის თეორემა (Coase theorem) – რ. ქოუზის მიერ წამოყენებული ჰიპოთეზა (და არსებითად არა თეორემა), რომლის მიხედვით უარყოფითი გარე ეფე-

ქტები არ იწვევენ რესურსების არარაციონალურ ალოკაციას, თუკი არ არსებობს ტრანსაქციური ხარჯები. თუ მხარეები უდანახარჯოდ შეთანხმდებიან რესურსების განაწილებაზე, მაშინ ისინი გადაჭრიან გარე ეფექტების პრობლემას. განსაზღვრულ პირობებში გარე ეფექტებისა და ბაზრის არასრულყოფილების კორექტირება ხდება დაინტერესებული მხარეების მოლაპარაკების გზით.

ქრემატისტიკა (chrematistics) – ფულის კეთების, ქონების მოპოვების ხელოვნება. სხვაგვარად, კაპიტალის დაბანდებისა და დაგროვების ხელოვნება. არისტოტელე ქრემატისტიკას უპირისპირებს ეკონომიკას, როგორც ბუნებრივ-მეურნეობრივ საქმიანობას, დოვლათის შექმნის ხელოვნებას.

ქრონიკული ინფლაცია (chronic inflation) – ეკონომიკური სიტუაცია, როდესაც ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში შენარჩუნებულია ინფლაციის მაღალი დონე.

ქსენოფონტი (ძვ. წ. V ს.) (Xenophon) – ანტიკური ხანის ბერძენი მოაზროვნე. პირველმა გამოიყენა ტერმინი „ეკონომიკა“, რომელშიც ნაგულისხმევი იყო მონურ შრომაზე დამყარებული შინამეურნეობის გაძღოლის ხელოვნება. ისტორიაში შევიდა შემდეგი ნაშრომებით: „კიროპედია“, „საბერძნეთის ისტორია“, „ოიკონომიკოსი“, „მოგონებანი სოკრატეს შესახებ“ და ა.შ. ფულის ფუნქციებიდან ქსენოფონტი აღიარებდა მხოლოდ მის ორ ფუნქციას: ფულს როგორც მიმოქცევის საშუალებასა და ფულს როგორც განძის დაგროვების საშუალებას.

ქსენოფონტის შემოქმედება საინტერესოა იმითაც, რომ მას აღწერილი აქვს ქართველ ტომთა (მესხები, ტიბარენები, მოსინიკები, მაკრონები, ხალიბები, კოლხები, სასპერები და ა.შ.) ყოფა-ცხოვრება, წეს-ჩვეულებები, რაც მნიშვნელოვან მასალებს იძლევა მათი სამეურნეო საქმიანობის შესახებ.

ღ

ღია ეკონომიკა (open economy) – ქვეყნის ეკონომიკა, რომელსაც გარე სამყაროსთან აქვს ფართო სავაჭრო–ეკონომიკური თუ ფინანსური კავშირები და ახორციელებს საქონლისა და მომსახურების ექსპორტ–იმპორტს. საპირისპიროა – ავტარკია.

მსოფლიო მეურნეობრივ კავშირებში ქვეყნის მონაწილეობის ხარისხს განსაზღვრავს ისეთი მაჩვენებლები, როგორიცაა მოსახლეობის ერთ სულზე ექსპორტის მოცულო-

ბა, საექსპორტო კვოტა, აქტიური საგადასახდელო ბალანსი და ა.შ.

ღია ვაჭრობა (open auction) – საერთაშორისო ვაჭრობა, რომელზეც მიწვეულია მონაწილეობის მსურველი ყველა ფირმა და ორგანიზაცია. ჩვეულებრივ, თავს იყრის ასეთი ვაჭრების დიდი რაოდენობა, რაც ამძაფრებს კონკურენციას და შემკვეთებისათვის ხელსაყრელ პირობებს ქმნის.

ღია საზოგადოება (open society) – ეს ტერმინი პირველად გამოიყენა ფრანგმა ფილოსოფოსმა, ნობელის პრემიის ლაურეატმა ანრი ბერგსონმა წიგნში – „რელიგიისა და მორალის ორი წყარო“ (1932). ღია საზოგადოების ჩამოყალიბების იდეა შემდეგ განავითარა ცნობილმა ავსტრო-ინგლისელმა ფილოსოფოსმა კარლ პოპერმა წიგნში – „ღია საზოგადოება და მისი მტრები“ (1966). ა. ბერგსონი ცნობდა ორი ტიპის საზოგადოებას და, შესაბამისად, ორი ტიპის მორალს: „ჩაკეტილსა“ და „ღიას“. მისი აზრით, პირველი აკმაყოფილებს სოციალური ინსტრიქტის მოთხოვნილებებს და მიზნად ისახავს მოდგმის გადარჩენას, რომლის პირობებშიც პიროვნება არის კოლექტივის მსხვერპლი, მეორე კი უკავშირდება ზნეობრივ ფასეულობებს, რომელიც მოდგმის გადარჩენის, მისი შენარჩუნების ინტერესებზე მაღლაა. კ. პოპერმა „ღია“, „ჰუმანური“ საზოგადოება დაუპირისპირა „ჩაკეტილ“, „ტოტალიტარულ“ საზოგადოებას. ამ უკანასკნელს იგი, ანტიკუმონისტური პოზიციებიდან, მიაკუთვნებდა სოციალისტურ საზოგადოებას.

ღირებულება (cost, value) – 1. ეკონომიკური ფასეულობის ერთ-ერთი ფორმა, რომელსაც ადგილი აქვს მხოლოდ სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების პირობებში; იზომება ფულით; 2. შრომითი ღირებულების თეორიის მიხედვით, საქონელში განივთებული საზოგადოებრივად აუცილებელი შრომა.

ღირებულების პარადოქსი (cost paradox) – წინააღმდეგობა, რომელიც მდგომარეობს შემდეგში: ადამიანის არსებობისათვის ერთ-ერთი ყველაზე საჭირო საქონელი, მაგალითად, პური, ბევრად იაფი ღირს, ვიდრე ადამიანის არსებობისათვის გაცილებით ნაკლებად საჭირო საქონელი – მაგალითად, მუსიკალური ინსტრუმენტი. მეორე მხრივ, თუ მივმართავთ რესურსების შეზღუდულობის პრინციპსა და სარგებლიანობის თეორიას, პურის ნაჭერს შიმშილისაგან მომაკვდავი ადამიანისათვის გაცილებით მეტი სარგებლიანობა აქვს, ვიდრე მუსიკალურ ინსტრუმენტს.

ყ

ყადაღა (to freeze an account) [არბ. აკრძალვა, აღკვეთა] – აკრძალვა ან შეზღუდვა, დაწესებული სახელმწიფო ორგანოების მიერ რაიმე ქონების გამოყენებაზე ან განკარგვაზე; კონფისკაციის მოხდენა, ჩამორთმევა.

ყიდვა-გაყიდვის კონტრაქტი (sale and purchase contract) – ხელშეკრულება, რომელსაც დებენ კომერციულ საფუძველზე და ითვალისწინებს საქონლის ან მომსახურების მიწოდებას. მასში დადგენილია მხარეთა გარკვეული უფლებები და მოვალეობები. კონტრაქტში მითითებულია ხელშეკრულების სუბიექტები, საგანი, ფასი, საერთო თანხა, მიწოდების ვადები და პირობები, გამყიდველთა გარანტიები, დაზღვევა, საჯარიმო სანქციები, არბიტრაჟი. საერთაშორისო ვაჭრობაში ამ კომერციული კონტრაქტის დადებისას ფართოდ გამოიყენება მიწოდების საბაზისო პირობები (იხ. **სიფ-ი, ფას-ი, ფობ-ი**).

ყველა სახის ეკონომიკური საქმიანობის საერთაშორისო სტანდარტული სამრეწველო კლასიფიკაცია (International Standart Industrial Classificatoin of All Economic Activities – ISIC) – ეკონომიკური საქმიანობის კატეგორიების ნაკრები, რომელიც გამოიყენება სტატისტიკური მონაცემების დაჯგუფებისათვის ეკონომიკური საქმიანობის მიხედვით.

საქმიანობის სახეობა განისაზღვრება იმ წარმოებით, რომელსაც ახორციელებს სტატისტიკური ერთეული. ამ ნიშნით არჩეული ერთეული ჯგუფდება სხვა ერთეულებთან საწარმოთა სტატისტიკაში კვლევის, შერჩევისა და აღწერის ჩასატარებლად. ამიტომ ISIC იძლევა დაკვირვების ობიექტების კლასიფიცირების საშუალებას იმ ეკონომიკური საქმიანობის მიხედვით, რომელსაც ისინი ეწევიან. ამ განსაზღვრებით ISIC-ის კატეგორიები მჭიდრო კავშირშია დაკვირვების ერთეულების ეკონომიკური საქმიანობის ორგანიზაციის პროცესთან და ამ პროცესის სტატისტიკური აღწერის მეთოდებთან.

ISIC წარმოადგენს ეკონომიკური საქმიანობის და არა დარგების ან პროდუქციისა და მომსახურების კლასიფიკაციას.

ISIC გამოიყენება საწარმოთა რეგისტრებში, ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში, სტატისტიკურ ანგარიშებში, საგადასახადო სამსახურებში, ლიცენზირებაში და წარმოადგენს ბაზას ეკონომიკური საქმიანობის კლასიფიკაციის ეროვნული ვერსიების შესაქმნელად.

შ

„შავი ბაზარი“ (black market) – ქვეყანაში მოქმედი კანონმდებლობის დარღვევით ფუნქციონირებადი ბაზარი. ფარული ეკონომიკის ერთ-ერთი ატრიბუტი. როგორც წესი, იმ სფეროებში წარმოიშობა, სადაც სახელმწიფოს მხრივ ეკონომიკური საქმიანობის მკაცრი ადმინისტრაციული რეგულირება არსებობს.

შეფასჭრებითი ფასი (bargaining overprice) – კომერციული მოლაპარაკების მნიშვნელოვანი რგოლი, როდესაც მყიდველი ცდილობს გამყიდველს საქონელზე ფასი დააკლებინოს ტაქტიკური და ფსიქოლოგიური ხერხების, დამაჯერებელი მოსაზრებების მოშველიებით.

შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (შპს) (limited liability company) – ორგანიზაცია, შექმნილი იურიდიული ან ფიზიკური პირების შეთანხმების საფუძველზე, მათი კაპიტალის გაერთიანების გზით სამეურნეო საქმიანობის განხორციელების მიზნით. შპს უნდა შედგებოდეს არა ნაკლებ ორი წევრისაგან. საზოგადოება იქმნება და მოქმედებს სადამფუძნებლო ხელშეკრულებისა და წესდების საფუძველზე, იძენს იურიდიული პირის უფლებას რეგისტრაციის მომენტიდან. დადგენილი წესის თანახმად, შექმნილი წმინდა მოგება საზოგადოების წევრებს შორის ნაწილდება პროპორციულად, საწესდებო ფონდში მათი წილის შესაბამისად. საზოგადოების უმაღლესი ორგანოა მონაწილეთა კრება ან მათი წარმომადგენლები, რომლებსაც წელიწადში ორჯერ ირჩევენ. კრება განსაზღვრავს საზოგადოების საქმიანობის ძირითად მიმართულებებს, წესდებაში შეაქვს ცვლილებები, ამტკიცებს გეგმებსა და ანგარიშებს, ირჩევს აღმასრულებელი ორგანოებისა და სარევიზიო კომისიის წევრებს.

შემავსებელი საქონელი (complementary goods) – საქონელი, რომლის ფასის გაზრდა იწვევს მეორე საქონელზე მოთხოვნის შემცირებას.

შემოსავალი (income) – ფულადი ან სხვა ფასეულობები, მიღებული კერძო პირების, ფირმებისა და სახელმწიფოს მიერ დროის გარკვეულ პერიოდში ამა თუ იმ საქმიანობიდან.

შემოსავალი მოსახლეობის ერთ სულზე (incom per capita) – **მშპ** ან **მეპ** ქვეყნის მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით. ფართოდ გამოიყენება ქვეყნის განვითარებისა და ცხოვ-

რების დონის დასახასიათებლად, თუმცა, ამ მაჩვენებლებმა შეიძლება ვერ მოგვცეს რეალური სურათი, ვინაიდან არ ითვალისწინებს შემოსავლების განაწილების სისტემას და საკუთრების როლს ამ სისტემაში.

შემოსავლის ეფექტი (income effect) – საქონლის ფასების ცვლილება ამცირებს ან ზრდის მომხმარებლის რეალურ შემოსავალს. მომხმარებელი რეალური შემოსავლის ცვლილების საპასუხოდ ყიდულობს ნაკლებ (ან მეტ) საქონელს, მათ შორის მასაც, რომელზედაც შეიცვალა ფასი. ამას ეწოდება ფასების ცვლილებით გამოწვეული შემოსავლის ეფექტი.

შემცვლელი საქონელი (substitute good) – საქონელი, რომლის ფასის გაზრდა იწვევს მეორე საქონელზე მოთხოვნის ზრდას.

შერეული ეკონომიკა (mixed economy) – საკუთრების მრავალფორმიანობაზე დაფუძნებული ეკონომიკური ორგანიზაციის ფორმა საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში, სადაც სამეურნეო ორგანიზაცია ეყრდნობა ფასისმიერ სისტემას (ბაზარს), ამასთან, მაკროეკონომიკური არასტაბილურობისა და ბაზრის არასრულყოფილების დაძლევისათვის გამოიყენება სახელმწიფო რეგულირების სხვადასხვა ფორმა.

შერეული საქონელი (mixed goods) – დოვლათი, რომლის გამოყენებით არ შეიძლება სარგებლობას მხოლოდ ერთი ინდივიდი იღებდეს, მაგრამ იგი თანაბრად ხელმისაწვდომი არ არის ნებისმიერისათვის. ეს საქონელი მოქცეულია კერძო კონკურენტულ მოხმარებასა (ანუ ერთი ინდივიდის მიერ ასეთი დოვლათის მოხმარება გამორიცხავს სხვის მიერ მის მოხმარებას) და საზოგადოებრივ საქონელს შორის, რომლის მოხმარება არაკონკურენტულია (ასეთი დოვლათის მოხმარება თანაბრად ხელმისაწვდომია ყველასათვის) და მოიცავს ორივე ტიპის საქონლის (კერძოსა და საზოგადოებრივის) ელემენტებს. მაგ., აცრები დაავადების თავიდან ასაცილებლად შერეული საქონელია, ვინაიდან მას მოაქვს სარგებლობა როგორც მისი მიმღები ინდივიდისთვის, ისე მთელი საზოგადოებისთვის (ამცირებს დაავადების რისკს), თუმცა ეს საქონელი თანაბრად ხელმისაწვდომი არ არის ყველასათვის. ასეთ სიტუაციაში შერეული საქონლის ინდივიდუალური მოხმარება ქმნის დადებით გარე ეფექტს დანარჩენი საზოგადოებისთვის.

შერმანის კანონი (Sherman act) – ერთ–ერთი ძირითადი

კანონი აშშ-ის ანტიტრესტულ კანონმდებლობაში, რომელიც მიღებულ იქნა 1890 წელს. იგი საზოგადოების აღშფოთების თავისებური გამოძახილი იყო. წარმოების კონცენტრაციის ზღვარგადასულ ზრდასთან დაკავშირებული ქმედებების გამო კანონი კრძალავდა ვაჭრობის თავისუფლების შემზღუდველ კონტრაქტებს, მონოპოლიურ გაერთიანებებსა და ფარულ გარიგებებს, გარდა ამისა, მონოპოლიზაციის მცდელობას. ამ კანონის დარღვევისათვის მაქსიმალური ჯარიმა სახელმწიფოს სასარგებლოდ თავდაპირველად 5000 დოლარს, ხოლო შემდგომ 50000 დოლარს შეადგენდა. 1974 წელს ამ თანხამ კორპორაციებისათვის 1000000 დოლარს მიაღწია.

შეფარდებითი მოგება (relative profit) – მოგება, რომელსაც გამყიდველი იღებს ყოველ გაყიდულ ნაწარმზე დანახარჯების გამოქვითვით.

შეფარდებითი უპირატესობა (comparative advantage) – უპირატესობა, რომელიც აქვს ერთ ქვეყანას სხვებთან შედარებით, თუ მისი საქონლის წარმოების ალტერნატიული ღირებულება უფრო დაბალია, ვიდრე ანალოგიური საქონლისა სხვა ქვეყნებში.

საგარეო ვაჭრობის სტრუქტურას მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს შეფარდებითი და არა აბსოლუტური უპირატესობა, თუმცა, უკანასკნელ პერიოდში წინა პლანზე კონკურენტულმა უპირატესობამ წამოიწია.

შეფარდებითი უპირატესობის თეორია (theory of comparative advantage) – თეორია, რომლის მიხედვითაც ქვეყანა უნდა სპეციალდებოდეს იმ საქონლის წარმოებასა და ექსპორტზე, რომლის დამზადებაც შეიძლება შედარებით დაბალი დანახარჯებით. ამ შემთხვევაში მისთვის ხელსაყრელია იმ საქონლის იმპორტირება, რომლის დანახარჯებიც ადგილზე შედარებით მაღალია.

შეფარდებითი უპირატესობის თეორია, რომელიც წარმოადგენს ქვეყნების (აგრეთვე ცალკეული პიროვნებების) სპეციალიზაციის საფუძველს, ამასთან, თავისუფალი ვაჭრობის ქვაკუთხედს, ახსნა დევიდ რიკარდომ ადამ სმითის აბსოლუტური უპირატესობის თეორიის განვითარების შედეგად შემდეგ მაგალითზე:

პორტუგალიას ერთი გალონი ღვინის საწარმოებლად სჭირდება 80 სამუშაო საათი, ხოლო ერთი მლნ იარდი მაუდის დასამზადებლად – 90 სამუშაო საათი,

ინგლისს კი, შესაბამისად, 120 და 100 სამუშაო საათი.

წარმოებისათვის აუცილებელი სამუშაო საათების რაოდენობა

	პორტუგალია	ინგლისი
ერთი გალონი ღვინო	80	120
ერთი იარდი მაუდი	90	100

ამრიგად, პორტუგალიას აქვს აბსოლუტური უპირატესობა ორივე საქონლის წარმოებაში, ვინაიდან პორტუგალიაში ამისათვის ნაკლები ხარჯებია საჭირო, ვიდრე ინგლისში. პორტუგალიას აქვს შეფარდებითი უპირატესობა ღვინის წარმოებაში, ვინაიდან პორტუგალიური ღვინის წარმოების ხარჯების თანაფარდობა ინგლისთან ტოლია 80 : 120 და იგი ნაკლებია მაუდის ანალოგიურ თანაფარდობაზე, რომელიც ტოლია 90 : 100. თუ პორტუგალია დასპეციალდება შეფარდებითი უპირატესობის შესაბამისად, მაშინ ყოველ არაწარმოებულ იარდ მაუდზე მას შეუძლია მიიღოს 1 და 1/8 გალონი ღვინო, ვინაიდან როგორც ერთის, ისე მეორის საწარმოებლად საჭიროა 90 სამუშაო საათი. პორტუგალიას შეუძლია გაცვალოს თავისი 1 და 1/8 გალონი ღვინო იმავე რაოდენობის იარდ მაუდზე. ამრიგად, პორტუგალიას 90 სამუშაო საათის განმავლობაში შეუძლია ან თვითონ აწარმოოს ერთი იარდი მაუდი, ან შემოვლითი გზით მიიღოს 1 და 1/8 იარდი მაუდი. პორტუგალიის აბსოლუტური უპირატესობის მიუხედავად, ინგლისსაც ასევე შეუძლია მიიღოს მოგება საგარეო ვაჭრობით. ყოველი გალონი ღვინო, რომელიც არ იქნა წარმოებული ინგლისში, ე.ი. 120 სამუშაო საათი, საშუალებას მისცემს მას, აწარმოოს 1 და 1/5 იარდი მაუდი, რომელიც საგარეო ვაჭრობის მეშვეობით შეიძლება გარდაიქმნას 1 და 1/5 გალონ ღვინოდ.

შეფარდებითი უპირატესობა ხელს უწყობს მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებას. როდესაც ესა თუ ის ქვეყანა უშვებს იმ საქონელს, რომლის წარმოებაც სხვებზე ნაკლები ხარჯებით შეუძლია, მაშინ მოგებულია როგორც ეს ქვეყანა, ისე მთელი საზოგადოება, რადგან იქმნება ერთი და იმავე რაოდენობის რესურსების ხარჯვით მეტი საქონლის წარმოების შესაძლებლობა.

თანამედროვე პირობებში საგარეო ვაჭრობისაგან სარგებლობის მიღების აუცილებელი პირობაა სხვადასხვა ქვეყანაში ფასების

განსხვავებული თანაფარდობა.

შვილობილი კომპანია (subsidiary company) – სათავო კომპანიის კონტროლით მომუშავე ფილიალი, სადაც კონტროლი ხორციელდება მონაწილეობის სისტემის მეშვეობით, ე.ი. სათავო კომპანია, როგორც ჰოლდინგის როლში მყოფი საზოგადოება, ფლობს შვილობილი კომპანიების აქციების საკონტროლო პაკეტებს. შვილობილ კომპანიებს აქვთ დამოუკიდებელი იურიდიული პირის სტატუსი. მათი რეგისტრირება ხდება მოცემული ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისად, ადგილსამყოფელის მიხედვით და ამ შემთხვევაში მნიშვნელობა არა აქვს, სად არის დაფუძნებული სათავო კომპანია.

შვილობილი კომპანია ორგანიზებულია შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების ფორმით, ე.ი. გაკოტრების ან გადახდისუუნარობის შემთხვევაში იგი თავის ვალდებულებებს ფარავს არა მესაკუთრის, არამედ მხოლოდ კომპანიის ქონებით. ზოგჯერ შვილობილი კომპანიები მათს დაქვემდებარებაში არსებული შვილიშვილი საზოგადოებების – განყოფილებების აქციების საკონტროლო პაკეტებსაც ფლობენ.

შვილობილ კომპანიებს აქვთ დამოუკიდებელი საბულალტრო ბალანსი და საფინანსო დოკუმენტები, ფართო უფლებებით სარგებლობენ საკუთარი მოგების განაწილებაში, მათ რეინვესტიციის ჩათვლით.

დასავლეთში ტრანსეროვნული კორპორაციების უმრავლესობა ფლობს შვილობილ კომპანიებს, რომლებიც სხვადასხვა ქვეყანაშია განლაგებული. შვილობილი კომპანია შეიძლება იყოს სათავო კომპანიის სრულ საკუთრებაში, სხვადასხვა ქვეყნის კომპანიების შერეულ საკუთრებაში ან უცხოური ფირმების კერძო საკუთრებაში. ფუნქციონალური ნიშნის მიხედვით, შვილობილი კომპანიები ყოფა საბაზო (ასრულებს ტრანსეროვნულ კორპორაციებში შიგა კორპორაციული ჰოლდინგების როლს), საექსპორტო, საფინანსო, მეცნიერულ-ტექნიკურ და სხვა განყოფილებებად. შვილობილი კომპანიის დამოუკიდებლობის ხარისხი ძალზე მაღალია წარმოებისა და გასაღების სფეროებში, მაშინ როდესაც კაპიტალდაბანდებების, ფინანსების, საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების წარმართვის, გადასახადების გადახდის საკითხებს სათავო კომპანია წყვეტს.

შიგა ექსტერნალიები (internal externalities) – ეფექტები, რომლებიც გარეგანია მოცე-

მული საკონტრაქტო ურთიერთობის მიმართ, მაგრამ შინაგანი — შიგა კონტრაქტში მონაწილე ჯგუფისათვის.

შიგა ლაგი (inside lag) – შეფერხება დროში მოქმედების აუცილებლობის დადგენის მომენტსა და მის განხორციელებას შორის. იგი პოლიტიკური ლაგია და შეიძლება დაიყოს სამ შემადგენელ ნაწილად: გამოვლენის ლაგი, გადაწყვეტილების მიღების ლაგი და მოქმედების ლაგი.

შინაკერი (dishonest trader) – არაკეთილსინდისიერი ვაჭარი.

შინამეურნეობა (household) – გაეროს ეროვნული ანგარიშთა სისტემის მიხედვით, ერთად მცხოვრებ პირთა მცირე ჯგუფი, რომლებსაც გაერთიანებული აქვთ (მთლიანად ან ნაწილობრივ) თავიანთი შემოსავლები და ქონება და ერთად მოიხმარენ გარკვეული სახის საქონელსა და მომსახურებას, უპირველეს ყოვლისა, საცხოვრისსა და კვების პროდუქტებს. როგორც წესი, შინამეურნეობის თითოეულ წევრს აქვს გარკვეული უფლება ამ მეურნეობის ერთობლივ რესურსებზე.

შინამეურნეობა ხშირად იდენტურია „ოჯახისა“, თუმცა ერთი და იგივე შინამეურნეობის წევრები არ არის სავალდებულო იყოს ერთი ოჯახის წევრები. აუცილებელ პირობას წარმოადგენს რესურსების ერთობლივი მფლობელობა და ერთობლივი მოხმარება. იგი არის სოციალურ–ეკონომიკური რგოლი (უჯრედი) ერთ საერთო საცხოვრებელ ფართობზე და ერთი საოჯახო ბიუჯეტით მცხოვრებ ადამიანთა.

შინამეურნეობა, როგორც მოხმარების სტატისტიკის მნიშვნელოვანი სტატისტიკური ერთეული, განსხვავდება მოსახლეობის სტატისტიკაში ხმარებულ საოჯახო მეურნეობისაგან, როგორც მხოლოდ ერთად მცხოვრებ პირთა ერთობლიობისაგან.

შიპჩანდლერი (ship–chandler) – ორგანიზაცია ან ფირმა, რომელიც სურსათს აწვდის გემებს და ამარაგებს მათ ტექნიკით.

„შოკური თერაპია“ (shock therapy) – საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის მოდელი. ეკონომიკის კონვერსიის ეს გზა გრადუალიზმის (ევოლუციური გზის) ანტიპოდია. მისთვის დამახასიათებელია რადიკალიზმის უკიდურესად მაღალი დონე, რაც, უპირველეს ყოვლისა, ფასების ლიბერალიზაციაში, ფასების მოუმზადებელ თავისუფალ აშვებაში, სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლის შესუსტებასა და წინა ეკონომიკური სისტემის არა მხოლოდ ინსტიტუტების, არა-

მედ მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის ნგრევაში გამოიხატება.

საქართველომ ამ გზით დაიწყო საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა, მაგრამ ეკონომიკის შოკირებას თერაპია არ მოჰყოლია. ეს მოდელი შემუშავებულ იქნა ე.წ. ვაშინგტონის კონსენსუსის მიერ და თვით პოსტვაშინგტონის კონსენსუნსმაც უარყოფითად შეაფასა. „შოკურმა“ გზამ ვერ გაამართლა საქართველოში, ისე როგორც ბევრ სხვა პოსტსაბჭოურ ქვეყანაში.

შრომითი ღირებულების თეორია (labour theory of value) – თეორია, რომლის თანახმადაც ფასწარმოქმნას საფუძვლად უდევს საქონლის წარმოებაზე დახარჯული ანუ საქონელში განივთებული საზოგადოებრივად აუცილებელი შრომის რაოდენობა (შრომის ის რაოდენობა, რომელიც აუცილებელია წარმოების ნორმალურ პირობებში საქონლის დასამზადებლად), ე.ი. მისი ღირებულება. ღირებულების მიხედვით ორი სხვადასხვა საქონლის ტოლობა ნიშნავს იმას, რომ მათში ერთი და იგივე რაოდენობის შრომაა განივთებული. ამ თეორიის ძირითადი პოსტულატებია:

– გაცვლის სხვადასხვა პროდუქტებს აქვთ ერთნაირი შინაარსი – ღირებულება. ამიტომ ისინი ერთმანეთს უტოლდებიან განსაზღვრული საცვლელი ღირებულებით.

– ღირებულება საქონელში განივთებული საზოგადოებრივი შრომაა. ღირებულების მიხედვით პროდუქციის ტოლობა ნიშნავს იმას, რომ მათში ერთი და იგივე რაოდენობის შრომაა განივთებული;

– თუ შრომა თვისებრივად ერთნაირია, მაშინ რაოდენობრივად იგი იზრდება დროის ხანგრძლივობით;

– ბაზარზე ერთნაირი სახეობის საქონელზე ყალიბდება არა ინდივიდუალური, არამედ საზოგადოებრივი ღირებულება.

შრომითი ღირებულების თეორია ახასიათებს ეკონომიკურ კავშირს, რომელიც შეიძლება გამოვსახოთ ასე: მწარმოებელი–საზოგადოებრივი შრომა–დოვლათის საზოგადოებრივი ღირებულება – ფასი. ამ თეორიაში სასაქონლო–ფულადი ურთიერთობები განხილულია საქონელმწარმოებლის პოზიციიდან.

შრომითი ღირებულების თეორია ეკუთვნის კლასიკურ სკოლას. მის შექმნაში განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის დ. რიკარდოს, აგრეთვე კ. მარქსს. შრომითი ღირებულების თეორიას დაუპირისპირდა ზღვრული სარგებლიანობის თეორია, წარმოების

დანახარჯების თეორია, მოთხოვნა-მიწოდების თეორია, ინგლისურ-ამერიკული სკოლის თეორია.

შრომითი ღირებულების თეორიის მთლიანად უარყოფა მეცნიერულად არ არის გამართლებული. იგი, ზღვრული სარგებლიანობის თეორიასთან ერთად, საფუძვლად უდევს ფასწარმოქმნას. ამ თეორიების დაპირისპირება გამოხატავს არა მხოლოდ მათ ურთიერთუარყოფას, არამედ ურთიერთგანპირობებულობასაც, ღირებულებასა და სარგებლიანობას შორის ფუნქციონალურ კავშირს.

შრომის ბაზარი (labor market) – სამუშაო ძალის ყიდვა-გაყიდვასთან დაკავშირებულ ურთიერთობათა სისტემა. გულისხმობს დამქირავებლებსა და დასაქირავებლებს შორის ნებაყოფლობით საფუძველზე აგებულ ურთიერთობას, აგრეთვე თითოეული მათგანის ურთიერთობას სხვა სუბიექტებთან. სამუშაო ძალის ბაზრის კონიუნქტურის მნიშვნელოვანი მახასიათებელია თანაფარდობა თავისუფალ სამუშაო ადგილებსა და დაუსაქმებელ პირებს, სამუშაოს აქტიურად მაძიებლებს შორის. სამუშაო ძალის ფასის გადახრა მისი ღირებულებისაგან დამოკიდებულია წარმოების ეფექტიანობაზე, განაწილებით ურთიერთობაზე, ხელფასისა და შემოსავლების სტრუქტურის დონეზე, სამომხმარებლო ბაზრის დინამიკაზე, საქონლისა და მომსახურების მოქმედ ფასებზე და სხვ. ამ ფაქტორების ურთიერთკავშირი და ურთიერთგანპირობებულობა აყალიბებს სამუშაო ძალის თვითრეგულირებასა და თვითმოძრაობას მიმოქცევის სფეროში. განვითარებული სამუშაო ძალის ბაზარი სტიმულს აძლევს წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებას, ხელს უწყობს სამუშაო ძალის განაწილებას პირადი და საზოგადოებრივი მოთხოვნილებების შესაბამისად. მისი მეშვეობით მცირდება წარმოების დანახარჯები, ხდება სამუშაო ძალის ჭარბი რეზერვის გადანაწილება მეურნეობის პერსპექტიულ დარგებში. სამუშაო ძალის ბაზრის სიდიდეს განსაზღვრავს ვაკანტური სამუშაო ადგილები და სამუშაოს აქტიურად მაძიებელი შრომისუნარიანი მოსახლეობა.

შრომის ბირჟა (Labour exchange) – სახელმწიფო ორგანიზაცია, რომელიც რეგულარულად ახორციელებს შუამავლურ ოპერაციებს შრომის ბაზარზე. იგი აგრეთვე ახდენს უმუშევართა რეგისტრაციას.

შრომის დანაწილება (division of labour) – შრომის დანა-

წილების პროცესი საქმიანობის სფეროების მიხედვით, ანუ სამუშაოთა იმ სახეების მიხედვით, სადაც ყველაზე მეტად იქნება გამოყენებული პიროვნების კვალიფიკაცია. შრომის დანაწილების შედეგად არც ერთი ადამიანი არ ასრულებს ყველა სამუშაოს წარმოებაში და თითოეული სპეციალიზდება სამუშაოთა იმ სახეებზე, რომლებშიც მას აქვს შეფარდებითი უპირატესობა.

შრომის მწარმოებლურობა (labour productivity) – შრომითი რესურსების, ადამიანისეული კაპიტალის გამოყენების ეფექტიანობის მაჩვენებელი. განისაზღვრება დროის ერთეულში გამომუშავებული პროდუქციის რაოდენობით, ან ერთეულ პროდუქციაზე დახარჯული დროის რაოდენობით.

შრომის საერთაშორისო დანაწილება (international division of labour) – ცალკეული ქვეყნების სპეციალიზაცია გარკვეული სახის იმ საქონლის (მომსახურების) წარმოებაში, რომელთა დამზადებისთვისაც თითოეულ მათგანს სხვა ქვეყნებზე უკეთესი პირობები (ბუნებრივი ან შეძენილი) აქვს, ანუ აქვს აბსოლუტური უპირატესობა ამა თუ იმ საქონლის (მომსახურების) წარმოებისთვის. შრომის საერთაშორისო დანაწილება გულისხმობს ქვეყნების მოთხოვნის დაკმაყოფილებას არა მხოლოდ საკუთარი წარმოებით, არამედ საგარეო ვაჭრობის საშუალებითაც.

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია – შსო (International Labour Organization – ILO) – შეიქმნა 1919 წელს მოსახლეობის შრომის პირობებისა და სოციალური დაცვის მიზნით ვერსალის ხელშეკრულების საფუძველზე. 1946 წლიდან გაეროს სპეციალიზებული დაწესებულებაა, რომელშიც წარმოდგენილი არიან როგორც წევრი მთავრობები, ისე პროფკავშირები და მეწარმეთა ორგანიზაციები.

შსო-ს შემუშავებული აქვს შრომის ბაზრის ანალიზისა და პროგნოზირების მაჩვენებელთა სისტემა, ინდიკატორები და კრიტერიუმები. მისი შტაბ-ბინა ჟენევაშია. იკვლევს სამუშაო ძალის მიწოდების, მომზადების და გამოყენების, შიგა და ქვეყანათაშორისი მიგრაციული ნაკადების პრობლემებს. მისი მთავარი ამოცანაა მსოფლიო წარმოების ზრდაზე ზემოქმედება, ცხოვრების დონის ამაღლება შრომითი რესურსების რაციონალურად გამოყენების გზით.

შრომითი რესურსების ბალანსი (balance of manpower) – ასახავს ქვეყანაში არსებული

შრომითი რესურსების რაოდენობას, შემადგენლობას, (ასაკის, სქესის, პროფესიის, დასაქმების სახეობების, სოციალური ჯგუფებისა და ა.შ. მიხედვით) განაწილებასა და გამოყენებას.

შტრაიკბრეხერი (strikebreaker) [გერმ. Streikbrecher, streik გაფიცვა + brechen დამტვრევა, მოგლეჯა] – პირი, რომელსაც საწარმო მაშინ დაიქირავებს, როდესაც მისი კოლექტივი გაფიცულია.

შტრიხ-კოდი (bar code) – სპეციალური კოდი, რომელიც საქონლის საფუთავზეა განთავსებული არტიკულის იდენტიფიკაციისთვის.

შუალედური მოხმარება (intermediate consumption) – წარმოების ერთი სტადიის შრომის პროდუქტის გამოყენება შრომის საგნის სახით წარმოების მეორე სტადიაზე.

შუალედური პროდუქტი (intermediate product) – პროდუქტი, რომელმაც გაიარა გარკვეული დამუშავება, მაგრამ ჯერ კიდევ ვერ მიაღწია იმ სტადიას, რომელზედაც ჩაითვლება საბოლოო პროდუქტად. მაგ., ფოლადი შუალედური პროდუქტია.

ჩ

ჩაკეტილი ბაზარი (locked market) – ბაზრის ისეთი მდგომარეობა, როდესაც მყიდველის კურსი გამყიდველის კურსს უტოლდება.

ჩაკეტილი ეკონომიკა (closed economy) – ეკონომიკა, რომელიც ფინანსურ-ეკონომიკურ ურთიერთობებში გარე სამყაროსაგან ფაქტობრივად იზოლირებულია; ეკონომიკა, რომელიც ფართოდ არ მონაწილეობს საერთაშორისო ვაჭრობაში.

ჩანაცვლების ეფექტი (substitution effect) – ფასების ცვლილების ზემოქმედება საქონლის მოთხოვნისა და მიწოდების მოცულობაზე, რის საფუძველზეც რეალური შემოსავალი უცვლელი რჩება.

ჩანტლაძე ვასილ (1905–1995) (Chantladze Vasil) – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი (1979), წევრ-კორესპონდენტი (1974), ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი (1958), პროფესორი (1959), საქართველოს მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე (1966). დაამთავრა თსუ სოციალურ-ეკონომიკური ფაკულტეტი (1927), მოღვაწეობდა თსუ-ში 1930 წლიდან სიცოცხლის ბოლომდე: იყო ფინანსებისა და

კრედიტის კათედრის დოცენტი (1930–1958), პროფესორი, გამგე (1967–1985). ვ. ჩანტლაძეს დიდი ღვაწლი მიუძღვის ფინანსური მეცნიერებისა და ახალი ქართული ეკონომიკური ტერმინოლოგიის განვითარებაში. აღსანიშნავია, რომ სულხან-საბა ორბელიანის ფიზიოკრატული შეხედულებები პირველად სამი საუკუნის შემდეგ გამოიკვლია ვ. ჩანტლაძემ.

ძირითადი ნაშრომებია: „სამეურნეო ანგარიშიანობა და დაკრედიტება“. თბ., 1937; „სულხან-საბა-ორბელიანის ეკონომიკური შეხედულებები“. თბ., 1959; „ფინანსური მეცნიერების საგანი და ამოცანები“. თბ., 1966; „ფინანსების თეორიის საკითხები“. თბ., 1979 (რუსულ ენაზე); „შოთა რუსთაველის ეკონომიკური შეხედულებები“. თბ., 1992 და სხვ.

ჩარტერი (charter) – ხელშეკრულება, რომელსაც დებენ ხომალდის მფლობელი და დამქირავებელი მთლიანად ხომალდის ან მისი ნაწილის განსაზღვრული დროით ან გარკვეული რეისისათვის არენდით გაცემის შესახებ.

ჩარტინგი (charting) – გრაფიკებისა და დიაგრამების შედგენა ბაზრის ანალიზისა და ფასების პროგნოზირების მიზნით.

ჩაშენებული სტაბილიზატორები (implanted stabilizators) – ფისკალური პოლიტიკის მექანიზმი, რომლის მეშვეობითაც ხდება ეკონომიკის კერძო სექტორში წარმოშობილი რყევების შერბილება. ასეთი სტაბილიზატორების მაგალითებია უმუშევრებისადმი დახმარება, პროგრესული საშემოსავლო გადასახადი და ა.შ. იხ. ავტომატური სტაბილიზატორები.

ჩეინი (chain) – სიგრძის ერთეული საზომთა ინგლისურ სისტემაში, უდრის 22 იარდს ანუ 20,1168 მ-ს.

ჩეკი (cheque, check) – 1. დადგენილი ფორმის ფულადი დოკუმენტი, ანგარიშის მფლობელის წერილობითი განკარგულება ბანკისადმი, რათა ამ უკანასკნელმა ჩეკის ხელის მომწერის ანგარიშიდან გასცეს ან გადარიცხოს სხვა ანგარიშზე გარკვეული თანხა; 2. უნაღდო ანგარიშსწორების საშუალება, ფასიანი ქაღალდი; 3. საცალო ვაჭრობაში – სალაროს ქვითარი, რომელიც ადასტურებს მყიდველისაგან ფულის მიღებას.

ჩვეულებრივი აქცია (ordinary share, ordinary stock) – აქცია, რომლის მფლობელსაც ენიჭება აქციონერის ყველა ქონებრივი და პიროვნული უფლება: ა) დივიდენდის მიღების უფლება კორპორაციის მოგების სი-

დიდის მიხედვით; ბ) კორპორაციის მართვაში მონაწილეობის უფლება კრებებზე ხმის მიცემის გზით; გ) ქონებრივი ნაწილის მიღების უფლება კრედიტორებთან ანგარიშის გასწორების შემდეგ, კორპორაციის ლიკვიდაციის შემთხვევაში. უფლების რეალიზაცია ხდება აქციის სიდიდის პროპორციულად.

„ჩიკაგოს სკოლა" ("Chicago School") – მსოფლიოში ცნობილი ეკონომიკური სკოლა, ნეოკონსერვატიული ეკონომიკური აზრის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულება. წარმოიშვა XX საუკუნის 60-იან წლებში. მისი წარმომადგენლები მილთონ ფრიდმენი, ფ. ა. ფონ ჰაიეკი, ფრენკ ნაიტი, თეოდორ უილიამ შულცი, ჯორჯ ჯოზეფ სტიგლერი, ჰენრი საისრედი და სხვები, ეკონომიკის ეფექტიანი ფუნქციონირების გასაღებს სახელმწიფო ჩარევისაგან თავისუფალ კონკურენტულ ბაზარში ხედავენ. მათი აზრით: 1. კონკურენტული ბაზრების ფუნქციონირება რესურსების განაწილების პრობლემის გადაჭრის ყველაზე საუკეთესო (ოპტიმალური) საშუალებაა; 2. ეკონომიკური თეორია, ისევე როგორც საბუნებისმეტყველო მეცნიერებები, თავისუფალი უნდა იყოს შეფასებითი მსჯელობისაგან.

ჩიკაგოს სკოლის წარმომადგენლები იზიარებენ ნეოკლასიკური თეორიის შეხედულებას იმის შესახებ, რომ ფასები იძლევა ეკონომიკური სისტემის ფუნქციონირების ზუსტ სურათს. ისინი მონეტარიზმის ურყევი მომხრენი არიან და, აქედან გამომდინარე, ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების შეზღუდვას მტკიცედ უჭერენ მხარს. სკოლას ეს სახელი ეწოდა იმ ფაქტთან დაკავშირებით, რომ მისი მრავალი ცნობილი წარმომადგენელი მუშაობდა ჩიკაგოს უნივერსიტეტში.

„ჩინური გზა" ("Chineese way") – უკავშირდება მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის ევოლუციურ მოდელს, რომელიც გრადუალიზმისა და სტრუქტურულ-წარმოებრივი მაკროსტაბილიზაციის სახელწოდებითაა ცნობილი. ეს მოდელი წარმატებით გამოიყენება ჩინეთში და „ჩინური სასწაულის" ათვლის წერტილადაა აღიარებული. იგი გამორიცხავს უკიდურეს რადიკალიზმს და უშუალოდ გათვლილია ქვეყნის წარმოებრივი პოტენციალის ამაღლებაზე. მისთვის დამახასიათებელია ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის მნიშვნელოვანი შენარჩუნებით, საინვესტიციო და პროგრესული სტრუ

ქტურული პოლიტიკის გატარებით, ეროვნული მეწარმეობის სტიმულირებით, სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკის საკვანძო სფეროების მართვით, წარმოების მოდერნიზაციითა და ა.შ., ძველი ეკონომიკური სისტემის ელემენტების გამოყენების საფუძველზე, თანდათანობითი, ევოლუციური გზით გარდაქმნა. „ჩინური გზა“ „შოკური თერაპიისა“ და „ორთოდოქსული მაკროსტაბილიზაციის ანტიპოდია. ეს მოდელი გათვლილია ერთობლივი შიწოდების ზრდასა და სამამულო წარმოების პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაზე. ჩინეთმა იმთავითვე უარი თქვა „შოკურ თერაპიაზე“ და საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა, საქართველოსგან და სხვა პოსტსაბჭოური ქვეყნებისგან განსხვავებით, დაიწყო არა უკიდურესი რადიკალიზმითა და არსებული მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განადგურებით, არამედ აქცენტი სტრუქტურულ-წარმოებრივ მაკროსტაბილიზაციაზე გადაიტანა. მან წინა პლანზე დააყენა ქვეყნის წარმოებრივი პოტენციალის განვითარება, პროგრესული სტრუქტურული პოლიტიკის გატარება, მოქნილი საგადასახადო მექანიზმით მეწარმეობის სტიმულირება, ეკონომიკის საკვანძო დარგებსა და სფეროებში სახელმწიფო მმართველობის სხვადასხვა ფორმით შენარჩუნება და ა.შ.

პოსტსაბჭოური ქვეყნებისგან რადიკალურად განსხვავებული ეკონომიკური პოლიტიკის შედეგია ის, რომ დღეს ჩინეთი ესოდენ დიდ აღმავლობას განიცდის. განვითარების შედეგების მიხედვით სურათი რადიკალურად განსხვავებულია „ჩინურ გზასა“ ანუ გრადუალისტური განვითარების გზით მიმავალ ქვეყანასა და ჯერ „შოკურ“, ხოლო ამჟამად ორთოდოქსული განვითარების გზით მიმავალ პოსტსაბჭოთა ქვეყნებს შორის.

ჩიქავა ლეო (დაიბ. 1928) (Chikava Leo) – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი (1997), ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი (1968), პროფესორი (1970), საქართველოს მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე (1986), საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი (1994), ნიუიორკის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი, აკად. პ. გუგუშვილის სახელობის უნივერსიტეტის რექტორი (1996), საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების ბიუროს თავ-

მჯდომარის მოადგილე (1999), თსუ რექტორის მრჩეველთა საბჭოს წევრი (2007). დაამთავრა თსუ ეკონომიკის ფაკულტეტი (1950). იყო პოლიტიკური ეკონომიის კათედრის გამგე, ჯერ თბილისის ი. ჭავჭავაძის სახელობის უცხო ენათა სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში (1969–1974), ხოლო შემდეგ – საქართველოს პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში (1974–1983), საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკისა და სამართლის ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე სამეცნიერო მუშაობის დარგში (1983–1990), საქართველოს დემოგრაფიის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების კვლევის ცენტრის დირექტორი (1990–1991), საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიური კვლევის ინსტიტუტის დირექტორი (1991–2006), სახელმწიფო სამსახურის მართვისა და მოსამსახურეთა მომზადების, გადამზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების ცენტრის უფროსი (1999–2007). ეწევა პედაგოგიურ მოღვაწეობას.

ლ. ჩიქავა არის 160-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომის ავტორი. მათი უმრავლესობა ეძღვნება ეკონომიკური თეორიის, საქართველოს ეკონომიკური განვითარების და დემოგრაფიის აქტუალურ პრობლემებს. ძირითადი ნაშრომებია: „საქართველოს კვების მრეწველობის ადგილი და როლი შრომის საერთო-საკავშირო დანაწილებაში.“ თბ., 1965; „საქართველოს კვების მრეწველობის ტერიტორიული სპეციალიზაციისა და ეკონომიკური ეფექტიანობის საკითხები.“ თბ., 1968; „არამატერიალური წარმოების სფეროს პოლიტეკონომიური ასპექტები.“ თბ., 1987; „შრომის მწარმოებლურობა და მისი ამაღლების გზები“ (ქართულ და რუსულ ენებზე). თბ., 1986; ეკონომიკური და დემოგრაფიული ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული). თბ., 2001 (თანაავტორობით); „დემოგრაფიული კატეგორიები და კანონები.“ თბ., 2002; „ინოვაციური ეკონომიკა.“ თბ., 2006; „ეკონომიკური თეორიის მოკლე კურსი.“ დამხმარე სახელმძღვანელო. თბ., 1997 (პირველი გამოცემა); თბ., 2006 (მეორე გამოცემა).

სხვა საქმიანობა: არის შემდეგი ჟურნალების სარედაქციო კოლეგიის წევრი: „საზოგადოება და ეკონომიკა“ (რუსულ ენაზე, მოსკოვი), „ეკონომიკა“, „საქართველოს ეკონომიკა“, „დემოგრაფია“, „ეკონომისტი“, „ახალი ეკ-

ონომისტი", „მაცნე" (ეკონომიკის სერია), „ფინანსები და კრედიტი", „ეკონომიკა და ბიზნესი".

ჯილდოები: ღირსების ორდენი (1998), საერთაშორისო ღირსების ორდენი საერთაშორისო ბიოგრაფიული ცენტრიდან (კემბრიჯი) (2004), ივ. ჯავახიშვილის სახელობის მედალი (1988), საქართველოს საპატრიარქოს სიგელი (2007).

ც

ცალმხრივი ბაზარი (one-sided (one-way) market) – ბაზარი, სადაც მხოლოდ მყიდველის კურსის კოტირება ხდება.

ცედენტი (cedent) [<ლათ. cedere დათმობა) – კრედიტორი, რომელიც სხვა პირს უთმობს თავის მოთხოვნის უფლებას.

ცენზი (property qualification) [ლათ. census] – 1. ძველ რომში – მოქალაქეთა ქონების პერიოდული შეფასება-აღწერა; 2. რეგულარული ფიქსირებული ღალა ფეოდალიზმის პერიოდში დასავლეთ და ცენტრალურ ევროპაში; 3. სტატისტიკური აღწერა.

ცენტნერი (centner) [<ლათ. centum ასი] – 1. მასის ერთეული, რომელიც უდრის 100 კგ-ს; 2. მასის ერთეული, რომელიც ზოგიერთ ქვეყანაში უდრის 100 გირვანქას; გერმანიაში, დანიაში, უნგრეთში – 50 კგ-ს.

ცენტრალიზაცია (centralization) – 1. რაიმეს თავმოყრა ერთ ადგილზე, ერთის ხელში, ერთ ცენტრში; 2. ცენტრალიზაცია კაპიტალის – კაპიტალის ოდენობის გაზრდა რამდენიმე კაპიტალის გაერთიანების საფუძველზე.

ცენტრალიზმი (centralism) – მმართველობის სისტემა, რომლის დროსაც ქვემდგომი და ადგილობრივი ორგანოები ექვემდებარებიან ცენტრალურ ხელისუფლებას, ცენტრს.

ცენტრალური ბანკი (central bank) – სახელმწიფო დაწესებულება, რომელიც თავისი მონეტარული ინსტრუმენტებით ახორციელებს ფულადი მიმოქცევის, ფინანსური ბაზრებისა და ინსტიტუტების რეგულირებასა და კონტროლს. ამ მიზნით იგი იყენებს როგორც არაპირდაპირ ინსტრუმენტებს (ბანკთაშორისი კრედიტის განაკვეთი, სავალდებულო რეზერვების ნორმა, ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე სახელმწიფო საგადასახადო ვალდებულებების გაყიდვასთან დაკავშირებული ოპერაციები), ისე პირდაპირ (მიზნობრივი დაკრედიტება, „საკრედიტო ჭერი", სარგებლის განაკვეთის დონისადმი პირდაპირი კონტროლი) ინსტრუმენტებს.

ბანკთაშორისი კრედიტის განაკვეთით ფულად-საკრედიტო რეგულირება ანუ დისკონტის პოლიტიკა ინფლაციასთან ბრძოლის ეფექტიანი საშუალებაა. საქმე ისაა, რომ ბანკთაშორისი კრედიტის განაკვეთი არის პროცენტი იმ კრედიტზე, რომელსაც აძლევს ცენტრალური ბანკი ყველა სხვა ბანკს. თუკი ქვეყანაში შეიმჩნევა ინფლაციური პროცესების დაჩქარება, ცენტრალური ბანკი მაღლა სწევს ამ განაკვეთს, რის საფუძველზეც ეცემა ფულზე მოთხოვნა და შედარებით ნელა იზრდება მიმოქცევაში ფულადი მასა. მართალია, იგი უარყოფით გავლენას ახდენს წარმოების განვითარებაზე, მაგრამ სახელმწიფოს მოქნილი საგადასახადო პოლიტიკით შესაძლებელია თანმხლები ნეგატიური ეფექტების დაძლევა.

სავალდებულო რეზერვების ნორმა კომერციული ბანკების ფულადი თანხაა, რომლის სესხად გაცემის უფლება მათ არა აქვთ და ვალდებულნი არიან თავიანთ ანგარიშზე იქონიონ ცენტრალურ ბანკში. ეს უკანასკნელი კი სიტუაციის მიხედვით მოქმედებს: ფულადი მასის ზრდის შენელების საჭიროების შემთხვევაში ამაღლებს სავალდებულო რეზერვების ნორმას და, პირიქით, როცა არის იმის აუცილებლობა, რომ მიმოქცევაში გაიზარდოს ფულის რაოდენობა, მაშინ ცენტრალური ბანკი დაბლა წევს სავალდებულო რეზერვების ნორმას, რითაც შესაძლებლობას აძლევს კომერციულ ბანკებს თავიანთი სახსრების დროებით „გაყინული“ ნაწილი გადააქციონ კრედიტად.

ცენტრალური ბანკი ღია ბაზარზე აწარმოებს ოპერაციებს სახელმწიფო საგადასახადო ვალდებულებებით, რომლებიც სამთავრობო ფასიანი ქაღალდების ერთობლიობაა და მათი მეშვეობით, არაპირდაპირი გზით, ხორციელდება ზემოქმედება ფულად-საკრედიტო ბაზარზე. ეს ვალდებულებები სახელმწიფო ვალია მოსახლეობისადმი, რომელიც იყოფა საბაზრო და არასაბაზრო კატეგორიებად. საბაზროს მიეკუთვნება სახაზინო თამასუქი (სამ და ექვსთვიანი, 91–დღიანი და წლიური დაფარვის ვადით), საშუალოვადიანი სახაზინო თამასუქი (ერთიდან 10 წლამდე დაფარვის ვადით) და სახაზინო ობლიგაცია.

არასაბაზრო ფასიანი ქაღალდებიდან ყველაზე გავრცელებული ფორმაა შემნახველი ობლიგაცია. გარდა ამისა, მას მიეკუთვნება აგრეთვე სამთავრობო ანგარიშების სერიები, უცხოური სამთავრობო სერიები, ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების სერიები

და სხვ. ამ ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვასთან დაკავშირებული ოპერაციებით, ცენტრალური ბანკი ზემოქმედებს მიმოქცევაში არსებულ ფულად მასაზე. მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ელასტიკურობასა და ფუნქციონირების ხასიათს, ოპერაციებს ღია ბაზარზე და სავალდებულო რეზერვების პოლიტიკას.

დისკონტის პოლიტიკის მიზანია საკრედიტო ინსტიტუტების რეფინანსირების (ძველი გრძელვადიანი ვალის დაფარვა ახალი გრძელვადიანი სესხით) პირობების ცვლილებებით გავლენა მოახდინოს ფულად-საკრედიტო ბაზარზე. ამასვე ემსახურება ოპერაციები ღია ბაზარზე, რომლის მექანიზმი დაფუძნებულია სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების, საბანკო აქცეპტებისა და სხვა საკრედიტო ვალდებულებების ყიდვა-გაყიდვაზე.

ცივილიზებულ ქვეყნებში მონეტარული პოლიტიკის საერთაშორისო სტანდარტებთან მიახლოების დონეს მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს ფულად-საკრედიტო რეგულირების პირდაპირი ინსტრუმენტებიდან არაპირდაპირ ინსტრუმენტებზე გადასვლის ხანგრძლივობა. ეს უკანასკნელი განსხვავებულია ქვეყნების მიხედვით და მერყეობს 1-დან 5 წლამდე, საშუალოდ კი 3,7 წელია.

ცვალებადი დანახარჯი (variable cost) – დანახარჯი, რომლის სიდიდეც იცვლება წარმოების მოცულობის ცვლილების პროპორციულად. ე.ი. ეს ისეთი დანახარჯია, რომელიც მოკლევადიან პერიოდში შეიძლება გაიზარდოს ან შემცირდეს წარმოებული პროდუქციის მატების ან კლების პროპორციულად. ცვალებად დანახარჯებს მიეკუთვნება: ნედლეულის, სათბობის, ენერგიის, ტრანსპორტის და ა.შ. დანახარჯები. რაც უფრო მეტი პროდუქცია იქმნება, მით მეტია ცვალებადი დანახარჯი.

ციკლი (cycle) – ეკონომიკური აქტიურობის დონეთა აღმავლობისა და დაცემის მონაცვლეობა. ვლინდება რამდენიმე წლის განმავლობაში და მოიცავს ოთხ ფაზას: პიკი, დაცემა, დეპრესია და გამოცოცხლება.

ციკლური მერყეობის ამპლიტუდა (amplitude) – ტერმინი, რომელიც გამოიყენება ეკონომიკური ციკლების თეორიაში ნებისმიერი ციკლის მაღალ და დაბალ წერტილებს შორის დისტანციის აღწერისათვის. იგი შეიძლება იყოს ერთნაირი, შეიძლება მცირდებოდეს და მაშინ ამბობენ, რომ ციკლურ მერყეობას შე-

სუსტებისკენ აქვს ტენდენცია, ან კიდევ, შეიძლება იზრდებოდეს მაშინ, როდესაც ციკლური მერყეობა ძლიერდება.

ციკლური უმუშევრობა (cyclical unemployment) – მოკლევადიანი უმუშევრობა, რომელიც წარმოიქმნება დაბალი ერთობლივი მოთხოვნის შედეგად. ეს მოვლენა აიხსნება იმით, რომ ეკონომიკური ციკლის გარკვეულ ფაზებში წარმოიქმნება სამუშაო ადგილების უკმარისობა მუშაკთა სპეციალობისა და კვალიფიკაციისგან დამოუკიდებლად.

„ცხელი ფული“ ("hot money") – თუ ქვეყანაში ხელსაყრელი საპროცენტო განაკვეთია, ხდება ფულის მოზიდვა საზღვარგარეთიდან. მთავრობა, როგორც წესი, ფრთხილად მოქმედებს „ცხელი ფულის“ მოდინებით საგადასახდელო ბალანსის გაუმჯობესებისა და ვალუტის კურსის განმტკიცების შემთხვევაში, ვინაიდან ეს შეიძლება აღმოჩნდეს ძალზე მოკლევადიანი.

ცხოვრების დონე (standard of life) – რაოდენობრივი მაჩვენებლების სისტემა, რომელიც გამოხატავს საზოგადოების განვითარების მოცემულ ეტაპზე მოსახლეობის ერთ სულზე მატერიალური და სულიერი დოვლათის მოხმარების დონესა და ამ დოვლათზე მოთხოვნილების დაკმაყოფილების ხარისხს. ცხოვრების დონის ამსახველი მაჩვენებლებია: რეალური შემოსავლის მოცულობა მოსახლეობის ერთ სულზე; კვების პროდუქტების, არასასურსათო საქონლის, მომსახურების მოცულობა და სტრუქტურა; სამომხმარებლო საქონლის ფასების დონე და დინამიკა; კომუნალური და სატრანსპორტო მომსახურების ტარიფები; განათლების განვითარების დონე; სამედიცინო მომსახურების ხარისხი; საბინაო პირობები; სამუშაო დღის ხანგრძლივობა; სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა და ა.შ.

ძ

„ძვირი ფულის“ პოლიტიკა (policy of expencive money) – ეკონომიკური პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილი, ნეოკლასიკურ თეორიაზე დაფუძნებული მაკროსტაბილიზაციის ორთოდოქსულ მოდელზე აგებული პოლიტიკა, რომელიც ლიბერალურ–მონეტარისტულ პრინციპებს ეყრდნობა. იგი, როგორც ინფლაციური სპირალის წინააღმდეგ მიმართული პოლიტიკა, ფულად–საკრედიტო პოლიტიკის გამკაცრებაში გამოიხატება,

ითვალისწინებს ფულის მიწოდების მკვეთრ შეზღუდვას, რისი ერთ-ერთი გზაც ფულის ემისიის შეზღუდვასთან ერთად, ბანკთაშორისი სარეზერვო ნორმის გადიდებაა. ეს უკანასკნელი ავტომატურად ამცირებს კომერციული ბანკების რეზერვებს, შესაბამისად, ფულად მულტიპლიკატორს.

„ძვირი ფულის" პოლიტიკამ საქართველოში, პოსტვაშინგტონის კონსენსუსის გადაწყვეტილებით, 1995 წლის ბოლოდან შეცვალა „შოკურ თერაპიად" მონათლული საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პოსტსაბჭოური გზა. იგი არაეფექტიანი აღმოჩნდა საქართველოსთვის.

„ძვირი ფულის" პოლიტიკა წარმატებულია მაშინ, როდესაც ლაპარაკია ბაზრის ფუნქციონირებაზე და არა იმაზე, თუ როგორ უნდა მოხდეს ბაზრის ჩამოყალიბება-განვითარება.

ეკონომიკურ თეორიაში ცნობილია დებულება იმის შესახებ, რომ თეორია (და შესაბამისი პოლიტიკაც), რომელიც ორიენტირებულია ქვეყნის წონასწორობით მდგომარეობაზე, შეუძლებელია ქმედითუნარიანი იყოს და სარგებლობა მოუტანოს უწონასწორობის მდგომარეობაში მყოფ ქვეყანას რადიკალური ეკონომიკური ცვლილებების პერიოდში. ეს აქსიომური ჭეშმარიტება არ იქნა გათვალისწინებული საქართველოს ეკონომიკურ პოლიტიკაში, მეცნიერულად დაუსაბუთებელი ეკონომიკური პოლიტიკის პირობებში კი ეკონომიკის კონვერსიის რანგში აყვანილი რეფორმა იმთავითვე განწირული იყო მარცხისათვის და ობიექტური თუ სუბიექტური ფაქტორებით გამოწვეული მრავალი ნეგატიური მოვლენის მიზეზი გახდა. საქართველოში ტრანსფორმაციული დაცემა გადაიზარდა ღრმა ეკონომიკურ კრიზისში, რომელმაც თანდათან სისტემური კრიზისის სახე მიიღო.

ფულის დეფიციტის გზით ლარის კურსის შენარჩუნება არაეფექტიანი, უპერსპექტივო პოლიტიკაა. იგი განაპირობებს ეკონომიკის სტრუქტურულ დეფორმაციას, დაბალ ინვესტიციურ აქტიურობას, ეკონომიკის მონოპოლიზაციასა და კრიმინალიზაციას. იხ., ოფიციალური მონეტარიზმის დონე; ფულის ბრუნვის სიჩქარე.

ძირითადი კაპიტალი (ნატურალურ გამოსახულებაში) (capital goods) – შენობა-ნაგებობები, მანქანები და მოწყობილობები, სატრანსპორტო საშუალებები და ა.შ. მრავალჯერ გამოყენებული წარმოების პრო-

ცესში. ძირითადი კაპიტალი წარმოების რამდენიმე ციკლში მონაწილეობს, გამოიყენება 1 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში, ცვეთის კვალობაზე გადასცემს თავის ღირებულებას მზა პროდუქციას და ნაწილ-ნაწილადვე ანაზღაურდება.

ძირითადი კაპიტალი (ღირებულებით გამოხატულებაში) (capital stock) – საწარმოს, დარგის, მთელი ეკონომიკის მასშტაბით არსებული შენობების, მანქანა-მოწყობილობების, სატრანსპორტო საშუალებების, სანაშენო, სარძეო, მუშა პირუტყვისა და მრავალწლიანი ნარგავების შეჯამებული ღირებულება გარკვეული თარიღისათვის (მაგალითად, 2010 წლის 1 ივნისისათვის).

ძირითადი კაპიტალის მოხმარება (consumption capital stock) – საანგარიშო პერიოდში ძირითადი კაპიტალის ღირებულების შემცირება მისი ფიზიკური და მორალური ცვეთის შედეგად.

ძირითადი მომხმარებელი (basic consumer, user) – მომხმარებელი, რომელიც შეძენილ საქონელსა და გაწეულ მომსახურებას საკუთარი, არაკომერციული მიზნებისათვის იყენებს.

წ

წარმოებითი ურთიერთობები (relations of production) – მარქსისტული კატეგორია, გამოყენებული ადამიანებს შორის წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების პროცესში წარმოქმნილი ურთიერთობების განსაზღვრისათვის. წარმოებითი ურთიერთობები, **ეკონომიკური ურთიერთობებისაგან** განსხვავებით, ეყრდნობა საკუთრებითი ურთიერთობის ერთ გაბატონებულ ფორმას, რაც განსაზღვრავს კლასების მდგომარეობას წარმოებაში, მათ ურთიერთდამოკიდებულებასა და პროდუქტის განაწილების ფორმებს. ასეთი შინაარსის მატარებელი ურთიერთობები არსებობდა საბაზრო ეკონომიკის, როგორც ეკონომიკური სისტემის, ჩამოყალიბებამდე, საზოგადოების განვითარების ნებისმიერ სხვა ეტაპზე, მათ შორის, მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული სისტემის ანუ სახელმწიფო-მონოპოლისტური სოციალიზმის დროსაც. საბაზრო ეკონომიკა კი თეორიულად (კანონმდებლობითაც) გამორიცხავს საკუთრების ერთი რომელიმე ფორმის გაბატონებულ მდგომარეობას. იგი ეყრდნობა საკუთრების პლურალიზმს, ამიტომაც საბა-

ზრო სისტემაში აღარ არსებობს კლასები და ეკონომიკური ურთიერთობაც განსხვავებული შინაარსის კატეგორიაა. **რაც შეეხება წარმოებით ურთიერთობას, ამ ტერმინის გამოყენება თანამედროვე ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების კვლევაში, ზემოთქმულის გამო არამეცნიერულია.** ამიტომაცაა, რომ დასავლურ ეკონომიკურ ლიტერატურაში იგი არ იხმარება.

წარმოების დანახარჯების თეორია (the theory of production cost) – წარმომადგენლები (დ. მაკ-კულოხი და სხვ.) ფასწარმოქმნას საფუძვლად უდებენ არა საქონლის წარმოებაზე დახარჯული საზოგადოებრივი შრომის რაოდენობას, არამედ მის მხოლოდ იმ ნაწილს, რაც გაიღო უშუალოდ მეწარმემ, ე.ი. საქონლის წარმოების დანახარჯებს. ეს თეორია გამორიცხავს ღირებულების იმ ნაწილს, რომელიც შეადგენს მოგებას.

წარმოების დანახარჯების თეორიაში პოზიტიურია ღირებულების განსაზღვრა ობიექტური ფაქტორებით – წარმოების დანახარჯებით, მაგრამ ნაკლია ის, რომ იგი ღირებულების განსაზღვრაში მოგების იგნორირებას ახდენს.

წარმოების დაცემის უდაბლესი წერტილი (lowest turning point) – ეკონომიკის მდგომარეობა, რომელიც ხასიათდება წარმოებისა და ეკონომიკური აქტიურობის მაქსიმალური შემცირებით და რომლის შემდეგაც იწყება აღმავლობა.

წარმოების დივერსიფიკაცია (diversification of production) – მრავალი წარმოების ერთმანეთთან ნაკლებად დაკავშირებული სახეების ერთდროული განვითარება, წარმოების მრავალმხრივი განვითარება.

წარმოების სპეციალიზაცია (specialization of production) – შრომის საზოგადოებრივი დანაწილებისა და მისი რაციონალური ორგანიზაციის ფორმა. გამოხატავს ცალკეული პროდუქციისა და მისი ცალკეული ნაწილების წარმოების თავმოყრის პროცესს სპეციალიზებულ საწარმოებსა და დარგებში.

წარმოების ფაქტორები (factors of production) – წარმოების პროცესში გამოყენებული რესურსები; ძირითადად მოიცავს შრომას, კაპიტალსა და მიწას, ამასთან, შეიძლება მასში სამეწარმეო უნარის ჩართვაც.

წარმოებრივი ფუნქცია (production function) – ფუნქცია, რომელიც გამოხატავს დამოკიდებულებას პროდუქციის გამოშვების მოცულობასა და წარმოება-

ში დაბანდებული შრომისა და კაპიტალის რაოდენობას შორის.

წმინდა გადასახადი (net taxes) – სხვაობა გადასახადების აკრეფით მიღებულ სამთავრობო შემოსავლებსა და სამთავრობო ტრანსფერულ გადასახდელებს შორის.

წმინდა დისკონტირებული ღირებულება (net present value) – თანხა, რომელიც მიიღება მოსალოდნელი საინვესტიციო ხარჯების დისკონტირებული ღირებულების გამოქვითვით მოსალოდნელი შემოსავლების დისკონტირებული ღირებულებიდან.

წმინდა ეროვნული დანაზოგი (net national savings) – გაიანგარიშება როგორც სხვაობა მთლიან ეროვნულ დანაზოგსა და ძირითადი კაპიტალის მოხმარებას შორის.

წმინდა ეროვნული პროდუქტი (net national product) – მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც გამოითვლება, როგორც სხვაობა მშპ-სა და საამორტიზაციო ანარიცხების შეჯამებულ სიდიდეს შორის.

წმინდა ეროვნული შემოსავალი (net national income) – მთლიან ეროვნულ პროდუქტს გამოკლებული ძირითადი კაპიტალის მოხმარება.

წმინდა ექსპორტი (net export) – სხვაობა ექსპორტისა და იმპორტის ღირებულებებს შორის.

წმინდა ინვესტიცია (net investment) – ინვესტიცია ამორტიზაციის გამოკლებით.

წმინდა ინკასო (net encashment) – საფინანსო დოკუმენტების ინკასო, რომელსაც არ ახლავს კომერციული დოკუმენტები.

წმინდა კონკურენცია (pure competition) – იგივეა, რაც სრულყოფილი კონკურენცია.

წმინდა მიმოქცევის დანახარჯი (pure cost of curculation) – უშუალოდ საქონლის ყიდვა-გაყიდვასთან დაკავშირებული დანახარჯი.

წმინდა მოგება (net profit) – თანხა, რომელიც რჩება ფირმის ერთობლივი შემოსავლიდან აშკარა და ფარული (იმპლიციტური) დანახარჯების გამოქვითვის შემდეგ.

წმინდა მოგება უდრის ბუღალტრულ მოგებას მინუს იმპლიციტური დანახარჯები.

წმინდა პროდუქტი (net product) – ეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს საწარმოო საქმიანობის შედეგებს. გაიანგარიშება, როგორც სხვაობა მთლიან ეროვნულ პროდუქტსა და ძირითადი კაპიტალის ცვეთის ანაზღაურების ხარჯებს (ამორტიზაციას) შორის.

წმინდა შემოსავალი (net income) – საწარმოს მთლიანი შემოსავლის ნაწილი, რომელიც რჩება მის განკარგულებაში ბიუჯეტში გადასახადების გადახდის შემდეგ. იგი, როგორც ახალშექმნილი ღირებულების ნაწილი, მოიცავს ხელფასსა და მოგების ნაწილს.

წონასწორობის ფასი (equilibrium price) – წარმოებისა და რეალიზაციის ოპტიმალური მოცულობის, მოთხოვნისა და მიწოდების ტოლობის გამომხატველი ფასი. ფასი, რომლის დროსაც ბაზარი იმყოფება წონასწორობაში. ასეთი ფასი უზრუნველყოფს ბაზრის შეუფერხებელ ფუნქციონირებას.

ჭ

ჭარბი მიწოდება (excess supply) – სიტუაცია ბაზარზე, როდესაც მიწოდება აღემატება მოთხოვნას. წარმოიქმნება ისეთ შემთხვევაში, როცა საბაზრო ფასი წონასწორობის ფასზე მაღლა აიწევს. ეს სტიმულს აძლევს მწარმოებლებს, გაზარდონ X საქონლის წარმოება. გარკვეულ წერტილში წარმოებული იქნება იმაზე მეტი, ვიდრე მომხმარებლებს სურთ შეიძინონ. ბაზარი ზედმეტად გაჯერებული აღმოჩნდება X საქონლით. წარმოიქმნება ჭარბი მიწოდება, რაც გამოიწვევს ფასის შემცირებას.

ჭარბი მოთხოვნა (excess demand) – სიტუაცია ბაზარზე, როდესაც მოთხოვნა აღემატება მიწოდებას. წარმოიქმნება ისეთ შემთხვევაში, როცა საბაზრო ფასი წონასწორობის ფასზე დაბლა დაიწევს. მომხმარებლებს გაუჩნდებათ სურვილი, იყიდონ იმაზე მეტი X საქონელი, ვიდრე მწარმოებლებს სურთ აწარმოონ. წარმოიშობა ჭარბი მოთხოვნა, რაც გამოიწვევს ფასის გაზრდას.

ჭარბი რეზერვები (excess reserves) – საბანკო რეზერვები, თანხა, რომლითაც ბანკის ფაქტობრივი რეზერვები აღემატება მის სავალდებულო რეზერვებს. იგი არის ფაქტობრივ რეზერვებს მინუს სავალდებულო რეზერვები.

ჭარბი საგადასახადო ტვირთი (excess burden of a tax) – წმინდა სარგებლობის დანაკარგი საზოგადოებისათვის საქონლის წარმოებისა და მოხმარების დონის ოპტიმალურზე დაბლა დაცემის შედეგად, რაც გამოწვეულია გადასახადების შემოღებით.

ჭარბწარმოება (overproduction) – ეკონომიკური ვითარება, როდესაც არსებული ფასების პირობებში საქონლის მიწოდება აღემატება მასზე მოთხოვნას.

ხ

ხაზინა (treasury) – ფინანსთა სამინისტროსთან არსებული და მის შემადგენლობაში შემავალი სპეციალური სახელმწიფო ფინანსური ორგანო, რომელიც განაგებს ბიუჯეტის საკასო (სალარო) შესრულებას. ხაზინა აგრეთვე უშვებს სახაზინო ბილეთებს, ორგანიზებას უწევს გადასახადების, მოსაკრებლების აკრეფას.

ხაზინის თამასუქი (treasury bill) – სამთავრობო საბაზრო ფასიანი ქაღალდი სამ – და ექვსთვიანი, 91–დღიანი და წლიური დაფარვის ვადით.

ხანგრძლივი სარგებლობის საქონელი (durable goods) – საქონელი, რომელსაც მომხმარებელი იყენებს ხანგრძლივი დროის განმავლობაში (არანაკლებ ერთი წლისა); ჩვეულებრივ იყოფა წარმოებრივი დანიშნულების ხანგრძლივი სარგებლობის საქონლად (მანქანები, მოწყობილობები და ა.შ.) და სამომხმარებლო დანიშნულების ხანგრძლივი სარგებლობის საქონლად (ავტომობილები, მაცივრები, საყოფაცხოვრებო ტექნიკა და ა.შ.).

„ხარი“ („bull“) – ბირჟის მაკლერი, რომელიც ვალუტისა და ფასიანი ქაღალდების კურსის ამაღლებაზე თამაშობს. იგი შეიძენს, ვთქვათ, აქციებს და ელოდება მათი კურსის ზრდას, რათა შემდეგ გაყიდოს და საკურსო სხვაობიდან მოგება მიიღოს.

„ხარების“ ბაზარი („bull market“) – ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, რომელიც ხასიათდება ფასების ზრდით.

ხარისხის სერტიფიკატი (quality certificate) – საქონლის ხარისხისა და სტანდარტებთან მისი შესაბამისობის დამადასტურებელი ოფიციალური დოკუმენტი. გასცემენ სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ აკრედიტებული დამოუკიდებელი ორგანიზაციები. გამოიყენება საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში.

ხარჯების ინფლაცია (cost push inflation) – ფასების საერთო დონის მყარი ზრდა, გამოწვეული ხარჯების წარმოებისაგან დამოუკიდებელი ზრდით. ამას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს იმ შემთხვევაში, თუ დაქირავებული პერსონალი წამოაყენებს მოთხოვნას რეალური ხელფასის გაზრდის შესახებ, ან იმპორტულ საქონელზე ფასები მოიმატებს.

ხარჯებისა და შედეგების ანალიზი (cost–benefit analysis) – სახელმწიფო სექტორში საინვესტიციო პროექტების შეფასების სისტემა, რომლის გამო-

ყენებაც შესაძლებელია კერძო სექტორში პროექტების შეფასებისთვის. იგი, პირდაპირი ფინანსური შედარებისაგან განსხვავებით, ყოველგვარ ხარჯსა და შედეგს განიხილავს. შედეგი ამ შემთხვევაში სარგებლიანობის დანამატია, ხოლო ხარჯი – სარგებლიანობის შემცირება, გაზომილი განსახილველი პროექტის ალტერნატიული ღირებულებით. პრაქტიკაში მრავალი შედეგის (როგორც დადებითის, ისე უარყოფითის) გაზომვა არ შეიძლება ფულადი ფორმით (მაგალითად, ბუნებრივი ლანდშაფტების განადგურება, საზოგადოებრივი კავშირების მოშლა და ა.შ.), მაშინ როდესაც ხარჯები შეიძლება გაიზომოს ფულადი ფორმით, პროექტის ფაქტობრივი ღირებულებით.

ხარჯთაღრიცხვა (costs estimate) – საწარმოებისა და ორგანიზაციების ფულადი სახსრების შემოსავალ-გასავლის (დანახარჯების) გეგმა, რომელიც დაყოფილია ცალკეულ ელემენტებად და მუხლებად.

ხელფასი (wage, salary) – შრომის ფასი, ფულადი ანაზღაურება შრომისათვის. ხელფასის სიდიდე წესდება კონტრაქტის შესაბამისად, ტარიფების განაკვეთის მიხედვით და თანამდებობრივი სარგოს სახით, მაგრამ არ შეიძლება იყოს კანონით დადგენილი მინიმალური ხელფასის დონეზე დაბლა. ხელფასის ზედა ზღვარი შეუზღუდავია.

ხელფასის თეორია (wage theory) – შრომის ნეოკლასიკური თეორია, რომელიც დღესაც რჩება ხელფასის ანალიზის დომინირებულ მეცნიერულ პარადიგმად. ამასთან, ნეოკლასიკური თეორიის ეს უპირატესობა არ იყო მუდმივი და მას წინ უძღოდა შრომის კლასიკური თეორიის დომინირება. კლასიკური სკოლის წარმომადგენლებს მტკიცედ სწამდათ, რომ ხელფასს ახასიათებს ტენდენცია, მისი ბუნებრივი დონის ან საარსებო მინიმუმის დონის ირგვლივ მერყეობისა. მათ მთავარ ინტერესს წარმოადგენდა ხელფასის საერთო დონისა და მოსახლეობის ზრდის კვალობაზე ეროვნულ პროდუქტში შრომის წილის ცვლილების ახსნა. თანდათანობით ხელფასის თეორიისადმი მიდგომა შეიცვალა. XIX საუკუნის მეორე ნახევარში კლასიკური თეორიის წარმომადგენელთა პოზიციების მიმართ დამოკიდებულებამ ცვლილება განიცადა ორი მიმართულებით: პირველი, მარქსისტული თეორიის განვითარებამ რადიკალურად შეცვალა დამოკიდებულება კლასიკური ანალიზის მი-

მართ. ამასთან, მარქსისტული თეორიიდან გამომდინარე, რომ კაპიტალიზმის დროს ხელფასის განაკვეთს აქვს ტენდენცია საარსებო მინიმუმთან მიახლოებისა, პრაქტიკულად ემთხვევა კლასიკური თეორიის წარმომადგენელთა დასკვნებს; მეორე, დაიდგა მარჟინალისტური რევოლუციის პერიოდი. მაშინ როდესაც კლასიკური სკოლა წარმოების დანახარჯებს განიხილავდა ფასის განმსაზღვრელ ფაქტორად, მარჟინალისტებმა ფასის განმსაზღვრელ ფაქტორად პირველებმა აღიარეს ზღვრული სარგებლიანობა. მათი აზრით, შრომის ანაზღაურება უნდა განისაზღვროს სამუშაო ძალაზე მეორეული წარმოებული მოთხოვნით, რომელიც, თავის მხრივ, შრომის ზღვრულ პროდუქტზეა დამოკიდებული. აქედან გამომდინარე, მუშაკის შრომის ანაზღაურება უნდა განხორციელდეს არა ხელფასის ფონდიდან, არამედ იმ საქონლის რეალიზაციით მიღებული ამონაგებიდან, რომლის შექმნაშიც ეს მუშაკი მონაწილეობს. თუ კლასიკური თეორია თავისი ყურადღების კონცენტრაციას ახდენდა ხელფასის საერთო დონეზე, ნეოკლასიკურმა თეორიამ წინა პლანზე წამოსწია მიკროეკონომიკური ფაქტორები.

ნეოკლასიკოსთა შემდგომ გამოკვლევებში, განსაკუთრებით ა. მარშალის ნაშრომებში, ნაჩვენებია, რომ ხელფასი არის მოთხოვნისა და მიწოდების ურთიერთქმედების შედეგი.

ხელფასის ნეოკლასიკური თეორია, მნიშვნელოვანი მოდიფიკაციით, დღესაც რჩება მთავარ ორიენტირად ხელფასის განმსაზღვრელი ფაქტორების ანალიზისას, თუმცა იგი, გარკვეული თვალსაზრისით, ეჭვქვეშ დააყენა „კეინზიანურმა რევოლუციამ". კეინზი ხაზს უსვამდა ხელფასის არაელასტიკურობას შრომის ჭარბი მიწოდების შემთხვევაში, თუმცა, ამის მიზეზი ნაკლებად იყო დასაბუთებული. ამიტომ ხელფასის კეინზიანურმა თეორიამ ვერ დაჩრდილა ნეოკლასიკური თეორია, მაგრამ ხელი შეუწყო ხელფასის ინსტიტუციური თეორიის განვითარებას. ეს უკანასკნელი აქცენტს აკეთებს სოციოლოგიურ, პოლიტიკურ და ინსტიტუციურ ფაქტორებზე და სრულად გამორიცხავს ეკონომიკურ ფაქტორებს.

ინსტიტუციურმა ეკონომიკურმა თეორიამ რომელიც ფართოდ გავრცელდა 1890–1930 წლებში, ხელფასის დონის განმსაზღვრელი ფაქტორების ანა-

ლიზის სფეროში თავისი სიტყვა თქვა 1940–1950–იან წლებში. ამ თეორიის მომხრეები სკეპტიკურად უყურებდნენ ხელფასის ნეოკლასიკურ თეორიას, თუმცა მათ ვერ შექმნეს ხელფასის ერთიანი თეორია. ამასთან, იმდენად დიდი იყო ინსტიტუციონალისტთა გავლენა, რომ შრომის ეკონომიკა ამ . პერიოდში დიდხანს იყო მოწყვეტილი ეკონომიკური მეცნიერების განვითარების ძირითადი მიმართულებისაგან.

XX საუკუნის 70–იან წლების მეორე ნახევრიდან ნეოკლასიკური თეორიის აღორძინების კვალობაზე მწვანე შუქი მიეცა ხელფასის თეორიის ნეოკლასიკურ მოდელს.

ხელშეკრულება (agreement, contract) – შეთანხმება ორ ან მეტ პირს შორის, რომელიც ითვალისწინებს უფლებათა და მოვალეობათა დადგენას, შეცვლას ან შეწყვეტას.

ხელშეუხებელი კაპიტალი (reserve funds) – ფირმის საკუთარი მარკის ღირსება, რეპუტაცია, პრესტიჟი, მყარი კლიენტურა, პრივილეგიები და სხვ.

ჯ

ჯარიმა (fine, penalty) – ფულადი გადასახდელი, რომელსაც იხდიან ფიზიკური და იურიდიული პირები მოქმედი კანონმდებლობის, დადებული ხელშეკრულების ან დადგენილი წესების დარღვევისათვის. ჯარიმის გადახდა არ ათავისუფლებს გადამხდელს ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებისაგან.

ჯევონსის „მზის ლაქების" თეორია (Jevons "sun spots" theory) – ცნობილმა ინგლისელმა ეკონომისტმა უილიამ სტენლი ჯევონსმა (1835-1882), რომელიც ნაშრომით „პოლიტიკური ეკონომიის თეორია" (1871) შევიდა „მარჯინალური რევოლუციის" ერთ-ერთ ავტორად, მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ეკონომიკური ციკლების თეორიაში თავისი „მზის ლაქების" თეორიით. მზეზე ლაქები გავლენას ახდენს ამინდზე, რომელიც, აისახება მოსავალზე, რაზეც, თავის მხრივ, დამოკიდებულია ეკონომიკის ზოგადი მდგომარეობა.

ჯინის კოეფიციენტი (Gini Coefficient) – შემოსავლების განაწილებაში უთანაბრობის ხარისხის აგრეგირებული რაოდენობრივი მაჩვენებელი. გამოითვლება როგორც

$$G=1+\frac{1}{n}-\frac{2}{n^2\bar{y}}(y_1+2y_2+3y_3+\ldots+ny_n),$$

სადაც y_1, y_2, ..., y_n ინდივიდუალური შემოსავლებია კლებადი სახით, $\bar{y}$ – საშუალო შემოსავალი, n – ინდივიდების რიცხოვნობა.

ჯინის კოეფიციენტი მიიღება ლორენცის მრუდისგან და წარმოადგენს ამ მრუდსა და აბსოლუტური თანასწორობის ხაზს შორის ფართობის შეფარდებას აბსოლუტური თანასწორობის ხაზის ქვეშ არსებულ მთლიან ფართობთან. ჯინის კოეფიციენტს აქვს ნულის ტოლი მინიმალური მნიშვნელობა (აბსოლუტური თანასწორობა) და ერთის ტოლი მაქსიმალური მნიშვნელობა (აბსოლუტური უთანასწორობა). რაც უფრო მაღალია კოეფიციენტი, მით უფრო მეტია უთანასწორობა შემოსავლების განაწილებაში. რაც უფრო დაბალია კოეფიციენტი, მით უფრო თანაბარია შემოსავლების განაწილება.

ჯობერი (jobber) – ფირმა, რომელიც შეისყიდის საქონლის დიდ პარტიებს სწრაფად გასაყიდად; 2. დიდ ბრიტანეთში ბაზრის საფუძვლიან რეორგანიზაციამდე (1986) ასე ეწოდებოდა ფასიანი ქაღალდების ბაზრის იმ მონაწილეებს, რომლებიც მუშაობდნენ ლონდონის საფონდო ბირჟაზე.

ჰაიეკი ფრიდრიხ ავგუსტ ფონ (1919–1992) (Hayek Friedrich A. von) – დაიბადა და განათლება მიიღო ვენაში, ხელმძღვანელობდა კათედრებს ლონდონის ეკონომიკურ სკოლაში, ჩიკაგოს, ფრაიბურგისა და ზალცბურგის უნივერსიტეტებში. 1974 წელს გ. მირდალთან ერთად, მიენიჭა ეკონომიკის დარგში ნობელის პრემია. ეკუთვნის ფუძემდებლური ნაშრომები ფულისა და ეკონომიკური რყევის თეორიებში: „ფასები და წარმოება“ (1931), „გზა მონობისაკენ“ (1944), „თავისუფლების კონსტიტუცია“ (1960), „სტიუარტ მილი და ჰერიეთ ტეილორი“ (1951) და ა.შ.

ჰაირინგი (hiring) – მანქანადანადგარების საშუალოვადიანი არენდა არენდატორზე საკუთრების უფლების გადაცემის გარეშე. არენდის ვადა 1-3 წელია.

ჰარროდი როი ფობს (1900–1978) (Harrod Roy F.) – ინგლისელი ეკონომისტი, ნეოკეინზიანელობის თვალსაჩინო წარმომადგენელი. ოქსფორდის უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ აქვე კითხულობდა ლექციების კურსს საერთაშორისო ეკონომიკაში. იყო „ეკონომიკური ჟურნალის“ გამომცემელი 1945–1961

წლებში. მისი ძირითადი ნაშრომებია: „ეკონომიკური დინამიკის თეორიისათვის“ (1948), „ჯონ მეინარდ კეინზის ცხოვრება“ (1951), „პოლიტიკა ინფლაციის წინააღმდეგ“ (1958), „ეკონომიკური დინამიკა“ (1973) და ა.შ.

ჰაროდმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა კონკურენციისა და საერთაშორისო ვაჭრობის თეორიებში. ამასთან, უდიდესი დამსახურება მიუძღვის ეკონომიკური დინამიკისა და განსაკუთრებით, ეკონომიკური ზრდის ტემპების პრობლემათა კვლევაში. XX საუკუნის 40-იან წლებში მან შექმნა ეკონომიკური ზრდის წონასწორობის მოდელი, რომელიც მისგან დამოუკიდებლად დომარმაც ჩამოაყალიბა და ეკონომიკური ზრდის თეორიაში ცნობილია ჰაროდ-დომარის ეკონომიკური ზრდის მოდელის სახელწოდებით. ჰაროდის ეკონომიკური ზრდის კონცეფციამ საფუძველი დაუდო გრძელვადიან პერიოდში მყარი განვითარების ტემპების შენარჩუნების შესაძლებლობას.

ჰაუსჰოლდის ბლოკი (household block) – შინამეურნეობა, რომელიც, ერთი მხრივ, ბიზნესისათვის რესურსების მიმწოდებელთა მექანიკური გაერთიანებაა, მეორე მხრივ კი – მწარმოებელთა ერთობლიობა, წარმოდგენილი საზოგადოების სახით.

ჰეილბრონერი რობერტ (1916-2005) (Heilbroner Robert) – ამერიკელი ეკონომისტი, ნეოინსტიტუციონალიზმის თვალსაჩინო წარმომადგენელი. საბაზრო ეკონომიკას მიიჩნევს თანამედროვე კაპიტალიზმის განვითარების ახალ სტადიად, რომელიც ემყარება თვისებრივად ახალ ტექნოლოგიებს. მისი აზრით, ეს უკანასკნელი განაპირობებს მთავარ სოციალურ-ეკონომიკურ გარდაქმნებს საზოგადოებაში და საფუძვლად უდევს კაპიტალიზმის ტრანსფორმაციას. ჰეილბრონერი საზოგადოების ელიტარულ ნაწილს მიაკუთვნებს მეცნიერულ-ტექნიკურ ინტელიგენციას, აკადემიური წრის წარმომადგენლებს, აგრეთვე სახელმწიფო ადმინისტრაციას, რომლის ზრდას ეკონომიკაში სახელმწიფო სექტორის ზრდა განაპირობებს. მისი ძირითადი ნაშრომებია: „ამერიკული კაპიტალიზმის პრობლემები“ (1966); „კაპიტალიზმსა და სოციალიზმს შორის“ (1970) და ა.შ.

ჰენდი (hand) [<ინგლ. hand ხელისგული] – სიგრძის ერთეული საზომთა ინგლისურ სისტემაში: 1 ჰ ტოლია 4 დუიმის ან 10,16 სმ-ის.

ჰექტარი (hectare) [<ბერძნ. hekaton ასი+არი] – მიწის ფართობის საზომი ერთეული ზომის მეტრულ სისტემაში, უდრის 10000 $მ^2$-ს ანუ 100 არს.

ჰეჯირება (hedging) – ბირჟის ერთ-ერთი ფუნქცია, რომელიც გულისხმობს ფასების შესაძლებელ არახელსაყრელ მერყეობასთან დაკავშირებული რისკის დაზღვევას; მყიდველის ან გამყიდველის ქცევა მომავალში ფასების ზრდისგან თავისი შემოსავლის დაცვის მიზნით. მაგ., თუ არსებობს გაურკვევლობა მომავალში მწარმოებლისთვის საჭირო სანედლეულე საქონელზე ფასების შესახებ, მაშინ იგი ყიდულობს ფორვარდულ კონტრაქტს, რომელიც წარმოადგენს გარიგებას დათქმულ ფასში საქონლის ან ფასიანი ქაღალდების მომავალში განსაზღვრულ დროში ყიდვა-გაყიდვის შესახებ.

ჰეჯირება ფართოდაა გავრცელებული ვალუტის ბაზარზე, სადაც იგი გამოიყენება ვალუტის კურსების მერყეობისგან დაზღვევის მიზნით.

ჰიპერინფლაცია (hyperinflation) – ინფლაციის უმაღლესი დონე, რომლის ზრდის ტემპი 200%-ზე მეტია, ზოგჯერ კი წელიწადში რამდენიმე ასეულ პროცენტსაც კი აღწევს. ჰიპერინფლაციის დროს ფასები და ხელფასი კატასტროფულად სცილდება ერთმანეთს. ასეთ პირობებში ცხოვრების დონის დაცემას მოსახლეობის ყველაზე შეძლებული ფენებიც კი გრძნობენ.

„ჰოლანდიური დაავადება“ ("dutch desease") – ეს ფენომენი უკავშირდება ქვეყანაში უცხოური ვალუტის შეუზღუდავ შემოდინებას, გამოწვეულს ბუნებრივი რესურსების ექსპორტის ბუმით, აგრეთვე იგი შეიძლება გამოიწვიოს საერთაშორისო ფინანსური დახმარებისა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოძალებამ. ქვეყანაში უცხოური ვალუტის მოზღვავების ერთ-ერთი წყარო შეიძლება იყოს ფართომასშტაბიანი პრივატიზაციაც.

სახელწოდება – „ჰოლანდიური დაავადება“ ასოცირდება არაგონივრულად განკარგულ ქვეყნის სიმდიდრესთან და ეკონომიკურ ლიტერატურაში გამოჩნდა XX საუკუნის 60-იანი წლებიდან, როცა ჩრდილოეთის ზღვაში ნიდერლანდის მიერ ბუნებრივი აირის საბადოს აღმოჩენამ გამოიწვია ქვეყნის საექსპორტო შემოსავლების არნახული ზრდა, ეროვნული ვალუტის – გულდენის გამყარება და ტრადიციული ექსპორტის კონკურენტუნარიანობის დაცემა. ამ პერიოდიდან

მოყოლებული „ჰოლანდიური დაავადების“ სახელით ცნობილი ეს მოვლენა არაერთი ქვეყნის „თავის ტკივილი“ გახდა.

„ჰოლანდიური დაავადების“ კლასიკური მოდელი 1982 წელს ჩამოაყალიბეს მ. კორდენმა და პ. ნეარვიმ (**Corden Max W., Nearvy Peter J.** Booming Sector and Deindustrialization in a Small open Economy. "The Economic Journal". Vol. 92, 1982, pp. 825-848). მისი შინაარსი შემდეგია: ბუნებრივი რესურსების ექსპორტის ბუმი არღვევს წონასწორობას ამ სექტორს, ტრადიციულ საექსპორტო სექტორსა და არასაექსპორტო სექტორს (მშენებლობა, საცალო ვაჭრობა, სასტუმროები, რესტორნები და ა.შ.) შორის. მართალია, თავდაპირველად ბუნებრივი რესურსების ექსპორტი ზრდის უცხოური ვალუტის შემოდინებას ქვეყანაში და, აქედან გამომდინარე, ქვეყნის შემოსავლებს, მაგრამ მისი გრძელვადიანი ეფექტი საწინააღმდეგოა. საქმე ისაა, რომ შიგა ვალუტის ბაზარზე ბუნებრივი რესურსების ექსპორტიდან მიღებული უცხოური ვალუტა კონვერტირდება ეროვნულ ვალუტაში. თუ ქვეყანაში ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსი ფიქსირებულია, მაშინ კონვერტირების ეს პროცესი მოითხოვს ფულის მიწოდების ზრდას, რაც ადგილობრივი ფასების მომატებას იწვევს, ხოლო მცურავი გაცვლითი კურსის პირობებში შიგა სავალუტო ბაზარზე მოთხოვნა–მიწოდებას შორის წონასწორობის დარღვევა ადგილობრივი ვალუტის გამყარებას გამოიწვევს. ორივე შემთხვევაში გაიზრდება ეროვნული ვალუტის რეალური გაცვლითი კურსი, რაც იმას ნიშნავს, რომ ქვეყნის სამომხმარებლო ბაზარზე უცხოური ვალუტის ერთეულით გაცილებით ნაკლები საქონლისა და მომსახურების შეძენა შეიძლება, ვიდრე ეს ადრე იყო შესაძლებელი. ასეთი ვითარება უკუგავლენას ახდენს ტრადიციული ექსპორტის მომგებიანობაზე, ვინაიდან შიგა ფასების ზრდის გამო გაძვირებული საექსპორტო პროდუქცია ნაკლებკონკურენტუნარიანი ხდება საერთაშორისო ბაზარზე, რასაც მოჰყვება ტრადიციულ საექსპორტო სექტორში წარმოების მკვეთრი დაცემა, კაპიტალისა და სამუშაო ძალის არასაექსპორტო სექტორში გადანაცვლება („რესურსების გადანაცვლების ეფექტი“). გარდა იმისა, რომ ამის შედეგად ტრადიციული საექსპორტო სექტორი ზარალდება, თუ ვერ მოხერხდა არასაექსპო-

რტო სექტორის ინფრასტრუქტურის განვითარება და კადრების გადამზადება, გარდუვალია უმუშევრობის ზრდა და მასთან დაკავშირებული კატაკლიზმები.

ალსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ თუ ზემოთ განხილული გზით ქვეყანაში მიღებული უცხოური ვალუტა იმპორტის ზრდას მოხმარდება, მაშინ ვალუტის ნაკადების შემოდინება პირდაპირ არ აისახება ფულის მიწოდებაზე, თუმცა იმპორტის ზღვარგადასული ზრდაც გაუმართლებელია.

საქართველოში „ჰოლანდიურმა დაავადებამ" თავი იჩინა ბაქო–თბილისი–ჯეიჰანის ნავთობსადენის მშენებლობისას, მაგრამ განსაკუთრებით თვალსაჩინო გახდა „ვარდების რევოლუციის" შემდეგ. ოღონდ კლასიკური მოდელისაგან განსხვავებით, მის წარმომშობ მიზეზებში წინა პლანზე წამოიწია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისა და საერთაშორისო დახმარების მოზღვავება, აგრეთვე უცხოეთში მცხოვრები, ან დროებით იქ დასაქმებული ჩვენი თანამემამულეების მიერ ფულადი ტრანსფერების ნაკადები და ბოლო დროს ქვეყანაში განხორციელებული ფართომასშტაბიანი პრივატიზაცია.

ჰოლდინგი (holding) – აქციონერული კომპანია, რომელიც ფლობს სხვა ფირმების, კომპანიების აქციების საკონტროლო პაკეტებს. განასხვავებენ **წმინდა ჰოლდინგს**, რომლის დანიშნულებაა მხოლოდ კონტროლი და მართვა, და **შერეულს**, რომელიც, ამასთან, ეწევა სამეწარმეო საქმიანობას. არსებობს **სახელმწიფო ჰოლდინგებიც**. ეს არის სპეციალური სახელმწიფოებრივი ორგანიზაციები, რომელთა განკარგულებაშიც გარკვეულ პერიოდში იქმნება პრივატიზებულ საწარმოთა აქციების საკონტროლო პაკეტები, ხოლო საწარმოები მათს ფარგლებში აქციების ჯგუფრედინი მფლობელები ხდებიან.

სხვა კომპანიების აქციების ნაწილის ფლობა ჰოლდინგებს საშუალებას აძლევს კონტროლი გაუწიონ მათ საქმიანობას.

ჰოლდინგური სისტემა მოიცავს სათავო, შვილობილ და შვილიშვილ კომპანიებს. ამასთან, არ არის აუცილებელი, რომ სათავო კომპანია ფლობდეს შვილობილი კომპანიების აქციების 51%–ს. მათი საქმიანობის კონტროლისათვის საკმარისია გაცილებით ნაკლები აქცია.

დასავლეთში ჰოლდინგური კომპანიების შექმნის ერთადერთი ბარიერი ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობაა. ამასთან, კომპანიების შერწყმასთან შედარებით,

ჰოლდინგების შექმნას გაცილებით დიდ უპირატესობას ანიჭებენ. ჰოლდინგური სისტემის შემადგენლობაში შესვლით მრავალი ფირმაა დაინტერესებული, ვინაიდან იგი ფირმის სიმტკიცესა და სიცოცხლისუნარიანობას უზრუნველყოფს. ფინანსური სიძნელეების შემთხვევაში, ისინი სათავო კომპანიებისაგან იღებენ დახმარებას. დამოუკიდებელი ფირმების გაერთიანება ხელსაყრელია ჰოლდინგურ სისტემაში აქციონირებისთვისაც, ვინაიდან იგი ამცირებს რისკს და თითქმის გამორიცხავს გაკოტრების საფრთხეს.

ჰოტელინგის წესი (Hotelling's rule) – არაკვლავწარმოებადი ბუნებრივი რესურსების ოპტიმალური გამოყენების წესი, დადგენილი ჰ. ჰოტელინგის მიერ 1931 წელს (The Economics of Exautible Resources. The Journal of Political Economy. Vol. 39, pp. 137–175). ეს წესი დღემდე რჩება განმსაზღვრელად წიაღისეულის მოპოვების ოპტიმალურობის დადგენაში. მისი არსი მდგომარეობს შემდეგში: იმისათვის, რომ მოპოვება იყოს ოპტიმალური, მიწაში დარჩენილი ერთეული რესურსის ნეტო–ფასი (გასაყიდ ფასს მინუს მოპოვების დანახარჯები) დროთა განმავლობაში უნდა გაიზარდოს იმ ტემპით, რა ტემპითაც გაიზრდება სარგებლის განაკვეთი. უფრო ზუსტად, ნეტო–ფასის ზრდის ტემპი არ უნდა აღემატებოდეს სარგებლის განაკვეთისას. რესურსის მფლობელი დგას არჩევანის წინაშე: ამოიღოს ერთეული რესურსი და მოახდინოს მისი გაყიდვით მიღებული თანხის ინვესტირება მიმდინარე სარგებლის განაკვეთით, თუ დატოვოს იგი მიწაში.

ჰოტელინგის წესს ალტერნატიული ფორმულირებაც აქვს: ერთეული რესურსის დისკონტირებული ღირებულება უნდა იყოს უცვლელი იმის მიუხედავად, თუ როდის იქნება ეს რესურსი ამოღებული მიწიდან.

ჰოუტრი რალფ ჯორჯ (1879-1975) (Hawtrey Raulf George) – ინგლისელი ეკონომისტი, ალფრედ მარშალის მიმდევარი, კემბრიჯის სკოლის თვალსაჩინო წარმომადგენელი. შეიმუშავა ციკლებისა და კრიზისების თეორია, ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მეთოდები, მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ბალანსირებული ეკონომიკური ზრდის ინსტრუმენტების შესწავლაში.

ლექსიკონის სტატიათა ანბანურ-თემატური საძიებელი

ა

აბანდონმენტი 9
აბსენტეიზმი 9
აბსოლუტური უპირატესობა 9
აბსოლუტური უპირატესობის თეორია 10
აგენტი 10
აგრარული სექტორი 10
აგრეგირება 11
ადამიანის განვითარების ინდექსი 11
ადამიანისეული კაპიტალი 11
ადაპტაციის ლაგი 11
ადგილობრივი ბიუჯეტი 12
ადენდუმი 12
ად ვალორემი 12
ადმინისტრაციული ლაგი 12
ადმინისტრაციული ფასი 12
ავალი 12
ავანსი 12
ავანსირება 12
ავანსირებული კაპიტალი 12
ავანტაჟი 13
ავერაჟი 13
ავიაზედნადები 13
ავიზო 13
ა'ვისტა 13
ავისტა 13
ავსტრიული სკოლა 13
ავტარკია 14
ავტომატური სტაბილიზატორები 14
ავტონომიური ინვესტიცია 15
ავუარი 15
აკერლოფი ჯორჯ 15
აკვიზიტორი 15
აკორდული გადასახადი 15
აკრედიტივი 15
აკრი 16
„ალდაგი“ 16
ალე მორის 16
ალოკაციური ეფექტიანობა 16
ალოკაციური ფუნქცია 16
ალონჟი 17
ალპარი 17
ალტერნატიული დანახარჯი (ღირებულება) 17
ამალგამაცია 17

ამბალაჟი 18
ამორტიზაცია 18
ამორტიზაციის ნორმა 18
ამხანაგობა 18
ანაბარი 18
ანგარიშგება 18
ანგარიში 18
ანგარიშსწორება 19
ანგარიშსწორების ანგარიში 19
ანგარიშ-ფაქტურა 19
ანდერაიტინგი 19
ანკეტა 19
ანკეტირება 19
ანტიდემპინგური გადასახადი 19
ანტიდემპინგური კანონმდებლობა 20
ანტიდოგლათი 20
ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა 20
ანტიციპაცია 20
ანტრეპრენიორი 20
ანტრეპრიზი 20
ანუიტეტი 20
აჟიო 20
აჟიოტაჟი 20
არაერთგვაროვანი კაპიტალი 21
არაკომერციული ორგანიზაციები 21
არაკონკურენტული მოხმარება 21
არამატერიალური მომსახურება 21
არანივთობრივი აქტივები 22
არაპირდაპირი გადასახადი 22
არასაბაზრო მომსახურება 23
არასაბაზრო ურთიერთობა 23
არასაგადასახადო შემოსავალი 25
არასრულყოფილი კონკურენცია 25
არაფასისმიერი კონკურენცია 25
არაფორმალური სექტორი 25
არბიტრაჟი 25
არბიტრაჟი „ად-ჰოკი“ 26
არენდა 26
არენდატორი 26
არი 26
არჩევანი ალტერნატიული ვარიანტებიდან 27
ასორტიმენტი 27
ასოციაცია 27
აუდიტი 27
აუდიტორი 28
აუდიტორული ფირმა 29
აუტრაიტი 30
აუტსაიდერი 30
აუქციონი 30
აქსელერატორი 30

აქსელერატორის პრინციპი 30
აქსელერაციის კოეფიციენტი 31
აქტივი 31
აქტიური კაპიტალი 31
აქტიური საგადასახდელო ბალანსი 31
აქტუარიუსი 31
აქცეპტანტი 31
აქცეპტი 32
აქცეპტური კრედიტი 32
აქცეპტურ-რამბუსნული კრედიტი 32
აქცია 33
აქცია წარმომდგენზე 33
პრივილეგიური აქცია 270
სახელობითი აქცია 337
აქცია წარმომდგენზე 33
ჩვეულებრივი აქცია 408
აქციების საკონტროლო პაკეტი 34
აქციზი (აქციზური გადასახადი) 34
აქციის კურსი 34
აქციონერი 35
აქციონერული საზოგადოება 35
აღმავლობა 35
აშკარა დანახარჯი 36
აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტო 36
ახალი ზრდის თეორია 36
ახალი ინდუსტრიული ქვეყნები 37
ახალი კლასიკური მაკროეკონომიკა 37
ახალი შეხედულება ინვესტიციებზე 38
ახალი პოლიტიკური ეკონომია 38

ბ

ბადისებრი გარე ეფექტი 38
ბაზარი 38
გამყიდველის ბაზარი 55
ვალუტის ბაზარი 133
ინვესტიციის ბაზარი 150
კაპიტალის ბაზარი 163
კონკურენციული ბაზარი 185
ლიკვიდური ბაზარი 194
მეორეული ბაზარი 214
მომსახურების ბაზარი 224
მსოფლიო ბაზარი 231
მყიდველის ბაზარი 237
ნაღდი ბაზარი 243
ოქროს ბაზარი 256
პირველადი ბაზარი 266
„საერთო ბაზარი“ 300
სასესხო კაპიტალის ბაზარი 326
საფრახტო ბაზარი 328
საქონლის ბაზარი 328

ფასიანი ქაღალდების ბაზარი 368
ფორვარდული ბაზარი 378
ფორვარდული ვალუტის ბაზარი 378
„შავი ბაზარი“ 398
შრომის ბაზარი 405
ჩაკეტილი ბაზარი 407
ცალმხრივი ბაზარი 412
„ხარების“ ბაზარი 421
ბაზრის კონიუნქტურა 39
ბაზრის ფიასკო 39
ბაზრის წონასწორობა 39
ბაზრობა 39
„ბაი-ბეკი“ 39
ბალანსი 40
აქტიური საგადასახდელო ბალანსი 31
ბუღალტრული ბალანსი 49
დარგთაშორისი ბალანსი 72
ნეტო-ბალანსი 248
პასიური საგადასახდელო ბალანსი 263
პასიური სავაჭრო ბალანსი 263
საგადასახდელო ბალანსი 294
სავაჭრო ბალანსი 306
საქონლისა და მომსახურების ბალანსი 331
შრომითი რესურსების ბალანსი 406
„ბალანსირება დანის ბირზე“ 40
ბანკების აქტიური ოპერაციები 40
ბანკების პასიური ოპერაციები 40
ბანკი 40
ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი 85
ინოვაციური ბანკი 152
იპოთეკური ბანკი 161
კომერციული ბანკი 179
მსოფლიო ბანკი 231
რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი 279
საერთაშორისო ანგარიშსწორების ბანკი 298
საემისიო ბანკი 298
საინვესტიციო ბანკი 316
საინოვაციო ბანკი 316
ცენტრალური ბანკი 412
ბანკთაშორისი კრედიტის განაკვეთი 41
ბანკირი 41
ბანკნოტი 41
ბანკომატი 41
ბანკროტი 41
ბაჟი 41
ბარატრია 41

ბარტერი 41
„ბაუმოლის დაავადება“ 41
ბეკერი გარი სტენლი 42
ბეკ-ბაგერკი თიგენ 42
ბენეფიციარი 42
ბიზნეს-გეგმა 42
ბიზნეს-ინკუბატორი 43
ბიზნესი 44
ბიზნესის ბლოკი 44
ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა 44
ბიზნესმენი 45
ბილ-ბროკერი 45
ბიმეტალიზმი 45
ბირჟა 45
ვალუტის ბირჟა 134
კერძო ბირჟა 173
საფონდო ბირჟა 327
საქონლის ბირჟა 329
შრომის ბირჟა 405
ბიუკენენი ჯეიმს მაკჰილ 45
ბიუჯეტი 45
ადგილობრივი ბიუჯეტი 12
დაბალანსებული ბიუჯეტი 71
სახელმწიფო ბიუჯეტი 333
ფედერალური ბიუჯეტი 372
ბიუჯეტის დეფიციტი 46
ბიუჯეტის პროფიციტი 46
ბიუჯეტში შენატანები 46
ბლოკირებული ანგარიში 46
ბონი 46
ბონისტიკა 46
ბონიფიკაცია 47
ბონუსი 47
ბორდერო 47
ბოსი 47
ბრაკერაჟი 47
ბრეტონ-გუდსი 47
ბრეტონ-გუდსის სავალუტო სისტემა 47
ბრეტონ-გუდსის კონფერენცია 47
ბროკერი 48
ბროკერის გასამრჯელო 48
ბრუტო 48
ბუნებრივი მონოპოლია 48
ბუნებრივი რესურსები 49
ბუნებრივი ფასი 49
ბუტიკი 49
ბუღალტრული ბალანსი 49
ბუღალტრული მოგება 50
ბუშელი 50

გ

გადამანაწილებელი ფუნქცია 50
გადასაპირებელი თამასუქი (ტრატა) 50
გადასახადი 50
აკორდული გადასახადი 5

ანტიდემპინგური გადასახადი 19
არაპირდაპირი გადასახადი 22
აქციზი (აქციზური გადასახადი) 34
გადასახადი მიღებულ უმაღლეს განათლებაზე 51
გაყიდვაზე გადასახადი 61
დამატებულ ღირებულებაზე გადასახადი 71
იმპორტზე გადასახადი (საიმპორტო ბაჟი) 146
ინფლაციური გადასახადი 159
მიწის გადასახადი 221
პიგუს გადასახადი 265
პირდაპირი გადასახადი 266
პროგრესიული გადასახადი 270
პროპორციული გადასახადი 271
რეგრესიული გადასახადი 275
უარყოფითი გადასახადი 360
უარყოფითი საშემოსავლო გადასახადი 360
ფისკალური გადასახადი 375
წმინდა გადასახადი 419
გადასახადი მიღებულ უმაღლეს განათლებაზე 51
გადასახადების სტრუქტურა 51
გადაწყვეტილების მიღების ლაგი 51
გადახდის ვალუტა 51
გადახდისუნარიანი მოთხოვნილება 51
გადახდისუნარიანობა 52
გადახდისუნარიანობის თეორია 52
გაეროს სსდკ (საერთაშორისო სტანდარტული დარგობრივი კლასიფიკაცია) 52
გაკოტრება 54
გალონი 54
გამოვლენის ლაგი 54
გამყიდველის ბაზარი 55
განაწილების თეორიები 55
განვითარებადი ქვეყნები 55
განვითარების სტრატეგია 56
განვითარებული ქვეყნები 56
განკარგვითი ეროვნული შემოსავალი 57
განკარგვითი მთლიანი ეროვნული შემოსავალი 57
განკარგვითი წმინდა ეროვნული შემოსავალი 57
განსახელმწიფოებრივება 57
გარანტი 58
გარანტია 58
გარდამავალი პერიოდი 59
გარე ეფექტები 59
ბადისებრი გარე ეფექტი 38
გარე ეფექტის ინტერნალიზაცია 60

გარე ლაგი 60
გასაღების მრუდი 60
გაუთვალისწინებელი დანახარჯი 60
გაუთვალისწინებელი ინფლაცია 60
გაუფასურება 61
გაყიდვაზე გადასახადი 61
გაცვლითი კურსი 61
მცურავი გაცვლითი კურსი 241
ნომინალური გაცვლითი კურსი 248
რეალური გაცვლითი კურსი 273
ფიქსირებული გაცვლითი კურსი 376
გედონისტიკური ფასი 61
გელბრეითი ჯონ კენეტი 61
გირავნობის სიგელი 61
გირაო 61
გირაოთი უზრუნველყოფილი ობლიგაცია 62
გირვანქა 62
გლობალიზაცია 62
გლობალიზაციის KOF-ინდექსი 65
გოგიჩაიშვილი ფილიპე 67
გრადუალიზმი 68
გრანტი 68
გრანტ-ელემენტი 69
გრძელვადიანი კრედიტი 69
გუგუშვილი ბაატა 69
გუდვილი 70
გუნია ავთანდილი 70

დ

დაბალანსებული ბიუჯეტი 71
დაკვეთა 71
დაკვეთების პორტფელი 71
დაკრედიტება 71
„დამამშვიდებელი“ ფასი 71
დამატებულ ღირებულებაზე გადასახადი 71
დამატებული ღირებულება 71
დანაზოგი 72
მთლიანი დანაზოგი 216
მთლიანი ეროვნული დანაზოგი 216
წმინდა ეროვნული დანაზოგი 419
დანაზოგისაკენ მიდრეკილება 72
დანახარჯი 72
ალტერნატიული დანახარჯი (ღირებულება) 17
აშკარა დანახარჯი 36
გაუთვალისწინებელი დანახარჯი 60
ზედნადები დანახარჯი 140
ზღვრული (მარჟინალური) დანახარჯი 140

მუდმივი დანახარჯი 236
საშუალო დანახარჯი 332
სტივიდორული დანახარჯი 354
ფარული (იმპლიციტური) დანახარჯი 364
ცვალებადი დანახარჯი 414
წმინდა მიმოქცევის დანახარჯი 419
დარგთაშორისი ბალანსი 72
დასაქმება 72
დასაქმების დონე 72
დასაქმებული მოსახლეობა 73
დაუკვირვებადი ეკონომიკა 73
დაფრახტვა 73
დაჩქარებული ინფლაცია 73
დაცემა (ეკონომიკური) 73
დაცემის ეტაპი 73
დებენტურა 73
დებიტანტი 73
დებიტორი 73
დებიტორული დავალიანება 73
დებურსი 73
დევალვაცია 73
დევიზი 74
დეზინფლაცია 74
დეკუვერი 74
დელივერი 74
დელისტინგი 74
დემერეჯი 74
დემონოპოლიზაცია 74
დემპინგი 75
დენომინაცია 75
დეპოზიტი 75
დეპოზიტი მოთხოვნამდე 75
დეპოზიტი მოკითხვამდე 75
დეპოზიტორი 75
დეპონენტი 75
დეპონირება 75
დეპორტი 75
დეპრესიული რაიონი 76
დესტინა 76
დეფიციტი 77
დეფიციტის დაფინანსება 77
დეფიციტური ვალუტა 77
დეფლატორი 77
დეფლაცია 78
დეფოლტი 78
„დიდი დეპრესია“ 78
„დიდი შვიდეული“ 78
დივერსიფიკაცია 78
დივერსიფიცირებული პორტფელი 79
დივიდენდი 79
დიზაჟიო 79
დილერი 79
დისბალანსი 79
დისკონტი 79
დისკონტირება 79

დისკონტირებული ღირებულება 80
დისკონტის პროცენტი 80
დისკრეცია 80
დისკრეციული მოქმედება 80
დისპაშა 80
დისპაჩი 80
დისტანციური სწავლება 80
დისტრიბუტორი 80
დოლარი 81
დომარი ევსეი 81
დოტაცია ბიუჯეტიდან 82
დოუ-ჯონსის ინდექსი 82
დუალიზმი 83
დუალიზმის თეორია 83
დუიმი 83
დუოპსონია 83

ე

ეგზოგენური მტკ 84
ევრო 84
ევროდოლარი 84
ევროობლიგაცია 85
ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი 85
ევროპული გაერთიანება 85
ევროპული ეკონომიკური გაერთიანება 85
ევროკავშირი 86
ევროკავშირ-საქართველოს ბიზნეს-საბჭო 87
ევროპული კავშირის ეკონომიკური საქმიანობის მთავარი სამრეწველო კლასიფიკაცია 87
ეკიუ 87
ეკოლოგიური ბანკი 87
ეკოლოგიური ეკონომიკის კონცეფცია 88
ეკოლოგიური უსაფრთხოება 88
ეკონომეტრია, ეკონომეტრიკა 89
ეკონომეტრიკული მოდელი 89
ეკონომიკა 89
ფარული ეკონომიკა 364
ღია ეკონომიკა 395
შერეული ეკონომიკა 399
ჩაკეტილი ეკონომიკა 407
ეკონომიკის სერვიზაცია 90
ეკონომიკის წმინდა მოგება 91
ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა 91
ეკონომიკურად აქტიური სამოქალაქო მოსახლეობა 91
ეკონომიკური ადამიანი 91
ეკონომიკური განვითარება 91
ეკონომიკური განვითარების გენერალური სტრატეგია 92
ეკონომიკური ეფექტიანობა 95
ეკონომიკური ზრდა 95

ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია 95
ეკონომიკური თეორია 96
ეკონომიკური ინფორმაცია 108
ეკონომიკური კიბერნეტიკა 108
ეკონომიკური კრიზისი 108
ეკონომიკური პოლიტიკა 108
ეკონომიკური სისტემა 109
ეკონომიკური ტერიტორია 110
ეკონომიკური ტრენინგი 110
ეკონომიკური უსაფრთხოება 110
ეკონომიკური უსაფრთხოების კრიტერიუმები 111
ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგია 111
ეკონომიკური ციკლი 111
ეკონომიკური წარმოება 111
ეკონომიკურ-მათემატიკური მეთოდები 112
ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელები 112
ეკონომიკურ-სტატისტიკური მეთოდები 112
ეკონომიქსი 112
ელასტიკური მოთხოვნა 116
ელასტიკურობა 116
ელექტრონული ფული 117
ემბარგო 118
ემისია 118
ემისიური შემოსავალი 118
ემიტენტი 119
ემიტირება 119
ენგელის კანონი 119
ენგელის კოეფიციენტი 119
ენდოგენური ზრდა 120
ენდოგენური მტკ 120
ერთობლივი დანახარჯები 120
ერთობლივი დასაქმებული მოსახლეობა 120
ერთობლივი მიწოდება 120
ერთობლივი მიწოდების ელასტიკურობა 120
ერთობლივი მიწოდების მრუდი 120
ერთობლივი მოთხოვნა 121
ერთობლივი მოთხოვნის ელასტიკურობა 121
ერთობლივი მოთხოვნის მრუდი 121
ერთობლივი შემოსავალი 121
ერთობლივი (აგრეგატული) წარმოებრივი ფუნქცია 122
ერთობლივი ხარჯები 122
ერთპიროვნული მფლობელობის ფირმა (ემფ) 122
ეროვნული ანგარიშ□თა სისტემა 123
ეროვნული ანგარიშები 124
ეროვნული ანგარიშიანობა 124
ეროვნული სიმდიდრე 124
ეროვნული შემოსავალი 125

განკარგვითი ეროვნული შემოსავალი 57
განკარგვითი მთლიანი ეროვნული შემოსავალი 57
განკარგვითი წმინდა ეროვნული შემოსავალი 57
წმინდა ეროვნული შემოსავალი 419
ეროუ კენეთ ჯ. 128
ეროუ–პრატას კოეფიციენტი 128
ეტატიზმი 128
ეფექტიანი მოთხოვნა 128
ეფექტიანობა 129
ალოკაციური ეფექტიანობა 16
ეკონომიკური ეფექტიანობა 95
ექსპატრიანტი 129
ექსპორტი 129
ექსტრაპოლაცია 129
ექსტერიტორიული ორგანიზაციები და ორგანოები 129
ექსტერიტორიულობა 130
ექსტერნალიზაცია 130

ვ

ვაგნერის კანონი 130
ვადიანი ანაბარი 131
ვადიანი თამასუქი 131
ვაკუფი 131
ვალვაცია 131
ვალი 131
ვალორიზაცია 131
ვალუტა 131
გადახდის ვალუტა 51
სარეზერვო ვალუტა 325
უცხოური ვალუტა 363
ფასის (გარიგების) ვალუტა 370
ვალუტის ბაზარზე ზეწოლის ინდექსი 132
ვალუტის ბაზარი 133
ვალუტის ბირჟა 134
ვალუტის ბლოკირება 135
ვალუტის კალათა 135
ვალუტის კონვერტირება 136
ვალუტის კურსი (გაცვლითი კურსი) 136
ვალუტის კურსის დაცემა 137
ვალუტის კურსის ზრდა 137
ვარანტი 137
ვაუჩერი 137
ვაჭრობა 138
საბითუმო ვაჭრობა 291
საგარეო ვაჭრობა 295
საცალო ვაჭრობა 353
ღია ვაჭრობა 396
ვენჩურული კაპიტალი 138
ვენჩურული ოპერაციები 138
ვენჩურული (სარისკო) ფირმა 138
ვერმენტი 138
ვიქსელის კრიტერიუმი 138

ზ

ზარალი 139

ზარალის ღირებულება 139

ზარაფხანა 139

ზედნადები დანახარჯი 140

ზენორმალური მოგება 140

ზომბიეკონომიკა 140

ზრდის ინდექსი 140

ზრდის ტემპი 140

ზღვრული ანტისარგებლიანობა 140

ზღვრული (მარჟინალური) დანახარჯი 140

ზღვრული მაქსიმალური ფასი 141

ზღვრული მინიმალური ფასი 141

ზღვრული მწარმოებლურობა 141

ზღვრული პროდუქტი 141

ზღვრული პროდუქტის ღირებულება 141

ზღვრული სარგებლიანობა 141

ზღვრული სარგებლიანობის თეორია 142

ზღვრული შემოსავალი 142

თ

თავდაბირველი ღირებულება 142

თავისუფალი (სპეციალური) ეკონომიკური ზონა (სეკს) 142

თავისუფალი ვაჭრობის ზონა 143

თავისუფალი (ერთობლივი) მეწარმეობის ზონა 143

თამასუქი 144

გადასაპირებელი თამასუქი (ტრატა) 50

მარტივი თამასუქი 206

ხაზინის თამასუქი 421

თამასუქის დისკონტი 144

თამაშთა თეორია 144

„თეთრსაყელოიანები“ 145

თვითდაფინანსება 145

„თითქმის ფული“ 145

ი

იარდი 145

„იაფი ფული“ 145

იმიჯი 146

იმპორტზე გადასახადი (საიმპორტო ბაჟი) 146

იმპორტი 146

იმპორტის შენაცვლება შიგა წარმოებით 146

იმპორტირებისადმი მიდრეკილება 147

ინგლისურ-ამერიკული სკოლის თეორია 147

ინდემნიტეტი 147

ინდექსაცია 147

ინდექსი 148

ინდივიდუალური მეწარმეობა 148
ინდიკატური დაგეგმვა 148
ინდოსამენტი 148
საბლანკო ინდოსამენტი 293
ინდოსანტი 148
ინდოსატი 148
ინდუსტრია 149
ინდუსტრიული საზოგადოება 149
ინერცია 149
ინვესტირებისადმი მიდრეკილება 149
ინვესტიცია 149
ავტონომიური ინვესტიცია 15
მარაგებში ინვესტიცია 205
მთლიანი ინვესტიცია 218
უცხოური ინვესტიცია 363
წმინდა ინვესტიცია 419
ინვესტიციის ბაზარი 150
ინვესტორი 150
ინკასაცია 151
ინკასო 151
წმინდა ინკასო 419
ინოვაცია 151
ინოვაციური ბანკი 152
ინოვაციური ეკონომიკა 152
ინფინირინგი 153
ინსტიტუციონალიზმი 154
„ინსტიტუციური მიბმის“ კონცეფცია 155
ინტელექტუალური საკუთრება 156
ინფლაცია 156
გაუთვალისწინებელი ინფლაცია 60
დაჩქარებული ინფლაცია 73
მოთხოვნის ინფლაცია 223
საიმპორტო ინფლაცია 316
ფარული (ჩახშობილი) ინფლაცია 364
ქრონიკული ინფლაცია 395
ხარჯების ინფლაცია 421
ინფლაციის დონე 158
მოსალოდნელი ინფლაციის დონე 230
ინფლაციის კრიტიკული წერტილი 158
ინფლაციის ნორმა 159
ინფლაციური გადასახადი 159
ინფლაციური ეკონომიკა 159
ინფლაციური მოლოდინი 159
ინფორმაციის ასიმეტრია 160
ინფრასტრუქტურა 160
ისთოეკა 161
ისთოეკური ბანკი 161
ისთოეკური კრედიტი 161
ირაციონალური მოთხოვნა 161
„ისტორიული სკოლა“ 162

იურიდიული პირი 162
იჯარა 162

კ

კადასტრი 163
კალკულაცია 163
კამბიო 163
კაპიტალი 163
ადამიანისეული კაპიტალი 11
ავანსირებული კაპიტალი 12
არაერთგვაროვანი კაპიტალი 21
აქტიური კაპიტალი 31
ვენჩურული კაპიტალი 138
საინვესტიციო კაპიტალი 316
ფინანსური კაპიტალი 374
კაპიტალის ბაზარი 163
კაპიტალის გადაცემაზე გადასახადი 164
კაპიტალის დაგროვება 164
კაპიტალტევადობა 164
კაპიტალური აქტივები 165
კაპიტალშეიძრაღების კოეფიციენტი 165
კარგო 165
კარტელი 165
კასკო 165
კაშ-ი 165
კეთილდღეობის ეკონომიკური თეორია 165
კეთილდღეობის მაკონტროლებელი პროგრამები 166
„კეთილდღეობის სახელმწიფოს“ თეორია 166
კეინზი ჯონ მეინარდ 168
კეინზიანელობა 169
კეინზიანური მოდელი 171
კეინზის ეფექტი 171
„კემბრიჯის სკოლა“ 171
კენე ფრანსუა 172
კერძო ბირჟა 173
კერძო საქონელი 173
კვაზიფული 173
კვოტა 173
კვოტირება 173
კლანი 174
კლასიკური დიქოტომია 174
კლასიკური პოლიტიკური ეკონომია 175
კლასიფიკაცია (ეკონომიკური საქმიანობის) 176
კლასტერი 176
კლებადი უკუგების კანონი 177
კლეიტონის კანონი 177
კლერკი 178
კლიომეტრია 178
კლირინგი 178
კომანდიტური ამხანაგობა 178
კომერცია 178
კომერციალიზაცია 178

კომერციული ბანკების საგალდებულო რეზერვები 179
კომერციული ბანკი 179
კომერციული კრედიტი 179
კომერციული საქმიანობა 179
კომიგოიაჟეორი 180
კომპანიონი 180
კომპენსაცია 180
კომპარატივიზმი 181
კომპლემენტარი 181
კონგლომერატი 181
კონგლომერაცია 181
კონდიცია 181
კონვენცია 181
კონვერსია 181
კონვერტირებადი ობლიგაცია 182
კონვერტირებადობა 182
კონიუნქტურა 182
კონკურენტი 183
კონკურენტული უპირატესობა 183
კონკურენტული უპირატესობის თეორია 183
კონკურენტუნარიანობა 184
კონკურენცია 185
არასრულყოფილი კონკურენცია 25
არაფასისმიერი კონკურენცია 25
მონოპოლიური კონკურენცია 228
სრულყოფილი კონკურენცია 352
წმინდა კონკურენცია 419
კონკურენციული ბაზარი 185
კონოსამენტი 185
კონსალტინგი 186
კონსიგნანტი 186
კონსოლიდირებული ვალი 186
კონსორციუმი 187
კონტრაჰენტი 187
კონფისკაცია 187
კონფრონტაცია 187
კონცენტრაცია 187
კონცენტრაციის აგრეგატული მაჩვენებელი 187
კონცერნი 187
კონცესია 188
კონცესიონერი 188
კოოპერაცია 188
კორპორაცია 188
კორუფცია 189
კოტირება 189
კრედიტი 189
აქცეპტური კრედიტი 32
აქცეპტურ-რამბუსნული კრედიტი 32
გრძელვადიანი კრედიტი 69
იპოთეკური კრედიტი 161

კომერციული კრედიტი 179
როლოვერული კრედიტი 283
საბანკო კრედიტი 290
საერთაშორისო კრედიტი 299
საექსპორტო კრედიტი 301
სავალუტო კრედიტი 303
სამომხმარებლო კრედიტი 319
კრედიტის დაფარვის პირობები 189
კრედიტის რაციონირება 190
კრედიტის სიდიდის შეზღუდვა 190
კრედიტის უზრუნველყოფა 190
კრედიტორი 190
კუმულაცია 190
კომულაციური ზრდის ინდექსი 190
კუმულაციური კენჭისყრა 190
კუბიურა 190
კუპონი 190
კურტაჟი 191

ლ

ლაგი 191
ადაპტაციის ლაგი 11
ადმინისტრაციული ლაგი 12
გადაწყვეტილების მიღების ლაგი 51
გამოვლენის ლაგი 54
მოქმედების ლაგი 230
სასოფლო-სამეურნეო ლაგი 326
შიგა ლაგი 403
laissez-faire 191
ლაჟი 191
ლატარია 191
ლაფერის ეფექტი 192
ლაფერის მრუდი 192
ლევერიჯი 193
ლიბერალიზაცია 193
ლიგა 193
ლიზინგი 193
ოპერატიული ლიზინგი 251
საექსპორტო ლიზინგი 301
ფინანსური ლიზინგი 374
ლითონის ფული 193
ლიკვიდური აქტივები 194
ლიკვიდური ბაზარი 194
ლიკვიდური სახსრები 194
საბანკო ლიკვიდური სახსრები 291
სახელმწიფოს ლიკვიდური სახსრები 336
ფირმის ლიკვიდური სახსრები 375
ლიკვიდური „ხაფანგი“ 194
ლიკვიდურობა 194
უპირატესობის მინიჭების ლიკვიდურობა 363
ლიკვიდურობის კოეფიციენტი 195

ლიკვიდურობის ნორმა 195
ლიმიტი 195
ლისტინგი 195
ლიცენზია 195
ლიცენზიარი 196
ლიცენზიატი 196
უპატენტო ლიცენზია 363
ლომბარდი 196
ლორენცის მრუდი 197
ლოტი 197
ლუის–ფეის–რეინისის მოდელი 197

მ

მაკლერი 198
მაკროეკონომიკა 198
მაკროეკონომიკური იგივეობა 198
მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები 199
მაკროეკონომიკური პოლიტიკა 199
მაკროეკონომიკური სტაბილიზაცია 199
მანდელა–ფლემინგის მოდელი 204
„მანკიერი წრე" 204
მანქანათმშენებლობა 204
მანქანური წარმოება 205
მარაგებში ინვესტიცია 205
მარეგულირებელი სახელმწიფო კომისია 205
მარკეტინგი 205
მარკეტინგის გარემო 206
მარჟა 206
მარჟინალიზმი 206
მარტივი თამასუქი 206
მარქსი კარლ 207
მარშალი ალფრედ 209
მასშტაბით განპირობებული ეკონომია 210
მასშტაბის ეფექტი 210
მატების ტემპი 211
მატერიალური მომსახურება 211
მატერიალური სტიმულირება 211
მატერიალურ-ნივთობრივი წარმოების სფერო 212
მდარე საქონელი 212
მდგრადი ზრდა 212
მეგაეკონომიკა 212
მეზოეკონომიკა 213
მელქაძე გალერიან 213
მენეჯერი 213
მენეჯერიზმი 213
მენეჯმენტი 214
მეორადი რესურსები 214
მეორეული ბაზარი 214
მერკანტილიზმი 214

მერკანტილური 215
მერყევი ფასი 215
მეტრაჟი 215
მეწარმე 215
მეწარმეობა 216
მთლიანი გამოშვება 216
მთლიანი დამატებითი ღირებულება 216
მთლიანი დანაზოგი 216
მთლიანი დანახარჯი 216
მთლიანი ეროვნული დანაზოგი 216
მთლიანი ეროვნული პროდუქტი (მეპ) 216
პოტენციური მეპ 269
მეპ-ის გამოუცხადებელი დეფლატორის ფასების ინდექსი 217
მეპ-ის დონეთა დაშორიშორება (სხვადასხვაობა) 218
მეპ-ის ინდექსი - დეფლატორები 218
მთლიანი ინვესტიცია 218
მთლიანი მოგება 218
მთლიანი შემოსავალი 218
მთლიანი შიგა პროდუქტი (მშპ) 218
მთლიანი შიგა პროდუქტი დეფლატორი 219
მიდრეკილება დანაზოგისადმი 219
მიდრეკილება იმპორტირებისადმი 219
მიდრეკილება ინვესტირებისადმი 219
მიდრეკილება მოხმარებისადმი 219
მიზნობრივი(საორიენტაციო) ფასი 219
მიკროეკონომიკა 219
მიმოქცევაში არსებული ფული 219
მინდობილობა 219
მინიმალური სამომხმარებლო ბიუჯეტი 219
მინიმალური ხელფასი 220
მიქელაძე ირაკლი 220
მიწა 221
მიწის გადასახადი 221
მიწის რენტა 221
მიწოდება 221
ერთობლივი მიწოდება 120
ჭარბი მიწოდება 420
მიწოდების ეკონომიკური თეორია 221
მიწოდების ინფლაცია 222
მიწოდების მრუდი 222
მიწოდების ფასი 222
მიწოდების შოკი 222
მოგება 222
ბუღალტრული მოგება 50 - ეკონომიკის წმინდა მოგება 91

ზენორმალური მოგება 140
მთლიანი მოგება 218
ნორმალური მოგება 249
საბალანსო მოგება 290
შეფარდებითი მოგება 400
წმინდა მოგება 419
მოთხოვნა 223
ელასტიკური მოთხოვნა 116
ერთობლივი მოთხოვნა 121
ეფექტიანი მოთხოვნა 128
ირაციონალური მოთხოვნა 161
ჭარბი მოთხოვნა 420
მოთხოვნა-მიწოდების თეორია 223
მოთხოვნის ინფლაცია 223
მოთხოვნის მრუდი 223
მოთხოვნის რეგულირება 223
მოთხოვნის ფასი 223
მომსახურება 223
არამატერიალური მომსახურება 21
არასაბაზრო მომსახურება 23
მატერიალური მომსახურება 211
პირადი მომსახურება 266
საბაზრო მომსახურება 288
სოციალური მომსახურება 349
მომსახურების ბაზარი 224
მომსახურების სფერო 225
მონეტარიზმი 226
მონოპოლია 228
მონოპოლიზაცია 228
მონოპოლისტი 228
მონოპოლიური კონკურენცია 228
მონოპოლიური კონკურენციის თეორია 229
მორალური ცვეთა 229
მონომსონია 229
მოსალოდნელი ინფლაციის დონე 230
მოსახლეობის სოციალური დაცვა 230
მოქმედების ლაგი 230
მოქნილი ვალუტის კურსი 230
მოქნილი ფასი 230
მოხალისე ექსპერტთა საერთაშორისო კორპუსი (მესკ) 230
მოხმარება 231
არაკონკურენტული მოხმარება 21
საბოლოო მოხმარება 283
სახელმწიფო მოხმარება 335
შუალედური მოხმარება 407
მრეწველობა 231
მსოფლიო ბაზარი 231
მსოფლიო ბანკი 231
მსოფლიო მეურნეობა 232
მსოფლიო სავალუტო სისტემა 232
მსოფლიო საგაჭრო ორგანიზაცია 234

მსოფლიო ფასი 234
მტაცებლური, დამანგრეველი ფასწარმოქმნა 235
მტკიცე ფასი 235
მუდმივი დანახარჯი 236
მულტიპლიკატორი 236
ფულადი მულტიპლიკატორი 382
მულტიპლიკატორული ეფექტი 236
მუნიციპალიზაცია 237
მუნიციპალიტეტი 237
მყიდველის ბაზარი 237
მცირე ბიზნესი 237
მცირე პრივატიზაცია 240
„მცირე ქვეყნები“ 241
მცურავი გაცვლითი კურსი 241
მწარმოებელთა ფასების ინდექსი 241
მწარმოებლის ფასი 241
მწარმოებლურობა 242
მწარმოებლურობის თეორიები 242

ნ

ნავთობის ექსპორტიორი ქვეყნების ორგანიზაცია 242
ნატურალური მეურნეობა 243
ნაღდი ბაზარი 243
ნეგოციანტი 243
ნეკროეკონომიკა 243
ნეოგლობალიზაცია 243
ნეოკეინზიანელობა 243
ნეოკლასიკური ეკონომიკური თეორია 244
„ნეოკლასიკური სინთეზი“ 247
ნეტო 248
ნეტო-ბალანსი 248
ნიუ-იორკის საფონდო ბირჟა 248
ნოვაცია 248
ნომინალური გაცვლითი კურსი 248
ნომინალური ფასი 248
ნომინალური ღირებულება 248
ნომინალური „ღუზა“ 248
ნომინალური ცვლადები 248
ნომინალური ხელფასი 248
ნართი დუგლას სესილ 248
ნორმალური მოგება 249
ნორმალური საქონელი 249
ნორმატიული ეკონომიკური თეორია 249
„ნოუ-ჰაუ“ 249
ნუმიზმატი 250
ნუმიზმატიკა 250

ო

ობლიგაცია 250
კონვერტირებადი ობლიგაცია 182
ოვერდრაფტი 250

ოლიგოპოლია 251
ოლიგოპსონია 251
თმოლოგაცია 251
ოპერატიული ლიზინგი 251
ოპციონი 251
ოუკენის კანონი 252
ოფერტა 252
ოფიციალური მონეტარიზმის დონე 252
ოფშორული ბიზნესი 252
ოფშორული ზონა 253
ოფშორული კომპანია 255
ოქროს ბაზარი 256
ოქროს პარიტეტი 257
„ოქროს საუკუნის“ ზრდა 257
ოქროს ტეზაგრაცია 257

პ

პაბლისიტი 257
პაი 257
პანამა 257
პაპაგა ვლადიმერი 257
პარალოგიზმი 260
პარეტო-გაუმჯობესება 261
პარეტო ვილფრედო 261
პარეტოს ოპტიმუმი 261
„პარიზის კლუბი“ 262
პარიტეტი 262
პარტნიორობა 262
პარცელა 262
პასივი 262
პასიური საგადასახდელო ბალანსი 263
პასიური საგაჭრო ბალანსი 263
პატენტი 263
პატერნალიზმი 263
პაუპერი 263
პაუშალური თანხა 263
პენსია 263
პეტი უილიამ 263
პიგუ არტურ 264
პიგუს გადასახადი 265
პიკი 266
პინტა 266
პირადი მომსახურება 266
პირადი შემოსავალი 266
პირდაპირი გადასახადი 266
პირველადი ბაზარი 266
პირველი გირავნობის სიგელი 266
პირობითი პროგნოზი 266
პლასტიკური ბარათი 266
პლებისციტი 267
პლებისციტური დიქტატურა 267
პოზიტივიზმი 267
პოზიტიური ეკონომიკური თეორია 267
პოლისი 267
პოლიტიკური ეკონომია 267

პოსესია 269
პოტენციური მეპ 269
პოტენციური წარმოების მოცულობა 269
პრეზენტანტი 269
პრეზენტაცია 269
პრეისკურანტი 269
პრეფერენცია 269
პრივატიზაცია 270
მცირე პრივატიზაცია 240
პრივილეგიური აქცია 270
პრინციპალი 270
პრინციპი – „ვინც აბინძურებს, ის იხდის“ 270
პროგნოზირება 270
პროგრესიული გადასახადი 270
პროდუქტი 270
პროდუქცია 270
პროდუქციის გამოშვება 271
პროდუცენტი 271
პროლონგაცია 271
პრომესა 271
პრომპტი 271
პროპორციული გადასახადი 271
პროტექციონიზმი 271
პროფიციტი 271
პროცენტი 272
რთული პროცენტი 282
პროცენტის (სარგებლის) განაკვეთი 272
პროცენტის ნომინალური განაკვეთი 272
პროცენტის რეალური განაკვეთი 272

ჟ

ჟირანტი 273
ჟირატი 273
ჟირო 273
ჟიროანგარიშსწორება 273
ჟიროჩეკი 273
ჟიროცენტრალი 273

რ

რა, როგორ, ვისთვის 273
რანტიე 274
რაციონალური მოლოდინის თეორია 274
რეალური გაცვლითი კურსი 273
რეალური შემოსავალი 274
რეალური ცვლადები 274
რეალური ხელფასი 274
რეგისტრი 274
რეგიონული ეკონომიკა 275
რეგრესი 275
რეგრესიული გადასახადი 275
რეესტრი 275

რეექსპორტი 275
რევალვაცია 276
რევერსი 277
რევიზია 277
რევოკაცია 277
რეზიდენტი 277
რეიგანომიკა 278
რეიმპორტი 278
რეკამბიო 278
რეკეტი 278
რეკვიზიტი 278
რეკლამა 278
რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი 279
რემარკა 280
რემისია 280
რემიტენტი 280
რენოვაცია 280
რენტა 280
რენტაბელობის ნორმა 280
რენტინგი 280
რეპარაცია 280
რეპორტი 281
რეპრივატიზაცია 281
რესტრიქცია 281
რესურსების წრებრუნვის მოდელი 281
რეტრატა 281
რეფაქცია 281
რეფერენდუმი 281
რეფერენცია 281
რეფინანსირება 281
რეცეპისა 282
რეცესია 282
რთული პროცენტი 282
რიკარდო დევიდ 282
როდი 283
როიალტი 283
როლოველური კრედიტი 283
„რომის კლუბი“ 283
რუდი 284
რუზის ეფექტი 284
რურალიზაცია 284

ს

საარსებო მინიმუმი 284
საამორტიზაციო ანარიცხები 284
საბაზისო პუნქტი 284
საბაზისო (ამოსავალი) ფასი 285
საბაზრო ეკონომიკა 285
საბაზრო ინფრასტრუქტურა 287
საბაზრო მომსახურება 288
საბაზრო ფასი 290
საბალანსო ანგარიში 290
საბალანსო მოგება 290
საბალანსო ღირებულება 290
საბანკო აქცეპტი 290

საბანკო კრედიტი 290
საბანკო ლიკვიდური სახსრები 291
საბანკო რეზერვები 291
საბანკო სესხი 291
საბაჟო თანამშრომლობის საბჭო 291
საბაჟო კავშირი 291
საბითუმო ვაჭრობა 291
საბითუმო ფასი 291
საბირჟო საქონელი 292
საბიუჯეტო-საგადასახადო პოლიტიკა 292
საბიუჯეტო ფედერალიზმი 292
საბიუჯეტო ფედერალიზმის მოდელები 292
საბლანკო ინდოსამენტი 293
საბოლოო მოხმარება 293
საბოლოო პროდუქტი 293
საბროკერო ფირმა 293
საბრუნავი კაპიტალი 293
საგადასახადო განაკვეთი 293
საგადასახადო შემოსავალი 293
საგადასახდელო ბალანსი 294
საგადასახდელო ბალანსის აქტიური სალდო 295
საგადასახდელო ბალანსის პასიური სალდო (საგაჭრო ბალანსის დეფიციტი) 295
საგარეო გალი 295
საგარეო ვაჭრობა 295
საგარეო ვაჭრობის ბალანსი 295
საგარეო ვაჭრობის ეკონომიკური ეფექტი 295
საგარეო ვაჭრობის პოლიტიკა 296
საგირავნო ფურცელი 298
სადაზღვევო კომპანია 296
სადებოზიტო სერტიფიკატი 298
საემისიო ბანკი 298
საერთაშორისო ანგარიშსწორების ბანკი 298
საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები 298
საერთაშორისო ვაჭრობა 298
საერთაშორისო კრედიტი 299
საერთაშორისო სავალუტო ფონდი (სსფ) 299
საერთაშორისო ფინანსური კორპორაცია 300
„საერთო ბაზარი“ 300
საექსპორტო კრედიტი 301
საექსპორტო ლიზინგი 301
სავალდებულო რეზერვების ნორმა (სრნ) 301
სავალდებულო სოციალური დაზღვევა 301
სავალუტო ანაზღაურება 302
სავალუტო არბიტრაჟი 302

სავალუტო დემპინგი 302
სავალუტო ინტერვენცია 302
სავალუტო კლირინგი 302
სავალუტო კონტროლი 302
სავალუტო კრედიტი 303
სავალუტო ოპერაცია „სვოპი“ 303
სავალუტო პოზიცია 303
სავალუტო რეზერვი 303
სავალუტო რისკი 303
სავალუტო სალარო 303
სავალუტო სისტემა 304
სავალუტო სპეკულაცია 304
სავალუტო ფარი 304
სავალუტო შეზღუდვა 305
სავალუტო შესწორება 306
სავაჭრო ბალანსი 306
სავაჭრო ბალანსის დადებითი სალდო 306
სავაჭრო ბალანსის დეფიციტი 306
სავაჭრო ბარიერი 306
სავაჭრო მარკა 306
სავაჭრო სახლი 306
საზოგადოებრივი მეცნიერებები 307
საზოგადოებრივი ოპტიმუმი 307
საზოგადოებრივი სარგებლობა განათლებისგან 307
საზოგადოებრივი საქონელი 308
საზოგადოებრივი სექტორი 310
საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკა 310
საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის მკვლევართა ასოციაცია 315
საზომთა მეტრული სისტემა 315
სათავო კომპანია 315
სათამაშო ბიზნესი 315
საიმპორტო ინფლაცია 316
საინვესტიციო ბანკი 316
საინვესტიციო კაპიტალი 316
საინოვაციო ბანკი 316
საკამპენსაციო გარიგება 316
საკრედიტო ბარათი 316
საკრედიტო ფული 316
საკუთრება 316
საკუთრების უფლება 317
სალდო 317
სალიცენზიო სისტემა 318
სამეცნიერო-ტექნიკური თანამშრომლობა 318
სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი 318
სამთომოპოვებითი მრეწველობა 318
სამხამართო სია 318

სამომხმარებლო კალათა 318
სამომხმარებლო კრედიტი 319
სამომხმარებლო ფასების ინდექსი 319
სამომხმარებლო ხარჯები 320
სამოქალაქო საზოგადოება 320
სამრეწველო ციკლი 322
სამუელსონი პოლ ენტონი 322
სამუშაო დრო 323
სამუშაო დროის საათების მთლიანი რაოდენობა 324
სამუშაო დროის საათების საშუალო რაოდენობა 324
სამუშაო ძალა 324
სამუშაო ძალის წილი (მაჩვენებელი) 324
სანაცია 324
სანქცია 324
საპრივატიზაციო ჩეკი 324
სარგებლიანობის თეორია 324
სარეზერვო გალუტა 325
სარეკლამო სააგენტო 325
სასაქონლო ნიშანი 325
სასაქონლო-მატერიალური მარაგი 325
სასესხო კაპიტალის ბაზარი 326
სასოფლო დასახლება 326
სასოფლო-სამეურნეო ლაგი 326
სატრანსპორტო ტვირთბარათი 326
საფაქტურო ფასი 326
საფირმო მარკა 326
საფონდო ბირჟა 327
საფრახტო ბაზარი 328
საფრახტო განაკვეთი 328
საქმიანი აქტიურობის ციკლი 328
საქმიანი თამაში 328
საქონელი 328
მდარე საქონელი 212
ნორმალური საქონელი 249
ფიზიკური საქონელი 373
შემავსებელი საქონელი 398
შემცვლელი საქონელი 399
საქონლის ბაზარი 329
საქონლის ბირჟა 329
საქონლის მიწოდების საბაზისო პირობები 331
საქონლის ხარისხი 331
საქონლისა და მომსახურების ბალანსი 331
საყოველთაო წონასწორობა 331
საშემოსავლო გადასახადი 332
საშუალო დანახარჯი 332
საცალო ვაჭრობა 333
საცალო ფასი 333
საცნობარო ფასი 333
საწესდებო კაპიტალი 333

სახელმწიფო ბიუჯეტი 333
სახელმწიფო დაკვეთა 335
სახელმწიფო გალი 335
სახელმწიფო მოხმარება 335
სახელმწიფო რეგულირება 335
სახელმწიფო საგადასახადო გალდებულება 336
სახელმწიფო ფინანსები 336
სახელმწიფო შესყიდვა 336
სახელმწიფოს ლიკვიდური სახსრები 336
სახელმწიფოს ფიასკო 336
სახელმწიფოს შემოსავალი ფულის ბეჭდვისგან 337
სახელობითი აქცია 337
სეკვესტრი 337
სენიორაჟი 337
სერტიფიკატი 337
სერტიფიკაცია 338
სესხი 338
სესხების რეპატრიაცია 338
სექტორული ეკონომიკა 338
სვოპი 339
სივრცობრივი კონცენტრაციის კოეფიციენტი 339
სილაგაძე ავთანდილი 340
სიმდიდრე 342
სიმწიფის ეტაპი 342
სინდიკატი 342
სინქრომარკეტინგი 342
სიპი-ი 342
სიღარიბე 343
საღირიბის ზღვარი 343
სმითი ადამ 344
სმითის თეორემა 346
სოლოუ რობერტ 346
სოფლის მეურნეობა 346
სოფტიზაცია 347
სოციალური დაზღვევა 347
სოციალური დიფერენციაციის მოდელები 347
სოციალური ინდიკატორები 348
სოციალური მომსახურება 349
სოციალური სტრატიფიკაციის თეორია 349
სპეკულაცია 350
სპეკულაციური უმუშევრობა 350
სპენსი მაიკლ 350
სპეციალიზაცია 350
სპეციალიზაციის კოეფიციენტი 351
სპოტი 351
სრული დასაქმება 351
სრულყოფილი კონკურენცია 352
სტაბილიზაციური პოლიტიკა 352

სტაბილიზაციური ფუნქცია 353
სტაგნაცია 353
სტაგფლაცია 353
სტანდარტი 353
სტატისტიკა 353
სტერლინგი 353
სტივიდორი 354
სტივიდორული დანახარჯი 354
სტორნო 354
სტრუქტურული გარდაქმნების თეორია 354
სტრუქტურული უმუშევრობა 354
სუბარენდა 354
სუბვენცია 354
სუბსიდია 354
სუვერენიტეტი 354
სუროგატი 355
„სწრაფი სტარტის“ ეფექტი 355
„სხვა კომუნალური, სოციალური და პერსონალური მომსახურება“ 355

ტ

ტაიმ-შიტი 356
ტაიმ-ჩარტერი 356
ტარა 356
ტარიფი 356
ტარიფებისა და ვაჭრობის შესახებ გენერალური შეთანხმება 356
ტეზავრაცია 356
ტენდერი 356
ტექნიკური პროგრესი 357
ტექნოლოგიური დუალიზმი 357
ტექნოლოგიური უმუშევრობა 357
ტექნოპარკი 357
ტრაიბალიზმი 358
ტრანზიტი 358
ტრანსაქცია 358
ტრანსაქციული ხარჯები 358
ტრანსდორტი 358
ტრანსეროვნული (ტრანსნაციონალური) კორპორაცია 358
ტრანსფერი 359
ტრანსფერული ფასი 359
ტრასანტი 359
ტრასატი 359
ტრატა 359
ტრაქტატი 359
ტრაქტაცია 359
ტრეიდერი 359
ტრესტი 360
ტურიზმი 360

უ

უარყოფითი გადასახადი 360
უარყოფითი ეფექტების შემცირების ხარჯები 360
უარყოფითი საშემოსავლო გადასახადი 360
„უბილეთოს“ პრობლემა 360
უკუდემბინგი 361
უმუშევრობა 361
  სპეკულაციური უმუშევრობა 350
  სტრუქტურული უმუშევრობა 354
  ტექნოლოგიური უმუშევრობა 357
  ფარული უმუშევრობა 364
  ფრიქციული უმუშევრობა 381
  ციკლური უმუშევრობა 415
უმუშევრობის ბუნებრივი დონე 361
უმუშევრობის ბუნებრივი დონის ჰიპოთეზა 362
უმუშევრობის დონე 362
უნაღდო ანგარიშსწორება 362
უნივერსალური ფსიქოლოგიური კანონი ეკონომიკაში 362
უნიტარიზმი 362
უნიტარული სახელმწიფო 363
უნიფიკაცია 363
უპატენტო ლიცენზია 363
უპირატესობის მინიჭების ლიკვიდურობა 363
ურბანიზაცია 363
უტილიზაცია 363
უცხოური ვალუტა 363
უცხოური ინვესტიცია 363

ფ

ფარული (იმპლიციტური) დანახარჯი 364
ფარული ეკონომიკა 364
ფარული (ჩახშობილი) ინფლაცია 364
ფარული უმუშევრობა 364
ფასდაკლება 365
ფასებზე კონტროლი 365
ფასების ინდექსი 365
ფასების კორექტირება 365
ფასების მაკრატელი 365
ფასების საერთო დონე 366
ფასზე წვანამატი 366
ფასი 366
  ადმინისტრაციული ფასი 12
  გედონისტიკური ფასი 61
  „დამამშვიდებელი“ ფასი 71
  ზღვრული მაქსიმალური ფასი 141
  ზღვრული მინიმალური ფასი 141

მერყევი ფასი 215
მიზნობრივი (საორიენტაციო) ფასი 219
მიწოდების ფასი 222
მოთხოვნის ფასი 223
მოქნილი ფასი 230
მსოფლიო ფასი 234
მტკიცე ფასი 235
მწარმოებლის ფასი 241
ნომინალური ფასი 248
საბაზისო (ამოსავალი) ფასი 285
საბაზრო ფასი 290
საბითუმო ფასი 291
საფაქტურო ფასი 326
საცალო ფასი 333
საცნობარო ფასი 333
ტრანსფერული ფასი 359
შეკვეთრებითი ფასი 398
წონასწორობის ფასი 420
ფასი საგარეო-სავაჭრო ხელშეკრულებებში 366
ფასი შემდგომი ფიქსაციით 366
ფას-ი 367
ფასიანი ქაღალდები 367
ფასიანი ქაღალდების დაფარგა ფიქსირებული გადით 367
ფასიანი ქაღალდების არასაბირჟო ბაზარი 367
ფასიანი ქაღალდების ბაზარი 368
ფასიანი ქაღალდების დეპოზიტარიუმი 369
ფასის (გარიგების) გალუტა 370
ფასის ეფექტი 370
ფასის მაწონასწორებელი ფუნქცია 370
ფასისმიერი დისკრიმინაცია 370
ფასწარმოქმნა 371
ფაქტორინგი 371
ფაქტორ-კომპანია 372
ფაქტორული შემოსავალი 372
ფაქტურა 372
ფედერალური ბიუჯეტი 372
ფედერალური სარეზერვო სისტემა 372
ფერმერული მეურნეობა 373
ფიზიკური ბირი 373
ფიზიკური საქონელი 373
ფიზიოკრატიზმი 373
ფილიპსის მრუდი 373
ფინანსები 374
ფინანსური კაბიტალი 374
ფინანსური ლიზინგი 374
ფირმა 374
ფირმის თეორია 375
ფირმის ლიკვიდური სახსრები 375
ფისკალური გადასახადი 375
ფისკალური პოლიტიკა 375
ფიუჩერსული გარიგება 376

ფიქსირება 376
ფიქსირებული 376
ფიქსირებული გაცვლითი კურსი 376
ფიქციური კაბიტალი 376
ფიშერი ირვინგ 376
ფიშერის განტოლება 377
ფიშერის ეფექტი 377
ფლობადი შემოსავალი 377
ფრბ-ი 377
ფორვარდი 378
ფორვარდული ბაზარი 378
ფორვარდული გალუტის ბაზარი 378
ფორფეიტინგი 378
ფორფეიტორი 378
ფრანკო 378
ფრანშიზა 378
ფრანჩაიზერი 378
ფრანჩაიზინგი 379
ფრახტი 379
ფრიდმენი მილთონ 379
„ფრირაიდერის" პრობლემა 381
ფრიტრედერობა 381
ფრიქციული უმუშევრობა 381
ფრიში რაგნარ 382
ფულადი აგრეგატი 382
ფულადი ბაზა 382
ფულადი მულტიპლიკატორი 382
ფულადი პოლიტიკა 382
ფულადი რეფორმა 383
ფულადი სისტემა 383
ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა 383
ფულზე ერთობლივი მოთხოვნა 384
ფულზე რეალური მოთხოვნა 384
ფული 384
საკრედიტო ფული 316
„ცხელი ფული" 415
ფული 1 (M1) 384
ფული 2 (M2) 385
ფული 3 (M3) 385
ფული 4 (M4) 385
ფულის ბრუნვის სიჩქარე 385
ფულის ენდოგენური მიწოდება 385
ფულის ერთობლივი მიწოდება 386
ფულის თეორიები 386
ფულის მიწოდების რეგულირება 391
ფულის მსყიდველობითი უნარი 392
ფულის რაოდენობრივი თეორია 392
ფულის ღირებულება 393

ქ

ქაღალდის ფული 394
ქოიავა ნიკოლოზ 394
ქონება 394
ქონებრივი უფლება 394
ქოუზის თეორემა 394
ქრემატისტიკა 395
ქრონიკული ინფლაცია 395
ქსენოფონტი 395

ღ

ღია ეკონომიკა 395
ღია ვაჭრობა 396
ღია საზოგადოება 396
ღირებულება 396
ღირებულების პარადოქსი 396

ყ

ყადაღა 397
ყიდვა-გაყიდვის კონტრაქტი 397
ყველა სახის ეკონომიკური საქმიანობის საერთაშორისო სტანდარტული სამრეწველო კლასიფიკაცია 397

შ

„შავი ბაზარი“ 398
შევაჭრებითი ფასი 398
შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (შპს) 398
შემავსებელი საქონელი 398
შემოსავალი 398
არასაგადასახადო შემოსავალი 25
ემისიური შემოსავალი 118
მთლიანი შემოსავალი 218
პირადი შემოსავალი 266
რეალური შემოსავალი 274
ფაქტორული შემოსავალი 372
ფლობადი შემოსავალი 377
წმინდა შემოსავალი 420
შემოსავალი მოსახლეობის ერთ სულზე 398
შემოსავლის ეფექტი 399
შემცვლელი საქონელი 399
შერეული ეკონომიკა 399
შერეული საქონელი 399
შერმანის კანონი 399
შეფარდებითი მოგება 400
შეფარდებითი უპირატესობა 400
შეფარდებითი უპირატესობის თეორია 400
შვილობილი კომპანია 402
შიგა ექსტერნალიები 402
შიგა ლაგი 403
შინაკერი 403
შინამეურნეობა 403
შიპჩანდლერი 403
„შოკური თერაპია“ 403

შრომითი ღირებულების თეორია 404
შრომის ბაზარი 405
შრომის ბირჟა 405
შრომის დანაწილება 405
შრომის მწარმოებლურობა 406
შრომის საერთაშორისო დანაწილება 406
შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია 406
შრომითი რესურსების ბალანსი 406
შტრაიკბრეხერი 407
შტრიხ-კოდი 407
შუალედური მოხმარება 407
შუალედური პროდუქტი 407

ჩ

ჩაკეტილი ბაზარი 407
ჩაკეტილი ეკონომიკა 407
ჩანაცვლების ეფექტი 407
ჩანტლაძე ვასილი 407
ჩარტერი 408
ჩარტინგი 408
ჩაშენებული სტაბილიზატორები 408
ჩეინი 408
ჩეკი 408
ჩვეულებრივი აქცია 408
„ჩიკაგოს სკოლა“ 409
„ჩინური გზა“ 409
ჩიქაგა ლეო 410

ც

ცალმხრივი ბაზარი 412
ცედენტი 412
ცენზი 412
ცენტნერი 412
ცენტრალიზაცია 412
ცენტრალიზმი 412
ცენტრალური ბანკი 412
ცვალებადი დანახარჯი 414
ციკლი 414
ციკლური მერყეობის ამპლიტუდა 414
ციკლური უმუშევრობა 415
„ცხელი ფული“ 415
ცხოვრების დონე 415

ძ

„ძვირი ფულის“ პოლიტიკა 415
ძირითადი კაპიტალი (ნატურალურ გამოხატულებაში) 416
ძირითადი კაპიტალი (ღირებულებით გამოხატულებაში) 417
ძირითადი კაპიტალის მოხმარება 417
ძირითადი მომხმარებლები 417

წ

წარმოებითი ურთიერთობები 417
წარმოების დანახარჯების თეორია 418
წარმოების დაცემის უდაბლესი წერტილი 418
წარმოების დივერსიფიკაცია 418
წარმოების სპეციალიზაცია 418
წარმოების ფაქტორები 418
წარმოებრივი ფუნქცია 418
წმინდა გადასახადი 419
წმინდა დისკონტირებული ღირებულება 419
წმინდა ეროვნული დანაზოგი 419
წმინდა ეროვნული პროდუქტი 419
წმინდა ეროვნული შემოსავალი 419
წმინდა ექსპორტი 419
წმინდა ინვესტიცია 419
წმინდა ინკასო 419
წმინდა კონკურენცია 419
წმინდა მიმოქცევის დანახარჯი 419
წმინდა მოგება 419
წმინდა პროდუქტი 419
წმინდა შემოსავალი 420
წონასწორობის ფასი 420

ჭ

ჭარბი მიწოდება 420
ჭარბი მოთხოვნა 420
ჭარბი რეზერვები 420
ჭარბი საგადასახადო ტვირთი 420
ჭარბწარმოება 420

ხ

ხაზინა 421
ხაზინის თამასუქი 421
ხანგრძლივი სარგებლობის საქონელი 421
„ხარი“ 421
„ხარების“ ბაზარი 421
ხარისხის სერტიფიკატი 421
ხარჯების ინფლაცია 421
ხარჯებისა და შედეგების ანალიზი 421
ხარჯთაღრიცხვა 422
ხელფასი 422
მინიმალური ხელფასი 220
ნომინალური ხელფასი 248
რეალური ხელფასი 274
ხელფასის თეორია 422
ხელშეკრულება 424
ხელშეუხებელი კაპიტალი 424

ჯ

ჯარიმა 424
ჯევონსის „მზის ლაქების“ თეორია 424
ჯინის კოეფიციენტი 424
ჯობერი 425

ჰ

ჰაიეკი ფრიდრიხ ავგუსტ ფონ 425
ჰაირინგი 425
ჰაროდი როი ფობს 425
ჰაუსჰოლდის ბლოკი 426
ჰეილბრონერი რობერტ 426
ჰენდი 426
ჰექტარი 427
ჰეკირება 427
ჰიპერინფლაცია 427
„ჰოლანდიური დაავადება“ 427
ჰოლდინგი 429
ჰოტელინგის წესი 430
ჰოუტრი რალფ ჯორჯ 430

მსოფლიოს ქვეყნების რეიტინგი ადამიანის განვითარების ინდექსის მიხედვით (2009)[1]

ადამიანის განვითარების ძალიან მაღალი ინდექსის მქონე ქვეყნები

1. ნორვეგია (Norway)
2. ავსტრალია (Australia)
3. ისლანდია (Iceland)
4. კანადა (Canada)
5. ირლანდია (Ireland)
6. ნიდერლანდი (Netherlands)
7. შვედეთი (Sweden)
8. საფრანგეთი (France)
9. შვეიცარია (Switzerland)
10. იაპონია (Japan)
11. ლუქსემბურგი (Luxemburg)
12. ფინეთი (Finland)
13. აშშ (USA)
14. ავსტრია (Austria)
15. ესპანეთი (Spain)
16. დანია (Denmark)
17. ბელგია (Belgium)
18. იტალია (Italia)
19. ლიხტენშტაინი (Liechtenstein)
20. ახალი ზელანდია (New Zealand)
21. გაერთიანებული სამეფო (United Kingdom)
22. გერმანია (Germany)
23. სინგაპური (Singapore)
24. ჰონკონგი (ჩინეთის შემადგ.) (Hong Kong. China (SAR))
25. საბერძნეთი (Greece)
26. კორეის რესპუბლიკა (Korea (Republic of))
27. ისრაელი (Israel)
28. ანდორა (Andorra)
29. სლოვენია (Slovenia)
30. ბრუნეი (Brunei Darussalam)
31. ქუვეითი (Kuweit)
32. კვიპროსი (Cyprus)
33. ყატარი (Qatar)
34. პორტუგალია (Portugal)
35. არაბეთის გაერთიანებული საამიროები (United Arab Emirates)
36. ჩეხეთის რესპუბლიკა (Czech Republic)
37. ბარბადოსი (Barbados)
38. მალტა (Malta)

[1] http://hdr.undp.org/en/statistics/

ადამიანის განვითარების მაღალი ინდექსის მქონე ქვეყნები

39. ბაჰრეინი (Bahrain)
40. ესტონეთი (Estonia)
41. პოლონეთი (Poland)
42. სლოვაკეთი (Slovakia)
43. უნგრეთი (Hungary)
44. ჩილე (Chile)
45. ხორვატია (Croatia)
46. ლიტვა (Lithuania)
47. ანტიგუა და ბარბუდა (Antiqua and Barbuda)
48. ლატვია (Latvia)
49. არგენტინა (Argentina)
50. ურუგვაი (Uruguay)
51. კუბა (Cuba)
52. ბაჰამის კუნძულები (Bahamas)
53. მექსიკა (Mexico)
54. კოსტა რიკა (Costa Rica)
55. ლიბია (Lybian Arab Jamahiriya)
56. ომანი (Oman)
57. სეიშელის კუნძულები (Seychelles)
58. ვენესუელა (Bolivarian Republic of))
59. საუდის არაბეთი (Saudi Arabia)
60. პანამა (Panama)
61. ბულგარეთი (Bulgaria)
62. სენტ კიტს და ნევისი (Saint Kitts and Nevis)
63. რუმინეთი (Romania)
64. ტრინიდადი და ტობაგო (Trinidad and Tobago)
65. მონტენეგრო (Montenegro)
66. მალაიზია (Malaysia)
67. სერბეთი (Serbia)
68. ბელორუსია (Belarus)
69. Saint Lucia
70. ალბანეთი (Albania)
71. რუსეთის ფედერაცია (Russian Federation)
72. მაკედონია (The former Yugoslav Republic of Macedonia)
73. დომინიკა (Dominica)
74. გრენადა (Grenada)
75. ბრაზილია (Brasil)
76. ბოსნია და ჰერცეგოვინა (Bosnia and Herzegovina)
77. კოლუმბია (Columbia)
78. პერუ (Peru)
79. თურქეთი (Turkey)
80. ეკვადორი (Ecuador)
81. მავრიკის რესპუბლიკა (Mauritius)
82. ყაზახეთი (Kazakhstan)
83. ლიბანი (Lebanon)

ადამიანის განვითარების საშუალო ინდექსის მქონე ქვეყნები

84. სომხეთი (Armenia)
85. უკრაინა (Ukraine)
86. აზერბაიჯანი (Azerbaijan)
87. ტაილანდი (Thailand)
88. ირანი (Iran (Islamic Republic of))
89. საქართველო (Georgia)
90. დომინიკელთა რესპუბლიკა (Dominican Republic)
91. სენტ-ვინსენტ გრენადინები (Saint Vincebt and the Grenadines)
92. ჩინეთი (China)
93. ბელიზი (Belize)
94. სამოა (Samoa)
95. მალდივი (Maldives)
96. იორდანია (Jordan)
97. სურინამი (Suriname)
98. ტუნისი (Tunisia)
99. ტონგა (Tonga)
100. ჯამაიკა (Jamaica)
101. პარაგვაი (Paraguay)
102. შრი ლანკა (Sri Lanka)
103. გაბონი (Gabon)
104. ალჟირი (Algeria)
105. ფილიპინები (Philipines)
106. სალვადორი (El Salvador)
107. საუდის არაბეთი (Syrian Arab Republic)
108. ფიჯი (Fiji)
109. თურქმენეთი (Turkmenistan)
110. პალესტინა (Occupied Palestinian Territories)
111. ინდონეზია (Indonesia)
112. ჰონდურასი (Honduras)
113. ბოლივია (Bolivia)
114. გაიანა (Guyana)
115. მონღოლეთი (Mongolia)
116. ვიეტნამი (Viet Nam)
117. მოლდოვა (Moldova)
118. ეკვატორული გვინეა (Equatorial Guinea)
119. უზბეკეთი (Uzbekistan)
120. ყირგიზეთი (Kyrgyzstan)
121. კაბუ-ვერდე (Cape Verde)
122. გვატემალა (Guatemala)
123. ეგვიპტე (Egypt)
124. ნიკარაგუა (Nicaragua)

125. ბოტსვანა (Botswana)

126. ვანუატუ (Vanutu)

127. ტაჯიკეთი (Tajikistan)

128. ნამიბია (Namibia)

129. სამხრეთი აფრიკა (South Africa)

130. მაროკო (Morocco)

131. საუმოტა-პრინ-სიბა (Sro Tome and Principe)

132. ბუტანი (Bhutan)

133. ლაოსი (Lao, People's Dem. Rep.)

134. ინდოეთი (India)

135. სოლომონის კუნძულები (Solomon Islands)

136. კონგო (Congo)

137. კამბოჯა (Cambodia)

138. მიანმარი (Myanmar)

139. კომოროსი (Comoros)

140. იემენი (Yemen)

141. პაკისტანი (Pakistan)

142. სვაზილენდი (Swaziland)

143. ანგოლა (Angola)

144. ნეპალი (Nepal)

145. მადაგასკარი (Madagascar)

146. ბანგლადეში (Bangladesh)

147. კენია (Kenya)

148. პაპუა-ახალი გვინეა (Papua New Guinea)

149. ჰაიტი (Haiti)

150. სუდანი (Sudan)

151. ტანზანია (Tanzania)

152. განა (Ghana)

153. კამერუნი (Cameroon)

154. მავრიტანია (Mauritania)

155. ჯიბუტი (Djibouti)

156. ლესოტო (Lesotho)

157. უგანდა (Uganda)

158. ნიგერია (Nigeria)

ადამიანის განვითარების დაბალი ინდექსის მქონე ქვეყნები

159. ტოგო (Togo)
160. მალავი (Malawi)
161. ბენინი (Benin)
162. Timor-Leste
163. კოტ-დ'ივუარი (სპილოს ძვლის სანაპირო) (Cфte d'Ivoire)
164. ზამბია (Zambia)
165. ერითრეა (Eritrea)
166. სენეგალი (Senegal)
167. რუანდა (Rwanda)
168. გამბია (Gambia)
169. ლიბერია (Liberia)
170. გვინეა (Guinea)
171. ეთიოპია (Ethiopia)
172. მოზამბიკი (Mozambique)
173. გვინეა-ბისაუ (Guinea-Bissau)
174. ბურუნდი (Burundi)
175. ჩადი (Chad)
176. კონგოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (Congo (Democratic Republic of the)
177. ბურკინა ფასო (Burkina Faso)
178. მალი (Mali)
179. ცენტრალური აფრიკის რესპუბლიკა (Central African Republic)
180. სიერა ლეონე (Sierra Leone)
181. ავღანეთი (Afganistan)
182. ნიგერი (Niger)

ქვეყნებისა და ტერიტორიების ანბანური ჩამონათვალი ვალუტებისა და კოდების ჩვენებით*

ქვეყნის კოდი	ქვეყნის ან ტერიტორიის შემოკლებული დასახელება	ვალუტის დასახელება	ვალუტის კოდი	
			ასოებით	ციფრული
036	ავსტრალია	ავსტრალიური დოლარი	AUD	036
040	ავსტრია	ევრო	EUR	978
004	ავღანეთი	ავღანი	AFN	971
031	აზერბაიჯანი	აზერბაიჯანული მანათი	AZM	031
008	ალბანეთი	ლეკი	ALL	008
012	ალჟირი	ალჟირული დინარი	DZD	012
016	ამერიკის სამოა	აშშ დოლარი	USD	840
024	ანგოლა	კვანზა	AOA	973
660	ანგილია	აღმოსავლეთ კარიბული დოლარი	XCD	951
020	ანდორა	ევრო	EUR	978
028	ანტიგუა-ბარბუდა	აღმოსავლეთ კარიბული დოლარი	XCD	951
784	არაბთა გაერთიანებული ემირატები	დირჰემი	AED	784
032	არგენტინა	არგენტინული პესო	ARS	032
533	არუბა	არუბული გულდენი	AWG	533
554	ახალი ზელანდია	ახალზელანდიური დოლარი	NZD	554
540	ახალი კალედონია	ფრანკი CFP	XPF	953
050	ბანგლადეში	ტაკა	BDT	050
052	ბარბადოსი	ბარბადოსული დოლარი	BBD	052
044	ბაჰამები	ბაჰამური დოლარი	BSD	044
048	ბაჰრეინი	ბაჰრეინული დინარი	BHD	048
112	ბელორუსია	ბელორუსული რუბლი	BYR	112
056	ბელგია	ევრო	EUR	978
084	ბელიზი	ბელიზური დოლარი	BZD	084
204	ბენინი	ფრანკი CFA BCEAO	XOF	952
060	ბერმუდა	ბერმუდული დოლარი	BMD	060
068	ბოლივია	ბოლივიანო	BOB	068
070	ბოსნია-ჰერცოგოვინა	კონვერტირებადი მარკა	BAM	977
072	ბოტსვანა	პულა	BWP	072
076	ბრაზილია	ბრაზილიური რეალი	BRL	986

*ვალუტების კლასიფიკატორი. ოფიციალური გამოცემა. საქართველოს სტანდარტიზაციის, მეტროლოგიისა და სერტიფიკაციის სახელმწიფო დეპარტამენტი. თბ., 2004.

ქვეყნის კოდი	ქვეყნის ან ტერიტორიის შემოკლებული დასახელება	ვალუტის დასახელება	ვალუტის კოდი	
			ასოებით	ციფრული
086	ბრიტანეთის ტერიტორია			
	ინდოეთის ოკეანეში	აშშ დოლარი	USD	840
096	ბრუნეი	ბრუნეის დოლარი	BND	096
100	ბულგარეთი	ლევი	BGN	975
074	ბუვე	ნორვეგიული კრონა	NOK	578
854	ბურკინა-ფასო	ფრანკი CFA BCEAO	XOF	952
108	ბურუნდი	ბურუნდული ფრანკი	BIF	108
064	ბუტანი	ნგულტრუმი	BTN	064
		ინდური რუპი	INR	356
266	გაბონი	ფრანკი CFA BCEAO	XAF	950
826	გაერთიანებული სამეფო	გირვანქა სტერლინგი	GBP	826
328	გაიანა	გაიანური დოლარი	GYD	328
270	გამბია	დალასი	GMD	270
288	განა	სედი	GHC	288
276	გერმანია	ევრო	EUR	978
312	გვადელუპა	ევრო	EUR	978
320	გვატემალა	ქეთსალი	GTQ	320
324	გვინეა	გვინეური ფრანკი	GNF	324
624	გვინეა-ბისაუ	გვინეა-ბისაუს პესო	GWP	624
		ფრანკი CFA BCEAO	XOF	952
292	გიბრალტარი	გიბრალტარული ფუნტი	GIP	292
308	გრენადა	აღმოსავლეთ კარიბული დოლარი	XCD	951
304	გრენლანდია	დანიური კრონა	DKK	208
316	გუამი	აშშ დოლარი	USD	840
208	დანია	დანიური კრონა	DKK	208
732	დასავლეთი საჰარა	მაროკოული დირჰემი	MAD	504
212	დომინიკა	აღმოსავლეთ კარიბული დოლარი	XCD	951
214	დომინიკელთა რესპუბლიკა	დომინიკანური პესო	DOP	214
818	ეგვიპტე	ეგვიპტური ფუნტი	EGP	818
231	ეთიოპია	ეთიოპიური ბირი	ETB	230
218	ეკვადორი	აშშ დოლარი	USD	840
226	ეკვატორული გვინეა	ფრანკი CFA BEAC	XAF	950
368	ერაყი	ერაყული დინარი	IQD	368
232	ერიტრეა	ნაკფა	ERN	232
724	ესპანეთი	ევრო	EUR	978
233	ესტონეთი	კრონი	EEK	233
548	ვანუატუ	ვატუ	VUV	548
336	ვატიკანი	ევრო	EUR	978

ქვეყნის კოდი	ქვეყნის ან ტერიტორიის შემოკლებული დასახელება	ვალუტის დასახელება	ვალუტის კოდი	
			ასოებით	ციფრული
862	ვენესუელა	ბოლივარი	VEB	862
704	ვიეტნამი	დონგი	VND	704
850	ვირჯინიის კუნძულები. აშშ	აშშ დოლარი	USD	840
092	ვირჯინიის კუნძულები. ბრიტანეთი	აშშ დოლარი	USD	840
894	ზამბია	კვაჩა	ZMK	894
716	ზიმბაბვე	ზიმბაბვეს დოლარი	ZWD	716
796	თერქს-ქაიკოსის კუნძულები	აშშ დოლარი	USD	840
792	თურქეთი	თურქული ლირა	TRL	792
795	თურქმენეთი	მანათი	TMM	795
388	იამაიკა	იამაიკური დოლარი	JMD	388
392	იაპონია	იენი	JPY	392
887	იემენი	იემენის რიალი	YER	886
356	ინდოეთი	ინდური რუპი	INR	356
360	ინდონეზია	ინდონეზიური რუპი	IDR	360
400	იორდანია	იორდანული დინარი	JOD	400
364	ირანი	ირანული რიალი	IRR	364
372	ირლანდია	ევრო	EUR	978
352	ისლანდია	ისლანდიური კრონა	ISK	352
376	ისრაელი	ახალი ისრაელური შეკელი	ILS	376
380	იტალია	ევრო	EUR	978
132	კაბოვერდე	კაბოვერდეს ესკუდო	CVE	132
136	კაიმანის კუნძულები	კაიმანის კუნძ.-ის დოლარი	KYD	136
116	კამბოჯა	რიელი	KHR	116
120	კამერუნი	ფრანკი CFA BEAC	XAF	950
124	კანადა	კანადური დოლარი	CAD	124
404	კენია	კენიური შილინგი	KES	404
196	კვიპროსი	კვიპროსული ფუნტი	CYP	196
296	კირიბატი	ავსტრალიური დოლარი	AUD	036
170	კოლუმბია	კოლუმბიური პესო	COP	170
174	კომორები	კომორების ფრანკი	KMF	174
178	კონგო	ფრანკი CFA BEAC	XAF	950
180	კონგოს დემოკრატიული რესპუბლიკა	კონგოს ფრანკი	CDF	976
410	კორეა	გონი	KRW	410
408	კორეის სახალხო დემოკრატიული რესპ.	ჩრდილო-კორეული გონი	KPW	408
188	კოსტა-რიკა	კოსტარიკული კოლონი	CRC	188
384	კოტ-დ'ივუარი	ფრანკი CFA BEAC	XOF	952
192	კუბა	კუბური პესო	CUP	192

ქვეყნის კოდი	ქვეყნის ან ტერიტორიის შემოკლებული დასახელება	ვალუტის დასახელება	ვალუტის კოდი	
			ასოითი	ციფრული
184	ᲙᲣᲙᲘᲡ ᲙᲣᲜᲫᲣᲚᲔᲑᲘ	ახალზელანდიური დოლარი	NZD	554
833	ᲙᲣᲜᲫᲣᲚᲘ ᲛᲔᲜᲘ	გირვანქა სტერლინგი	GBP	826
418	ᲚᲐᲝᲡᲘ	კიბი	LAK	418
428	ᲚᲐᲢᲕᲘᲐ	ლატვიური ლატი	LVL	428
426	ᲚᲔᲡᲝᲗᲝ	ლოტი	LSL	426
		რენდი	ZAR	710
422	ᲚᲘᲑᲐᲜᲘ	ლიბანური ფუნტი	LBP	422
430	ᲚᲘᲑᲔᲠᲘᲐ	ლიბერიული დოლარი	LRD	430
434	ᲚᲘᲑᲘᲐ	ლიბიური დინარი	LYD	434
440	ᲚᲘᲢᲕᲐ	ლიტვური ლიტი	LTL	440
438	ᲚᲘᲮᲢᲔᲜᲨᲢᲐᲘᲜᲘ	შვეიცარიული ფრანკი	CHF	756
442	ᲚᲣᲥᲡᲔᲛᲑᲣᲠᲒᲘ	ევრო	EUR	978
450	ᲛᲐᲓᲐᲒᲐᲡᲙᲐᲠᲘ	მალაგასიური ფრანკი	MGF	450
480	ᲛᲐᲕᲠᲘᲙᲘ	მავრიკიული რუპი	MUR	480
478	ᲛᲐᲕᲠᲘᲢᲐᲜᲘᲐ	უგია	MRO	478
446	ᲛᲐᲙᲐᲝ	ბატაკა	MOP	446
807	ᲛᲐᲙᲔᲓᲝᲜᲘᲐ	დინარი	MKD	807
454	ᲛᲐᲚᲐᲕᲘ	კვაჩა	MWK	454
458	ᲛᲐᲚᲐᲖᲘᲐ	მალაიზიური რინგიტი	MYR	458
462	ᲛᲐᲚᲓᲘᲕᲔᲑᲘ	რუფია	MVR	462
466	ᲛᲐᲚᲘ	ფრანკი CFA BCEAO	XOF	952
470	ᲛᲐᲚᲢᲐ	მალტური ლირა	MTL	470
504	ᲛᲐᲠᲝᲙᲝ	მაროკოული დირჰემი	MAD	504
474	ᲛᲐᲠᲢᲘᲜᲘᲙᲐ	ევრო	EUR	978
584	ᲛᲐᲠᲨᲐᲚᲘᲡ ᲙᲣᲜᲫᲣᲚᲔᲑᲘ	აშშ დოლარი	USD	840
175	ᲛᲔᲘᲝᲢᲘ	ევრო	EUR	978
484	ᲛᲔᲥᲡᲘᲙᲐ	მექსიკური ბესო	MXN	484
104	ᲛᲘᲐᲜᲛᲐ	კიატი	MMK	104
583	ᲛᲘᲙᲠᲝᲜᲔᲖᲘᲐ	აშშ დოლარი	USD	840
508	ᲛᲝᲖᲐᲛᲑᲘᲙᲘ	მეტიკალი	MZM	508
498	ᲛᲝᲚᲓᲐᲕᲔᲗᲘ	მოლდოგური ლეი	MDL	498
492	ᲛᲝᲜᲐᲙᲝ	ევრო	EUR	978
496	ᲛᲝᲜᲦᲝᲚᲔᲗᲘ	ტუგრიკი	MNT	496
500	ᲛᲝᲜᲡᲔᲠᲐᲢᲘ	აღმოსავლეთ კარიბული დოლარი	XCD	951
516	ᲜᲐᲛᲘᲑᲘᲐ	რენდი	ZAR	710
		ნამიბიური დოლარი	NAD	516
520	ᲜᲐᲣᲠᲣ	ავსტრალიური დოლარი	AUD	036
524	ᲜᲔᲞᲐᲚᲘ	ნეპალის რუპი	NPR	524
562	ᲜᲘᲯᲔᲠᲘ	ფრანკი CFA BCEAO	XOF	952

ქვეყნის კოდი	ქვეყნის ან ტერიტორიის შემოკლებული დასახელება	ვალუტის დასახელება	ვალუტის კოდი	
			ასოებით	ციფრული
566	ნიგერია	ნაირა	NGN	566
528	ნიდერლანდი	ევრო	EUR	978
530	ნიდერლანდის ანტილები	ანტილიური გულდენი	ANG	532
558	ნიკარაგუა	კორდობა ორო	NIO	558
570	ნიუე	ახალზელანდიური დოლარი	NZD	554
578	ნორვეგია	ნორვეგიული კრონა	NOK	578
574	ნორფოლკი	ავსტრალიური დოლარი	AUD	036
512	ომანი	ომანის რიალი	OMR	512
586	პაკისტანი	პაკისტანური რუპია	PKR	586
585	პალაუ	აშშ დოლარი	USD	840
591	პანამა	აშშ დოლარი	USD	840
598	პაპუა-ახალი გვინეა	კინა	PGK	598
600	პარაგვაი	გვარანი	PYG	600
604	პერუ	ახალი სოლი	PEN	604
612	პიტკერნი	ახალზელანდიური დოლარი	NZD	554
616	პოლონეთი	ზლოტი	PLN	985
620	პორტუგალია	ევრო	EUR	978
630	პუერტო-რიკო	აშშ დოლარი	USD	840
638	რეიუნიონი	ევრო	EUR	978
646	რუანდა	რუანდის ფრანკი	RWF	646
642	რუმინეთი	ლეი	ROL	642
643	რუსეთი	რუსული რუბლი	RUB	643
300	საბერძნეთი	ევრო	EUR	978
222	სალვადორი	სალვადორული კოლონი	SVC	222
		აშშ დოლარი	USD	840
882	სამოა	ტალა	WST	882
710	სამხრეთი აფრიკა	რანდი	ZAR	710
239	სამხრეთი ჯორჯია - სამხრეთ სენდვიჩის კუნძულები	გირვანქა სტერლინგი	GBP	826
674	სანმარინო	ევრო	EUR	978
678	საუტომა-პრინსიპი	დობრა	STD	678
682	საუდის არაბეთი	საუდური რიალი	SAR	682
250	საფრანგეთი	ევრო	EUR	978
254	საფრანგეთის გვიანა	ევრო	EUR	978
260	საფრანგეთის სამხრეთი ტერიტორიები	ევრო	EUR	978
258	საფრანგეთის პოლინეზია	ფრანკი CFP	XPF	953
268	საქართველო	ლარი	GEL	981
690	სეიშელები	სეიშელის რუპი	SCR	690
686	სენეგალი	ფრანკი CFA BCEAO	XOF	952

ქვეყნის კოდი	ქვეყნის ან ტერიტორიის შემოკლებული დასახელება	ვალუტის დასახელება	ვალუტის კოდი	
			ასოითი	ციფრული
654	სენტ-ელენა	სენტ-ელენის ფუნტი	SHP	654
670	სენტ-ვინსენტ-გრენადინები	აღმოსავლეთ კარიბული დოლარი	XCD	951
659	სენტ-კიტს-ნევისი	აღმოსავლეთ კარიბული დოლარი	XCD	951
662	სენტ-ლუსია	აღმოსავლეთ კარიბული დოლარი	XCD	951
666	სენ-პიერ-მიკელონი	ევრო	EUR	978
891	სერბია-მონტენეგრო	სერბიული დინარი	CSD	891
748	სვაზილენდი	ლილანგენი	SZL	748
744	სვალბარდ-იან-მაიენი	ნორვეგიული კრონა	NOK	578
694	სიერა-ლეონე	ლეონე	SLL	694
702	სინგაპური	სინგაპურის დოლარი	SGD	702
760	სირია	სირიული ფუნტი	SYP	760
703	სლოვაკეთი	სლოვაკური კრონა	SKK	703
705	სლოვენია	ტოლარი	SIT	705
090	სოლომონის კუნძულები	სოლომონის კუნძულების დოლარი	SBD	090
706	სომალი	სომალიური შილინგი	SOS	706
051	სომხეთი	სომხური დრამი	AMD	051
736	სუდანი	სუდანური დინარი	SDD	736
740	სურინამი	სურინამული გულდენი	SRG	740
158	ტაივანი	ახალი ტაივანური დოლარი	TWD	901
764	ტაილანდი	ბატი	THB	764
834	ტანზანია	ტანზანიური შილინგი	TZS	834
762	ტაჯიკეთი	სომონი	TJS	972
626	ტიმორ-ლესტე	აშშ დოლარი	USD	840
768	ტოგო	ფრანკი CFA BCEAO	XOF	952
772	ტოკელაუ	ახალზელანდიური დოლარი	NZD	554
776	ტონგა	ბაანგა	TOP	776
780	ტრინიდად-ტობაგო	ტრინიდად-ტობაგოს დოლარი	TTD	780
798	ტუვალუ	ავსტრალიური დოლარი	AUD	036
788	ტუნისი	ტუნისური დინარი	TND	788
800	უგანდა	უგანდური შილინგი	UGX	800
860	უზბეკეთი	უზბეკური სუმი	UZS	860
804	უკრაინა	გრივნა	UAH	980
348	უნგრეთი	ფორინტი	HUF	348
876	უოლის-ფუტუნა	ფრანკი CFP	XPF	953
858	ურუგვაი	ურუგვაის პესო	UYP	858
234	ფარერის კუნძულები	დანიური კრონა	DKK	208

ქვეყნის კოდი	ქვეყნის ან ტერიტორიის შემოკლებული დასახელება	გალუტის დახახელება	გალუტის კოდი	
			ასოებით	ციფრული
608	ფილიპინები	ფილიპინური პესო	PHP	608
246	ფინეთი	ევრო	EUR	978
242	ფიჯი	ფიჯის დოლარი	FJD	242
238	ფოკლენდის (მალვინის) კუნძულები	ფოკლენდის კუნძულების ფუნტი	FKP	238
166	ქოქოსის (კილინგის) კუნძულები	ავსტრალიური დოლარი	AUD	036
162	ქრისტმასი	ავსტრალიური დოლარი	AUD	036
414	ქუვეითი	ქუვეითური დინარი	KWD	414
398	ყაზახეთი	ტენგე	KZT	398
634	ყატარი	ყატარის რიალი	QAR	634
417	ყირგიზეთი	სომი	KGS	417
840	შეერთებული შტატები	აშშ დოლარი	USD	840
581	შეერთებული შტატების შორსმდებარე მცირე კუნძულები	აშშ დოლარი	USD	840
752	შვედეთი	შვედური კრონა	SEK	752
756	შვეიცარია	შვეიცარიული ფრანკი	CHF	756
144	შრი-ლანკა	შრილანკური რუპი	LKR	144
148	ჩადი	ფრანკი CFA BEAC	XAF	950
203	ჩეხეთი	ჩეხური კორუნა	CZK	203
152	ჩილე	ჩილეს პესო	CLP	152
156	ჩინეთი	უანრენმინბი	CNY	156
580	ჩრდილოეთ მარიანის კუნძულები	აშშ დოლარი	USD	840
140	ცენტრალური აფრიკის რესპუბლიკა	ფრანკი CFA BEAC	XAF	950
191	ხორვატია	კუნა	HRK	191
262	ჯიბუტი	ჯიბუტის ფრანკი	DJF	262
332	ჰაიტი	აშშ დოლარი	USD	840
334	ჰერდ-მაკდონალდის კუნძულები	ავსტრალიური დოლარი	AUD	036
340	ჰონდურასი	ლემპირა	HNL	340
344	ჰონკონგი (ჩინეთის შეს.)	ჰონკონგური დოლარი	HKD	344

შ ი ნ ა ა რ ს ი

რეცენზიის მაგიერ 3
წინასიტყვაობა 5
ქართული ანბანი 7
ლექსიკონში გამოყენებული აბრევიატურები 8
ლექსიკონში გამოყენებული სხვა შემოკლებათა განმარ-
ტებები 8
ა 9
ბ 38
გ 50
დ 71
ე 84
ვ 130
ზ 139
თ 142
ი 145
კ 163
ლ 191
მ 198
ნ 242
ო 250
პ 257
ჟ 273

რ 273
ს 284
ტ 356
უ 360
ფ 364
ქ 394
ღ 395
ყ 397
შ 398
ჩ 407
ც 412
ძ 415
წ 417
ჭ 420
ხ 421
ჯ 424
ჰ 425
ლ. ქავთარაძის სტატიათა ანბანურ-თემატური საძიებელი — 431
მსოფლიოს ქვეყნების რელიგიური აღმოსავლეთის განვითარების ისტორიის მიხედვით 466
ქვეყნებისა და ტერიტორიების ანბანური ჩამონათვალი ვალუტებისა და კოდების ჩვენებით 471

Rozeta Asatiani

DICTIONARY in
ECONOMICS and BUSINESS

(in Georgian Language)

Publishing Company "Siakhle"

Tbilisi 2010

საბეჭდი ქაღალდი 60X84 $^{1}/_{16}$; პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 30,00; სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 30,50.

გამომცემლობა „სიახლე", თბილისი 0162, ყიფშიძის ქ. 10.

ტელ.: 899530487, E-mail: siakhle@gmail.com